ئەزىز توردىشىم مەندەك بىر شەيخنى يوقلاپ غېرىبخانەمغا قەدەم ئېلىپسىز!
ئەمدى بىر پىيالە چېيىمغا بولسىمۇمەرھەمەت قىلىڭ، چۈنكى سىز ئاللاھنىڭ ماڭا ئەۋەتكەن تۈنجى مېھمىنى ھەم مۇكاپاتى!

زۇلمەتلىك تۇپراق

ئابلىمىت غوجابدۇللا قاراقاش

ئاپتوردىن: ۋەقەلىك پۈتۈنلەي ئويدۇرما بولۇپ شەخسىنىڭ قىزىقىشىغا ئاساسەن يېزىلغان.
ئەينەن ئېلىنغان جاي ئىسىملىرى سيۇژىت تەلىپى بويىچە ئېلىنغان،ھەرگىز باشقا مەقسەت يوقتۇر.

ئەسىرىمنى :
تۇنجى ئۇستازىم ھەم دۇنيادىكى ئەڭ ئۇلۇغ ئايال ئانام قەمەرنىساخانىغا بېغىشلايمەن!

ئېلكتاپ ئىشلىگۈچى : قۇربان تۇردى
QQ: 741529222

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب :ئەنسىزچىلىك............................2-بەت

ئىككىنچى باب : بىر مەيدان چېلىش..................9-بەت

ئۈچىنچى باب:ئاشىق...................................11-بەت

تۆتىنچى باب:يامان چۈش.............................19-بەت

بەشىنچى باب :ئوچۇق كەتكەن كۆزلەر................21-بەت

ئالتىنچى باب: تىلتۇمار ئېسىلغان بۇۋاق................35-بەت

يەتتىنچى باب: ئىنىك ئانا...............................44-بەت

سەككىزىنچى باپ: مۇدھىش كۈنلەر.....................52-بەت

توققۇزىنچى باپ: كونا خومداندىن قايتىش............63-بەت

ئونىنچى باپ: بىنزىنىنىڭ كارامىتى......................75-بەت

ئون بىرىنچى باپ: ۋىلادىمىر.............................83-بەت

ئون ئىككىنچى باپ: بورھانىبەگ.........................90-بەت

ئون ئۈچىنچى باپ: تۈركلەر ئىنتىپاقى.................101-بەت

ئون تۆتىنچى باپ:سىرلىق پۈتۈك.......................113-بەت

ئون بەشىنچى باپ: ئۆلۈم ئەلچىسى.....................124-بەت

ئون ئالتىنچى باپ: تەقدىرنىڭ چاقچىقى..............132-بەت

ئون يەتتىنچى باب: سۆرە ياسىن.......................143-بەت

خاتىمە..152-بەت

قۇشۇمچە...153-بەت

بىرىنچى باب :ئەنسىزچىلىك

1970-يىلى ئامېرىكا

كىراۋىن ھەربىي ئىشلار تەتقىقات بازىسى-نامدا ھەربىي تەتقىقات ئورگىنى بولغان بىلەن ئەمەلىيەتتە ئامېرىكا ھەربىي تەرەپ ئەدلىيىسى تىزىملىكىگە كىرمىگەن بىي رەسمىي ھەربىي تۈرمە بولۇپ بىۋاستە دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىكىنىڭ «ئالاھىدە ئىشلارمەھكىمىسى »گە قارايتتى. يىللىق خام چوتى يەتتە مىليارد دوللاردىن ئاشىدىغان بۇئالاھىدە ئىشلار مەھكىمىسىنىڭ تۈرلۈك خىزمەتلەردىكى نەتىجىسى بەزىدە مەركىزى ئاخبارات ئىدارىسىنىڭ نەتىجىسىدىنمۇ ئېشىپ چۈشەتتى.
ئامېرىكىنىڭ كوزىر ئورگانلىرىدىن بىرى بولغان بۇ «مەھكىمە» گە قاراشلىق كىراۋىن ھەربىي ئىشلار تەتقىقات بازىسى - ئامېرىكا دېڭىز تەۋەلىكىدىكى قۇرۇقلۇققا ئانچەيىقىن بولمىغان جايدىكى ئۆزىنىڭ يېشىللىقى، مۇھىتىنىڭ يېقىشچانلىقى بىلەن كىشىنىڭ كۆزىنى قاماشتۇرىدىغان يىگانە ئارال- كىراۋىن ئارىلىغا جايلاشقان ئىدى . بۇ ھەربىي تەتقىقات بازىسى 1955-يىلى پېرىزدىنت ئېيزىنخاۋىرنىڭ تەستىقلىشى بىلەن نېۋادائۇران تەتقىقات تەجرىبىخانىسىنىڭ تارماق تەجرىبىخانىسى نامدا يەرلىك ئاھالىلىرىگە ناھايىتى زور تۆلەم تۆلەش ئارقىلىق باشقا جايغا كۆچۈرۈلۈش بەدىلىگە قۇرۇلغان ئىدى، بۇ تەتقىقات بازىسى ھەربىي تەرەپ تەۋەلىكىدىكى ئۈران تەتقىقات بازىسى بولسىمۇئەمەلىيەتتە شۇ دەۋىردىكى ئامېرىكا ئېلىم-پەن ساھەسىدىكى بولۇپمۇ ھەربىي ئىشلار پەن-تېخنىكا ساھەسىدىكى تەتقىقات نەتىجىلىرىنىڭ مەخپىيەتلىكىنى ساقلىيالمىغان تەجرىبە تەتقىقاتىدىكى ئالىم - مۇتەخەسسىلەرنى مەڭگۈلۈك نەزەر بەند قىلىش مەخسىتىدە قۇرۇلغان تۈنجى تۈرمە ئىدى.
كېيىنچە بۇ تۈرمىگە ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ ئىختىساسلىقلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلىش پىلانىغا ئاۋاز قوشۇشنى خالىمىغان باشقا ئەللەردىكى نوپۇزلۇق «ئىنسانىيەتنىڭ دۈشمىنى بولغان خەتەرلىك جاھىل شەخسلىرى» ئىچىدىكى مەركىزى ئاخبارات ئىدارىسىنىڭ قەتلى قىلىنىش پىلانىغا كىرمىگەن ئەمما تۇتۇپ ئەكېلىنىش تىزىملىكىگە كىرگۈزۈلگەن بىر تۈركۈم مۇھىم شەخسلىرى مەخپىي نەزەر بەند قىلىنىدىغان بولغان ئىدى.
بۇ تۈرمىنىڭ ئالاھىدىلىكى شۇكى مەھبۇسلارنىڭ تۇرالغۇ جاي شارائىتى ناھايىتى ياخشى بولۇپ ئالى دەرىجىلىك خان - سارايلاردىن قېلىشمايتتى ، يېمەك -ئىچمەك جەھەتتە قىسلمايتتى، ھەر بىر ئادەمنىڭ بىردىن سۇ ئۈزۈش كۆلچىكى ۋە خىزمەتكارى بولمىغىنىنى ھېساپقا ئالمىغاندا بۇ جاي دۇنيادىكى ئەڭ ھەشەمەتلىك داچىنىڭ ئۆزى ھېسابلىناتتى .ئۇلار تېلېۋىزۇر ئارقىلىق سىرتتىقى دۇنيادىكى ئىشلاردىن خەۋەر تاپالايتتى،ئېلىكتىرلەشكەن شەخسى كۇتۇپخانىسى بار ئىدى خالىغان ماترىياللارنى كومپيۇتېردا كۆرەلەيتتى ،يېزىقچىلىق ،تەتقىقات ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنالايتتى. تاماقتىن كېيىن گۈللۈكدە مېڭىپ سەگدەلەيتتى بىراق بۇ جايدىكى مەھبۇسلارنىڭ سىرتتىقى دۇنيا بىلەن بولغان ئالاقىسى پۈتۈنلەي ئۈزۈلگەننىڭ ئۈستىگە قەتئى بىر-بىرىنى كۆرەلمەيتتى پەقەت بىر ئۆمۈر تىكەندەك يالغۇز ياشاش، ئۆزىگە تونۇش بولغان تېما ئۈستىدە ئىزدىنىش ياكى مەلۇم بىرخىل تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىشقا مەجبۇرلىنىش بۇلارغا بېرىلگەن ئەڭ ئېغىر جازا ھېسابلىناتتى.
كىراۋىن ئارىلىنىڭ تۆت ئەتراپىدىكى ئون ئىنگلىز ملى دائىرە ئىچىدىكى تەۋەلىكتە مەيلى سۇ ئاستىدىن بولسۇن مەيلى ھاۋا يۈزىدىن بولسۇن بىر تال ئۇچار قانات ياكى كىچىك بېلىجانمۇ ئىلغار رادار سېستىمىسىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايتتى ھەم زۆرۈر بولغاندا بىرلا كۇنۇپكا بىلەن بۇ تەۋەلىككە كىرىپ قالغان باشمالتاق چوڭلۇقىدىكى ھەرقانداق جانلىق -جانسىز جىسىم ۋەيران قىلىش كۈچى زور بولغان ئىلغار قۇراللارتەرىپىدىن كۆكۈم تالقان قىلىناتتى.
شۇنداقلا قاتمۇ-قات ھەربىي مۇھاسىر ئىچىدىكى بۇ ئالاھىدە تۈرمە مەھبۇسلىرىنىڭ بۇيەردىن قېچىپ كېتەلىشى ياكى سىرتتىكىلەرنىڭ بۇلارنى ئېلىپ چىقىپ كېتەلىشى ئەسلامۇمكىن بولمايدىغان بىر ئىش ئىدى.
تۈن يېرىم بولغاندا مۇئاۋىن تۈرمە باشلىقىنىڭ تېلېفۇنى تۇيۇقسىز جىرىڭلىدى :
- كاپىتان ، مەن جەننەت رايۇنىدىكى يەتتىنچى نۇمۇرلۇق مەھبۇس بولىمەن، سىز بىلەن كۆرۈشمەكچى ئىدىم...
مۇئاۋىن تۈرمە باشلىقى كاپىتان جونسۇن تېلېفون تۇرۇپكىسىدىن كەلگەن بۇ ئاۋازدىن بەكلا چۆچۈپ كەتتى ،چۈنكى ناتونۇش بۇ ئاۋاز ئۈچ يىلدىن بېرى سۆزلەش ئىقتىدارىدىن قالغان ئىزچىل تىلسىز دەپ قارالغان بىر مەھبۇستىن كەلگەن ئىدى.ئۇ ئۇيقۇلۇق ھالىتىنى دەرھال ئوڭشاپ تېلېفون تورۇپكىسنى ئورنىغا قويدى- دە كەلگەن تېلېفون نومۇرىغا قايتىدىن سىنچىلاپ قاراپ چىقتى ئاندىن قاتتىق جىددىلىشىپ سول تەرىپىدىكى بىر قانچە كۇنۇپكا ئىچىدىن جەننەت رايونى ھەربىي قاراۋۇللۇق بۆلۈمىنىڭ جىددى ئالاقىلىشىش كونۇپكىسىنى ئالدىراپ باستى:
- دوكلات كاپىتان!، ــ دەقىقە ئىچىدە قاراۋۇلدىن جاۋاب قايتتى.
- رايونلار جىددىي ھالەتكە ئۆتسۇن!،- كاپىتان ئالدىراپ ھەربىي فورمىسىنى كىيگەچ ئارخىپ بۆلۈم لىنىيىسىنىڭ كونۇپكىسىنى بېسىپ ئېيتتى، ــ جەننەت يەتتىنىڭ يازما ئارخىپىنى دەرھال سۇراق ئۆيىگە ئەكىلىڭ!

ئاردىن ئون نەچچە منۇت ئۆتۈپ سۇراق ئۆيىنىڭ چىرىقى كۆندۈزدەك يورۇپ كەتتى،يۇمىلاق ئۈستەلدە مۇئاۋىن تۇرمە باشلىقى ، ئارخىپ بۆلۈم ،ساغلاملىق مەركىزى ۋەجەننەت رايونىنىڭ مەسئۇلى بولۇپ جەمئىي تۆت ئادەم جىددى تۇستە ئۆز قوللىرىدىكى ماتىرياللارنى ۋاراقلىغاچ يېرىم كېچىدىكى تۇيۇقسىز ئېلىپ بېرىلىۋاتقان بۇ سۇراققا تەييارلىق قىلىۋاتاتتى، ئالدى بىلەن مۇئاۋىن تۇرمە باشلىقى جونسۇن سۆز قىلدى :

- ئەپەندىلەر ، جەننەت يەتتە تۈرمىمىز تارىخىدىكى ئەڭ ئالاھىدە مېھمانلارنىڭ بىرى، ئۇنىڭ تۈرمىگە كىرىش رەسمىيىتىگە دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىكى شۇنداقلا مەركىزى ئاخبارات ئىدارىسى بىۋاستە قول تىققان ، ئارخىپىدا ئۇنىڭ ئىسمى ، دۆلەت تەۋەلىكى، مىللىتى ياكى شۇغۇللىنىدىغان كەسپى جەھەتلەردە ھېچنىمە دېيىلمىگەن پەقەت ئىككى قۇرئىزاھات «بۇ كىشى خاتىرسىنى يوقتىش بىلەن بىرگە مەڭگۈلۈك سۆزلەش ئىقتىدارىدىن قالغان، بىر قىسىم مەخپىيەتلىكلەرنى چەتئەللەرگە سېتىۋەتمەكچى بولغانلىقى ئۈچۈن ئامېرىكا ھۆكىمىتى تەرىپىدىن تۇتۇپ تۇرۇلىدۇ» دەپ تولدۇرۇلغان ، مەخسەتكە كەلسەك ئەپەندىلەر بايام جەننەت يەتتىگە تۇيۇقسىز زىۋۇان كىرىپ قالدى ، بۇ ئەقىلگە سىغمايدىغان بىر ئىش ، سىز قولىڭىزدىكى ساغلاملىق ئارخىپىغا قاراپ بېقىڭ؟.-كاپىتان شۇنداق دىگەچ ساغلاملىق مەركىزىنىڭ مەسئۇل دوختۇرىغا قاراپ قويدى.

- كاپىتان، ئارخىپتا دېيىلىشىچە جەننەت يەتتە تۈرمىگە ئېلىنغان ۋاقتىدىلا چوڭ مېڭ ەقانتومۇر ئۆسمىسى سەۋەپلىك خاتىرسىنى يوقاتقان ھەم سۆزلەش ئىقتىدارىدىن مەڭگۈلۈك قالغان ئىكەن. ھۈجەيرە DNA تەكشۈرۈشىدە ئۇنىڭ 1941-يىلى9-ئاينىڭ21-كۈنى تۇغۇلغانلىقى ئىسپاتلانغان. بىر ئاي ئالدىدىكى يىللىق سالامەتلىك تەكشۈرتۈشتىمۇ كىسەللىك ئەھۋالدا ئۆزگۈرۈش بولمىغان. بۇ زادىنېمە گەپ ئەمدى؟- ساغلاملىق مەركىزىدىكى مەسئۇل دوختۇر گېپىنى تۈگىتىپ تاماكىسىنى قاتتىق بىر شوراپ قويدى.

- لىيتىنانت سىز شۇ رايونغا مەسئۇل، باشقا بايانلىرىڭىز بارمۇ ؟ - دېدى كاپىتان جونسۇن ئۇنىڭغا مەنىلىك قاراپ.

- كاپىتان،- دېدى لىيتىنانت سەل دۇدۇقلاپ، -بۇ مىنىڭ رايونۇمدىكى ئەڭ يۇۋاش مۇسۇلمان مەھبۇسنىڭ بىرى ، تۈرمىگە كىرگەن ئۈچ يىلدىن بۇيان ئۇنىڭ ناماز ئوقۇش ۋە كىتاب كۆرۈشتىن باشقا ھېچقانداق ئىشى يوق، يېقىندىن بىرىمۇ ئۇنىڭ ھەركىتىدە ياكى پىسخىكىسىدا بىرە غەيرىلىك سەزمىدۇق. قولۇمدىكى كۆزىتىش خاتىرسىدىمۇ شۇنداق ئىكەن.

- ئەمىسە باشقا گەپ بولمىسا جەننەت يەتتە كىرسۇنمۇ؟- كاپىتان قالغان ئۈچەيلەن گەقارىدى، ئۇلار بىردەك بېشىنى لىڭشىتتى .ئىشىك ئېچىلىپ يەتتىنچى نومۇرلۇق مەھبۇس ئىككى قاراۋۇلنىڭ ھەمرالىقىدا كىرىپ كەلدى.

مەھبۇس ئوتتۇرا بوي ئەمما مۇرىسى ناھايىتى كەڭرى، بىلەكلىرىنىڭ بۈلجۈڭ گۆشلىرى خۇددى تېرىسىگە پاتماي ئېتىلىپ كىتىدىغاندەك، چىچى قارا، يۈزلىرى ئاق ، ساقاللىرى شالاڭ ، بۇرنى سەل چوڭ ، ئېغىزى كىچىك، چىرايلىق قوي كۆزلىرىدىن مۆلايىملىقى چىقىپ تۇرۇدىغان ئوتتۇز ياشلار ئەتراپىدىكى تەنھەرىكەتچىگە ئوخشاپ كىتىدىغان ناھايىتمۇ كېلىشكەن ئاق تەنلىك يىگىت ئىدى. ئۇ بىر قارىماققا گېرمانىيىلىككە ئوخشاپ قالسا يەنە بىر قارىماققا ئامېرىكا ھىندىئانلىرىغا ئوخشاپ قالاتتى، ئۇ ئورۇندۇققا ئاستا كىلىپ مۆتىۋەرلەرچە ئولتۇردى، ئۇنىڭ ئولتۇرۇشتىكى بۇ سىپايە ھەركىتىدىن ئۇنىڭ ناھايىتمۇ پاراسەتلىك ھەم پىشقان بىر ئەر ئىكەنلىكى چىقىپ تۇراتتى، ئىككى قاراۋۇل قائىدە بويىچە بۇ مەھبۇسقا ھۆرمەت بىلدۇرۇپ ئىشىكنى ئاستاغىنا يېپىپ چىقىپ كېتىشتى.

كاپىتان ئورنىدىن تۇرۇپ ئالاھىدە ياسالغان ئەينەك تامغا يېقىن كىلىپ بۇ مەھبۇسقا خۇددى داڭلىق رەسساملارنىڭ سىزما پورتىرىتلىرىغا زەن سالغاندەك قايتىدىن بىر قاراپ چىقىپ ئاندىن ئېغىز ئاچتى :

- ئەپەندىم ، مەن كاپىتان جونسۇن ، كىراۋىن ھەربىي تۈرمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، قېنى قۇلىقىم سىزدە ،- بۇ ئەستايىدىل ئېيتىلغان سۆزلەر مەھبۇس تۇرغان ئۆيگە ئۆز پېتى ئاڭلاندى. مەھبۇس گەرچە ئالدىدىكى تۇرسۇق ئەينەك تامدىن ئۆزىنىڭ ئەكسىدىن باشقىنى كۆرەلمىسىمۇ لېكىن ئۇ خۇددى كاپىتاننى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەندەك بېشىنى كۆتۈرۈپ ئەينەككە قاراپ تۇرۇپ پىششىق ئامېرىكا تەلەپپۇزىدا ئالدىرماي سۆز قىلدى:

- كاپىتان ، بۇ سۆزلىرىمنى مارشالغا يەتكۈزۈڭ، ئەتە ئامېرىكىنىڭ بىر يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارى ۋال - ستىرت كوچىسىدا قەستكە ئۇچرىشى مۇمكىن ، ۋاقتى بەلكىم چۈش سائەت ئون ئىككى يېرىم ئەتراپىدا بولسا كېرەك!

- ئەپەندى ، سىز كىم ؟- كاپىتان جونسۇن داڭ قاتقىنىچە ھودۇقۇپ سورىدى، ئۇنى مۇشۇتاپتا سوغۇق تەر باسقان ئىدى، چۈنكى بۇ تۈرمىدىكى مەھبۇسلار ئادەتتىن تاشقىرى ئەتىۋارلىنىپ دۆلەت گۆھىرىدەك قوغدىلاتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى ئاددى قاراشقا بولمايتتى. ئۇ قولىدىكى تېخى تۈگىمىگەن سىگارتنى ياندىكىلەرگە سۇنۇپ بىرىپ قول ياغلىقىدا پىشانىسىنى سۈرتكەچ مەھبۇستىن كۆزىنى ئۈزمىدى.

- كىملىگىمنى بىلمەيمەن كاپىتان، خاتىرەم تېخى تولۇق ئەسلىگە كەلمىگەن چېغى، ئېغىر ئالمىسىڭىز مەن قايتسام.

- بولىدۇ ئەپەندىم ، سىزگە كۆپ رەھمەت، مەن ھازىرلا سۆزىڭىزنى مارشالغا يەتكۈزىمەن، يەنە باشقا سۆزىڭىز بارمۇ؟-كاپىتان شۇنداق دىگەچ يېنىدىكىلەرگە ئىشارەت قىلدى.

- ھازىرچە يوق كاپىتان ،بۇ كېچىدە تۇتىڭلارنى ئاۋارە قىلغىنىمدىن تولىمۇ خىجىلمەن.

- ماقۇل ئەمىسە ئەپەندى، ياخشى ئارام ئېلىڭ ،- دېدى كاپىتان تۇيۇكنى غورتىنىدەيۇتۇپ.

ئىككى قاراۋۇل مەھبۇسنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى.

كاپىتان جونسۇن جىددىيلەشتى، كاپىتان ئوڭ قولىدا قاس چىقىرىۋىدى داڭ قېتىپ قالغان ئۇچەيلەن دەرھال ھەركەتكە كېلىپ جەننەت يەتتىنى سۇراق قىلغان چاغدىكى بارلىق سىن كۆرۈنۈشلەرنىڭ كومپيۇتېرلىق تەكشۈرۈشنى باشلىۋەتتى.

ـ كاپىتان، جەننەت يەتتىنىڭ بايامقى سۆز قىلغاندىكى كومپيۇتېرلىق پىسخىكا ئانالىزىدىن قارىغاندا يالغان ئېيتماپتۇ ...

ـ كاپىتان ، ئۇنىڭ مېڭە توقۇلما سىكانىرىدا چوڭ مېڭىسىدىكى قانتومۇر ئۆسمىسى ئالدىنقى ئايدىكىگە قارىغاندا تەڭ يېرىمىدەك كىچىكلەپتۇ...خاتىرسى تولۇق ئەسلىگە كەلمىگىنى راستتەك قىلىدۇ...

ـ ئۇنىڭ يېقىنقى مەزگىللىك يۈرۈش ـتۇرۇش ھەركىتىنىڭ كومپيۇتېرلىق ئانالىزىدىن قارىغاندىمۇ بىرە روھىي كېسەللىكنىڭ ئالامىتى ياكى يالغۇزلۇقتىن پەيدا بولغان خامۇشلۇق ئالامىتى يوق ...

كاپىتان تېخىمۇ جىددىيلەشتى:

ـ ئەپەندىلەر ،دېمەك ئۇنىڭغا ھازىرچە «يېرىم ئۆيقۇ» تەجرىبىسى ئىشلىگەننىڭ پايدىسى يوقكەندە ؟

ـ شۇنداق كاپىتان، مېڭىسىدىكى ئۆسمە تېخى تولۇق يوقالماپتۇ ، ناۋادا ئۇنىڭدىن تېخىمۇ كۆپ گەپ كوچىلايمىز دەپ «يېرىم ئۆيقۇ » تەجرىبىسدە كەتكۈزۈپ قويساق ئۇنىڭ مېڭىسى كاردىن چىقىدۇ...ئۇ چاغدا يۇقىرىغا جاۋاب بېرىشىمىز تەسكە توختايدۇ.

كاپىتان ئۈستەل ئۈستىدىكى بايام چېكىپ بۇلالمىغان يېرىم سىگارىتىنى قولىغا ئېلىپ ئوت ياقتى ئاندىن تازا بىر شورىۋەتكەندىن كېيىن ئالدىرماي ئېيتتى:

ـ ئەپەندىلەر ،سىلەرگە ئايان، بىزنىڭ بۇ يەردىكى ئاددى بىر ئاشپەزمۇ نەچچە ئايلىق تەمىناتى بىلەن نىيۇ يورىكتىكى ئەڭ چوڭ بايغا ئايلىنالايدۇ، ناۋادا بۇ قېتىمقى ئىشىمىزدىن چاتاق چىقسا خان ـسارايلىرىمىزنى قوغداپ قېلىش ئەمەس جېنىمىزنى ساقلاپ قېلىشنىڭ ئۆزىمۇ بىر گەپ، بۇپتۇ ئۇنى ئەقلىدىن ئازدىمۇ دەيلى لېكىن ئۇ بىزنىڭ تۆت ئادەم ئىكەنلىكىمىزنى قانداق بىلدى؟ مېدىتسىنا ئىلمىدە گاچا دەپ قارالغان ئادەم زادى قانداق بولۇپ گەپ قىلىپ قالدى؟

ـ گەپ مۇشۇ يەردە كاپىتان ،بەلكىم ئۇ ئاقساراي ئەمەلدارلىرىنىڭ پائالىيىتىنى تېلېۋىزوردىن ئاڭلىغاندۇ بىراق بىزنىڭ مۇزاكىر گۇرۇپپىمىزدىكى ئىككى ئادەمنىڭ يوقلىقىنى قانداق بىلگەندۇ؟ ياكى بولمىسائۇنىڭدا ئالدىن كۆرۈش ئىقتىدارى بارمىدۇ؟

كاپىتان ئېغىر بىر خورسىنغاندىن كېيىن ئونلۇك ئاۋازدا بۇيرۇق قىلدى:

ـ سىلەر ھازىردىن باشلاپ جەننەت يەتتىنىڭ يۈرۈش ـتۇرۇشىگە مۇناسىۋەتلىك بارلىق يوشۇرۇن سىن كۆرۈنۈشلىرىنى كۆرۈپ چىقىڭلار، يېڭىلىق بولسا خەۋە قىلىڭلار ، ئۇنىڭ يىللىق سالامەتلىكىنى تەكشۈرگەن دوختۇرنىڭ شەخسى ئارخىپىنى ماڭا يەتكۈزۈڭلار ،بولدى باشلاڭلار!

كاپىتان جونسۇن ئۇيقۇسىزلىقتىن چارچاپ كەتكەن بولسىمۇ ھەربىيلەرگە خاس جاسارىتى بىلەن سوراقخانىدىن مەغرۇر ھالدا چىقىپ كارىدور بىلەن ئانچە يىراق بولمىغان جايدىكى ياتىقىغا كىردى ـ دە قولىغا تېلېفوننىڭ تورۇپكىسىنى ئېلىپ ھاۋايغا دەم ئالغىلى كەتكەن تۇرمە باشلىقى مارشال ھايكىرغا تېلېفون ئۇرماقچى بولدى بىراق يەنە تورۇپكىنى ئورنىغا قويۇپ قويدى. «قانداق قىلىش كېرەك ، مارشالغا زادى نېمە دېسەم بولار، دوكلات قىلمىساقچۇ؟ .. ناۋادا ئىشلار بۇ ساراڭنىڭ دېگىنىدەك چىقىپ قالسا ئۇچاغدا...»

كاپىتان ئويلىنىپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئۇنى قارا تەر باسقاندەك بولدى ،ئۇ غەيرەتكە كېلىپ تورۇپكىنى ئالدى ـ دە تۇرمە باشلىقى مارشال ھايكىرنىڭ نومۇرىنى بېسىشقا باشلىدى.

* * * * *

بوگۈن ۋال ـ ستىرىت كوچىسى ئادەتتىن تاشقىرى قىزىپ كەتتى. رەڭگا ـرەڭ كىيىملەرنى كىيگەن كىشىلەر سەلدەك مەيدان تەرەپكە قاراپ ئاقماقتا ئىدى ، كوچا ـكويلاردا يوزلىرىنى ھەرخىل رەڭدە بويىۋالغان ھەزىلكەشلەر، ھەرخىل ھايۋانلار سىياقىغا كىرىۋالغان قىزىقچىلار، قولىدا گول ـچەمبىرەكلەرنى پۇلاڭلىتىۋاتقان ئېگىز پاچاقلار كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى تارتىپ بوگۈنكى يىغىلىشقا تېخىمۇ خۇشاللىق قاتقان ئىدى. ئىسقىرتىش، داقا ـدۇمباق ، سۇناي ئاۋازى ، كەپسىز باللارنىڭ ئۇيان ـبۇيان قوغلىشىپ توۋلاشلىرى ھەممىسى بىر بولۇپ ۋال ـ ستىرىت كوچىسىنى بىر ئالغان ئىدى. قۇمدەك ساناقسىز كىشىلەرتۇپى ئىچىدە قانداقتۇر بىركىملەر قوللىرىدا پىلاكاتلارنى كۆتۈرۈپلىشىپ ھايۋانات ـئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراش توغرۇرلۇق ھەدەپ نوتۇق سۆزلەۋاتسا يەنە قانداقتۇر بىر كىملەر قوللىرىغا كىچىك بايراقلارنى كۆتۈرۈپلىشقان ئىدى. بوگۈنكى بۇ يىغىلىش قارىماققا شۇنداق قالايمىقاندەك كۆرۈنسىمۇ ئەمەلىيەتتە كىشىلەر توپى خۇددى يىراقتىن تېزگىنەكتە باشقۇرۇلىۋاتقاندەك يەنىلا ناھايىتى تەرتىپلىك ھەم رايىش ئىدى.

مۇشۇ تاپنىڭ ئۆزىدە بەش بۇرجەكلىك بىنادىكى «بىخەتەرلىك ئىشخانىسى» دا دۆلەت ئىشلار كاتىپى، دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىكى، مەركىزى ئاخبارات ئىدارىسىدىكى مۇھىم شەخسلەردىن بولۇپ ئون نەچچە كىشىلىك جىددى مۇزاكىرە گۇرۇپپىسى ۋال كوچىسىدىكى مەيداندىمۇ بەك قىزىپ كەتكەن ئىدى. ئۇلارنىڭ قىزغىن مۇزاكىرىسى ئىچىدە كىراۋىن ھەربىي تۈرمىسىنىڭ باشلىقى مارشال ھايكىر ئەپەندىمۇ بېشى چۈشكەن ھالدا بىر بۇرجەكتە ئولتۇراتتى...

ـ ....بۇپتۇ ، بۇنى قويۇپ تۇرايلى ئەپەندىلەر ھازىرقى مەسىلە مەيداننىڭ بىخەتەرلىك مەسىلىسى، قېنى مۇتەخەسسىلىرىڭىزنىڭ يېڭى پىكىرىنى ئاڭلاپ باقاي، ـمۇداپىئە مېنىستىرى خاككىر سالماق ھالدا بىخەتەرلىك ئىشخانىسىنىڭ مەسئۇلى مايۇر مىخائىلغا قاراپ

بۇيرۇق قىلدى.
- بۇ قېتىم پىرېزدېنت ۋە ئۇنىڭ خانىمى بىرلا ۋاقىتتا مەيدانغا چىقىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەيدانغا يىغىلىدىغان ئادەملەرنىڭ سانى كۆپ، ئەتراپتىكى ئۆچۈقچىلىق دائىرە بەك چوڭ ،بىخەتەرلىك دەرىجىسى تۆۋەن، شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئەڭ زور تىرىشچانلىقنى كۆرسەتتۇق. بىرىنچىدىن ۋول كوچىسىغا تەۋە بارلىق يەرئاستى يوللىرى، ھەرخىل تونىللار، ئەۋرەز، گاز يوللىرىغا بولغان تەكشۈرۈش -قاراۋۇللۇق كۈچەيتىلىپ يەر ئاستىدىن بۇلىدىغان خەۋپ يوقىتىلدى، ئىككىنچىدىن يەريۈزىگە نىسبەتەن ئەسلىدە كۈچا-مەيدانغا ئورۇنلاشتۇرغان پۇقراچە كىيىنگەن ئالاھىدە خادىم بىرمىڭ بەش يۈز ئىدى، مارشالنىڭ ئاخشامقى خەۋىرىگە ئاساسەن يەنە بىر يېرىم مىڭنى كۆپەيتتۇق، پەممىچە ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا مەيدان - كوچىلاردىكى بارلىق كىشلەر ھازىر قولىمىزدا بار بولغان ئەڭ ئىلغار رېنتېگېنلىق سكانىرلاشتىن ئۆتۈپ بولدى ،بۇ خىل سكانىرلاشتا كىشىلەرنىڭ يوشۇرۇن ئېلىپ ماڭغان يىڭنە چوڭلۇقىدىكى ھەرقانداق مېتال جىسىمنى بىلگىلى بولىدۇ دېمەك مەيدان ئىچىدىن ياكى كوچا ئىچىدىن قاتىلنىڭ قول سېلىش مۇمكىنچىلىكى توگىتىلىدۇ، ئۈچىنچىدىن مەيدان ھاۋا بوشلۇقى كىچىك كۆلەمدىكى«قوغدىنىش سىستېمىسى» غا كىرگۈزۈلدى ، بۇ خىل سىستېمىدا مەيدان يۈزى ھاۋابوشلىقىدا ئاۋاز سۈرئىتىدىن تېز يۈرىۋاتقان ياكى ئۇنىڭدىن تۆۋەن تېزلىكتىكى تۇخۇم چوڭلۇقىدىكى ھەرقانداق جىسىم رادار سېستىمىسىغا چۈشۈش بىلەن بىرگە قوغدىنىش سىستېمىسى تەرىپىدىن ۋەيران قىلىنىدۇ. تۆتىنچىدىن خەۋپنىڭ كېلىش ئېھتىماللىقى يۇقىرى بولغان ئەتراپتىكى جايلارغا قاراپ باقايلى ،بىزگە بېسىم ئەكەلگىنى دەل مۇشۇ بىنالار، - قىزغىن سۆزلەۋاتقان قىرىق ياشلار چامىسىدىكى بۇ ۋىجىك ئادەم ئامېرىكا تېرورلۇققا قارشى ئىچكى قاتىلىمىدىكى«دىلو ئانالىز ئاتىسى» دەپ نام ئالغان تالانتلىق شەخس مايور مىخائىل بولۇپ گەرچە ئۇ «ئامانلىق ئىشخانىسى» نىڭ ئاددى بىرئەزاسى بولسىمۇ بىراق ئۇنىڭ تېرورلۇق - قاتىللىق رازۋېتكىسى توغرىسىدا يازغان بەزى ماقالا-كىتاپلىرى ياۋروپادىكى داڭلىق ساقچى ئۇنىۋېرسىتېتلىرىدا ھېلىھەم دەرىسلىك قىلىنىپ ئۆتۈلۈۋاتاتتى، شۇڭا ئۇ ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ ئەتىۋارلىق گۆھىرى ھېسابلىناتتى ھەتتا پىرېزدېنت نىكسونمۇ بۇ كىشىگە ئالاھىدە ھۆرمەت بىلدۈرەتتى، ئۇگەپ قىلىۋاتقاندا مۇزاكىرىدىكى بارلىق خادىملار باشقىچە زەن قويۇپ ئاڭلىدى، مىخائىل كىچىك ئېكراندىكى ئاسمان پەلەك بىنالارنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، -پىرېزدېنت سۆز قىلىدىغان سەھنىنىڭ كەينى ، ئوڭ-سول ئىككى تەرىپى شۇنداقلا ئۈستى ئوق ئۆتمەس ئەينەكتىن ياسالغان يۆتكىمە تام بىلەن بېزەلدى، شۇنداقتىمۇ سەھنە يۈزى ئالاھىدە چوڭ، ئالدى تەرەپتىن كېلىدىغان خەۋپنى ئازايتىش ئۈچۈن بىزدە ھازىر بار بولغان ئەڭ ئىلغار يىراق مۇساپىلىق قۇرال ئوقىنىڭ ئەڭ يىراققا بېرىش ئارىلىقى ئىككى مىڭ مېتىرغا يېتىش ئۆلچىمىگە ئاساسەن شۇنداقلا بۇگۈنكى شامال كۈچى ۋە يۆنىلىشىنى كۆزدە تۇتۇپ مۇشۇ دائىرىدىكى بارلىق بىنالارنى نىشانغا كىرگۈزدۇق، سائەت ئونغا يېقىن زوركۆلەملىك ئاختۇرۇش-تىنتىش خىزمىتى تامام بولىدۇ مۇنداقچە ئېيتقاندا بۇ بىنالارنىڭ ھەر بىر دەرىزىسىگە بىردىن ئالاھىدە قىسىم ئەسكىرى ئورۇنلاشتۇرۇلدى ، سۆزۈم تامام ئەپەندىلەر!
- ناھايىتى ياخشى قىپسىز مىخائىل ، سىزنى قوللايمەن ، ھە راست تۈرمە باشلىقى ھايكىر، ھېلىقى تىجمەل ئەپەندىڭىزگە ئاپىرىپ بەرگەن مەيدانغا مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللاردىن جاۋاب كەلمىگەندۇ؟- دېدى دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى خاككېر جىددىي تەلەپپۇزدا.
- ياق مىنىستىر ئەپەندى ، تېخىچە جاۋاب يوق...- مارشال ھايكىر چۈشۈپ كەتكەن بېشىنى كۆتۈرۈپ دۇدۇقلىغىنىچە جاۋاب بەردى.
-بۇپىتۇ ھېچقىسى يوق، - مىنىستىر سالماقلىق بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ يېنىدىكى مايور مىخائىلنىڭ قولىنى تۇتتى ئاندىن سەممىلىك بىلەن ئېيتتى، - بۇ ئامېرىكا تارىخىدىكى ئەڭ زور قوغداش ھەرىكىتى ھەم بىزنىڭ ۋەتەن ئالدىدىكى باش تارتىپ بولمايدىغان بۇرچىمىز، ھەممە ئىشلار ئېيتقىنىڭىزدەك بولغاي ئىلاھىم ، سىزنىڭ غەلبىڭىز بىزنىڭ غەلبىمىز شۇنداقلا ئامېرىكا خەلقىنىڭ غەلبىسى قەدىرلىك مايور ! ۋەتەنىنىڭ كەلەچىكى سىزنىڭ قولىڭىزدا ، تەڭرىم ئامېرىكىنى ئۆز پاناھىدا ساقلايدۇ! سىز بىزنىڭ پەخرىمىز مىخائىل!، -مۇداپىئە مىنىستىرى خاككېر تولۇپ تاشقان ئىشەنچ بىلەن مىخائىلنىڭ مۆرىسىنى قوش قوللاپ تۇتۇپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا مەدەت بەردى ۋە سورۇننى ئاخىرلاشتۇردى.

* * * * *

چۈشكە يېقىن كىشلەر بارغانسېرى كۆپىيىشكە باشلاپ مەيدان تېخىمۇ ئاۋاتلاشتى، سەھنىدە ئورۇنلىنىۋاتقان ناخشا-مۇزىكا ئەترىتىنىڭ شوخ-يېقىملىق كۈيلىرى پۈتۈن مەيدان ئەھلىنى ئۆزىگە رام قىلىۋېلىپ چوڭدىن كىچىككىچەھەممىسى مۇزىكا دۇنياسىغا غەرىق بولۇپ كەتكەن ئىدى پەقەت تەرەپ-تەرەپتىن كەلگەن مۇخبىرلار لاققۇ-لۇقىلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ نۇتۇق سەھنىسى تەرەپتە ئالا-تۇپۇل مېڭىشىپ يۈرىشەتتى. پىرېزدېنت كېلىدىغان ۋاقىتمۇ بۇلاي دەپ قالدى...
پىرېزدېنت ئاخىرى كەلدى.
مۇزىكىنىڭ ئورنىنى نەچچە مىڭ ئاممىنىڭ ئىچى-ئىچىدىن ياغدۇرغان قىزغىن گۈلدۈراس ئالقىش سادالىرى بىر ئالدى ، ئاسمان - زېمىن ئالقىش ئىسقىرتىشلاردىن تىترىدى، پىرېزدېنت ۋەزىپىگە ئولتۇرغان نەچچە يىلدىن بىرى ئامېرىكا جەمئىيىتىدە ئىشسىزلىق ئازايتىلدى ، بولۇپمۇ مال باھاسى مۇقىم بۇلدى،ياشانغانلارنىڭ بېقىلىش مەسىلىسى ئۈنۈملۈك ھەل قىلىندى، زەھەر ئەتكەسچىلىككە قارشى تۇرۇش ھەرىكىتى تارىختىن بۇيانقى ئەڭ يۇقىرى سەۋىيىدە بولدى ،خەلقئارادىكى «ئۆزخەلقىنى ئۆزى قانلىق باستۇرۇشقا كونۇپ كەتكەن جاللاتلارنى تازىلاش» كۈرىشىگە ئامېرىكا ئۆزى باش بولۇپ قاتناشتى ھەم زور غەلبىگە ئېرىشتى، ئۇرۇش چىقىمى كۆرۈنەرلىك ئازايتىلىپ ئۇرۇشتا قۇربان بولغان ھەربىيلەرنىڭ نەپىقە پۇلىنى كۆپەيتىش ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنىڭ تۇرمۇشى كاپالەتكە ئىگە

قىلىنىش جەھەتلەردىكى بىر قاتار مەسىلىلەر ياخشى ھەل قىلىنىدى...
پىرىزىدېنت خانىمى بىلەن ماشىنىدىن چۈشتى،ئالقىش ساداسى تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقتى، ئۇلار مەيداندىكى ئاۋامغا خۇددى يىراق سەپەردىن قايتىپ كەلگەن ئاتا ئۆز باللىرى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈشكە تەشنا بولغاندەك يېقىملىق كۈلۈمسىرەپ ئاۋامغا قانماي قارايتتى، قانماي كۈلۈمسىرەيتتى ، قانماي قول پۇلاڭلىتاتتى، ئۇلار يېڭى توي قىلغان ئەر-خوتۇنلاردەك قول تۇتۇشقىنىچە نۇتۇق سەھنىسىگە قاراپ ماڭدى، چاۋاك توختايدىغاندەك ئەمەس ئىدى، پىرىزىدېنت كىلىنچەكنىڭ قولىنى قويۇۋەتمەستىن مىكروفوننىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە قولىنى ئېگىز پۇلاڭلىتىپ مەيداندىكىلەرگە ھۆرمەت بىلدۈرگەندىن كېيىن خانىمىنىڭ پىشانىسىگە سۆيۈپ قويدى.
خانىم كۈلۈمسىرىگىنىچە كەينىگەسەل يېنىپ تۇردى ، پىرىزىدېنت مەيدان ئەھلىگە قاراپ سۆزىنى باشلىدى:
ـ ئەزىزلىرىم ، چۈشلىكىڭلار خەيرلىك بولسۇن ! قىممەتلىك ۋاقتىڭلارنى ئالغىنىمدىن تولىمۇ خىجىلمەن !، ـ يەنە قىزغىن گۈلدۈراس ئالقىش سادالىرى ياڭرىدى ، پىرىزىدېنت كۈلۈپ كەتتى.ئۇ بۇ قېتىم سۆزىنىڭ بېشىدا «ھۆرمەتلىك خانىملار-ئەپەندىلەر» دېگەن سۆزنى ئىشلەتمىدى، ئۇ ئىككى قولىنى ئاستا چىقىرىپ ئۇلارغا تەشەككۈرىنى بىلدۈرگەندەك ئۇلارغا قارىتىپ پۇلاڭلاتتى، ئاندىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ـ بۈگۈن ھەرقايسىڭىزلار بىلەن قۇياش كەبى قەدىرلىك ھەم سۆيۈملۈك بولغان ئامېرىكىنىڭ ئۇلۇغ بايرىقى ئاستىدا ئوخشاش بىر ھاۋادىن نەپەس ئېلىۋاتقىنىمدىن ئۆزەمنى تولىمۇ بەخت ھېس قىلىمەن!، ـئالقىش چاۋاكلار تەدرىجىي بېسىقىپ مەيداندىكى مىڭلىغان ـ ئونمىڭلىغان تەشنا كۆزلەرپىرىزىدېنتقا تىكىلدى. پىرىزىدېنت سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇۋاتاتتى....
دانە-دانە ئېيتىلغان دەبدەبىلىك سۆزلەر كىشىلەرنىڭ يۈرەك تارىسىنى چېكىپ ئۇلارنى چەكسىز ھاياجانغا سېلىۋاتقان پەيتتە مەيدانغا يېقىن جايدىكى «ئامانلىقنى قوغداش ئىشخانىسى»نىڭ قۇماندانلىق ماشىنىسىدىكى ئون نەچچەخادىم خۇددى ھازىرنىڭ ئۆزىدە ئاتوم بومبىسى پارتلايدىغاندەك جىددىي ھالەتتە خىزمەت قىلىۋاتاتتى. ئۇلار ئۇچۇن ئەڭ مۇھىمى بۇ نۇتۇقنىڭ مەزمۇنى بولماستىن بەلكى نۇتۇقنىڭ بالدۇرراق تۈگەپ پىرىزىدېنتنىڭ بەش بۇرجەكلىك بىناغا ئامان-ئىسەن قايتۇرۇش ئىدى .كونترول سۇپىسىدا قۇلىقىغا تىڭشىغۇچ تاقىۋالغان ئالاھىدە خادىملار ئالدىدىكى كومپيۇتېر ئېكرانىدىن كۆزىنى ئۈزمەي ئەتراپقا ئورۇنلاشتۇرۇلغان مەخپىي ھەم ئاشكارا قاراۋۇللار بىلەن توختىماي ئالاقىلىشاتتى. ماشىنا ئىچى خۇددى پايچىك بازىرىدەك قىززىپ كەتكەن بولۇپ «ئۈچىنچى نومۇرلۇق سۇنئىي ھەمراھتىن كەلگەن سىگنال ياخشى ئەمەس،يەتتىنچىسىگە ئالماشتۇرۇڭ ، ئون سەككىزىنچى بىنا جاۋاب قايتۇرۇڭ، ھە ياخشى ،ئالتىنچى بىنا جاۋاب قايتۇرۇڭ ياخشى ، ...ياخشى...جاۋاب قايتۇرۇڭ ...ياخشى...»دېگەندەك ئاۋازلار ماشىنا ئىچىنى بىر ئالغان ئىدى. ھەر كىم ئۆز ئىشى بىلەن ئالدىراش ئىدى، پەقەت بۇقېتىمقى قوغداش ۋەزىپىسىگە مەسئۇل بولغان مايور مىخائىل قولىدىكى قەلەمنى چىشلىگىنىچە پات ـ پات قول سائىتىگە قاراپ ماشىنا ئىچىدىكى تار يولدا ئۇيان-بۇيان ماڭاتتى، ئىشلار نورمال كېتىۋاتقان بولسىمۇ لېكىن مايور يەنىلا جىددىيلەشكىنىدىن سائىتىگە قارايتتى... ۋاقىت ئۇنىڭغا ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم كەينىگە مېڭىۋاتقاندەك بىلىندى...
ـ دوكلات مايور ، تۆت بال شەرق شامىلى، كۈچىيىش ئېھتىماللىقى زور! ـ دېدى ھاۋا رايىغا مەسئۇل خادىم گەپنى قىسقارتىپ.
ـ بايام تېخى ئىككى بال ئىدىغۇ ؟
ـ شۇنداق مايور ، لېكىن شامال كۈچى بارغانسېرى كۈچىيىۋاتىدۇ . ھازىر بەش بالدا تۇراقلاشتى.
ـ ئۇ نان قېپىلارنىڭ ھاۋارايى مۆلچىرى قانداقتى؟
ـ دۆلەتلىك ھاۋارايى ئىدارىسى تەمىنلىگەن ئەڭ يېڭى مۆلچەر ئىككى بال شەرق شامىلى ئىدى مايور.
مايور جىددىيلەشتى.
ـ ئاناڭنى...، نۇتۇق تۈگەشكە يەنە قانچىلىك قالدى؟
ـ تەخمىنەن بىر يېرىم مىنۇت.
مايور مىخائىل ياندىكى دۇربۇننى ئېلىپ دەرھال ماشىنىدىن چۈشتى ـدە چىمچىلاق بارمىقىنى ئاغزىدا ھۆلدەپ قولىنى ئېگىز كۆتۈردى. ئاندىن شامال كېلىۋاتقان تەرەپتىكى بىنالارغا دۇربۇن بىلەن قاراشقا باشلىدى، ئىشلار ئۇنىڭغا نورمالدەك بىلىندى. ئۇ دۇربۇننى كۆزىدىن ئېلىپ ماشىنىغا چىقىشقا تەمشەلدى ،بىراق كۆڭلى بىر نەرسىنى سەزگەندەك بولۇپ كەينىگە ئۆرۈلگىنىچە دۇربۇننى ناھايىتى تېزلىكتە كۆزىگە ئەكىلىپ بايام قارىغان تەرەپكە قايتا قارىدى. دۇربۇننىڭ پارقىراق بىر جۈپ كۆزى شامال كىلىۋاتقان تەرەپتىكى بىر جۈپ قوشماق بىناغا تىكىلدى، بۇ بىر جۈپ قوشماق بىنا مەيدانغا ئەڭ يىراق بىنالاردىن بولۇپ بىرى مەيدانغا بىر يېرىم مىڭ مېتىر يىراقلىقتا بولسا يەنە بىرى مەيدانغا ئىككى مىڭ مېتىر يىراقلىقتا ئىدى ، كۆز بىلەن قارىغاندا ئىككى بىنا خۇددى قوشماق بىنادەك ياكى بىر پۈتۈن سىپىل تامدەك كۆرۈنەتتى. دۇربۇن بىلەن سىنچىلاپ قارىغاندا ئاندىن ئىككى بىنانىڭ ئارىلىقىدا بىر مېتىرچە بوشلۇق بارلىقىنى كۆرگىلى بولاتتى. ئەمما مايورنىڭ دىققىتى بۇ ئىككى بىنادا ئەمەس بەلكى ئىككى بىنانىڭ ئارىلىقىدىكى بوشلۇقتا يەر يۈزىدىن ئاران كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان بىر مۇناردا يەنى ئىككى بىنادىن سەل يىراق جايدىكى قەدىمىي چېركاۋ مۇنارىدا ئىدى..ئۇنىڭ يۈرىكى « قارتتىدە » قىلىپ قالدى، گەرچە بۇ چېركاۋ مۇنارى بۇ قېتىمقى قاراۋۇل ئورۇنلاشتۇرۇش پىلانىدىن چىقىرىۋېتىلگەن بولسىمۇ ئەمما ھازىرقى شامال يۆنىلىشى ھەم شامال كۈچى مايورنىڭ پىلانىغا پايدىسىزدەك بىلىندى. ئۇ جىددى بۇيرۇق قىلدى «نىشان بىلىسۇن

چېركاۋى، يەر يۈزى ھەم ھاۋادىن دەرھال ھەركەتكە كەلسۇن !»
بۈيرۇق تۈگىمەستە بوشلۇقتا ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان بىر قانچە تىك ئۇچار ئايروپىلان يۈنىلىشىنى چېركاۋ تەرەپكە ئۆزگەرتتى .ئالەم بوشلۇقىدىكى سۈنئىي ھەمراھلارمۇ سىكنۇت ئىچىدە نىشاننى چېركاۋ مۇنارىغا قارىتىشقا باشلىدى. چىركاۋغا ئەڭ يېقىن جايدىكى ئالاھىدە قىسىم چاقماق تېزلىكىدە ھەركەتكە كەلدى...
پىرىزدېنت ھېلىھەم نۇتۇقنى داۋاملاشتۇرىۋاتاتتى...
-«...مىڭلىغان بالىلار بىزگە تەلمۈرمەكتە ئۇلار تويغۇدەك تاماققا موھتاج بولماقتا...شۇنداق، ئىستىبداتلار تېخى يوقىتىلغىنى يوق، مىڭلىغان ئانىلار ئەشۇ ئىستىبداتلارنىڭ زۇلمى تۈپەيلى كېچىسى تېخى ئارامىدا ئۇخلىغىنى يوق ، ئۇلارنىڭ كۆز يېشى دەريا بولۇپ ئاقماقتا ، ئادالەتسىزلىككە قارشى تۇرۇش، نامراتلىققا قارشى تۇرۇش بىزنىڭ مەڭگۈلۈك شۇئارىمىز ! بىز كۆز يېشىمىز بىلەن ئەمەس ئەمەلىي ھەرىكىتىمىز بىلەن كۈرەش قىلغۇچىلارمىز...مانا بۇ تەڭرىنىڭ بىز ئامېرىكىلىقلارغا بەرگەن ھوقۇقى!....» نۇتۇق مۇشۇ يەرگە كەلگەندە مەيداندا گۈلدۈراس ئالقىش كۆتۈرۈلدى.
نۇتۇق تېخى تۈگىمىگەن ئىدى، پىرىزدېنت نىكسون ئالدى تەرەپتىن كەلگەن ئىللىق شامالدىن چوڭقۇر نەپەس ئالماقچى بولدى. ئۇ بۇ شامالدىن خۇددى قانداقتۇ بىرخىل خۇشپۇراقنى تاپقاندەك كۆزىنى يېرىم يۇمۇپ ئاسمانغا قاراپ ئىللىق كۈلۈمسىرىدى، چۈنكى ئالدى تەرەپتىن كەلگەن بۇشامال، مەيداندىكى ئاۋامنىڭ تەر پۇراقلىرىنى ئۇز پېتى ئەكەلگەن ئىدى. بۇ خىل پۇراق پىرىزدېنتقا خۇددى ئۆز ئانىسىدىن كەلگەن مەززىلىك تەر پۇرىقىدەك ياكى ئۆزىنىڭ بوۋاق بالىسىدىن كەلگەن تاتلىق سۈت پۇرىقىدەك بىلىنىۋاتاتتى... مانا بۇ كىشى - ئۆز خەلقىنىڭ ئاچچىق تەر پۇرىقىنى ئۆزىگە خۇشپۇراق بىلگەن بۇ ئادەم، تەڭرىنىڭ ئامېرىكىلىقلارغا بەرگەن كاتتا بىر مۇكاپاتى ئىدى. ئەپسۇس بۇ ئىللىق مەيىن شامال پۇراپ قانغىلى بولمايدىغان تاتلىق پۇراقنى ئەكىلىش بىلەن بىرگە يەنە بىر شۇم نەرسىنىمۇ ئەكىلىۋاتقان ئىدى...
پىرىزدېنت كۈلۈمسىرىگىنىچە سۆز قىلىشقا تەمشىلىپ ئىككى قولىنى شۇنداق كۆتۈرۈشى سول كۆكرىگى چىمىدە قىلغاندەك بۇلدى. سول مۇرىسىنىڭ ئاستىدىن يەنى سول مەيدىسىدىن قىپقىزىل قان بولدۇقشىپ ئېتىلىپ چىقتى...
پىرىزدېنت يىقىلدى...
ئۇنىڭ يېنىغا ئەڭ دەسلەپ كەلگىنى ئۇنىڭ خانىمى بولدى، خانىم شۇنداق ھەسرەت بىلەن قاتتىق بىر چىقىردىكى بۇ ھەسرەتلىك ئاۋازدىن پۈتۈن ئامېرىكا تىترەپ كەتتى...

* * * * *

پىرىزدېنت يىقىلغاندا ھېچقانداق ئاغرىقنى سەزمىدى .باشتا ئۇنىڭ كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ بىر نەرسىنى كۆرەلمىدى كېيىن خىرە بىر يورۇقلۇقنى كۆردى ، يورۇقلۇق بارغانسېرى كۈچەيدى ، پىرىزدېنت كۆزىنى تەستە ئېچىۋىدى ئانىسىنىڭ يېنىداكۈلۈمسىرەپ تۇرغانلىقىنى كۆردى :
- بالام ئويغىنىڭ ، دادىڭىزنىڭ كېلىدىغان چېغى بولدى . تۇغۇلغان كۈنىڭىزگە كۆپ سوۋغات ئەكىلىدىكەن...- ئانا مېھرىبانلىق بىلەن ئۇنىڭ پىشانىسىگە سۆيۈپ قويۇپ كىچىك ھۇجرىدىن يىنىك دەسسەپ چىقىپ كەتتى.
ئۈچ ياشلىق نىكسون ئورنىدىن ئەسنەپ ئويغاندى ئاندىن پىلتىڭلاپ يۈگرەپ چىقىپ تاماققا تۇتۇش قىلىۋاتقان ئانىسىنىڭ پۇتىنى قۇچاقلىۋېلىپ بىردەم ئەركىلىۋالغاندىن كېيىن دادىسىنىڭ تىزراق كېلىشىگە تەقەززا بولۇپ ئۆيىنىڭ ئالدىدىكى كىچىك يولغا چىقىپ ساقلاپ تۇردى. شۇ ئەسنادا بىركىچىك قارا ماشىنا يولنىڭ بۇيىدا توختاپ ئىچىدىن ئىككى ئادەم چۈشكىنىچە كىچىك بالىنى ماشىنىغا سۆرەپ تارتىپ ئاچىقتى. بالا شۇنچە ۋاقىرىسىمۇ بۇنى ھېچكىم ئاڭلىمىدى، ئۇتتۇۋۇلىدى، يىغلىدى، تېپىچەكلىدى... ئۇلار بالىنى بازار سىرتىدىكى بىر خارابىلىكتىكى تاشلاندۇق ئۆيگە ئەكەلدى . ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا چوڭ بىر ئۈستەل تۇراتتى. ئۇلار بالىنى ئۈستەلگە ياتقۇزدى ئاندىن قوللىرىغا ئۈستىرا، پىچاقلارنى ئېلىپ بالىنىڭ يۈرىگىنى سۇغارماقچى بولۇشتى. بۈرنى پاناق كەلگەن بۇ ئىككى پاكار ئادەم ئەسلىدە ئادەم ئەزالىرى سودىسى قىلىدىغان سودىگەرلەرنىڭ يالالنما نىمكارلىرى بولۇپ بۇلار يىراق ئەلدىكى «ئادالەت ھامىيسى» دېگەن دۆلەتتىن كەلگەن ئاققۇن مۇناپىقلار ئىدى. پادىشاھلىق تۈزۈمىدىكى بۇ دۆلەتنىڭ نامى گەرچە «ئادالەت ھامىيسى»بولسىمۇ بىراق بۇ ئەلدە نەقانۇندىن نە ئادالەتتىن ئېغىز ئاچقىلى بولمايتتى. بۇ ئەل شۇنداق بىر ئىستىبداتنىڭ قولىدا قالغان ئىدىكى «كىمكى خانلىقنىڭ ئادالەتسىزلىكى توغرىسىدا بىر ئېغىز گەپ قىلسا ئۇنىڭ ئۈچ ئەۋلادى، ئىككى ئېغىز گەپ قىلسا ئۇنىڭ يەتتەئەۋلادى قىرىلىپ تاشلىنىدۇ»دەيدىغان قانۇنى بارئىدى. پۈتۈن دۇنيادىكى ئەزا كۆچۈرۈش ئوپېراتسىيىلەردە ئىشلىتىلگەن ئون ئادەم ئەزاسىنىڭ توققۇزى مۇشۇ «ئادالەت ھامىيسى» دىن كىلەتتى.
بالا ئۈستەلدە ئۆگدىسىغا ياتقۇزۇلۇپ پۇت-قولى تۆت تەرەپتىن باغلاندى بالا توختىماي « ئانا ! ئانا » دەپ ۋاقىرايتتى. ئۇلار بالىنىڭ بۈرنىغا بىرنىمىنى پۈركۈۋىدى بالا شۇك بولۇپ ھۇشىدىن كەتتى. ئۇلار بالىنىڭ كۆينىكىنى يىرتىپ كۆكرىكىگە قەلەم بىلەن كېسىدىغان ئورنىغا بەلگە سىزىۋاتقان پەيتتە « قارس- قۇرۇس » قىلغان ئاۋاز بىلەن ئىشىك ئۆرۈلۈپ ئۆيدىن توپا -چاڭ كۆتۈرۈلدى.ئىشىكنىڭ ئالدىدا ئاتلىق بىر ئادەم قولىدا بىسى ۋاللىداپ تۇرىدىغان بىر ئاي پالتىنى تۇتقىنىچە غەزەپ بىلەن قاراپ تۇراتتى. ئىككى ۋىجىك قاۋان ئالا-تۇپۇر بولۇشۇپ قورققىنىدىن لاغ-لاغ تىترىگىنىچە قوللىرىدىكى ئۈستىرا -پىچاقلارنى تاشلاپ

ئاتلىق ئادەمنىڭ ئالدىدا تىزلاندى.
- سەنلەر كىم ؟ - دېدى ئاتلىق ئادەم غەزەپ بىلەن.
- بىز...بىز پادىشاھىمىز ئۈچۈن بايلىق توپلىغۇچىلارمىز...- دېدى ئۇلار يەر سۆيۈشۈپ تۇرۇپ.
- ھازىرچە ئاچكۆز شاھىڭغا ئىككى باش بېرەي، قالغان سوۋغىنى ئوغلۇمدىن ئالىسەن! -ئاتلىق ئادەم ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ ئىككى قاۋاننىڭ كاللىسىنى تېنىدىن جۇدا قىلدى. ئاندىن بالىنى كۆتۈرۈپ باغرىغا باستى بالا ھۇشىغا كېلىپ كۆزىنى ئېچىۋىدى، دادىسىنىڭ يېنىدا كۈلۈمسىرەپ تۇرغانلىقىنى كۆردى.

مۇشۇ چاغنىڭ ئۆزىدە پېرىزدىنىت ھۇشىغا كەلدى. بايامقى ئىشلار ئۇنىڭ بىھوش ھالەتتىكى كۆرگەن چۈشى ئىدى، بەختكە يارىشا بۇ قېتىمقى قەستلەشتە چېركاۋ مۇنارىدىن ئېتىلغان ئوق ئۇنىڭ ئەجەللىك يېرىگە تەگمىگەن ئىدى. نەچچە سائەتلىك جىددىي قۇتقۇزۇش ئارقىلىق ئۆپكە ۋېناسىغا كېلىپ توختاپ قالغان ئوق ئېلىۋېتىلدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ بەكلا قانسىراپ كەتكەنلىكتىن ئىككى كۈندىن بېرى بىھوش ياتاتتى.

پېرىزدىنىت كۆزىنى تەسلىكتە ئاچتى ، يېنىدا قىزى ۋە ئايالى كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. ئۇ قىزىنى يېنىغا چاقىرىپ پېشانىسىگە سۆيۈپ قويدى ئاندىن ئايالىنىڭ قولىنى چىڭ تۇتتى . خانىمنىڭ كۆزىدىن خۇشاللىق يېشى توختىماي دومىلايتتى. بىردەملىك سۈكۈتتىن كېيىن خانىم ئىللىق كۈلۈمسىرەپ ئاستاغىنا ئېغىز ئاچتى :
- قەدىرلىكىم ئەزىز مېھمانلىرىڭىز ساقلاپ قالدى؟. - خانىم دۆلەت ئىشىنى ھەممىدىن ئەلا بىلىدىغان ئاق كۆڭۈل ئېرىنىڭ كۆڭلىنى ئوبدان چۈشىنەتتى.

پېرىزدىنىت بېشىنى لىڭشىتتى. دەسلەپتە مۇئاۋىن پىرىزدىنىت كەينىدىن دۆلەت ئىشلىرى كاتىپى، ئاندىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى قاتارلىقلار نۆۋەت بىلەن ئۇنىڭ يېنىغا كىرىپ ھەقىقىي دوستلۇق يېشىنى تۆكتى. پېرىزدىنىت كىراۋىن تۇرمىسىدىكى ئىشلاردىن باشلاپ بېلىسۈن چېركاۋىدىكى قاتىلنىڭ ئىز-دېرەكسىز يوقاپ كەتكىنىگىچە بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىدىن خەۋەر تاپتى. ئاخىردا ئۇ دۆلەت ئىشلىرى كاتىپى بىلەن مۇداپىئە مىنىستىرىنى قايتا چاقىرىپ بىر ئىش ئۈستىدە توختالدى :
- « ئادالەت ھامىيسى»نىڭ ئەھۋالى قانداقراق؟ - پېرىزدىنىتنىڭ بۇ سوئالىدىن دۆلەت ئىشلىرى كاتىپى بىر نەرسىنى چۈشەنگەندەك بولدى.
- سۈت بىلەن كىرگەن خۇي جان بىلەن چىقىدىكەن، ئۇ خۇن ئاسالار ئۆز خەلقىنى ئاچلىقتىن ئۆلتۈرۈپ ئۇلارنىڭ خۇن بەدىلىگە ئاشلىق توپلاپ باشقا ئەللەرگە ياردەم قىلىپ ياخشىچاق بولماقتا، ئەسلى -ۋەسلىدىن كېچىپ موسكوۋاغا خۇشامەت قىلىپ ئۆزىنىڭ ئورنىنى ساقلىماقتا، ب د ت دا بۇ توغرىلىق ئىختىلاپ كۆپ .
- ب د ت نىڭ بۇ مەسىلىگە بولغان قاراشلىرى يېتەرلىك ئەمەس. ئۇلارغا تاشلاپ قويساق «ئادالەت ھامىيسى» نىڭ مەيدان- كوچىلىرى يۇتكەن بالىسىنىڭ دەرىدىدە ساراڭ بولغان ئانىلارغا تولىدۇ. مۇسكوۋامۇ ئۆز بىلگىنىچە پۇرۇقشىپ قايىنۋاتىدۇ. ئەمدى قاراپ تۇرۇۋەرسەك ئۆزىمىزگە يۈز كېلەلمەيمىز ، مۇۋاپىق كۆرسىڭىز ئىشنى باشلىساق بولاتتى! – دېدى پېرىزدىنىت ئابايامقى چۈشىگە تەبىر بەرگەندەك ئۇھ تارتىپ.
- بىزمۇ شۇنى كۈتۈۋاتاتتۇق، مىنىستىر ئەپەندىنىڭ ناگانلىرى غىلىپىدا قىززىپ كەتكىلى نەۋاق، ئەمدى شامالدايدىغان چاغلىرى بولدىغۇ دەيمەن!،– دېدى باش كاتىپ مۇداپىئە مىنىستىرىغا قاراپ چاقچاق ئارىلاش سۆز قىلىپ .
- راس گەپنى دىسەم مۇشۇ ئىش سەۋەبىدىن سىگارىتىمغا پۇل تاشىمىغان ئىدى، ئەمدى خۇماردىن چىقىدىغاندەك تۇرىمەن!، – دېدى مۇداپىئە مىنىستىرى باشقىچە روھلىنىپ.
- ئەمىسە ئۆزەڭلار بىلىڭلار ، ئۆز ئىچىدىن يىمىرىلىش ئاساس بولسۇن لېكىن پەيتى كەلگەندە ئاۋايلىماڭلار! –دېدى پېرىزدىنىت مەنىلىك قىلىپ.
- خاتىرجەم بۇلۇڭ!، – دېدى باش كاتىپ بېشىنى لىڭشىتىپ.

قەدىناسلارنىڭ سۆھبىتى پات توگەيدىغاندەك ئەمەس ئىدى. پېرىزدىنىت ئالدى تەرەپتىكى تام سائىتىدىن چىققان داڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ باش كاتىپقا قاراپ سۆز قىلدى:
- ھېلىقى مېھمىنىڭىزنىڭ كېلىدىغان چېغى بولدىغۇ دەيمەن . ھە راست، ئامانلىق ئىشخانىسىدىكى مايۇر مخائىلنىڭ ئىستىپانامىسىنى قايتۇرۇۋېتىڭلار، ئۇنىڭغا دەڭ، منى بالدۇرراق ساقايسۇن دىسە دەرھال ئۆز ئورنىغا كەلسۇن! –دېدى پېرىزدىنىت بۇيرۇق قىلىپ.
- باش ئۇستىگە پېرىزدىنىت ، مايۇرغا سالىمىڭىزنى ئۆزۈم يەتكۈزىمەن، ئەمدى ئۇ كىرسۇنمۇ؟ - دۆلەت ئىشلىرى كاتىپى ئىشىكنى ئېچىپ سىرتتا ئولتۇرغان مەھبۇسقا ئىشارەت قىلدى.

يېرىم ئېچىلغان ئىشىكتىن ئۇستىگە يارىشىملىق كولرەڭ كاستيۇم -بۇرۇلكا كېيگەن، پېشانىسى شەبنەمدەك يالتىراپ تۇرغان، كېلىشكەن بىر يىگىت ئەدەپ بىلەن كىرىپ كەلدى. ئۇ ئۇدۇل پېرىزدىنىت ياتقان كارۋاتنىڭ يېنىغا يېقىن بېرىپ ناھايىتى مۇلايىملىق بىلەن « پېرىزدىنىت ئەپەندى ، سىزنى كۆرگىنىمدىن خۇشالمەن! » دەپ ھۆرمەت بىلدۈردى. پېرىزدىنىتمۇ جاۋابەن ئۇنىڭغا ئىللىق كۈلۈمسىرەپ ئۇنى ئۆزىگە ئەڭ يېقىن كىرىسلودا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى ئاندىن يېنىدىكىلەرگە ئۇنىڭ بىلەن يالغۇز

پاراڭلاشقۇسى بارلىقىنى ئېيتتى.

بەش بۇرجەكلىك بىنانىڭ گۈللەرگە تولغان ئازادە يورۇق ئايرىمخانىسىدا پىررىزدىننت ۋە ھىلىقى «مەھبۇس» ئىككىيلەنلا قالغان ئىدى.

بىر دەملىك جىمجىتلىقتىن كېيىن پىررىزدىننت بۇ ناتونۇش يىگىتنى يېنىغا چاقىردى. ئاندىن ئۇنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ تۇرۇپ «رەھمەت ئوغلۇم ، سىزنى قىيناپ قويدۇق، ئالدىڭىزدا خىجىلمەن !» دەپ ئۇنىڭغا ئۆز سەممىيىتىنى بىلدۈردى. پىررىزدىنىتنىڭ ھازىرقى مۇئامىلىسىدىن خۇددى ئاتىنىڭ ئوغلى بىلەن كۆرۈشكەندىكى ھەقىيقى قىزغىنلىقى چىقىپ تۇراتتى. پىررىزدىننت يىگىتنىڭ قولىنى بوش تۇتۇپ تۇرۇپ دېرىزە سىرتىدىكى گۈللۈككە نەزەر سالدى. ئاندىن ھەسرەت بىلەن ئۇلۇغ بىر تىندى. ئۇنىڭ بۇ تىنىقىدىكى ئېغىر ھەسرەت ، كۆز يەتكۈسىز ئارمان ياش يىگىتنىڭ قەلبىنى لەرزىگە سالدى، ناۋادا بۇ ئازاپلىق تىنىق گۈلخانغا ئايلانغان بولسىدى پۈتۈن دۇنيانى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلغان بۇلاتتى...

- باللام ،سەن قايسى باغنىڭ گۈلى؟ نېمە ۋەجىدىن گۈلزارلىقىڭنى تاشلاپ تاغنى ماكان تۇتتۇڭ؟ خالىساڭ ماڭا ئېيتىپ بەرگىن ، ھېكايەڭنى ئاڭلاشقا بەكمۇ تەشنامەن ! ـ پىررىزدىننت ئاتىلىق سالاپەت بىلەن ئۇنىڭ قول بارماقلىرىنى ئالقىنىغا ئېلىپ ئۆتونۇش تەلەپپۇزىدا ئۇنىڭ قوي كۆزلىرىگە تىكىلدى.

يىگىت ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئىنسانلاردا بۇلىدىغان ھەقىيقى سەممىيلىكنى كۆرگەندەك بولۇپ ئۇنىڭ يۇمران ئىسسىق قولىدىن بىرخىل ئاتىلىق مېھرىنى سەزگەندەك بولدى. ئۇ بىر نېمىدىن ئىزاتارتقاندەك ئاستاغىنا ئورنىدىن تۇرۇپ دېرىزە تۈۋىگە كەلدى. كىچىك گۈللۈكتىكى ئۈچۈۋاتقان كېپىنەكلەرگە ، غۇڭۇلداپ ئۇچۇۋاتقان ھەسەل ھەرىلىرىگە قاراپ بىردەم تۇرغاندىن كېيىن چوڭقۇر بىر ئۇھ تىندى، ئاندىن روھلۇق ھالدا كارۋاتنىڭ يېنىغا كىلىپ ئېغىز ئاچتى :

- مۇكەممەلىك بىزگە خاس ئەمەسكەن ، ئىنسان خاتالىقنى تۈزىتىش ئۈچۈن يەنە خاتالىق ئۆتكۈزۈشكە مەجبۇرى بولىدىكەن، قاراڭ ئاۋۇ ھەسەل ھەرىسىگە پىررىزدىننت ئەپەندى ، ئۇ بىر ئۆمۈر ھەسەل يىغىپ، بىر ئۆمۈر كۆنەك ياسىدى، ئادەملەر ئەكسىچە ئۆزىنىڭ ئېھتىياجى ئۈچۈن ھەسەل ھەرىسىنىڭ مەۋجۇتلىقى بىلەن كارى بولمىدى ! ئۇلارنىڭ ئۆيىنى بۇزۇپ ھەسىلىنى ئېلىۋالدى ، ئاقىۋەتتە ھەسەل ھەرە ھەممە نېمىسىدىن ئايرىلدى! شۇنداقتىمۇ ھەسەل ھەرىلىرى ئۆزىگە كېلىدىغان تالاپەتنى بىلىپ تۇرۇپ يەنىلا بوشاشمىدى، مەڭگۈ ھەسەل يىغىشنى، كۆنەك ياساشنى توختاتمىدى! شۇنداق ،بىز ھەممىگە ئېرىشتۇق. لېكىن ئېرىشكەنلىرىمىزدىن يوقاتقىنىمىز كۆپ بولدى. غەم-قايغۇدىن، ۋەھىمىدىن قۇتۇلالمىدۇق! ھەسەل ھەرىسى بولسا خالىغان يەرگە ئۇچالىدى، خالىغان يېرىگە قونالىدى، يەنىلا قايغۇ ۋەھىمىدىن خالىي ئۆتتى!... دەپ كەلسەم مىنىڭمۇ ئەشۇ كېپىنەكتەك ، ئەشۇ ھەسەل ھەرىسىدەك غەمسىز، بىغۇبار چاغلىرىم بولغان، لېكىن گۈللۈكۈم ۋاقىتسىز كۈز شامىلىدا تۇزۇپ، دەھشەتلىك بوران بېغىمنى خازان قىلىپ مېنى قاراڭغۇ زۇلمەتكە تاشلىدى. شۇنداقتىمۇ پەرۋانىدەك ئۈمىدۋار ياشىدىم، بىر ئۆمۈرىيۇرۇقلۇق ئىزدىدىم! ئەشۇ ئۈمۈدۋارلىق ئالدىمىدىكى قاراڭغۇلۇقنى يورۇقلۇققا ، گىياھسىز چۆللۈكنى يېشىل چىمەنلىككە ئايلاندۇردى! ھازىر ئويلىسام دۇنيانى رەڭگا ـرەڭ كۆرسەتكىنى كۆزئەمەس كۆڭۈلكەن. كۆڭۈل قانچە كىرلەشكەنسىرى دۇنيا شۇنچە رەڭسىزلىشىدىكەن! ئەكسىچە كۆڭلۈڭ قانچە پاكىزلانغانسىرى دۇنيا شۇنچە رەڭگە تولىدىكەن! ھەسەل ھەرىسىنىڭ گۈل شىرنىسى يىغقاندىكى ھۇزۇرى بىلەن پەرۋانىنىڭ شام يالقۇنىغا ئۆزىنى ئاتقاندىكى ھۇزۇرى پەقەت ۋە پەقەت ئۆزىگە ئايان، ئەكسىچە بىزگە يىراق....ـ يىگىت سۆزلەپ مۇشۇيەرگە كەلگەندە جىمىپ كەتتى.

- سۆزلە، ئوغلۇم، قۇلۇقۇم سەندە، ـ دېدى پىررىزدىننت بېشىنى لىڭشىتقىنىچە يىگىتكە ئىلھام بىرىپ.

- قەدىرلىك پىررىزدىننت ئەپەندى ، گۈلزارلىقىمنىڭ ھېكايىسى بەكمۇ يىراقتا. بىلمىدىم سەيلە قىلىشقا راستىنلا تاۋىڭىز بارمدۇ؟!

- مەرھابا ئوغلۇم، يول باشلىشىڭغا ئىنتىزارمەن!

شاش ئاتلار قامچىلانماستىلا يورۇپ كەتكەندەك ،ۋاقىت تۇلپارلىرى بۇ ئىككى ئادەمنى ئېلىپ ئۇچقاندەك چاپقىنىچە بۇنىڭدىن يېرىم ئەسىر بۇرۇنقى چاغلارغا ئېلىپ ماڭدى...

ئىككىنچى باب: بىر مەيدان چېلىش

1938 ـيىللىرى ،تۈركمەنىستان.

19-ئەسىرنىڭ ئوتتۇزىنچى يىللىرىدا تۈركمەنىستاننىڭ ھازىرقى ئاشخابادتا نەچچە ئەسىرلىك تارىخنىڭ بوران-چاپقۇنلىرىغا بەرداشلىق بىرىپ ئۆزىنىڭ زېمىن پۈتۈنلىكىنى ساقلاپ كەلگەن ئاسمىنى سۈزۈك، تۈپرىقى يېشىل كىچىك بىر تۈركمەن خاندانلىقى بار ئىدى. قىرىقىنچى يىللارغا كىرىش ئالدىدىكى بۇ پادىشاھلىق تۈزۈمىدىكى دۆلەت گەرچە ياۋروپا سانائەت ئىنقىلابىنىڭ گۈدۈك ئاۋازىنى كىچىكىپ ئاڭلىغان بولسىمۇ ئەمما ئۆزىنىڭ ئادىللىقى، سۈيىنىڭ موللىقى، زېمىنىنىڭ مۇنبەتلىكى بىلەن باشقا دۆلەت-خاندانلىقلاردىن ئالاھىدە پەرقلىنەتتى. خەلق پادىشاھتىن، پادىشاھ خەلقىدىن رازى ئىدى.

مۇشۇنداق ئاسايىشلىق كۈنلەرنىڭ بىرىدە تۈرك خەلقىنىڭ ئايەملىرىدىن بىرى بولغان يېڭى يىل ـ نەۋرۇز يېتىپ كەلدى. ئاۋام خۇشاللىقتا تولۇپ بۇ يېڭى يىلنى ياخشى كۈتۈۋالماقچى بولۇشتى. بەگ ـتۆرىلەر قوي- كالا سويىدى ، يوقسۇللارمۇ تۇخا-توشقانلىرىنى

ئايمدى.ئۇلار مەيدان- مەيدانلاردا داش قازان ئېسىپ خەتمە- نەزىر قىلىشنى باشلىدى. ئۇلار خۇدادىن بۇ بىر يىلدا كاتتا مولچىلىقنىڭ، توقچىلىقنىڭ بۇلۇشنى، سۇ- يامغۇرنىڭ كۆپ بولىشنى، خاندانلىقنىڭ ئەمىن بۇلۇشنى تىلەپ دۇئا-تىلاۋەت قىلىشتى.

ئەنئەنۋى ئادەت بويىچە ئەتىسى يۇرت-يۇرتلاردىن كەلگەن كۆچتۈڭگۈر پالۋانلار، باتۇر چەۋەندازلار، چېلىشچى مەرتلەر، ئوقياچى مەرگەنلەر ھەممىسى بىر بولۇپ خانلىق مەيدانغا يىغىلىپ ئۆز كارامەتلىرىنى كۆرسىتىپ بەسلىشەتتى، زەپەر قوچقۇچلار خانلىق تەرىپىدىن ئالاھىدە تارتۇقلىناتتى.

بۈگۈن چېلىش مەيدانى ئالاھىدە قىززىپ كەتكەن ئىدى، يىراق – يېقىندىن كەلگەن يۇرت پالۋانلىرى بەس-بەستە مەيدانغا چۈشۈشتى. بەزىلىرى ئۇجمىدەك تۆكۈلسە بەزىلىرى مەيداندا قوزۇقتەك تۇرۇپ ئاسمانغا تۈپا ئاتتى، چۈش بۇلا –بولماي ناتۇنۇش بىر زەڭگى پالۋان ئارقا-ئارقىدىن رەقىبلىرىنى يىقىتىپ مەيداننى بىر ئالدى قىسقىسى ئۇنىڭغا ئادەم توشمىدى...

پادىشاھ ئەلەمدار-قەلەمدارلىرىنى ئېلىپ نەۋرۇزدا بەكراق قىزىيدىغان بۇ چېلىش مەيدانغا كىلىپ ئولگۈرگەن ئىدى. ئۇستىخىنى كىلەڭسىز بۇ زەڭگى پالۋاننىڭ خان ئالدىدا ئۆزىگە ھېچكىمنىڭ چىقالمىغانلىقنى كۆرۈپ تېخمۇ دىمىغى ئاشتى،.ئۆز كىبىرىنى كۆرسىتىپ يولۋاستەك ھۆكىرگىنچە مەيدىسىگە تۇپا سۇركەپ ئاشقان تۇپىنى ھاۋاغا سورىدى. ئاۋام ئۇنىڭغا ئاپىرىنلارنى ئۇقۇشتى. خانمۇ بېشىنى لىڭشتىپ ئۇنىڭ پالۋانلىقىغا قايىل بولدى.

زەڭگى پالۋان خاننىڭ ئۆزىگە دىققەت قىلغانلىقنى كۆرۈپ تېخمۇ ھاياجانلاندى ۋە ھەددىدىن ئېشىپ ئۆزىنى تۇتالماي ئەقلىدىن ئېزىپ ئاۋامغا قاراپ ھۆكىرىدى : « تۇپا سورۇپ قۇلۇم تالدى، ئاستاننىڭ ئەركەكلىرى قېنى؟! » بۇ سۆز خانغا ياقمىدى. خان يېنىدىكى ئوردا پالۋانلىرىغا ئىشارەت قىلدى. ئادەتتە ئاۋام ئىچىدىكى بۇنداق كۆچتۈڭگۈرلەر مۇسابىقىسىگە خان ئۆزى يارلىق بەرمىسە ئوردا ئىچىدىكى پالۋانلار قاتنىشالمايتتى.

ئوردا پالۋىنى مەيدانغا چۈشتى، ئىلگىرىكى چېلىش مۇسابىقىلىرىدە ئۆزىدىن نەچچە ھەسسە قاۋۇل بولغان پالۋانلارنى يەر چىشلەتكەن ئوردا پالۋىنى بۇ قېتىم زەڭگى پالۋان بىلەن بىر ئاز ھەرە تارتىشىپ قالدى. ئوردا پالۋىنى ھەرخىل ئامال ئىشلىتىپ باقتى، لېكىن ئۈنمى بولمىدى . ئەگەر زەڭگى، ئوردا پالۋىنى بىلەن ئەمەس باشقا ئاۋام ئىچىدىكىلەر بىلەن تۇتۇشقان بولسا بۇ ۋاققىچە كامىدا ئۈچ-تۆتنى يولغا سېلىپ بولغان بۇلاتتى، پەن ئىشلىتىش نۆۋتى ئەمدى زەڭگىگە كەلدى. ئۇ يان قىلىپ – بۇيان قىلىپ شۇنداق بىر كۆچ بىلەن ئوردا پالۋىنىنى يەردىن يۇلۇپ ئېلىپ چالما ئاتقاندەك ئېتىۋەتتى. مەيداندا قىقاس-چۇقان كۆتۈرۈلۈپ زەڭگىگە ئاپىرىن ئۇقۇلدى.

بۇ ئىش خانغا ھار كەلدى. چۈنكى، زەڭگى پالۋان بۇ خاندانلىقنىڭ ئادىمى بولماستىن بەلكى باشقا ئەلدىن كەلگەن ئۆتكۈنچى سودىگەرلەرنىڭ خىزمەتكارى ئىدى، ئۇلار سودا سەپىرىدە بۇ يەردىن ئۆتۈپ قېلىپ بۇ نەۋرۇز پائالىيىتىگە تاسادىپى قاتنىشىپ قالغان ئىدى . خان ئاچچىق بىلەن يېنىدىكى باش سانغۇنغا قاراپ قويدى. خان جەمەتىدىن بولغان باش سانغۇن ئوتتۇز ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان ياۋروپادىكى داڭلىق ھەربىي مەكتەپلەردە مۇنتىزىم تەربىيىلەنگەن ئالاھىدە پاراسەتلىك، ئەلەمدىمۇ-قەلەمدىمۇ يېتىشىپ چىققان تەڭداشسىز باتۇر يىگىت بولۇپ يىراق – يېقىندىكى دۆلەت –خاندانلىقلارنىڭ ھېچقايسىسىدا بۇنداق ياشتىكى ئادەم باش سانغۇن بولۇپ باقمىغان ئىدى. ئۇنىڭ جەڭگاھتىكى كارامىتى خەلق ئارىسىدا داستان بولۇپ تارقىلىپ يۈرەتتى. قىسقىسى، بۇ خاندانلىقنى خانلىق قىلىپ قوشنا ئۇلۇسلارنىڭ يامان كۆزىدىن ساقلاپ تۇرغان ئادەم دەل مۇشۇ باش سانغۇن-پاششاخان ئىدى.

باش سانغۇن پاششاخان مۇشۇ تاپتا شاھىنىمۇ بەك تاتىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ غۇرۇرى خورلۇقتىن ئېچىشىپ مۇشتۇمى ئىختىيارسىز تۈگۈلۈپ كەتتى.«قانداق قىلىش كېرەك؟ ئۆزۈم مەيدانغا چۈشسەم ئۇنى يېڭىشىمدا گەپ يوق. بىراق، تاش يۇرتتىن كەلگەن بىر پالۋانغا ئادەم چىقماي خاندانلىقنىڭ باش سانغۇنى ئۆزى چۈشۈپتۇ، دېيىشسە قانداق قىلغۇلۇق؟ چۈشمەي دېسەم زەڭگىنىڭ ئەپتى يامان...ھەي بوپتىلا نېمە دېسە دېمەمدۇ ؟ ئىشقىلىپ زەڭگىنى زەڭگى بولغىنىغا تويغۇزمىسام ئەر بولماي كېتەي!؟ » باش سانغۇن غەزەپتىن كەمەر-ناگانلىرىنى بىر يانغا چۆرۈپ تاشلاپ خانغا ئۆتۈنۈش كۆزى بىلەن قارىدى.

بۇ ئىش خانغا ياقتى.

دەل شۇ پەيتتە ئاۋام ئارىسىدىن بىر يىگىت مەيدانغا چىقتى. يىگىتنىڭ قامىتى ، يېشى باش سانغۇنغا ياندىش بولۇپ كىيىمىنىڭ ئاددىيلىقىنى ھىساپقا ئالمىغاندا ئۇنىڭ قاۋۇل بەدىنى ۋە نۇر يېغىپ تۇرغان چىرايىغا قاراپ كىشىلەر ئۇنى بىرە خاندانلىقنىڭ شاھزادىسىمىكىن دەپ قالاتتى. يىگىت ئوۋدىن قايتقان تايغاندەك توختىماي نەپەس ئېلىپ تۇراتتى .چۈنكى ئۇ ئالدىدىلا چەۋەندازلىق ماھارىتىنىڭ ئۇستۇنلىكى بىلەن ئوغلاق تارتىشىش ئويۇنىدا كارامەت كۆرسىتىپ غەلبە خۇشاللىقى سۈرۈۋاتقاندا بىر توپ باللار ئۇنى ئالايتەن بۇ يەرگە باشلاپ ئەكەلگەن ئىدى.

چېلىش باشقۇرغۇچى خۇشاللىق بىلەن ئۈنلۈك ئاۋازدا توۋلىدى: « ئەييۇھانناس ! شەرقىي خانلىقتىن كەلگەن زەڭگى پالۋان بىلەن تۈركمەن خاندانلىقىمىزنىڭ پالۋىنى ئېلىشىدىغان بولدى! »

كىشىلەر ھۇررا – ئالقىش ياغراتتى . باللار بۇ يىگىتنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىۋېلىشتى. يىگىت مەيدانغا چۈشتى . ئاللا كارامەت باشلاندى، قارىماققا يىگىتنىڭ جۈغى زەڭگىنىڭكىدىن كىچىك كۆرۈنسىمۇ لېكىن ئۇنىڭ چېلىشقاندىكى چەبدەس ھەركىتى بەئەينى يۈگرەۋاتقان يىلپىزنىڭ ھەرىكىتىگە ئوخشايتتى. زەڭگى كۆپ خىل ھۇجۇملارنى قىلىپ باقتى نەتىجىسى بولمىدى، كۆچەپ باقتى

يىگىت تۇتۇق بەرمىدى . زەڭگى بار كۈچى بىلەن ئۇنى يەردىن يۇلۇپ ئاستىغا باسماقچى بولدى. بۇ چاغدا ئۇ خۇددى بوغما يىلاندەك ئۇنىڭغا يېپىشىۋالاتتى، زەڭگى ئەمدى ئۇنى يانپاشقا ئېلىپ سالاي دىگەندە ھەرىكەتچان بىلىنى بەئەينى ئاغمخاننىڭ بىلىدەك ھەرىكەتلەندۈرۈپ چەبدەسلىك بىلەن ئۇنىڭدىن ئاجرىۋالاتتى. ئىككى تەرەپ قاتتىق تۇتۇشۇپ كەتتى. پۈتۈن مەيداندىكىلەر ئۆز خاندانلىقىنىڭ يىگىتىگە يان باساتتى، ئۇلار كۆڭلىدە ئۆز يىگىتىنىڭ ئۇ زەڭگىنى ئاستىغا بېسىپ قوپالماس قىلىۋېتىشىنى خالايتتى. دەل مۇشۇ پەيتتە ئاۋامنىڭ تىلىگى ئىجابەت بولدىمۇ يىگىتكە شۇنداق بىر كۈچ كەلدىكى ئۆزىدىن خېلىلا ئېغىر بولغان زەڭگىنى يەردىن چامغۇر يۇلغاندەك يۇلۇپ ئالدى-دە يانپاشقا ئالغىنچە كۆچەپ ئاتتى، «ئاھ! » قىلغان ئىڭراش ئاۋازى بىلەن بىچارە زەڭگى پالۋاننى خۇدا ئۇردى، ئۇ ياتقان يىردىن قوپقىلى تەمشەلگەندە ئاندىن مەيدىسىگە ئۇرۇپ تۈپا سورىغان ئۇك قۇلىنىڭ سۇنۇپ كارغا كەلمىگەنلىكىنى ھېس قىلدى. ئاۋام يىگىتنىڭ يېنىغا گۈرردە يىغىلىپ ئۇنى ئارىسىغا ئېلىۋالدى ھەمدە ئۇنى ئاسمانغا ئېتىپ غەلبە تاماشاسى قىلىشتى. خان بىلەن باش سانغۇنمۇ خۇشاللىقتا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، خەلق بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ئۆز پالۋاننى كۆتۈرۈشكىنچە خاننىڭ ئالدىغا ئەكەلدى چۈنكى ئۇلار خاننىڭ بۇنداق خۇشاللىق ئىچىدە بۇ پالۋان يىگىتنى ياخشى تارتۇقلايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى.

خان كۈلۈپ سورىدى :

- قايسى ئاتىنىڭ گۆھىرىسەن بالام، نام شەرىپىڭ نېمە؟
- گۈلستانىڭىزدىكى كىتابچى ـجالال شەيخنىڭ يالغۇز ئوغلى ياۋۇزبەگ بولىمەن شاھىم!

- سىنى باققان ئاتاڭغا سالاملار بولسۇن ئوغلۇم! خالىساڭ ئىشىكىم ساڭا ئۇچۇق ،ماقۇل كۆرسەڭ پەخرىم ۋە كىلىچىگىم بۇ سانغۇنۇمغا قېرىنداش بول!

خان ئۆزىنىڭ ئوغلىدەك كۆرۈنىدىغان باش سانغۇنغا مەنىلىك قارىدى. باش سانغۇنغا بۇ گەپ بەك ياقتى ھەم خاننىڭ سۆزىدىن سۆيۈنۈپ خۇشاللىقىدا يېنىدىكى ياقۇت كۆز قويۇلغان ئالتۇن دەستىلىك قەلەمتۇراچنى دەرھال خانغا قوش قوللاپ سۇندى، بۇ قىممەت باھالىق قەلەمتۇراچ ئەمەلىيەتتە جالال شەيخنىڭ ئوغلى ياۋۇزبەگنىڭ مۇكاپاتى بولۇش ئالدىدا تۇراتتى. خان ئۆز قولى بىلەن قەلەمتۇراچنى يىگىتكە بەردى ، يىگىت رەھمەت ئېيتىپ بۇ سۆيۈنچىنى قوش قوللاپ ئالدى. ئەتراپتىكى خەلق خاننىڭ ۋە باش سانغۇننىڭ ئالى-جاناب مەردلىكىگە ئىچ-ئىچىدىن ئاپىرىن ئوقۇشتى ، ھۇررا ـ ئالقىش سادالىرى خانلىق مەيداننى بىر ئالدى.

شۇ چاغدا بىر توپ ئۇششاق باللار بىر نىمىنى كۆتۈرۈشكىنچە يىراقتىن يۈگۈرۈشۈپ كىلىپ ۋارقىراشقىلى تۇردى «ياۋۇزبەگ ! ياۋۇز بەگ ! ئوقيايىڭنى ئەكەلدۇق ، ئەمدى ئۇ يەرگە بارمىساق مۇكاپاتنى باشقىلار ئېلىپ كىتىدۇ ، تىز بول!»

يىگىت بېشىنى كۆتۈرۈپ خانغا قارىدى، خان ناھايىتى خۇشاللىق بىلەن ئۇنىڭ مۆرىسىگە ئۇرۇپ تۇرۇپ ئېيتتى : « بارغىن، ئوغلۇم ! كىرىچىڭنى بۇلىشىغا تارت ، غەلبەڭدىن نەۋرۇز كۈلسۇن! خانلىقىم كۈلسۇن ! سەن بىزنىڭ بالىمىز !...» يىگىت ئورنىدىن تۇرۇپ خانغا ۋە باش سانغۇنغا قاراپ ئىللىق كۈلۈمسىرىدى ۋە رەھمىتىنى بىلدۈردى، ئاندىن بايامقى چەۋەندازلىق بەيگىسىدە مۇكاپات ئالغان ئالاھىدە كەشتىلىك تىللا قاچىلانغان ھەميانىنى يېنىدىن چىقىرىپ خان بەرگەن ئالتۇن دەستىلىك قەلەمتۇراچنى ئىچىگە سالدى. ھەميانىڭ ئاغزىنى چىڭ بۇغۇپ بىلىگە مەھكەم تاڭغاندىن كېيىن باللار بىلەن يۈگۈرۈشۈپ مەرگەنلەر مەيدانىغا كەتتى.

خان يىراقتىن ئۇنىڭغا نەزەر سالدى ئاندىن باش سانغۇنغا قاراپ ئۇلۇق-كىچىك تىنىپ ئېيتتى : « ئۇ ياشلىقىمنى ئېسىمگە سالدى، سەنمۇ ئۇنى ئەزىز بىلىپ ئۆزۈڭ ئەتىۋارلايدىغان گۆھەرنى ئۇنىڭغا بەردىڭ. پاششاخان، ئىسىڭدە بولسۇنكى ، زېمىن تېخى ئىللىغىنى يوق ، بوران-چاپقۇنلۇق كۈنلەر ئالدىمىزدا، بېشىمدىكى بۇ تاجغا تىنىم ئاجىزلىق قىلىۋاتىدۇ .ئەمدى سانغۇنلۇق كەمىرىڭنى تاشلاپ مېنى يېنىكلىتىدىغان چېغىڭ بۇلاي دېدى. بىلسەڭ ئۇنچە-مەرۋايىتنىڭ قىممىتى پەقەت جاۋاھىرخانىدا ئوغلۇم! بارغىن! ئىچى-تېشىڭ جاۋاھىرغا تولسۇن!»

ئۈچىنچى باب:ئاشىق

شۇ قېتىملىق چېلىشتىن كېيىن باش سانغۇن پاششاخان بىلەن كىتابچىنىڭ ئوغلى ياۋۇزبەگ ناھايىتى ئىجىل دوستلاردىن بولۇپ قالدى. پاششاخان ئۇلارنىڭ ئائىلىسىگە ئوردىدىن مۇقىم تەمىنات ۋە ئۆي خىزمەتچىسى ئورۇنلاشتۇرۇپ بەردى.

جالال شەيخنىڭ ئەسلى ئىسمى جالالىدىن پەتتار بولۇپ يىراق شەرىقتىن ئىلىم تەھسىل قىلىش ئارزۇسىدا بۇ يۇرتقا كەلگەن، كېيىن ئانا يۇرتى ئۇرۇش مالىمانچىلىقىغا پېتىپ قالغانلىقى سەۋەبلىك ئۆز ۋەتىنىگە قايتالماي بۇ يەردە ئۆي-ئوچاقلىق بولۇپ ئوردىدا خانلىقنىڭ دىن ئىشلىرى خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان ئۇقۇمۇشلۇق كاتتا ئۆلىما ئادەم ئىدى. كېيىن ئايالى ياش تۇرۇپلا كېسەل سەۋەپلىك ئۈچ ياشلىق يالغۇز ئوغلى ياۋۇزبەگنى ئېرىگە تاشلاپ قويۇپ دۇنيادىن كېتىپ قالدى. ئەزىز ۋەتىنىدىن، مۇساپىرچىلىقتا بېشىنى سىلىغان، مېھرى ئىسسىق ئايالىدىن ئايرىلىپ قالغان جالال پەتتار ئوردىدىكى خىزمىتىدىن ئىستىپا بېرىپ شەھەر سىرتىدىكى

ئايالى ياتقان مازارلىقنى ماكان تۇتۇپ شۇ يەردە شەيخلىق قىلدى ھەم ئوغلىنى ئۆزى بىر قوللۇق تەربىيەلەپ ئەلەمدىمۇ-قەلەمدىمۇ بار پالۋان يىگىت قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىقتى. جالال پەتتارنىڭ يىغىپ ساقلىغان كىتاپلىرىنىڭ سانى ھەددى ھېساپسىز بولۇپ ئۇنىڭ ئۆي – ئۆي كىتابىدىن باشقا مال- بىساتى بولمىغانلىقى ئۈچۈن كىشىلەر ئۇنى «كىتابچى جالال شەيخ» دەپ ئاتايتتى.

ياۋۇز بەگ چىرايدا ئانىسىنى تارتقانلىقى ئۈچۈن ئاپتاپتەك يېنىپ تۇرىدىغان كەڭ پېشانىلىك ،ئاق يۈزى بىلەن چاقناپ تۇرىدىغان بىر جۈپ قوي كۆزى ھەرقانداق كىشىنىڭ ئامراقلىقىنى كەلتۈرەتتى. خۇلقى دادىسىنى تارتقان بولسا كېرەك، ئادەتتىن تاشقىرى كىتاب مەستانىسى بولۇپ چىققان ئىدى. شۇ سەۋەبتىنمۇ ئوردا كۇتۇپخانىسى ئۇنى ئۆزىگە بەكلا رام قىلىۋالدى. باش سانغۇن دوستىنىڭ بۇ قىزىقىشىنى بىلىپ ياۋۇزبەگنىڭ قۇلىغا ئوردا كۇتۇپخانىسغا خالىغان ۋاقىتتا كىرىپ چىقالايدىغان خان يارلىقىنى تۇتقۇزۇپ ئۇنى ئوردا كۇتۇپخانىسىنىڭ دائىملىق ئەزىز مېھمىنىغا ئايلاندۇردى . بولۇپمۇ ھەر جۈمە كۈنى چۈشتىن كېيىن ئوردا كۇتۇپخانىسىدا بولىدىغان ئالىم – ئۆلىمالارنىڭ ئىلىم –تەھسىل بەس – مۇنازىرە يىغىلىشىغا ئۇ ئەڭ بۇرۇن كېلىپ ئىشتىراك بولاتتى. بۇ خىل يىغىلىشقا خان ۋە ئۇنىڭ ۋەزىر – ۋۇزرالىرى تولۇق قاتناشقاندىن سىرىت خانلىق ئونىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىدىن باشلاپ ئەل ئىچىدىكى كۆزگە كۆرۈنگەن شائىر-مەددھلىرىغىچە نۇرغۇن ئادەم قاتنىشاتتى. بۇ كۈنى مەيلى شاھ بولسۇن مەيلى گاداي بولسۇن ئىلىم تەھسىل يۈزىسىدىن ھەرقانداق پىكرىنى بىمالال ئوتتۇرىغا قۇيالايتتى. بەزى كۈنلىرى بەس – مۇنازىرە شۇنداق قىزىيتتىكى چۈشتە باشلانغان مۇتالىئە توختىماستىن كېچىنىڭ يېرىمىغىچە سوزۇلاتتى.

بۈگۈنكى مۇتالىئەگە قاتناشقان كىشىلەرمۇ ئادەتتىكىدىن كۆپ بولۇۋاتاتتى. بۇنداق بولۇشتىكى سەۋەب خانلىق ئونىۋېرسىتېت تەكلىپ قىلغان ياۋروپادىكى داڭلىق ئونىۋېرسىتېتلاردىن كەلگەن بىر قانچە پەيلاسوپ- ئۇستازلارنىڭ بۇ يىغىلىشقا ئىشتىراك بولغانلىقىدىن ئىدى. چوڭ-كىچىك ھەممەيلەن كۇتۇبخانا زالىغا يىغىلدى، باشتا خانلىق ئونىۋېرسىتېتىنىڭ ئەنئەنىۋى تىبابەت ئىلمىنىڭ ئۇستازى سۆز قىلىپ «ئەنئەنىۋى تىبابەتتىكى كېسەللىنىش جەريانى» دېگەن تېمىدىكى ماقالىسىنى ئوقۇپ تۈگەتتى، ماقالا شۇنداق مۇكەممەل ئەتراپلىق يېزىلغان ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە مۇئەللىپ شۇ زامانىنىڭ يىراق-يېقىنغا نامى مەشھۇر بولغان تىبابەت نەزەرىيە ئەللامىسى بولۇپ ئۇنىڭ تىبابەت توغرىسىدىكى ئېيتقانلىرىغا ئادەتتىكى ئىلىم ئىگىلىرى ئالدىراپ بىر نەرسە دېيەلمەيتتى. ئۇستاز ئولتۇرغانلارنىڭ ئوخشىمىغان پىكىر-قاراشلىرى بولسا ئوتتۇرىغا قويۇشىنى كۈتۈپ ئولتۇردى، سورۇندىن ھېچقانداق سادا چىقمىدى. يىغىن باشقۇرغۇچى ئۇنلۇك قىلىپ باشقا پىكىر بولمىسا يەنە بىر تېمىغا ئۆتىدىغانلىقىنى جاكارلىدى. شۇ چاغدا سورۇن ئەھلىدىن تۆۋەندە ئولتۇرغان بىر ياش ئورنىدىن تۇرۇپ ناھايىتى خىجىل بولغان قىياپەتتە پىكىر قىلدى:

- ھۆرمەتلىك ئۇستاز، كەمىنە شاگىرتىڭىزنىڭ بۇ توغرىلىق ئازراق ئويۇم بار ئىدى، رۇخسەتمىدۇ؟

ئەڭ ئارقا سەپتىكى ئولتۇرغانلار ئارىسىدىن چىققان بۇ ئاۋازدىن سەل ئەندىكىپ گۇررىدە قاراشتى. چۈنكى ئادەتتە مۇنازىرىگە قاتناشقۇچىلار ياكى پىكىر بەرگۈچىلەر ياش ۋە ھۆرمەتتە چوڭ ئۇستازلاردىن بولاتتى.

- روخسەت! –دېدى يىغىن باشقۇرغۇچى تىبابەت ئۇستازىنىڭ كۆز ئىشارەت ماقۇللىقىنى ئالغاندىن كېيىن بېشىنى لىڭشىتىپ.

- رەھمەت ئۇستاز ، بايام ماقالىڭىزدىكى « قىزىتما ياندۇرۇشنىڭ رۇلى» دېگەن ئىبارىدە قىزىتما كېسەللىكلەرنى تەرلىتىش ياكى باشقا ئۇسۇللار ئارقىلىق قىزىتما ياندۇرۇپ بەدەننى تۇراقلاشتۇرۇشنى تەكىتلەپسىز مېنىڭچە بۇ مەن تەھسىل قىلغان ۋە ئاڭلىغان زامانىمىزدىكى قىزىتما توغرىسىدىكى ئەڭ مۇپەسسەل ئەڭ ياخشى شەرھىلەنگەن بىر ماقالا بولۇشى مۇمكىن، ئەجرىڭىزگە ئاللاھ كۆپ رەھمەت قىلغاي ئۇستاز! شۇنداقتىمۇ سىز تەكىتلىگەن بۇ ئۇسۇل بارلىق قىزىتما كېسەللىكلەرگە مۇۋاپىق كېلىشى ناتايىن دەپ قارايمەن، ئۇستاز سىلىگە ئايانكى كېسەللەنگەن بەدەننىڭ قىززىشى بەدەننىڭ ئۆزىدە تەبىئى بار بولغان ئۆز-ئۆزىنى قوغداش جەريانى، بەدەن بۇ جەريان ئارقىلىق ئۆزىدىكى شۇ خىل كېسەللىككە قارشى ئىممۇنىت سېستىمىسىنى قوزغىتىدۇ ھەم ئىممۇنىت ھۈجەيرىلىرىنى پەيدا قىلىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە بەدەن تېمپېراتۇرىسى 37 گرادۇس بىلەن 39 گرادۇس ئارلىقىدا بەدەندىكى كېسەللىك بىلەن ئېلىشقۇچى ئاق قان ھۈجەيرىسى ئەڭ ئاكتىپ ئەڭ جەڭگىۋار ھالەتكە ئۆتكەن بولىدۇ، شۇنىڭدەك جىگەرنىڭ زەھەرسىزلەندۈرۈش رولىمۇ كۈچىيىپ بەدەننىڭ ماددا ئالمىشىشى تېزلەشتۈرىدۇ. ناۋادا بىز بەدەندىكى بۇ قىززىش جەريانىنى ۋاقىتلىق ئۈزۈپ قويساق بەلكىم بىمارنىڭ كېسەللىك ئالامىتى ۋاقىتلىق ياخشىلىنىشى مۇمكىن لېكىن كېسەللىكنىڭ ساقىيىش جەريانى ئۈزۈراپ كىتىشى ياكى ئۇزۇل كېسىل ساقايماسلىقى تەبىئى. شۇنىڭ ئۈچۈن كىسەلنىڭ تۈرى ۋە قىزىتمىنىڭ يۇقىرى تۆۋەنلىكىگە قاراپ ئاندىن قىزىتما قايتۇرۇش تەشەببۇس قىلىنغان بولسا دېمەكچىمەن....

يىگىتنىڭ سۆزى تۈگىمەستە سورۇن ئەھلى نارازى بولغان قىياپەتتە غۇدۇڭشىپ يىگىتكە سۇغۇق قاراشتى، يىگىت ئۇلارنىڭ مەسخىرە قاراشلىرىدىن خىجىل بولۇپ ئۆپكىدەك قىزارغىنىچە سۆزىدىن توختاپ قالدى. بۇنى سەزگەن تىبابەت پاكالتېت ئۇستازى كۈلۈمسىرىگىنىچە بېشىنى لىڭشىتىپ يىگىتكە مەدەت بەرگەندەك قىلىپ ئۈنلۈك ئېيتتى:

- قېنى يىگىت سۆزىڭىزنى داۋاملاشتۇرۇڭ!

يىگىت يەنە ئورنىدىن تۇرۇپ سۆزلىرىنىڭ ئاخىرىنى بايان قىلىشقا باشلىدى:

- ئىككىنچى پىكرىم، ئۇستاز « دورا تەسىرى» دېگەن ئىبارىدە مەيلى ئەنئەنىۋى تىبابەتتە بولسۇن ياكى غەرب تىبابىتىدە بولسۇن دورا بىرىشتىن ئىلگىرى بىمارنىڭ پىسخىكا تەڭپۇڭلۇقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش دېگۈدەك ئىتىۋارغا ئېلىنمىغان، تەجرىبىلەردىن ئايانكى

قوي قۇتىنىغا بۆرىنى يېقىندىن باغلاپ قويغاندا بۆرىسىز قوتاندىكى قويلارنىڭ تۆللىنىش ئەھۋالى بۆرە بار قوتاندىكى قويلارغا قارىغاندا كۆرۈنەرلىك ياخشى بولغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۆرە بار قوتاندىكى قويلارنىڭ كېسەللىك بىلەن ئاغرىش نىسبىتى يۇقىرى بۇلغان، شۇنىڭدەك قەرزىگە پاتقان بىمارنىڭ قەرزى يوق بىمارغا قارىغاندا ئوتتۇرىچە يۈرەك رېتىمى تېز، قان بېسىمى يۇقىرى بولغان، جۇملىدىن ئوخشاش دورىنىڭ ئوخشىمىغان ماكان-زاماندىكى تەسىرىمۇ ئوخشاش بولماسلىق پىرىنسىپىغا ئاساسەن مېنىڭچە دورا بېرىشتىن ئىلگىرى بىمارنىڭ پىسخىكا ھالىتىنى تۇراقلاشتۇرۇش دورىنىڭ تەسىر قىلىشىدا مۇھىم رول ئوينىشى مۇمكىن، دىمەكچىمەنكى بۇ جەھەتتىكى ئىزدىنىشنى مۇمكىن بولسا خانلىق ئونۋېرستىتت باش بولۇپ چوڭقۇرلاشتۇرغان بولسا ،قەدىرلىك ئۇستاز...

يىگىت سۆزىنى تۈگەتتى،.مەيدان ئەھلى تىمتاس سۈكۈت ئىچىدە قالدى. شۇ چاغدا خانىنىڭ ئوڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئاق ئۈجمىدەك جۇلالاپ تۇرغان چىرايىدىن باشقا پۈتۈن بەدىنى قىپقىزىل شايى بىلەن ئورالغان پەرىزات كەبى شۇنداق ئۈز بىر قىز ئورنىدىن تۇرۇپ سۆز قىلدى، ئۇنىڭ چىرايىنىڭ ئۈزلىقىغا ئاۋازىنىڭ ئىنچىكە ھەم زىلىلىقى بەكمۇ ماسلاشقان بولۇپ بەئەينى تۇخۇمدىن يېڭى چىققان چۈجىنىڭ چۈكۈلدىغان ئاۋازىدەك بىرخىل يېقىملىق سەبىي ئاۋاز پۈتۈن مەيداندىكى كىشىنىڭ يۈرىگىنى ئېزەتتى:

- قېرىنداشىمنىڭ ئېيتقانلىرى بەرھەق، لېكىن قىزىتمىنىڭ يامان تەرەپلىرىمۇ بار ، بىمار قىزىغاندا ئۇنىڭ نېرۋا سېستىمىسىنىڭ غىدىقلىنىشى كۈچىيىدۇ بولۇپمۇ 40 گىرادۇستىن 41 گىرادۇسقا يەتكەندە جۆيلۈش، خىيالىي سېزىم بولۇش قاتارلىق ئالامەتلەر كۆرىلىدۇ باللارنىڭ مەركىزى نېرۋا سىستېمىسى تولۇق پىشىپ يېتىلمىگەچكە ئاسانلا تارتىشىپ قالىدۇ، چوڭ ئادەملەرنىڭ قىزىتمىسى ئوتتۇرىچە ھىساپتا ھەر بىر گىرادۇس يۇقىرىلىغاندا يۈرەك رېتىمى مىنۇتىغا 15 نى ئارتۇق سالىدۇ، باللارنىڭ يۈرەك قېتىم سانى بۇنىڭدىنمۇ كۆپ بولىدۇ، يۈرەك رېتىمىنىڭ ھەددىدىن ئارتۇق تېزلىشىپ كېتىشى يۈرەك كېسلى ياكى قان ئازلىق بارلارنىڭ يۈرەككە كېلىدىغان بېسىمىنى كۈچەيتىۋېتىدۇ ھەتتا يۈرەك زەئىپلىشىشىنىمۇ كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ....

قىزچاقنىڭ يىگىتنىڭ ئىككى خىل پىكرىنى رەت قىلىش يولىدىكى يېقىملىق ئەمما كەسكىنلىك چىقىپ تۇرىدىغان بايانلىرى زال بوشلۇقىدا توختىماي جاراڭلايتتى. ئاندىن يىگىتمۇ بوش كەلمەي ئۆزىنىڭ ئاساسلىرىنى تەمكىنلىك بىلەن ئەڭ ئۇقۇملۇق تىلدا بايان قىلاتتى. مۇنازىرە داۋاملىشىۋاتاتتى، ئىككى تەرەپ بىر-بىرىگە قايىل بولمىدى...

ئاخىرىدا يىراق ئەلدىن تەكلىپ قىلىنغان ياش ۋە ھۆرمەتتە ئەڭ چوڭ ئۇستاز سۆز قىلىپ ياش يىگىتنىڭ قىزىتما توغرىسىدىكى بايانلىرىنىڭ ناھايىتى توغرا ئىكەنلىكىنى، داۋالاشتىن ئىلگىرىكى پىسخىكا تۇراقلاشتۇرۇش گەرچە بەرھەق بولسىمۇ ئەمەلىي داۋالاش جەريانىدا قوللىنىشنىڭ بەكلا مۈشكۈللىكىنى ئەملى مىساللار بىلەن قايىل قىلارلىق سۆزلەپ پۈتۈن مەيدان ئەھلىنى قايىل قىلدى.

مۇتالىئە ئاخىرلىشىپ ھەممەيلەن تارقاشتى، خانىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ھېلىقى قىز خانغا ئەركىلەپ ئاغزىنى پۈرۈشتۈرۈپ سورىدى:

- خان ئاتا ! مەن بىلەن جاڭجاللىششقا پېتىنغان بايامقى سەھرالىق كىم ئۇ؟

- ياۋۇزبەگ دېگەن شۇ قىزىم،- دېدى خان كۈلگىنىچە مەلىكىنىڭ پىشانىسىگە سۆيۈپ.

- چۆرە قىزلار تولا گېپىنى قىلىدىغان ياۋۇزبەگ شۇكەندە، ئەدەپسىز!-دېدى مەلىكە خان ئاتىسىغا ئەركىلەپ.

شۇ تاپنىڭ ئۆزىدىمۇ ياۋۇزبەگ يېنىدىكىلەردىن ئۇ قىزچاقنى سۈرۈشتە قىلىپ ئۈلگۈرگەن ئىدى:

- ئۇ قىز كىم ؟ گەپلىرى نىمانچە قاتتىق ئۇنىڭ؟

- كىم بۇلاتتى ، خانىنىڭ ئەتىۋارلىق مەلىكىسى- كۈنچىچەككۇ شۇ!

- مەلىكە بولسا نېمە بوپتۇ؟ ئەپتىنىڭ يامانلىقىنى تېخى…- ياۋۇزبەگ ئاچچىقى بىلەن كەينىگە ئۆرۈلۈپ مەلىكىگە سۇغۇق قارىماقچى بولدى. مەلىكىمۇ دادىسىنىڭ مۆرىسىگە ئېسىلغاچ ئۆمرىدە ئۆزىگە تۇنجى بولۇپ گەپ ياندۇرغان يىگىتكە ھومىيىپ قارىماقچى بولدى...ئىككىيلەن تەڭلا قاراشتى . باشتا ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدە ئىلىم ئەھلىلىرىدە بۇلىدىغان بىر خىل تۇغما قىزغىنش ھەسەتخورلۇق ئىپادىلەندى، ئارقىدىن بىر-بىرىگە بولغان قايىللىق ۋە ھۆرمەت ئەكس ئەتتى. ئاخىرىدا بۇ بىر جۈپ ياشنىڭ كۆزىدە ئېغىزدا ئىپادىلەش قىيىن بولغان شۇنداق تاتلىق بىر سېزىم پەيدا بولدى. مەلىكە كۆزىنى دەرھال ئېلىپ قاچتى. يىگىتنىڭ كۆزىمۇ مەلىكىنىڭ ئوتقاشتەك چاقناپ تۇرىدىغان كۆزىدىن كۆيگەندەك بولدى...

شۇ كېچىسى ياۋۇزبەگ زادى ئۇخلىيالمىدى، ئۇنىڭ مەھەللىدە نۇرغۇن قىز-ئوغۇل دوستلىرى بار ئىدى. لېكىن ھېچقانداق قىز بالىنىڭ كۆزىدە مەلىكىنىڭ كۆزىدە كۆرگەن ئۇنداق شىرىن، تاتلىق نۇرنى كۆرۈپ باقمىغان ئىدى. ئۇنىڭ كاللىسى قالايمىقان خىياللارغا تولدى، ئۇيان ئۆرۈلدى، بۇيان ئۆرۈلدى.مانا ئۇ ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم ئېيتقۇسىز بىرخىل قىيىن ئازابتا ياتتى.

پادىشاھنىڭ مەلىكە كۈنچىچەكتىن باشقا پەرزەنتى يوق ئىدى. خانلىقنىڭ ئەنئەنىۋى تۈزىمى بويىچە شاھنىڭ تەخت ۋارىسى بولغان مەلىكە جەزمەن خان جەمەتىدىن بولغان كىشىگە ياتلىق قىلىنىشى كېرەك ئىدى. مەلىكە بىلەن تەڭ دىمەتلىك بولغان باش سانغۇن پاشىشاخان بولسا دەل خان جەمەتىدىن بولۇپ بۇ خاندانلىقتىكى بىردىن بىر مۇۋاپىق نامزات ھېسابلىناتتى. ئەمەلىيەتتە ئەخلاق پەزىلەتتە بولمىسۇن ئەلەمدە ياكى قەلەمدە بولمىسۇن خاندانلىق تەۋەلىگىدە پاشىشاخاندەك يەنە بىر يىگىتمۇ تېپىلمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە شاھ ئۇنى كىچىگىدىن باشلاپ ئۆز ئوغلىدەك ئەتىۋارلايتتى، قەدىرلەيتتى. قىسقىسى ئۇنى ئۆزىگە بەكلا ئوغۇل قىلىۋېلىش ئارزۇسى بار ئىدى. مەلىكىمۇ باش سانغۇن پاشىشاخانىنىڭ ھەر جەھەتتىن كېلىشكەن يىگىت ئىكەنلىكىگە قايىل ئىدى، ئۇنىڭ دۆلەت ئىشلىرىدا خان

ئاتىسىغا ئاساسلىق ياردەمچى بولغانلىقىدىن بەكلا سۆيۈنەتتى. ئۇنىڭغا چىن دىلىدىن ھۆرمەت قىلاتتى.
لېكىن كۆتۈلمىگەن بۇ ئىش مەلىكىنى بىئارام قىلدى. خان ئاتىسىنىڭ مۆرىسىگە ئېسىلىپ تۇرغاندا ياۋۇزبەگنىڭ كۆزىدىن ئاجايىپ بىر شېرىن سىزىمنى سەزدى، بۇ سېزىم شۇنداق ئوتلۇق، شۇنداق قىزىق ئىدى. كۆن چىچەكمۇ بۇ كېچىسى ياخشى ئۇخلىيالمىدى. ئۇ چەكسىز خىياللار دۇنياسىغا غەرىق بولدى ، تاتلىق بىر ئوت ئۇنىڭ يۈرىكىگە كىلىپ قادىلىۋالدى. ئۇ مەيلى خانلىق ئۇنىۋېرسىتىتتا بولسۇن مەيلى ياۋرۇپادا ئۇقۇۋاتقان ۋاقتىدا بولسۇن نۇرغۇن يىگىتلەر بىلەن يېقىن ئۆتكەن، لېكىن ھېچقانداق بىر يىگىتكە بۇنداق قىزىقمىغان، مەلىكە يالغۇز قالغاندا مەڭگۈلۈك غەمگۇزارى بولۇش ئالدىدىكى يىگىتى پاشاخاننى ئويلىغان ، ئۆزىچە خىيالىدا ئۇنىڭ بىلەن تاغ- داللاردا چېپىپ دەريا –كۆللەردە ئۈزگەن ، شىرىن خىياللاردىن مەست بولۇپ مۇھەببەتكە تەشنا قەلبىنى ئىللىتقان .لېكىن مۇشۇنداق چاغدىمۇ ئۇ بۇخىل ئوتلۇق سىزىمغا كىلەلمىگەن ئىدى.

مانا ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ ئالدىدا تۇيۇقسىز بىر ياۋايى يىگىت پەيدا بولۇپ ئەركەكلەرچە قۇپاللىق بىلەن ئۇنىڭ كۆكسىنى مۇجۇپ يۈرىكىگە ئوتلۇق نەشتىرىنى سانچىپ تۇرىۋالدى. مەلىكە ئۇيان يېتىپ باقتى ، بۇيان يېتىپ باقتى، قىلدەك تولغاندى، ئۆزىگە زادى نېمە بولغىنىنى بىلەلمىدى. ئەمما يۈرىكىگە قادالغان ئوتلۇق نەشتەر پات سۇغۇرىلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى.

* * * * *

ياۋۇزبەگ شۇندىن باشلاپ جىمغۇر بولۇپ قالدى، ئەتىدىن كەچكىچە بېشىنى كىتاپتىن كۆتۈرمەيدىغان ، باشقىلار گەپ سورىمىسا بىر ئېغىزمۇ ئارتۇق گەپ قىلمايدىغان بولۇپ قالدى. ياشانغان جالال شەيخنىڭ كۆزى كۆرمەس بولۇپ قالغان بولسىمۇ ئاززۇلۇق ئوغلىنىڭ تىنىق تاۋۇشلىرى كۆڭۈل كۆزىدىن قېچىپ قۇتۇلالمىدى . بىر كۈنى جالال شەيخ ئوغلىنى چاقىرىپ بېشىنى سىلىدى :

- ئېغىر تىنىقىڭدىن تەسۋىرىمنى سىيرىيالمىدىم، بالام. سەن مېنىڭ قۇچىقىمدا چوڭ بولغان ، يۈرۈكۈم چىدىمايدىكەن ! ياۋۇزۇم ،ساڭا زادى نېمە بولدى؟

- ئۆزلىرىگە ئېيتىشقا تىلىم كۆيىدۇ، نېمە بولغىنىمنى بىلەلمىدىم دادا...

جالال شەيخنىڭ ئويلىغىنى توغرا چىقتى ، ئۇ ئوغلىنىڭ ئالقىنىنى ئالقىنىغا ئېلىپ يېنىدا ئولتۇرغۇزدى ئاندىن كۈلۈپ سورىدى:

- بۇلبۇلنىڭ خۇشاللىقى گۈلزارلىقتا ئوغلۇم، تاڭ ساباسىدا سايرىمىغان بولسا ئۇ بۇلبۇل ئەمەس، ھېچ بىلەلمىدىم، بۇلبۇلۇڭنى خەندان ئۇرۇپ سايراتقۇزغان قايسى باغنىڭ گۈللىگىدۇ ئۇ ؟

- مۇڭ-زار ئانام بولسا ئاللاھنىڭ يېنىدا. ئەمدى سىلىگە بايان قىلماقتىن ئۆزگە چارەم يوق ئاتا، يېشىل دالىدىن سۈيۈنۈپ كۆك ئاسماندا پەرۋاز قىلىۋاتقان ئەركىن قۇش ئىدىم . بىر كۈنى زېمىندىكى ئەڭ ھەشەمەتلىك بىر باغقا قۇنۇپ قاپتىمەن ، باغنىڭ ئېرىقلىرىدىكى شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان سۇلار ،تۇرلۇك مۇيلەر ،يېشىل چىمەنلەر، رەڭگارەڭ گۈللەر ئەقلىمنى لال قىلدى، بۇلارغا قاراپ ئاللاغا شۈكرى –ھەمدۇسانا ئېيتماي تۇرالمىدىم ، باغنىڭ گۈزەللىكىدىن ھوزۇرلىنىپ يۈرگەن كۈنلىرىمدە نازۇك چىمەنلەر ئارىسىدىن پورەكلەپ ئېچىلغان بىر گۈل كۆزۈمگە چېلىقىپ قالدى ، ئۇنىڭ خۇشبۇي ھىدى دىمىغىمغا توختىماي ئۇرۇلۇپ خۇش ئاۋازىمنى مەس قىلدى،سايراي دىسەممۇ ئۈنۈم يوق ، پەرۋاز قىلاي دىسەم قانىتىم بوغۇلغاندەك . ئېيتسىلا ئاتا، ئەمدى مەن قانداق قىلاي؟!- پۇلاتتەك ياۋۇزبەگ ئېرىتىلگەن تۆمۈردەك ياۋىشىپ دادىسىنىڭ تىزىغا بېشىنى قويدى، ئۇنىڭ كۆزىدىن ئاققان ئىككى تامچە ياش كۆيۈپ ئاققان شامدەك دادىسىنىڭ يۈرىكىگە تامچىلىدى. ئاتا چىدىمىدى، ئۇ بەكمۇ ئېغىر تىنغاندىن كېيىن ياشاڭغىرىغان نۇرسىز كۆزىنى ئوغلىغا تىكتى:

- ئوغلۇم ئۇ باغ ئەسلىدە ھۆر-پەرىزاتلارنىڭ نەزىرى چۈشكەن ئۇلۇغ جاي ئىدى، ئۇنىڭ ئىشىگى بىزگە ئەمەس ئۇلۇغلارغا ئېچىلغان ئىدى، بىلمەي قۇنۇپسەن، گۈلنىڭ تەبىئىتلا بۇلبۇلنى ئۆزىگە ئاشىق قىلىش.سەن يۇلۇقتۇرغان ئۇ گۈل بارچە گۈللەرنىڭ زىننىتى، ئۇنىڭ خۇش ھىدى يارىتىلىشىدىنلا ساماۋى بۇلبۇلغا تەۋە ئىدى. بولغۇلۇق بۇپتۇ، ئاللاھ ئىگەم ھەممىنى ئورۇنلاشتۇرغۇچى، بۇنى سەندىن كۆرگىلى بولماس، ئورنۇڭدىن تۇرغىن، خۇشپۇراقنى ساڭا بىلدۈرگەن ئىگەم گۈلنىمۇ سەندىن ئايىماس، بارغىن بالام ...

ياۋۇزبەگنىڭ كۆڭلى ئاتىسىنىڭ سۆزىدىن بىر ئاز ئارام تاپقاندەك بولدى. ئۇ ئاتىسىنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ ئۈچ ياشلىق چېغىدىكى سەبىيلىكىگە قايتىپ دادىسىنىڭ قولىنى ئىنىكىگە ياقتى ، ئاتا بالىسىنىڭ بۇ خىل بالىلىقىدىن سۆيۈنۈپ كۆزىگە ئىسسىق ياش ئېلىپ خۇشاللىقىدىن ئاللاغا شۈكرى ھەمدۇسانا ئوقۇدى ئاندىن ئىسسىق نەپەسلىرى بىلەن ئاللاھتىن ئىلتىجا قىلدى.

شۇ چاغدا سىرتتىن ئاتلارنىڭ دۈپۈرلەپ كىشنىگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپ ھايال ئۆتمەي خىزمەتچى باش سانغۇننىڭ كەلگەنلىكىنى ئۇلارغا ئېيتتى. ياۋۇزبەگ باش سانغۇن پاشاخاننىڭ ئۆزىنى يوقلاپ كەلگەنلىكىنى بىلىپ كۆڭلى باشقىچە ئېچىلدى. ئۇ ئورنىدىن دەرھال تۇرۇپ دوستىنىڭ ئالدىغا چىقتى. ئىشىك تۈۋىدە يارىشىملىق ھەربىي فورمىسىنى كىيگەن پاشاخان جابدۇقلۇق ئارغىماقتا مىنگىنىچە قۇياشتەك كۈلۈپ تۇراتتى.

- ئەسسالام ياۋۇز بەگ، ماۋۇ ئاتنى ساڭا ئەكەلدىم، سىناپ باققىن! – دېدى پاشاخان يېنىدىكى يىگىتلىرى تۇتۇپ تۇرغان ھەشەمەتلىك ئىگەر جابدۇقلار بىلەن بېزەلگەن ئورنىدا تۇپ-تۇرالمىغان بىر شاش ئارغىماقنى كۆرسىتىپ.

- ۋاھ، نىمانچە ھەيۋەت!، –ياۋۇزبەگ خۇشاللىقىدىن بېرىپ ئاتنىڭ چولۋىرىنى تۇتتى، –كۆڭلۈمنى سەنلا خوش قىلىسەن مېنىڭ،– ئۇ شۇنداق دېگىنىچە شاش ئاتقا ھەۋەس بىلەن قاراپ ئاتنىڭ يايلىسىنى سىلىدى.

- قىنى ، كونا ئورمانلىقتا كۆرۈشەيلى، مەنزىلگە كىم بۇرۇن يېتىپ بارسا شۇ ئۇتسۇن!. - پاششاخان شۇنداق دېگىنچە ئېتىغا قامچا سالدى. بەش-ئالتە ئاتلىق يىگىتمۇ سانغۇنغا ئەگىشىپ ئاتلىرىنى قويۇندەك چاپتۇرۇپ ئورمانلىققا قاراپ چېپىشتى، ياۋۇزبەگ چاققانلىق بىلەن ئېتىغا مىنىپ ئۇلارنىڭ كەينىدىن قوغلىدى.
ياۋۇزبەگ ئورمانلىقنىڭ ئالدىغا كەلگەندە پاششاخان ئەمدىلا ئۇزەنگۇدىن پۇتىنى ئېلىپ قامچىسىنى يېنىدىكىلەرگە سۇنۇۋاتاتتى. ئۇ ئاتتىن چۈشۈۋاتقان ياۋۇزبەگدىن كۈلۈپ سورىدى:
- قانداق بولىدىغاندەكمۇ؟
- كاساپەت ئۇچىدىكەنغۇ! نەدىن ئالدىڭ؟
- قوشنا ئەلدىكىلەرنىڭ سوۋغىسى ئىكەن ، ساڭا گېلىم سىقىلدى.
- ساڭا نېمە دەپ رەھمەت ئېيتسام بۇلا، ساڭا قەرزدارغۇ مەن .
- قويغىن ئۇ گەپنى، شەيخ ئاتاڭنىڭ دۇئاسى ماڭا كۇپايە.
ئۇلار شۇ تەرەققىدە قىزغىن پاراڭلىشىپ ئورمانلىقنىڭ يېنىدىكى يېشىل چىملىققا كېلىپ توختىدى، پاششاخان كەمەر قاتارلىق لاققۇ-لۇقلىرى بىلەن چاپىنىنى سېلىپ خىزمەتچىگە تۇتقۇزغاندىن كېيىن ئىككى قولىنى كۆتۈرۈپ ساپ ھاۋادىن چوڭقۇر نەپەس ئالدى ئاندىن قوغلىشىپ ئويناپ ھېرىپ كەتكەن بالىدەك چىملىققا ئۆزىنى ئوڭدىسىغا ئاتتى، ياۋۇزبەگمۇ پاششاخاننىڭ بىر دۆلەتنىڭ باش سانغۇنى ئەمەس تايتاڭلاپ يۈرگەن بالىغا ئوخشاپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ كۈلۈپ كەتتى- دە كېلىپ پاششاخانغا يانداشىپ ئوڭدىسىغا ياتتى، كۆك ئاسماندا ئاق بۇلۇتلار لەيلىشەتتى، كۆكتىكى بىر لاچىن بۇلۇتلار بىلەن بەسلىشىۋاتقاندەك ئۇيان-بۇيان ئۇچۇپ يۈرەتتى، ئۇلار خېلى ئۇزۇنغىچە لام-جىم دېيىشمىدى، پاششاخان ئارىدىكى جىمجىتلىقنى توگىتىپ سۆز ئاچتى:
- ياۋۇزبەگ ، قارىغىنا ئاۋۇ لاچىنغا، قۇش بولۇشنىڭ ئۆزىمۇ نېمە دېگەن ياخشى ھە، بەزىدە ئويلاپ قالىمەن، ئەشۇ لاچىندەك ھەممىنى ئۇنتۇپ يىراق-يىراقلارغا ئۇچسام، تاغ-دەريالاردىن ئاشسام دەيمەن...لېكىن پاسىل ئادەملەرگە خاس ئىكەن...بەزى ئىشلاردىن قاچاي دىسەڭمۇ ئۇ خۇددى بەدىنىڭدىكى خالدەك ساڭا يېپىشىۋالىدىكەن،بەزى ئىشلارنى قوغلاشساڭ ئۇ خۇددى ئاسماندىكى قۇياشتەك سەندىن قاچىدىكەن، ئۇنى قوغلاپ يىتەلمەي ئەمدى ئۇمىدىڭنى ئۇزەي دىسەڭ ئەتىسى يەنە شەرىقتىن كۆتۈرۈلۈپ ساڭا يەنە كۈلۈپ قارايدىكەن....قارىغىنا كۆيىنەكچان ھالىتىمگە، دائىم مۇشۇنداق يىنىك يۈرسەم دەيمەن لېكىن بۇ مۇمكىنمۇ؟....
- شۇنداق دوستۇم، ئىشلار كۆپىنچە بىزگە باقمايدىكەن. ھەربىي فورماڭنىڭ قانچىلىك ئېغىرلىقىنى بىلىپ تۇرۇپتىمەن ،ئەمما فورماڭ قامىتىڭگە ياراشقان، مەيدەڭدىكى گىربە-مىداللىرىڭدىن قايتقان قۇياش نۇرى نامراتنىڭ غېرىبخانىسىنى ئىللىتتى. قومۇش كەپىسدە ئوغلىنىڭ ئېتىزدىن كىلىشىنى كۈتۈپ ئۇخلاپ قالغان ئانىغا خاتىرجەملىك ئەكەلدى، ئېيتقىنا ئادەمگە بۇنىڭدىن ئارتۇق بەخت بۇلامدۇ!؟ ئىلگىرى ۋەتىنىمدىن، ئاتامدىن پەخىرلىنەتتىم ئەمدىلىكتە سەن قېتىلدىڭ ئەمەسمۇ...
- ئېيتقانلىرىڭ بەلكىم توغرىدۇ ، ئاياللار ۋە باللارنى ئۆز ۋەتىنىدە خاتىرجەم قىلىش ئەسلىدىلا ئەرلەرنىڭ مەجبۇرىيىتى ھەم خۇشاللىقى ئىدى. بۇلارنى ئويلىسام خېلىلا يېنىكلەپ قالىمەن ،بارلىق ھەمدۇسانا سېنى ماڭا مۇكاپات قىلىپ بەرگەن ئاللاھىمغا بولسۇن ...ياۋۇزبەگ قارىغىنا ئاسماننىڭ بۇنچە ئوچۇقلۇقىنى كۆرگەنمۇ سەن؟
- ياق ، دىققەت قىلماپتىمەن ...
- ساڭا دىسەم ياۋۇزبەگ، ھاۋانىڭ بۇنچە ئوچۇق بولۇپ كىتىشى يامغۇرنىڭ يېغىشىدىن دېرەك بېرىشى مۇمكىن، تىنچ-خاتىرجەم كۆنلەر بەك ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ كەتتى، ئارتۇق ئۇخلاش تەنگە زىيانلىق ئىدى.ئاتلىقلار پىيادىلىكلەرگە قارىغاندا مەنزىلگە يېقىن، باشقىلار يىراقلارغا ئۆزۈپ كەتتى، بىز تېخىچە مەسچىتلەرگە ئۇلاغدىن كىچىپ پىيادە بېرىشنى تەكىتلەۋاتىمىز، كۆڭلۈم تازا خاتىرجەم ئەمەس...
- توغرا دېدىڭ، بىز قۇرئاننى يادلاشنى تەكىتلەپ، ئىلىم-پەنگە سەل قارىدۇق،.تالاق سۆزى ئەرلەرنىڭ ھۇقۇقى ۋە غۇرۇرىغا ئايلاندى. بىز بۇلار توغرىلىق گەپ قىلالمايمىز، سۆزلىسەك خەلق بۇلارنى قوبۇل قىلمايدۇ ھەم تىلىمىزنى كىسىدۇ. بىز ئەمەس دۇنيا مىقياسىدىكى بارلىق مۇسۇلمانلار مۇشۇ يولنى تاللاۋاتىدۇ. ئەتراپ تىنچ ئەمەس، ئاچ بۆرىلەر قوي پادىسىدىن كەچكىنى يوق، ئاتلار بەك ئۇرۇق پاششاخان!
- شۇنداق، غەزنىمىز ئالتۇن-كۈمۈش بىلەن تولۇپتۇ. لېكىن باشقىلار ئايروپىلان، تانكا دىگەنلەرنى ئاتتەك چاپتۇرۇپ يۈرىۋاتىدۇ. خانلىق كېڭشىدە بۇلارنى ئوتتۇرىغا قويدۇم ، ئۆزەمنىڭ ئاتىسى بولغان ئادەم مىنى چۈشەنمىگەن يەردە باشقا ۋەزىر-ۋۇزىرالار بۇنى چۈشىنەمتى؟ ئۇلار خاندانلىق تەۋەلىكىدىكى بارلىق مەسچىت-خانىقالارنىڭ تېمىنى مەر-مەر تاشتىن قىلىپ قايتىدىن قۇرۇپ چىقىشنى ئۆزىگە ۋەزىپە قىلىۋالدى، مەن ئۇلارنىڭ نەزىرىدە تېخى بالا ئىكەنمەن، ياۋۇزبەگ...
- ئەي ئاللاھنىڭ ئەزىزى، بۇلارنى سەندىن كۆرگىلى بولماس. بار كۈچۈڭ بىلەن تىرىشتىڭ، ھەممە ئادەم ئۆز بېشىغا كەلگەندە بىلىدۇ. لېكىن بۇلارنى چۈشەنگەندە ئۆزلىرىنىڭ بەكلا كېچىككەنلىكىنى ھېس قىلىدۇ، سۇنىڭ قەدرىنى پىژغىرىم ئاپتاپتىكى چاڭقىغان يۈرەك ھېس قىلىدۇ. خەلق تېخى ئۇسسىمىدى...
- توغرا دېدىڭ ياۋۇزبەگ، سەن بىلەن پاراڭلاشسام باشقىچە يىنىكلەپ قالىمەن، سەن راستىنلا مىنىڭ خۇشاللىقىم ! -پاششاخان

شۈنداق دىگىنچە ئورنىدىن تۇردى.- ھە راست، مەلىكىنىڭ كېلىدىغان چېغى بۇلاي دېدى، يۈرگىن ئالدىغا بارايلى!

ياۋۇزبەگ «مەلىكە» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ ئەندىكىپ كەتتى. ئۇ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ چاپىنىنى كيىۋاتقان پاشىشاخانىنىڭ يېنىغا بېرىپ سوئال نەزىرى بىلەن ئۇنىڭغا قارىدى، پاشىشاخان ياۋۇزبەگنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ كۈلۈپ ئېيتتى:

- سىنىڭ بۇنداق سورۇنغا خۇشۇك يوقلىقىنى بىلىپ ساڭا دىمىگەن، بۈگۈن مەلىكىنى ئورمان سەيلىسىگە تەكلىپ قىلغان ئىدىم. ئۇ ھازىر ئوردا قىزلىرىنى باشلاپ كىلىۋاتىدۇ،بۇلە تىز كىيىمىڭنى ئالماشتۇر، ساڭا ئاتاپ بۇ كىيىمنى بۇيرۇتتۇم.

- سەن مەلىكە كۈنچېچەكنى دىمەكچىمۇ؟

ياۋۇز بەگنىڭ يۈرىگى قارتتىدە قىلدى.

- شۇنداق، ئۇنىڭ بىلەن كىچىگىمىزدىن بىللە ئويناپ چوڭ بولغان، توققۇز يېشىمىزدىلا بىزگە چاي ئېچۈرۈلدى. شۇندىن بىرى ئاكا-سىڭىللاردەك ئۆتىدىغان كۈنىمىز ئاخىرلىشىپ بىر-بىرىمىزنى كۆرسەك يەرگە قارىشىپ ماڭىدىغان بولدۇق. ئۇ ئەخلاق پەزىلەتتە بارچە قىزلارنىڭ ئۈلگىسى، ئىلىم-ئىرپانىنىڭ ئاشىقى، ئۇنىڭدەك قىز پۈتۈن ئىقلىمدىن تېپىلماس، ئۇنىڭدىن قۇياش ھەم ئاي خىجىل... پاشىشاخان مەلىكە كۈنچېچەكنى نەقەدەر ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى ئۆز بايانلىرىدىن ئاشكارىلىدى. ياۋۇزبەگنىڭ قۇلىقىغا ئاخىرقى گەپلەر كىرمىدى، ئۇنىڭ بېشى زىڭىلداپ نەپسى كەپلىشىپ قالغاندەك بولۇپ قالدى « جاھان نىمانچە تار، مىنىڭ كۆيگىنىم ، ئاللاھ يولىدىكى تۇتقان دوستۇمنىڭ مەشۇقى ئىكەنغۇ؟! ئاتامنىڭ ئېيتقانلىرى نىمە دېگەن بەرھەق... » ياۋۇزبەگ ئويلاپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئۇنىڭغا ئاسمان يىراق يەر قاتتىق بىلىندى. ئەمدى ئۇنىڭ مەلىكىنى كۆرگۈسى يوق ئىدى، ئۇ مەلىكىدىن نەپرەتلەنمەكچى بولدى، پاشىشاخاندىن نەپرەتلەنمەكچى بولدى. لېكىن ئۇ ئاخىرى ئۆزىنىڭ تەقدىرىدىن نەپرەتلەندى. بۇ خىل نەپرەتلىنىش ئەمەلىيەتتە توغرا بولمىسىمۇ ئىنسانىنىڭ ئاجىزلىقى بۇنى توغرا دەپ كۆرستەتتى، شۇ تاپتا پاشىشاخانىنىڭ پەتنۇستىكى كىيىمنى ئۇنىڭغا ئۆز قۇلى بىلەن سۇنىشى ئۇنىڭ ئادىمىلىكىنى ئويغاتتى :

- ياۋۇزبەگ، قارىغىنا ئەپتىڭگە، قىزلارنىڭ كىلىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ بىر قىسىملا بولۇپ قالدىڭغۇ، بولە كىيىمڭنى ئالماشتۇر!- دېدى پاشىشاخان پەتنۇسنى ئۇنىڭ قۇلىغا تۇتقۇزۇپ.

خىزمەتچى ياۋۇزبەگنىڭ يېڭىدىن تارتىپ چېدىرغا ئېلىپ كىرىپ كەتتى. بىردەمدىن كېيىن ياۋۇزبەگ يېڭى كىيىمنى كىيىپ چېدىردىن چىقتى، ئەتراپتا تۇرغان يىگىتلەر ئۇنى كۆرۈپ ھاڭ-تاڭ قالدى. چۈنكى ئۇنىڭ كېيگەن كېيىمى باش سانغۇن پاشىشاخانىنىڭ ھەربىي كېيىمى بىلەن ئوخشاش بولۇپ ئۇلارنىڭ بىرىنىڭ باش سانغۇن بىرىنىڭ ياۋۇزبەگلىگىنى پەقەت پاگۇن بىلەن ئالتۇن دەستىلىك ناگانغا قاراپ ئايرىمىسا بىلگىلى بولمايدىغان دەرىجىدە ئوخشىشىپ قالغان ئىدى ، پاشىشاخان ياۋۇزبەگنىڭ بۇنچە قاملاشقان يىگىتلىكىنى كۆرۈپ ئۆزىنىڭ كۆزىگە ئىشىنەلمەي قالدى. «ئاللاھنىڭ قۇدرىتى نىمە دېگەن چەكسىز، ئۇغۇ يۈسۈپنىڭ ئەۋلادىدىن بولمىغىيدى؟! ئاللاغا مىڭ شۈكرى...» پاشىشاخان دەقىقە ئىچىدە شۈك بولۇپ قېلىپ يەنە دەقىقە ئىچىدە خۇشال ھالىتىگە قايتتى.

- ۋاھ..ۋاھ قارىغىنا ئۆزۈڭگە،ئادەم بالىسى بولسا سەنچىلىك بۇلار، لاچىنىمغۇ سەن! ـ دېدى چىن كۆڭلىدىن سۆيۈنگەن پاشىشاخان ياۋۇزبەگنىڭ دولىسىغا مۇشتلاپ.

ياۋۇزبەگ ئۈچىسىدىكى كيىمنى سېلىۋېتىپ يېڭى كيىمنى قانداق كيگەنلىگىنىمۇ بىلەلمىدى، ئۇنىڭ كاللىسىنى تۈگمەس، گىدىرماچ خىياللار قاپلىۋالغان ئىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆڭلى ئادەم خالىمايتتى.بولسا ئۇنىڭ بۇ سورۇندىن ئايرىلىپ ناھايىتىمۇ پىنھان جايدا بىردەم يالغۇز تۇرغۇسى بار ئىدى.

پەستىكى چوڭ يولدا 1935-يىلى ئامېرىكىدا ئىشلەنگەن «مېركۇرى» ماركىلىق ئۈستى ئۈچۈق ماشىنىسىدىن ئىككىسى ناھايىتى ئاستا سۈرئەتتە قاتار تىزىلىپ كىلىۋاتاتتى. ماشىنىلار ئورمانلىققا يېقىنلاشقاندا يول ئەپسىز بولغانلىق سەۋەبلىك ئاستا توختىدى، ئاندىن بىر توپ قىزلار كۈلكە-چاقچاق قىلىشقىنچە ماشىنىلاردىن چۈشۈشتى. پاشىشاخان قاتارلىق يىگىتلەر ئۇلارنى قارشى ئالغىلى پەسكە چۈشۈپ مەلىكە كۈنچېچەككە چوڭقۇر ھۆرمەت سالىمى قىلدى. مەلىكە باشلىق قىزلارمۇ كۈلكە-چاقچاقلىرىنى توختىتىشىپ باش سانغۇنغا بولغان ھۆرمىتىنى بىلدۈرۈشتى. مەلىكە يۈزى تۆۋەنلىك بىلەن پاشىشاخان قاتارلىق يىگىتلەرگە سالام قايتۇردى، ئاندىن پاشىشاخانغا يېنىك بىر قاراپ قويۇپ يېنىدىكى يىگىتلەرگە سەپ سېلىشتىن ئۆيالدى ھەم ياۋۇزبەگنىڭ بۇ يەردە بارلىقىغا دىققەت قىلمىدى. ياۋۇزبەگمۇ شۇ تاپتا مەلىكىگە قاراشقا جۈرئەت قىلالماي چەكسىز خىجىلچىلىق ئىچىدە يىگىتلەرنىڭ كەينىگە ئۆتىۋالغان ئىدى.

ئارىدىن گۈزەللىك ھەم لاتاپەتتە كۈن چېچەكتىن قېلىشمايدىغان پاشىشاخانىنىڭ كۈلگۈنچەك نەۋرە سىڭلىسى ئايچېچەك شوخلۇقىنى چىقىرىپ سۆز قىلدى:

- ئاكىجانىم، قارىغىنا،ھۆر-پەرىلەرنىڭ نەزىرى بۈگۈن سىلەرگە چۈشۈپتۇ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى باشلاپ كەلدىم. ئۇلارنى قاچۇرۇپ قويماڭلار يەنە؟

- قارىغىنا قولى گۈل يىگىتلىرىمگە، پەرىزاتلىرىڭ ئەمدى ئۆز گۈلزارلىقىنى تاشلاپ بۇ ئورمانلىقنى ماكان تۇتمىسا مەيلى ئىدىغۇ؟!- دېدى پاشىشاخانمۇ بوش كەلمەي.

-ھەممىڭلار قوينۇڭلارغا بىردىن قايچا تىقىۋېلىپ قانىتىمىزنى قىرقىۋالمايدىغانسىلەر؟

- ياق بوينۇڭلارنى قىلدا باغلايمىزغۇ بۈگۈن !

سورۇن ئەهلى بۇ چاقچاقتىن كۈلۈشۈپ كىتىشتى. بۇگۈنكى بۇ يىغىلىشقا داخىل بولغان قىز-يىگىتلەرنىڭ ئالدى ۋەزىر -ۋۇزراالارنىڭ ئەتىۋارلىق كۆز قارىچۇقلىرى بولسا كەينى يۇرتتىكى كاتتا بەگ-ئەمەلدارلارنىڭ يۈرەك پارىلىرى ئىدى. گەرچە ياۋۇزبەگنىڭ كىلىپ چىقىشى ئاددى بولسىمۇ پاششاخان ئۇنى بارچە يىگىتلەردىن ئۈستۈن كۆرەتتى. ئۇنىڭ بۈگۈنكى سورۇندا نەسەب سەۋەبلىك قىسىلىپ قېلىشنى قەتئىي خالىمايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ياۋۇزبەگنى ئۆزى بىلەن ئوخشاش كىيىندۈرۈپ ئۇنىڭ خاندانلىق ئىچىدە قانچىلىك مۇهىم ،قانچىلىك يۈزى بار ئادەملىكنى باشقىلارغا بىلدۈرۈپ قويىماقچى بولغان ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ نەۋرە سىڭلىسى ئاي چىچەكنى مۇشۇنداق بىر يىگىتكە تالالىق قىلىشنى چىن كۆڭلىدىن ئارزۇ قىلاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن پاششاخان مۇشۇ پۇرسەتتە ياۋۇزبەگنى ئۇلارغا تونۇشتۇرماقچى بولدى:

- هەممىڭلار ئۆز-ئارا تونۇشىسىلەر شۇنداقتىمۇ سىلەرگە بىر ئەزىز مېهماننى تونۇشتۇرۇپ ئۆتەي، ئۇ بولسىمۇ خاندانلىقىمىزنىڭ پەخرى ،ئاللاھ يولىدىكى جان-جىگەر قېرىندىشىم ياۋۇزبەگ! - دېدى پاششاخان قىزلارغا ياۋۇزبەگنى كۆرسىتىپ.

يىگىتلەر دەرهال كەينىگە ئۆتۈپ قالغان ياۋۇزبەگكە يول بىرىپ ئارىلىقنى ئاچتى، ئوچۇقچىلىقتا قالغان ياۋۇزبەگ نېمە قىلىشنى بىلەلمەي يۈزلىرى قىزارغىنىچە يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولۇپ مەلىكە قاتارلىق قىزلارغا سالام قىلدى. مەلىكە كۆن چېچەك ياۋۇزبەگنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ شۇئان بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا لاپپىدە قارىدى. ياۋۇزبەگمۇ ئۇدۇللا كۆن چېچەككە قاراپ سالدى. بۇ قېتىمقى دەقىقە ئىچىدىكى كۆزلەرنىڭ ئۇچرىششى ئۆتكەن قېتىمقىدىنمۇ بەك ئوتلۇق بولۇپ بۇ قېتىمقى قارىششتا ئىككەيلەننىڭ كۆزىدىن بىر-بىرىگە بولغان غايىبانە ئاشىقلىق ۋە ئېيتقۇسىز تەشلىك ئازابى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇراتتى.

قىزلار ياۋۇزبەگنىڭ بۇنچە پوزۇر، شۇنچە قامالاشقان يىگىتلىكىگە قاراپ ئۇنى باشقا تۈركى ئەللەرنىڭ شاهزادىسىمىكىن دەپ هەيران قېلىشتى. گەپنىڭ قىسقىسى ،مۇشۇ تاپنىڭ ئۆزىدە ئۇلارنىڭمۇ قۇلىغا «پىياز بىلەن پىچاق تۇتقۇزۇلغان بولسا ئۇلارمۇ پىيازنى ئەمەس قۇلىنى توغرىغان بۇلاتتى».

سورۇن ئورمانلىقنىڭ ئىچكىرىسىدىكى سۇلىرى شاقىراپ ئېقىپ تۇرىدىغان بىر ئېقىننىڭ يېنىغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى، داستىخانلار تارتىلىپ پۈتۈن ئېقىلمىنىڭ تۈرلۈك نازۇ-نېمەتلىرى تىزىلدى، ئوردا سازەندىلىرى كۈيلىرىنى ياڭراتتى، قىزىقچىلار پات-پات هەييارلىق قىلىپ سورۇن ئەهلىنى ئۈچىيى ئۈزۈلگۈدەك كۈلدۈرەتتى، يىگىتلەرنىڭ كۆزى قىزلارنى ئىزدەيتتى، قىزلارنىڭ كۆزى ئاستىرتىن يىگىتلەرنى مارىلايتتى. مەلىكە كۆن چېچەك قاتتىق ئەركە قىز بولسىمۇ ئۆزىنىڭ ئىسلامى ئەخلاقى ۋە نوپۇزى ئۇنى بەزمىدە يۈزى تۆۋەنلىك بىلەن ئولتۇرۇشقا دەۋەت قىلاتتى. پاششاخاننىڭ نەۋرە سىڭلىسى ئاي چېچەك بولسا هەر قېتىم ناز خۇلقى بىلەن كۈلگەندە ياۋۇزبەگكە قاراپ قويۇاتتى. لېكىن ياۋۇزبەگ ئۆزىنى شۇنچە ئەتىۋارلاپ ئېرىزلىغان دوستى پاششاخانغا يۈز كېلەلمىگەندەك هىس قىلىپ قىزلار تەرەپكە زادى قارىيالمايتتى. ئۇ گەرچە سورۇندا ئولتۇرۇشتىن بىئارام بولغان بولسىمۇ پاششاخاننىڭ كۆڭلىنى دەپ بۇ يەردىن كېتەلمەيتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ پاششاخاننىڭ قۇلىقىغا ئۆزىنى تەڭشەپ كىرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ كۆڭۈل ئېچىش سورۇنىدىن ئاستا سۇغۇرلۇپ قويۇق ئورمانزارلىقنىڭ تېخىمۇ ئىچكىرىسىدىكى ئېقىننىڭ بېشىغا قاراپ ماڭدى. ئۇ شۇ ماڭغىنىچە بەزمىدىكى چالغۇ ئاۋازى قۇلاقىقا ئاڭلانمىغۇدەك يەرگە بېرىپ توختىغاندىن كېيىن هەربىيچە چاپىنىنى سېلىپ چوڭ بىر قارىغاينىڭ يان شېخىغا ئىلدى ئاندىن هەربىي ئۆتۈكىنى سېلىۋېتىپ شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان ئېقىن بۇيىدىكى سۇ يۈزىگە چىقىپ قالغان چوڭ بىر قۇرام تاشقا چىقىپ پۇتىنى سۇغا ساڭگىلىتىپ ئولتۇردى. پېژغىرىم ئىسسىقتىكى مۇزدەك ئېقىن سۇ ياۋۇزبەگنىڭ پۇت بارماقلىرى ئارقىلىق ئوتتەك قىززىپ كەتكەن يۈرىكىگە بىر ئاز ئارام ئەكەلدى، ئۇ هازىر هېچنىمنى ئويلىماستىن كۆزىنى يۇمغىنىچە ئاسماندىكى پارلاۋاتقان قۇياشقا يۈزىنى قىلدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدى قىپقىزىل دۇنياغا ئايلاندى. هەرخىل شەكىلدىكى رەڭگارەڭ نۇر دەستىلىرى كۆز ئالدىدا ئۇيان-بۇيان ئۇچۇشۇپ يۈرەتتى...

هېچنىمدىن غەمسىز شوخ يۈرۈيدىغان مەلىكە هازىرغا كەلگەندە ئېغىر بېسىق تېخىمۇ خىجىلچان بولۇپ قالغان ئىدى. پاششاخان مەلىكىدىكى بۇ ئۆزگۈرۈشنى ئۆزلىرىگە يېقىنلاپ قالغان توي ئىشلىرىدىن بولغان قورۇنۇش دەپ قارايتتى. شۇڭا پاششاخان مەلىكىنىڭ كۆزىگە بۇرۇنقىدەك ئۇنداق كىرىشۋالمىدى، مەلىكە يىگىتلەر ئولتۇرغان تەرەپكە ئانچە قارىيالمىغاچقا ياۋۇزبەگنىڭ سورۇندىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى كۆرمىگەن ئىدى. ئۇ چېلىنىۋاتقان كۈي ئاخىرلاشقاندا يېنىدىكى ئاي چېچەك قاتارلىق بىر قانچە قىزنى ئېلىپ سىرتقا ماڭدى . پېشىن ۋاقتى بولۇپ قالغاچقا پاششاخان ئۇلارنى ناماز تەييارلىقىغا ماڭغان بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ قالدى.

مەلىكىمۇ قىزلارنى باشلاپ ئېقىننىڭ يۇقىرىسىغا ماڭدى، ئۇلار پاراڭلاشقاچ مېڭىۋاتقاندا مەلىكىنىڭ كۆزى يىراق جايدىكى قارىغاي شېخىدا ئېسىغلىق تۇرغان هەربىي چاپانغا چۈشتى هەم قاراپلا ئۇنىڭ ياۋۇزبەگنىڭ چاپىنى ئىكەنلىكىگە كۆڭلى تۇيدى. مەلىكە يا ئالدىغا يا كەينىگە يېنىشنى بىلەلمەي تىڭىرقاپ تۇرغاندا ياۋۇزبەگنىڭ چىرايلىق سىماسى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا تۇرىۋېلىپ ئۇنى دەرەخ تۈۋىگە بېرىشقا مەجبۇرلىدى. مەلىكە يېنىدىكى قىزلارغا مۇشۇ يەردە ئۆزىنى كۈتۈپ تۇرۇشنى جېكىلەپ ئىتتىك قەدەم بىلەن چاپان ئېسىلغان دەرەخ تۈۋىگە كەتتى.

ياۋۇزبەگ قۇرام تاش ئۈستىدە ئولتۇرۇپ نۇرغۇن خىياللارغا پاتتى. ئۇ كونىلارنىڭ شېئىرىدىكى «بىر كۆرۈپ ئاشىق بىقارار بولدۇم» دېگەن مىسراسىغا ئانچە ئىشەنمەيتتى لېكىن بۇ قېتىم ئىش ئۇنىڭ ئويلىغىنىدەك بولمىدى،ئەكسىچە ئۇ مەلىكىنى بىر كۆرۈپلا ئۇنىڭغا هەقىقەتەن ئاشىق بولۇپ قالغان ئىدى. ئۇ هەر قېتىم مەلىكە كۆنچېچەكنى ئويلىغاندا چەكسىز شىرىن خىياللارغا پاتاتتى. ئارقىسىدىن

دوستى پاشاخانى ئۆيلسا ئازاپتىن يۈرىكى يۇم-يۇم يىغلايتتى. ياۋۇزبەگنىڭ پۇتى چىلانغان مۇزدەك ئىقىن سۇ ئۇنىڭ يۈرىگىنى سۇۋۇتالمىدى. ئۇ ئەتراپقا بىر قارىۋەتكەندىن كىيىن يىقىن ئەتراپتا ھېچبىر ئادەم يوقلىقىنى بىلىپ ئاق كۆينىگى بىلەن ھەربىيچە تامبالنى سالدى ــدە ئۇلارنى قۇرام تاشنىڭ ئۈستىدە قاپ قۇيۇپ ئۆزىنى ئىقىۋاتقان سۈپسۈزۈك سۇغا ئاتتى، مۇزدەك راھەت سۇ ياۋۇزبەگنىڭ قۇلىقىدىن كىرىپ تومۇر-تومۇرلىرىغا تاردى ئاندىن ئاشقىلىقتىن كاۋاپ بولغان يۈرىكىگە ئاقتى. ئۇ سۇغا ئۇزۇن-ئۇزۇن شۇڭغىدى، يۈرىگىدىكى قىزىقلىق پەسەيگەندەك بولۇپ يىغا تۇتۇۋالغان كۆڭلى بىر ئاز ئارامغا چۈشتى...

ئۇ ئىقىن سۇدىن چىقماي تۇرۇپ غۇسلى تاھارەت ئالدى. ئاندىن ئىقىن بۇيىدىكى چاتقاللىقنىڭ ئىچىگە كىرىپ تۇرۇپ كالتە ئىشتىنىنى سىلىپ ئۇنى سىقىپ سۈيىنى چىقىرىۋەتكەندىن كىيىن ناھايىتى تىزلا كىيىۋالدى، ئاندىن ھەربىيچە تامبىلنى كىيمەكچى بولۇپ قۇرام تاشنىڭ ئۈستىگە سەكرەپ چىقتى. كالتە ئىشتان تىخى نەم ھالىتىدە بولغاچقا ياۋۇزبەگ ئۇنى بىر ئاز شامالدىتىپ كىيمەكچى بولدى، ئاق كالتە ئىشتان ھۆل ۋاقتىدا ئادەم بەدىنىگە چىڭ چاپلىشىپ تۇرىدىغانلىقتىن يىراقتىن قارىغان ئادەمنى بەئەينى يالىڭاچتەك كۆرستەتتى.

مەلىكە كۆن چېچەك دەل مۇشۇ ۋاقىتتا چوڭ قارىغاينىڭ تۈۋىگە كىلىپ قالدى. ئۇنىڭ كۆزى توختىماي ياۋۇزبەگنى ئىزدەيتتى، چۈنكى مەلىكىنىڭ يۈرىگىدىكى ئوت ياۋۇزبەگنىڭكىدىن كەم ئەمەس ئىدى. ئۇ قارا دىگەندەك بولۇپ قۇرام تاشتىكى ئادەمگە قارىۋىدى، بەدىنى بولجۇق گۆش بىلەن تولغان مۇرىسى كەڭ بىلى ئىنچىكە كۈچ-قۇۋۋىتى ئۇرغۇپ تۇرغان بىر ئەركەك يېرىم يالىڭاچ ھالدا ئۇنىڭغا كەينىنى قىلىپ تۇراتتى. ئۇ ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم ئەر زاتىنىڭ يالىڭاچ ھالىتىنى كۆرىشى ئىدى. مەلىكىنىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەپ كۆزىنى چىڭ يۇمىۋالدى. ئۇ ياۋروپادىكى داڭلىق ئۇنىۋېرسىتېتلاردا ئوقۇۋاتقان چېغىدىمۇ داڭلىق رەسسام-ھەيكەلتاراشلارنىڭ يالىڭاچلىق تەسۋىرلەنگەن ھەرقانداق ئەسىرىگە قاراشنى خالىمايتتى. كىچىكلۈك دىنىي ئېتىقادى سەۋەبلىك ئۆزىنى قاتتىق چەكلەيتتى. ئۇ خىجىل بولغىنىدىن يىغلاپ سالاي دەپ قالدى، لېكىن ئۇ ياۋۇزبەگنىڭ پۇتۇنلەي يالىڭاچ ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدى. راستىنى ئېيتقاندا مەلىكىنىڭ ئۇنىڭ يېرىم يالىڭاچ بەدىنىنى يەنە كۆرگۈسى بار ئىدى. ئۇ كۆزىنى يېرىم ئېچىپ ياۋۇزبەگكە يوشۇرۇنچە قارىۋالدى، ئۇنىڭ يۈرىگى تېخىمۇ دۈپۈلدەپ سوقۇپ كېتىپ ئاغزىدا نەم دىدارى قالمىدى ، بەدىنى ئوت ئېلىپ كەتكەندەك بولۇپ باشقىچە بىرخىل ھىسسىياتقا كىلىپ قالدى. ياۋۇزبەگ تامبىلنى كىيىۋاتاتتى. مەلىكە بۇ ئىشلاردىن كۈلۈپ كەتتى. ئۇ ئاۋازىنىڭ چىقىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن ئاغزىنى ئىككى قولى بىلەن تۇتۇۋېلىپ دەرەخ تۈۋىدە ئۇن چىقارماي ئۇنىڭ كىلىشىنى كۈتۈپ تۇردى. ياۋۇزبەگ كىيىملىرىنى كىيىپ بولۇپ چاپىنىنىڭ يېنىغا كەلمەي يەنە قانداقتۇ بىر خىل خىيال بىلەن قۇرام تاش ئۈستىدە تۇرىۋەردى.

مەلىكە ئۇنىڭ كىينىپ بولسىمۇ بۇ تەرەپكە كەلمىگەنلىكىنى كۆرۈپ يالغاندىن يۆتەلدى. ياۋۇزبەگ ئايال كىشىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ دەرھال ئىسىنى يىغدى-دە تاقلاپ سەكرىگىنىچە چاپىنى ئېسىلغان قارىغاينىڭ تۈۋىگە كەلدى. ئۇ مەلىكە كۆن چېچەكنىڭ يەرگە قاراپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ ئۆزىنىڭ باياتتىن بىرى قىلغان ئەدەپسىزلىگىدىن يەرگە كىرىپ كەتكۇدەك بولدى. بۇنى سەزگەن مەلىكە ئۇنى تەڭقىسچىلىقتا قالدۇرماسلىق ئۈچۈن ئېغىز ئاچتى:

- ياۋۇزبەگ، مېنى كەچۈرۈڭ ، مەن ھازىرلا كەلگەن .سىزنىڭ بۇ يەردە ئىكەنلىكىڭىزنى بىلمەپتىمەن؟

- ياق مەلىكەم،مەن...

ياۋۇزبەگ ئۇزۇندىن بىرى كۆرۈشۈشكە تەشنا بولغان كۆڭلىدىكى مەشۇقىنىڭ ئۆزىدىن بىر قانچە قەدەم نېرىسىدا تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ نەپسى يۈرىكىگە تىقىلدى. ئىككىيلەن تۇنجى قېتىم بىر- بىرسىگە قانغۇدەك تىكىلىپ قاراشتى. ئاشىق كۆزلەر ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم خۇمارلىشىپ ھۇشسىز ھالەتكە ئۆتۈشكە باشلىدى. ئۇلار ئەمدىلىكتە كۆزلىرىنىڭ بىرسى-بىرسىگە قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىغانلىقىنى ھېس قىلىشتى. ئۇلارنىڭ ئېغىزىدا ئېيتىشقا پېتىنالمىغان كۆڭلىنىڭ چوڭقۇر قېتىدىكى دەرد-ئەلەملىك مۇھەببەت بايانلىرىنى كۆزلىرى ئاللاقاچان ئاشكارىلاشقا باشلىدى... مەلىكىدىن كىلىۋاتقان شۇنداق تاتلىق بىرخىل خۇشپۇراق ياۋۇزبەگنى مەست قىلىپ ئۇنى ئۆزىگە تارتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ چاپان كۆتۈرىۋالغان قولى بىلىنەر-بىلىنمەس تىترىدى. ياۋۇزبەگ بۇلالماي دەرەخكە يۆلىنىۋالدى، ئۇ يىغلاپ سالىدىغاندەك ئىدى.

ساتارنىڭ باش تارىسىنى چەككەندە چىققان مۇڭ ئاۋاز ئۆزىنىڭ كۆرۈنمەس ئاۋاز دولقۇنى- يېنىدىكى يانداشما تارنىڭ ئىچىدىكى پەقەت ئۆزىنىڭ ئاۋازىغا مۇناسىپ كېلىدىغان شۇ تارىنىلا ئۆزلىگىدىن تىترىتىدۇ ھەم ئۇنىڭدىن مۇناسىپ ئاۋاز چىقىرىدۇ، باشقا ياندىشما تارىلار بولسا قەتئىي تىترىمەيدۇ ھەم ئاۋاز چىقارمايدۇ ئەمما بۇ تارىلارمۇ ئۆزىگە ماس ئاۋاز دولقۇنىغا ئۇچرىغاندا ئاندىن ئۆزلىگىدىن تىترەپ ئاۋاز چىقىرىدۇ ، مانا بۇ تارىلىق چالغۇلارنىڭ ئورتاق خۇسۇسىيتى. ئىنساندىكى سىرلىق نەرسىلەرنىڭ بىرى بولغان كۆزمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس ئىدى ، ئادەم مۇھەببەتلىشىش جەريانىدا بەزىدە شۇنداق بىر كۆزلەرگە ئۇچرايدۇ، مەيلى ئۇ قانچىلىك كېلىشكەن، قانچىلىك جەزبىدار بولسۇن كىشىدە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرالمايدۇ، كىشىنى ئانچە ئۆيلاندۇرمايدۇ، ئادەم بەزىدە يەنە شۇنداق بىر كۆزلەرگە ئۇچرايدىكى ئۇ مەيلى قارا كۆز بولمىسۇن ياكى خۇما كۆز بولمىسۇن كىشىنى ئۆزىگە ئاجايىپ جەلىپ قىلىدۇ،ئادەمنى چەكسىز خىياللارغا باشلايدۇ ھەتتا ۋاقتى كەلگەندە كىشىنى يىغلىتىپ پەرۋانىدەك ئوتقا ئاتقۇزىدۇ.

مەلىكىمۇ مۇشۇ تاپتا كېچە-كېچىلەپ كۆرۈشۈشنى ئارزۇ قىلغان، قايناق ھىسسىياتقا تولغان يۈرىگىنى مۇجۇپ ئارام بەرمىگەن كۆڭلىدىكى ئاشىقىنىڭ ئۆزىگە شۇنچە يىقىن يەردە تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ھۇشىدىن كەتكىلى ئاز قېلىۋاتاتتى، ئۇمۇ بۇ قارىغايغا ئاران

يۆلىنىۋالدى، ئۇ ئۆزىنىڭ يۆلىنىپ تۇرغان قارىغاي دەرىخىنىڭ دەرەخ ئەمەس ياۋۇزبەگ بولۇشىنى، ھازىرنىڭ ئۆزىدە ياۋۇزبەگنىڭ ئۆزىنىڭ كەينىدىن كىلىپ ناھايىتمۇ چىڭ قۇچاقلاپ تۇرىشىنى بەكمۇ بەكمۇ ئارزۇ قىلاتتى ئەمما ئۇنىڭ بۇ ئارزۇسى پەقەت ئۆزىگە مەڭگۈلۈك سىر ئىدى...

بۇ بىر جۈپ ئاشىق-مەشۇق ھېلىھەم قۇچاقىقا پاتمايدىغان قارىغاي دەرىخىگە يۆلىنىپ ئاسمانغا قاراشقىنىچە ھەسرەتلىك تىنىقلىرى بىلەن ئۈنسىز پاراڭلىشىۋاتاتتى، شۇ چاغدا مەلىكە كۆن چىچەكنىڭ خاندانلىقىنىڭ مەلىكىسى بولۇش سالاھىيىتى ئۈستۈن كەلدى ئۇ قەتئىي نىيەتكە كىلىپ ياۋۇزبەگكە سوئال نەزىرى بىلەن ئۆرۈلۈپ قارىدى، ياۋۇزبەگ مەلىكىنىڭ كۆزىدىن بىرخىل ھەقىقىي ئاشىقلىقنى كۆردى ئاندىن مەلىكىگە خاس ھېچنىمىدىن قورقمايدىغان قارامىلىقنى ئارقىدىن بىرخىل ھۆكۈم -خۇلاسىنى كۆردى. ئۇ مەلىكىنىڭ كۆزىدىن ھەممىنى چۈشۈنۈپ يەتتى، ئۇنىڭ ئەمدى مەلىكىگە بولغان ئاشىقلىقى تېخىمۇ كۈچەيدى...

لېكىن ئۇنىڭ ئەركەكلىكى يەنىلا ھەممىدىن ئۈستۈن كىلىپ كۆزلىرىدە ياش لىغىرلىدى ئۇ ناھايىتى پەس ئاۋازدا مەلىكىگە ئېيتتى:

-قۇرئان تۇتۇشقان دوستۇمدىن كەچكىنىم ئاللاھتىن تانغىنىم...ئاللاھسىز تىرىكلىكىمدىن تۇرغۇن تاش بولغىنىم مىڭ ئەۋزەل، قىزىق چوغنى يۇتىۋېلىپ گۈلخان دەسسەپ يۈرگەن بىچارە ھالىمنى ئاتام كۆرمىسۇن، ئەلۋىدا مەلىكەم، بۇ زىمىندا ياشاش ئەمدى ماڭا ھارام بولدى، سىز ئۈچۈن، دوستۇم ئۈچۈن ، ئاللاھىم ئۈچۈن ۋەتىنىمدىن كىچىپ يىراق-يىراقلارغا كىتىمەن، غارلارنى ماكان قىلىپ زاھىدلىق كەمەرىمنى باغلايمەن...

ياۋۇزبەگ گېپىنى تۈگىتىپ مەلىكىدىن كۆزىنى ئۈزگەندە ئۇنىڭ ئازاب ۋە ھەسرەتكە تولغان كۆزىدىن ئىككى تامچە ياش دومىلاپ چۈشتى، مەلىكىنىڭ ياۋۇزبەگكە دەيدىغان نۇرغۇن -نۇرغۇن گەپلىرى بار ئىدى، لېكىن مەلىكە بۇ گەپلەرنى ئېيتالمىدى، ئۇنىڭ ئىچىدىكى بارلىق ئازاب -ھەسرەت يىپسىز بىر تىزىق مارجانغا ئايلىنىپ ئۇنىڭ كۆزىدىن مۆلدۈرلەپ تۆكۈلدى، ياۋۇزبەگ ئۇنىڭ بۇ ھالىنى كۆرۈپ چىدىيالمىدى، ئۇ «ئاھ خۇدا، يىنىڭغا مىنى ئېلىپ كەتسەڭچۇ!» دەپ ئاللاغا ئۇنلۇك ئىلتىجا قىلىپ دەرەخنى چىڭ قۇچاقلىدى، قېرى دەرەخنىڭ قاۋزاقلىرى ئۇنىڭ كۈچلۈك بارماقلىرى ئارىسىدا قاراسلاپ ئىزىلدى. مەلىكىنىڭ يىشى ئۈنچىدەك قۇيۇلدى، ئۈمۈ ياۋۇزبەگ قۇچاقلىغان دەرەخنى باغرىغا باستى. ۋىسال شەربىتىگە تەشنا قوللار تىگىشەي- تىگىشەي دەپ قالدى. ئەمما قېرى قارىغاينىڭ ھەددىدىن زىيادە توم غولى بۇ ئاجىز قوللارنى بىر-بىرىگە يېقىنلاشتۇرمايدىغاندەك ئىدى.

ياۋۇزبەگ چاپىنىنى دولىسىغا سىلىپ دەرەخ تۈۋىدىن ئايرىلدى، ئۇ مەزمۇت ۋە چوڭ-چوڭ قەدەملەر بىلەن سورۇن تەرەپكە ئەمەس، مازار تەرەپتىكى ئۆيىگە قاراپ ماڭغان ئىدى...

تۆتىنچى باب:يامان چۈش

شۇ كۈنى كەچتە جالال شەيخ خۇپتەن نامىزىدا ئوغلىنىڭ مەسچىتتە يوقلىقىنى سەزدى. ئۇ نامازنى تۈگىتىپ ئۆي خىزمەتچىسىنىڭ ھەمرالىقىدا ئۆيىگە ئالدىراپ قايتتى،خىزمەتچى ياۋۇزبەگنىڭ ئۆزىنىڭ ھوجرىسىدا جەينامىاز ئۈستىدە قۇرئان تۇتقىنىچە ئۇخلاپ قالغانلىقىنى ئېيتتى.

جالال شەيخ بىچارە ئوغلىنىڭ كىچىك چاغلىرىدا دائىم ئاخشاملىرى ئۆيدە يالغۇز قالغاندا ئۇنىڭ ئەشۇنداق جەينامىاز ئۈستىگە چىقىۋېلىپ قۇرئان تۇتۇۋېلىپ ئولتۇرىدىغان باللىق ئوماق چاغلىرىنى ئەسلەپ كۆزىگە ئىسسىق ياش ئالدى. ئۇ ھوجرىغا ئاستا كىرىپ ئوغلىنى ئويغىتىۋەتمەسلىك ئۈچۈن ئۇنىڭ يېنىغا بىرىپ ئولتۇردى. ياۋۇزبەگ قۇرئاننى قۇچاقلىغان پېتى يېنىك تىنىپ ئۇخلاۋاتاتتى. ئۇ مۇشۇ تاپتا چۈش كۆرۈۋاتاتتى، چۈشىدە ياۋۇزبەگ نۇرغۇن ئادەملەر بىلەن بىر باغدا سەيلە قىلىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا پادىشاھ ۋە ئۇنىڭ ۋەزىر-ۋۇزرالىرى بار ئىدى. بىر چاغدا خان ئاق ئۈجمە ئۈسۈلغان بىر ئالتۇن قاچىنى باش سانغۇن پاششاخانغا سۇنغۇدەك، پاششاخان تازىم قىلىپ سوۋغىنى ئالغاندىن كىيىن ئەمدى يەي دەپ تۇرىشىغا ئاسماننى قارا بۇلۇت قاپلاپ زىمىننى تۇمان باسقۇدەك. شۇ ئەسنادا باغنىڭ شىمالىي ئىشىكىدىن بىر سېرىق قاۋان بويىنىدىكى ئۈزۈلگەن زەنجىرنى سۆرىگىنىچە شىددەت بىلەن ئېتىلىپ كىرىپ پاششاخاننى چىشلىۋالغۇدەك، پاششاخان ياۋۇزبەگكە ئالتۇن قاچىنى سۇنۇپ بىرىپ قاۋان بىلەن ئېلىشىۋاتقۇدەك. قاۋاننىڭ يۈزىدىكى تۈكلەر ئۇنىڭ قان تېمىپ تۇرغان ئاغزىنى يېپىۋالغان بولۇپ ھىڭگاي چىشلىرى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرارمىش. ياۋۇزبەگ ئاچچىققا چىدىماي ئۈچقاندەك سېرىق قاۋاننىڭ ئەدىپىنى بەرگىلى بارسا، كاللىسىنىڭ يېرىمىنى قۇتۇر باسقان ئۇ لالما ئىت پاششاخاننى سۆرەپ مېڭىۋاتقۇدەك...ياۋۇزبەگ دوستىنىڭ بۇنداق ھالىتىنى كۆرۈپ چىدىماي ۋارقىرىغۇدەك...

مۇشۇ چاغدا ياۋۇزبەگ «پاششاخان..پاششاخان...» دەپ ۋاقىرىغىنىچە ئويغىنىپ كەتتى. جالال شەيخ چىلىق-چىلىق قارا تەر باسقان ئوغلىنىڭ پىشانىسىنى سۈرتۈۋىدى ئۇنىڭ قىزىتمىسىنىڭ يۇقىرىلاپ كاۋاپتەك بولۇپ كەتكەنلىكىنى بىلدى.

- نېمە بولغانسەن جىگىرىم بالام، ساڭا دورا تەڭشەپ بېرەي ـ دېدى جالال شەيخ ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشىلىپ.

- ھېچقىسى يوق ئاتا، چۈشتە ئېقىن سۇدا ئۈزۈن تۇرۇپ قاپتىمەن. ئازراق سوغۇق ئۆتۈپ قالغان ئوخشايدۇ.- دېدى ياۋۇز بەگ ئاتىسىنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ ،ـ ئۆزلىرىگە دەيدىغان گېپىم بار ئىدى.

ـ قېنى ئېيتقىن، بالام ــ دېدى جالال شەيخ ئىككى قولى بىلەن ئوغلىنىڭ پېشانىسىنى سىرتىپ.
ـ سىلى توغرا دەپتىكەنلا ئاتا، مەن باغقا خاتا قونۇپ قاپتىمەن...
ـ دېمەكچى بولغىنىڭ؟...
ـ باغ بىنا بولۇشتىن ئىلگىرى ئاللاھ ئىگەم ئۇ گۈلنى پەرۋىش قىلىشنى دوستۇم پاشىشاخانغا يۈكلەپتىكەن.
جالال شەيخ بۇ گەپنى ئاڭلاپ جىمىپ كەتتى، چۈنكى ئۇ ئارزۇلۇق ئوغلىنىڭ ئۇلۇغ ئاللاھتىن، ئۆزىدىن ۋە پاشىشاخاندىن بۆلەك بىقىنىنىڭ يوقلىقىنى ئوبدان بىلەتتى، شۇنداقلا ئوغلىنىڭ خاراكتېرىنى بەش قولدەك چۈشىنەتتى.
ياۋۇزبەگ ئېغىر بىر ئۇھ تارتقاندىن كېيىن سۆزىنى داۋام قىلدى :
ـ بايام مېنى قارا بېسىپ قاپتۇ.سىلىگە ئېيتماي دىسەم ئۇ چۈش يۈرىكىمدە تۇرىۋالدى، قانداق قىلاي ئاتا؟
ـ ياخشىلارنى ئاللاھ ئۆز پاناھىدا ساقلايدۇ، ئېيتىۋەرگىن بالام.
ياۋۇزبەگ ئابايام كۆرگەن چۈشىنى دادىسىغا ئۆز ئەينى بايان قىلدى. جالال شەيخ گەپ ــ سۆز قىلماي ئۇزۇن ئولتۇرۇپ كەتتى. ئاندىن ئوغلىنىڭ قولىنى تۇتۇپ ئۇنىڭ كۆزىگە قارىدى:
ـ ئوغلۇم يامان چۈش شەيتاندىن، ياخشى چۈش ئاللاھتىن، خاتىرجەم ئارام ئالغىن. ئۇلۇغ ئاللاھ پۈتۈن خەلقىقە خاتىرجەملىك ئاتا قىلغۇدەك، ئاسايىشلىق كۈنلەر ئۆزۈڭنىغا داۋاملاشقۇدەك، خىزمەتچىدىن دورا تەڭشەپ كىرگۈزەي ، قالغان گەپنى ئەتە دىيىشەيلى، بالام.
جالال شەيخ ئوغلىنىڭ ھوجرىسىدىن چىققاندىن كېيىن خىزمەتچىنى چاقىرىپ ئوغلىغا دورا كىرگۈزدى. ئاندىن تاھارەتنى يەڭگۈشلەپ ئىككى رەكەت ناماز ئوقۇدى. ئۇزۇن دۇئادىن كېيىن ئوڭ يېنىنى بېسىپ ئۇخلاشقا تەمشەلدى. ئۇ كېچىچە ئوغلىنىڭ دېگەن گەپلىرىنى ئويلاپ ياخشى ئۇخلىيالمىدى.
ئەتىسى جالال شەيخ ئادەتتىكىدىن بۇرۇن ئويغىنىپ ناماز بامداتقا تەييارلىق قىلىۋاتقاندا ئوغلىنىڭمۇ ئورنىدىن تۇرغانلىقىنى سەزدى. ئوغلىنىڭ ئۆزىگە قىلغان سالام ئاۋازىدىن ئۇنىڭ سەللىمازا ساقايغانلىقىنى بىلىپ ناھايىتى خۇشال بولدى. ئۇلار مەسچىتكە چىقىشنىڭ ئالدىدا ياۋۇزبەگ دادىسىغا بىر گەپنى دېدى :
ـ ئاتا، بىر تەلىپىم بار ئىدى، دېسەم رۇخسەت قىلالىمۇ؟
ـ قۇلىقىم سەندە ئوغلۇم!
ـ ئۆزۈڭدىن بىرى سىلىگە ئېيتمىغان بىر ئىستىكىم بار ئىدى، ئۇ بولسىمۇ جاھاننىڭ ئۇ قېتىغا بېرىپ نەزەر كۆزۈمنى ئېچىپ بېقىش. ئاڭلىسام ياۋروپالىقلار ئايغا چىقماقچى بولۇۋېتىپتۇ. ئۇلارنىڭ قاتار-قاتار ئۇنىۋېرسىتېتلىرى دۇنيانىڭ يەر-يەرلىرىدىن ئوقۇغۇچى ئېلىۋېتىپتىمىش، خالىسىلا مەنمۇ شۇ ئۇنىۋېرسىتېتلارغا بېرىپ تەشنالىقىمنى قاندۇرسام دەيمەن، ئاتا !
جالال شەيخ قەدىمنى توختىتىپ ئۆزىنى يېتىلەپ ماڭغان ئوغلىنىڭ قولىنى ئىككى ئالقىنىنىڭ ئارىسىغا ئالدى ئاندىن:
ـئوغلۇم، سەن ئويلىغاننى مەنمۇ بۇرۇنلا ئويلىغان. لېكىن سەن يۈرەك پارەمدىن ئايرىلىشقا كۆزۈم قىيماي، سىنى مۇشۇ كەمگىچە ھېچيەرگە ئەۋەتمەي يېنىمدا ساقلىغان ئىدىم. ئىلىم ئىگىلەش بىز مۇسۇلمانلارغا پەرز.ئاخشام ئېيتقان سۆزلىرىڭ كېچىچە كاللامدىن كەتمىدى.ھەي!... بۇنى ھازىرچە دىيىشمەي تۇرايلى ، ئۇنىڭ ئۈستىگە پاشىشاخان سىنى جېنىدىن ئەزىز كۆرىدۇ. بىزنىڭ تومۇرىمىزدا ئېقىۋاتقىنى تۈركلەرنىڭ قېنى. مەنمۇ بۈگۈن ساڭا ئېيتاي دەپ تۇرغان. ئاللاھ يولىدا ھىجرەت قىلغۇچىلارنى ئۇلۇغ ئاللاھ ئۆز پاناھىدا ساقلايدۇ، بارغىن بالام ، قانچە تېز بولسا شۇنچە ياخشى! ئىلىم دېڭىزىدىن ئۈنچىلەرنى سۈزۈپ ئۇنى خەلقىڭگە سۇنغىن، مەندىن ئەنسىرىمىگىن...
ـ ياۋۇزبەگ دادىسىنىڭ بۇ ئىشقا شۇنچە تېز ماقۇل بولغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى ھەم بۇ ئىشنىڭ تېگىگە يېتەلمىدى.
ئۇلار مەسچىتتىن قايتىپ كىرگەندە خىزمەتچى ئادىتى بويىچە مەسچىتتىن بالدۇرلا كىرىپ ناشتىلىق تەييارلىۋاتاتتى.ياۋۇزبەگ ئازراق نەرسە يەپلا ھوجرىسىغا كىرىپ بىردەم يېتىۋالماقچى بولۇپ ماڭدى. جالال شەيخ ئوغلىنىڭ ھوجرىسىغا كىرىپ كەتكەنلىكىنى جەزملەشتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن خىزمەتچىنى يېنىغا چاقىرىپ پەس ئاۋازدا گەپ قىلدى:
ـ بۇرادەر، ئوغلۇم بىر ئاز يامان چۈش كۆرۈپ قاپتۇ، مىنىڭ كۆرگەن چۈشۈممۇ ئانچە ياخشى ئەمەس. يېقىندىن بىرى قاپىقىم تولا تارتىپ كۆڭلۈم ئارامىدا ئەمەس، پات ئارىدا چاقماق چېقىپ مۆلدۈر ياغىدىغاندەكلا بىلىنىپ قالدى شۇڭا جۇدۇن ئۆرلىمەستە بالىنى ئارۇزۇسىغا قاندۇرايلى، ئانىسى رەھمەتلىكمۇ ھايات چېغىدا بالىنىڭ ئوقۇشى توغرىلىق شىرىن ئارزۇلارنى قىلىدىغان ، ئۇنىڭ ياۋروپادا ئىلىم تەھسىل قىلغۇسى بار ئىكەن.ئاۋۇ ساندۇقتا ئازراق بىر نەرسە بار شۇنى تەييار قىلغىن. ھازىر بېرىپ باش سانغۇننى ئىزدەپ باقايلى، چىگرىدىن چىقىش خېتىغا ئۇ مېڭىپ قالسا ئەجەب ئەمەس!
شۇنداق قىلىپ ئۇلار ئات ھارۋىسى بىلەن سەھەردە شەھەرگە قاراپ ماڭدى، قۇياش ئۆرلىمەستە جالال شەيخ ئوردىنىڭ ئالدىدا پاشىشاخاننىڭ ئىشقا كىلىشىنى كۈتۈپ تۇردى.
ئۇزاق ئۆتمەي باش سانغۇننىڭ مەخسۇس كىچىك ھەربىي ماشىنىسى خان ئوردىسى ئالدىدىكى چوڭ سەينادا توختاپ ماشىنىدىن پاشىشاخان چۈشۈپ كەلدى. بىر قولىدا تەسۋىر، بىر قولىدا ھاسا تۇتقان جالال شەيخ خىزمەتچىسىنىڭ يول باشلىشى بىلەن ماشىنا تەرەپكە قاراپ ماڭدى. پاشىشاخان ئۆزىنى ئەزەلدىن ئىزدەپ باقمىغان جالال شەيخنى كۆرۈپ خۇددى ئۆز ئاتىسىنى كۆرگەندەك خۇشال

بولدى. ئۇ ئالدىراپ ــتىنەپ ئۇدۇل ئۇلارنىڭ ئالدىغا باردى ۋە جالال شەيخ بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى.

ـمۇبارەك قەدەملىرى يېتىپ قاپتۇ ئاتا، ياۋۇزبەگكە بىرە ئىش بولمىغاندۇ؟ـ دېدى پاششاخان ياۋۇزبەگدىن ئەنسىرەپ.

ئەسلىدە ياۋۇزبەگ مەلىكە كۈن چېچەكنىڭ يېنىدىن ئايرىلىپ بەزمىگە بارماي ئۇدۇل ئۆيىگە كەتكەن ئىدى. پاشىشاخان ياۋۇزبەگنىڭ بىر كەتكىنىچە كەلمىگەنلىكىنى بىلىپ خىزمەتكاردىن نېمە ئىش بولغانلىقىنى سۈرۈشتە قىلغان، خىزمەتكار ئۇنى ئىزدەپ تاپالماي ئۇنىڭ ئۆيى تەرەپكە كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ پاشىشاخانغا ئېنىق جاۋاب بىرىش مەخسىتىدە ھېلىقى جەڭ ئېتىنى جالال شەيخنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىپ بەرگەچ ياۋۇزبەگنىڭ مىجەزىنىڭ يوقلىقىنى،ئۇنىڭ پاشىشاخاننىڭ كەيپىياتىنى بۇزۇپ قويماسلىقى ئۈچۈن پاشىشاخانغا دەپ قويماي ئۆيىگە كەتكەنلىكىنى بىلگەن ھەم بۇ خەۋەرنى پاشىشاخانغا يەتكۈزگەن ئىدى.

ـ ياۋۇزبەگ ئۇ ساقىيىپ كەتتى، ئوغلۇم . ئۇلۇغ ئاللاھ سىزنى بىزنىڭ بوسۇغىمىزغا قەدەم تاشلاتقۇزغاندىن بىرى ئائىلىمىزدىن خۇشاللىق كەتمىدى، بالام !ــ دېدى جالال شەيخ پاشىشاخاندىن مىننەتدار بولۇپ.ـ لېكىن سىزگە دەيدىغان جىددى بىر ئىشىم چىقىپ قالدى ، شۇ سەۋەپتىن يولىڭىزغا قاراپ تۇرغان ئىدىم .

ـ قېنى ئېيتىڭ ئاتا، نېمە ئىشتى؟

ـ دەپ كەلسەم گەپ ئۇزۇن بالام، ياۋۇزبەگ ئانىسىدىن كىچىك قالغان، كۆڭلى يېرىم چوڭ بولدى .ئۇ بىچارىنىڭ، رەھمەتلىك ئانىسىنىڭ ئارزۇسىمۇ بالىنى ناھايىتى ياخشى تەربىيەلەش ئىدى. ئەمدىلىكتە ئىلىم-بىلىم يىغىلىنىپ مەغرىپ ۋە مەشرىق جانلىنىپتۇ. ئۇنىڭ ياۋروپادىكى ئالى مەكتەپلەردە ئىلىم تەھسىل قىلغۇسى بار ئىكەن. شۇ ئانىسى رەھمەتلىكنىڭ، ئوغلىنىڭ ئارزۇسى سەۋەبلىك روھى قۇۋۇنۇپ قالمىسا بۇلاتتى. شۇڭا ئۇنىڭ بۇ ئىشنى سىزنى ھەل قىلىپ بېرەرمىكىن، دەپ ھوزۇرىڭىزغا كېلىۋىدىم ،بالام.ـ دېدى جالال شەيخ كۆزىگە ياش ئېلىپ.

ـ شۇ ئىشمىدى ئاتا، ئۇنىڭغا ئۆزلىرىنى ئاۋارە قىلىش بىھاجەتقۇ؟! ياۋۇزبەگ ئۆزەمنىڭ ئىنىسى. ئۇنىڭ پۈتىغا تىكەن كىرسە ئەلۋەتتە مىنىڭ پۇتۇممۇ ئاغرىيدۇ، ئۇنىڭ ئارزۇسى مىنىڭ ئارزۇيۇم. ئۇنى ھەپتە كۆرمىسەم يۈرۈگۈمنىڭ قانچىلىك ئېچىشىدىغانلىقىنى ئەشۇ دوستلۇق مېھرىنى سالغان بىر ئاللاھ بىلىدۇ. مەنچە بولسا ئۇنى ھېچيەرگە بارغۇزمايتتىم. بۇپتۇ، سىلى ئېغىز ئېچىپلا ئاتا، ئۇنىڭ يول تەييارلىقىنى قىلسىلا. ھەپتە ئاخىرىغىچە پۈتۈن ئىشلارنى پۈتكۈزىمەن، ئۇنىڭ يول چىقىمىدىن باشلاپ مەكتەپ ۋە تۇرمۇش چىقىملىرىغىچە ھەممىنى ئۆزۈم بىر قوللۇق ئورۇنلاشتۇرىمەن. قەيەرگە چىققۇسى بارلىقىنى مەسلىھەتلەشكەچ تۇرۇشسىلا، مەن ئۆيلىرىگە خانلىق ئۇنىۋېرسىتېتتىن مۇناسىۋەتلىك ئادەم ئەۋەتىمەن قالغىنىغا شۇ مەسلىھەت بىرىدۇ!

ـ ئاللاھ رەھمەت قىلسۇن بالام!

ـ ھە راست ئاتا، مىنىڭمۇ سىلىدىن ئۆتۈنىدىغان بىر تەلىپىم بار ئىدى، ئېيتىشتىن ئۇيۇلمەن...

ـ سىزمۇ ئۆزەمنىڭ ئوغلى بالام، تارتىنماي ئېيتىۋىرىڭ.

ـ بىر قانچە قېتىم ياۋۇزبەگكە پۇرتىپ باقتىم. ئېنىقنى دېسەم خاندانلىقنىڭ ھەربىي كۈچى ناھايىتى كىرىزىس ئىچىدە قالدى، ئاتا. ۋەتەن ئىختىساسلىق ھەربىيلەرگە موھتاج بۇلىۋاتىدۇ. بىز باللىرىمىزنى دىنىي ئۇنىۋېرسىتېتلارغا تۈركۈملەپ يولغا سېلىۋاتىمىز-يۇ بىراق ئىلغار تېخنىكلارنى ئۆگىنىدىغانغا بالىمىزنى بەرمەيۋاتىمىز.بۇنداق كېتىۋەرسەك ئاقىۋىتىمىز ياخشى بولمايدۇ. بولسا بىزمۇ باللىرىمىزنى ھەربىي ئۇنىۋېرستېتقا ئەۋەتىپ ئىلغار ھەربىي تېخنىكلىرىنى خانلىق ئىچىدە تەرەققى قىلدۇرساق بۇلاتتى. مۇشۇ ئىش سەۋەپلىك ئۇيقۇ ماڭا ھارام بولدى، ئەگەر بۇ گېپىم كۆڭۈللىرىدىن ئۆتسە... ئاتىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىمايدىغان بالا يوق، سىلىنىڭچە...؟ـ دېدى ئۆتۈنۈش تەلەپپۇزى بىلەن پاشىشاخان جالال شەيخنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ.

ـ كۆڭلۈمدىكى گەپنى قىلىۋاتىسىز ئوغلۇم،پەيغەمبىرىمىزنىڭ« ۋەتەن ئىمان جۈملىسىدىن، جەننەت قىلىچنىڭ ئاستىدا»دېگەن سۆزلىرى ھېلىمۇ ئارىمىزدا كۈچىنى يوقاتقىنى يوق. بۇپتۇ، مەن ئۇنىڭغا دەپ باقاي! ــ دېدى جالال شەيخ ئىشەنچ بىلەن ئىللىق كۈلۈمسىرەپ.

ئۇلار ئوردا ئالدىدىلا ئىشنى توگۈتۈپ خوشلاشتى. جالال شەيخ باش سانغۇننىڭ پەرزەنتلەرچە قىلغان مۇئامىلىسىدىن ئاپارغان نەرسلىرىنى قەتئىي چىقىرالمىدى ھەم پاشىشاخاندىن چەكسىز خوش بولۇپ يول بۇيى ئۇنىڭغا دۇئا قىلدى.

بەشىنچى باب :ئوچۇق كەتكەن كۆزلەر

دېگەندەك ھەپتە ئاخىرىغا قالمايلا ياۋۇزبەگنىڭ چەتئەلدە ئوقۇش رەسمىيىتى خانلىقنىڭ جىددى ئىشى سۈپىتىدە ناھايىتى تېز بېجىرىلىپ مۇناسىۋەتلىك يول خېتى،خىراجەت قاتارلىق لازىمەتلىكلەر ئۇنىڭ قولىغا تېگىپ بولدى. ئۇنىڭ گەرچە ھەربىي مەكتەپتە ئوقۇغۇسى بولمىسىمۇ دادىسىنىڭ تەلۋى شۇنداقلا دوستى پاشىشاخاننىڭ يۈزىنى دەپ ياۋروپادىكى بىر داڭلىق ھەربىي ئۇنىۋېرستېتتا ئوقۇيدىغان بولدى.

جالال شەيخ بۇ ئىشنىڭ شۇنچە تېز ھەل بولغانلىقىدىن ھەيران قالدى ھەم چەكسىز خوش بولدى. ئۇنىڭ بۇنچە تېز بۇنچە بالدۇر

يولغا چىقىشنى باش سانغۇن پاششاخان ئۆزى ئالاھىدە تەكتىلىگەنلىكتىن ئۇلار ئۇنى ئەتە سەھەردىلا يولغا سېلىپ قويماقچى بولدى. ئۇلارنىڭ ئۆيى ياۋۇزبەگنىڭ ئانا تەرەپ جەمەتىنىڭ تۇققانلىرى بىلەن تولدى. جالال شەيخ داش قازان ئېسىپ مەسچىت جامائىتىگە نەزىر بەردى. ئۇلار ئۇزاقتىن-ئۇزاق ياۋۇزبەگكە ئاق يول تىلەپ دۇئا قىلىشتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە پاششاخان بىلەن خوشلىشىش ئۈچۈن شەھەرگە كىرىپ كەتكەن ياۋۇزبەگ پېشىنگە يېقىن ئۆيگە قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ قاپىقى سېلىنغان بولۇپ كۆڭلى خاپا ئىدى. جالال شەيخ ئوغلىنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى بىلىپ ئۇنىڭدىن گەپ سورىدى:

- سانغۇن بىلەن كۆرۈشتۈڭمۇ؟

- ياق...

- ئالدىراشمىكەن- يا؟

- چېگرادا خىزمەت تەكشۈرگىلى كېتىپتۇ.

- ئۇنداقتا خوشلىشالماپسەندە؟ بىرە خەت - چەكمۇ قالدۇرماپتىمۇ؟

- شۇنى دەيمەن ئاتا، ئۇ ھەرقانچە ئالدىراش بولسىمۇ بۇنداقلا كەتمەيتتى، ئۇنىڭغا بىرە ئىش بوپتۇ ياكى مەندىن ئاغرىنىپتۇ...

جالال شەيخ ئوغلىنىڭ پاششاخانغا نەقەدەر ئامراقلىقىنى بىلەتتى، شۇ سەۋەپتىن ئوغلىنىڭ قانچىلىك بىئارام بولغانلىقىنى ھېس قىلدى.

- ئۇنداقمۇ ئەمەستۇ بالام، بولمىسا ئۇ بۇ ئىشلارنى بۇنچە تېز پۈتكۈزۈپ بەرمەستى؟ سېنى چېگرا ئېغىزىغىچە ئاپىرىدىغانغا مەخسۇس ماشىنا ئورۇنلاشتۇرغىنىنى دېمەمسىنا ئۇنىڭ؟! ئاللاھ ئۇنى ئۆز پاناھىدا ساقلايدۇ! باشقىچە ئويلىمىغىن، - دېدى جالال شەيخ ئوغلىغا تەسەللى بېرىپ.

ياۋۇزبەگ بىر ئاز تەسەللىي تاپقاندەك بولۇپ ئېغىلغا ماڭدى. ئۇ ئېغىلغا كىرىپ پاششاخان سوۋغا قىلغان جەك ئېتىنىڭ بېشىنى سىلاپ دوستى پاششاخاننى خىيال قىلدى، ئاندىن مەلىكە كۆنچىچەكنى ئويلىدى. مۇشۇ تاپتا شاش جەك ئېتى ئۇنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنگەندەك بېشىنى مۆلايىملىق بىلەن لىڭشىتىپ ياۋۇزبەگكە يېقىنچىلىق قىلىۋاتاتتى.

ياۋۇزبەگنىڭ ماڭىدىغان كۈنى توشتى. ئەتىسى ئەتىگەندە ياۋۇزبەگ مەسچىتتىن يېنىپ ئانىسىنىڭ قەبرىسىگە بېرىپ دۇئا قىلدى .ئاندىن ئۆيگە كىرىپ دادىسى ۋە خىزمەتچى بىلەن قۇچاقلىشىپ خوشلاشتى. قارا ماشىنا ئۇنىڭ ئۆيى ئالدىدا ئۇنىڭ چىقىشىنى ساقلاپ تۇراتتى. خىزمەتچى بىلەن شوپۇر چامادان- سومكىلارنى ماشىنىغا ئورۇنلاشتۇردى. شۇنداق قىلىپ ياۋۇزبەگ يولغا ئاتلاندى.

ئۇ يول بويى شوپۇرغا گەپ قىلمىدى . گاھىدا مەلىكە كۆن چىچەكنى خىيال قىلسا گاھىدا پاششاخاننى خىيال قىلاتتى. ئىشقىلىپ ئۇنىڭ كۆڭلى خوش ئەمەس ئىدى .چۈنكى ئۇ ھەر ئىككى يېقىن ئادىمى بىلەن خوشلىشالمىغان ئىدى. بولۇپمۇ پاششاخاننىڭ ئۆزىگە خوش دېمەي يوقاپ كېتىشى ھەمدە پاششاخاننىڭ ئۆزىنى بۇنچە تېز ماڭدۇرىشى ئۇنى گاڭگىرىتىپلا قويغان ئىدى. قىرىق ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان ئاق چاچ شوپۇر ئۇستام گەپچى ئادەم بولۇپ ھەرخىل قىزىق پاراڭلارنى قىلىپ ياۋۇزبەگنىڭ كۆڭلىنى ئۇتماقچى بولدى، شوپۇر ئۇستام كۆڭلىدە بۇنچە ئىمتىيازغا ئېرىشكەن ياۋۇزبەگنى خاندانلىقنىڭ كاتتا مۇھىم ئادىمى بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ قالغان ئىدى.

شەھەر بىلەن چېگرا ئېغىزىغىچە بولغان ئارىلىق ماشىنا بىلەن ئۈچ -تۆت كۈنلۈك يول بولۇپ ماشىنا ماڭىدىغان چوڭ يول دېڭىزدەك ياخشى بولمىغانلىقتىن سەپەردە كېچىسى قونۇپ مېڭىشقا توغرا كېلەتتى. ئۇلار ئىككىنچى كۈنى شامغا يېقىن بىر ئۆتەڭگە كىلىپ توختاپ شۇ يەردە غىزالىنىپ شۇ يەردە قونۇپ قالدى. ئەتىسى ئەتىگەندە ناماز بامداتتىن كېيىن يەنە يولغا چىقتى. بۇ كۈنى ياۋۇزبەگنىڭ كۆڭلى ئالدىنقى كۈندىكىگە قارىغاندا بىر ئاز كۆتۈرۈلۈپ قالغان بولۇپ ئۇلار ئۇيىاق-بۇياقتىن ئاز تولا پاراڭلاشتى. چۈشكە يېقىن ئۇلار سايلىقتا توختاپ چۈشلۈك تاماق يېمەكچى بولۇپ ماشىنىدىن چۈشۈشتى. غىزالىنىۋاتقان ۋاقتتا شوپۇر ئۇستام ياۋۇزبەگكە يەنە گەپ ئاچتى:

- ياۋۇزبەگ ئۇكام، ئاڭلىسام ئۆزلىرىنى ھەربىي مەكتەپتە ئوقۇيدىكەن دېيىشىدىغۇ؟

شۇپۇر تونۇگۈندىن بىرى ياۋۇزبەگنىڭ شەخسى ئىشلىرى توغرىلىق گەپ ئاچالمىغان ئىدى، شۇڭا ئۇ بۇ پۇرسەتتە قىزىقسىنىپ سورىدى.

- شۇنداق، گېرمانىيىدىكى بىر ھەربىي ئونىۋېرسىتېتقا ماڭدىم، - دېدى ياۋۇز بەگ بىر ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ.

- باشقىلارنىڭ ئېيتقىنى راستكەندە ، ئۇلار سىلىنى ئوقۇش پۈتتۈرۈپ كەلگەندىن كېيىن باش سانغۇن پاششاخاننىڭ ئورنىدا ئولتۇرىدىكەن دېيىشىدۇ، بۇلار راستمۇ ئۇكام؟

ياۋۇزبەگ دوستى پاششاخاننىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ يۈرىگى ئېچىشقاندەك بولۇپ ئېغىزىدىكى چايناۋاتقان ناننى تەستە يۇتتى.ئەمما ئۇ بۇ گەپكە ئېنىق جاۋاب بەرمىدى.

- پاششاخان ...پاششاخان ئۇ زادى نەلەردىدۇر؟ - دېدى ياۋۇزبەگ ئامراق دوستىنى ئويلاپ خىيالغا پاتقىنىچە.

- ئاڭلىسام شىمالىي چېگرادا ئىش چىقىپتۇمىش. باش سانغۇن شۇ يەرگە كەتكەن ئوخشايدۇ، ئۇكام...

ـ نېمە، شىمالىي چېگرادا نېمە بوپتۇ؟

پاشاخان قولىدىكى نان ۋە سۇنى تاشلاپ قويۇپ ئىنتايىن جىددىيلەشتى. چۈنكى ئۇ «شىمال» دېگەن ئىبارىنى ئۇ ئىككى كۈننىڭ ئالدىدىلا چۈشىدە كۆرگەن ئىدى.

ـ دۆلىتىمىزنىڭ شىمالىي چېگراسىدا توقۇنۇش بوپتۇمىش...

ـ نېمە توقۇنۇشكەن ئۇستام؟

ـ مەنمۇ ئېنىقىنى بىلمىدىم، لېكىن ئەھۋال ئېغىردەك قىلىدۇ...

ئۇنىڭ يۈرىكى قارتتىدە قىلىپ چەكسىز ئويلىنىش ئىچىدە قالدى.«پاشاشاخاننىڭ مېنى ئالدىراپ مېڭىشقا زورلىشى مۇشۇ ئىشتىن بولمىغىيتتى. ئەستەخپۇرۇللاھ ...ئۇ شۇڭلاشقا مەن بىلەن خوشلىشالماپتۇ ـ دە. ئۇ مېنىڭ بۇ ئىشنى بىلسەم مېنىڭ تەلەپ قىلىپ ئالدىنقى سەپكە بېرىۋېلىشىمدىن ئەنسىرىگەن گەپ. ئاھ دوستۇم! ئەسلىدە مېنى ئاۋايلاپسىكەن ـ دە ! » ئۇ بۇلارنى ئويلاپ كۆزىگە ياش ئالدى. ئورنىدىن دەرھال تۇرۇپ شوپۇرغا جىددى بۇيرۇق قىلدى:

ـ ماشىنىنى كەينىگە ياندۇرۇڭ ، ئۆيگە قايتىمىز!

ـ بۇ...بۇ ئەمدى قانداق بولغىنى ئۇكام؟ ـ دېدى شوپۇر ئۇستام نېمە بولغىنىنى بىلەلمەي گاڭگىراپ.

ـ تېز بۇلۇڭ ؟ قانچە تېز بولسا شۇنچە ياخشى!

شوپۇر ئىتائەتمەنلىك بىلەن ماشىنىنى ئوت ئالدۇرۇپ كەينىگە ياندۇردى.

ئۇلار شۇ ماڭغىنىچە كېچىسمۇ ئارام ئالمىغانچىلىك قىلىپ ئىككىنچى كۈنى تاڭ ئاتارغا يېقىن مازارلىقنىڭ يېنىدىكى ياۋۇزبەگنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

ياۋۇزبەگ ئىشكنى يېنىك قاقتى. جالال شەيخ ئويغىنىپ بولغىچە خىزمەتچى چىقىپ ئىشكنى ئاچتى. ئۇ ياۋۇزبەگنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ داڭ قېتىپ نېمە ئىش بولغانلىقىنى سورىدى. ياۋۇزبەگ ئۇنىڭغا ھېچ ئىش بولمىغانلىقىنى، ماشىنىدىكى يۈك ـ تاقلارنى چۈشۈرۈۋېتىپ دەرھال ئاتنى تەييار قىلىشنى بۇيرىدى.

ئۇ خىزمەتچىنىڭ قولىدىكى چىراقنى كۆتۈرۈپ ئۇدۇل ئاتىسى ياتقان ھوجرىنىڭ ئالدىغا كېلىپ يېنىك يۆتەلدى، ئاڭغىچە جالال شەيخ ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشكنىڭ ئالدىغا كېلىپ بولغان ئىدى.

ـ ئوغلۇم بۇ زادى نېمە ئىش، بىرە چاتاق چىقتىمۇ؟ ـ دېدى جالال شەيخ جىددىيلىشىپ.

ـ ياق ئاتا ئەنسىرىمىسىلە ، چوڭ ئىش يوق . ئاڭلىسام شىمالىي چېگرادا ئىش چىققان ئوخشايدۇ. پاشاخاننىڭ مەن بىلەن خوشلاشمىغىنى مۇشۇنىڭدىن ئىكەن...

ـ ئەمدى نېمە قىلاي دەيسەن بالام؟

ـ ئۇنىڭ بىلەن مەن قىيامەتلىك دوستلاردىن، بۇگۈن ماڭمىسام ئەتە ماڭارمەن. روخسەت قىلسىلا شۇ دوستۇمنى بىر كۆرۈۋالغان بولسام، كۆڭلۈم بىر شۇملۇقنى تۇيۇپ تۇرىدۇ. ماڭا دۇئا قىلغان بولسىلا ئاتا!

جالال شەيخنىڭ ئەنسىرىگەن ئىشى ئاخىرى يۈز بەردى. ئۇ ئوغلىنىڭ ۋەتەن ئۈچۈن يۈرىكىنى سۇغۇرۇپ بېرەلەيدىغان ۋىجدان ئىگىسى ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلەتتى. مانا ئەمدى بۇنداق چاغدا جالال شەيخنىڭ ئوغلىغا دۇئا قىلىپ ئۇنى يولغا سالماقتىن باشقا چارىسى يوق ئىدى.

«ئەي ـ كۆزۈمنىڭ نۇرى ئوغلۇم، سىنى ئۇلۇغ ئاللاھقا تاپشۇردۇم، بېرىپ دوستۇڭنى تاپقىن، مەجبۇرىيىتىڭنى ئادا قىل، ناۋادا ياخشى كۈننىڭ يامىنى بولۇپ قالسا، مەن سەندىن مىڭ مەرتىۋە رازى ئوغلۇم! سەن دوستلۇق، مىللەت، ۋەتەن، ئاتا ـ ئانا، قېرىنداشلىرىڭ ئالدىدىكى قەرزىڭنى ئادا قىل! سەن ئاللاھ تاپشۇرغان مۇقەددەس ۋەزىپىنى يەنى ۋەتەننى، مىللەتنى، ئاچا ـ سىڭىللىرىڭنى قوغدا، دۈشمەنگە قىلچە رەھىم قىلما! ئۆلسەڭ شېھىت قالساڭ غازى ئوغلۇم! ئامىن ئاللاھۇ ئەكبەر!» ئاتا كۆزىدىن بىر تامچىمۇ ياش چىقارماي ئوغلىغا دۇئا قىلدى.ئاتىسىنىڭ بۇنداق قەيسەرلىكىنى ئوغلى تۇنجى قېتىم كۆرىۋاتاتتى مۇشۇ تاپتا ياۋۇزبەگكە دادىسىنىڭ مۇكچەيگەن تېنى تېخىمۇ ئۇلۇغ كۆرۈندى.

ئىگىسىنى تونىغان جەڭ ئېتى ھويلىنىڭ ئالدىدىكى چوڭ يولدا كىشنەپ تۇرالماي قالغان ئىدى. ياۋۇزبەگ بېرىپ ئاتقا مىندى ـ دە شەھەرنىڭ شىمالىي تەرىپىگە تۇتىشىدىغان يولغا قاراپ چېپىپ كەتتى.

ئۇ ئالەم سۈزۈلەي دېگەندە شەھەردىن خېلى يىراقلاپ تاغ باغرىدىكى چىغىر يولدا چېپىپ كېتىۋاتاتتى. ناماز ۋاقتى بولغانلىقىنى بىلىپ تەرلەپ كەتكەن ئاتنى ئېرىق بويىدىكى بىر توپ ئۇججىگە باغلاپ قويۇپ تاھارەت ئالدى ـ دە ئۈچىسىدىكى چاپانىنى يول بويىغا سېلىپ ناماز ئۇقۇشقا باشلىدى. ئۇ دۇئاغا قول كۆتۈرگەندە ئالەم سۈزۈلگەن بولۇپ ئالدى تەرەپتىكى چىغىر يولدىن بىر توپ جامائەتنىڭ ئوپۇر ـ توپۇر چىقىشىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ نېمە بولغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن ئالدىراپ دۇئانى تۈگەتتى ئاندىن ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ سالام قىلدى.

ـ ئەسسالامۇئەلەيكۇم جامائەت، شۇنچە ئالدىراش مېڭىشىپلا...؟ ـ دېدى ياۋۇزبەگ سوئال نەزىرى بىلەن ئۇلارغا قاراپ.

ـ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام قېرىندىشىم، ئۇرۇش بولىدىغان ئوخشايدۇ، بىزمۇ بۇ گەپنى ھازىر مەسچىتتە ئاڭلىدۇق... ـ دېدى جامائەت

ئارىسىدىكى ياشتا چوڭ بىر كىشى جاۋابەن.
- خاتىپىمىزنىڭ ئېيتىشىچە چېگرادا قاتتىق ئۇرۇش بولۇۋېتىپتىمىش...- دېدى يەنە بىرەيلەن گەپ قىستۇرۇپ.
ياۋۇزبەگ بۇلارنى ئاڭلاپ تېخىمۇ جىددىيلەشتى. ئۇ چاپىنىنى سىلكىپلا ئۇچىسىغا كىيدى- دە ئېتىغا قامچا سالدى.ئۇ يولنى قىسقارتىش ئۈچۈن گاھى چېغىر يوللاردا، گاھى ئويداڭ-چوڭقۇر ئېدىرلاردا چېپىشقا مەجبۇرى بولدى. ئۇنىڭ ئات ئۈستىدىكى چەۋەندازلىق ماھارىتى ئۈستۈن بولغانلىقى ئۈچۈن ئىككى كۈنلۈك يولنى بىر كۈندە باستى. ئۇنىڭ نەسىللىك جەڭ ئېتىمۇ باشقا ئاتلاردىن پەرىقلىق بولغاچقا شۇنچە ئۇزۇن مۇساپىنى هاردىم-تالدىم دىمەي چاپتى.شۇنداق قىلىپ ئۇ قاش قارايغاندا بىر كەنتكە يېقىنلاشتى. چېگرىغا يەنە ئاتلىق بىر كۈنلۈك ئارىلىق قالغان ئىدى.
ياۋۇزبەگ ئۈيقۇسىزلىقتىن شۇنداقلا ئات ئۈستىدىكى يول ئازابىدىن قاتتىق چارچاپ كەتكەچكە ئۇنىڭ باشلىرى زىڭىلداپ ئاغرىۋاتاتتى. ئۇ مەھەللە دوقمۇشىدىكى ناتونۇش بىر ئۆينىڭ دەرۋازىسىنى قاقتى. ئىچىدىن ئون نەچچە ياشلار چامىسىدىكى بىر ئوغۇل چىقىپ دەرۋازىنى ئاچقاندىن كېيىن ياشتا چوڭ بىر بوۋاي ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى.
- ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ئاتا، يولدىن ئۆتۈۋاتقان يولۇچى ئىدىم. ئاي قاراڭغۇسىدا يول مېڭىش ئەپسىزدەك تۇرىدۇ، شۇڭلاشقا...- دېدى ياۋۇزبەگ ئاتنىڭ چۇلۋۇرىنى قولىدا تۇتۇپ تۆۋەنچىلىك بىلەن.
- غېرىبخانەمنى كۆڭلىڭىز تارتقان بولسا بۇ بىزنىڭ بەختىمىز بالام، سىز دېگەن ئاللاھنىڭ مېهمىنى شۇنداقلا بىزنىڭ مېهمىنىمىز. قېنى ئۆي ئىچىگە مەرھەمەت ئوغلۇم! - دېدى گەپنىڭ ئاخىرىنى چۈشەنگەن بوۋاي ئۇنىڭغا قىزغىن مۇئامىلە قىلىپ.
ئۆي ئىچىدىن يەنە بىر جۈپ قىز-يىگىت چىقىپ ياۋۇزبەگ بىلەن سالاملاشتى ئاندىن ھېلىقى يىگىت ئاتنى سۆۋۈتقىلى ئېلىپ چىقىپ كەتتى.
بوۋاي ياۋۇزبەگنى ئۆيگە باشلىدى، ئاندىن ئالدىغا داستىخان سېلىپ ئاش كۆكى پۇراپ تۇرغان بىر قاچا ئۇگرىنى ئالدىغا ئەكەلدى. ياۋۇزبەگ ئىشتاھا بىلەن تاماقنى يەپ بولغاندىن كېيىن بوۋاي يەنە بىر تاۋاقتا تەكشى تىلىنغان مۇزدەك قوغۇن -تاۋۇز ئەكىلىپ ئۇنىڭ ئۇسسۇلۇقىنى قاندۇردى. ياۋۇزبەگ ئۆي ئىگىسىدىن مىننەتدار بولۇپ رەھمىتىنى بىلدۈردى. دۇئا قىلىپ بوۋاينىڭ ئائىلىسىگە مىڭلاپ بەرىكەت تىلىدى.
تاماقتىن كېيىن بوۋاي ياۋۇزبەگكە پاراڭ قىلىپ بەردى.
- بالام تەققى تۇرقىڭىزغا قارىغاندا خانلىقنىڭ ئادىمىدەك تۇرىسىز، ئالدىنقى سەپكە مېڭىۋاتامسىز؟- دېدى بوۋاي ئويچان كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكىپ.
- ئۇنداقمۇ ئەمەس ئاتا، ئاڭلىسام چېگرىدا توقۇنۇش بولۇپتۇ دەيدۇ، بۇ زادى راستمدۇر؟- دېدى ياۋۇزبەگ بوۋايدىن ياندۇرۇپ سوراپ.
- شۇنداق، ئۇرۇش بولغىنى راست بالام، تېخى تۈنۈگۈنلا بۇيەردىن نۇرغۇن يىگىتلىرىمىز ھەربىي مارشىنى ياڭرىتىپ ماڭغان ئىدى. مەن ئۇلاردىن هال سورىغاچ بۇ ئىشنىڭ راستلىقىنى بىلدىم. ئاڭلىساق رۇس ئەسكەرلىرى باستۇرۇپ كېلىۋېتىپتۇدەك، جەڭ مەيدانىدا يىگىتلىرىمىز نىڭ قېنى دەريا بولۇپ ئېقىپتىمىش. يەنە باشقىلارنىڭ دېيىشىچە باش سانغۇنىمىز بۇ قېتىمقى جەڭدە باتۇرلۇقىنى كۆرسىتىپ دۈشمەننى بىر قەدەم ئالدىغا ماڭغىلى قويماپتىمىش. يىگىتلىرىمىز قالتىس كارامىتىنى كۆرسىتىپتۇدەك...
- قوشنا ئەلدىكىلەر بىزنىڭ قېرىنداشلىرىمىزدىن ئىدى، قانداق بولۇپ رۇسلار پەيدا بولۇپ قالغاندۇ؟
- ئاڭلىشىمچە ستالىن «خەلقنى ئازاد قىلىش» دېگەن شۇئارنى كۆتۈرۈپ چىقىپ ئۇلارنىڭ دۆلىتىگە باستۇرۇپ كىرىپتۇدەك. ئەمدى ئاڭلىساق بىز تۈركمەنلەرنى ئازاد قىلماقچىمىش...
- شۇنداق، رۇسلارنىڭ كۆزى ئەسلىدىلا بىزدە ئىدى. بايلىقىمىزغا كۆزى چۈشكەن گەپ ئۇلارنىڭ!...- ياۋۇزبەگنىڭ غەزەپتىن مۇشتۇمى تۈگۈلۈپ كەتتى.
- رۇسلارنىڭ ھەربىي كۈچى ئاجايىپ زورمىش. ئاڭلىساق قوشنا دۆلەتنى بىر كۈن ئىچىدىلا تۈزلەپ خەلقنىڭ بېشىدا مۇنار ياساپتىمىش...
- بىزنىڭ ئەھۋالىمىز هازىر قانداق بولۇپ كەتكەندۇ؟
- ئاڭلىساق يىگىتلىرىمىز جەڭ مەيدانىدا قاتتىق باتۇرلۇق كۆرسىتىپتۇ. بەزىلەرنىڭ دېيىشىچە بىر تۈرۈكمەن ئەسكەرگە يەتمىش ئۇرۇس يامىشىپتۇدەك. شۇنداقتىمۇ باش سانغۇن ئۆز كارامىتىنى كۆرسىتىپ ئۇلارنى بىر قەدەم ئالدىغا سىلجىتماپتىمىش، بەزىلەر ئاللاھ تائالا پاشىشاخانغا ئوق ئۆتمەيدىغان، تىغ تەگمەيدىغان بىرخىل نىسبەتنى بېرىپتۇ دېيىشىدۇ. ئۇلۇغ ئىگىمىز ئۇ زاتنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي...
- ھەممىگە قادىر ئىگىمىز چوقۇم پاشىشاخانغا شۇ نىسبەتنى بېرىدۇ...
- مىنىڭمۇ چوڭ ئوغلۇم بېشىنىڭ چوڭلۇقىغا قارىماي ئىككى ئىنىسىنى ئېلىپ ئالدىنقى سەپكە پىدائى بولۇپ كەتتى. بايامقى نەۋرە ئوغلۇم شۇنىڭ بالىسى. ئۇمۇ بارىمەن دەپ بېشىمنى ئوچاق قىلدى. دادىسىدىن جاۋاب كەلمىگىچە ئۇنى يولغا سالالمىدىم...
- رەھمەت ئاتا، ئاللاھ سىزنى دۇنيا ئاخىرەتتە ئەزىز قىلغاي!
- ئوغلۇم، بىزنىڭ تومۇرىمىزدا ئۆركەشلىگىنى تۈرۈكلەرنىڭ قېنى، باتۇرلارنىڭ روھى!! ئەتە تاڭ يورۇغاندا ھەممىنى كۆرىسىز،

كەنتمىزدىكى قىرى ـياش ، قىز- ئوغۇل ھەممىسى جەڭگە تەييار بولدى. ئۇلار ئەتە ئەتىگەندە يىغىلىپ ئالدىنقى سەپكە ماڭىمىز ،دەپ تۇرۇشىدۇ.

ياۋۇزبەگ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ شۇنداق ھاياجانلاندى. كۆزىگە ئىسسىق ياش ئېلىپ ئۆز خەلقىدىن پەخىرلەندى، ئاللاھتىن خۇشال بولۇپ ئاللاھقا تەسبىھ ئېيتىپ ئاللاھقا سىغىنىپ كۆز يېشى قىلدى.ئۇلار شۇ تەرزدە پاراڭلىشىپ ئۇخلاپ قالدى.

ئەتىسى ناماز بامداتتىن كېيىن ياۋۇزبەگ بۇۋاي بىلەن خوشلىشىپ چېگرا تەرەپكە قاراپ ئېتىغا قامچا سالدى.

ئۇ شۇ چاپقىنچە نامازشامغا يېقىن ئالدىنقى سەپكە يېقىنلاپ قالدى. يىراقتىن قارىغاندا جەڭگاھ مەيدانى پۈتۈنلەي ئىس تۈتەككە تولۇپ كەتكەن بولۇپ ئازگال ۋە دۆڭلەرنى ئېنىق پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. ياۋۇزبەگ ئېتىنىڭ شۇنچە چاپقىنغا قارىماي يەنە قامچا سالدى. بىچارە جانىۋار ئۇنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنگەندەك بار كۈچى بىلەن سۈرئىتىنى تېزلىتىپ تېخىمۇ ئىتتىك چاپتى.

ئۇ جەڭ مەيدانىغا يېقىنلىغانسېرى كۆزىگە چۈمۈلىدەك سانسىز ئادەملەر تۈپى كۆرۈنىشكە باشلىدى. قولدا ئاپتومات كۆتىرىۋالغان تۈرك يىگىتلىرى توپ-توپ بولۇشۇپ ئىستىھكام-ئازگاللارنى قوغداۋاتسا، بەزىلىرى چىلىق-چىلىق تەر ئىچىدە ئازگال-لەخمىلەرنى كولاۋاتاتتى. قاتار-قاتار چېدىرلاردا سېستىرا-دوختۇرلار ئۇيان-بۇيان يۈگۈرۈشۈپ يۈرەتتى.

ناھايىتى تېزلا زىمىننى قاراڭغۇلۇق باستى . ياۋۇزبەگ ئاتتىن چۈشۈپ ئەسكەرلەردىن باش سانغۇن پاشىشاخاننى سۈرۈشتە قىلدى. ئۇلار بىردەك پاشىشاخاننى ئالدىنقى سەپتىكى قوماندانلىق ئىشتابىدا ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. ئۇنىڭ بايام كۆرگىنى تېخى رەسمىي ئالدىنقى سەپ ئەمەس ئىدى.   ياۋۇزبەگ يىراقتىكى يۇلتۇزدەك چاقناپ تۇرغان ھېساپسىز گۈلخانلارنى نىشان قىلىپ ئاتنى يېتىلەپ يەنە ئالدىغا ماڭدى. ئۇ ئالدىغا ماڭغانسېرى بۇ يەرنىڭ ناھايىتى جىمجىتلىقىنى شۇنداقلا گۈلخان بولۇپ كۆرۈنگەن ئوت-يالقۇنلىرىنىڭ جەڭ مەيدانىدىكى چاتقال، دەل-دەرەخ، ئوت-چۆپلەر دۈشمەننىڭ كۆيۈپ تۈگىمىگەن ئوت قالدۇقلىرى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى، شۇ چاغدىلا ئۇ بۇنىڭدىن دەھشەتلىك كۈندۈزلۈك جەڭنىڭ تېخى ئەمدىلا ئاخىرلاشقانلىقىنى بىلدى.

قاراڭغۇدا ياۋۇزبەگ قەيەرگە مېڭىشنى بىلەلمەي يولنى سىلاشتۇرۇپ پەرەز بىلەن ئالدىغا مېڭىۋەردى.توساتتىن يان تەرەپتىن بىر ئادەم ئۇنىڭ ئالدىنى تۇسۇپ پەس ئاۋازدا سورىدى:

- سىلى ياۋۇزبەگمۇ؟

- مەن شۇ !

ياۋۇزبەگ قاراڭغۇدىكى يۈچۈن ئادەمنىڭ چىرايىنى كۆرەلمىگەنلىكتىن بىر ئاز جىددىيلەشتى.

- ئاخىرى كەلدىلە...مىنى باش سانغۇن ئالدىلىرىغا ئەۋەتكەن.

- پاشىشاخان ئۇ قەيەردە؟

- باش سانغۇن ئۇ ...ئۇ سىلىنى كۈتۈپ تۇرىۋاتىدۇ،ئۇنىڭ ھالى بەك خاراب. مەن سىلىنى ساقلاۋاتقىلى ئۇدا بىر كېچە- كۈندۈز بولدى. ئەكەلسىلە ئاتنى، مەن يول باشلاي ...

قاراڭغۇدىكى يىگىت ياۋۇزبەگنىڭ قولدىن ئاتنىڭ چولۋۇرىنى ئېلىپ ئۆزى ئالدىدا يول باشلاپ ماڭدى. ئۇنىڭ يىغلامسىراپ ئېيتقان سۆزىدىن ياۋۇزبەگنىڭ يۈرىكى تېخىمۇ سىقىراپ كەتتى.

- ئۇنىڭغا زادى نېمە بولدى؟ پاشىشاخان ئۇ...؟- دېدى ياۋۇزبەگ گېپىنىڭ ئايىغىنى ئېيتالماي.

- باش سانغۇن ئۇ قاتتىق يارىلاندى. ئۇنىڭ يارىسى بەكلا ئېغىر، ئۇنىڭ قىزىتمىسى بارغانسېرى ئۆرلىۋاتىدۇ. ئۇ تۈنۈگۈنلا بۇلالماي قالغان ئىدى. دوختۇرنىڭ دېيىشچە بۈگۈن تاڭنى ئاتقۇزالمايدىكەن... ئۇ...ئۇ بەلكىم سىلىگە ساقلىۋاتسا كېرەك.

يىگىت بۇنى دەپ بولۇپ پاڭڭىدە يىغلىۋەتتى. ئۇنىڭ بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ياۋۇزبەگنىڭ كۆز ئالدى تېخىمۇ قاراڭغۇلاشتى. نەپسى قىستىلىپ بوغۇزىغا بىرنەرسە كەپلىشىۋالغاندەك بولۇپ قالدى.

- تېز بول، ئۇ قەيەردە؟- دېدى ياۋۇزبەگ ئۆزىنى ئارانلا تۇتىۋېلىپ.

- ئۇنىڭ كۆڭلى تويۇپتىكەن... تۈنۈگۈنلا ئۇ سىلىنىڭ ئاتلىق مۇشۇ تەرەپكە كېلىۋاتقانلىقلىرىنى، مىنىڭ ئالدىلىرىغا چىقىشىمنى تاپىلىغان ئىدى... سىلى ئاخىرى كەلدىلە...- يىگىت ئىسەنكىرەپ يىغلاپ كەتكەنلىكتىن گېپىنىڭ ئايىغىنى ئېيتالمىدى.

ئۇلار چوڭقۇر ئېرىقتا ئوخشايدىغان ئەگرى-بۈگرى ئازگاللارنىڭ ئىچىدە بىردەم ماڭغاندىن كېيىن ئاجىز چىراغ نۇرى يېنىپ تۇرغان چوڭ بىر چېدىرنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى.چېدىر ئەتراپىدا ئون نەچچە ئەسكەر قاراۋۇللۇق قىلىۋاتقان بولۇپ يېقىن كېلىپ قارىمىسا ئۇلارنىڭ مىدىر ـسىدىر قىلماي ئۆرە تۇرغان ھالىتىدىن ئۇلارنىڭ نە ئادەم نە ھەيكەللىكىنى بىلگىلى بولمايتتى.

يىگىت قاراۋۇللار بىلەن پاروللاشقاندىن كېيىن ئاتنى بىرسىگە تۇتقۇزۇپ قويۇپ ياۋۇزبەگنى چېدىرغا باشلاپ ئەكىردى.

غۇۋا يورىغان چېدىرنىڭ ئوتتۇرىسىدا بەش- ئالتە ئادەم غۇجمەك بولۇپ بىر كارىۋاتنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىۋالغان ئىدى. يول باشلاپ كىرگەن يىگىت كارۋاتنىڭ ئەتراپىدىكى دوختۇرغا بىرنىمىلەرنى دىگەندىن كېيىن ئۇلار بىردەك ياۋۇزبەگكە ئۆرۈلۈپ قاراشتى، ئاندىن ئاستا ئىككى يانغا بۆلۈنۈپ ئۇنىڭغا يول بەردى.

ياۋۇزبەگ كارۋاتتىكى ئادەمگە قارىدى. ئاھ خۇدا! كارىۋاتتا پاشىشاخان ئۇنىڭغا قاراپ ياتاتتى. پاشىشاخاننىڭ باش قىسمى بىلەن كۆكرىكى داكا بىلەن تېڭىلغان بولۇپ يۈزىلا ئۈچۈق قالغان ئىدى. ئوڭ بىلىكى كارۋاتقا تېڭىلغان بولۇپ ئاسما ئوكۇل مۇشۇ

بىلىكىدىن چۈشۈۋاتاتتى. ئۇ ياۋۇزبەگكە قاراپ ئىللىق كۈلۈمسىرىدى . ئاڭغىچە ياۋۇزبەگنىڭ كۆزىدىن ياشلار تاراملاپ ئاقتى. ئۇ ئۆز كۆزىگە ئىشىنەلمەي كارۋاتنىڭ يېنىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ پاشىشاخاننىڭ سول قولىنى ئىككى قوللاپ تۇتتى:

- پاشىشاخان !...بۇ سەنمۇ دوستۇم !...

- ياۋۇزبەگ ئاخىرى كەلدىڭ...

پاشىشاخاننىڭ ئاۋازى ئىنتايىن پەس بولۇپ ئېغىزنى ئاران-ئاران مىدىرلىتاتتى.

- شۇنداق مەن كەلدىم پاشىشاخان!...مەن يېنىڭدا...

ياۋۇزبەگ ئۈنسىز يىغلىغىنىچە ئۇنىڭ قولىنىڭ دۈمبىسىگە ئىڭىكىنى ياقتى. پاشىشاخانمۇ خۇددى يۇتتۇرۇپ قويغىنىغا ئۆزۈن بولغان ئىنىسىنى قايتا تاپقاندەك كۆزىگە ئىسسىق ياش ئالدى.

- ياۋۇزبەگ مىنى كەچۈرگىن...بۇ ئىشلارنى ساڭا... ساڭا بىلدۈرگۈم يوق ئىدى...- پاشىشاخان هاسىرايتتى، سۆزىنىڭ هەر بىر بۇغۇمى ئارلىقىدا بىر قېتىم تەستە تىنىغانچىلىك قىلاتتى. ئەتراپىدا قاراپ تۇرغان ئىككى سېستىرا قىز ئۇنىڭ بۇ هالىغا قاراپ چىداپ تۇرالماي يىغلاپ تاشلىدى،- ساڭا دەيدىغان نۇرغۇن گەپلىرىم بار ئىدى...ئەهۋالىم ئۆزۈمگە ئايان...مەن ئىشلارنىڭ بۇنداق بولۇپ كىتىشىنى خىيالىمغا كەلتۈرمەپتىمەن...ئۇلار بىزنى ئالداپتۇ...مەن تېخى ئوتتۇرىمىزدا كېلىشىم بار دەپ ئويلاپتىمەن...ئارماندا كىتىدىغان بولدۇم ياۋۇزبەگ...

- ياق پاشىشاخان...بىز ئاللاھ ئالدىدا نېمە دىيىشكەن ...قۇرئان تۇتقان قولۇڭ مۇشۇغۇ...بىزنىڭ ۋەدىمىز بار پاشىشاخان...

- ياۋۇزبەگ... ۋاقىت قىستاپ قالدى...هېلىقى كۈنى...ئوۋغا چىققاندا...چايان پۇتۇمنى چېقىۋالدى...سەن ئۇيەرنى پىچاق بىلەن تىلىپ...زەهەرنى شۈرىۋەتتىڭ...مەن ساق قالدىم...لېكىن سەن نەچچە كۈن هۇشسىز ياتتىڭ...شۇندىن بىرى ...مىنىڭ يېنىمغا سىنى ئاللاھ ئەۋەتتى دەپ ئويلايتتىم...ئەمدى گېپىمگە قۇلاق سال...ئويلىغانلىرىم توغرىكەن...سەن يەنە كەلدىڭ...سەن ئەمدى قايتقىن...

ياۋۇزبەگ پاشىشاخاننىڭ بۇنچە تەسلىك تارتىپ كەتكىنىگە چىداپ تۇرالماي بۇغۇلۇپ يىغلىغىنىچە ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى:

- ياق مەن قايتالمايمەن...قاراپ تۇر پاشىشاخان... يا ئۇلار ياشايدۇ...يا مەن ياشايمەن...

- ياۋۇزبەگ...گېپىمگە قۇلاق سال... بىز بولالمىدۇق... پەرق بەك چوڭكەن... ساڭا دىسەم... خاندانلىقىمىزدىن ئونى بىر بولسىمۇ... ئۇلارغا تەڭ كېلەلمەيدىكەن...يىگىتلىرىمىزنىڭ جەڭ مەيدانىدا نېمە ياسىغانلىقىنى بىلەمسەن...ئۇلار تىزلىق ياسىدى ياۋۇزبەگ، تىزلىق!...دۈشمەنلەر تانكا بىلەن باستۇرۇپ كەلگەندە... يىگىتلىرىمىز كەينىگە قاراپ سالماسلىق ئۈچۈن...ئەشۇ تىزلىقلارنى سېلىۋالدى...ئۇلار تانكىنىڭ ئاستىغا شۇ پېتى كىرىپ كەتتى...ئۇلارنىڭ هېچقايسىسى كەينىگە بىر غېرىچ چېكىنىپ قالمىدى...ئۇلارنىڭ ئۆلۈم ئالدىدىكى بىر-بىرىگە قارىشىپ كۈلۈشۈپ خوشلاشقان قىياپىتى هازىرمۇ ئىسىمدىن كەتمەيدۇ...مانا بۇ بىزنىڭ يىگىتلىرىمىز...

پاشىشاخان بۆلارنى ئېيتىۋاتقاندا چېدىر ئىچىدىكىلەرنىڭ هەممىسى كۆز يېشى قىلدى. پاشىشاخان سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇۋاتاتتى:

- ئاڭلىسام يۇرتلاردىن مىڭلىغان قىز-يىگىتلەر پىدائى بولۇپ كىلىۋېتىپتۇ... سەن دەرهال قايتىپ خانغا مەلۇم قىلغىن...ئاۋۋال ئۇلارنى ياندۇرۇۋەتسۇن...ئىش ئۇلار ئويلىغاندەك ئەمەس...ئۆزىمىزنى بىلىپ تۇرۇپ ئوتقا تاشلىمايلى...ئاندىن... خەزىنىدىكى پۈتۈن ئالتۇن- كۈمۈشلەرنى خەلىققە تارقىتىۋەتسۇن...ئاخىرىدا يۇرت بايلىرىغا ئېيتقىن... بىساتىنىڭ قولى ئىلگەننى ئېلىپ يىراقلارغا كەتسۇن... قانچە يىراققا كەتسە شۇنچە ياخشى...

پاشىشاخان پۈتۈنلەي ئۇستىگە تىنىپ سۆزىنىڭ ئاخىرىنى دىيەلمەي شۈك بولۇپ قالدى.كارىۋات يېنىدىكى دوختۇر يىگىت دەرهال ئۇنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ كۆرۈپ دەقىقە ئىچىدە ئوڭ بىلىكىدىكى سېلىنىۋاتقان ئاسما سۇيۇقلۇقنىڭ شىلانكىسىغا بىرخىل دورا سۇيۇقلىغىنى كىرگۈزۈپ ماڭدۇرۇۋەتتى.

پاشىشاخاننىڭ يۇمۇلغان كۆزى يەنە ئاستا ئېچىلدى.ياۋۇزبەگنىڭ كۆزىدىن بولسا توختىماي ياش تاراملايتتى.

- ياۋۇزبەگ سەن بارمۇ...؟-دېدى پاشىشاخان ناهايىتى تەسلىكتە بەكمۇ پەس ئاۋاز بىلەن .

- مەن بار دوستۇم...- دېدى ياۋۇزبەگ بېشىنى پاشىشاخاننىڭ بېشىنىڭ يېنىغا يېقىنلاشتۇرۇپ.

- خانغا يۇقىرىقى گەپنى ئېيتقىن ئىدىم...هازىرغىچە جاۋاب يوق...ئۇ ماڭا ئىشەنگەن تەقدىردىمۇ ،ۋەزىرلەر ئىشەنمىدى بولغاي...ماۋۇ شەمشىرىم بىلەن ناگانىمنى ئېلىۋال...ئۇلارغا بۇنى كۆرسەتكىن...پايدىسى بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس... ئاتا-ئانامغا قاراپ قوي...مىنىڭمۇ كىتىدىغان چېغىم بولاي دېدى ياۋۇزبەگ...مەن شېهىتلىرىمىنىڭ يېنىدا تۇرۇشۇم كېرەك...يىگىتلىرىمىنىڭ روهى مىنى چاقىرىۋاتىدۇ... سەن هازىرلا ماڭغىن...بولمىسا كېچىكىپ قالىمىز...مەن بىلەن كارىڭ بولمىسۇن... مەن هەممىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدۇم...

- ياق ئۇنداق دېمىگىن پاشىشاخان!...

- سەندىن يەنە بىر ئىشنى ئۆتىنەي... ئۇنى ساڭا تاپشۇردۇم...ئۇنى ئېلىپ يىراققا كەت... چېچەكىم ئۇ...

- ئۇنى ئۆزۈمگە مەڭگۈلۈك سىڭىل قىلىۋالىمەن، پاشىشاخان...

- ياۋۇزبەگ...ماڭا قەسەم قىلغىن...ئاللاهنىڭ نامىدا قەسەم قىلغىن...

- ماقۇل مەن قەسەم قىلاي دوستۇم...

- ئۆنى...يالغۇز تاشلاپ قويمىغىن...
- ماقۇل...جېنىم دوستۇم...
- ئۆنى...ئۆنى ئەمرىڭگە ئالغىن...
- دوستۇم...بۇ...
- ياق ،قەسەم قىلغىن...مەن بولالمىدىم ياۋۇزبەگ...
- ماقۇل پاششاخان...
- ماڭغىن ئەمىسە...دوستۇم.
- جېنىم دوستۇم...مەن...
- ياۋۇزبەگ...ۋەتەن ئۈچۈن ماڭغىن!

پاششاخان ئەڭ ئاخىرقى بۇ بىر جۈملە سۆزنى بار كۈچى بىلەن ئۈنلۈك توۋلاشقا تىرىشتى، لېكىن ئۈنىڭ ئاۋازى ئۈنلۈك چىقالمىدى. ياۋۇزبەگ دوستىنىڭ كۆڭلىنى ئوبدان چۈشىنەتتى، ئۇ دوستىنىڭ قولىنى ئەڭ ئاخىرقى قېتىم چىڭ تۇتتى. ئۇنىڭ پاششاخانغا دەيدىغان نۇرغۇن-نۇرغۇن سۆزلىرى بار ئىدى، ئەپسۇس ئۇ دوستىنىڭ ئۆزۈنغا بارالمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇ كۆڭلىدىكى گەپلىرىنىڭ ھېچقايسىسىنى پاششاخانغا ئېيتالمىدى. ئۇ ئورنىدىن دەس تۇردى ئاندىن پاششاخانغا ھەربىيچە چاس بىرىپ سالام قىلدى.

مانا مۇشۇ تۇركچە ھەربىيچە سالامدىن پاششاخان ھەممىنى چۈشەندى. ئۇ سول قولىنى ھەرىكەتلەندۈرمەكچى بولغاندەك سول قولىغا كۈچەپ باقتى، سول قولى كارغا كەلمىدى، پاششاخان دوختۇرغا تەلمۈرۈپ قارىغان ئىدى. دوختۇر بىر نىمىنى چۈشەنگەندەك بولۇپ ئۇنىڭ بىھوش چېغىدا قولىنى قالايمىقان ھەرىكەتلەندۈرۈپ قويۇشتىن ساقلاش ئۈچۈن كارۋاتقا تېڭىپ قويۇلغان ئوڭ بىلىكىنى يېشىۋەتتى.

پاششاخانىنىڭ چىرايىدا كۈلكە جىلۋە قىلدى ،ئۇ ئوڭ قولىنى ناھايىتى تەسلىكتە ھەرىكەتلەندۈرۈپ ياۋۇزبەگكە ھەربىيچە سالام قايتۇردى. ياۋۇزبەگ ئىللىق كۈلۈمسىرىدى.چېدىردىكى ھەممەيلەن كۆزىدىكى ياشلارنى ئالقىنى بىلەن سۈرتىۋېتىپ ھەربىيچە سالام بىلەن باش سانغۇن پاششاخانغا بولغان ھۆرمىتىنى بىلدۈردى.

شۇنداق، ياۋۇزبەگنى ئۇلۇغ ئاللاھ راستىنلا پاششاخانغا ئىۋەتكەن ئىدى. ئەگەر ياۋۇزبەگ ئالدىنقى سەپتىكى ئوت يالقۇنىنىڭ ئارىسىغا كىلىپ بۇ تۇركچە ھەربىي سالامنى بەرمىگەن بولسا پاششاخان مەڭگۈ ئارماندا كەتكەن بولاتتى.

ياۋۇزبەگ ھېلىقى يىگىت بىلەن چېدىردىن چىقىپ كەتمەكچى بولغاندا ئەڭ ئاخىرقى قېتىم جان جىگەر دوستى پاششاخانغا ئۆرۈلۈپ قارىدى.

پاششاخان ھېلىھەم ئىللىق كۈلۈمسىرىگىنىچە ئۇنىڭغا سالام بىرىپ تۇراتتى.ئۇنىڭ بۇ يېقىملىق ھەربىيچە سالىمىدىن ئۇنىڭ ياۋۇزبەگكە بولغان چەكسىز دوستلۇقى ، ئىشەنچىسى ۋە ئاخىرقى ئۈمىدى چىقىپ تۇراتتى.

ياۋۇزبەگ چېدىردىن چىقىپ كەتتى.

ياۋۇزبەگ بىلەن يول باشلىغۇچى يىگىتنىڭ ئاياق تىۋىشى يىراقلاپ كەتكەندىن كېيىن پاششاخانىنىڭ كۆزى تەدرىجىي يۇمۇلۇشقا باشلاپ قولى پەسكە ئاستا چۈشۈپ كەتتى.

چېدىرنىڭ ئىچىدە يىغا ــزار كۆتۈرۈلدى.

* * * * *

ياۋۇزبەگ يول باشلىغۇچىنىڭ ھەمرالىقىدا پاششاخانىنىڭ ھەربىي قوماندانلىق ماشىنىسىدا ئولتۇرۇپ ئۇچقاندەك مېڭىپ كەتتى. چەتئەلدە ئىشلەنگەن بۇ دالا ماشىنىسى مەخسۇس جەڭ مەيدانلىرىغا ماسلاشتۇرۇلۇپ ئىشلەنگەن بولۇپ شۇ دەۋىرلەردىكى ئەڭ ئىلغار ماشىنىلاردىن ھېسابلىناتتى.ئۇ مەيلى قۇملۇقتا ياكى پاتقاق سازلىقتا بولمىسۇن بەئەينى يىلپىزدەك يۈرۈپ كىتەتتى.

ئۇلار شۇ ماڭغىنىچە ئەتىسى ئېغىر ئەل ياتقۇدا شەھەرگە كىرىپ كەلدى، شەھەرنىڭ ئىچى ناھايىتى جىمجىت بولۇپ ئادەملەر خۇددى ئۇخلاپ قالسا ھەممىنى ئۇنتۇپ كىتىدىغاندەك چىراقلىرىنى ئۈچۈرۈپ بالدۇرلا يېتىۋېلىشقان ئىدى. ماشىنا خان ئوردىسىنىڭ ئالدىدا توختىدى. ياۋۇزبەگ ماشىنىدىن ئالدىراپ چۈشۈپ يول باشلىغۇچى بىلەن تىز-تىز قەدەم ئېلىپ خان قەسرىگە كىرىپ كەتتى.

مۇشۇ تاپنىڭ ئۆزىدە خان تۇرۇشلۇق قەسىر بەس مۇنازىرىدىن ئوتتەك قىززىپ كەتكەن بولۇپ پۈتۈن ۋەزىر -ۋۇزرالارنىڭ چىرايى ئۆڭۈپ كەيپى بۇزۇلغان ئىدى. خان تەخت ئۈستىدە بېشى چۈشكەن ھالدا بىرنىمىنى ئېغىر خىيال قىلىپ ئولتۇراتتى.چوڭ ئىشىك ئېچىلىپ ياۋۇزبەگ بىلەن يول باشلىغۇچى كىرىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ۋاراڭ-چۇرۇڭى خۇددى قاينىغان قازانغا سۇغۇق سۇ قۇيغاندەك توختاپ گويا بىرسى خوشخەۋەر ئەكىلىدىغاندەك بېشىنى كۆتۈرۈشۈپ ياۋۇزبەگكە تەلمۈرۈپ قاراشتى. خان ئۆزىنىڭ يۈرىگى ھەم قانتى بولغان باش سانغۇن پاششاخانىنى كۆرگەندەك ھەيران ھەس قالدى، خۇشاللىقىدىن ئورنىدىن تۇرۇپ ياۋۇزبەگكە قۇچاق ئاچتى.

ئۇلار قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى، خان ئۆزىنى تۇتالماي كۆز يېشى قىلدى. چۈنكى خان پاششاخانىنىڭ ئالدىنقى سەپتە شېھىت بولغانلىقىنى ياۋۇزبەگلەر يىتىپ كەلمەستە خەۋەر تېپىپ بولغان ئىدى. ئەمما خان باش سانغۇنىنىڭ ئۆلۈمى سەۋەبلىك ئوردىدىكىلەرنىڭ قالايمىقان

ئىش چىقىرىپ قويماسلىقنى كۆزدە تۇتۇپ بۇ خەۋەرنى تېخى ئاشكارىلىمىغان ئىدى.

- ئالدىنقى سەپنىڭ ئەھۋالى قانداق بولىۋاتىدۇ؟ - دەپ سورىدى خان تەقەززالىق بىلەن ياۋۇزبەگنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلغاچ.

- خان ئالىيلىرى! پاشاخاننىڭ يىگىتلىرى ئۆزىدىن نەچچە ھەسسە كۈچلۈك دۈشمەنلەر بىلەن باتۇرلارچە ئېلىشىۋاتىدۇ.گەرچە دۈشمەنلەر ئىپلاس قەدىمىنى زېمىنىمىزغا ئالالمىغان بولسىمۇ لېكىن ئەھۋالىمىز ياخشى ئەمەس... پاشاخاننىڭ دىيىشىچە دۈشمەنلەر تېخى رەسمىي ھەربىي كۈچىنى ئىشقا سالماپتۇ. يىگىتلىرىمىزنىڭ قاتتىق مەرگەنلىكى ۋە ئۆلۈمدىن قورقمايدىغان باتۇرلىقى ھازىرچە ئۇلارنى ئالدىغا سىلجىتماپتۇ. ئەمما بىزدىن بولغان خۇن چىقىمى ھەددى ھېساپسىز ئىكەن. باتۇرلىرىمىز پەقەت ئۆزىنىڭ قېنى ۋە تېنى بىلەنلا تاغدەك ئىستىھكام ياساپتۇ...

- رۇسلارنىڭ مەقستى بىزنى بېسىۋېلىش ئىدى. ئۇلار ئاخىرى ئۆزىنى ئاشكارىلىدى. پاشاخان، ئۇ نىملەرنى تاپلىدى؟- دېدى خان مەخسەتلىك ھالدا باشقىلارغا بۇنى ئېنىق ئاڭلىتىش ئۈچۈن.

- پاشاخان... ئۇ ئالدى بىلەن يۇرت-يۇرتلاردىن پەيدائى بولىۋاتقان قىز-ئوغۇللىرىمىزنى دەرھال ياندۇرۇپ خانلىق خەزىنىدىكى بارلىق ئالتۇن-كۈمۈشلەرنى خەلققە تارقىتىۋېتىشنى، يۇرت بەگ -ئەمەلدارلىرى بىساتىنىڭ قۇلى ئىلگەننى ئېلىپ يىراقلارغا چىقىپ كىتىشنى تاپلىدى...

ۋەزىر-ۋۇزىرالار بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئۇۋىسى بۇزۇلغان ھەرىدەك غوڭۇلدىغىنىچە غۇلغۇلا قىلىشىپ كىتىشتى:

- نېمە گەپ بۇ ئەمدى، خەلقنى ئورۇشقا سەپەرۋەر قىلىش يوق تېخى ئەكسىچە بۇ ئىشنى قىلامدۇق؟!

- خانلىق تەختنى ئۇ تاجاۋۇزچىلارغا قوش قوللاپ سۇنساق بولىدىكەندە؟!

- خانلىقنى خانلىق قىلغان خەزىنىمىزدىكى بايلىققۇ! قاراپ تۇرۇپ ئۇنى بۇزۇپ-چاچساق ئۇنىڭ گۇناھىدىن قاچان چىقىمىز؟!

- ئۇ ئىش بىزگە خاس ئەمەس، ئاخىرغىچە ئېلىشىمىز. ..

- توغرا ئېلىشقىنىمىز ئېلىشقان...

- ئاخىرقى تىنىقىمىزغىچە كۈرەش قىلىمىز!

- ....

غۇلغۇلا ئىسيانغا ئايلىناي دەپ قېلىۋاتاتتى.

خان قاتتىق غەزەپ بىلەن «خەپ شۇك » دەپ ۋارقىردى. سورۇن ئەھلى خاننىڭ بۇنداق غەزەپلەنگىنىنى ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغان ئىدى، خانمۇ مۇشۇ تاپتا ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى ياۋاش سىپايىلىقىنى تاشلاپ ھەقىقى غەزەپ قىلىچىنى كۆتۈرگەندەك قىلاتتى .چۈنكى باش سانغۇن پاشاخاننىڭ ئۆلۈمى خانغا قاتتىق تەسىر قىلغان بولۇپ ئۇنى ئېغىر ئۈيقۇدىن سىلكىپ باشقىچە بىر ئادەمگە ئايلاندۇرغان ئىدى. كۆپچىلىك خاننىڭ غەزىپىدىن قورقۇپ سەلدەك ئاققۇزغان غۇلغۇلىسىنى دەرھال توختاتتى.

- پاشاخان توغرا ئېيتىپتۇ!-دېدى خان ئورنىدىن دەس تۇرۇپ،- بىز ئۆزۋاقتىدا ئۇنىڭ گىپىگە قۇلاق سالمىدۇق، ئۇنىڭ سۆزى ئالدىمىزغا كەلدى، بولىدىغان ئىش بولدى. يەنە ھازىر ئۇنىڭ پىكرىگە ھۆرمەت قىلمايۋاتىمىز. قېنى قايىسڭلار بالىلىرىڭلارنى ئالدىنقى سەپكە يولغا سالالىدىڭلار؟ قايىسڭلار جەڭگە بېرىپ قان كېچىپ باقتىڭلار؟ ئەي قېرىنداشلىرىم، بىزگە ئەسقاتقىنى يەنىلا خەلق ! خوش، ئويلاپ بېقىڭلار، قوشنىمىز بولغان دۆلەت ھەربىي كۈچتە بىزدىن قانچىلىك كۈچلۈكتى؟ ئۇلارنىڭ ئەھۋالى قانداق بولدى ؟ يامىنى كەلسە مىنىڭغۇ كاللام ئېلىنار، لېكىن ئىش بۇنىڭلىق بىلەن ئاخىرلىشامدۇ؟! ئەمەلىيەتتە دۈشمەنلەرنىڭ مەقستى نېمە؟ ئۇلارنىڭ مەقستى بىزنىڭ بايلىقىمىزنى بۇلان تاراج قىلىش، بايلىقلىرىمىزنى ئۆزىنىڭ زىمىنىغا باشلاش، ئۇلار بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن بىزنىڭ بىگۇناھ كىشلىرىمىزنى، بەگ- تۆرىلىرىمىزنى قىرغىن قىلىدۇ، ئاندىن تەدرىجىي قىز-ئاياللىرىمىزنى دەپسەندە قىلىدۇ. بىز ئەمدى بەكلا كېچىكتۇق...خېلىلا كېچىكتۇق... ئەمدىكى مەجبۇرىيىتىمىز نېمە؟ بىز ئەمدى نېمە قىلىشىمىز كېرەك؟ ئەمدىكى مەجبۇرىيىتىمىز قانداقلا بولمىسۇن خەلقنى قوغداپ قېلىش، بىھۇدە قان تۆكۈلۈشنىڭ ئالدىنى ئېلىش!...

خان بۇ سۆزلەرنى ئېيتىۋاتقاندا ئوردا ئەھلى بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئىلگىرى ئۆزلىرىنىڭ باش سانغۇنغا قىلغان مۇئامىلىسىنى قايتا ئويلىنىشقا باشلىدى. دۆلەت مۇداپىئە ئىشلىرىغا بولغان پەرۋاسىزلىقىدىن قاتتىق پۇشايمان قىلىشتى.

- شۇنداق مەن باشتىن ئاخىرى سىلەرگە ھۆرمەت قىلدىم،-خان غەزەپ بىلەن سۆزىنى داۋام قىلىۋاتاتتى،- خانلىقنىڭ ئەنئەنىسىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بارچە ئىشلارنى سىلەرگە مەسلىھەت سالدىم. پىكرىڭلارنى ئاڭلىدىم، ئاخىرى نېمە بولدى؟...ئوت يالقۇنجاپ ئۆگزىمىزگە تۇتاشتى...قاراڭلار ياۋۇزبەگ بىزگە نېمە ئەكەپتۇ... مانا قاراڭلار، باش سانغۇنىمىز پاشاخاننىڭ شەمشىرى ۋە ناگانى ئالدىمىزدا تۇرۇپتۇ...بۇ نىمنى چۈشەندۇرىدۇ؟! شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئۆز نامىم بىلەن يارلىق چۈشۈرىمەن، ۋەتەن قوغداش ئۇرۇشىغا ئاتلانغان بارلىق قىز-ئوغۇل پىدائىيلىرىمىز ئالدىنقى سەپكە بېرىشتىن دەرھال توختىسۇن! تاڭ ئاتقۇچە خەزىنىدىكى بارلىق ئالتۇن - كۈمۈشلەر خەلقنىڭ ئۆزىگە تارقىتىۋېتىلسۇن ! تەخسىمات جەريانىدا ھەربىيلەرنىڭ ئائىلە تاۋاباتلىرىغا بىرىلىدىغان نەپىقە خەزىنىدىكى بايلىقنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىدىن ئاز بولمىسۇن! مالىيە ۋەزىرى، سىز بۇ ئىشقا ئۆزىڭىز قول تىققايسىز، تاڭ ئاتقۇچە پۈتۈن خەلق بۇنىڭدىن خەۋەر تاپسۇن ! تاشقى ئىشلار ۋەزىرى سىز قوشنا ئەلدىكىلەر بىلەن دەرھال ئالاقىلىشىڭ بەزى ئادەملىرىمىزنى ئۇلار تەرەپكە ئۆتكۈزىۋېتەيلى!، كىشى بېشىغا ھەق ئالىمىز دېسىمۇ مەيلى.ئامال بار ھەربىيلەر تاۋابىئاتلىرىنى باشتا چىقىرىۋېتەيلى.

ئاندىن قالسا يۇرت بايلىرىنى چىقىرىۋېتەيلى، ئىسكىلاردا بولسۇن دۈشمەن شۇ دەرىجىدە قەبىھكى بىر تال تىللا ئۈچۈن يۈز ئادەمنىڭ بېشىنى كېسىشتىن يانمايدۇ. ھۆرمەتلىك ئەزىزلىرىم ھازىردىن باشلاپ ھەرقايسىڭلار ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ ئالدىدىكى ۋە خەلقىمىزنىڭ ئالدىدىكى مەجبۇرىيىتىڭلارنى ئۇنتۇپ قالماسلىقىڭلارنى سورايمەن. ناۋادا ئارىمىزدىن خان يارلىقىغا بويسۇنماي ئىشنى كەينىگە سۆرىگۈچىلەر چىقىپ قالسا خانلىقنىڭ قانۇنى بويىچە قاتتىق بىر تەرەپ قىلىنىدۇ! بۇ ئىشلار ئۆڭۈشلۈك ئورۇندالغاندىن كېيىن چېگىردىن چىقىپ كىتىشنى خالايدىغانلار بولسا بىز ئۇلارنى دېگەن يېرىگە يەتكۈزۈپ قويىمىز. ئاڭغىچىلىك كىمدىن كىم بۇ خىزمەتكە پۇتلىكاشاڭ بولىدىكەن، باش سانغۇن پاششاخاننىڭ ئىز باسارى ياۋۇزبەگ ئۇنىڭ كاللىسىنى ئېلىشقا تامامەن ھوقۇقلۇق!

خان بۇلارنى دىگەندىن كېيىن بۇرۇلۇپ ياۋۇزبەگكە قارىدى. ياۋۇزبەگ چېچەن يىگىت بولغاچقا خاننىڭ كۆڭلىنى چۈشۈنۈپ دەرھال خاننىڭ ئالدىدا تىزلاندى.خان قائىدە بويىچە سول قولى بىلەن قۇرئاننى مەيدىسىگە تېڭىپ تۇرۇپ ئوڭ قولى بىلەن شەمشىرىنى سۇغاردى-دە ياۋۇزبەگنىڭ ئوڭ دولىسىغا قويۇپ تۇرۇپ ئۈنلۈك جاكارلىدى :

-خان بولۇش سالاھىيىتىم بىلەن شۇنى جاكارلايمەنكى، جالال ئوغلى ياۋۇزبەگ ،سىز ھازىردىن باشلاپ خانلىقنىڭ ھەربىي ئىشلار باش ۋەزىرى بولغايسىز، خانلىققا ئاداققىچە سادىق بولۇپ ئاللاھ ۋە خەلقنىڭ ئالدىدىكى بۇرچىڭىزنى ئادا قىلغايسىز!

خان سۆزىنى تۈگىتىپ قولىدىكى قۇرئاننى ئالدىدا تىزلىنىپ تۇرغان ياۋۇزبەگكە سۇندى. ياۋۇزبەگ قۇرئاننى ئېلىپ مەيدىسىگە تېڭىپ تۇردى. خان يەنە پاششاخاننىڭ شەمشىرىنى ياۋۇزبەگكە سۇندى، ياۋۇزبەگ ئوڭ قولىدا شەمشەرنى ئېگىز كۆتۈرۈپ تۇرۇپ قەسەم سۆزى قىلدى:

- مەنكى جالال ئوغلى ياۋۇزبەگ، شۇنداق قەسەم قىلىمەنكى خانلىققا ئاداققىچە سادىق بولۇپ ئاللاھ ئالدىدىكى بۇرچۇمنى ئادا قىلىشقا بار كۈچۈم بىلەن تىرىشىمەن!

ياۋۇزبەگنىڭ ۋەزىپىگە ئولتۇرۇش قەسەم سۆزى تۈگىگەندىن كېيىن ئالدى بىلەن خاننىڭ يېنىدىكى خاس خىزمەتچى تىزلىنىپ خانغا ھۆرمەت بىلدۈردى، ئارقىدىن ئوردا ئىچىدىكى بارلىق ۋەزىر-ۋۇزىرالار زادى نېمە ئىش بولىۋاتقانلىقىنى بىلەلمەي گاڭگىراشقىنىچە كەينى-كەينىدىن تىزلىنىپ خاننىڭ قارارىغا ھۆرمەت بىلدۈرۈشتى.

خان ياۋۇزبەگنىڭ تۇرىشىغا ئىجازەت قىلدى. ياۋۇزبەگ ئورنىدىن تۇردى ئارقىدىن باشقا ۋەزىر-ۋۇزىرالارمۇ ئورنىدىن تۇرۇشۇپ قائىدە بويىچە « باش سانغۇن ياۋۇزبەگكە مۇبارەك بولغاي! باش سانغۇن ياۋۇزبەگكە مۇبارەك بولغاي!» دەپ ئۈنلۈك توۋلىشىپ ئۇنى تەبرىكلەشتى.

خان ھەممەيلەنگە قاراپ ئۈنلۈك بۇيرۇق قىلدى :

- قېنى ئەزىزلىرىم ئاتلىنىڭلار!

ۋەزىر-ۋۇزىرالار دەرھال تارقىلىشىپ ھەممىسى ئۆز ئىشىغا مېڭىشىپ كەتتى، كىڭەش زالىدا پەقەت خان ، ياۋۇزبەگ شۇنداقلا خاننىڭ خاس خىزمەتچىسى ئۈچەيلەنلا قالغان ئىدى. خان خىزمەتچىگە قاراپ قويغان ئىدى ئۇمۇ دەرھال چىقىپ كەتتى. خان تەختتە چېكىسىنى ئىككى قوللاپ تۈتقىنىچە بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرۇپ كەتتى. ئاندىن قاتتىق بىر ئۇھ تارتتى.

-ياۋۇزبەگ، يەنە قانچىلىك بەرداشلىق بېرەلەيمىز؟ -دېدى خان يەردىن بېشىنى كۆتۈرمەستىن .

- ئۇزۇنغا قالمىدى خان ئالىيلىرى، ئەتىكى ئاخشامنى ئۆتكۈزەلىسەك چوڭ ئىش بولاتتى...

- پەرق شۇنچە زورمىكەن؟

- بىزنىڭ ئويلىغىنىمىزدىنمۇ زور ئالىيلىرى!

- خاندانلىقنىڭ بۈگۈنكى ھالىغا مەن سەۋەپچى ياۋۇزبەگ...

- ياق ئالىيلىرى، سىلى تىرىشىپ باقتىلا ئەمما زامان سىلىگە باقمىدى...

- شۇنداق، مەن قانچە قىلىپ باقتىم، ئەسلىدە بەزى ئىشلارنى شەمشەر ئارقىلىق ھەل قىلسام بوپتىكەن...بۈنى بەك كېچىكىپ ھېس قىپتىمەن.

- توغرا ئېيتتىلا، ھەددىدىن تاشقىرى سەممىيلىك ئادەمنى بەزىدە پۇشايمانغا قالدۇرىدىكەن...

- بىز كىرەكسىز تاشقا گۆھەر پورۇشىنىڭ كۆزىدە قاراپتىمىز، گۆھەرنى تاشقا ئۇرساق گۆھەرنىڭ چېقىلىدىغانلىقىنى ئۇنتۇپتىمىز ياۋۇزبەگ...

- گۆھەر دېگەن گۆھەر ئالىيلىرى شۇڭا ئۇ ئەتىۋارلىنىپ تاجلارنىڭ يۈزىدىن ئورۇن ئالىدۇ، تاش بولسا ئۇ ھامان تاش ئۇنىڭ ئورنى ئەۋرەز يۇلدا، ھەممىنى ۋاقىت ھەل قىلىدۇ ئالىيلىرى.

- ئەمدى نېمە قىلاي دەيسەن ياۋۇزبەگ؟

- دوستۇم پاششاخانغا قەسەم قىلغان ئىشلىرىمنىڭ بىر قىسمىنى ئورۇندىدىم ئەمدى ...

ياۋۇزبەگ گېپىنىڭ ئايىغىنى يۇتۇۋەتتى. خان پاششاخاننىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ كۆزىگە ئىسسىق ياش ئالدى، بېشىنى كۆتۈرۈپ زالنىڭ تۈرۈسىغا ئۇزۇن قارىدى، ياش تامچىلىرى ئۇنىڭ قورۇق باسقان كۆز جىيەكىدىن ئېقىپ قولاق يۇمشىقىنى نەمدىۋەتكەن ئىدى.

- ئوغلۇم پاششاخان ئۇ ماڭىمۇ خوش دېيەلمەي كېتىپ قاپتۇ...مەن ئۇنىڭغا يۈز كېلەلمەيمەن...

خان خۇددى كىچىك بالىدەك ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى، ياۋۇزبەگ پاشىشاخاننىڭ ئۆلۈم خەۋرىنى ئاڭلاپ بېشىدىن سوغۇق سۇ قۇيغاندەك ئەندىكتى، بۇ گەپ ئۇنىڭغا گويا ئاسماندا چاقماق چېقىلغاندەك ئاڭلاندى، ئۇنىڭ پۇت-قولى سىقراپ تېنىدە كۈچ قالماي «ئاھ قېرىندىشىم... !» دىگىنچە ئولتۇرۇپ پاشىشاخاننىڭ شەمشىرىنى يۈزىگە ياقتى. خان ئورنىدىن تۇرۇپ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ كۆز يېشى قىلىۋاتقان ياۋۇزبەگنىڭ قېشىغا باردى، ئاندىن ئۇنىڭ بېشىنى ئاتىلارچە سىلاپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا سۆز قىلدى:

- ئوغلۇم، كۆز يېشى بىلەن ھەممىنى ئەسلىگە ئەكەلگىلى بولمايدىكەن، ئەمدى ئورنۇڭدىن تۇرغىن، نەچچە كۈندىن بىرى قانچىلىك جاپا تارتقىنىڭ ماڭا ئايان، شۇنداق بولسىمۇ يەنە بەرداشلىق بەرگىن، بىرىپ خىزمەتلەرنى نازارەت قىلغىن، پاشىشاخانغا ھېچنىمە قىلىپ بىرەلمىدۇق ، ئۇنىڭ ئارزۇسىنى بولسىمۇ ئورۇندايلى، تۇرغىن ئوغلۇم بۇ ئىشلار تۈگىگەندە ساڭا دەيدىغان گىپىم بار، ئىشنى بالدۇر تۈگەتكىن، كىمكى بۇ ئىشقا پۇتلىكاشاڭ بۇلىدىكەن، ئۇنى ئاياپ ئولتۇرما! ئىشلار تۈگىگىچە سىنى مۇشۇ يەردە كۈتىمەن!

ياۋۇزبەگ قايغۇنى جاسارەتكە ئايلاندۇرۇپ ئورنىدىن دەس تۇردى، خان بىلەن قۇچاقلىشىپ خوشلاشتى، ئۇ بارچە غەزىپىنى پۇتىغا يىغىپ ئەركەكلەرچە مەزمۇت قەدەم بىلەن زالدىن چىقىپ كەتتى.

خان ياۋۇزبەگ چىقىپ كەتكەندىن كىيىن ئۆزىنىڭ ئورنىغا چىقىپ ناھايىتى ئۇزۇن ئولتۇرۇپ كەتتى، تەختىنىڭ ئالتۇن بىلەن بىزەلگەن ئويما نەقىشلىرىنى خۇددى تۇنجى كۆرگەندەك بىرمۇ بىر سىلاپ چىقتى، ھەشەمەتلىك خان ئوردا زالىنىڭ قۇچاق قۇچاق كېلىدىغان زور تۈۋرۈكلىرىگە، ئاسمان پەلەك گۈمبەز، تورۇسلاردىكى سىپتا نەقىشلەرگە تەپسىلى بىلەن قاراپ چىقتى ئاندىن قاتتىق ئۇھ تارتىپ كەينىگە يۆلىنىپ كۆزىنى يۇمۇپ ئولتۇرۇپ كەتتى. خاس خىزمەتچى ئۇنىڭ قېشىغا كىلىپ قارىۋىدى، خان كۆزىنى ئاستا ئېچىپ بۈگۈن ئاخشام مۇشۇ يەردە ئۆزىنىڭ يالغۇز تۇرغۇسى بارلىقىنى ئېيتىپ ئۇنى ئارام ئېلىشقا بۇيرىدى.

ئەتىسى قۇياش نەيزە بويى ئۆرلىگەندە مەلىكە كۈن چىچەك خان ئاتىسىنى ئىزدەپ ئوردا زالىغا كىرىپ كەلدى، خان كىچىچە ئۇخلىمىغانلىقتىن ئۇنىڭ كۆزلىرى قىزىرىپ قاپاقلىرى ساڭگىلاپ كەتكەن ئىدى، مەلىكە ھېچقاچان ئاتىسىنىڭ بۇنداق ھارغىن ھالىتىنى كۆرۈپ باقمىغاچقا ئاتىسىنىڭ بۇ ھالىغا قاراپ ئۇنىڭ ئىچى سىيرىلىپ كۆڭلى ناھايىتى يېرىم بولدى.

- خان ئاتا، ئازراق نەرسە يەۋالسىلا...- دىدى مەلىكە ئاتىسىنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ.

- كۆڭلۈم ھېچنەرسىنى تارتمايدۇ قىزىم-دىدى خان قىزىغا قانماسلىق بىلەن قاراپ.

مەلىكە ئاتىسىغا باشقا گەپ قىلىشنى خوپ كۆرمىدى، چۈنكى بۇنداق چاغدا ھەرقانچە تەسەللى بىرىدىغان سۆزلەرمۇ خانغا تەسىر قىلمايتتى. مەلىكە ئۈن-تىنسىز ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ يېنىدا ئۈرە تۇردى. خان قىزىغا قايتىدىن سەپ سالدى، ئۇنىڭ كىچىكلىكىدىكى ئوماق باللىق چاغلىرىنى كۆز ئالدىغا ئەكەلدۈردى...

مەلىكە پاشىشاخاننىڭ جەڭدە شېھىت بولغانلىقىنى ئاڭلاپ ئۆزىنىڭ بۇ دۇنيادىكى ئەڭ يېقىن سىرداش دوستىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقىدىن ئىنتايىن ئازاپلانغان ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە خانلىقنىڭ ئاغدۇرۇلۇپ ۋەتىنىنىڭ مۇنقەرىز بۇلۇشى ئېھتىماللىقى ئۇنىڭغا بەكمۇ ئېغىر ئىدى. مۇشۇ تاپتا ئاتىسى رۇخسەت قىلسا ئۇ ئالدى-كەينىگە قارىماي ئالدىنقى سەپكە كىتەتتى.

خان مەلىكىنىڭ قارىلىق كىيىمگە قاراپ ئۇنىڭغا بەكلا ئىچى سىيرىلدى، ئۇ پاشىشاخاننى قىزىنىڭ بۇ دۇنيادىكى بىردىن بىر جۈپتى دەپ بىلەتتى، ئەمدى قىزىنىڭ تىكەندەك يالغۇز قېلىشىنى ئويلاپ كۆزىگە ياش ئالدى، ئۇ قىزىنىڭ مىسكىن چىرايىغا قاراپ چىدىمىدى.

- قىزىم، ھەممە ئىشلار ئاتاڭنىڭ بولۇمسىزلىقىدىن بولدى...-دىدى خان ناھايىتى تەسلىكتە.

- ياق خان ئاتا، ھەرگىز ئۇنداق دىمىسىلە...-دىدى مەلىكە ئاتىسىنىڭ كۆزىدىكى تاراملاپ ئاققان ياشنى ئالقىنى بىلەن سۈرتۈپ تۇرۇپ.

- ساڭا دەيدىغان بىر گىپىم بار، سىنىڭ قارىلىق كۆز يېشىڭ قۇرۇماستا بۇ گەپنى دىمىسەم بۇلاتتى قىزىم، لېكىن ۋاقىت بارغانسېرى قىستىۋاتىدۇ...

- ئېيتسىلا ئاتا...

- ئاتا-بوۋام ئەسىرلەپ ياشىغان بۇ خانلىق ئوردا ئەلىھال بۇ كۈنگە كەلگەندە مىنىڭ قولۇمدا خازان بولدى، ئۇلۇغ ئاللاھ ئىگەم پەقەت سەن بىرلا كۆز نۇرۇمنى ماڭا بىرىپتىكەن، ئەجدادلىرىمنىڭ ئالدىدا مەڭگۇ ئاسىي بولۇپ كەتمەسلىكىم ئۈچۈن سەن بولساڭمۇ ھايات ياشاپ ئۇرۇق ئەۋلادىمىزنى ئۈزۈپ قويماسلىقىڭنى ئۈمىد قىلاتتىم قىزىم...

- قەدىرلىك خان ئاتا..باغرىڭىزدا ئۆسۈپ چوڭ بولدۇم، يۈرىكىمدە ئۆركەشلىگىنى سىزنىڭ قېنىڭىز، گەرچە قىز بولۇپ تۇغۇلغەن بولسامۇ كىچىگىمدىن شەمشەر ئويناپ چوڭ بولغانمەن، ياتلارنى قاراپ تۇرۇپ زىمىنىمغا دەسسەتكەندىن كۆرە شەمشىرىمنى بوينۇمغا سالغىنىم ئەۋزەل، خالىسىلا مىنىڭ نامىزىمنى ئۇتىۋەتسىلە، ياۋنىڭ كاللىسىنى ئالمىغىچە شەمشىرىم غىلاۋىمغا كىرمەس ئاتا...

- جېنىم يۈرەك پارەم قىزىم ...مەن سەندىن مىڭ مەرتىۋە رازى...ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ نامى بىلەن سەندىن ئۆتىنەي، مىنى خاتىرجەم كەتكىلى قويغىن، ئاتا-بوۋامغا ھېلىمۇ قايسى يۈزۈم بىلەن قارايمەن...سىنى ئۈزۈتۈپ قۇياي يىراقلارغا كەتكىن...

خان ئامراق قىزىنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ يامغۇر كەبى ياش تۆكتى. مەلىكە ئاتىسىنىڭ ئۆمرىدە كۆزىدىن ياش چىقارمايدىغان جەسۇر تەمكىن خانغا لايىق دادا ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلەتتى، ئۇ ئاتىسىنىڭ بۇنچە مىسكىن بۇنچە غېرىب بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ زادى چىدىيالمىدى، ئاتىسىنىڭ مۈرىسىدە بېشىنى قويۇپ تۇرۇپ كوزىدىن ئۈنچىدەك ياش تۆكتى ئاندىن ئۆزىنىڭ بەكلا ئازاپلىنىپ كەتكەنلىكىنى ئاتىسىغا بىلدۈرمەسلىك ئۈچۈن ئاتىسىنىڭ يېنىدىن يېشىنى سۈرتكىنىچە يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى.

شۇ كۈنى شەھەر ئىچى ئالا-تۇپىلاڭ بولۇپ كىشىلەر ئۈرۈش ۋەھىمىسىدىن ئالاقزادە بولۇپ كىتىشتى، قاچىدىغانلار قاچتى ، قالىدىغانلار قالدى، ئۇرۇسلار پۈتۈن ھەربىي كۈچىنى ئىشقا سېلىپ قارا بوراندەك تاپ باستۇرۇپ كىلىۋاتقان ئىدى.

خان ھېلىمۇ تەخت ئۈستىدە كىرپىك قاقماي ئاتىسىدىن قالغان يالتىراق شەمشەرنى تۇتۇپ سۈكۈت ئىچىدە ئولتۇراتتى، شامغا يېقىن باش سانغۇن ياۋۇزبەگ قاتارلىق بىرمۇنچە ۋەزىرلەر ئوردىغا ئالدىراپ كىرىپ كەلدى ئاندىن خانغا سالام قىلىپ خىزمەتلەرنى دوكلات قىلىشقا باشلىدى.باشتا ياۋۇزبەگ ئېغىز ئاچتى چۈنكى خانلىق تۈزۈمدە ھەربىي ۋەزىر ۋە باش سانغۇنلۇقنى بىرلا ئادەم ئۆتەيتتى، شۇڭا ياۋۇزبەگ بارچە ۋەزىرلەردىن ئۈستۈن تۇراتتى.

- خان ئالىيلىرىغا مەلۇم بولغاي، خىزمەتلەر ئاساسەن ئۆڭۈشلۈق ئورۇندالدى، بۇ قېتىمقى تەخسىمات تىزىملىكى، دۆلەتنىڭ ھەربىي، مالىيە- ئىقتىساد، سانائەت، يېزا ئىگىلىك، تەبىئى بايلىق قاتارلىق مۇھىم ساھەلەرنىڭ شۇنداقلا مۇناسىۋەتلىك باشقا ساھەلەرنىڭ بارلىق ماتىريالىلىرى بىردەك كۆيدۈرۈپ تاشلاندى، كۆيدۈرۈشكە مەن ۋە باش ۋەزىر ئۆزىمىز قاتناشتۇق.

- خان ئالىيلىرى!، ــ سۆز باشلىدى تاشقى ئىشلار ۋەزىرى خانغا ھۆرمىتىنى بىلدۈرۈپ،- قوشنا دۆلەتلەر بىلەن ئالاقىلاشتۇق، ئۇلار بىزدىن بارغانلارغا ئىشىگىنى ئاچىدىغان بولدى ، لېكىن ئۇلارمۇ قورقۇپ قاپتۇ، ناھايىتى ئاز ساندىكى يۇرت بايلىرى، ساناغلىق ھەربىيلەرنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىلا چىكىتىشنى خالايدىكەن، ئۇلارنى يولغا سېلىۋەتتۇق، كۆپىنچە يۇرت بايلىرى قەسىر ھەم مال-ۋارانلىرىغا پايلىماي چىكىتىشنى خالىمىدى، ئۇلار بىزنىڭ سۆزىمىزگە قارىغاندا يىغقان ئالتۇن-كۆمۈشىگە بەكراق ئىشەندى بولغاي ئالىيلىرى...

- ئالىيلىرىغا مەلۇم بولغايكى، ــ دەپ سۆز باشلىدى شەھەر قوغداش قۇماندانى ــ ئەسكەرلىرىمىز تولۇق قوراللىنىپ شەھەر ئەتراپىغا ئورۇنلىشىپ بولدى، يىگىتلىرىمىزنىڭ ئىرادىسى بەك مۇستەھكەم، ئۇلار دۈشمەن كاللىسىدىن دو تىكىشىۋاتىدۇ...

خاننىڭ كۆڭلى ئۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ بىرئاز ئارامغا چۈشكەندەك بولدى، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ۋەزىرلىرىگە سۆز قىلدى:

- ئاللاھ سىلەرنى مەڭگۈ ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي، ھەرقايىسىڭلار كۆپ ئەرزىيەت چەكتىڭلار، ھەرقايىسىڭلارغا ئاتاپ خەزىنىدە ئازراق بىر نەرسە قالدۇردۇم، ئالدىغىنىڭلارنى ئېلىپ دەرھال ئوردىدىن ئايرىلغايسىلەر، قانچە يىراققا كەتسەڭلار شۇنچە ياخشى، شەھەر قوغداش قۇماندانى سىز يىگىتلىرىڭىزنى دەرھال تارقىتىۋېتىڭ، ئوردىنىڭ پۈتۈن ئىشىگى تولۇق ئېچىۋېتىلسۇن...

ۋەزىرلەر خاننىڭ بۇ سۆزىدىن ھەيران قالدى ھەم قاتتىق تەسىرلەندى، ئۇلار كۆزلىرىگە ئىسسىق ياش ئېلىشىپ خانغا بولغان ساداقىتىنى بىلدۈرۈشتى.باش ۋەزىر ئەتراپىدىكى ۋەزىرلەرگە تازا بىر قارىۋالغاندىن كېيىن سۆز باشلىدى:

- خان ئالىيلىرى، بايا بىز ھوزۇرلىرىغا كىرگۈچە ئالدىنئالا دېيىشىپ بولغان، ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ قولى بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن خاندانلىققا بىر ئۆمۈر سادىق بولۇپ كەلدۇق،خاننىڭ ئاش-تۇزىنى يەپ ۋەتەننىڭ سۈيىنى ئىچىپ چوڭ بولدۇق، ئەمدى خانلىقنىڭ بېشىغا كۈن كەلگەندە پېشىمىزنى قېقىپ كىتىش بىز ئەرلەرگە قىلىنىدىغان زور ھاقارەت، بېشىمىزنىڭ چېپىلىشىغا رازىكى تېنىمىزنىڭ ۋەتەندىن ئايرىلىپ ئۆزگە يۇرتلاردا يۈرىشىگە ئەسلا رازى ئەمەسمىز..ئاتىمىزنىڭ ئوغلى بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن بىزنىڭ قېنىمىزنى ۋەتەن تۇپرىقىغا ئاققۇزۇشتىن ئۆزگە خۇشاللىقىمىز يوق ئالىيلىرى بىزنى كەچۈرگەيلا!.

خان ۋەزىرلىرىنىڭ بۇنداق خۇلاسە چىقىرىشىنى ئويلاپ باقمىغان ئىدى، ئۇ ۋەزىرلىرىگە قايتىدىن قاراشقا باشلىدى « شۈكرى ئي ئاللاھ ! مىنى شۇنچە ئەزىزلىگىنىڭغا مىڭ شۈكرى، ماڭا بىرىپسەن، ھەزرىتى ئېلىيەدەك باتۇر ۋەزىرلىرىم بارلىغىنى بىلمەي يۈرۈپتىمەن...»

خان بۇلاردىن قاتتىق تەسىرلەندى شۇنداقتىمۇ ئۇ سۆزىنى كەسكىن داۋاملاشتۇردى:

- ئېيتقىنىڭلار بەرھەق ۋەزىرلىرىم، لېكىن مەن سىلەرنىڭ شاھىڭلار، مىنىڭمۇ ئويلىغىنىم بار، مىنىڭ سىلەرگە ئېيتقانلىرىم پۈتۈنلەي يارلىق! مەندىن رازى بولغايسىلەر، مەنمۇ سىلەردىن مىڭ مەرتىۋە رازى، كۆزۈمنى ئۇچۇق كەتمىسۇن دېسەڭلەر دەرھال دېگەنلىرىمنى بىجا كەلتۈرۈڭلار، يارلىق تامام!

خان سۆزىنى تۈگىتىش بىلەن ئوردا ئىچىنى يىغا زار قاپلىدى، چۈنكى خانلىقنىڭ يارلىقىغا بويسۇنماقتىن ئۆزگە چارە يوق ئىدى، ئۇلارنىڭ نەزىرىدە خان يارلىقىغا بويسۇنماسلىق ئاللاھ ئالدىدىكى ئاسىيلىقتىن دېرەك بىرەتتى، ۋەزىرلەر خاننىڭ ئالدىغا نۆۋەت بىلەن كىلىپ قۇچاقلىشىپ خوشلاشتى.ئاندىن ئېغىر قەدەملەر بىلەن خانغا قىيالمىغان ھالدا ئوردا زالىدىن چىقىپ كىتىشتى.

زالدا خان بىلەن ياۋۇزبەگ ئىككىيلەنلا قالدى.بىردەملىك سۈكۈتتىن كېيىن خان ياۋۇزبەگنى ئالدىغا چاقىردى.

- ياۋۇزبەگ، ساڭا دەيدىغان بىر گىپىم بار ئىدى، رەت قىلماسلىقىڭنى ئۈمىد قىلىمەن.

- دەۋەرسىلە ئالىيلىرى...

- قىزىم كۈن چىچەك تۇغۇلغاندا ئانىسى ئۇنىڭ يۈزىنى كۆرەلمەي بۇ دۇنيا بىلەن ۋىدالاشقان، ئۇنى ھازىرقى ئىنىك ئانىسى بېقىپ چوڭ قىلدى، مەن دۆلەت ئىشلىرى بىلەن ئالدىراش بولۇپ ئۇنىڭغا ئاتىلىق مېھرىمنى تازا جايىدا بىرەلمىدىم،ئەمدىلىكتە پاششاخانىمۇ ئۇنى تاشلاپ قۇيۇپ كەتتى، بىچارە قىزىمنىڭ يالغۇز تىكەندەك قېلىشىنى زادى خالىمايمەن، ئۇ خانلىقنىڭ بىردىن بىر مىراسخورى، ئۇنى ساقلاپ قېلىش خانلىقنى ساقلاپ قېلىش بىلەن باراۋەر، شۇڭلاشقا ئۇنى ئاۋۋال ئۇلۇغ ئاللاھقا ئۇندىن قالسا ساڭا تاپشۇرماقچىمەن...

ياۋۇزبەگ ئالدىنقى نۆۋەت خان بىلەن كۆرۈشكەندە پاششاخانغا بەرگەن قەسىمىدىكى بۇ گەپنى ئېغىزىدىن چىقىرالمىغان ئىدى، شۇڭلاشقا ئۇ باشقا ئارتۇق گەپ قىلمىدى ئۇنىڭ ئۈستىگە دۈشمەنلەر شەھەرگە بارغانسېرى يېقىنلىشىۋاتاتتى.

خان خاس خىزمەتچىسىنى چاقىرىپ مەلىكە ۋە ئۇنىڭ ئىنىك ئانىسىنى تېپىپ كېلىشنى بۇيرىدى، ھايال ئۆتمەي مەلىكە كۆن چىچەك بىلەن ئىنىك ئانا زالغا كىرىپ كەلدى. مەلىكە خانلىقنىڭ قايغۇسىنى ئۆز قايغۇسى دەپ بىلگەچكە خاننىڭ ئالدىدا بېشىنى يەردىن ئۆستۈن كۆتۈرمەستىن ئازاپلانغان پېتى تۇراتتى شۇنداقلا خاننىڭ يېنىدا ياۋۇزبەگنىڭ بارلىقىنىمۇ بىلمەيتتى.
خان ئورنىدىن تۇرۇپ شەمشىرىنى قولىغا ئېلىپ «ئەڭ ئاخىرقى يارلىق!» دەپ ئۈنلۈك جاكارلىدى، خاس خىزمەتچى دەرھال قۇرئاننى خاننىڭ قولىغا تۇتقۇزدى:
- خانلىقنىڭ ئاخىرقى مەلىكىسى كۆن چىچەك !
مەلىكە ئاتىسىنىڭ ئالدىغا كىلىپ قائىدە بويىچە تىزلىنىپ تۇردى.
- مەن خانلىقنىڭ ئەڭ ئالىي ھۆكۈمرانى بولۇش سالاھىيىتىم بىلەن شۇنى جاكارلايمەنكى سىز خاندانلىقىمىزنىڭ ۋارىسلىق تۈزۈمگە ئاساسەن ھازىردىن باشلاپ خانلىقنىڭ شاھلىقىغا تەيىنلەندىڭىز! ئاللاھ ئالدىدىكى بۇرچىڭىزنى ھەم خاندانلىق ئالدىدىكى ۋەزىپىڭىزنى ياخشى ئورۇندىغايسىز! ھەربىي ۋەزىر ياۋۇزبەگنى سىزنىڭ ئۆمۈرلۈك ھالال جۈپتىڭىز بولۇشقا لايىق دەپ بىلىپ ئۇنى ئوغۇللۇققا تاللىدىم يارلىقىمنى قوبۇل قىلغايسىز !
مەلىكە بۇنداق چاغدا ئارتۇق گەپ قىلسا بولمايدىغانلىقىنى بىلەتتى، شۇڭلاشقا ئۇ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئوڭ قولى بىلەن ئاتىسى بەرگەن قۇرئاننى مەيدىسىگە تېڭىپ تۇرۇپ ئىنچىكە ئاۋازى بىلەن قەسەم قىلدى:
- ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ قۇرئانى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى شاھ ئاتام بەرگەن ھۆقۇقنى قوبۇل قىلىمەن، خانلىققا ئاداققىچە سادىق بولۇپ ئاللاھ ۋە خەلقىم ئالدىدىكى بۇرچۇمنى جان دىل بىلەن ئادا قىلىمەن!
خان بېشىدىكى قىزىل گۆھەر قويۇلغان ئالتۇن تاجنى ئاۋايلاپ ئېلىپ مەلىكىنىڭ بېشىغا كېيگۈزۈپ قويدى ئاندىن ئۇنىڭ تۇرۇشىغا ئىجازەت قىلدى. خاننىڭ خاس خىزمەتچىسى ، ئىنىك ئانا ۋە ياۋۇزبەگ مەلىكە كۆن چىچەككە ھۆرمەت بىلدۈرۈپ ئۇنىڭغا تازىم قىلدى.
ياۋۇزبەگ دەقىقە ئىچىدە يۈزبەرگەن بۇ ئىشلاردىن ھەيرانۇ ھەس قېلىپ زادى نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەيلا قالدى.
خان ياۋۇزبەگنى ئالدىغا چاقىرىپ ئۇنىڭ قولىنى چىڭ تۇتتى ئاندىن مەلىكىنىڭ قولىنى ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزغاندىن كېيىن ھەر ئىككىلىسىنىڭ پىشانىسىگە سۆيۈپ قويۇپ ئۇلار بىلەن قۇچاقلىشىپ خوشلاشتى. ئاتىسىنىڭ بۇ ھەركىتىدىن مەلىكە ئاتىسىنىڭ بۇ يەردىن كەتمەيدىغانلىقىنى بىلىپ قالدى.
- خان ئاتا، ئۇنداقتا بىز بىلەن بىرگە كەتسىلە، سىلىدىن ئۆتىنەي! ـ دېدى مەلىكە ئۆكسۈپ يىغلىغىنىچە ئاتىسىنى قۇچاقلاپ.
- ئەي يۈرەك پارەم قىزىم ! شاھ ئاتام قالدۇرغان قەسرنى تاشلاپ قەيەرگىمۇ بارارمەن، كىندىك قېنىم مۇشۇ قەسرگە تۆكۈلگەن، مىنى يەنە مۇشۇ زېمىن چاقىرىۋاتىدۇ، مىنىڭ قىممىتىم مۇشۇ تۇپراقتا قىزىم، ماڭىدىغان چېغىڭلار بولۇپ قالدى، دەرھال مېڭىڭلار، مەندىن ئەنسىرمەڭلار بالىلىرىم، سىلەرنى ئاللاھقا تاپشۇردۇم، تىز بولۇڭلار!
خان ياۋۇزبەگكە ئىللىق كۈلۈمسىرەپ قارىدى، ياۋۇزبەگ خاننىڭ كۆڭلىنى چۈشەندى ئۇنىڭ ئۈستىگە ۋاقىت بارغانسېرى قىستاپ كىلىۋاتاتتى شۇڭا ئۇ مەلىكىنىڭ قولىنى ناھايىتى ئاۋايلاپ خاننىڭ مۆرىسىدىن ئاجراتتى ئاندىن ئۇنى تارتىپ ئېلىپ ماڭدى، مەلىكە ماڭغاچ توختىماي يىغلايتتى،ئاتىسىغا قانماي قارايتتى، شۇنداق بولسىمۇ ئۇ ئاتىسىنى نارازى قىلىشنى خالىمىدى، شۇڭلاشقا ئاتىسى بىلەن ئۈن-تىنسىز كۆز يېشى ئارقىلىق ۋىدالاشتى.
ئۇلار خان قەسرىدىن چىققاندىن كېيىن مەلىكە ئىنىك ئانىسىنى بىرگە ئېلىۋالىدىغان بولدى، سەپەرنىڭ بەزى لازىمەتلىكلىرىنى تەييارلىۋېلىش ئۈچۈن مەلىكە ئىنىك ئانىسى بىلەن ئۆزىنىڭ قەسرىگە كەتتى، ئاشۇنچە ياۋۇزبەگ پاشاخاننىڭ ئاتا-ئانىسى بىلەن كۆرۈشۈۋالماقچى بولۇپ ئالدىراپ ئۇلارنىڭ ئوردا ئىچىدىكى ئۆيىگە ماڭدى.
ياۋۇزبەگ پاشاخاننىڭ ئۆيىگە بارغاندا ئۇلارنىڭ ئۆيىدە بىر قانچە خىزمەتچىدىن باشقا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى، ياۋۇزبەگ چوڭلارنى سۈرۈشتە قىلغان ئىدى، ئۆي خىزمەتچىلىرى ئۇلارنىڭ ئىككى كۈن ئالدىدا پاشاخاننىڭ ئالدىنقى سەپتە شېھىت بولغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلاپ شۇ ۋاقتىنىڭ ئۆزىدىلا ئامراق ئوغلىنىڭ مېيىتىنى بولسىمۇ كۆرۈۋېلىشنى ئويلاپ شىمالىي چېگرا تەرەپكە يولغا چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئېيتتى.
ياۋۇزبەگ مەيۈسلەنگەن ھالدا پاشاخاننىڭ ئۆيىدىن چىقىپ مەلىكىنىڭ قەسرىگە باردى، ئاندىن پاشاخاننىڭ ھەربىي ماشىنىسىغا ئۇلارنى سېلىپ ماشىنىنى ئۆزى ھەيدىگىنىچە مازارلىق تەرەپكە يول ئالدى.
ئۇلار جالال شەيخنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىغا كىلىپ توختىغاندا خۇپتەن ۋاقتى بولۇپ قالغان ئىدى. ياۋۇزبەگ ئىشىكنى قاقتى، ئۆي خىزمەتچىسى ئىشىكنى ئېچىپ ئۇنىڭ بىلەن ئەھۋاللاشقاندىن كېيىن جالال شەيخنىڭ جايىنامازدا ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ ئۇنى باشلاپ ئۆي ئىچىگە كىرىپ كەتتى.
ياۋۇزبەگ ئۆي ئىچىگە كىرگەندە جالال شەيخ جەينامازدا ئولتۇرۇپ دۇئا قىلىۋاتاتتى، ئۇ ئوغلىنىڭ ساق-سالامەت كەلگەنلىكىنى بىلىپ دەرھال دۇئانى تۈگىتىپ ئوغلىنىڭ ئالدىغا باردى، ئۇلار قۇچاقلىشىپ ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن ياۋۇزبەگ پۈتۈن ئەھۋاللارنى ئاتىسىغا بىرمۇ-بىر بايان قىلدى ئاندىن ۋاقىتنىڭ قىستاپ قالغانلىقىنى ئاتىسىنىڭ دەرھال تەييار بولۇپ ئۆزى بىلەن بىرگە مېڭىشىنى تەلەپ قىلدى.

جالال شەيخ ئوغلىنىڭ بۇ تەلپىدىن بىر ئاز شۈك بولۇپ قالدى، ئۇ ئوغلىنى يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ ئۇنىڭ قولىنىڭ بارماقلىرىنى ئۆزىنىڭ قولىنىڭ بارماقلىرى ئارىسىغا ئالدى، ئاندىن كۆزىگە ياش ئېلىپ ئوغلىغا سۆزلىدى :

ـ ئوغلۇم، سىنى قايتا كۆرگىنىمدىن بەكمۇ خۇشالمەن، ئاللاھ بىزنى يەنە جەم قىپتۇ، ئەھۋالدىن قارىغاندا سىنىڭ ئاللاھ ئالدىدىكى ۋەزىپەڭ تېخىمۇ ئېغىرلاپتۇ، بوپتۇ ئوغلۇم، پېشانەڭدىكىدىن ھېچكىم قېچىپ قۇتۇلالماس، سەن مېنىڭ ئوغلۇم شۇنداقلا ۋەتەن-خەلقىنىڭمۇ ئوغلى، ئادىل شاھنى قوغداش ئىمان-ئېتىقادىنى قوغداش بىلەن باراۋەر، دەپ كەلسەم گەپ ئۇزۇن بالام، ئاناڭ رەھمەتتى ئۆز ۋاقتىدىكى خانلىق مەدرىسىنىڭ ئەڭ چىرايلىق گۈلى ئىدى، گۈزەللىك لاتاپەتتە گۈل ئۇنىڭدىن خىجىل ئىدى، شۇ چاغدا ئۇ بايلىق ۋە ئىناۋەتتە ھەممىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغان ۋەزىرنىڭ ئوغلىنى تاللىماي مەندەك بىر مۇساپىرنى تاللاپ مەن بىلەن بىر ئۆمۈر ئاددى تۇرمۇش كەچۈرۈشكە رازى بولدى، مىنى ئۆز قېتىغا ئېلىپ مۇساپىرلىقىمنى بىلدۈرمىدى، مەن ئاناڭ رەھمەتلىكنى بۇ يەردە يالغۇز قويۇشنى خالىماي بۇ مازارلىقنى ماكان تۇتتۇم، ناۋادا ياشانغان جېنىمنى راھەت سۆيى بىلەن قانسۇن دىسەڭ مىنى بۇ ئاناڭنىڭ تۇپراق بېشىدىن ئېلىپ كەتمىگەن بولساڭ بالام...

جالال شەيخ سۆزىنى تۈگۈتۈپ ئوغلىنى باغرىغا باستى، ياۋۇزبەگ ئاتىسىنىڭ مىجەزىنى ئوبدان بىلەتتى، ئۇ ئاتىسىنىڭ كۆزيېشىنى قولى بىلەن سۈرتۈپ ئاتىسىغا ئېيتتى :

ـ بوپتۇ ئاتا، سىلىنى ئاللاھقا تاپشۇردۇم، ئىشلار تېخى ئالدىمىزدا، بىزگە دۇئا قىلغايلا!

ياۋۇزبەگ ئاتىسىدىن دۇئا ئېلىپ خوشلاشتى، جالال شەيخ ئۆزىگە تونۇش بولغان كونا ياغاچ ساندۇقنى سىلاشتۇرۇپ ئىچىدىن ياغلىقتا ئورالغان بىر نەرسىنى قولىغا ئالدى ئاندىن ئوغلى بىلەن سىرتقا ماڭدى، ئۇلار ئىشىك تۈۋىگە چىققاندا مەلىكە كۆن چىچەكمۇ ماشىنىدىن چۈشۈپ ئىشىكنىڭ ئالدىغا كىلىپ تۇرغان ئىدى.مەلىكە جالال شەيخنىڭ كۆزىنىڭ كۆرمەيدىغانلىقىنى بىلگەچكە ئالدىن سالام قىلدى.

ـ ئەسسالام ئاتا !ـ دېدى مەلىكە ئىنتايىن خىجىل بولغان ھالدا چوڭقۇر تازىم قىلىپ.

جالال شەيخ مەلىكىنىڭ سالام ئاۋازىدىن ئۇنىڭ نەقەدەر چىرايلىق، نەقەدەر تەربىيە كۆرگەنلىكىنى بىلىپ چەكسىز خۇشاللىققا پاتتى.

ـ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام قىزىم ـ دېدى جالال شەيخ چىرايىغا ئىللىق كۈلكە يۈگۈرتۈپ ـ سىلەرنىڭ كېلىدىغانلىقىڭلاردىن خەۋەرسىز قاپتىمەن، سىلەرگە تۇتقۇدەك تۇزۇك بىرە نەرسەم يوق بالىلىرىم، بۇ ياغلىقتا ئۇرالغىنى ياۋۇزبەگنىڭ ئانىسى رەھمەتلىك ھايات چېغىدا ئىشلەتكەن زىننەت بۇيۇملىرى ئىدى، ئۇ ماڭار چېغىدا بۇ نەرسىلەرنى قىزىمىزغا تاپشۇرۇشنى ۋەسىيەتلىگەن، ئۇنىڭ روھىناتى ئەمدى ئارام تاپىدىغان بولدى، ئاددى بولسىمۇ بۇنى ئېلىڭ قىزىم...

مەلىكە كۆن چىچەكنىڭ باغرى ئىنتايىن سۇنۇق ئىدى، جالال شەيخنىڭ ئاتىلارچە قىلغان قىزغىن مۇئامىلىسىدىن ئۇ قاتتىق تەسىرلىنىپ يالغۇز قالغان خان ئاتىسىنى ئىسىگە ئالدى، ئاندىن كۆزىگە كەلگەن ئىسسىق ياشنى كۆرسەتمەستىن ئىللىق كۈلۈمسىرىگىنىچە سوۋغىنى قوبۇل قىلدى.

ـ بالىلىرىم تىز بۇلۇڭلار، مەنزىل يىراق، ۋاقىت قىس، سەپىرىڭلارنىڭ قاياقتا ئىكەنلىكىنى مەنمۇ سورىماي، سىلەرمۇ ئىنسانغا تىنماڭلار، تاڭ ئاتقۇچە بۇ يەردىن كىتىڭلار، يولدا پەخەس بۇلۇڭلار، سىلەرنى ئۇلۇغ ئاللاغا تاپشۇردۇم...قېنى يولغا چىقىڭلار!

ـ جالال شەيخ قولىنى كۆتۈرۈپ دۇئا قىلدى، ئاندىن ئۆزىنىڭ بويىنىدىن دائىم چۈشۈرمەي ئېسىۋالىدىغان كىچىك بىردانە قارا تۇمارنى يېشىپ ئېلىپ ئوغلىنىڭ بويىنغا ئىسىپ قويۇپ ئېيتتى: «ئوغلۇم ! بۇ تۇمارنى ئۆز ۋاقتىدا مەن سەپەرگە ماڭغاندا ئاتام ئۆز قولى بىلەن بويىنۇمغا ئېسىپ قويغان ئىدى، مەن بۇنى ئىزچىل يېنىمدىن ئايرىمىغان ئىدىم، ئەمدى ساڭا بەردىم، بۇنى يۇتتۇرۇپ قويمىغىن، بالاڭدىن بالاڭغا قالسۇن!»

ياۋۇزبەگ ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىغان ھالدا ئاتىسى بىلەن ئەڭ ئاخىرقى قېتىم قۇچاقلىشىپ خوشلاشتى، ئاندىن ماشىنىنى ئۇچقاندەك ھەيدەپ مازارلىقتىن چىقىپ كەتتى.

ئۇلار شۇ ماڭغىنىچە ئەتىسى تاڭ يورۇغاندا شەھەردىن خىلىۋەك يىراق جايدىكى ئاچا يول ئېغىزىغا كىلىپ توختاپ توڭدا ئېلىۋالغان زاپاس مايىنى ماشىنىنىڭ ماي باكىغا قۇيۇپ يول تەييارلىقىنى قىلىۋالدى، بۇ ئاچا يول ئېغىزىنىڭ بىرى جەنۇبىي چېگرا ئېغىزىغا بارىدىغان يول ئېغىزى يەنە بىرى غەرب تەرەپتىكى تاغ-ئورمانلىققا تۇتىشىدىغان يول ئېغىزى ئىدى، ياۋۇزبەگ بىلەن مەلىكە خاندانلىقتا يۈز بىرىۋاتقان بۇ بىر قاتار ئىشلار تۈپەيلىدىن يول بۇيى ئىچى پۇشۇق تارتىشىپ تۈزۈك پاراڭ قىلىشمىغان ئىدى، نەگە بارىدىغانلىقىنىمۇ تېخى ئېنىق بىرنىمە دېيىشمىگەن ئىدى، ياۋۇزبەگ كۆڭلىدە چېگرىدىن چىقىپ كىتىش ئەڭ ئاقىلانە ئۇسۇل دەپ ئويلايتتى شۇڭا ئۇ سورىمايلا چېگرا ئېغىزىغا تۇتىشىدىغان يول ئېغىزىغا مېڭىشقا تەمشەلدى.

ـ ياۋۇزبەگ ! چېگرىدىن چىقىپ كىتىشنى خالامسىز؟ـ دەپ يىنىك سورىدى مەلىكە بېشىنى تۆۋەن سېلىپ.

ياۋۇزبەگ مەلىكىنىڭ بۇ سۆزىدىن بىر ئاز گاڭگىراپ ماشىنىنى ئاستا تورمۇزلىدى.

ـ مەلىكە ، سىزنىڭچە قانداق بۇلار؟ ـ دېدى ياۋۇزبەگمۇ بېشىنى ئۈستۈن كۆتۈرمەي مەلىكىگە بولغان چەكسىز ھۆرمىتىنى بىلدۈرۈپ.

ـ مەن ئاللاھنىڭ ئالدىدا قەسەم بىرىپ بۇ تاجنى تاپشۇرۇپ ئالدىم ياۋۇزبەگ، بۇنىڭ قانچىلىك ئېغىرلىقى سىزگە ئايان، بۇنى ئەجدادلىرىمىز نەچچە ئەسىردىن بۇيان مۇشۇ زىمىندا تاۋلاپ مۇشۇ زىمىندا تاقاپ كەلگەن، بۇ تاجنىڭ قىممىتىمۇ دەل مۇشۇ زىمىندا،

ئەلھال بۇ كۈنگە كەلگەندە بۇ بىباھا گۆھەرنى ئۆزگىلەرنىڭ ۋەتىنىدە خار قىلغۇم يوق، ناۋادا خالىسىڭىز ئەجدادلىرىمىنىڭ روھى قوۋۋىنۇپ قالماسلىق ئۈچۈن مەن بۇنى ئېلىپ قېلىپ ۋەتىنىمنىڭ تاغلىرىنى ماكان قىلىپ بۇ يەردە قالسام سىز ئىنىك ئانامنى ئېلىپ چىگراغا قاراپ ماڭسىڭىز قانداق بۇلار؟!- دېدى مەلىكە ياۋۇزبەگكە تىكىلىپ قاراپ.

ياۋۇزبەگ مەلىكىنىڭ قاراشلىرىغا بەرداشلىق بېرەلمەي كۆزىنى يانغا ئېلىپ قاچتى، ئۇ كۆڭلىدە «مەلىكەم تىنىقملا بۇلىدىكەن، سىزدىن مەڭگۈ ئايرىلالمايمەن، بۇ مىنىڭ ئاللاھ ئالدىدىكى قەسىمىم ۋە بۇرچۇم!» دىگەننى ئويلىدى، لېكىن بۇنى ئېغىزىدىن چىقىرالمىدى، ياۋۇزبەگ ھېچقانداق جاۋاب قايتۇرماي، ماشىنىنى ئوڭ تەرەپتىكى تاغ ئورمانلىقىغا تۇتىشىدىغان چوڭ يولغا بۇرىدى. مەلىكىمۇ ياۋۇزبەگنىڭ ئۆزىنى قەتئىي تاشلاپ كەتمەيدىغانلىقىنى بىلگەچكە باشقا گەپ قىلمىدى. ئۇلار شۇنداق قىلىپ ئەگرى-بۈگرى كەتكەن يىلان باغرى يوللاردا ماشىنىسىنى گۈرۈلدىتىپ ھەيدىگىنىچە چەكسىز سوزۇلغان تاغ ئورمانلىق تەرەپكە قاراپ مېڭىپ كەتتى.

خان مەلىكە بىلەن خوشلىشىپ شاھلىق تەختىدە ئۆزۈندىن ـ ئۆزۈنغا ئولتۇردى، خاس خىزمەتچىمۇ ئۇنىڭدىن بىر قەدەم ئايرىلمىدى، خان ئۇنىڭ كىتىشىنى تەلەپ قىلغان بولسىمۇ خىزمەتچى ئۇنىڭ گېپىنى تىڭشىغىلى ئۇنىماي كۆز يېشى ئارقىلىق ئۇنىڭ بۇيرىغىنى رەت قىلدى...

ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا ئاسماننى قارا بۇلۇت قاپلاپ كەتكەچكە قۇياش ئۆزىنى دالدىغا ئالغاندەك قىلاتتى. خان كىچىچە كىرپىك قاقماي چىققانلىقتىن سەھەرگە يېقىن كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپ قالغان ئىدى، تۇيۇقسىز كىملەردۇر بىركىملەر خاننىڭ ئولتۇرغان زالىغا ئالا-تاغىل توۋلىشىپ قۇراللىق باستۇرۇپ كىلىشتى، ئاندىن تەختتە ئولتۇرغان خاننىڭ ئەتراپىغا چۈشۈندەك ئۇلىشىپ ئۇنىڭغا تۇشمۇ-تۇشتىن قۇراللىرىنىڭ ئۇچىنى تەڭلەشتى، خان بۇ قالايمىقان ئاۋازدىن كۆزىنى ئېچىپ قارىۋىدى، بىر توپ رۇس ئەسكەرلىرى ئۆزىنى قورشىۋاپتۇ.

شۇ پەيتتە تەلەتىدىن شۇملۇق چىقىپ تۇرىدىغان رۇس ئەسكەرلەرنىڭ ئالى قۇماندانى زالغا كىرىپ كەلدى، ئۇ خاننىڭ تىرىك قولغا چۈشكەنلىكىدىن خوش بولۇپ خۇدىنى يوقاتقاندەك قىلاتتى، ئۇ ئۇدۇل خاننىڭ ئالدىغا كىلىپ ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلاشماقچى بولدى.

- سەن يەنە نېمە ئويۇن ئويىنىماقچى، تېخى شەھەرنىڭ ئىشىگىنى بىزگە ئېچىپ قويۇپسەن، بىلىپ قوي مەن سەندەكلەرنىڭ دىپىغا ئۇسۇل ئويناىدىغانلاردىن ئەمەس، راستىڭنى ئېيت!

تەرجىمان رۇس ئەسكىرى راۋان تۈرك تىلىدا خانغا بۇنى ئۇقتۇردى. خان ئالدىدىكى گىدىيىپ تۇرغان بۇ سېرىق چاشقانغا مەنسىتمىگەندەك قىلىپ كۈلۈپ قويدى. ئاندىن تەرجىمانغا قاراپ:

- ئالدىمدىكى بۇ ئاقلاندىغا دەپ قويۇڭ، ئۇنىڭ مەن بىلەن سۆزلىشىش سالاھىيىتى يوق، مەن بۇ ئەلنىڭ خانى، مەن بىلەن سۆزلەشكۈسى بولسا ئۇنىڭمۇ بېشى كەلسۇن!

تەرجىمان ئالى قۇماندانغا خاننىڭ سۆزىنى بىرمۇ بىر دېدى، باش قوماندان بۇنى ئاڭلاپ خاننىڭ ئالدىغا دىۋەيلەپ بېرىپ ئۇنىڭ ياقىسىنى تۇتماقچى بولدىيۇ لېكىن ئۆزىنى تۇتىۋېلىپ خاننىڭ ئالدىدىكى ئۇتقاشتەك ئىران گىلىمگە «توفي» دىگىنىچە كۈچ بىلەن بىرنى تۈكۈردى. خان ئۇنىڭ بۇ قىلىقىدىن كۈلۈپ كېتىپ تەرجىمانغا قاراپ ئېيتتى:

- بۇ تەربىيە كۆرمىگەن كىشىگە ئېيتىپ قويۇڭ! ئاتىسى ئۇنىڭغا ياشتا چوڭلار بىلەن قانداق كۆرۈشۈشنى ئۈگەتمەپتىكەن، ئەمدى بۇنىڭغا مەن ئۈگۈتۈپ قوياي!

تەرجىمان رۇس قوماندانغا گېپىنى دەپ تۈگىتىشى خان قولىدىكى شەمشەرنى شۇنداق كۆتۈرگەندەك قىلىۋىدى ھايىنى-ھۇيت دىگىچە خاننىڭ ئالدىدا كۆرەڭلەپ چېتىغا پاتماي قالغان ئالى قوماندان ئىككى قولى بىلەن بۇيۇن تومۇرىنى تۇتقىنىچە كۆزىنى پۇلتايتىپ خاننىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ قالدى، خاننىڭ ئەتراپىدىكى ئەسكەرلەر زادى نېمە بولغىنىنى بىلەلمەي ئۇرە-تۆپە بولۇشۇپ تۇرغاندا رۇس قوماندانىنىڭ بۇيۇن تومۇردىن چىققان قان ئەتراپتىكى ئەسكەرلەرگە پۇتناندەك چاچراشقا باشلىدى، باللىقىدىن باشلاپ شەمشەر ئويناپ چوڭ بولغان تۈركمەنىستان خانى ئاتىسىدىن بۇ ھۈنەرنى ياخشى ئۈگەنگەن بولغاچقا بايام چاقماق تىزلىكىدە ئالدىدىكى خىقراپ تۇرغان توڭگۇزنىڭ بۇيۇن تومۇرىنى بىر شەمشەر بىلەن ئۈزۈپ ئۆلگۈرگەن ئىدى. ئەسكەرلەر قوماندانىنىڭ شەمشەر زەربىسىدە جان تالىشىۋاتقانلىقىنى بىلىپ خانغا ئوق ئاتماقچى بولۇشتى لېكىن يەنە دەرھال توختاپ قالدى چۈنكى بۇ قېتىملىق مۇستەملىكچىلىك ئۇرۇشدا ئادەتتىكى رۇس ئەسكەرلەرنىڭ خانلارنى ئۆزى بىلىپ ئېتىش ھوقۇقى يوق ئىدى، مۇشۇ تاپتا خان شۇنداق چەبدەسلىك بىلەن شەمشىرىنى يەنە بىر ئوينىتىۋىدى، خاننىڭ ئەتراپىدا يۇمىلاق بولۇپ تۇرغان ئەسكەرلەر قىيا-چىيا قىلىشىپ چىقىراشقىنىچە يۈز-كۆزلىرىدىن چىققان قاننى ئالقىنى بىلەن تۇتۇپ ئۆلگۈرەلمىدى، شۇ چاغدا ئاچچىقىغا چىدىمىغان بىر رۇس ئەسكىرى قويۇلۇپ كەتكەن كۆزىنىڭ ئېچىپ كەتكىنىگە قارىماي خانغا قارىتىپ قارىسىغا ئوق ئۇزدى، ئوق ئاۋازىدىن يورەككە كەلگەن باشقا ئەسكەرلەرمۇ ئاچچىقىدا تاتىلدىتىپ ئوق ئېتىشقا باشلىدى.

بۇ چاغدا ئاسماندىكى قارا بۇلۇتلار توپلىنىپ چاقماقلار چېقىلدى، گۈلدۈرمامىلار زىمىننى تەۋرەتتى، خان باتۇرلارچە شېھىت بولدى، قارا يامغۇر شاقىراپ ياققىنىچە خاننىڭ ئۆلۈمىگە قايغۇسىنى بىلدۈرۈپ كۆز يېشى قىلدى.

ئالتىنچى باب: تىلتۇمار ئېسىلغان بۇۋاق

ئارىدىن بىر يىلدەك ۋاقىت ئۆتتى، رۇسلارنىڭ تۈركمەن خاندانلىقىغا باستۇرۇپ كىرگەن ۋاقتى دەل ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى پارتلىغان ۋاقىتقا توغرا كەلگەنلىكى ئۈچۈن زامان زورنىڭ بولۇپ كەتكەن ئىدى، مانا بۇ ئادالەتسىز زاماندا كۈچلۈكلەر ئاجىزلارنىڭ تەقدىرىنى پۈتتۈۋاتاتتى.
رۇسلار بۇ زېمىنغا باستۇرۇپ كىرگەندىن كېيىن بۇ يەردىكى خەلقنىڭ ئۆلۈمدىن ئانچە قورقۇپ قالمايدىغانلىقىنى ھە دىسە قارشىلىق كۆرسىتىپ چاتاق چىقىرىۋاتقانلىقىنى سەزدى، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ باشقا مۇستەملىكە رايۇنىدىكى سىياسەتلىرىنىڭ بۇ يەردە ئانچە ئاقمايدىغانلىقىنى بىلىپ قېلىپ دەرھال باشقىچە بىر يول تۇتۇپ مەخسىتىگە يەتمەكچى بولدى.
ئۇلار ئالدى بىلەن خاندانلىق تەۋەلىكىدىكى بارلىق چوڭ بايلارنى قەتلى قىلدى، ئاندىن ئۇلارنىڭ ساپ ئالتۇن-كۈمۈشلىرىنى پۈتۈنلەي ئۆزىنىڭ دۆلەت خەزىنىسىگە يۆتكەپ قالغان مال-ۋاران، يەر-زېمىن، قەسىر-داچا دىگەنلەرنى شۇ يەردىكى نامرات كىشىلەرگە بۆلۈپ بەردى، بايلارنىڭ ئۆيىدىكى گىلەم-زىلچىلارغا ئۆزلىرىنىڭ يېنىدىكى بۆلاك-تالاڭ قىلغان بايلىقلاردىن ئازراق قېتىپ پۈتۈن مەسچىت-خانىقالارنىڭ مەيدانلىرىغىچە گىلەم سالدى.
مەكتەپلەردىكى پەننىي دەرسلەرنى زور كۆلەمدە قىسقارتىپ ئورنىغا پۈتۈنلەي قۇرئان ئوقۇش ۋە قۇرئاننى يادلاشنى ئاساس قىلدى، لېكىن قۇرئاننىڭ مەنىسىنى يېشىشنى ئاستىرتتىن چەكلىدى. يۇرت ئىچىدىكى زىيالىيلارنى شۇنداقلا ئوقۇمۇشلۇق زاتلارنى ھەرخىل نام بىلەن قەتلى قىلدى ياكى ئادەم سېتىۋېلىپ يوشۇرۇن ئۆلتۈردى.
مەسچىتلەرنىڭ ئەسلىدىكى ئىماملىرىغا تۈرلۈك بەتناملارنى سۇۋاپ ئۇلارنىڭ ئورنىغا تۆۋەن سەۋىيىلىك مولللارنى قويىدى، ھەم يوقىرى تەمىنات بىلەن ئۇلارنىڭ مايىللىقىنى قولغا كەلتۈردى.
شۇنداق قىلىپ بىر يىلغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە خەلقنى يېتەكلەيدىغان، ئۇلارغا ئاق-قارىنى چۈشەندۈرىدىغان بارلىق ئوقۇمۇشلۇق كىشىلەر خەلقنىڭ ئارىسىدىن يوقالدى.خەلق سەركىسىدىن ئايرىلىپ قالغان پادىدەك ئۇيان-بۇيان يۈرۈپ بېقىپ ئاخىرى رۇسلارنىڭ سىزىپ بەرگەن سىزىقىغا بىلىپ-بىلمەي كىرىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ستالىن بۇ ۋاقىتلىق تىنچلىقتىن پايدىلىنىپ ئۇلارنىڭ تەبىئى بايلىقلىرىنى شىددەت بىلەن شۇراشقا باشلىدى.
ياۋۇزبەگ مەلىكە بىلەن ئىنىك ئانىنى ئېلىپ تاغلىق ئورمانلىقنىڭ ئەڭ ئىچكىرىسىدىكى ئادىمزات ئايىغى باسمىغان بىر تاغدىكى قارىغايزارلىقنى ماكان تۇتۇپ شۇ يەردە تۇرۇپ قالدى. مەلىكە ماڭار ۋاقتىدا ئېلىۋالغان قىممەت باھالىق ئالتۇن تىللا ،گۆھەر-ئۈنچىلەر بۇ ئۈچەيلەننىڭ ئۆمۈر بويى ھەشەمەتلىك تۇرمۇش ئۆتكۈزۈشىگە ئازادە يېتەتتى، لېكىن ئۇلارنىڭ تۇرغان ئورنى ئادەملەر ئولتۇراق رايونىغا بەكلا يىراق بولغانلىقتىن ياۋۇزبەگ ئۇلاغ بىلەن ئايدا بىر قېتىم تاغدىن ئوزۇق-تۈلۈك سېتىۋالغىلى چۈشەتتى.
بۈگۈن ھاۋا ئىنتايىن ئۈچۈق بولۇپ تىنىق كۆك ئاسماندا ئاپئاق بۇلۇتلار ئۈچۈشۈپ يۈرەتتى.ياۋۇزبەگ ئىككى ئاتنىڭ بىرىنى ئىگەرلەپ يەنە بىرىنى ئۇنىڭ كەينىگە چېتىپ مېڭىشقا تەمشەلدى، مەلىكە ئاشخانا ئۆيىگە يۈگرەپ كىرىپ ئىنىك ئانا ھېلىلا ياغلىقىقا ئوراپ قويغان ئىسسىق گۆش ناننى ئات ئۈستىدىكى ياۋۇزبەگكە ئالدىراپ سۇندى.
- يولدا دىققەت قىلىڭ، يامغۇر ياغىدىغاندەكلا تۇرىدۇ... - دېدى مەلىكە ئۈچۈق ئاسمانغا تازا بىر قارىۋېتىپ.
- مەندىن ئەنسىرىمەڭ مەلىكەم، - دېدى ياۋۇزبەگ مەلىكە كۆن چېچەككە قىيمىغاندەك كۆلۈپ قاراپ ـ ئەمدى ئۆيگە ئاخشىمى قايتمايمەن، كېچىسى ئالدىمغا چىراغ كۆتۈرۈپ چىقماڭلار!
- بىلدىم، كېچىسى ماڭماي ئۇنداقتا كۈندۈزى ماڭارسىز! ـ دېدى مەلىكە ئۇنىڭغا ئەركىلەپ قۇشۇمىسىنى تۈرۈپ.
ياۋۇزبەگ ئەتراپىغا قارىۋېتىپ ئىنىك ئانىنىڭ ئارقا ئېغىلدىكى مالغا ئوت سالغىلى چىقىپ كەتكىنىنى كۆرۈپ دەرھال ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ مەلىكىنى كىچىك بالىنى كۆتۈرگەندەك كۆتۈرگىنىچە ئۆيىگە ئەكىرىپ يەردە قاپ قۇيۇپ بىلىگە گىرە سېلىۋالدى، مەلىكىمۇ قورسىقىدىكى توققۇز ئايلىق بالىسىنى ئۇنتۇغان ھالدا ياۋۇزبەگنىڭ بوينىغا گىرە سېلىۋالدى، ياۋۇزبەگ ئايالى كۆن چېچەككە تىكىلىپ قاراپ ئۇنىڭدىن ئەپۇ سورىماقچى بولدى :
- مەلىكەم، مىنىڭمۇ تاغدىن چۈشكۈم يوق، بولمىسا ئەتە ماڭايچۇ!
- ياق... قۇرغۇيۇم، ھازىرلا مېڭىڭ، كىچىك ياۋۇزبەگنىڭ كۆزى يورىيدىغانغىمۇ ئاز قالدى، ئۇچاغدا سىز بولمىسىڭىز بولمايدۇ...
- ئەمسە بايامقى گېپىڭىزنى ياندۇرۇۋېلىڭ، بولمىسا سىزنى قويىۋەتمەيمەن...
- قارىڭە سىزنى ھېلى ئىنىك ئانام كىرىپ قالىدۇ، قويىۋېتىڭا مىنى...
- ئەمسە مىنى سۆيۈپ قۇيۇڭ...
- ياق...ياق...ئىنىك ئانام كىرىپ قالىدۇ.
- ياق كىرمەيدۇ، بولىڭە تېز...

- قورسقىمنى سىقىۋەتتىڭىز ياۋۇزبەگ...

ياۋۇزبەگ شۇئان مەلىكىنىڭ بىلىنى قويۇۋېتىپ خۇشاللىقىنى ئىچىگە سىغدۇرالمىغان هالدا كۆز ئالدىدىكى دادا بولۇش رېئاللىقىدىن پەخىرلەنگەنىدەك ئۇنىڭ قورسىقىدىكى بالىنى سىلاشقا باشلىدى ئاندىن مەلىكىنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قورساقتىكى بالىنىڭ يۈرەك سوقۇشىنى ئاڭلىغۇسى باردەك قۇلىقىنى مەلىكىنىڭ قورسىقىغا ياقتى، مەلىكە مۇشۇ تاپتا چەكسىز ئىپتىخارلىنىش تۇيغۇسىدا ياۋۇزبەگنىڭ بېشىنى سىلاپ ئۇنىڭغا بولغان ئامراقلىقىنى بىلدۈرۈۋاتاتتى...

ئىنىك ئانىنىڭ يۆتەلگەن ئاۋازىدىن ياۋۇزبەگ دەرهال ئورنىدىن تۇرۇپ مەلىكە بىلەن خوشلاشتى، مەلىكە ياۋۇزبەگنىڭ تەلپىنى يەردە قويماسلىق ئۈچۈن ئۇنىڭ پېشانىسىگە يىنىك سۆيۈپ قويۇپ ئاللاھتىن ئۇنىڭغا ئامانلىق تىلىدى.

ياۋۇزبەگ شۇ ئاتقا مىنگىنىچە خەتەرگە تولغان تاغ يوللىرىدا ساق ئىككى كۈندۈز يول يۈرۈپ كەچكە يېقىن لازىمەتلىكلەرنى سېتىۋالىدىغان بازارغا كىرىپ كەلدى. ئۇ ئادىتى بويىچە ئېلىم-بېرىم قىلىدىغان زەرگەرنىڭ ئۆيىگە كىلىپ يېنىدىكى يېشىل ياقۇتنى ئۇنىڭغا بەردى، زەرگەر ئۇستام بۇ قېتىمقى مالنىڭ ئىلگىرىكىسىگە ئوخشمايدىغان ئالاهىدە قىممەت باهالىق مال ئىكەنلىكىنى بىر قاراپلا تونۇپ قالدى، ياۋۇزبەگ ئادەتتە بۇ كىشى بىلەن سودا قىلغاندا قەتئىي باها تالاشمايتتى، بەرگىنىنى ئالاتتى شۇڭلاشقا زەرگەر ئۇستام بۇ قېتىم ئۇنىڭ قولىغا خېلىلا جىق قەغەز پۇلنى تۇتقۇزۇپ ئۇنى ئىتتىك يولغا سالدى.

خاندانلىق ئىلگىرى ئالتۇن-كۈمۈشتىن ياسالغان پۇللارنى ئىشلىتەتتى يېڭى رۇس هۆكۈمىتى خەلق ئىچىدىكى ئالتۇن -كۈمۈش پۇللارنى يىغىۋېلىپ ئورنىغا قەغەز پۇللارنى تارقاتتى، شۇنداق قىلىپ تۈركمەنىستان تەۋەلىكىدىكى بارلىق ئالتۇن-كۈمۈشلەر ئاساسەن رۇسلارنىڭ مەركىزى غەزىنىسىگە كىرىپ ئېقىۋاتاتتى.

ياۋۇزبەگ كەچ قالغىنىغا قارىماي دۇكاندارلار بىلەن سودىسىنى تۈگىتىپ لازىمەتلىكلەرنى تولۇق تەييارلاپ بولغاندىن كېيىن بازاردىن كېچىلەپ چىقىپ كېتىپ تاغ ئېغىزىدىكى بىخەتەر دەپ قارالغان كىچىك ئورمانلىقتا قونۇپ قالدى.ئاندىن ئەتىسى ئەتىگەندە يەنە ئالدىراپ تاغدىكى ئۆيىگە راۋان بولدى.

ياۋۇزبەگنىڭ تاغدىن چۈشۈپ كەتكىنىگە تۆت كۈن بولاي دېدى،بەختكە يارىشا يامغۇرمۇ ياغمىدى، مەلىكە بۈگۈن ئاخشام كۈن ساناپ تۈزۈك ئۇخلىيالمىدى، ئۇنىڭ هېسابىدا ياۋۇزبەگ ئەتە ئەسىرگە يېقىن كىلىشى كېرەك ئىدى، لېكىن مەلىكىگە ياۋۇزبەگ هازىرلا كېلىدىغاندەك بىلىنىپ قالدى، ئۇنىڭ يۈرىگى سېلىپ بارغانسېرى ئۇيقۇسى قېچىشقا باشلىدى، ئۇ ياستۇق ئاستىدىكى ئالتۇندىن ياسالغان پوسپۇرلۇق يانچۇق سائىتىگە قاراپ سائەتنىڭ ئۈچتىن ئاشقانلىقىنى بىلدى، ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ ئەينەكلىك ئاسما چىراقنى ياقتى، ئىنىك ئانىسىنى ئويغىتىۋەتمەسلىك ئۈچۈن چىراقنى كۆتۈرگىنىچە پۈتىنىڭ ئۇچىدا يىنىك دەسسەپ سىرتقا چىقتى.

كېچىدىكى غۇۋي-غۇۋي تاغ شامىلى مەلىكىنىڭ يېپىنچىسىنى پۇلاڭلىتىپ بوش چىگىلگەن ياغلىقىدىن چىقىپ قالغان سۇمبۇل چاچلىرىنى هەريانغا سىلكىيتتى. هۇشيار ياتقان قارا بويناق ئىت ئۇنى كۆرۈپ قۇيرىقىنى شىپاڭلاتقىنىچە ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى، مەلىكە قارا بويناق بىلەن بىرگە ئۆينىڭ ئالدىدىكى قويۇق ئوت باسقان دۆڭلۈككە چىقىپ ياۋۇزبەگنىڭ كېلىدىغان يولغا قاراپ تۇردى، ئاسماندىكى تولۇن ئايمۇ خۇددى مەلىكىنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنگەنىدەك پۈتۈن ئەتراپنى كۈندۈزدەك يورۇتۇپ تۇراتتى.

مەلىكە يورۇق ئايدىڭغا قارىماستىن چىراقنىڭ پىلىكىنى تېخىمۇ كۈچەيتىپ ئۇنى بىر قولىدا كۆتۈرگىنىچە دۆڭ ئۈستىدە ئۇزۇندىن ئۇزۇن ئۆرە تۇردى، ئۆرە تۇرۇپ بېلى تالغان مەلىكە چىراقنى يېنىدىكى چوڭ قورام تاشنىڭ ئۈستىگە مۇقىمداپ قويۇپ ئۆزى ياندىكى كىچىك قورام تاشقا كىلىپ ئولتۇردى، قارا بويناقمۇ مەلىكە بىلەن تەڭ قۇيرىقىنى شىپاڭلىتىپ ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى، مەلىكە ئۇنىڭ بۇ خىل ئۇماق هەركىتىدىن زوقلىنىپ ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ ئۇنى ئەركىلەتتى. تۇيۇقسىز قارا بويناق ئالدى تەرەپكە بېشىنى سوزۇپ بىر ئىككىنى قاۋاپ قويدى-دە ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كەتتى، مەلىكە قارا بويناقنىڭ بۇنداق يۈگۈرۈپ كىتىشىدىن ياۋۇزبەگنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى بىلدى، ئۇ خۇشاللىقىدىن قورام تاش ئۈستىدىكى چىراقنى قولىغا ئېلىپ ئېگىز كۆتۈرۈپ ئىككى يانغا يىنىك پۇلاڭلاتتى. ياۋۇزبەگ ئەسلىدە كېچىسى يول ماڭماسلىق نىيىتىگە كەلگەن بولسىمۇ لېكىن بۇ كېچە يورۇق ئايدىڭغا توغرا كىلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئۇ مەشۇقىنىڭ يېنىغا ئالدىراپ بۇ خەتەرگە تەۋەككۇل قىلغان ئىدى.

ياۋۇزبەگ يىراقتىكى تۆپىلىكتە مەلىكىنىڭ ئۆزىگە ساقلاپ چىراغ كۆتۈرۈپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ئېتىغا قامچا سالدى، ئاڭغىچە قارا بويناق قۇيرىقىنى شىپاڭشىتىپ ئۇنىڭ ئالدىغا كىلىپ بولدى، ئۇ ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ ئامراق ئىتىنى قۇچىقىغا ئېلىپ ئۇنى ئەركىلەتتى. ئاندىن يەنە ئېتىغا مىنىپ سۈرئەتنى تىزلەتتى.

ياۋۇزبەگ بىلەن مەلىكە خۇددى كۆرۈشمىگىلى نەچچە يىل بولغان ئاشىق -مەشۇقتەك ناهايىتى قىزغىن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى، ياۋۇزبەگ ئات ئۈستىدىكى نەرسە كىرەكلەرنىمۇ چۈشۈرمەستىن ئاتنى ئۆينىڭ ئالدىدىكى قارىغايغا باغلاپ قويۇپ مەلىكىنى يەنە خوشلاشقان چېغىدىكىگە ئوخشاش قۇچىقىغا ئېلىپ توغرىسىغا كۆتۈرۈۋالدى، مەلىكىمۇ ئەركىلىگىنىچە ئىككى قولىنى يەنىلا ئۇنىڭ بوينىغا گىرە سېلىۋالغان ئىدى، مەلىكە ئۇنىڭ قۇلىقىغا ئېغىزىنى يېقىپ تۇرۇپ هۇجرىسىدا ئىنىك ئانىسىنىڭ بارلىقىنى پىچىرلىدى، بۇنى بىلگەن ياۋۇزبەگ كۈچكە تولغان بىر قولىدا مەلىكىنى قۇچاقلىغىنىچە كۆتۈرۈپ تۇرۇپ يەنە بىر قولى بىلەن كەينىگە كىرىۋالغان قارا بويناقنى ئېڭىشىپلا ئۇۋىسىغا باغلاپ قويدى. ئاندىن مەلىكىنى كۆتۈرۈپ ئۆينىڭ خېلىلا كەينىدىكى ئوت-چۆپ قۇيىدىغان ئۆيگە ئەكىرىپ شۇ يەردىكى يۇمشاق چۆپ دۆۋىسىنىڭ ئۈستىدە ياتقۇزدى......

ئاردىن ئىككى ھەپتە ئۆتۈپ مەلىكە كۆن چېچەكنىڭ بۆشىنىدىغان چېغىمۇ يېقىنلىشىپ قالدى، بىر كۈنى ئىنىك ئانا ياۋۇزبەگنى چاقىرىپ تۇغۇتقا لازىمەتلىك نەرسىلەرنىڭ بەزەنلىرىنىڭ كەم ئىكەنلىكىنى يەنە ئۇزۇق ـ تۈلۈكنى زاپاس قىلىۋېلىشنىڭ لازىملىقىنى ئېيتتى. ياۋۇزبەگ تاغدىن چۈشۈپ ئۇلارنى تولۇقلايدىغان بولدى.
ياۋۇزبەگ تاغدىن چۈشىدىغان كۈننىڭ ئالدىنقى ئاخشىمى ئەر-خوتۇن ئىككىيلەن بىر-بىرىدىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيماي ئۇزۇنغىچە پاراڭلىشىپ ياتتى... بىر چاغدا ياۋۇزبەگنىڭ كۆزى ئۇيقىغا كېتىپ دوستى پاشاخاننى چۈشەپ قالدى، چۈشىدە ياۋۇزبەگ سۆيى سۈزۈك بىر دەريادا مەلىكە كۆن چېچەك بىلەن سال ھەيدەپ كېتىۋاتقۇدەك، سۇ بارغانسېرى ئۇلغىيىپ ئۇلار سالنى توختىتالماي قالغۇدەك، بۇ چاغدا دوستى پاشاخان قىرغاقتا پەيدا بولۇپ قولىنى سۇنۇپلا ئىككەيلەننى قىرغاققا ساق-سالامەت چىقىرىۋالغۇدەك...
ياۋۇزبەگ دەل مۇشۇ چاغدا ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىپ كېتىپ چۈشىنىڭ ئايغىنى كۆرەلمىدى، ئۇنىڭ دوستى پاشاخاننى بەكراق كۆرۈۋالغۇسى بار ئىدى، ئۇ كۆزنى ئاستا ئېچىپ مەيدىسىگە بېشىنى قويۇپ ئۇخلاپ قالغان مەلىكىنىڭ چېچىنى يىنىك سىلاپ دوستى پاشاخاننى ئويلاپ كۆزنى يۇمىدى. مەلىكە ياۋۇزبەگنىڭ ئۆزىنىڭ چېچىنى سىلىشىدىن ئويغىنىپ ئۇنىڭ ئۇخلىماي بىرنىمە خىيال قىلىۋاتقانلىقىنى سەزدى.
ـ نىملەرنى خىيال قىلىۋاتىسىز ياۋۇزبەگ؟ـ دېدى مەلىكە ياۋۇزبەگنىڭ مەيدىسىدىن بېشىنى ئالماي تۇرۇپ.
ـ دوستۇم پاشاخاننى چۈشەپ قاپتىمەن، ئىككىمىز دەريادا سال بىلەن كېتىپ بېرىپ سالنى توختىتالماي قالغان ئىدۇق، ئۇ ئىككىمىزنى قىرغاققا ئاچىقىپ قويغىدەك ! ـ دېدى دوستىنى سېغىنغان ياۋۇزبەگ ئېغىر بىر ئۇھ تارتىپ.
ـ ئۇلۇغ ئاللاھ بىزنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغۇدەك، ئۇنىڭ روھى بىزگە مەدەت قىپتۇ ياۋۇزبەگ.
ـ مەن پاشاخاندەك ياخشى يىگىتنى ئۆمرۈمدە ئۇچراتمىغانمەن، بەزىدە ئۇنى ئىنسانلار ئارىسىغا چۈشكەن خىزىرمىكىن دەپلا قالىمەن.
ـ شۇنداق پاشاخان خاندانلىقىنىڭ كۆزى ئىدى، ئۇنىڭغا يامانلارنىڭ كۆزى تەگدى...
ـ ناۋادا مەن جەننەتتى بولسام مەندىن نېمە تەلىپىڭ بار دەپ سورىسا نېمە دەيدىغانلىقىمنى بىلەمسىز مەلىكەم؟
ـ دەپ بېقىڭە قېنى؟
ـ مەن ئاللاھتىن پاشاخاننى تىلەيتتىم...
مەلىكە ياۋۇزبەگنىڭ بۇ جاۋابىنى ئاڭلاپ دەرھال ئۇنىڭ مەيدىسىدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىدى ئاندىن چىرايىنى ئۈمچەيتىپ ياۋۇزبەگكە كەيىنى قىلىپ يېتىۋالدى. ياۋۇزبەگ مەلىكىنىڭ بۇ ئوماق قىلىقىدىن كۈلۈپ كېتىپ ئۆرۈلگىنىچە مەلىكىنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتۈپ ئۇنى باغرىغا بېسىۋالدى.
ـ ئەلۋەتتە بېشىدا سىزنى تىلەمەكچى ئىدىم، لېكىن سىز ئۇ دۇنيادىمۇ مەندىن ئايرىلمايسىز، شۇنداققۇ؟
مەلىكە ياۋۇزبەگنىڭ ھەقىقەتەن ۋىجدانلىق يىگىت ئىكەنلىكىنى ، ئۇنىڭ دوستى پاشاخاننى نەقەدەر ياخشى كۆرىدىغانلىقىنىمۇ ئوبدان بىلەتتى شۇنداقلا مەلىكە ياۋۇزبەگ بىلەن پاشاخاننىڭ دوستلۇقىدىن پەخىرلىنەتتى، بايامقى گەپتىن ئۇ ئەمەلىيەتتە تەسىرلىنىپ خوش بولغان بولسىمۇ لېكىن ياۋۇزبەگ بىلەن قەستەن ئۆچەكىشىپ ئۇنىڭغا ئەركىلەپ قويغان ئىدى. شۇڭا مەلىكە دەرھال ياۋۇزبەگنىڭ مەيدىسىگە بېشىنى يەنە ئېلىۋېلىپ ئۇنىڭغا ئەركىلىگىلى تۇردى.
ـ مەلىكەم سىزگە بىر گەپنى دىسەم ماقۇل دىيەرسىزمۇ؟ ـ دېدى ياۋۇزبەگ مەلىكىنىڭ چېچىنى قول بارماقلىرىغا يۆگەپ تۇرۇپ.
ـ ئالدى بىلەن ئاڭلاپ باقاي...ـ دېدى مەلىكە ئۇنىڭ مەيدىسىگە بېشىنى چىڭ يېقىپ.
ـ ناۋادا بالىمىز دۇنياغا كۆز ئاچسا ئۇنىڭ ئىسمىنى ...
ـ ئىسمىنى زادى نېمە قويغۇڭىز بار، ئۆتكەندە بۇ توغرىلىق گەپ قىلسام كۈلۈپلا تۇرۇۋالدىڭىز...
ـ ئىسمىنى پاشاخان قويغۇم بار مەلىكەم سىزنىڭچە...
مەلىكە ئىرىنىڭ پەرىشتىدەك ياخشى ئادەملىكىدىن بەكمۇ ئېپتىخارلاندى، ئۇ ياۋۇزبەگنى كۈندىن-كۈنگە ياخشى كۆرۈپ قېلىۋاتاتتى، ئۇ مۇشۇ تاپتا ئۇ ئىرنى تېخىمۇ چىڭ قۇچاقلىۋالدى.
ـ ناۋادا قىز تۇغسامچۇ؟
ـ ياق سىز ئوغۇل تۇغىسىز، خاندانلىقىنىڭ شاھزادىسىنى تۇغىسىز مەلىكەم. سىزنىڭچە بۇ ئىسىم بۇلامدىكەن؟
ـ بۇپتۇ، ئەمىسە ماڭا ۋەدە بېرىڭ، تاغ يۇلىدا كېچىسى ماڭماسلىققا ۋەدە بېرىڭ...
ياۋۇزبەگ مەلىكىنىڭ بۇ جاۋابىدىن ئالەمچە خۇشال بولۇپ ئۇنى باغرىغا چىڭ بېسىۋالدى، ئۇلار يەنە ھەشقىپېچەكتەك ئىرماش ـ چىرماش بولۇپ كەتتى...
ئەتىسى ئەتىگەندە ياۋۇزبەگ يەنە سەپەرگە ئاتلاندى، لېكىن بۇ قېتىم ئۇنىڭ كۆڭلى نىمىشقىدۇر بىرخىل خۇشال ئەمەس ئىدى، مەلىكىنىڭمۇ ئۇنىڭدىن ئايرىلغۇسى يوقتەك قىلاتتى. لېكىن ئۇ تاغدىن چۈشۈپ لازىمەتلىكلەرنى ئاچىقمىسا بولمايتتى.
ياۋۇزبەگ ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ چېغىر يولدىن چۈشۈۋاتقاندا مەلىكىنىڭ كۆڭلىنى بىرخىل ۋەھىمە قاپلىۋالدى، ئۇ ئۆزىنىڭ تۇغۇتىدىن ئەنسىرەپ قالدىمۇ ياكى تاغ يۇلىنىڭ خەتىرىدىن ئەنسىرەپ قالدىمۇ ئىشقىلىپ ياۋۇزبەگنى قايتا كۆرەلمەيدىغاندەك بىر خىل سىزىمغا كىلىپ قالدى، ئۇنىڭ شۇ تاپتا ياۋۇزبەگ بىلەن تازا بىر قۇچاقلىشىپ خوشلىشىۋالغۇسى كەلدى، شۇڭلاشقا ئۇ يىراقلاپ كەتكەن

ياۋۇزبەگ بىلەن يەنە بىر قېتىم كۆرۈشۈۋېلىش ئۈچۈن ئۆيىنىڭ يېنىدىكى سۇ ئېلىپ چىقىدىغان چىغىر يولدىن تەستە مېڭىپ چۈشۈپ كەتتى، ئىنىك ئانا ئۇنىڭ مەخسىدىنى چۈشىنىپ كۆزىگە ئىسسىق ياش ئالغىنىچە ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ چۈشتى.

چىغىر يولدا ئاتلىق چۈشۈۋاتقان ياۋۇزبەگ ئېغىر خىيالنىڭ تەسىرىدە ئېتىنىڭ توختاپ قالغانلىقىنى سەزمىدى، ئۇ نېمە بولغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىغىدى ئالدىدا مەلىكە يىغلامسىراپ تۇرۇپتۇ. ياۋۇزبەگ ئاتتىن دەرھال سەكرەپ چۈشۈپ مەلىكىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇنى چىڭ قۇچاقلىۋالدى، مەلىكە كۆزىدىن تاراملاپ ئاققان ياشنى ياۋۇزبەگكە كۆرسەتمەي ئالقىنى بىلەن سۈرتىۋېتىپ زورىغا كۈلۈمسىرىدى. ياۋۇزبەگ شۇئان بوينىدىكى ئاتىسى بەرگەن تۇمارنى يېشىپ ئېلىپ مەلىكىنىڭ بويىنىغا ئېسىپ قويۇپ ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ ھەممە ئىشنى ئاسان قىلىدىغانلىقىنى ئاللاھ خالىسا نەچچە كۈنگە قالماي يەنە قايتىپ چىقىدىغانلىقىنى ئېيتىپ مەلىكىگە تەسەللى بەردى.

شۇنداق قىلىپ ياۋۇزبەگ بىر كۆزى مەلىكىدە قالغان ھالدا ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشتى، ئۇلار بۇ خوشلىشىشنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ تەسىرلىك شۇنداقلا ئەڭ ئاخىرقى قېتىملىق خوشلىشىش ئىكەنلىكىنى زادىلا بىلمەيتتى.

* * * * *

ئۆتكەن قېتىم ياۋۇزبەگ تاغتۇرادىن ئىوزۇق-تۈلۈك سېتىۋالغىلى چۈشكەندە ئۆزىنىڭ كونا چۆپقىتى بولغان زەرگەر ئۇستامغا بىردانە يېشىل ياقۇت بەرگەن ئىدى، بۇ زەرگەر ئۇستا گەرچە گۆھەر ئۈنچىلەرنى ئانچە تونۇپ كەتمىسىمۇ لېكىن بۇنداق چوڭلۇقتىكى يېشىل گۆھەرنىڭ ھېساپسىز پۇلغا يارايدىغانلىقىنى پەرەز قىلالايتتى. شۇڭا ئۇ ئەتىسى دۇكىنىنى تاقاپ بۇ گۆھەرنى تازا پۇل قىلىش ئۈچۈن خاندانلىقنىڭ ئۇز ۋاقتىدىكى پايتەختى بولغان ئەڭ چوڭ شەھىرى- ئاستانە شەھرىگە قاراپ يول ئالدى، چۈنكى چوڭ شەھەردىكى داڭلىق جاۋاھىر پورۇشلارلا بۇ مالنىڭ قەدرىنى بىلەتتى ھەم ئۇنىڭ قىممىتىدە پۇل چىقىرالايتتى.

زەرگەر ئۇستا شەھەرگە يېتىپ كەلگەندىن كېيىن ئاۋات رەستىدىكى ئۆزىگە تونۇش بولغان چوڭ بىر يىغىپ ساقلىغۇچىنىڭ دۇكىنىغا ئالدىراپ كىرىپ كەلدى.

بۇ دۇكاننىڭ خوجايىنى گەرچە شەھەردە نامى ئاتالغان باي بولمىسىمۇ ئەمما ئۆزى مەككە مۇكەررەمگە نەچچە قېتىم بېرىپ كەبىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن يولى راۋان توققۇزى تەل ھاجى كىشى ئىدى. ئۇ ئۆز دۇكىنىغا جىددىي كىرگەن بۇ يىراق سەھرالىق كونا مېھمىنىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ نېمە مەقسەتتە كەلگەنلىكىنى پەملىدى-دە ئۇنى ئۇدۇل ئارقا ھويلىغا باشلىدى، بىردەملىك سالام -سائەتتىن كېيىن زەرگەر ئۇستا ئۆزى ئېغىز ئاچتى:

- ھاجى ئاكا، يېقىندا قولۇمغا تېپىلغۇسىز بىر تال گۆھەر چۈشۈپىدى، كۆڭلۈم يەنىلا سىلىنى تارتىپ ئۇدۇل يانلىرىغا ئەكىلىشىم ،- دېدى زەرگەر خۇپسەنلىك بىلەن كۆلگىنىچە قولىدىكى كىچىك ياغلىقتا ئورالغان مالنى ھاجى كىشىگە سۇنۇپ.

- ياخشى قىپسىز دوستلۇق دېگەننى مانا مۇشۇنداق چاغدا يەتكۈزگۈلۈك، جاھاننىڭ قانداق بولۇپ كەتكەنلىكى سىزگە ئايان، دىققەت قىلمىساق ئاران تۇرىمىز قارا بالاغا ئۇسكىلى، قېنى مەن كۆرۈپ باقاي!- دېدى ھاجى تۈگۈنچىنى يەشكەچ قولىدىكى مالنى مەنسىتمىگەندەك قىياپەتتە.

ھاجى تۈگۈنچىنى يېشىپ ئىچىدىكى يېشىل مالنى كۆرۈپ باشتا ئۇنى ساختىمىكىن دەپ ئويلاپ قالدى، كېيىن ياقۇتنى قولىغا ئېلىپ كۆزىگە يېقىن ئەكىلىپ قوياش نۇرىغا تۇتۇپ باقتى، ئۇنىڭ راستلىقىغا جەزم قىلغاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ ھەيران قالغانلىقىنى زەرگەرگە چاندۇرماي ئىچكىرى ئۆيگە كىرىپ بىردانە لوپا ئەينەكنى كۆتۈرۈپ چىقىپ ياقۇتنى يەنە قايتىدىن ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىشكە باشلىدى، ئاندىن قولىدىكى بۇ يېشىل ياقۇت بىلەن قولىدىكى لوپا ئەينەكنى جىجىلاپ باقتى، دەرۋەقە لوپا ئەينەكنىڭ يۈزىدە ئىنچىكە بىر سىزىق پەيدا بولدى، دېمەك بۇ يېشىل ياقۇت ھەقىيقى ئالماس بولۇپ چىقتى، ھاجى ئۆمرىدە بۇنداق چوڭلۇقتىكى يېشىل ئالماسنى كۆرۈپ باقمىغان ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ بۇنداق يېشىل ئالماسنىڭ ناھايىتى كەمدىن-كەم ئۇچرايدىغانلىقىنى كىشىلەرنىڭ ئېغىزىدىنلا ئاڭلىغان ئىدى. ئۇنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرۈپ زەرگەرنىڭ دولىسىغا مۇشتلىدى.

- قېنى دوستۇم، مېلىڭغا قانچىنى بېرەي؟- دېدى ھاجى خۇشاللىقىنى ئىچىگە يۇشۇرۇپ.

زەرگەر ئالماسنىڭ ساختا ئەمەسلىكىنى ھاجىنىڭ ھىلىگەرلىك چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىدىن ئاللاقاچان بىلىپ قالغاچقا بوش يەردىن چۈشمىدى :

- سىلى بۇ خىل سودىنى قىلىپ كۆنۈك ھاجى ئاكا، بۇنداق مالنى خاندانلىق تەۋەسىدىن ئەمەس پۈتكۈل يەتتە ئىقلىمدىن ئىزدەپ تاپماق بىر ئىش، شۇڭا ئۆزلىرى بىلىپ بىرنىمە دېگەيلا، باشقىلار بۇ ئىشنى ئاڭلىسا ماڭا بىر ئۆمۈر قارىمايدۇ...

زەرگەر«باشقىلار» دېگەن سۆزنى ئۇرغۇلۇق قىلىپ ئېيتقاچقا ھاجىنىڭ يۈرىگى بىر ئاز جىغىلداپ قالدى، ئەمەلىيەتتە ئۆزىدەك ھاجىدىن مىڭنىڭ مۈلۈكىنى بىر قىلغان تەقدىردىمۇ بۇ يېشىل ئالماسقا چىقىشالمايتتى، ھاجىنىڭ تۇرۇپ كاللىسىغا بىر خىيال كەلدى، ئۇ دەرھال زەرگەرنى ئۆيدە بىردەم ئولتۇرۇپ تۇرۇشنى ئۆزىنىڭ يېنىدىكى نەخ پۇلنى باشقا بىر دوستىغا بېرىپ تۇرغانلىقىنى شۇڭا بۇ گۆھەرنى ئۇنىڭغا كۆرسىتىپ تۇرۇپ پۇلنى ھازىرلا ئەكىلىپ بېرىدىغانلىقىنى جېكىلەپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

ھاجى ناھايىتى ئالدىراش شەھەرنىڭ مەركىزىدىكى ئىلگىرىدىكى خانلىق ئوردىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئوردا دەرۋازىسى ئالدىدا رۇس ئەسكەرلىرى پوستا تۇرىۋاتقان بولۇپ رۇس ھاكىمىيىتىنىڭ ھەربىي باش قۇماندانى مۇشۇ يەرنى ئىش بىجىرىش ئورنى قىلىۋالغان

ئىدى.
هاجى خۇشامەت بىلەن قۇراللىق پوستقا يانچۇقىدىكى پۇرلىشىپ كەتكەن بىر ۋاراق قەغەزنى ئېلىپ كۆرسىتىۋېدى، ئۇلار ئۇنى ئوردىغا كىرگۈزىۋەتتى، هاجى قەدىمنى تېزلىتىپ ئۇدۇل باش گېنېرال تۇرۇشلۇق قەسىرنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى ۋە ئىشىك تۈۋىدە تۇرغان قاراۋۇلغا ئۆزىنىڭ باش گېنېرالنى مۇهىم ئىش بىلەن ئىزدەپ كەلگەنلىكىنى ئېيتتى، قاراۋۇل ئۇنىڭ ئىسمىنى سورىۋېلىپ قەسىرگە كىرىپ كېتىپ هايال ئۆتمەي چىقىپ ئۇنىڭغا يول باشلاپ ئۇنى گېنېرال تۇرۇشلۇق ئۆيگە باشلاپ كىردى.
خام سىمىز كەلگەن گېنېرال خىزمەت ئۈستىلىدە باش چۆكۈرۈپ ئىشلەۋاتقان بولۇپ ئۆي ئىچى كۈچلۈك ۋوتكا پۇرىقىغا تولۇپ كەتكەن ئىدى. هاجى گېنېرالغا كۈچۈكلىنىپ سالام قىلدى، گېنېرال ئۇنى خوشياقمىغاندەك كۈتىۋالدى.
- گېنېرال جاناپلىرى، ئۆزلىرىنى ئىزدەپ كېلىشىمدە، قولۇمغا بىر تال گۆهەر چۈشۈپ قالغان ئىدى، ئۆزلىرىنىڭ ماڭا قىلىپ كەلگەن ئاتىدارچىلىقلىرىنى شۇنداقلا ئۆزلىرىنىڭ ياخشى مال چۈشسە ماڭا ئالدى بىلەن كۆرسەت دېگەن سۆزلىرىنى ئېسىمدە تۇتۇپ بۇنى ئالدىلىرىغا ئەكەلدىم ، كۆرۈپ باقسىلا ئالىيلىرى! -دېدى هاجى دۇدۇقلاپ قولىدىكى تۈگۈنچەكلەنگەن ياغلىقنى ئۇنىڭغا سۇنۇپ.
گېنېرال تۈركمەن تىلىنى بۇ خاندانلىقتا كىرمەسىنىڭ نەچچە يىل ئالدىدا يۇقىرىنىڭ پىلانىغا ئاساسەن پىششىق ئۆگەنگەن بولغاچقا تۈركمەنچىنى بىمالال سۆزلىيەلەيتتى. گېنېرالغا هاجىنىڭ بۇ خەۋىرى ئالاهىدە بىلىنىپ ئورنىدىن دەرهال تۇرۇپ تۈگۈنچىنى قولىغا ئېلىپ يەشتى.
ئۇ يېشىل ئالماسنى كۆرۈپ ئۆز كۆزىگە ئىشىنەلمەي قالدى، ئۇ ئالماسنى قولىدا تۇتقىنىچە دېرىزە تۈۋىگە ئەكىلىپ قۇياش نۇرىغا تۇتۇپ باقتى، ئاندىن خۇشاللىقتا قىلغىلى قىلىق تاپالماي هاجىنى بىرىپ قۇچاقلاپ ئۇنى تەبرىكلىدى.
- يارايسىز هاجى، مانا ئەمدى مىنىڭ دوستۇمدەك ئىش قىلدىڭىز، دەڭا نېمە ئالىسىز؟- دېدى گېنېرال ئالماسنى توختىماي كۆزىگە سۈرتۈپ.
- مالنىڭ ئىگىسى هازىر ساقلاپ تۇرىدۇ، ئۇنىڭ باهاسى سەل ئۇرىدەك قىلىدۇ، شۇڭا...- هاجى گېنېرالنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ قويماسلىق ئۈچۈن سۆزىنىڭ ئاخىرىنى ئېيتالمىدى.
گېنېرال ئۇ گەپكە قۇلاق سالمىدى، ئۇنىڭ ئالدىدا بۇ دۆلەتتە ئىشلىتىلىۋاتقان قەغەز پۇل هېچنىمە بولۇپ ئۇنىڭغا لازىمى ئالتۇن-كۈمۈش، لەئلى-ياقۇت ئىدى. شۇڭا ئۇ هاجىنىڭ دولىسىغا مۇشتلاپ قويۇپ ئىچكىرىدىكى ئۆيگە كىرىپ كېتىپ ئىككى تاغار پۇل ئاچىقىپ هاجىنىڭ ئالدىدا قويدى، هاجى كۆز ئالدىدىكى بۇنچە جىق پۇلنى كۆرۈپ چۈش كۆرىۋاتقان بولماي يەنە دەپ ئۆزىنىڭ قولىنى ئۆزى چىمداپ باقتى.
- ئېلىڭ بۇرادەر، بۇ مىنىڭ سىزگە قىلغان ئازراق كۆڭلۈم، سىزنىڭچە بۇ پۇل يىتەرمۇ؟ - دېدى گېنېرال هاجىنىڭ هاياجاندىن يوغىناپ كەتكەن كۆزىگە قاراپ.
- يەتمەمدىغان، يەتمەمدىغان گېنېرال ئالىيلىرى... دېدى هاجى ئۇنىڭغا هېجايغىنىچە خۇشامەت قىلىپ.
- بۇنىدىن كېيىن هەمكارلىقىمىز تېخىمۇ كۈچەيسۇن!
- چاتاق يوق ئالىيلىرى، ئۇنداق بولسا مەن ماڭاي...
گېنېرال هاجىنىڭ بۇ يەردىن تېزراق يوقىلىشىنى خالايتتى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ خۇشاللىقتىن تۈۋلاپ ۋارقىرىغۇسى كېلىپ كەتكەن ئىدى. شۇڭا ئۇ هاجىنى ئىتتىك ئۇزۇتۇپ قويۇپ يېشىل ئالماسقا قايتىدىن سەپ سېلىشقا باشلاپ ئۆزىنىڭ كىتاب جازىسىدىن مەخسۇس ئالماسقا ئائىت رۇسچە قامۇسنى قولىغا ئالدى.
هاجى ئىككى تاغار پۇلنى يۈتكىنىچە ئوردىدىن چىقىپ ئۇدۇل دۇكىنىغا كەلدى ئاندىن دۇكان خىزمەتچىسىگە دۇكاننى تاقىۋېتىپ دەم ئېلىشىنى بۇيرىدى، خىزمەتچى ئىشكنى تاقىۋېتىپ كەتكەندىن كېيىن ئۇ ئىككى تاغار پۇلنىڭ بىر يېرىم تاغار پۇلنى تىقىپ قويۇپ قالغان يېرىم تاغار پۇلنى كۆتۈرۈپ ئارقا هويلىدا ساقلاپ ئولتۇرغان زەرگەرنىڭ ئالدىغا قويدى.
زەرگەر خالتىنى ئېچىپ ئىچىدىكى پۇلغا قاراپ هاڭ-تاڭ قالدى، ئاندىن ئايلانغاندەك بولۇپ ئالدى-كەينىگە قارىۋەتكەندىن كېيىن هاجىغا دېدى :
- هەممىسىنى ئالامدىم ؟
- ئېلىڭ، ئېلىڭ ، شۇنچە يىراقتىن ئاز جاپا بىلەن كەلمىدىڭىز، لاياقىتىڭىزدە بولمىدى، قالغىنى كۆڭلۈمدە بار...
- يۇقسۇ، يۇقسۇ هاجىم ئاكا، سەت بولدى!- زەرگەر شۇنداق دېگىنىچە ئاغزى قولىقىغا يىتىپ تاغاردىكى پۇلنى خۇددى هازىرلا بىرسى تارتىۋالىدىغاندەك مەيدىسىگە چىڭ باستى.
- بۇندىن كېيىن يەنە ئېسىل ماللار قولىڭىزغا چۈشسە، ئۇدۇل مىنى ئىزدەڭ، ئەجرىڭىزنى هەرگىز يەردە قويمايمەن - دېدى هاجى غادايغىنىچە ئۆزىنى كۆرسىتىپ.
زەرگەر خۇشاللىقىدىن هاجىغا تۈزۈكمۇ خوش دىمەي چىقىپ كەتتى، هاجى ئۇنى يولغا سېلىپ قويۇپ ئىشىك دەرىزىلەرنى مەهكەم تاقاپ بايامقى تىقىپ قويغان پۇللارنى ئېلىپ ساناشقا باشلىدى.
گېنېرال هاجى بىلەن خوشلىشىپ تىوم كىتاپنى ئاختۇرۇپ يۈرۈپ يېشىل ئالماسنىڭ پەقەت ئافغانىستان تاغلىرىدىن كەمدىن كەم

چىقىدىغانلىقىنى، بۇنداق چوڭلۇقتىكى يېشىل ئالماسنىڭ دۇنيادا پەقەت ئىككى تاللا بارلىقىنى بىلدى، لېكىن كىتاپتا بۇ ئالماسلارنىڭ نەدە ، كىملەرنىڭ قۇلىدا ئىكەنلىكى تولۇق قەيت قىلىنمىغان ئىدى.
ئاچكۆز گېنېرال كىتاپنى دەرھال يېپىپ قويۇپ ھەربىي فورمىسىنى كىيىپ ئالدىراپ ھاجىنىڭ دۇكىنىغا ماڭدى، چۈنكى ئۇنىڭ تويماس نەپسىگە بۇ ئالماسنىڭ يەنە بىرىنىڭ ئىزدىرىكىنى قىلىپ بېقىش ئوتى تۇتاشقان ئىدى.
گېنېرال ھەربىي ماشىنىسى بىلەن ھاجىنىڭ دۇكىنى ئالدىدا توختاپ شوپۇرىغا ئۆزىگە ساقلاپ تۇرۇشنى بۇيرۇپ خىزمەت سومكىسىنى كۆتۈرگىنىچە تاقالغان دۇكان ئىشىگىنىڭ يېنىدىكى ھەشەمەتلىك دەرۋازىنى قاقتى.
ھاجى ئۆيىنىڭ ئىچىدە پۇلنى ئەمدى ساناپ بولۇشى ئىدى، ئۇ تۇيۇقسىز قېقىلغان ئىشىك ئاۋازىدىن پۇللارنى ئالدىراپ-سالدىراپ تاغارغا سېلىپ كارۋاتنىڭ ئاستىغا يوشۇرۇپ قويۇپ يوگۇرگىنىچە چىقىپ دەرۋازىنى ئاچتى.
ھاجى ئىشىك تۈۋىدە كولۇمسىرەپ تۇرغان گېنېرالنى كۆرۈپ «پۇلنى ياندۇرۇۋالغىلى كەلمىگەن بولمىسۇن يانا» دىگەننى ئويلاپ قورقىنىدىن ئەرۋايى قىزىق گەز ئۆرلىدى.
- گېنېرال بۇ ...بۇ ...ئۆزلىرىمدىله...- دېدى ھاجى ئېغىزىدىكى تۇپۇكنى ئاران يۇتۇۋېتىپ جىددىيلەشكەنلىكىنى بىلدۇرمەي - قېنى ئۆيگە كىرسىله!
گېنېرال ئۇنىڭ ئۆزىدىن بەك چۆچۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ مۆرىسىگە يىنىك ئۇرۇپ قويدى، ھاجى بىر ئاز خاتىرجەم بولۇپ گېنېرالنى ئۇدۇل مېھمانخانىسىغا باشلاپ چاي ئەكىرگىلى مېڭىۋىدى ، گېنېرال ئۇنى توستى:
- بۇرادەر، بولدى ئاۋارە بولماڭ، كىلىشتىكى مەقسىتىم مۇنداق، بايامقى گۆھەرىڭىزگە قىزىقىپ قېلىپ ماتېرىيال ئاختۇرۇپ باققان ئىدىم، قارىسام ئۇنىڭ ئاسارە-ئەتىقىلىك قىممىتى خېلى يۇقىرى ئىكەن، شۇڭا ئۇنى سىزگە بەرگەن ئادەم بىلەن كۆرۈشۈپ باقاي دىۋىدىم...
گېنېرال شۇنداق دىگەچ خىزمەت سومكىسىدىن بىر قانچە باغلام ئامېرىكا دوللىرىنى چىقىرىپ ھاجىنىڭ قۇلىغا سۇندى. ئىشنىڭ تېگى تەكتىنى چۈشەنگەن ھاجىنىڭ يۈرىگى ئورنىغا چۈشۈپ ئىچىدە خۇداغا مىڭ شۈكرى قىلدى، ئۇ دوللارنى كۆرۈپ تېخىمۇ ھاياجانلىنىپ :
- ئالىيلىرى بۇنىڭغىمۇ بۇنچىلىك كاياپ كىتىش كىتەمدۇ، قارىسىلا سىلنى، مىنى ئۆز كۆرمەيدىكەنلادە - دېدى ھاجى پۇلنى ئالغىلى ئۇنىماي.
- ئېلىڭ ، ئېلىڭ، ئۆيىڭىزگە بۇنداق قۇرۇق كەلمىسەم بولاتتى، بومۇ مىنىڭ كۆڭلۈم - دېدى گېنېرال بۇيرۇق تەلەپپۇزدا پۇلنى ئۇنىڭ قولىغا مەجبۇرى تۇتقۇزۇپ قويۇپ .
ھاجى ئۇستى-ئۇستىلەپ كەلگەن بۇ ئامەتلەردىن خوش بولۇپ گېنېرالنىڭ يېنىغا يېقىن كىلىپ ئۇنىڭ قۇلىقىغا بىر نىملەرنى كۇسۇرلىدى، گېنېرال بېشىنى لىڭشىتىپ ئۇنىڭ كۆرسەتكەن مەسلىھەتى بويىچە ئىش قىلىدىغان بولدى.
ئەتىسى ھاجى يىراق سەھرادىكى زەگەر ئۇستىنىڭ يۇرتىغا قاراپ سەپەرگە ئاتلاندى، بىر قانچە كۈنلۈك سەپەردىن كىيىن ھاجى ھېلىقى زەرگەرنىڭ ئۆيىگە بىرىپ ئۇن نەچچە باغلام پۇلنى ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇپ مەخسىتىنى ئېيتتى، زەرگەر ياۋۇزبەگنىڭ كىملىكىنى بىلمەيتتى، شۇنداقتىمۇ پۇلنىڭ قىزىقتۇرىشى بىلەن ياۋۇزبەگ كەلگەندە ئۇنى گېنېرالغا تۇتۇپ بېرىدىغانغا ھاجىمۇ ئاڭغىچە زەرگەرنىڭ ئۆيىدە ياۋۇزبەگنىڭ كىلىشىنى ساقلاپ تۇرىدىغانغا مەسلىھەتلەشتى.
ياۋۇزبەگ مەلىكە بىلەن خوشلىشىپ ئىككى كۈندىن كىيىن ھېلىقى بازارغا يىتىپ كەلدى، ئۇ ئادىتى بويىچە كونا چۆپقىتى بولغان زەرگەرنىڭ ئىشىگىنى يىنىك چەكتى. زەرگەر ئىشىكنى ئېچىپ ياۋۇزبەگنى كۆرۈپ ئىنتايىن جىددىيلىشىپ يۈرىگى باشقىچە سېلىپ كەتتى، زەرگەر بىر تۇرۇپ يەنە كۆڭلىدە ئۇنىڭ بۇيەرگە مەڭگۇ كەلمەسلىكىنى ئۈمىد قىلاتتى ئەمما پۇلنىڭ شەيتىنى ئۇنىڭ ئىماندىن غالىب كەلدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھاجىنىڭ كۆرسەتكەن پىلانى بويىچە ياۋۇزبەگنى ئۆيىگە چاڭ تۇتتى، ياۋۇزبەگ ناھايىتى ئەخلاقلىق كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئاۋايلايدىغان ئادەم بولغانلىقى ئۈچۈن بۇ قېتىم زەرگەرنىڭ كۆڭلىنى رەت قىلالماي ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىپ دۈئا ياندۇرۇپلا چىقماقچى بولدى.
ياندىكى ئۆيىنىڭ دەرىزىسىدىن ئۇلارنىڭ ھەركىتىنى مۆشۈكتەك مارىلاپ تۇرغان ھاجى ئىشكتىن كىرگەن بۇ يۈچۈن ئادەمنىڭ تەققى تۇرقى زەرگەر تەسۋىرلەپ بەرگەن يېشىل ياقۇتنىڭ ئىگىسىگە ئوخشايدىغانلىقىنى بىلىپ دەل ساقلاۋاتقان ئادىمىنىڭ شۇ ئىكەنلىكىنى پەرەز قىلدى.
ياۋۇزبەگ دۇئانى ياندۇرۇپ قوپۇشقا تەمشەلگەندە ھاجى ئالدىراپ كىرىپ كەلدى، ئۇ ياۋۇزبەگ بىلەن ئىنتايىن قىزغىن كۆرۈشۈپ ئۆزىنى زەرگەرنىڭ يىراق نەمەنگاندىكى تاغىسى ئىكەنلىكىنى ئاتىسىنىڭ بېشىنىڭ مۇشۇ يۇرتتا ئىكەنلىكىنى قەبرە بېشىنى يوقلاش ئۈچۈن ئاتايىن يىراق يەردىن بۇ يەرگە كەلگەنلىكىنى ئېيتىپ كۆز يېشى قىلدى.
- كۆڭۈللىرىنى بۇزمىسىلا ئاكا، ئاللاھ بىزدىكى بۇ ئامانەتنىمۇ ھامان بىر كۈنى ئېلىپ كىتىدۇ، يېقىنىدىن ئايرىلمىغان كىم بار، سەۋر قىلسىلا...- دېدى ياۋۇزبەگ يىغلاپ ئېقىپ كەتكەن نەمەنگانلىق بۇ كىشىگە تەسەللى بىرىپ.
- شۇنداق ئۇكام، ئېيتقانلىرى توغرا، لېكىن ئادەم دېگەن ھۆل نەرسىكەن، ياش چوڭايغانسېرى مۇشۇنداق باغرى سۇنۇق بولۇپ قالىدىكەن، ئالدىلىرىدا سەت بولدى ئۇكام،- ھاجى شۇنداق دىگىنىچە كۆزىدىكى ياشنى قولياغلىق بىلەن سۈرتكەچ كۆزىنىڭ قۇيرىقىدا

زەرگەرگە قاراپ قويدى. ئاڭغىچە زەرگەر ياۋۇزبەگكە چاي دەملەپ ئەكرمەكچى بولۇپ سرتقا ماڭدى، ياۋۇزبەگ بۇنى كۆرۈپ قوپۇشقا تەمشىلۋىدى، نەمەنگانلىق بۇۋاي ياۋۇزبەگنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ ئۇنى ئورنىدىن قوپقىلى قويمىدى.
- توۋۋا ئۇكام، بىر پىيالە چاي بولسىمۇ ئىچىپ مىڭىڭ، كۆزۈمگە ئىسسىق كۆرۈنۈۋىدىڭىز ئەتنىڭ ياقى سىزگە دەرد تۆكۈپ يىغلاپتىمەن، بىر ئاز تەخىر قىلىڭ، سىزگە بىر پىيالە بولسىمۇ چاي تۇتاي ـ نەمەنگانلىق كىشى ئورنىدىن تۇرۇپ ئاشخانا ئۆيگە چىكەتكەن زەرگەرگە ئۈنلۈك توۋلىدى ـ هاي ئۇكام، ئاۋۇ دەرىزىگە ئېلىپ قويغان بوغچىدا نەمەنگاننىڭ دورىلىق چېيى بار ئىدى، مىھمانغا شۇنى بىر دەملەپ ئاچىققىنا...توختىغىنا بولمىسا ئۆزەم چىقاي!
نەمەنگانلىق كىشى ئالدىراپ كالچىنى سىپىپ ئۆزى تۇرىدىغان ھوجرىغا كىرىپ سومكىسىدىن كىچىك بىر شىشە قۇتىنى ئالدى ئاندىن ئاشخانا ئۆيگە چىقىپ چاي دەملەيدىغان چەينەكنىڭ ئىچىگە قولىدىكى شىشىدىكى دورىدىن ئىككى-ئۈچ چىمدىم سالدى. ھاجىنىڭ بۇ ئىشلىرىنى كۆرۈپ زەرگەرنىڭ قورقىنىدىن چىرايىدا قان قالمىدى، ئۇ چەينەكنى پەتنۇسقا سېلىپ مېڭىۋىدى، قولى تىترەشكە باشلىدى، بۇنى كۆرگەن ھاجى ئۇنىڭغا تازا بىر ئالىيىپ قويۇپ پەتنۇسنى ئۆزى ئېلىپ ماڭدى.
ئۇ ياۋۇزبەگنىڭ ئالدىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ ئۈچ پىيالىگە چاي قۇيدى، ئاندىن ياۋۇزبەگكە قاراپ :
- ئېلىڭ ئۇكام، بىز تەرەپلەرگە بېرىپ قالسىڭىز مەندەك بىر غېرىب ئاكىڭىزنى يوقلاپ ئۆتەرسىز، مەندەك بىر مۇساپىرنىڭ تۇتقان چېيىنى ئۈنتۈپ قالماسسىز ئۇكام...ـ نەمەنگانلىق شۇنداق دىگەچ يەنە كۆزىگە ياش ئېلىپ مىچىلداپ يىغلاشقا باشلىدى.
ياۋۇزبەگ مىڭىشقا ئالدىرايتتى، بىراق ئالدىدىكى ناتونۇش ئادەمنىڭ يىغىسى ئۇنى چاي ئىچىپ مىڭىشقا دەۋەت قىلاتتى، ياۋۇزبەگ ناماز شامنىڭ قىستاپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ پەتنۇستىكى ئۆزىگە تەۋە چاينى بىر ئوتلاپلا كۆتۈرۈۋېتىپ ساھىبخاندىن مىڭىشقا ئۆزرە سورىدى.
زەرگەر بىر ئاز تەكەللۇپ سۆزى قىلغاندىن كېيىن ئۇنىڭ مىڭىشىغا رۇخسەت قىلدى، ياۋۇزبەگ نەمەنگانلىق بىلەن خوشلىشىپ زەرگەر بىلەن دۇكان ئۆيگە كىرىپ كەتتى، بۇ قېتىم ياۋۇزبەگ ئالتۇن تىللا ئالغاچ كەلگەن بولۇپ زەرگەر ئۇنىڭ قولىدىكى پارقىراپ تۇرغان تۆت-بەش تال ئالتۇن تىللانى كۆرۈپ كۆڭلى ئېچىلغاندەك بولدى، ئۇ تەڭگىلەرنى قولىغا ئېلىپ بىرمۇ بىر پۇلەپ باققان بولدى، دەل مۇشۇ پەيتتە ياۋۇزبەگنىڭ ئىچكەن ئۇيقۇ دورىسى كۈچىنى كۆرسىتىپ ئۇنىڭ پۇت-قولىنى بوشىتىشقا باشلىدى، ياۋۇزبەگ نىمە بولغىنىنى بىلەلمەي دۇكان ئۆيدىكى كارۋاتتا ئېغىر تىنغىنىچە ئولتۇرۇپ قالدى، ئۇنىڭ ئىچكىنى ئۇيقۇ دورىسى ناھايتى كۈچلۈك بولۇپ ئۇنى مۇشۇ ئوخلاتقىنىچە بىر كېچە كۈندۈز ئۇخلىتالايتتى. ياۋۇزبەگنىڭ بېشى قېيىپ، پىشانىسى تەرلەشكە باشلىدى، ئاخىرى كۆزلىرى يۇمۇلۇپ كارۋاتقا ئۆزىنى قويىۋەتتى.
زەرگەرنىڭ قورققىنىدىن قولىدىكى ئالتۇن تىلالىرى يەرگە چۈشۈپ كەتتى، ئۇ يۈگۈرگىنىچە ھاجىنىڭ يېنىغا چىقىپ ئەھۋالنى بايان قىلدى، ھاجى دۇكان ئۆيگە كىرىپ ياۋۇزبەگنىڭ كۆز قاپىقىنى ئېچىپ قاراپ بېقىپ دورىنىڭ راستىنلا كارامىتىنى كۆرسەتكەنلىكىنى جەزىملەشتۈردى.
ئاندىن ئۇ دەرھال نېپىز چاپىنىنى كىيىپ چاپاننىڭ يانچۇقىنى ئاختۇرۇپ گېنېرال يېزىپ بەرگەن رۇسچە تونۇشتۇرۇش خېتىنى قولىغا ئېلىپ يۈگۈرگىنىچە چىقىپ كەتتى، ئۇ شۇ يۈگۈرگىنىچە بۇ بازارنىڭ ئامانلىقىغا مەسئۇل ئەسكەرلەر تۇرۇشلۇق ئەترەتنىڭ ئالدىغا بېرىپ قاراۋۇللۇق قىلىۋاتقان رۇس ئەسكىرىگە تونۇشتۇرۇشنى بەردى، ئەسكەر تونۇشتۇرۇشنى ئوقۇپ ھاجىنى دەرھال ئىشخانىنىڭ ئارقا ھويلىسىدىكى باشلىقىنىڭ ياتىقىغا باشلاپ ئاچىقىپ خەتنى باشلىقىغا بەردى، باشلىق خەتنى چىراغقا تۇتۇپ ئوقۇغاندىن كېيىن دەرھال پۇشتەك چېلىۋىدى، ئوتتۇز-قىرىقچە قۇراللىق رۇس ئەسكىرى يەردىن ئۈنگەندەك پەيدا بولۇپ سەپكە تىزىلدى، باشلىق ھاجىغا ئىشارەت قىلدى، ھاجى ئۇلارنى باشلاپ زەرگەرنىڭ ئۆيىگە ئۇچقاندەك يۈگۈردى.
ياۋۇزبەگ ئويغانغاندا ئۆزىنىڭ پۇت- قولىنىڭ كىشەنلەنگەن ھالدا توك ياندۇرۇلغان بىر ئۆيدە تۆمۈر ئۆرۈندۇققا زەنجىر بىلەن مەھكەم باغلانغانلىقىنى كۆردى. ياۋۇزبەگ ھەربىي ماشىنا بىلەن ئاستانىگە يالاپ ئەكېلىنىش جەريانىدا چاتاق چىقىپ قالماسلىق ئۈچۈن ھەربىي دوختۇر ئۇنىڭغا يول بويى ئۇيقۇ دورىسىنى ئوكۇل قىلىپ كەلگەن ئىدى، شۇڭا ئۇ ئۇيقۇسىدىن ئويغانغاندا ئىسنى ئوبدان يىغالمايۋاتاتتى.
- بۇ قەيەر؟
ياۋۇزبەگ غەزەپ بىلەن ۋارقىردى.
- بۇ دېگەن رۇسلارنىڭ تۈرمىسى جانابى باش سانغۇن! ـ دېدى ئۇنىڭ ئويغىنىشىنى كۈتۈپ تۇرغان گېنېرال مۇكەممەل تۈركمەن تەلەپپۇزىدا.
ياۋۇزبەگ مۇشۇ چاغدا ئۆزىنىڭ ھېلىقى ئىككى مۇناپىق تەرىپىدىن سېتىۋېتىلگەنلىكىنى ئويلاپ يېتىپ قىلغان ئىشىدىن قاتتىق پۇشايمان قىلدى، مەلىكىنىڭ ھازىر نېمە ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى خىيال قىلىپ كۆز ئالدىنى قاراڭغۇلۇق باستى، ئۇ ئاچچىقتىن ۋارقىردى :
- سەنلەرگە نېمە لازىم، مېنى قويىۋېتىش !
- بىزگە لازىمى خاندانلىق غەزىنىسىدىكى ئەشۇ بايلىقلار ياۋۇزبەگ! ئاخشاملا ئادەملىرىنىڭ سىنى بىزگە تۇنۇپ بىرىپ ئەھۋالىڭنى يىپىدىن -يىڭنىسىغىچە ئېيتىپ بەردى، ئاڭلىساق غەزىنىدىكى بايلىقنى تەقسىملەشكە سەن ئۆزۈڭ باش بولۇپسەن، سەن ئۇزەڭگە

بىرتال تەڭگىمۇ قالدۇرماي تارقىتىۋەتكەنسىمۇ؟ بىزنى نېمە كۆرۈپ قالدىڭ، راستىنى ئېيت! ــ گېنېرال سېرىق بۇرۇتىنى لىكىلدىتىپ ئۇنىڭغا بۇيرۇق قىلدى.

ـ تولا جۆيلىمە ! مەن سەندەكلەردەك پەس ئەمەسمەن!

ـ ئۇنداق بولسا بۇ يېشىل ئالماسنى نەدىن تاپتىڭ؟

ياۋۇزبەگ ئۆزىنىڭ قەيەردە كەتكۈزۈپ قويغانلىقىنى ھېس قىلدى، مەلىكە كىچىگىدىن باشلاپ ئالتۇن-جاۋاھىراتلارنىڭ ئارىسىدا چوڭ بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇ ئالماسنى تاش ئورنىدا كۆرەتتى، ياۋۇزبەگ كىچىگىدىن ئاددى ــساددا ياشاپ كەلگەچكە ئالماسنىڭ نېمىلىكىگە قىزىقمايتتى، ئۇ كېيىن ئالماس توغرىلىق خېلى بىرنەرسە ئۇققەنگەن بولسىمۇ لېكىن ئۇنى قولىغا ئېلىپ كۆرۈپ باقمىغاچقا ئۇنىڭ زادى قانداق نەرسە ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى. شۇڭا ئۇ ئىككىسى ھاياتىدىكى بۇ خاتا قەدەمنى بېسىپ قالغان ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەلىكىنىڭ ئاي-كۈنى يېقىنلاپ قالغاچقا ياۋۇزبەگ مۇشۇ تاپتا مەلىكىنىڭ ئامانلىقىدىن ئەنسىرەپ شۇنداق تىت-تىت بولۇپ كىتۋاتاتتى.

ـ ئەي رۇس ئەمەلدارى، گېپىمگە ئىشەنگىن، خەزىنىدىكى بايلىقنى مىنىڭ تارقاتقىنىم راست، لېكىن قولۇمدا ئۇنچە زور بايلىق يوق، مىنى قويىۋەتكىن، قولۇمدا بارنى ساڭا بىرەي! ــ دېدى ياۋۇزبەگ ناھايىتى زەردە بىلەن گىنرالنىڭ شۇملۇققا تولغان چىرايىغا قاراپ.

ـ ھىم، ساڭا ئىشەنگەنمۇ بۇلاي، ئۇنداقتا سىنىڭ قولۇڭدا زادى نىملەر بار؟

ـ مىنىڭ قولۇمدا بارى كۆپ ئەمەس، لېكىن مەندە بارنىڭ ھەممىنى ساڭا بىرەي، مىنى تىز قويىۋەتكىن!

ـ ئۇنداقتا سەن ئالدى بىلەن ئۇلارنى نەگە يوشۇرۇپ قويغانلىقىڭنى ئېيت، ناۋادا دېگەنلىرىڭ راست بولۇپ چىقسا، سەندەك بىر چۈپرەندىنىڭ كاللىسنى ئېلىش ماڭا ئۇنچە زۆرۈرمۇ ئەمەس، قېنى ئېيتە!

ـ ھەي رۇس ئەمەلدارى، مەن ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلاي، مىنى قويىۋەتكىن، ساڭا لازىمنى مەن ئەكىلىپ بىرەي!

ـ مىنى كىچىك بالا چاغلاپ قالغان ئوخشايسەن باش سانغۇن، بۇيتۇ تېرىغىنىڭنى ئورىغىن!

گېنېرال يېنىدىكى رۇس سوراقچىلىرىغا ئىشارەت قىلدى، ئۇلار گۆركىرەپ كۆيۋاتقان چوڭ بىر مەشنى كۆتۈرۈپ ئەكىرىپ ئېچىگە چوڭ بىر ياپىلاق تۆمۈر پارچىسىنى سېلىپ قىزدۇرۇشقا باشلىدى، تۆمۈر پارچىسى قىززىغىنىدىن ئوتقاشتەك قىپقىزىل بولۇپ كەتكەن ئىدى، سوراقچى ئۇنى ئۆزۈن بىر لاخشىگىر بىلەن قىسىپ ئېلىپ ياۋۇزبەگنىڭ بەدىنىگە ياقماقچى بولدى. مۇشۇ چاغدا گېنېرال سوراقچىنى توختىتىپ ياۋۇزبەگدىن قايتا سورىدى:

ـ ياۋۇزبەگ، بۇ يەردىن ئەمدى ئۆلۈكۈڭ چىقسا چىقىدۇ، ھەرگىز تىرىكىڭ چىقالمايدۇ، گۆشۈڭ كاۋاپ بولۇپ ئۆلگەندىن كۆرە، راست گېپىڭنى دىسەڭ بولمامدۇ؟

ـ ئاربىلىقىمىز يىراق ئىكەن ، ھەي ئەمەلدار! سەن ماڭا ئىشەنمىدىڭ، بۇيتۇ تەقدىرىم شۇنداق ئىكەن، قولۇڭدىن كېلىدىغاننى قىل !

سوراقچى گېنېرالنىڭ بۇيرۇقىغا ئاساسەن ياۋۇزبەگنىڭ ئۈستىۋېشىنى يالىڭاچلاپ قىزىق تۆمۈر پارچىسىنى ئۇنىڭ مەيدىسىگە ياقتى. ۋاشىشدە قىلغان ئاۋاز بىلەن ئۇنىڭ مەيدىسىدىن ئاپئاق بۇس كۆتۈرۈلۈپ چىقىپ ئۆي ئىچىنى كاۋاپ ھىدى قاپلىدى، ياۋۇزبەگ دەھشەتلىك ئاغرىق ئازابىدىن « ئاللاھۇ ئەكبەر! » دەپ ۋاقىرىغىنىچە ھۇشىدىن كەتتى.

ياۋۇزبەگ كۆيۈك ئازابىدىن قاتتىق ۋاقىرغان شۇ دەقىقىدە ياۋۇزبەگنىڭ يولىغا قاراپ يىغلاپ ئېلىشىپ قالاي دېگەن مەلىكىمۇ قورسىقىنى تۇتقىنىچە «ۋايجان» دەپ تولاپ ئولتۇرغان قۇرام تاش ئۈستىدە يېتىپلا قالدى، يېنىدىكى قارا بويناق مەلىكىنىڭ تۇيۇقسىز ئۆزىنى تاشلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئۈنلۈك قاۋاشقا باشلىدى. ئىنىك ئانا قارا بويناقنىڭ ھاۋشىغىنىدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ بىچارە مەلىكىنىڭ تولغاق ئازابى تارتىۋاتقانلىقىنى بىلدى-دە ئۇنى ناھايىتى تەسلىكتە يۆلەپ ئۆيگە ئەكىردى.

سوراقچىلار بىر چېلەك سۇنى ھۇشىدىن كەتكەن ياۋۇزبەگنىڭ يۈزىگە چاچتى، ئۇ ھۇشىغا كەلدى. گېنېرال ئۇنىڭدىن گەپ سورىدى، ياۋۇزبەگ ھېچقانداق گەپ قىلمىدى. سوراقچىلار يەنە قىزىق تۆمۈر پارچىسىنى ئۇنىڭ بەدىنىگە چاپلىدى، ئۇ يەنە ھۇشىدىن كەتتى....سوراقچىلار ئۇنى مۇشۇ تەرزدە بىر كېچە-كۈندۈز قىينىدى، ئۇنىڭ بەدىنىدە تەڭگىچىلىك ساق يەر قالمىدى...لېكىن ئۇ «ئاللاھۇ ئەكبەر» دىن باشقا ھېچقانداق گەپنى قىلغىلى ئۇنىمىدى.

ئامراق يۈلەنچۈكى ياۋۇزبەگدىن ئايرىلغان مەلىكىمۇ ساق بىر كېچە-كۈندۈز تولغاق ئازابىدىن قىينىلىپ چىقتى، ئىنىك ئانا ئەتىۋارلىق قىزنىڭ ئەتراپىدا پايپېتەك بولۇپ پەرۋانىدەك چۆرگىلەيتتى، توختىماي كۆز يېشى قىلاتتى.

ئەتىسى چۈشكە يېقىن ئالەمنى قاراڭغۇلۇق بېسىشقا باشلىدى، تۇيۇقسىز ئۆينىڭ ئىچى كېچىدەك بولۇپ كېتىپ ئىنىك ئانا بىر نەرسىنى ئوبدان كۆرەلمەي چىراغ يېقىشقا مەجبۇرى بولدى، دەل مۇشۇ چاغدا مەلىكە قاتتىق بىر تولغاق تۇتۇش بىلەن ئاخىرى بىر سىمىز بۇدرۇق ئوغۇلنى تۇغدى، بوۋاق دۇنياغا كۆز ئاچتى،قاراڭغۇلۇقمۇ تەدرىجىي يوقىلىپ ئالەم يورۇشقا باشلىدى. يېڭى تۇغۇلغان بوۋاقنىڭ يىغىسى پۈتۈن تاغ تورانى بىر ئالدى، تاغ شاملى بوۋاقنىڭ يىغا ئاۋازىنى قىيا-جىلغىلاردىن ئاتلىتىپ ھۇشسىز ياتقان ياۋۇزبەگنىڭ قۇلىقىغا بىلىنەر-بىلىنمەس ئاڭلاتتى.

ياۋۇزبەگ ئوغلىنىڭ يىغا ئاۋازىنى ئاڭلىغاندەك بولۇپ ئاستا-ئاستا ھۇشىغا كەلدى، ئۇ بالىسىنىڭ يىغا ئاۋازىدىن كۈلۈپ كەتتى...

گېنېرال سوراقخانىغا كىرىپ كەلدى.ئۇ كېچىدىن ياۋۇزبەگنى سوراق قىلىمەن دەپ تۈن يېرىمىغىچە بۇ يەردە تۇرغاچقا كۆزلىرى ئۇيقۇسىزلىقتىن قىزىرىپ قاپاقلىرى تومپىيىپ كەتكەن ئىدى، شۇ تاپتا ئۇ بەئەينى بىر كۆزىگە قان چۈشكەن چوشقىغىلا ئوخشاپ

قالغان ئىدى.
ياۋۇزبەگ ھېلىمۇ تۆمۈر ئۇرۇندۇقتا زەنجىر-كىشەنلەر بىلەن باغلىنىقلىق تۇراتتى .گېنېرال شۇنداق قاۋۇل بەدەنلىك ياۋۇزبەگنىڭ بىر كېچىدىلا مۇشۇنداق ئېچىنىشلىق بىر ھالەتكە كىلىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى ھەم ئۇنىڭ كۆيۈپ كاۋاپ بولۇپ كەتكەن تىنىدىن يىرگەنگەندەك بولدى. سوراقچىلار گېنېرالغا بېشىنى چايقاپ ئۇنىڭدىن ھېچقانداق جاۋاب چىقمىغانلىقىنى ئېيتىشتى.
گېنېرال ياۋۇزبەگنىڭ ئالدىغا كىلىپ تۈيۈقسىز بىر گەپنى قىلدى :
- باش سانغۇن، مەلىكە كۆن چېچەكنى سىز بىلەن بىرگە بۇلىشى مۇمكىن دېگەن خەۋەر بۇگۇن سەھەردە قۇلىقىمغا كىرىپ قالدى بۇ راستما؟
ياۋۇزبەگنىڭ قورققان ئىشى ئاخىرى يۈز بەردى، ئەمدى ئۇ مەلىكىنىڭ بىخەتەرلىكىدىن ئەنسىرەشكە باشلىدى، ئىشلارمۇ بارغانسېرى يامانغا قاراپ ئۆزگىرىۋاتاتتى.
- ئەگەر مەن... بايلىقنى نەگە يوشۇرغانلىقىمنى... دەپ بەرسەم... راستىنلا... مىنى... قۇيۇپ بېرەمسەن...؟
ياۋۇزبەگنىڭ ھەر بىر ئېغىز گېپى ئۇنىڭ لەۋلىرىدىن ئاران چىقاتتى. شۇڭا ئۇ ياۋۇزبەگنىڭ پەس ئاۋازدىكى گېپىنى ئوبدان ئاڭلىيالمىدى.
- نېمە دېدىڭ يەنە بىر دىگىنە؟
- بايلىقنىڭ.. ئورنىنى... دەپ بەرسەم... راستىنلا... مىنى قۇيۇپ...بېرەمسەن...؟
گېنېرال ئۇنىڭ ئاخىرى گەپكە كىرگەنلىكىدىن ئىنتايىن خۇشال بولدى، ئۇ كۆڭلىدە «سىنى مۇشۇ سېسىغان تىنىڭ بىلەن قۇيۇۋەتسەممۇ قۇيۇۋەتمىسەممۇ ئەتىگە قالماي بەربىر ئۆلۈپ كېتىسەن، ھەي بىچارە بايقۇش» دىگەننى ئويلاپ ئۇنىڭ ئاخماقلىقىدىن كۈلۈپ كەتتى.
- ئەلۋەتتە قۇيۇپ بىرىمەن، قېنى ئېيتە!
- گېپىڭ...راستمۇ...؟
- راست بولمامدىغان...راست!
- ماڭا...بىر يۇتۇم...سۇ ...
- ئۇنىڭغا سۇ بىرىڭلار!
ياۋۇزبەگ سۇنى ئېغىزىغا ئالالمىدى، چۈنكى ئۇنىڭ بويىننى ئالدىغا ئىگىلەلىگۇدەك ياكى ئېغىزىنى چوڭراق ئاچالىغۇدەك ماغدۇرىمۇ قالمىغان ئىدى.گېنېرال سوراقچىلارغا زەنجىرنى ئازراق بوشۇتۇپ قويۇشقا ئىشارەت قىلدى، چۈنكى گېنېرال ئۇنىڭ ئېغىزىدىن ئەمدى گەپ ئالاي دەپ تۇرغاندا ئۇنىڭ تۈيۈقسىز نەپەستىن قېلىشىنى خالىمايتتى.
سوراقچىلار ئۇنى ئازراق بوشىتىپ قويدى، ياۋۇزبەگ ئەمدى بويىننى بوشراق سوزۇپ سۇنى ئاغزىغا ئېلىپ بىر قانچە يۇتۇم يۇتالىدى.
- سۆزۈمنى ... ئېسىڭلاردا تۇتۇڭلار...جەنۇبىي چېگرادىكى...خان يايلىقىنى...بىلەمسىلەر...؟
ياۋۇزبەگنىڭ ئاۋازى بارغانسېرى چۈشۈپ كەتتى.
گىنىرال ئۇنى ئۆلۈپ قالىدىغان بولدى دەپ ئويلاپ قېلىپ جىددىيلەشكىنىچە دەرھال دوختۇرغا ئادەم چىقارتتى.
- ياۋۇزبەگ غەيرەت قىلىڭ، گېپىڭىزنىڭ ئاخىرىسىنى دەڭ! ـ دېدى گېنېرال ياۋزبەگنىڭ ئېغىزىغا قۇلىقىنى يېقىن ئەكىلىپ.
- خان يايلىقىدا...بىر قەدىمىي... مازار بار...
- شۇنداق، شۇنداق ، كونا بىر مازار بار...
- شۇ مازارنىڭ...غەربىدە...نېرىسىدا...
گېنېرال نېمە گەپ ئىكەنلىكىنى ئېنىق ئاڭلىيالماي قۇلىقىنى ياۋۇزبەگنىڭ ئېغىزىغا چاپلىغانچىلىك قىلدى:
- باش سانغۇن ، مازارنىڭ غەربىدىكى قەيەردە؟
دەل مۇشۇ ۋاقىتتا ياۋۇزبەگ تۈيۈقسىز شۇنداق بىر كۈچكە كىلىپ بېشىنى ئالدىغا سۇنۇپلا خۇددى بۆرە ئولجىسىنىڭ ئەجەللىك بويىننى ئېلىۋالغاندەك توڭغۇز گېنېرالنىڭ گېلىنى ئاغزىغا كاپپىدە ئېلىۋالدى-دە بار كۈچى بىلەن قاتتىق چىشلەپ قاۋاننىڭ پوكىنىنى قويىۋەتمىدى، دەقىقە ئىچىدە گېنېرالنىڭ قۇلىدىكى تاپانچا يەرگە چۈشۈپ كېتىپ ئىككى قۇلى بوغۇزلانغان كەپتەرنىڭ قانىتىدەك ھاۋادا تىترەپ لەيلەشكە باشلىدى، ياۋۇزبەگ ئەسلىدە بىر چىشلەشتىلا گېنېرالنىڭ بۇيۇن ئارتېرىيىسىنى ئۈزىۋەتكەن بولغاچقا ئاخماق گېنېرال يېنىدا ئېلىپ يۈرگەن يېشىل ئالماسقا قاراشقىمۇ ئۈلگۈرەلمەي جان تەسلىم قىلغان ئىدى. ياندىكى سوراقچىلار نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي يەردىكى تاپانچىنى ئېلىپلا ياۋۇزبەگنىڭ بېشىغا قارىتىپ ئوق ئاتتى...
ياۋۇزبەگ ئوق ئاۋازىدىن چۆچۈپ يانغا قارىۋىدى، مەلىكە كۆن چېچەك ئىشىك تۈۋىدە ئۇنىڭغا قاراپ قۇلىنى سۇنغىنىچە كۈلۈپ تۇرۇپتۇ، ئۇ ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ مەلىكىنىڭ ئالدىغا باردى، مەلىكە ئۇنى باغرىغا چىڭ باستى، ياۋۇزبەگ خۇددى ئىلگىرىكىگە ئوخشاش مەلىكىنى توغرىسىغا كۆتۈرۈۋالغىنىچە بۇيەردىن يىراقلاپ كەتتى...
ياۋۇزبەگنىڭ چېكىسىدىن شىرىلداپ چىققان قىپقىزىل قان ئۇنىڭ قۇلاق يۇمشىقىدىن ئېقىپ شېھىتنىڭ پۈتۈن بەدىنىنى يۇيۇپ چىقتى

ئاندىن پۈت بارماقلىرى ئارىسىغا كىلىپ بىردەم توختاپ شېھىت بىلەن ۋىدالاشقاندىن كېيىن ئۇدۇل شېھىت دەسسىگەن تۇپراققا سىڭىپ كەتتى.
ئوق ياۋۇزبەگنىڭ چېكىسىدىن تىشىپ كىرىپ كەتتى، ئۇنىڭ چېكىسىدىن بۇقۇلداپ قان ئېقىشقا باشلىغان مۇشۇ پەيتتە مەلىكە كۈن چىچەكمۇ ئۆزىدىن ئىسسىق بىر نەرسىنىڭ مېڭىپ كەتكەنلىكىنى سەزدى، ئۇنىڭ يۈرىگى ئۆرۈلۈپ نەپەسلىنىشى قىينالدى، ئىنىك ئانا مەلىكىدىن تۇيۇقسىز كۆپلەپ قان چىقىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ئەس-ھۇشىنى يۇقاتتى، چۈنكى تۇغۇتتىن كېيىنكى بۇنداق قاناشتا ھېچقانداق ئانا ساق قالالمايتتى، مەلىكە ئۆزىنىڭ بارغانسېرى بولالمايۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ ئىنىك ئانىنى چاقىردى:
- ئانا...مەن بولالمىدىم...
ئىنىك ئانا ھۆكرەپ يىغلاپ كەتتى.
- جېنىم قىزىم ...
- ئانا ...ياۋۇزبەگ مىنى چاقىرىۋاتىدۇ...
- ھەئە، بالام...
- ياۋۇزبەگنىڭ... بالىنىڭ ئىسمىنى پاشاخان قويغۇسى بار ئىدى...
- شۇنداق بالام...
ئىنىك ئانا يامغۇر كەبى ياش تۆكەتتى.
- ئەمدى يىغلىماڭ ئانا...مەندىن رازى بۇلۇڭ...
- مىڭ مەرتىۋە رازى بالام...مەن يىغلىمىدىم...
- بېشىمدىكى قۇرئان بىلەن ...ئاۋۇ يەردىكى ...تاجنى ئەكىلىپ بېرىڭ...
ئىنىك ئانا قۇرئان بىلەن خانلىق تاجنى مەلىكىنىڭ قولىغا تۇتقازدى، مەلىكە بارغانسىرى ئۇستىگە تىنىپ چىرايى سۇتتەك ئاقىرىشقا باشلاپ ياتقان يىرى پۇتۇنلەي قانغا توشتى. ئۇ ناھايىتى تەسلىكتە يېنىدىكى چۆەككە ئورالغان بالىسىنىڭ ئۇستىگە قۇرئانىنى قويۇپ ئۇنىڭ ئۇستىگە تاجنى قويدى ئاندىن ئىنىك ئانىسىدىن بوينىدىكى تۇمارنى ئېلىپ تاجنىڭ ئۇستىدە قويۇپ قويۇشنى ئېيتتى. مەلىكە ناھايىتى پەس ئاۋازدا گەپ قىلىۋاتاتتى.
- مەن... تۇركمەن خانلىقىنىڭ پادىشاھى بولۇش...سۈپىتىم بىلەن...ياۋۇزبەگ ئوغلى...پاشاخانىنى...خاندانلىقنىڭ ...خانى بولۇشىنى جاكارلايمەن...
مەلىكىنىڭ ئاۋازى بارغانسېرى پەسلەپ گېپىنىڭ ئايىغىنى دېيەلمىدى.
تاغ شامىلى ئىشكىنى غىچىرلىتىپ ئاچتى، مەلىكە كۆزىنى تەسلىكتە ئېچىپ ئىشىككە ئاخىرقى قېتىم قارىۋىدى ئىشىك ئالدىدا ياۋۇزبەگنىڭ ئاپئاپپاق كىيىپ تۇرغانلىقىنى كۆردى، مەلىكە ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ ئۇخلاپ قالغان ئوماق ئوغلىنى ئۇيغىتىۋەتمەسلىك ئۈچۈن پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ بېرىپ ياۋۇزبەگكە ئۆزىنى ئېتىپ ئۇنىڭ بويىنىغا گىرە سېلىۋالدى، ياۋۇزبەگ ئۇنى خۇددى بۇرۇنقىدەك توغرىسىغا كۆتۈرۈۋالدى، مەلىكە كۈلگىنىچە ياۋۇزبەگنىڭ قولىقىغا ئىنىك ئانام بار دەپ ئاستا پىچىرلىدى، ياۋۇزبەگ ئىككى يانغا قارىۋېتىپ كەينىگە كىرىۋالغان قارا بويناقنى بۇرۇنقىغا ئوخشاش بىر قولى بىلەنلا باغلاپ قويۇپ مەلىكىنى كۆتۈرگىنىچە تاغنىڭ يۇقىرىسىدىكى يېشىل چىمەنلىككە ئېلىپ چىقىپ چىكەتتى...

يەتتىنچى باب: ئىنىك ئانا

1941-يىلىدىن كېيىنكى سوۋېت مۇستەملىكىسىدىكى تۈركمەنىستان

ياۋۇزبەگ بىلەن مەلىكە كۈنچېچەك ئۆزىنىڭ ئەتىۋارلىق ئوغلى پاشاخانىنى بۇ ئادالەتسىز دۇنياغا تاشلاپ قويۇپ كېتىپ قالدى، ئاتا-ئانىسىنىڭ دۇنيادىن خوشلاشقان كۈندە، كۈن بىلەن ئاي بىر يەرگە كىلىپ زىمىننى قاراڭغۇلۇق قاپلىغان يەنى تۈركمەنىستان زىمىنىدا كۈن تۇتۇلغان بۇ كۈندە تاغ قاپتىلىدىكى ئورمانلىقتا بۇ بالا دۇنياغا كەلدى.
ئىنىك ئانا جېنىدىن ئېزىز كۆرىدىغان قىزى كۈنچېچەكنىڭ مېيىتى بىلەن خوشلاشقاندىن كېيىن بۇۋاقنى باغرىغا چىڭ بېسىپ تۇمەنىمىڭ جاپالار بىلەن تاغدىن چۈشۈشكە مەجبۇرى بولدى، ئانىسىنىڭ ئىسسىق ئوغۇز سۈتىنى ئېغىزىغا ئېلىشقا ئۈلگۈرەلمىگەن بۇ بوۋاق ئاچلىقتىن ئىڭراپ يىغلايتتى...ئاللاھ شۈبھىسىزكى ناھايىتى قۇدرەتلىك ئىدى، سۇسىز چۆلدە يۇمران گىياھنى ئۈندۈرگەن بۇ زات بۇ بىگانە بوۋاقنىڭ بۇ دۇنيادىكى رىسقىنى تېخى ئۆزمىگەندەك قىلاتتى.
ئىنىك ئانا بوۋاقنىڭ ئېچىنىشلىق يىغىسىنى توختىتىش ئۈچۈن ئاللاغا زور ئۈمىد باغلاپ ئۆزىنىڭ كۆكسىنى بىچارە بوۋاقنىڭ ئاغزىغا سالدى...
بوۋاقنىڭ زېمىندىن كەتكۈسى يوق ئىدى، ئۇ بار كۈچى بىلەن ئىنىك ئانىنىڭ كۆكسىنى شورىدى، ئۇلۇغ ئاللاھ بوۋاققا ئىلتىپات قىلدى،

ياشتا چوڭ ئىنىك ئانىنىڭ كۆكسى تومۇرلىرى سىيقىرغاندەك بولۇپ بوۋاقنىڭ يىغا ئاۋازى پەسەيدى، گەرچە ئىنىك ئانىدىن بۆلىدۇقلاپ ئاق سۈت ئېتىلىپ چىقمىغان بولسىمۇ لېكىن سۈتكە ئوخشايدىغان بىر خىل ئېقىش سۇ ئۇنىڭ كۆكسىدىن بوۋاقنىڭ ۋۇجۇدىغا ئاقتى، بوۋاقنىڭ تەشنالىقى قاندى...

ئىنىك ئانىنىڭ مىنىپ ماڭغۇدەك ئۇلغى بولمىغاچقا تاغدىن پىيادە چۈشۈشكە مەجبۇرى بولغان ئىدى، ئۇنىڭ پۇتلىرى قاپىرىپ تاپانلىرى يېرىلدى، ئۆشنىسىگە ئارتىۋالغان ئېغىر بوخچا بىلەن قۇچىقىدىكى يېڭى جان ئۇنىڭ ياشانغان تېنىنى ئىگىپ ئالدىغا بىر قەدەم ئالالماس قىلىۋەتكەن ئىدى لېكىن قىزى كۆنچىپچەكنىڭ ئۆلۈمى ھەم ئۆزىنىڭ بوۋاققا بولغان ئانىلىق مېھرى ئۇنىڭغا چەكسىز كۈچ قۇۋۋەت ئاتا قىلدى، ئۇ لىۋىنى چىشلەپ خەتەرگە تولغان قىيا-جىلغىلاردىن ئېشىپ مېڭىشنى داۋاملاشتۇردى، قارا بويناق گاھىدا ئۇلارنى قوغداپ گاھىدا ئۇلارغا يول باشلاپ ئالدىدا ماڭدى. مانا مۇشۇنداق نەچچە كۈنلۈك جاپا مۇشاققەتلىك تاغدىن چۈشۈش سەپىرىدىن كېيىن ئىنىك ئانا ئاخىرى ھالسىزلانغان ھالدا ھېلىقى بازارغا كىرىپ كەلدى.

ئۇ زەرگەرنىڭ كىملىكىنى ئىلگىرى ياۋۇزبەگدىن ئاڭلىغاچقا ئۇدۇل زەرگەر بىلەن كۆرۈشمەكچى بولدى لېكىن ئىنىك ئانا ئىشلارنىڭ بۇنچە ئاددى ئەمەسلىكىنى بىلەتتى چۈنكى ياۋۇزبەگنى رۇس قۇراللىق كۈچلەر تۇتۇۋالمىسا ئوغرى-قاراقچىلار ياكى خەتەرلىك تاغ يولى ئۇنىڭغا ھېچنىمە ئىدى.

شۇڭا ئۇ بىرىەرگە چۈشۈپ ئارام ئالماقچى بولدى، ياتاق-دەڭلەر ئۇنىڭغا نىسبەتەن بىخەتەر ئەمەس ئىدى، چۈنكى ئۇنىڭ ئۆشنىسىدىكى بوخچىدا ھېساپسىز بايلىق يوشۇرۇنغان، ئۇ بۇ بايلىقلارنى ئۆزىنىڭ ئېتىقادى ۋە ئەقىدىسى بويىچە قۇچىقىدىكى بوۋاق بالىغا شۇنداقلا خاندانلىقنىڭ يېڭى خانىغا ساق-سالامەت تاپشۇرۇپ بېرىشى كېرەك.

ئۇ ھالسىز قەدىمى بىلەن بازارنىڭ ئىچىدىكى كۆڭلى تارتقان بىر ئۆيگە كىرىپ پانالىق تىلىدى، ئۆي ئىگىسى باغرى يۇمشاق ئادەم بولغاچقا ئۇلارغا ئىچى ئاغرىپ ئېھسان قىلدى.

ئەتىسى بامدات ۋاقتى بىلەن پۇت-قولى تېلىپ ماڭالمىغۇدەك بولۇپ كەتكەن ئىنىك ئانا ئاغرىق ئازابىغا چىداپ ئۆي ئىگىسى بىلەن خوشلىشىپ رەستىگە چىقتى ئۇ ئالدى بىلەن يۈرىكىگە تاشنى قويۇپ ئۆزىگە ئەگىشۋالغان نەسىللىك قارا بويناقنى كۆزىگە ياش ئالغىنىچە ئۆتكۈنچى بىر ئادەمگە بىرىۋەتتى، ئاندىن بوۋاقنى قۇچاقلىغىنىچە مەسچىت تەرەپكە بېرىپ ناماز بامداتتىن يانغان كىشلەرنىڭ چىقىشىنى كۈتۈپ تۇردى.

كىشلەر مەسچىتتىن يانغاندا ئىنىك ئانا جامائەتنى ئالدىنى توسۇپ قۇچىقىدىكى بوۋاقنىڭ ئۆزىنىڭ نەۋرىسى ئىكەنلىكىنى ئانىسىنىڭ تۇغۇتتا توگەپ كېتىپ مۇشۇ ھالغا كېلىپ قالغانلىقىنى بولسا يېڭى تۇغۇتلۇق بىرە ئائىلىنىڭ ئۆزىگە خەيرى-ئېھسان قىلىشىنى ئۆتۈندى.

جامائەتنىڭ بىردەك ئىنىك ئانىغا ئىچى ئاغرىشتى ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر قانچەيلەن ئۆيىدە قىزى ياكى كېلىنىنىڭ يېڭى تۇغۇتلۇق ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ ئېنىك ئانىنى ئۆيلىرىگە تەكلىپ قىلىشتى. ئىنىك ئانا خۇشاللىقىدىن كۆز يېشى قىلىپ ئۇلارغا رەھمىتىنى بىلدۈرگەندىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى يۇرۇش-تۇرۇشى پاكىزە سالاپەتلىك بىرەيلەننىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ ماڭدى. ئۇلار ئۆيگە يېتىپ بارغۇچە ئىنىك ئانا ئۇيەر-بۇيەردىن گەپ قىلغان بولۇپ بۇ ئوتتۇرا ياشتىن ئاشقان كىشىنىڭ ئەھۋالىنى قىسقىچە ئىگىلەپ كۆڭلى ئەمىن تاپتى، چۈنكى خانلىق دەۋرىدە خانلىقنىڭ شاھزادىسىنى ياكى مەلىكىسىنى ئېمىتمەكچى بولغان ئايالنىڭ يەتتە ئەجداد نەسەبى قاتتىق سۈرۈشتە قىلىنىپ ئىنىك ئانىنىڭ ئالىي نەسەبلىك بۇلىشىنى ئالاھىدە تەكىتلەيتتى، ئىنىك ئانا گەرچە ئۇنچىلىك تەپسىلى سۈرۈشتە قىلالمىغان بولسىمۇ ئەمما بۇ كىشىنىڭ نەچچە ئەۋلاد تۆۋىپ ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققانلىقىنى ئايالىنىڭمۇ كونىدىن -كونا دىندار ئائىلىدىن كېلىپ چىققانلىقىنى بىلىپ ئالەمچە خۇشال بولدى.

ئۇلار ئۆيگە كەلگەندە قۇياش ئەمدى ئۇپۇقتىن بېشىنى كۆتۈرگەن بولۇپ ئازادە ھەم پاكىزە ھويلا كىشىگە بىر خىل مېھرى ئىسسىقلىق تۇيغۇسىنى بىرەتتى، تۆۋىپ ئىنىك ئانىنى ئىچكىرىدىكى ئۆيگە باشلاپ كىردى، نەرسە كېرەكلەر رەتلىك قويۇلغان ئۆينىڭ ئىچىدىكى سۇپىدا چىرايلىق بىر جۇۋان بالىسىنى ئىمىتكىنىچە يوتقان كۆرپە ئىچىدە ئۇرۇنۇپ ئولتۇراتتى.

- قىزىم قارىغىنا، ساڭا ئالالاھنىڭ بىر مېھمىنىنى باشلاپ ئەكەلدىم، بۇ ئوغۇلنى ئوغلۇڭغا جۈپلىۋالغىن، بۇمۇ ئالالاھنىڭ بىزگە قىلغان ئىلتىپاتى...- دېدى تۆۋىپ ئىنىك ئانىنىڭ قۇچىقىدىكى بوۋاقنى زاكىسى بىلەن كۆتۈرۈپ قىزىغا سۇنغاچ - بۇ بىچارىنىڭ ئانىسى ۋاقىتسىز كېتىپ قاپتۇ، تېخى ئاران يەتتە كۈنلۈك بوپتىكەن، ئۇنى سۈتكە بىر قاندۇرغىنە قىزىم!

جۇۋان بوۋاقنى قوش قوللاپ ئالدى، ئۇ كۈلۈمسىرىگىنىچە بوۋاقنى ئەركىلىتىپ :

- ۋاھ، قورغۇينىڭ ئۆزىكەنغۇ بۇ بالا، ئوغلۇمدىن ئاران ئۈچ كۈنلۈك چوڭ ئىكەن، قېنى بالام تويغىچە شۈرىغىن، مەن سىنىڭ ئۆز ئاناڭ. جۇۋان ئاتىسىدىن خىجىل بولۇپ يانغا ئۆرۈلدى-دە ئەمچەك تونچىسىنى ئاپئاق بىر ماتا رەختتە سۈرتۈۋېتىپ قۇچىقىدىكى بوۋاقنىڭ ئاغزىغا سالدى، بوۋاق زوق-ئىشتىياق بىلەن يېڭى ئانىسىنىڭ ئەمچىكىنى كۈچەپ شۈراشقا باشلىدى.

تۆۋىپ قىزىنىڭ بۇ ئىشىدىن بەك خۇشال بولدى، قىزىنىڭ ئانىسىمۇ پەيدا بولۇپ قىزىغا مەدەت قىلىپ بۇ ئىشنى تەبرىكلىدى. ئىنىك ئانا بۇ ئائىلىدىكى ياخشى كىشلەردىن تەسىرلىنىپ كۆز يېشى قىلىپ ئالالاھقا شۈكرى-ھەمدۇسانا ئوقۇدى، ئۇلارغا ئۆزۈندىن-ئۆزۈن دۇئا قىلدى.

ئىنىك ئانا تەربىيە كۆرگەن بىلىملىك ئايال بولغانىنىڭ ئۈستىگە بەكلا كېلىشكەن چىرايلىق ئايال ئىدى، گەرچە ئۇ ياشانغان بولسىمۇ گەپ-سۆز، ئىش -ھەرىكەتتە خانىش ئايىملاردەك لاتاپەتلىك ئىدى، شۇڭا ئۆيدىكى ئايالنىڭ ئۆزىگە سەل-پەل دىققەت قىلىپ قالغانلىقىنى سىزىپ قېلىپ ئۇلارنىڭ ئۆيدە تۇرۇپ قالسىلا دېگەن تەلىۋىنى چىرايلىقچە رەت قىلدى ھەم بالىنى كۆندە نەچچە ۋاق ئەكىلىپ ئېمىتىپ تۇرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۇلار بىلەن خوشلاشتى.

ئىنىك ئانا ئېغىر بوخچىسىنى ئۈششىسىگە ئارتىپ بۇۋاقنى كۆتۈرگىنىچە يەنە كوچىغا چىقتى، دالدا بىر يەرگە كېلىپ بوخچا ئىچىدىكى ئۈنچە -ياقۇتلار ئىچىدىن ئىككى تال ئالتۇن تىللانى ئېلىپ كىچىكرەك بىر زەرگەرچىلىك دۇكىنىدا ئۇنى قەغەز پۇلغا ئالماشتۇردى.

ئىنىكنىڭ ئانىسى ئاستانىدە ئۇرۇغ-تۇغقانلىرى بولسىمۇ ئۇ قۇچىقىدىكى پاشاخانىنىڭ بىخەتەرلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ مۇشۇ يۇرتتا تۇرۇپ قېلىپ ئالدى بىلەن بالىنى ئىككى يېشىغىچە ئىمىتىۋېلىشنى ئويلىدى چۈنكى ئىنىك ئانىنىڭ ئوردىدا تۇرىدىغانلىقىنى شۇنداقلا ئۇنىڭ مەلىكە كىچىكچەك بىلەن بىرلا ۋاقىتتا يوقاپ كەتكەنلىكىنى پۈتۈن ئاستانە ئەھلى بىلەتتى.

ئىنىك ئانا بالىنى ۋاقتى -قەرەلدە ئىمىتىش ئىشىنى ئويلاپ تېۋىپنىڭ ئۆيىگە يېقىنراق بىر يەرگە ئورۇنلاشماقچى بولدى، لېكىن ئۇنىڭ بوخچىسىدىكى دۇنيا ئىنىك ئانىنى بەكلا بىسەرەمجان قىلغان بولۇپ ئۇنى ساق-سالامەت ئىگىسىگە يەتكۈزۈش بەس مۈشكۈل بولۇۋاتاتتى.

ئىنىك ئانا سۈرۈشتە قىلىش ئارقىلىق تېۋىپ تۇرىدىغان كوچىنىڭ ئايىغىدا ئولتۇرىدىغان كىشىلەر تەقۋا دەپ قارىغان بىر كىشىنىڭ ئۆيىنىڭ ئىشىكىنى چەكتى، ئۆي ئىگىسى قىرىق ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان كىچىك تىجارەتچى بولۇپ ياشانغان ئىنىك ئانىنىڭ ھالىغا ئىچى ئاغرىپ ئايالى بىلەن مەسلىھەت قىلغىلى كىرىپ كەتتى، ئىنىك ئانا قولىغا بىر تۇتام پۇلنى ئېلىپ ئۇلار مەسلىھەتلىشىۋاتقان ھۇجرىنىڭ ئىشىكىنى چەكتى ئاندىن ئۆيدىكى ئايالىغا ئۆزىنىڭ ئۆي ئىشلىرىنى ياخشى قىلالايدىغانلىقىنى، ياقا يۇرتتىكى ئوغلىنىڭ ۋاقتى-ۋاقتىدا ئۆزىگە تۇرمۇش پۇلى ئەۋەرتىپ تۇرىدىغانلىقىنى، نەۋرىسىنى ئىمىتىش ئىشىنى ئويلاپ بۇ يەردە تۇرۇپ قالغۇسى بارلىقىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن ئۆتۈندى.

تىجارەتچىنىڭ ئايالى كۆڭلى ياخشى ئايال بولسىمۇ ئۆيىنىڭ ئانچە چوڭ ئەمەسلىكىنى ئويلاپ ئىنىك ئانىنى يولغا سېلىپ قويماقچى بولغان ئىدى، لېكىن ئىنىك ئانىنىڭ قولىدىكى بىر تۇتام پۇلنى ئىرى نەچچە ئاي كوچىمۇ-كوچا تۇۋلاپ يۈرۈپ ئاران تاپالايدىغانلىقىنى بىلىپ ئۇ بۇ قارارىدىن ياندى. « بۇپتۇ ئانا، مۇشۇ ئۆيدە تۇرسىلا، سىلىنى كۆرۈپ ئانام رەھمەتلىك يادىمغا كېلىپ قالدى...» ئايال شۇنداق دېگەچ ئىنىك ئانىغا چوڭ ئوغۇللىرى تۇرىدىغان ئۆينى بىكارلىتىپ ئىككى ئوغلىنى ئۆيىنىڭ ئۈستىدىكى بالىخانىغا يۆتكىدى، ئىنىك ئانىمۇ دەرھال قولىدىكى قەغەز پۇللارنى تىجارەتچىنىڭ ئالغۇسى بولسىمۇ ئەدەپ يۈزىسىدىن ئالغىلى ئۇنىمايدىغانلىقىنى بىلىپ ھويلىدا ئويناۋاتقان كىچىك باللىرىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ ئۈلگۈردى.

ئىنىك ئانا بۇ ئۆيگە ئورۇنلاشقاندىن كېيىن شۇ ئاخشىمى بوخچىسىدىكى بايلىقلاردىن ئۆزىگە لازىم دەپ قارالغان خەتىرى يوقلىرىنى ئېلىۋاپ ئېلىپ بىلىگە تېڭىۋالغاندىن كېيىن بوخچىدىكى قالغان كۆپ مىقداردىكى بايلىقنى باشقا بىر ماتا رەختكە قاتمۇ-قات ئوراپ ئۆزى ياتىدىغان سۇپىغا چانمىغۇدەك قىلىپ كۆمۈۋەتتى.

بالا نەچچە كۈن ياخشى ئوزۇقلىنالماي تۇساتتىن ئانا سۈتىنى ئەمگەچكە كېچىچە بىئارام بولۇپ يىغلاپ چىقتى. بالىنى قۇرۇقداش ئىشلىرى بىلەن ئاۋارە بولۇپ تۈزۈك ئۇخلىيالمىغان ئىنىك ئانا ئەتىسى سەھەردە بالىنى ئېلىپ تېۋىپنىڭ ئۆيىگە بالىنى ئېمىتكىلى ئاپاردى ھەم ئۇلارغا پۇل بىلەن ئادىمگەرچىلىك قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۆي ئىچىنىڭ كەيپىياتى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ ئۇلار ئىنىك ئانىغا بولغان ھۆرمىتى ۋە ئامراقلىقى ھەسسىلەپ ئاشتى.

ئىنىك ئانىنىڭ پۈتۈن خىيالى ياۋۇزبەگنىڭ ئىزدىرىكىنى قىلىپ بېقىش بولغاچقا ئۇ بالىنى جوۋاننىڭ يېنىدا بىردەم قاپ قويۇپ ياۋۇزبەگ مۇئامىلە قىلىدىغان ھېلىقى زەرگەرنىڭ ئۆيى تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

ئۇ ئالدى بىلەن ئاۋات رەستىدىكى تىككۈچىلەرنىڭ شايى -دۇردۇنلاردىن تىككەن كىيىملىرىدىن باشتىن ئاياق بىر قۇر سېتىۋالدى ئاندىن ھاماماغا بېرىپ پاكىزە يۇيۇنۇپ تارانغاندىن كېيىن سېتىۋالغان كىيىملىرىنى كىيىپ ئۆزىگە خاس ھالدا ياساندى، ئىنىك ئانا تاغدا ياشاپ ئاددى كىيىملەر بىلەن يۈرۈپ بۇ بازارغا كەلگەن بولغاچقا ئۇنىڭ مۇشۇ تاپتىكى ھالىتى بىلەن ئابايامقى چاغدىكى ھالىتى ئاسمان-زېمىن پەرىقلىنەتتى.

ئۇ ئۇدۇل ھېلىقى زەرگەرنىڭ دۇكىنىغا باردى، زەرگەر ئۈستام دۇكىنىدا بولۇپ قەددى-قامىتى كېلىشكەن بۇ ئانا سۈپەتلىك ئايالنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلدۈردى، ئۇ ئىنىك ئانىنىڭ تاشقى كۆرۈنىشىدىن ئۇنى چوڭ شەھەردىن كەلگەن كاتتا باينىڭ ئايالى بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ ئۇنىڭغا خۇشامەت قىلىشقا باشلىدى.

- كەلسىلە ھەدە، مۇبارەك قەدەملىرى دۇكىنىمىزغا يېتىپ قاپتۇ، ئۆزلىرىگە نېمە لازىم بولغىيتتى؟ - دېدى زەرگەر شىرىن تىلىنى ئىشقا سېلىپ كۈلۈمسىرىگىنىچە.

- مەن ئاستانىدىن تۇغقان يوقلاپ كەلگەن بالام، كېلىنىم يېڭى تۇغۇتلۇق ئىدى، يۇرتقا قايتقىلىۋاتىمەن، شۇڭا زىرىدەك بىر نەرسە سوقتۇرغاچ باراي دېۋىدىم، ـ دېدى ئىنىك ئانا كىبرى ئۈستۈنلۈك بىلەن.

- چاتاق يوق ھەدە، زىرە دېگەننى ئاجايىپ تىزىۋېتىمىز، قالغىنىغا پۈتكەندە كۆرەلا، قانچە گىرام ئەتراپىدا قىلساق بۇلا؟

- جۈپتى يىگىرمە گىرامدىن ئىككى جۈپ بولسۇن!
زەرگەر بۇ گەپنى ئاڭلاپ گۇلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى.
- بايام كېلىنىمگە ئاپىرىمەن دىگەندەك قىلىۋىدىلە، ئىككى جۈپ بولسا بۇلاۋېرەمدۇ؟
- ھەي، ئادەم قېرىغاندا ئۇنتۇغاق بولۇپ قالىدىكەن، يەنە بىر تال ئارزۇلۇق قىزىممۇ بار، شۇنىڭغىمۇ ئالغاچ باراي ئەمدى.
- ئوبدان ئويلاپلا ھەدە، ئايال زاتى دىگەننىڭ كۆڭلى ئالتۇندا ئېچىلىدۇ ئەمەسمۇ؟
- شۇنى بىر دىمىسلە ئۇكام- دىدى ئىنىك ئانا ناھايىتى ئۇلۇق كىچىك تىنىپ ھەسرەتلەنگەن قىياپەتتە- ئاللاھ شۇ قىزىمنىڭ چىرايىدا بەختنى بەرگىنى بىلەن ئەردىن تەلىيىنى بەرمىدى، ئالتۇن-كۈمۈش دىگەنلەرگىمۇ ئائىلىمىزدە توكۇلۇپ تۇرۇپتۇ لېكىن شۇ قىزىمنىڭ ئايىدەك رۇخسارى ۋاقىتسىز خازاڭ بولدى دىسىلە ئۇكام...
زەرگەر بويتاق ئىدى، ئۇ ئىنىك ئانىغا سەپ سېلىپ قاراپ كۆڭلىدە«ئانىسى بۇنچە كېلىشكەن يەردە قىزى قانچىلىك چىرايلىقتۇ...» دىگەننى ئويلاپ ئىختىيارسىز ئىنىك ئانىنىڭ بۇ قىزىغا قىزىقىپ قالدى.
- سىڭلىمىز ئۇ... تېخى تالالىق بولماپتۇ-دە....- دىدى زەرگەر ئىنىك ئانىغا ھىسداشلىق قىلغان قىياپەتتە.
- ياقەي بالام، ئۇنى تالاغا چىقارغان، لېكىن كىيئوغۇل قۇلاق كەستى چىقتى دىسىلە، قۇلىدىكى نەچچە دۇكاننى ئۇتتۇرۇپ يەنە بولدى قىلمىدى، دادىسى بىچارە شۇ ئەتىۋارلىق قىزىنىڭ كۆڭلىنى دەپ مەيلى ئوغۇل بالىكەن ئوينىسا ئوينىسۇن دەپ ئالقىننى كەڭ ئېچىپ چۆنتىكىنى ئالتۇن-كۈمۈشكە تولدۇرسىمۇ بۇ كاساپەت ئۈيگە كەلگىلى ئۇنىمىدى، قەيەرلەردە يۈرىدىكىن ئۇ قىمارۋاز...- دىدى ئىنىك ئانا ئېغىر ھەسرەت بىلەن ئۇھ تىنىپ.
- توۋۋا خۇدايىم، شۇنداقمۇ ئادەملەر بۇلىدىكەن-ھە، قۇلىغا كەلگەن ئامەتنى بىلمەيدىغان !
- نىمىسىنى دەيدىغانلا بالام، دەپ كەلسەم قايناپ كىتىمەن، شەھەر ئىچىدىكى ئۆي-زېمىن، دۇكان-سارايلىرىمىز دوقمۇش-دوقمۇشلارنى ئىگىلەپ تۇرۇپتۇ، خۇدايىم ماڭا پەقەت ئىككىلا بالا بىرىپتىكەن، ئارزۇلۇق ئوغلۇم سودا قىلىمەن دەپ سەئۇدى تەرەپكە چىكەتكەنچە كىرگىلى ئۇنىمىدى، ئاڭلىساق شۇ يەردىكى كاتتا بىر باينىڭ قىزىغا ئۆيلىنىپ بالا چاقىلىق بولۇپتىمىش، ئەمدىلىكتە دۇكان-ساراي، ئېتىز-ئېكىنلارغا قارايدىغان ئادىمىمىز يوق بولدى، بىزمۇ قېرىپ قالدۇق، ئۆلۈپ كەتسەك بېشىمىزدا خەتمە -قۇرئان ئوقۇغۇدەك ئوغلىمىز تېخى يوق، كىيئوغۇل دىگەن ۋاپاسىز پەيدا بولغان بولسا بارلىق بىساتىمىزنى بۇلارغا خەتلەپ بىرىپ بىزمۇ مەككە تەرەپكە چىكەتكەن بۇلاتتۇق دىسىلە بالام...
ئىنىك ئانا يالغاندىن كۆز يېشى قىلىپ ياغلىقنىڭ بۇرجىگىدە يېشىنى سۈرتكەن بولۇپ ئولتۇردى.
ئاشخىچە دۇكاندىكى شاگىرت بالا زەرگەرنىڭ ئىشارىتىگە ئاساسەن ئارقا ئۆيگە چىقىپ چاي چەينىكىنى ئەكىرىپ ئۈلگۈرگەن ئىدى، زەرگەر قىزىق چايدىن بىر پىيالىنى ئىنىك ئانىغا قوش قوللاپ تۇتۇپ ئۇنىڭغا بولغان ھۆرمەت ۋە مېھماندوستلۇقنى بىلدۈردى.
ئىنىك ئانا قولىدىكى چاينى پۈۋلىگەن بولۇپ زەرگەرگە قىزىققان قىياپەتتە سەپ سېلىپ قاراشقا باشلىدى، زەرگەر ھۇشيار ئادەم ئىدى، ئىنىك ئانىنىڭ ئۆزىگە ئانىلارچە قارىغان كۆز نۇرىدىن ئۇنىڭ كۆڭلى بىرنىمىنى تۈيۈپ يۈرىگى ئويناپ كىتىۋاتاتتى.
- مەن ماڭاي بالام، قىزىم تۇققانلارنىڭكىدە قېلىۋىدى، كۆزى يولۇمدا قالدى ھەقچان، ماۋۇنى ئالغاچ كېلىۋىدىم، بولسا مۇشۇنىڭ ئۆزىدە سۇقۇپ بەرگەن بولسىلا. - ئىنىك ئانا شۇنداق دىگەچ يانچۇغىدىن يەتتە-سەككىز تال ئالتۇن تىللانى شاراقلىتىپ ئېلىپ بوتكىنىڭ ئۈستىدە قۇيۇپ قويدى، زەرگەر بۇنى كۆرۈپ ھەيرانۇ-ھەس قالدى، ئەسلىدە ئىككى جۈپ زىرە سوقۇش ئۈچۈن ئەڭ كۆپ بولغاندىمۇ ئۈچ-تۆت تال تىللا بولسا يىتەتتى.
- ھەدە بۇلارنى نەدىمۇ ساقلىغان بولغىيتىلە، ھازىر بۇنداق ئەتىۋا ماللارنى ئۇچراتماق بەك تەس بولۇپ كەتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ جىق بولۇپ كىتىپتۇ، مۇشۇنىڭ يېرىمى بولسا كۇپايە...- دىدى زەرگەر ناھايىتى مۇلايىملىق بىلەن تىللالارنى ئىنىك ئانىنىڭ قولىغا سۇنۇپ.
- ھېچقىسى يوق، بۇ بىرنىملەر كۆتۈرۈپ يۈرۈپ نېمە قىلارمەن، كۆزۈمگە ئىسسىقلا كۆرۈنۈپ قالدىڭىز بالام، ئەپ قۇيۇڭ لازىمى بولۇپ قالىدۇ،-دىدى ئىنىك ئانا ئۇ ئالتۇن تىللالارغا كۆز قىرىنى سالماستىن.
زەرگەرنىڭ ئاغزى قۇلىقىغا يەتتى، ئۇ كۆڭلىدە « توۋۋا ئاللاھ ئىگەم مۇشۇ كۈنلەردە ئارقا -ئارقىدىن بېرىۋاتىدۇيا ماڭا، ئادەمنىڭ ئامىتى كەلسە ئىشكنى ئېچىۋالسا تۆكۈلۈكتىن چۈشىدۇ دىگىنى ئەجەب راسكىنا...» دىگەننى ئويلىدى.
- ھەدە ئۆزلىرى يۇرتىمىزغا مېھمان ئىكەنلا، ناۋادا مىنى يات كۆرمىسىلە ئۆيۈمگە كىلىپ بىرە پىيالە چېيىمغا داخىل بۇلغان بولسىلا، گەرچە مەن بويتاق بولسامۇ قولۇم گۈل مىنىڭ، چوڭلارنىڭ دۇئاسىنى ئالماق بۇ ھۇنىرىمدىن مىڭ ئەۋزەل ھەدە...- دىدى زەرگەر ئىشلارنىڭ ناھايىتى ئۇڭۇشلۇق كېتىپ بېرىۋاتقانلىقىنى پەملەپ.
- بولىدۇ بالام، ھازىر يىراق-يېقىندىكى تۇققانلار كەلگىنىمىزنى بىلىپ بىزگە ئارام بەرمەيۋاتىدۇ، بىر كۈنى مەن ئالايىتەن ۋاقىت چىقىرىپ قىزىمنى بىرگە ئېلىپ كىلەي، شۇ چاغدا ئولتۇرۇپ ئالدىرماي پاراڭلىشارمىز، مەن قايتاي بالام...
ئىنىك ئانا ئورنىدىن تۇرۇپ زەرگەر بىلەن خوشلىشىپ دۇكاندىن چىقتى، زەرگەر ئىنىك ئانىدىن ئايرىلىشقا قىيمىغاندەك ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كوچىنىڭ خېلى بىر يېرىگىچە بېرىپ ئۇنى ئۇزۇتۇپ قويدى.
ئىنىك ئانا زەرگەر بىلەن خوشلاشقاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ پىلانى بويىچە رەستىدىكى يەنە بىر ئاۋات كوچىغا ئىتتىك قەدەم باستى.

ئۇ باشقىلارغا ئۆزىنىڭ قىزىنىڭ ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ ئۆيگە پەيدا بولمىغانلىقىنى، قىزىنىڭ ئىلگىرى جەمىيەتتىكى يامان ئادەملەر بىلەن ئارىلىشىپ قالغانلىقىنى ئېيتىپ كۆز يېشى قىلدى، ئاندىن بىرەيلەننىڭ ئارقا رەستىدىكى خام بازىرىدا كېچىسى ئېچىلىدىغان بەزمىخانىنىڭ بارلىقىنى بەزمىخانىنى ئىسمايىل سەتەڭ دەپ ئاتىلىدىغان بىرسىنىڭ ئاچىدىغانلىقىنى بەزمىخانىدىكى رەققاس قىزلارنىڭ ئىچىدە ئەشۇنداق نارەسىدە قىزلارنىڭمۇ چىقىپ قالىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى.

ئىنىك ئانا دەرھال ئارقا رەستىدىكى خام بازىرىغا ئالدىرىدى، ئۇ كىشىلەرنىڭ كۆرسەتمىسىگە ئاساسەن قىزىل سىرلانغان چوڭ بىر دەرۋازىلىق ئۆينىڭ ئىشىگىنى قاقتى.

ئۆي ئىچىدىن بىر خىزمەتچى چىقىپ ئىنىك ئاندىن نېمە ئىشى بارلىقىنى سورىدى. ئىنىك ئانا ئىسمايىل سەتەڭ بىلەن كۆرىشىدىغان مۇھىم ئىشى بارلىقىنى ئېيتتى. خىزمەتچى ئۆيگە كىرىپ كېتىپ ھايال ئۆتمەي ئىنىك ئانىنى چوڭ ھويلىنىڭ كەينىدىكى قاتار-قاتار سېلىنغان ئۆيلەرنىڭ ئەڭ ئاخىرىسىدىكى بىر ئۆيگە باشلاپ ئەكىردى، بۇ ئۆي مېھمانلارنىڭ ئارام ئالىدىغان ئۆيى بولسا كېرەك، قات-قات سېلىنغان زىلچا گىلەملەر ئۈستىدە تاۋار-دۇردۇنلاردىن ئىتىلگەن كۆرپىلەر، كەشتىلەنگەن ياستۇقلار شۇنداق رەتلىك سېلىنغلىق تۇراتتى. ئىنىك ئانا بۇ ئۆينىڭ زىننەتلىنىشىگە قاراپ ئىسمايىل سەتەڭنىڭ بوش ئادەم ئەمەسلىكىنى بىلىپ كۆڭلىدىكى پىلانىنى پىششىقلىدى.

شۇ چاغدا سىرتتىن قىرىق ياشلار چامىسىدىكى سىمىز بىر ئەركىشى ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ كۈلگىنىچە ئۆيگە كىرىپ كەلدى.ئىنىك ئانا ئۇنىڭ بىلىنى تولغاپ ماڭغىنىغا قاراپ ئۇنىڭ ئىسمايىل سەتەڭ ئىكەنلىكىنى پەملىدى.

- ۋايىيەي ! ئۆزلىرىنى ساقلىتىپ قويۇپتىمىنا ، مىنى نېمە ئىش بىلەن ئىزدىگەن بولغىيتتىلا؟ - دېدى ئىسمايىل سەتەڭ ئىنىك ئانىنىڭ پوزۇر كېلىشكەن تۇرقىغا قاراپ كۈلگىنىچە.

- ئۆزلىرىنى ئىزدەپ كېلىشىمدە ئازراق ھاجىتىم چىقىپ قالغان ئىدى، بىلمىدىم ياردەم قوللىرىنى سۇنالىمىكىن؟ - ئىنىك ئانا شۇنداق دىگەچ نەزىرى ئۈستۈنلۈك بىلەن يانچۇغىدىن بەش تال ئالتۇن تىللانى چىقىرىپ ئىسمايىل سەتەڭنىڭ ئالدىدا قويۇپ قويدى.

بۇنى كۆرگەن ئىسمايىل سەتەڭ قىلغىلى قىلىق تاپالماي ھجايغىنىچە ئىنىك ئانىنىڭ ئالدىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ :

- ۋايىيەي، بۇنداق قىلىش كېتەمتى ھەدە، نېمە گەپ بولسا ماڭا دەۋەرسىلە، قولۇمدىن كېلىشىچە كۆچەيمەن... قېنى نېمە گەپتى...؟ - دېدى ئىسمايىل سەتەڭ ئىككى قولىنى كۆكسىگە قويۇپ قىزلاردەك نازلىنىپ.

- ئۇنداقتا گەپنى ئۇچۇقلا دەي ئۇكام، ئاستانە شەھرىدە بجىرىدىغان ئازراق يەر ئىشىمىز بار ئىدى، ئاڭلىساق يەر ئىشلىرىغا مەسئۇل رۇس ئەمەلدار ئاستانىدىن مۇشۇ يۇرتقا قاراپ مېڭىپتۇ، قارىساق پەيتى كەلگەندەك تۇرىدۇ، شۇڭا كىچىلەپ يول يۈرۈپ بۇ يەرگە يېتىپ كەلدۇق ، ئاڭلىساق ئۇ ھارامزەدىنىڭ پۇل-بايلىققا خوشى يوق ئىكەن لېكىن گۈزەل نازىنىنلارنى كۆرسە شۆلگىيى ئېقىپ تۇرالمايمىش، سىزنى ئىزدەپ كىلىشتىكى مەقسىتىم ئۇكام، بىزگە ناز خۇلقلىق ھەقىقى ساھىبجامالدىن بىرنى تېپىپ بەرگەن بولسىڭىز، ئەڭ ياخشىسى ياقا يۇرتلۇق قىز بولغان بولسا ياپقان تۇۋاق ياپقان پېتى قالسا بولاتتى، بىزنىڭ بىگىم ئەر كىشى بولغاچقا ئەپسىز ھېس قىلىپ مىنى بۇيەرگە ئەۋەتتى، ئىش مۇۋاپىقىيەتلىك بولسا پۇلنىڭ كۆزى سىزگە قاراپ تۇرمايتتى ئۇكام.

ئىنىك ئانا بۇ گەپلەرنى قىلىپ بولۇپ سوئال نەزىرى بىلەن ئۇنىڭغا قارىدى، ئىسمايىل سەتەڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئاغزىنى تۇتۇپ كۈلۈپ كەتتى.

- ۋاي جېنىم، ئاران مۇشۇ ئىشمىدى ھەدە، خاتىرجەم بولسىلا يىراق شەھەردىكى دوستۇم نۇرى نايناق بىلەن دېيىشىپ قويغان، ئۆگۈنلۈككە ئۇنىڭ يېنىدا تۇرىدىغان بىر رەققاس قىز بۇ يەرگە كەلمەكچىدى، ئاڭلىسام كاساپەتنىڭ ئىچكەن سۈيى بويىنىدىن كۆرۈنۈپ تۇرارمىش، ھىلە-نەيرەڭدە شەيتانمۇ ئۇنىڭغا قول باغلاپ تۇرغۇدەك، شۇنىلا ئۇدۇللىمايمۇ؟

- ياخشى ئېيتتىڭىز ئۇكام شۇنداق بولسۇن، ئۇنى ئېلىپ كىتىشكە ئۆگۈنلۈككە قانداق ۋاقىتتا كىلەي؟

- سورۇننى بۇ يەردە تۈزمەمدۇق ھەدە، ناۋادا سىرتتا بىرە كۆڭۈلسىزلىك بولۇپ قالسا نۇرى ناينىاقتىن قۇتۇلماق تەستى... ۋاي جېنىم ئەمدى قانداق قىلارمىز...

ئىسمايىل سەتەڭ چىمچىلاق بارمىقىنى چىشلەپ ئالدىدىكى ئالتۇن تىللاغا قاراشقا باشلىدى، ئۇنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنگەن ئىنىك ئانا يانچۇغىدىن يەنە ئىككى تال تىللانى چىقىرىپ ئالدىدىكى تىللارنىڭ ئۈستىگە شاراقلىتىپ قوشۇپ قويغاچ:

- مېھمان بەك نازۇكتى ئۇكام، ئۇنى بۇيەرگە باشلاپ ئەكىلىش قۇلايسىز، شۇڭا ئۇنى ماڭا بىر كېچە -كۈندۈزلۈك بىرىپ تۇرسىڭىز ئىش پۈتكەندە ھاردۇقىڭىزنى باشقىچە چىقىرىمەن ئۇكام - دېدى ئىنىك ئانا مەنىلىك قىلىپ ئۇنىڭغا قاراپ.

- ۋاي چاتاق يوق ھەدە، ئۆگۈنلۈككە چۈشتە بىر كىلىڭە، ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن ئۆزەم بىر نېمە دەپ چىقارمەن، ئۇ چوشقا ھەرقانچە بولسىمۇ ئۇنى ئۆلتۈرۈپ قويماس...ھى...ھى...- دېدى ئىسمايىل سەتەڭ ئىنىك ئانىنىڭ بىقىنىنى چىمداپ.

ئۇلار شۇنداق قىلىپ ئۆگۈنلۈككە چۈشتە كۆرۈشىدىغانغا پۈتۈشۈپ خوشلاشتى.

- ئىنىك ئانا يولدا كەلگۈچە ياۋۇزبەگنى خىيال قىلىپ ئۇنىڭ ئىزدىرىكىنى ئېلىش ئۈچۈن قىلغان ئىشلىرىنىڭ بىكار بولۇپ كەتمەسلىكىنى ئاللاھتىن تىلىدى.

ئۇنىڭ ئىسمايىل سەتەڭ بىلەن دېيىشكەن كۈنمۇ يېتىپ كەلدى.

چۈشكە يېقىن ئىنىك ئانا بالىنى سۈت ئانىسىنىڭ يېنىدا قاپ قۇيۇپ كىيىم سالغان بوخچىسىنى كۆتۈرگىنىچە رەستىگە چىقتى ئاندىن خالى بىر جايىنى تېپىپ ئۇستىۋېشىنى ئالماشتۇرغاندىن كېيىن ئىسمايىل سەتەڭنىڭ قېشىغا ئالدىراپ ماڭدى.
ئىسمايىل سەتەڭمۇ ئۆزىگە ئالدىنى قىلغان بۇ بايلىقتىن خۇشال بولۇپ ئىنىك ئانىنىڭ يولىغا ئىنتىزار بولۇپ تۇراتتى، ئىشىك قېقىلىپ ئىنىك ئانا كىرىپ كەلدى، ئىسمايىل سەتەڭ ئاۋالقىدەكلا كاسىسىنى سىلكىپ ئىنىك ئانىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئېگىلىپ سالام قىلدى.
- ۋاييەي ئەمدى كەلدىلىمۇ، يوللىرىغا قاراپ تۇرغىلى نەۋاخ، ماڭسىلا ئۇ قىزنى سىلىگە بىر كۆرسىتەيچۇ...- ئىسمايىل سەتەڭ شۇنداق دىگىنىچە ئىنىك ئانىنىڭ قولىنى يېتىلەپ مېھمانخانىغا ئەكىردى.
دىگەندەك مېھمانخانىدا ئاي دىسە ئاي ئەمەس كۈن دىسە ئەمەس بىر قىز ناز بىلەن ئولتۇراتتى، ئۇ قىز ئىنىك ئانىنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئېگىلىپ سالام قىلدى، ئىنىك ئانا رەققاس قىزنى كۆرۈپ ئىسمايىل سەتەڭدىن رازى بولۇپ مېيىقىدا كۈلۈپ قويدى.
ئۇلار ئۇ ئۆيدىن چىقىپ بازارنىڭ سىرتىدىكى پىنھان بىر جايغا بېرىپ شۇ يەردىكى شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان سۇنىڭ بويىدا پاراڭلاشتى.
- گەپنى ئەگىتمەي سىزگە ئۇدۇللا دەۋېرەي، بىر ئىشتا سىزنىڭ ياردىمىڭىزگە موھتاج بولۇپ قالدىم، بولسا ماڭا بىر ياردەم قىلىسىڭىز بوپتىكەن قىزىم،- ئىنىك ئانا شۇنداق دىگەچ يېنىدىن ئون نەچچە دانە ئالتۇن تىللانى چىقىرىپ سەككىز تالنى قىزنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدى.
قىزچاق ئۆمرىدە بۇنچىلىك جىق ئالتۇن تىللانى تۇتۇپ باقمىغان ئىدى، ئۇ بۇ تىللانى قولىدا سىقىمداپ تۇرۇپ ئىنچىكە ئاۋازىنى تىترىتىپ سورىدى :
- نېمە ئىشتى ئانا ئۇ، شۇنچە سىرلىق؟
- سىرلىقمۇ ئەمەس قىزىم، بىر ھساپتا بۇغۇ ئادەتتىكى بىر ئىش ئىدى، مەن ئاستانىدىكى ھاشىم باي دېگەننىڭ چوڭ خۇتۇنى بولىمەن بالام، ئۆيىمىزدە ئىش قىلىدىغان بىر يىگىت بار ئىدى، ئۇنى كىچىگىدىن باشلاپ بىز بالىچىلاپ بېقىۋالغان، كونىلار ئادەم بالىسى باقساڭ ئاغزى بۇرنۇڭ قان بولۇر دەپ توغرا دەپتىكەن، ئۇنىڭ قولى قېيىق چىقىۋالدى دىسىلە، باي ئاكىڭىز بىرسىنىڭ ئامانىتىنى ماڭا ساقلاپ قويغىن دەپ بىرىۋىدى مەن ئادەتتىكى ئالتۇن-كۈمۈش ئوخشايدۇ دەپ مۇنداقلا تىقىپ قۇيۇپتىمەن، ئەسلىدە ئۇنىڭ ئىچىدىكى پۇتۇنلەي قىممەت باھالىق ئۈنچە مەرۋايىت ئىكەن، كىم بىلسۇن ئۆيىمىزدىكى ھېلىقى يىگىت بۇنى كۆرۈپ قېلىپ ئوغۇرلاپ كىتىپتۇ، ھازىرغا كەلگەندە باي ئاكىڭىز ياكى ئامانەتنى تاپسەن ياكى بولمىسا ئۇ ئوغرىنى تاپسەن بولمىسا سۈزۈك شۇ دەپ تالاق قىلغىلىۋاتىدۇ، ئۇ ئوغرى تاھازىرغىچە تېپىلمىدى، بۇپتۇ سۆزۈمنى ئالاي دىسەم شۇنچە يىل تۇتقان ئۆيۈم، يىغقان ئالتۇن-كۈمۈشلىرىم ئەشۇ توقال خوتۇنلارغا شۇ پېتى قالغۇدەك، ئايال كىشى دېگەن ئاجىز ئىكەن بالام، بۇ گەپلەرنى ئىسمايىل سەتەڭگە دىيىشكە بولمايتتى شۇڭا ماڭا بىر ياردەم قىلىسىڭىز بۇلاتتى...
ئىنىك ئانا ياۋۇزبەگنى خىيال قىلىپ كۆزىگە لىق ياش ئالدى، رەققاس قىز بۇلارنى ئاڭلاپ يۈرىگى بىر ئاز جايىغا چۈشكەندەك بولۇپ ئىنىك ئانىدىن سورىدى:
- ئېيتسىلا ئانا مەن سىلىگە قانداق ياردەم قىلىمەن؟
- بۇ ئاسان بالام، ئاڭلىساق ئۆيىمىزدىكى ئۇ ئوغرى مۇشۇ بازاردىكى بىر زەرگەر ئۇستا بىلەن باردى-كەلدى قىلارمىش، زەرگەر قاتتىق قاقۋاش نىمكەن، ئىس-بۇسنى چىقارمىدى، بەك چىڭ تۇتايلى دېسەك، رۇسلار كۈتكەن يەردىن چىقمايدۇ، شۇڭا بىز ئالدى بىلەن....
ئىنىك ئانا قالغان گەپنى قىزنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ سۆزلەشكە باشلىدى، قىزچاق ھەممە گەپنى ئاڭلاپ بولۇپ قاقاخلاپ كۈلۈپ كەتتى.
- خاتىرجەم بولسىلا ئانا، ھېلىغۇ زەرگەر گاچا ئەمەسكەن، ناۋادا ئۇ گاچا بولغان تەقدىردىمۇ ئۇششاق تىلىنى چىقىرىپ ناخشا توۋلاتقۇزىمەن ئۇنىڭغا...
- ئەمسە قىزىم ئىشلار دېيىشكىنىمىزدەك بولسۇن، ئەتە ئەتىگەن خۇش خەۋىرىڭىزنى كۈتىمەن، بۇ ئىشنى ياخشى ئورۇندىسىڭىز قالغان بۇ تەڭگىلەرنىمۇ سىزگە مۇكاپات قىلىپ بېرىۋېتىمەن قىزىم!
ئۇلار ئەتە ئەتىگەندە مۇشۇ جايدا كۆرۈشىدىغانغا دىيىشىپ ھېلىقى زەرگەرنىڭ دۇكىنى بار كوچىغا قاراپ مېڭىشتى.
ئەسىرگە يېقىن زەرگەر دۇكىنىدا ئولتۇرۇپ زوق بىلەن ھۈنەر قىلىۋاتاتتى، تۇيۇقسىز ئىشىكتىن بىر قىز كىرىپ زىل ئاۋاز بىلەن پەس يۆتۈلۈپ قويۇپ تىزىپ قۇيۇلغان زىننەت بۇيۇملىرىغا قاراشقا باشلىدى، زەرگەر بۇ يېقىملىق ئاۋازدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ قىزنى كۆردى، زەرگەر ئۆمرىدە بۇنچىلىك كېلىشكەن چىرايلىق قىزنى كۆرۈپ باقمىغان ئىدى، ئۇنىڭ قولى ئىشتىن توختاپ يۈرىكىنىڭ سالغىنى ئۆزىنىڭ قۇلىقىغا ئاڭلىنىشقا باشلىدى، ئۇنىڭ مۇشۇ تاپتا لەۋلىرى قۇرۇپ ئاغزىدا نەم دىدارى قالمايۋاتاتتى...
- ئۆزلىرىگە ...نى..نى...نېمە لازىم ئىدىكى؟ - دېدى زەرگەر ئۇ قىزنىڭ خۇما كۆزلىرىگە قاراپ ئەقلىدىن ئازغاندەك بولۇپ .
- ماڭا لازىم نەرسىلەر بۇ يەردە يوقتەك قىلىدۇ ئۇستام...-دېدى قىز خىجىل بولغان قىياپەتتە نازلىنىپ كۈلۈپ زەرگەرگە تىكىلىپ قاراپ .
زەرگەر دەرھال شاگىرتىنى چاي دەملەپ ئەكىرىشكە بۇيرۇپ قىزچاقنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى :
- ئۆزلىرىگە بۇ يەردىن يارىغۇدەك بىرە نەرسە چىقىپ قالار سىڭلىم.- دېدى زەرگەر ئاران تەسلىكتە گېپىنى تېپىپ.
- چاقچاق قىلدىم زەرگەر ئۇستام - دېدى قىزچاق قاش كۆزلىرىنى ئوينىتىپ - ئانام قايسى كۈنى ئىككى جۈپ زىرە بۇيرۇتۇپ قويغان

چىغى، شۇ يىگىتنىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇۇقۇپ كەل، قاچانلارغا پۈتىدىكىن دەيدۇ.
- ھە...ھە... سىلى ھېلىقى ئاستانىدىكى ھاجى خېنىمنىڭ يالغۇز قىزىمۇ؟ - دېدى زەرگەر تېخىمۇ قىزغىن بولۇپ ــ ھازىر ياساۋاتىمەن، سىلىگە يارىغۇدەك قىلىپ ياسىمسام تاشلاپ قويالا ھېلى.
- قىزچاق ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ قاقاخلاپ كۈلگىنىچە زەرگەرگە چاقچاق قىلدى:
- ئۈزلىرىدەك قاملاشقان يىگىت ياسىغان يەردە كۆزىمىزدىن ئۆت چىققۇدەك ياسۇتەلا ئۇنى.
زەرگەر قىزنىڭ قاش-كۆزىنى ئويناتۇپ گەپ قىلىشلىرىغا قاراپ ئۇنىڭ ئېرىدىن ئايرىلغىنىغا راستىنلا ئۈزاق بولغانلىقىنى پەملىدى، بولۇپمۇ «قاملاشقان يىگىت» دېگەن سۆز ئۇنىڭ قۇلىقىدىن كىرىپ يۈرىكىنى كۆيدۈرۈپ كۆل قىلىۋەتتى.
- ياسىمامدىغان ...ياسىمامدىغان...ئۆت چىقىرىۋېتىمىز دىسىلە- دېدى زەرگەر شالۋۇرىنى ئېقىتىپ.
ئاشخىچە شاگىرت بالا چاينى كۆتۈرۈپ كىرىپ ئۈزىنىڭ كىچىكلىكىگە باقماي قىزغا ھاڭۋېقىپ قاراپ كولۇپ تۇراتتى، زەرگەر چاي چەينىكنى قولىغا ئېلىپ شاگىرتىغا ئالىيىپ قويۇپ قىزنى گەپكە سالدى :
- بۈگۈن سىلىنىڭ كېلىدىغانلىقلىرىنى بىلمەپتىمەن، مۇبارەك قەدەملىرى دۈكىنىمغا يېتىپ قاپتۇ، ئۈيۈمگە كىرىپ بىردەم ئولتۇرۇپ ماڭسىلا، قۇرۇق چاي بولسىمۇ تۈتاي سىڭلىم- دېدى زەرگەر ئاغزىدىن نېمە گەپ چىققانلىقىنى بىلەلمەي گاڭگىراپ.
- بۈپتۇ، بۈگۈنچە قۇرۇق چايلىرىنى بولسىمۇ ئىچىپ تۇراي، ھەممىنى قىلغان شۇ ئانام دىسىلە...
قىزچاق كۈلگىنىچە ئورنىدىن تۇرۇپ زەرگەرنىڭ يول باشلىشىنى كۈتۈپ تۇردى. زەرگەر كۆز ئالدىدىكى ئىشلارغا ئىشەنمىگەندەك كالپۇكنى چىشلەپ بېقىپ ئۈزىنىڭ چۈش كۆرمەيۋاتقانلىقىنى بىلىپ دەرھال يول باشلاپ ئالدىدا ماڭدى.
زەرگەر قىزنى ئىچكىرىدىكى مېھمانخانا ئۆيگە باشلاپ قويۇپ شاگىرت بالىنى دۈكاننى تاقاپ بازاردىن نەرسە كېرەك سېتىۋېلىشقا بۇيرىدى. ئاندىن ئالدىراپ قىزنىڭ قېشىغا كىردى، قىزچاق زەرگەر كىرگۈچە بېشىدىكى شارپىنى ئېلىپ تاشلاپ چىرايلىق تىكىلگەن كەمزۇلنى سېلىۋېتىپ ئىچىدىكى ئوتقاشتەك قىزىل دۇخاۋا كۆينىكى بىلەن توم ئۆرۈلگەن سۇمبۇل چېچىنى تومپايغان كۆكسىنىڭ ئۈستىگە ئېلىپ قۇلىدا ئويناپ ئولتۇراتتى، زەرگەر ئىختىيارسىز قىزنىڭ دۇخاۋا كۆينىكىنىڭ ئالدىدىكى ياقا ئويمىسىدىن دۇمبىدەك پارقىراپ چىقىپ قالغان يېرىم كۆكسىگە قاراپ سالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ بەدىنى ئوت ئېلىپ قەيەرگە دەسسەپ تۇرغانلىقىنى بىلەلمەي قالدى.
قىزچاق ئۇنىڭ بۇ ھالىغا قاراپ ئىشنىڭ ئاسانغا تارتىۋاتقانلىقىنى بىلىپ زەرگەرگە سۆز قىلدى:
- تووۋا دەيمەن، ئەركەك زاتىنىڭ چىرايىغا قاراپ باقمىغلى قانچە ئۆزۈن بولدى ماڭا، بۈگۈن ھەجەپ بىر ئىش بولدى، ئۆزەمچە ئۆيلىرىگە كىرىپ قاپتىمەن، سىلىمۇ بوش ئەمەسكەن ئۇستام قارىغاندا.... قىزچاق يەنە نازلىنىپ كۈلدى.
زەرگەر گەپ سۆزلەرنىڭ باشقىچە مېھرى ئىسسىق بولىۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۈتقان-قويغىنىنى بىلەلمەي قالدى.
- بۈگۈن تاغنى بەرگەندەك خوش بولدۇم، ئازادە ئولتۇرسىلا، كەچتە ئۆزەم ئاپىرىپ قويىمەن.
- ناۋادا ئەتە كېتەي دىسەم قوغلىغۇدەكلا مىنى.... دېدى قىزچاق كۈلگىنىچە ئۇنچەدەك چىشنى چىقىرىپ.
- تووۋا دىسىلە، سىلىدەك پەرىزاتنى قوغلامدىغان...-دېدى زەرگەر ئاغزىغا كەلگەن شۆلگىينى يۇتىۋېتىپ.
- كېچىچە توشۇرۇپ سالالىمۇ يا...؟ - قاقاخلاپ كۈلدى قىزچاق ئوتلۇق كۆزى بىلەن زەرگەرگە يەنە تىكىلىپ قاراپ.
مۇشۇ تاپتا زەرگەر تۇگەشكەن ئىدى، ئۇ ھازىرنىڭ ئۆزىدە بۇ قىزنىڭ ۋەسلىگە يېتىش ئۈچۈن پۈتۈن بىساتىدىن كېچىشكە رازى ئىدى.
قىزچاق پۈرسەتنى چىڭ تۈتۈپ زەرگەرگە ئېيتتى:
- ئانام ئېيتقاندەك مېھرى ئىسسىق يىگىتكەنلا،راستىنى دىسەم كۆڭلۇمنىڭ ھەقىقەتەن ئارامى يوق، ئاز تولا مۇسەللەس دىگەندەك بىرنىمە ئەكىرسىلە، ئالدىلىرىدا يۈرۈگۈم سېلىپ خىجىلچىلىقتا بەكلا بىئارام بولۇپ كەتتىم، قېنى دەردىمگە دەۋا بولالامدىلا كۆرۈپ باقاي.
زەرگەر ئەزەلدىن كەيپ قىلمايتتى، لېكىن بۈگۈن مۇسەللەس ئەمەس، زەھەر بولسىمۇ ئىچىشتىن يانمايتتى، شۇڭا ئۇ ئالدى-كەينىگە قارىماي رەستىگە يۈگۈردى.
زىمىننى قاراڭغۇلۇق باستى، ھايىنى-ھۆيت دىگۈچە داستىخانلار سېلىنىپ توخۇ سۈتىدىن باشقا ھەممە نەرسىلەر تىزىلدى، كۈلكە-چاقچاق ئىچىدە قىزچاق بىلەن زەرگەر قەدەھلىرىنى تولدۇرۇپ راسا ئىچىشتى. قىزچاق كۈنى-كۈنى مۇسەللەس ئىچىپ بەگ-ئەمەلدارلارنىڭ قۈچىقىدا ئولتۇرۇپ نەغمە-ناۋا ئىچىدە يۈرگەچكە بۇنچىلىك مەي ئۇنىڭغا نىسبەتەن بىر پىيالە سۇ ئىدى، لېكىن زەرگەرنىڭ تۇنجى ئىچىشى بولغاچقا شەھۋەتى بارغانسېرى ئۆرلەپ ئەقلىدىن ئېزىپ تاققۇ-تۇققۇ سۆزلەشكە باشلىدى، قىزچاق پەيتنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى بىلىپ ئىنىك ئانىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئىش كۆرۈشكە باشلىدى.
- ۋايىيەي ئۇستام، قەيەردە سىز، باشلىرىم قېيىپ يۈرۈگۈم ئوت ئېلىپ كەتتىيا مىنىڭ.... دېدى قىزچاق يۈرىگىنى چىڭ بېسىپ.
- مانا مەن جېنىم، قېنى يۈرىكىڭىزنى تۇتۇپ باقاي، راست قىزىۋاتامدۇ.... زەرگەر شۇنداق دىگىنىچە مەينىڭ كۈچى بىلەن قىزنىڭ لىغىرلاپ تۇرىدىغان كۆكسىنى مۇجۇشقا باشلىدى.
- ۋايجان ئۆز جېنىم، چىدىيالمىدىم بوشراق...

قىز ئىڭراپ كەتتى.

- زەرگەر ھاسىرىغىنىچە قىزنىڭ كىيىمنى سالدۇرۇشقا ئۇرۇندى، شۇ چاغدا قىزچاق ئىككى قۇلى بىلەن زەرگەرنىڭ بويىنىغا گىرە سېلىۋېلىپ ئۇنى باغرىغا چىڭ بېسىۋالدى، زەرگەر تېنىگە تۇتاشقان لەززەتلىك ئوتتىن ھوشىنى يوقۇتايلا دەپ قالدى.

- سىزنىڭ بۇنچە ئوتلۇق يىگىتلىكىڭىزنى بىلمەپتىمەن، ئانامنىڭ كۆزى راستىنلا مال تونۇيدىكەن، بىز ئەمدى بولدى قىلايلى...مەن قايتاي...-دېدى قىزچاق يىغلامسىرىغان قىياپەتتە.

- سىزگە نېمە بولدى ئەمدى جېنىم مەلىكەم...مېنى مۇشۇنداق تاشلاپ قويۇپ كىتىشكە كۆڭلىڭىز ئۇنامدۇ زادى؟- دېدى زەرگەر ئاستىدا ياتقان پەرىزاتنى قويۇپ بەرمەي.

- سىزگە ئېيتماپتىمەن، ئىلگىرى ئۆيدىكىلەر مىنى بىرسىگە ياتلىق قىلغان ئىدى، ئۇ ۋاپاسىز قىمارۋاز چىقىپ قېلىپ بۇ يولدىن قايتقىلى ئۇنىمدى، ھەتتا ئۆيدىكىلەر تويۇمدا ئېلىپ بەرگەن بېشىل ئالماس كۆزلۈك زۇننارىمنىمۇ ئوغۇرلاپ كەتتى، ئاڭلىسام بۇنچە چوڭلۇقتىكى يېشىل گۆھەرنىڭ جاھاندا ئىككىنچىسى تېپىلماسمىش، ئۇ ئوغرىنى ئادەم ياللاپ ئۆلتۈرۈۋەتسەممۇ دەردىم چىقمايدۇ، ئۇنىڭ كۆنلەرنىڭ بىرىدە قايتىپ كىلىپ غوۋغا كۆتۈرۈشىدىن شۇنداق قورقىمەن دەڭا، نىمىشقىمۇ خۇدايىم ماڭا سىزدەك ياخشى يىگىتنى ئۇچراشتۇرمىغان بولغىيتتى...ئۇ بىر بەدنىيەت نېمە سىزنى كۆرسە سىزگە قەست قىلىشتىن يانمايدۇ، مىنىڭ ھازىر سىزدىن بىر مىنۇتمۇ ئايرىلغۇم يوق دەڭا...

قىزچاق يالغاندىن يىغلىغان بولۇپ يىگىتنى يەنە چىڭ قۇچاقلىۋالدى. زەرگەرنىڭ بېشى پىيقىرغاندەك بولۇپ قىزچاقتىن سورىدى:

- سىزنىڭ ئۇ ئېرىڭىز مەندىن ئېگىز، مەندىن غوللۇقمىدى؟

- ھەئە شۇنداق، كۆرگەنمىدىڭىز ئۇ مۇناپىقنى...ياردىن تېپىلىپ كېتىپ ئۆلگۈيدى ئۇ ئەبلەخ...

زەرگەر پۈتۈنلەي ئەقلىدىن ئازدى.

- شۇنداق كۆرگەن، ئۇ ئەمدى قايتا پەيدا بولمايدۇ.

قىزچاق بۇ گەپنى ئاڭلاپ زەرگەرنىڭ لېۋىگە لىۋىنى يېقىپ ئېيتتى:

- گېپىڭىز راست بولسىغۇ، جېنىمنى دىسىڭىزمۇ بىرەتتىم، لېكىن ئۇ ناھايىتى ئەسكى بەدبەخ، ئۇنىڭغا بالدۇر ئۆلۈم كەلمەسمىكىن.

زەرگەر كەيپچىلىكتە قىزچاقنىڭ بۇ مۇئامىلىسىدىن ھەممە گەپنى ئۇنىڭغا دەپ ئۇنىڭ يۈرىكىگە تۈكۈرمەكچى بولدى.

- ئۇ ئەبلەخ مىنىڭ يېنىمغا پات-پات ئۇنى بۇنى ئەكىلىپ تۇراتتى، بىر كۈنى ئۇ سىزدىگەن ھېلىقى تويلۇق مېلىڭىزنى ماڭا ئەكەپتۇ، شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇ يېشىل گۆھەرنى ئاستانىدىكى شاكىرخان ھاجى دىگەنگە ئاپىرىپ بەردىم، شاكىرخان بۇنى ئاستانىدە تۇرۇشلۇق ھەربىي ئەمەلدارغا سوغا قىلىپتۇ، كېيىن شاكىرخان ئۇ ھەربىي ئەمەلدارنىڭ بۇيرۇقى بويىچە ئېرىڭىزنى ياق ئۇ ئوغرىنى تۇتۇپ ئېلىپ كەتتى...

زەرگەر بۇ گەپنى پورسوققىدە دەپ قىزچاقنىڭ چىرايىغا قارىدى.قىزچاق شۇنداق خوش بولغان قىياپەتتە زەرگەرنىڭ كۆينىكىنىڭ ئىچىگە قۇلىنى تىقىپ دۇمبىسىنى ئالقىنى بىلەن سىلاشقا باشلىدى.

- رەھمەت جېنىم، ئىلاھىم دېگىنىڭىزدەك بولغۇيتتى، بۇنى ئاڭلاپ يۈرۈكۈم بىر ئاز جايىغا چۈشتى، ئۇ ئەبلەخنىڭ تۈرمىدە قەبرىسىگە خادا تىكلەنگەي ئىلاھىم...- قىزچاق شۇنداق دىگەچ زەرگەرنىڭ كۆينىكىنىڭ تۈگمىسىنى ئېچىشقا باشلىدى ـ لېكىن ئۇ قارا يۈز يەنە تۈرمىدىن چىقىپ قالامدىكىن دەيمەن...

قىزچاقنىڭ قۇلى ھەركەتتىن يەنە توختاپ قالدى.

- خاتىرجەم بۇلۇڭ، ماڭا ئىشىنىڭ، مەن ئۇلۇشكۈن رۇس ئەسكەرلىرىنىڭ بۇيرىتمىسىغا ئاساسەن ئۇلارنىڭ ئايالىغا زىننەت بۇيۇمى ئاپىرىپ بەرگەن ئىدىم، مەن ئالايتەن شۇ ئوغرىنى سورۇشتە قىلىپ باقتىم، چۈنكى ئۇ مىنى ئۈزىگە چېتىۋالامدىكىن دېگەن قورقۇنچامۇ بار ئىدى، ھېلىقى قۇلىقى ئۈزۈن رۇس ئەسكىرىنىڭ دىيىشىچە ئۇ ئوغرى تۈرمىدە ھېلىقى ھەربىي ئەمەلدارنى بۇغۇپ ئۆلتۈرۈپ قويۇپتۇ...شۇنىڭ بىلەن باشقىلار ئۇنى نەخ مەيداندا ئېتىپ تاشلاپتىمىش ... بۇ گەپ راستكەن جېنىم، ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلاي...

زەرگەر بۇلبۇلدەك سايراپ قىزچاقنىڭ كۆڭلىنى ئۈزىگە قاراتماقچى بولدى، قىزچاق بۇ گەپلەرنىڭ راستلىقىغا ئىشەنگەندەك بولۇپ قۇلىنى يەنە ھەركەتكە كەلتۈرۈپ قولتۇقى زاغۇن پۇراپ تۇرىدىغان زەرگەرنىڭ كىيىملىرىنى سالدۇرۇپ باغرىغا چىڭ باستى ھەمدە كېلەركى ئايدىلا توي قىلىدىغانلىغا ۋەدىلەشتى...

ئەتىسى ئەتىگەندە قىزچاق زەرگەر بىلەن خوشلىشىپ ئۇدۇل ھامامىغا بېرىپ يۇيۇنۇپ تارانغاندىن كېيىن ھېلىقى كونا جايىدا ئىنىك ئانا بىلەن كۆرۈشۈپ بولغان ئەھۋاللارنىڭ ھەممىسىنى ئۇنىڭغا يىپىدىن ـيىڭنىسىغىچە بايان قىلدى. ئىنىك ئانا ۋەدىسى بويىچە رەققاس قىزنى ئۇبدان رازى قىلدى.

رەققاس بىلەن خوشلاشقاندىن كېيىن ئىنىك ئانا بۇ گەپلەرنىڭ راستلىقىغا بىر ئاز چىن پۈتتى، ئېرىق لېۋىدە تىزىنى قۇچاغلاپ ئولتۇرۇپ ئۇزۇندىن-ئۇزۇن ياش تۆكۈپ ياۋۇزبەگكە ئىچى ئاغرىتىپ يىغلىدى ئاندىن بۇ ئىشلارنى قانداقلا بولمىسۇن قەغەزگە تەپسىلى پۈتۈپ شاھزادە پاشاخاننىڭ ھېساب ئېلىشىغا قالدۇرماقچى بولدى.

سەككىزىنچى باپ: مۇدھىش كۈنلەر

ۋاقىت سۈدەك ئۆتۈپ كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە پاششاخان يەتتە ياشنىڭ قارىسىنى ئالدى.

ئىنىك ئانا تۈركمەن خاندانلىقىنىڭ ئەنئەنىسىدىكى شاھزادىلەرنى تەربىيەلەش تۈزۈمىگە ئاساسەن پاششاخانغا يەتتە ياشقا كىرگۈچە بىرقانچە چەتئەل تىلىنى ئۆگىتىشى كېرەك ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنىك ئانا بالا پادىشاھ ـ پاششاخانغا رۇس تىلى، ئەرەب تىلى ۋە پارس تىللىرىدىن دەسلەپكى قەدەمدە ئاساس تۇرغۇزماقچى بولدى، ئىنىك ئانا پارس تىلى بىلەن ئەرەب تىلىغا پۇختا ئىدى، شۇڭا ئۇ بۇ ئىككى تىلنى ئۆزى بىرىپ ئالدىنقى بىر تىل-رۇس تىلىغا ئائىلە ئوقۇتقۇچىسى تەكلىپ قىلدى.

ئىنىك ئانا كامىل مۇسۇلمان بولسىمۇ ئەرەب تىلىغا قارىغاندا رۇس تىلىنى مۇھىم دەپ بىلەتتى ئۇنىڭ نەزىرىدە «يامانلىق ۋە شۇملۇق دوستتىن ئەمەس دۈشمەندىن كېلىدۇ شۇنىڭ ئۈچۈن دۈشمەننىڭ تىلىنى پۇختا بىلىپ مۇستەملىكچى دۈشمەن مىللەتنى ئۆز ۋەتىنىدىن ئۈزۈل-كېسىل قوغلاپ چىقىرىش كېرەك» دەيدىغان ئىدىيە بار ئىدى.

مەلىكە كۈنچېچەكنىڭ ھايات ۋاقتىدا ئىنىك ئانىغا ئېيتقان ئارزۇسىمۇ بالىنى يەتتە يېشىغىچە چوقۇم ياۋروپالىقلارنىڭ تىلىدىن مۇكەممەل ساۋات چىقارغۇزۇش ئىدى شۇنداقلا بۇ تۈركمەن خاندانلىقىنىڭ شاھزادە -مەلىكىلەرنى تەربىيەلەشتىكى ئەنئەنىۋى قائىدە-تۈزۈمىگە قېتىلغان يېڭى بىر ماددىسى ھېسابلىناتتى، شۇنداق قىلىپ پاششاخان بەش يېشىغىچە ھېلىقى بازاردا چوڭ بولۇپ ئالتە ياشقا قەدەم قويغان يىلى بازاردىن ئىنگلىز تىلى ئوقۇتقۇچىسى تېپىلماسلىق سەۋەبلىك بۇ يەردىن ئايرىلىشقا مەجبۇرى بولدى، ئىنىك ئانا بۇ بازاردىكى يېقىن-يورۇق، قۇلۇم-قوشنىلار بىلەن خوشلىشىپ رازىلاشقاندىن كېيىن ئاستانىگە قاراپ يولغا چىقتى.

نەچچە كۈنلۈك جاپا-مۇشاققەتلىك ماشىنا سەپىرىدىن كېيىن ئىنىك ئانا ئۆزىنىڭ تۇغۇلۇپ چوڭ بولغان شەھرىگە يېقىنلاپ كەلدى.ئىنىك ئانا بۇ بىر قانچە يىل ئىچىدە بالا بېقىش ۋە بالا تەربىيەلەش ئىشى بىلەن بەكلا جۇدەپ كەتكەن بولغاچقا شەھەردىكى ئۇرۇق-تۇققانلىرىمۇ ئۇنى كۆرسە تونۇماسلىقى ئېنىق ئىدى.بالا پادىشاھ- پاششاخان ئىنىك ئانىنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى بەدەل تۆلىگىنىگە يارىشا ھەقىقەتەن بەكمۇ ئەقىللىق بالا بولغان ئىدى، ئۇ كىچىكىدىن باشلاپ تىرىشچان، ئىرادىلىك بالا بولدى، مال ئىگىسىنى دورىمىسا ھارام دىگەندەك بۇ بالا ياۋۇزبەگ بىلەن مەلىكىنىڭ ئەڭ ياخشى جەۋھەرلىرىنى ئۆزىگە مۇجەسسەم قىلغاندەك مەيلى چىرايدا بولمىسۇن مەيلى قىلىق-ھەرىكەتلىرىدە بولمىسۇن كۆرگەنلىكى كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرۈپ ئامراقلىقىنى كەلتۈرەتتى.

ئۇ ئىنىك ئانىسىغا شۇ دەرىجىدە ئامراق ئىدىكى ئۇ تاكى تۆت يېشىغىچىمۇ ئىنىك ئانىسىنىڭ ئەمچەك توپچىسىنى شوراپ ئۇخلايتتى.

ئىنىك ئانىمۇ ياشىنىپ قالغاندا بۇ بالىغا ئادەتتىن تاشقىرى ئامراق بولۇپ كەتكەن ئىدى، ھە دىسىلا بالىنىڭ غېمىنى يەپ «بارغانسېرى قېرىپ كېتىۋاتىمەن ناۋادا ئاللاھ تۇيۇقسىز ئامانەتنى تاپشۇرۇۋېلىپ بۇ دۇنيادىن كېتىپ قالسام يۈرەك پارەم پاششاخان نەلەردە بوينىنى قىسىپ قالار؟!» دىگەننى ئويلاپ ئۆزۈندىن-ئۆزۈنغا يىغلاپ كىتەتتى.بۇنداق چاغلاردا پاششاخان ئىنىك ئانىنىڭ ئاقارغان بېشىنى قۇچاغلاپ تۇرۇپ ئۇنىڭ يۈزىگە يۈزىنى چىڭ يېقىپ، ئۇنىڭ بىلەن تەڭ يىغلاپ ئىنىك ئانىنىڭ يۈرىكىنى تېخىمۇ ئىزىۋېتەتتى.

شەھەرگە ئاز قالغاندا ئىنىك ئانا بوخچىسىنى ئۆشنىسىگە ئارتىپ بالا بىلەن قارا ماشىنىنىڭ كوزۇپىدىن چۈشۈپ قالدى، چۈنكى شەھەر ئىچى ھازىرچە ئىنىك ئانىغا نىسبەتەن يەنىلا ناتۇنۇش خەتەرلىك جاي ھېسابلىناتتى.

ئۇلار ياۋۇزبەگنىڭ دادىسى جالال شەيخنىڭ ئۆيىگە بارىدىغان مازارلىققا قاراپ يول ئالدى، بالا پادىشاھ- پاششاخان ئىنىك ئانىنىڭ ئالدىدا گاھى پىلتىڭلاپ گاھى يۈگۈرۈپ مېڭىپ ئىنىك ئانىنىڭ خوشلىقىنى كەلتۈرەتتى.ئۇلار چۈشكە يېقىن جالال شەيخنىڭ ئۆينىڭ ئەتراپىغا يىتىپ كەلدى لېكىن ئۆيلەر يېقىۋېتىلگەن بولۇپ پەقەت ئۆينىڭ ئەتراپىدىكى سوقما پاكار تامنىڭ بىر قىسمىلا قالغان ئىدى.

ئىنىك ئانا بىردەم ساقلاپ تۇرۇپ مەسچىتكە پېشىن نامازغا كەلگەن بىرەيلەندىن جالال شەيخنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى سۈرۈشتە قىلدى، ئۇ كىشى ئېغىر خورسىنىپ رۇس ھەربىي ئەمەلدارلىرىنىڭ جالال شەيخنى ئوغلۇڭ باش سانغۇن بولۇپتىكەن شۇنى تېپىپ بەر دەپ تۈرمىدە قىيناپ ئۆلتۈرۈۋەتكەنلىكىنى، ئۆيىنىمۇ يېقىپ تۈزلەپ مۇشۇ ھالغا چۈشۈرۈپ قويغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى.

ئىنىك ئانا بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ رەھىمسىز تەقدىردىن ئېچىنىپ جالال شەيخنىڭ روھىغا يىغلاپ تۇرۇپ ئۆزۈن دۇئا قىلدى، ئالتە ياشلىق پاششاخانمۇ ئىنىك ئانىسىنىڭ تەلۋىگە ئاساسەن سۈرە ياسىنىڭ ئالدىنقى بىر مۇبىيىننى يېقىملىق ئاۋازدا قىرائەت قىلىپ ئۇلارغا ئاتاپ دۇئا قىلدى.

ئۇلار بۇ كېچە مۇشۇ ئۆينىڭ ئورنىدىكى سوقما تامنىڭ بۇلۇڭىدا يېتىپ ئۇخلايدىغان بولدى، چۈنكى كىشىلەرنىڭ تۇرالغۇسى چوڭ شەھەرگە قانچە يېقىن بولغانسىرى ئۇلارنىڭ سىرتى پارقىراق ئىچى كىرگە تولغان بولاتتى، بولاردىن كېلىدىغان خەۋپ ھېلىقى بازاردىكى كىشىلەرگە قارىغاندا خېلىلا يۇقىرى بولاتتى.

ئۇلار ئەتىسى ئاش ۋاقتى بىلەن شەھەرگە كىردى، شەھەر ئاندا-ساندا بىنا ئۆيلەرنىڭ سېلىنغانلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئاۋۋالقىدىن ئانچە ئۆزگەرمىگەن ئىدى، كوچا-كويلارنى پەقەت رۇسلار قاپلاپ كەتكەن بولۇپ ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى سودىگەر-بايلار ياكى بۇ شەھەرنى مۇقىم ماكان تۇتقان رۇس پۇقرالىرىدەك قىلاتتى. قاتار تىزىلغان قۇراللىق رۇس ئەسكەرلىرى كوچا-رەستىلەرنى دەمدە بىر

ئايلىنىپ قۇلىدا تۆمۈرنىڭ سۇنۇقى بولمىغان شەھەر پۇقرالىرىغا ھەيۋە كۆرسىتىپ شەھەرنىڭ ئامانلىقىغا كاپالەتلىك قىلاتتى.
ئىنىك ئانىنىڭ يېنىدا ئېلىپ يۈرگەن بايلىقى ئەمەلىيەتتە شەھەرنىڭ يېرىمىنى سېتىۋېلىشقا ئازادە يېتەتتى، ئۇلار شەھەر مەركىزىدىن ئۆبدان بىر ئۆينى سېتىۋېلىپ ئولتۇرسىمۇ بولاتتى لېكىن بۇنداق قىلىشنىڭ خەتىرى بەكلا چوڭ بولاتتى ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆي-زېمىن ئېلىم-بېرىم قىلغۇچىلار شۇ ۋاقىتتىكى قورچاق ھاكىمىيەتنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۆزىنى تىزىملىتىپ باج تۆلىشى، تۈرلۈك ھۆججەتلەرگە قول بېسىپ رەسمىيەتلەرنى ئۆتىشى كېرەك ئىدى، بۇنداق ئىشنى قىلىدىغان ئورگانلار كاللا كېسەر مۇناپىقلار بىلەن رەھىمسىز رۇس خىزمەتچىلىرىگە تولۇپ كەتكەچكە رۇس پۇقرالىرىغا ئىش بىجىرىش ئۆيۈنچىلىق، تۈركمەن پۇقرالىرىغا ئىش بىجىرىش ناھايىتى بەس مۇشكۈل ئىدى.شۇڭلاشقا ئىنىك ئانا بالىنىڭ ئوقۇش ئىشىنى ئويلاپ شەھەردىن بىر ئۆي ئىجارە ئېلىشنى ئويلىدى.
ئىنىك ئانا كۈتۈلمىگەن ھادىسىلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن يۈزىنى يېرىم ئورىۋېلىپ قەدىمنى «قەلەندەر كوچىسى» دەپ ئاتىلىدىغان مەھەللىگە قاراتتى، چۈنكى بۇ يەر كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە نامراتلارنىڭ تۇرالغۇسى دەپ قارالغاچقا مەيلى رۇس ئەسكەرلىرىنىڭ ياكى شۇ چاغدىكى قونچاق ھاكىمىيەتنىڭ چارلاپ -تەكشۈرۈشلىرىدىن بىر ئاز خالىي ئىدى.
ئىنىك ئانا پاشىشاخاننىڭ قولىنى يېتىلەپ ئۆيمۇ-ئۆي يۈرۈپ ئاخىرى كىچىك بىر ئۆينى ئىجارە ئېلىپ شۇ يەردە مۇقىم ئولتۇراقلاشتى.
ئاي-يىللار بىر بىرىنى قوغلىشىپ ھەش-پەش دېگۈچە پاشىشاخان يەتتە ياشقا كىرىپ قالدى، ئىنىك ئانىمۇ بار ئاماللار بىلەن بالىنى مەلىكە كۈنچېچەكنىڭ ئارزۇسى بويىچە ياخشى تەربىيىلىدى. ئۇنىڭ خەتنىسىنى قىلدۇرۇپ سۈننەتنى ئادا قىلدى.
لېكىن ئۇلارنىڭ بۇنداق تىنچ-ئامان كۈنلىرىمۇ ئۇزۇنغا بارالمىدى، مۇشۇ مەزگىلدە بۇ شەھەردە بىرخىل ۋابا پارتلىدى. بۇ كېسەل بىلەن ئاغرىغۇچىلارنىڭ باشتا كۆڭلى ئېلىشىپ ئۆك بېقىنى تېلىپ ئاغرىيتتى ئاندىن نەچچە كۈن ئۆتمەيلا كۆزىنىڭ ئېقى سارغىيىپ كۆپىنچىسى بىھوش بولۇپ ئۆلۈپ كىتەتتى.
بۇ كېسەل مىللەت ئايرىمىدى، شەھەر تۇيۇقسىز يىغا-زار ئىچىدە قالدى، بۇنىڭدىن رۇس ھاكىمىيىتىمۇ جىددىيلىشىپ ئالدىنى ئېلىش - داۋالاش ئىشلىرىنى قاتتىق كۈچەيتىپ باقتى، لېكىن بۇ كېسەلدىن يۇقۇملىنىپ ئۆلگەنلەرنىڭ سانى كۈنسايىن كۆپىيىشكە باشلىدى.
بىر كۈنى ئىنىك ئانىنىڭ چۈشى بۇزۇلۇپ تاڭ سۈزۈلمەستە پاشىشاخاننى ئويغاتتى.
- پاشىشاخان بالام، ئورنۇڭدىن تۇرغىن بىر يەرگە بېرىپ كىلەيلى- دېدى ئىنىك ئانا ئۆشنىسىگە بوخچىسىنى ئارتىپ تۇرۇپ.
- يەنە يۆتكىلەمدۇق ئانا؟ - دەپ سورىدى پاشىشاخان كۆزىنى ئۇۋۇلاپ.
- ياق بالام بارغاندا بىلىسەن، چاققان بوله...
پاشىشاخان ئورنىدىن تۇرۇپ كىيىملىرىنى كىيىپ ئانىسىنىڭ كەينىدىن ئەگەشتى، ئىنىك ئانا ھويلىدىكى بىر كىچىك قۇرۇق كومزەكنىمۇ قولىغا ئېلىۋالغان ئىدى، ئۇلار شۇ ماڭغىنىچە جامائەت مەسچىتتىن يانار چېغىدا جالال شەيخنىڭ ئۆيىنىڭ ئورنىغا يېتىپ كەلدى، ئىنىك ئانا قولىدىكى كومزەكنى تامنىڭ تۈۋىدە قاپ قويۇپ مەسچىتتىن كىشىلەرنىڭ چىقىشىنى كۈتۈپ تۇردى، شۇ ئەسنادا جامائەت مەسچىتتىن چىقىشقا باشلىدى، ئىنىك ئانا كىشىلەرنىڭ ئارىسىدىكى ساقاللىرى ئاقىرىپ قېرىلىقتىن ئاران مېڭىۋاتقان بىر كىشىگە سالام قىلىپ ئۇنى يانغا تارتىپ جالال شەيخنىڭ ئايالىنىڭ قەبرە بېشىنى سورىدى. بوۋاي جالال شەيخ بىلەن تەڭ دىمەتلىك بولۇپ ئۇنى ئوبدان بىلەتتى، شۇڭا ئۇ قىينالمايلا ئىنىك ئانىغا يول باشلاپ ھېلىقى قەبرە بېشىنى كۆرسىتىپ قويدى. قەبرە ياغاچ سالاسۇن بىلەن ئورالغان بولۇپ باشقا قەبرىلەردىن ئالاھىدە پەرقلىنەتتى.
ئىنىك ئانا پاشىشاخاننى ھېلىقى قەبرە بېشىغا يېتىلەپ ئەكىلىپ قولىدىكى كومزەككە بوخچىسىدىكى ئالتۇن تاجىدىن باشلاپ بويىنغا ئاسىدىغان تۇمارغىچە ھەممە نەرسىلەرنى سالدى، ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى چوڭ -كىچىكلىكى ئوخشاش بولمىغان ئالماسلار بولۇپ ئالتۇن تىللالار ئېلىگىرىكىدىن ئاز قالغان ئىدى، ئۇ بارلىق نەرسىلەرنى كومزەككە قاچىلاپ ئاغزىنى راسا پۇختا ئەتتى.
ئىنىك ئانا ئەتراپقا سەپسىلىپ ئادەم شەپىسىنى سەزمىگەندىن كېيىن سالاسۇندىن تەسلىكتە ئارتىلىپ كىرىپ بوخچىسىدىكى تەييارلىۋالغان ئوتتوغۇچ بىلەن قەبرىنى خېلى چوڭقۇر كولاپ كومزەكنى كۆمۈۋەتتى، ئۈستىگە غازاڭ-شاخلارنى چاندۇرماي تاشلاپ قويۇپ ناھايىتى ئالدىراپلا سالاسۇننىڭ ئىچىدىن چىقىۋالدى. ئۇلارنىڭ بۇ ھەركىتىنى ئىنسى-جىن كۆرمىگەن ئىدى. ئىنىك ئانا ئەتراپقا تازا بىر قارىۋېتىپ خۇداغا شۈكرى دەپ يىنىك نەپەس ئالدى، ئاندىن ئۇ پاشىشاخاننى قۇچاقلاپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا ئېيتتى:
- ئوغلۇم پاشىشاخان مىنىڭ بۇ سۆزلىرىمنى ئىسىڭدە مەھكەم تۇتقىن، شەھەردە كېسەل تارقاپ مۇسىبەت -يىغا-زار ھەممە ئۆينى قاپلىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە چۈشۈم بۇزۇلۇپ كۆڭلۈم بىرنىمىنى تۇيۇپ تۇرىدۇ، بۇ چاققىچە سەن كىچىك بولغاچقا بۇ گەپلەرنى دىمىگەن ئىدىم، ئەمدى دەيدىغان چاغلار بولۇپ قالدى- ئىنىك ئانا بۇلارنى دېگەچ كۆزىگە ياش ئېلىپ يىغلاپ كەتتى- مەن سىنىڭ ئۆز ئاناڭ ئەمەس...سىنىڭ ئۆز ئاناڭ مۇشۇ خاندانلىقنىڭ مەلىكىسى شۇنداقلا خاندانلىقنىڭ ئاخىرقى شاھى -مەلىكە كۈنچېچەك...سىنىڭ ئاتاڭمۇ خانلىقنىڭ ھەربىي باش ۋەزىرى ھەم باش سانغۇنى ياۋۇزبەگ ئىدى، بالام...تەقدىرنىڭ چاقى تەتۈر چۆرگىلەپ رۇسلار زىمىنىمىزغا باستۇرۇپ كىرىپ خەلقنى دەھشەتلىك قىرغىن قىلدى، يالغاندىن ئادالەت بايرىقىنى كۆتۈرۈۋېلىپ ئەكسىچە كىشىلەرنى قاتتىق بۇلاڭ -تالاڭ قىلىپ قەتلى قىلدى...سىنىڭ ئاتاڭنىڭمۇ... ئاناڭنىڭمۇ قاتىلى دەل مۇشۇ رۇسلار...سەن ئاددى كىشىلەردىن ئەمەس بالام...ئاناڭ سەن بىلەن ۋىدالاشقان چاغدا سىنىڭ مۇشۇ خاندانلىقنىڭ شاھى بولغانلىقىڭغا يارلىق چۈشۈرگەن...سەن مۇشۇ ئەلنىڭ خانى ئوغلۇم!- ئىنىك ئانا يىغلاپ ئېقىپ كەتكىنىچە پاشىشاخاننى باغرىغا چىڭ باستى.

پاشاخان ئانىسىنىڭ گېپىنى قۇلاق سېلىپ ئاڭلىدى، ئۇمۇ كۆزىگە ياش ئېلىپ ئىنىك ئانىنىڭ يېشىنى ئالقىنى بىلەن سۈرتۈپ ئاۋالقىدەك تەك يىغلاشقا باشلىدى.

- بالام، بۇ گەپلەرنى قەتئىي كىشىگە تىنما، ئىسىڭدە مەھكەم تۇت، ئاتاڭنىڭ قاتىلىنىمۇ ھېلىقى تۇمارنىڭ ئىچىگە پۈتۈپ قويدۇم، ئۇ تۇمار ساڭا بوۋاڭدىن قالغان ئىكەن، داداڭ ئۇنى يېنىدىن ئايرىمايتتى، ئىسىڭدە بولسۇنكى يىگىرمە ياشقا كىرمىگۈچە بۇ قەبرىدىكى كومزەكنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ سالما، بىلدىڭمۇ؟- دېدى ئىنىك ئانا يىغلاپ تۇرغان پاشاخاننىڭ ئىككى قولىنى چىڭ تۇتۇپ تۇرۇپ كۆزىگە تىكىلىپ قارىغىنىچە.

- ماقۇل، ئىسىمدە ساقلايمەن ئانا ! ـ دېدى پاشاخانمۇ ئانىسىنىڭ كۆزىگە قاراپ تۇرۇپ ئىشەنچ بىلەن.

ئىنىك ئانا پاشاخانغا يول بۇيى يەنە نۇرغۇن ئىشلارنى تاپىلىدى، ئۇلار شۇنداق قىلىپ ئۆيگە قايتتى.

ئارىدىن نەچچە كۈن ئۆتمەيلا ئىنىك ئانىنىڭ كۆرگەن چۈشى ئالدىغا كېلىپ كۆزىنىڭ ئېقىنى سېرىقلىق باستى، ئىنىك ئانا ئۆزىنىڭ ۋابا بىلەن ئاغرىپ قالغانلىقىنى بىلىپ ئوك بېقىنىنى تۈتقىنچە ئوغلى پاشاخانغا ئۆزىنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىشنى ئېيتتى. پاشاخان يۈگرەپ چىقىپ قوشنىلارنى چاقىردى، ئاڭغىچە ئىنىك ئانا ھۇشىدىن كېتىپ سۇپىغا يېقىلىپ بولغان ئىدى، بۇ خىل كېسەل بىلەن ئاغرىغانلار بەك كۆپ بولغاچقا دوختۇرخانىلار تۇشۇپ كەتكەنلىكتىن يېڭى ھۆكۈمەت مەھەللىدىكى ئىش بىجىرىش ئۆيلىرىنى ھەتتا مەكتەپلەرنىڭ سىنىپلىرىنىمۇ كېسەلخانا قىلغان ئىدى، بۇنداق ۋابادىن ئاغرىغان بىمارلارنىڭ ساقايغىنىدىن ئۆلگىنى كۆپ بولسىمۇ لېكىن دوختۇرلار قولىدىن كېلىشىچە داۋالاش ـقۇتقۇزۇش خىزمەتلىرىنى ئىشلەيتتى.

ئىنىك ئانا قوشنىلارنىڭ ياردىمىدە مەھەللىگە يېقىن بولغان مەكتەپكە يۆدۈپ ئاپىرىلدى، كىچىك ياتاق ئۆينىڭ ئىچىدە تىقما-تىقما بەش كارىۋات قويۇلغان بولۇپ ئىنىك ئانا يان تەرەپتىكى كارۋاتقا ياتقۇزۇلدى، دوختۇر-سېستىرالار ھەش-پەش دىگۈچە ئۇنىڭغا ئاسما ئوكۇل ئۇرۇپ قۇتقۇزۇشنى باشلىۋەتتى. ئىنىك ئانا شۇ ياتقىنىچە ئەتىسى ئەتىگەندە ئازراق ھۇشىغا كەلگەندەك بولۇپ يېنىدا كىچىچە ئانىسىغا قاراپ ئولتۇرۇپ ئۇخلاپ قالغان پاشاخاننىڭ قولىنى ئاستا تارتتى. پاشاخان ئويغۇنۇپ دەرھال ئانىسىنىڭ قولىغا يېقىن كېلىپ:

- ئانا ، ساقايدىڭمۇ... ـ دېدى ئۇ ئانىسىنىڭ ھۇشىغا كەلگەنلىكىدىن خوش بولۇپ يۈزىنى ئانىسىنىڭ يۈزىگە يېقىپ.

ئىنىك ئانىنىڭ كۆزىنى ئاچقۇدەكمۇ مادارى قالمىغان ئىدى، ئۇ ئاغزىنى بوش-بوش مىدىرلىتىپ پاشاخانغا گەپ قىلدى:

- بالام...مېنىڭ بولغىچىلىكىم قالمىدى...ھېلىقى گەپ ئېسىڭدىمۇ...؟

- ئېسىمدە ئانا...ھەممىسى ئېسىمدە...

- قەبرىنى پات-پات يوقلاپ تۇر...ئېسىڭدىن كۆتۈرۈلۈپ قالمىسۇن...

- ماقۇل ئانا...بېرىپ تۇرىمەن...

ئانا-بالا ئىككىيلەن ئايرىلغىلىۋاتاتتى، بۇ قېتىم پاشاخاننىڭ كۆزىدىن توختىماي ياش تاراملاشقا باشلىدى. ئانىنىڭ بولسا كۆزىدىن ياش چىقارالىغۇدەكمۇ ھالى قالمىغان ئىدى.

- ئۆينىڭ ئىجارىسىنى... ئالدىغا بېرىۋەتتىم...

- بىلدىم ...ئانا...

- سۇپىنىڭ ئاستىدا ... ئازراق نەرسە قالدۇردۇم...

ئىنىك ئانىنىڭ نەپسى جىددىلىشىپ ئاۋازى چۈشۈپ كەتتى، يانىدىكى كېسەلنىڭ ئىگىسى دەرھال سېستىرانى ئىزدەپ يۈگۈردى، رۇس دوختۇر يۈگۈرۈپ كىرىپ ئىنىك ئانىنىڭ مەيدىسىگە تىڭشىغۇچنى قويۇپ زەن سېلىپ تىڭشىغاندىن كېيىن قول بېغىشىدىن تومۇرنى تۇتۇپ بېقىپ ئوكۇل كۆتۈرۈپ كىرگەن سېستراغا بېشىنى چايقاپ ئوكۇلنى ئۇرغانىنىڭ پايدىسى يوقلىقىنى بىلدۈردى.

ئىنىك ئانا ئاخىرقى قېتىم كۆزىنى كۆچەپ ئېچىپ ئوغلى پاشاخاننى قانغۇدەك كۆرۈۋالماقچى بولدى، لېكىن ئۇ كۆزىنى ئاچالمىدى ئۇ پەقەت «جېنىم بالام...» دەپ ئۇنلۇك بىرنى تولۇلاپلا شۇك بولۇپ قالدى.

دوختۇر ئۇنىڭ قول بېغىشىنى قويۇپ بىرىپ يۈزىنى ئاستا يېپىپ قويدى.

پاشاخان ئانىسىنى يەنە ھۇشىدىن كەتتى دەپ ئويلاپ قالغان چېغى ئۇ ئانىسىنىڭ قولىنى تۇتقىنىچە چوڭقۇر ئويغا پېتىپ ئولتۇردى، ئەتراپتىكى باشقا كىشلەر بالىنىڭ بۇ سەبىيلىكىگە قاراپ ئىچى-ئىچىدىن يىغلاپ كىتىشتى، شۇ چاغدا سېسترا قىز پاشاخاننىڭ بېشىنى سلاپ تۇرۇپ سورىدى :

- سىنىڭ داداڭچۇ؟

- ئۆلۈپ كەتكەن...

- ئۇنداقتا ئاكا-ئاچىلىرىڭ بارمۇ؟

- ياق...مەن يالغۇز...

- باشقا تۇققانلىرىڭ بارمۇ؟

- ياق...مەن بىلمەيمەن...

سېسترا قىزنىڭ كۆزىگە مۆللىدە ياش كەلدى.
ـ ئاناڭ ئۇ ...ئۇ ئەمدى ئارام تاپتى...
پاششاخان سەبىي كۆزلىرى بىلەن سېستراغا سوئال نەزىرىدە قارىدى.
ـ ئۇ...ئۇ ئەڭ گۈزەل جايغا كەتتى...كەلمەسكە كەتتى...ـدېدى سېسترا پاششاخاننىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ.
ـ سىز جەننەتنى دېمەكچىمۇ؟ ياق...ياق...سىز يالغان ئېيتتىڭىز...ـپاششاخان چىقىراپ يىغلاپ ئانىسىغا ئۆزىنى ئاتتى...ئۆيىنىڭ ئىچىنى يىغا ئاۋازى قاپلىدى...
ـ ياق ئانا...ئويغىنە ئانا...بىز كېتەيلى...
بالا ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ يىغلاپ ئانىسىنى خېلى ئويغۇتۇپ باقتى، ئانا ئويغانمىدى...
پاشىشاخان شۇ تەرىقىدە ئانىسىنى قۇچاغلاپ يېتىپ كەتتى، بۇ ئۇنىڭ ئۆمرىدىكى ئەڭ بىچارە، ئەڭ كۆپ يىغلىغان چېغى بولدى...
شۇ چاغدا ئۇنىڭ يېڭىنى بىرسى يىنىك تارتتى، ئۇ يىغىدىن ئىششىپ كەتكەن كۆزىنى تەستە ئېچىپ قارىغان ئىدى، ئۇچ ياشلار چامىسىدىكى كىرپىكلىرى ئۆرۈلۈپ تۇرىدىغان ئۇلاشما قاش كىچىك بىر قىزچاقنىڭ ئۆزىگە بىردانە ئالمىنى تەڭلەپ تۇرغانلىقىنى كۆردى. پاششاخان ئالمىنى ئالماي يەنە ئانىسىنى قۇچاقلاپ دۈم ياتتى. قىزچاق يەنە ئۇنىڭ يېڭىنى تارتىپ تۇرۇپ ئېغىز ئاچتى :
ـ ئاكا...بۇنى ئالە...ئەمدى يىغلىمىغىن...ـدېدى قىزچاق چۈچۈك ئاۋازدا گەپنى ئاران قىلىپ.
ـ ياق...يىغلايمەن...ـ پاششاخان بېشىنىمۇ كۆتۈرمەستىن جاۋاب بەردى.
ـ ئەمدى ئاناڭ ئويغانمايدۇ...مېنىڭ ئاناممۇ ئويغانمىدى...
پاششاخان بېشىنى كۆتۈرۈپ قىزچاققا قارىدى.
ـ سېنىڭ ئاناڭمۇ شۇ جايغا كەتكەنمۇ؟
ـ ياق...مېنىڭ ئانام ئۇ يەرگە كەتمىدى جەننەتكە كەتتى...
ـ ئاناڭ قاچان كەتكەن؟ـ پاششاخاننىڭ ئۈنىگىغا ئىچى ئاغرىپ قالدى.
ـ ئاناممۇ مۇشۇ يەردىن جەننەتكە كەتكەن...كەتكىلى مانا مۇنداق كۆپ بولدى...ـ قىزچاق شۇنداق دېگەچ قاپقارا بولۇپ كەتكەن بارمىقىدىن ئۇچىنى چىقىرىپ ئۈنىگىغا كۆلدى.
پاششاخان بۇ قىزچاقنىڭ تەقدىرىنىڭمۇ ئۆزىنىڭكى بىلەن ئوخشاشلىقىنى پەملەپ ئۈنىڭدىن سورىدى :
ـ سەن كىم بىلەن تۇرىۋاتىسەن؟
ـ ئۆزەم بىلەن تۇرىۋاتىمەن...كىشىلەر ئاناڭ جەننەتتە هايات...ئۇ هامان سېنى يوقلاپ كېلىدۇ دېيىشىدۇ...بۇگۈنمۇ مەن ئانامنى ئىزدەپ كەلگەن...
قىزچاقنىڭ جاۋابى پاششاخاننىڭ يۈرىكىنى تېخىمۇ ئەزدى، ئۇ قىزچاقنىڭ تېخىچە ئۆزىگە ئالمىنى سۇنۇپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئالمىنى ئۇنىڭ قولىدىن ئالدى.
شۇ چاغدا سىرتتىن دوختۇر-سېستىرالار كىرىپ ئىنىك ئانىنى بىر غالتەكلىك هارۋىغا يۆتكەشكە باشلىدى.
ـ ئانامنى قەيەرگە ئاپىرىسىلەر؟ـ دەپ سورىدى پاششاخان هېلىقى سېسترانىڭ يېڭىنى تارتىپ.
سېسترا قىز قاتتىق ئالدىراش ئىدى، ئۇ گەپ قىلىشقا ئۆلگۈرمەي يانىدىكى كارۋاتتىكى كېسەلنىڭ باققۇچىسىغا قاراپ قويدى. ئۇ كىشى سۈرۈلۈپ كېلىپ پاششاخاننى ئىككى قولى بىلەن چىڭ تۇتۇپ تۇرۇپ مۇلايىملىق بىلەن ئېيتتى :
ـ بالام، بۇ خىل كېسەل بىلەن ئۆلۈپ كەتكەنلەرنى دوختۇرلار بىر خىل دورا بىلەن يۇيۇپ ئاندىن يەرلىكىدە قويىدىكەن، بولمىسا بۇ كېسەل يەنە نۇرغۇن ئادەملەرگە يۇقۇپ ئۇلارنىڭ جېنىنى ئالىدىكەن، قارىغىنا ماۋۇ بىچارە قىزغا... ئۇنىڭ ئانىسىمۇ بۇ كېسەل بىلەن ئۆلۈپ كەتتى، ئۇمۇ بىزنىڭ گېپىمىزگە ماقۇل بولدى... دوختۇرلار ئاناڭنى هېلىقى دورا بىلەن پاكىزە يۇيۇپ ئاندىن بىز بىلمەيدىغان ئايرىم يەرگە دەپنە قىلىدۇ، باشقىلارنىمۇ شۇنداق قىلدى، ئۇلارنىڭمۇ باللىرى چىدىدى، ئەمدى ئۇلارغا ماسلاشقىن بالام...
پاششاخان تولا يىغلاپ مادارىدىن كەتكەن ئىدى، ئۇ هېلىقى ئادەمنىڭ قۇچىقىدىن يۇلقۇنۇپ چىقىپ غالتەكلىك هارۋىدا ئېلىپ مېڭىلىۋاتقان ئانىسىنىڭ باغرىغا ئۆزىنى ئاتماقچى بولدى ئەمما ئۇنىڭ كۈچى يەتمىدى، ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ ۋارقىراپ يىغلىماقچى بولدى ئەمما ئاۋازىنى ئىچىغا چىقىرىپ يىغلىيالمىدى...ئۇ تىركىشىپ-تىرمىشىپ باقتى، كىچىك قىزچاقنىڭ پاششاخاننىڭ بۇ هالىغا ئىچى ئاغرىدى، ئۇ يۈگۈرۈپ كېلىپ پاششاخاننىڭ كەينىدىن قۇچاقلاپ تۇرۇپ ئۇنىڭ بىلەن تەڭ يىغلاشقا باشلىدى...
يەتتە ياشلىق پاششاخان تەقدىرگە تەن بەردى، ئۇ ئانىسىنىڭ قەيەرگە دەپنە قىلىنىدىغانلىقىنىمۇ بىلەلمىدى. ئۇنىڭ بېشى قېيىپ كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى... ئۇ دوختۇرخانىدىن چىقىپ نەگە مېڭىشنى بىلەلمەي بىردەم تۇرۇپ قالدى ئاندىن ئۆيى تەرەپكە قاراپ ماڭدى.
هېلىقى ئۈچ ياشلىق يېتىم قىزمۇ ئۇنىڭ كەينىگە كىرىۋالغان ئىدى، پاششاخان كەينىدىكى ئاياق تىۋىشىنى ئاڭلاپ بۇرۇلۇپ قارىغان ئىدى، قىزچاق كۈلگىنىچە تامنىڭ كەينىگە مۆكۈۋالدى، پاششاخان كەينىگە يېنىپ قىزچاقتىن سورىدى:
ـ سەن نەدە تۇرىسەن؟
ـ شۇ ...بىلمەيمەن...

- سلەر قەيەردىن كەلگەن؟
- بىز تۆرمىدىن كەلگەن...
- تۆرمىدىن ...؟ تۆرمىدە ئۆي يوق...!
- ياق ...دادامنىڭ ئۆيى بار...بىز دادامنى يوقلاپ كەلگەن...ئۆلار دادامنى ئۆلۈپ كەتتى دېدى...
- كېينچۇ؟
- ئانام يىغلاپ...يىغلاپ ئۆخلاپ قالدى...كىشلەر ئانامنى يۆلەپ بايامقى ئۆيگە ئەكىلىپ قويغان...
- ئۆيۆڭلەرنىڭ نەدىلىكىنى بىلمەمسلەر؟
- بىلمەن... ئۆيىمىزنىڭ كەينىدە چوڭ تاغ بار...
قىزچاق ئانىسىدىن ئايرىلىپ قالغاندەك ئەمەس ئىدى، ئۇ خىيالى كۆلۈپ تۇراتتى، پاشىشاخاننىڭ بۇ يىتىم قىزنى كوچىغا تاشلاپ قويغۇسى كەلمىدى. چۈنكى بۇ كىچىك قىزچاق ئۆلۈمنىڭ قانداق ئىش ئىكەنلىكىنى تېخى چۈشىنەلمىگەن ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ ئۆيىنىڭ نەدىلىكىنمۇ بىلمەيتتى.
- مەن بىلەن بىزنىڭ ئۆيگە كەت...
پاشىشاخان قۆلىنى قىزچاققا سۇندى، قىزچاق مۆكۈپ ئولتۇرۇۋالغان يېرىدىن دەس تۇرۇپ كۆلگىنچە پاشىشاخاننىڭ قۆلىغا ئېسىلدى.
بۇ رەھىمسىز ۋابا ياز چېكىتىپ قىش كىرەي دىگەندە تارقىلىشتىن توختىدى، بۇ بىر يىل ئىچىدە بۇ خىل كېسەللىك نەچچە يۈزمىڭ ئادەمنىڭ جېنىنى ئېلىپ نەچچە ئونمىڭ باللارنى كوچىلاردا يىتىم قالدۇردى، يىغا-زار، مۇسىبەت پۈتۈن ئەلنىڭ يېرىمىنى قاپلىغىلى تاس قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ستالىن دېھقانلارنىڭ قۆلىدىكى تېرىلغۇ يەرلەرنى تارتىۋېلىپ «ئورتاق تېرىقچىلىق قىلىپ ئادىل تەقسىم قىلىش» دېگەن سىياسەتنى كۈتۈرۈپ چىقىپ بۇ مۇستەملىكە رايۇنىدا ئەمەس ئۆزىنىڭ ئىلىدىمۇ ئاچارچىلىقتىن نەچچە يۈزمىڭ كىشىنىڭ بىھۇدە ئۆلۈشىگە سەۋەپچى بولىۋاتاتتى.
ئاچارچىلىق پۈتۈن ئەلنى قاپلاپ بىر تال نان ئۈچۈن كىشلەر زار-زار يىغلايدىغان دەۋر باشلاندى. بۇ مۇدھىش كۈنلەردە بۇ بىر جۈپ يىتىم بالا ئاللاھنىڭ ھىممىتى بىلەن ۋاپادىن ساق قېلىپ ئىككى يىلنى خاتىرجەم ئۆتكۆزدى.
پاشىشاخان توققۇز ياشقا، قىزچاق بەش ياشقا كىرگەن ئەشۇ يىللارنىڭ مەلۇم بىر كۈنى پاشىشاخان مەكتەپتىن قايتىپ كىلىپ بوخچىسىنى ھويلىغا تاشلاپ قۆيۇپ سىڭلىسى بەرناخاننى چاقىرى :
- بەرناخان !
ئاۋاز چىقمىدى.
- بەرناخان!
يەنە ئاۋاز چىقمىدى.
پاشىشاخان ئۆنىڭ داۋاملىق ئىشكىنىڭ كەينىگە مۆكۈۋېلىپ ئۆزىنى ئىزدىتىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى، شۇڭا يۈگۈرۈپ كىرىپ ئىشكىنىڭ كەينىگە قارىدى. ئۇ بۇ يەردىمۇ يوق ئىدى. ئاندىن يېغىلغان يوتقان-كۆرپىنىڭ كەينىگە قاراپ باقتى، ئۇ يەردىنمۇ يوق چىقتى. پاشىشاخان كاللىسىنى قاشلاپ ئۇنىڭ ئىسمىنى توۋلىغىنىچە ھويلىغا چىقىپ ئۆگزىگە قاراپ بېقىش ئۈچۈن شۇت بىلەن ئۆگزىگە ياماشتى، بەرناخان ئۇ يەردىمۇ كۆرۈنمەيتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ كاللىسىغا دەرھال بىر ئوي كىلىپ ھويلىنىڭ بۇرجىكىدىكى كونا تونۇرغا قاراپ باقماقچى بولدى، ئۇ ئۆگزىدىن ئالدىراپ چۈشۈپ كونا تونۇرنىڭ ئىچىگە قارىغان ئىدى دىگەندەك سىڭلىسى بەرناخان تونۇرنىڭ ئىچىدە تۈگۈلگىنىچە مۆكۈپ ئولتۇراتتى.
- بەرناخان ...مانا كۆرۈپ قالدىم...
قىزچاق ۋىلىقلاپ كۆلگىنچە تونۇردىن چىقتى. ئەسلىدە پاشىشاخان ئۇنىڭ بۇيەرگە يوشۇرىنىدىغانلىقىنى ھويلىغا كىرىپلا ئۇقۇپ بولغان ئىدى، لېكىن ئۇ سىڭلىسىنى خوش قىلىش ئۈچۈن بايامقى ئىزدەپ تاپالمىغان ھەركەتلەرنى قەستەن قىلغان ئىدى.
- ئەستاخپۇرۇللا، بەرناخان بۇ نەچچىنچى قېتىملىقى، قارىگە كىيىملىرىڭىزگە...پاسكىنا بولۇپ كەتكىننى...ئەمدى بۇ يەرگە مۆكۈۋالماڭ! ــ دېدى پاشىشاخان سىڭلىسىغا يالغاندىن ئاچچىقلىغان بولۇپ.
- ماقۇل ئاكا، ئەمدى ئۇنداق قىلمايمەن- دېدى قىزچاق كۆلگىنچە ئاكىسىنىڭ پۇتىنى قۇچاغلاپ.
- دائىم مۇشۇنداق دەيسىز، لېكىن ئۇنتۇپ قالىسىز ــدېدى پاشىشاخان سىڭلىسىنىڭ بېشىنى سىلاپ ئەركىلىتىپ- قارىڭە سىزگە نېمە ئەكەلدىم.
پاشىشاخان بوخچىسىدىن تاش ۋارىقى يىرتىلىپ كەتكەن بىر تال رەسىملىك كىتاپنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ سىڭلىسىغا بەردى. بەرناخان كىتاپنى قۆلىغا ئېلىپ شۇنداق خوش بولدى، ئۇمۇ ئۆيگە يۈگرەپ كىرىپ كېتىپ بىر نەرسنى ئالقىنىدا چىڭ تۇتقىنچە ئاكىسىنىڭ ئالدىغا چىقتى.
- ئاكا بۇنى ساڭا ساقلىدىم، قارىغىنە بۇنىڭغا...
بەرناخاننىڭ قۆلىدا تاياقلىق كەمپۈتتىن بىرسى تۇراتتى.

- ۋاھ نەدىن تاپتىڭ؟
- ئالدىم شۇ، سەن بەرگەن پۇللارنى يىغىپ قويغان...
پاشاخان خۇشال بولۇپ كەمپىتنىڭ قەغىزىنى ئالدىراپ ئېچىپ ئاغزىغا سالدى، بەرناخان ئاكىسىنى خوش قىلغانلىقىدىن چەكسىز مەمنۇن بولۇپ ئاكىسىنىڭ كەمپۈتنى شومىگىنىگە قاراپ ئېغىزىنى تامشىتىپ لىۋىنى يالاشقا باشلىدى، پاشاخان سىڭلىسىنىڭ كەمپۈتنى ييگۇسى كىلىپ كەتكىنىنى كۆرۈپ دەرھال ئۇنى ئېغىزىدىن ئېلىپ سىڭلىسىنىڭ ئېغىزىغا سالدى. شۇنداق قىلىپ ئۇلار كۆلۈشكىنىچە ئۆيگە كىرىپ كىتىشتى.
ئارىدىن نەچچە ئاي ئۆتتى، بىركۈنى پاشاخان مەكتەپتىن قايتىپ كىلىپ سومكىسىنى ھويلىغا تاشلاپ قويۇپ سىڭلىسى بەرناخانىنى چاقىردى :
- بەرناخان !
ئاۋاز چىقمىدى.
- بەرناخان!
يەنە ئاۋاز چىقمىدى. پاشاخان ئادىتى بويىچە ئۆيمۇ-بۇيەر ئىزدىگەن بولۇپ تونۇرنىڭ قېشىغا باردى.
- بەرناخان ...مانا كۆرۈپ قالدىم...
لېكىن بۇ قېتىم بەرناخان تونۇرنىڭ ئىچىدە يوق تۇراتتى، پاشاخان بىر ئاز جىددىلىشىپ قالدى، ئۇ يۈگۈرۈپ ئۆيگە كىرىپ ئۆينىڭ ئىچىگە تەپسىلى قاراپ يەردە چىچىلىپ تۇرغان بىر قانچە رەسىملىك كىتاپنى كۆردى، ئادەتتە بەرناخان كىتاپنى ھەرگىز يەردە قويۇپ قويمايتتى. پاشاخاننىڭ يۈرىگى ئۆرۈلۈپ كوچىغا چىقىپ ئۇنىڭ ئىسمىنى توۋلاشقا باشلىدى، شۇ چاغدا ئۆينىڭ ئالدىدىكى قوشنىسى ئۇنىڭغا بىر شۇم خەۋەرنى ئېيتتى :
- سىڭلىڭىزنى باياتتىن بىر توپ رۇس ساقچىلار ماشىنىسىغا سېلىپ ئېلىپ كەتتى.
- نېمە ساقچىلار تۇتۇپ كەتتى؟
- شۇنداق، ئۇلار بىزگىمۇ باشقا گەپ قىلمىدى...
پاشاخان ئىشكىنىمۇ ئەتمەستىن شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسى تەرەپكە قاراپ ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كەتتى. ئۇ ئۇدۇل ساقچى ئىدارىسىغا بېرىپ ئۇلارنىڭ خىزمەت بىناسىغا قاراپ مېڭىۋىدى، ئىشىك ئالدىدىكى قاراۋۇللار ئۇنىڭ ئالدىنى توستى:
- نەگە بارىسەن؟
- ساقچى باشلىقىنى ئىزدەيمەن!
- نېمە ئىشىڭ باتتى؟
- ئۇزىگە دەيدىغان مۇھىم گەپ بار ئىدى!
قاراۋۇل تۇركمەن يىگىت ئىدى، ئۇ پاشاخانىنى ساقچى باشلىقىنىڭ بالا قۇلاقچىسى بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ ئۇنى كىرگۈزىۋەتتى، پاشاخان ئىشىك ئۈستىدىكى رۇسچە خەتلەردىن باشلىقىنىڭ ئىشخانىسىنى تەستە تېپىپ ئىشكىنى چەكتى. كىرىشكە رۇخسەت قىلىندى.
- نېمە ئىشىڭ بار ئىدى؟ - دەپ سورىدى خام سېمىز رۇس ساقچى باشلىقى تۈركمەنچىنى بۇزۇپ سۆزلەپ تاماكىسىنى تۈغرا چىشلىگىنىچە.
- سىڭلىمنى تۇتۇپ ئەكىلىۋاپسىلەر، ئۇنى ئىزدەپ كېلىۋىدىم!
- نېمە؟! بىز سىنىڭ سىڭلىڭنى تۇتىۋاپتىمىزما؟ يوق گەپنى قىلما! - دېدى ساقچى باشلىقى تەلەتىنى بۇزۇپ ئاچچىقلىنىپ.
- شۇنداق باپام قوشنىمىز ئۇز كۆزى بىلەن كۆرۈپتۇ!
ساقچى باشلىقى پاشاخاننىڭ ئۇزىگە غەزەپ بىلەن تىكىلىپ قاراۋاتقانلىقىنى بىلىپ كۆزىنى ئېلىپ قاچتى.
- سەن قايسى مەكتەپتە ئوقۇيسەن ؟ ئىسمىڭ نېمە؟
- شەھەرلىك چاھارباغ مەكتەپتە ئوقۇيمەن، ئىسمىم پاشاخان!
- كىمنىڭ بالىسى سەن يۈرۈگۈڭنى قاپتەك قىلىپ ئالدىمغا كېلىدىغان؟
پاشاخاننىڭ كۆزىدىن بىر خىل قورقماسلىق چىقىپ تۇراتتى. لېكىن ئۇ دادىسىنىڭ ئىسمىنى ھېچكىمگە ئېيتماسلىققا ئانىسىغا ۋەدە بەرگەن ئىدى، شۇڭا بۇ قېتىم ئۇ راست گەپ قىلمىدى.
- دادام مەن تۇغۇلغاندا ئۆلۈپ كىتىپتىكەن، ئۇنىڭ ئىسمىنى بىلمەيمەن!
- ۋۇ ھارامدىن بولغان ئىتنىڭ بالىسى، يوقال! سىڭلىڭنى بىز كۆرمىدۇق!
ساقچى باشلىقى پاشاخانغا كۆز قىرىنى سالمىغان قىياپەتتە كەيىنى قىلىپ تۇرۇپ تاماكىسىنى شۇراشقا باشلىدى. پاشاخانمۇ بوش كەلمىدى:
- ئىتنىڭ بالىسى دەپ سەنلەرنى دەيدۇ، ئىت بولمىغان بولساڭ يىراق يەردىن يۇندە ماراپ كەلمەس ئىدىڭ!

- نېمە ...نېمە...؟
ساقچى باشلىقى ئالدىدىكى نەچچە ياشلىق بىر شۇمتەكنىڭ شۇنچە گەپنى قورقماي دىگەنلىكىنى ئاڭلاپ غەزەپتىن يېرىلاي دېدى، ئۇ ئالدىراپ ئۈستىلدىكى كونۇپكىنى بېسىۋىدى ئىككى قۇراللىق رۇس ئەسكىرى ئۇچقاندەك كىرىپ بولدى.
- ماۋۇ هارامىلىقنىڭ ئەدىۋىنى بىرىپ تاشلىۋېتىڭلار! ئۇ سىڭلىسىنى ئىزدەپ كەپتۇ، هەرقايسىڭغا شۇنچە دىسەم يەنە ئىز قالدۇرۇشۇپ قۇيۇپسەن، يۇقىلىش!
ساقچى باشلىقى بۇ قېتىم ئەسكەرلەرگە رۇس تىلىدا گەپ قىلدى، پاششاخان رۇس تىلىغا خېلى پۇختا بولۇپ قالغاچقا ئۇنىڭ نېمە دىگەنلىكىنى ئېنىق بىلىۋالدى. ئۇ مۇشۇ تاپتا ئۆزىنىڭ سىڭلىسىنى قۇتۇلدۇرۇپ ئاچىقالمايدىغانلىقىنى بۇلارنىڭ ئالدىدا هېچنىمە يارىمايدىغانلىقىنى بىلىپ قاتتىق ئازاپلاندى.
ئەسكەرلەر پاشاخاننى توشقاننى قۇلىقىدىن تۇتقاندەك يەردىن يۇلۇپلا ئېلىپ ئىشخانىنىڭ ئالدىدىكى سەيناغا قۇمچاق ئاتقاندەك ئېتىۋەتتى ، پاشاخان ئۆمرىدە بۇنداق هاقارەتكە ئۇچرىمىغاچقا بۇ ئىش بۇنىڭغا بەكلا هار كەلدى، ئۇ ئورنىدىن ئەمدى تۇراي دىيىشىگە بايامقى گەپنى سىڭدۈرەلمىگەن ساقچى باشلىقى ئىشكتىن ئۇچقاندەك چىقىپ ئەسكەرنىڭ قولىدىكى قۇرالنى تارتىپ ئېلىپ مىلتىقنىڭ ياغاچ پاينىكى بىلەن ئۇنىڭ يۈزىگە قاتتىق بىرنى ئۇردى، پاشاخاننىڭ كۆزىدىن ئوت چاقنىغاندەك بولۇپ زېمىن پىقىراپ ئالەمنى قاراڭغۇلۇق باستى، ئۇ سەنتورۇلۇپ ئورنىدىن تۇرالماي يىقىلىپ قالدى، قاپىقىدىن ئېتىلىپ چىققان قىپقىزىل قان سەينانى بىر ئالدى، ساقچى باشلىقى بۇنىڭغا قانماي يەنە ئۇرماقچى بولىۋىدى ئەسكەرلەر باشلىقىغا ياخشچاق بولۇپ ئۇنى تۇسىۋالدى.ئاندىن ئەسكەرلەر يەردە تاياق زەربىسىدىن ئايلىنىپ ياتقان پاشاخاننى ئۈچ-تۆتنى تېپىپ ئۇنى سۆرىگىنىچە دەرۋازىنىڭ ئالدىغا ئاچىقىپ تاشلىۋەتتى.
تاياق زەربىسدىن ئورنىدىن تۇرالمىغان پاشاخاننى يولدىن ئۆتكەن ياخشى نىيەتلىك كىشىلەر ياتقان يېرىدىن يۆلەپ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويدى، پاشاخان كېچىچە ئاغرىق ئازابىدىن كىرپىك قاقماي چىقتى، ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭغا ئەڭ ئازاب بولغىنى تاياق زەربىسى بولماستىن بەلكى ئۇماق سىڭلىسىنىڭ ئالۋاستىلار قولىدا نېمە بولۇپ كەتكەنلىكى ئىدى.
پاشاخان ئانىسىدىن ئايرىلىپ قالغاندىن كېيىن بەرناخان ئىسملىك بۇ قىزچاقنى ئۆزىگە سىڭىل قىلىپ بۇ ئۆيدە ئىككى يىلدىن ئارتۇق ياشىغان ئىدى، ئۇنىڭ بىلەن بىر تۇغقان ئاكا-سىڭلىدەك يېقىن ئۆتۈپ ئۇنىڭغا هەقىيقى ئاكىلىق مىهرىنى بەرگەن ئىدى. بەرناخانمۇ بەك ئاق كۆڭۈل قىز بولغاچقا پاشاخاننى ئۆز ئاكىسىدەك ياخشى كۆرەتتى، پاشاخاننىڭ پۇتىغا تىكەن كىرىپ كەتسە بەرناخان چىشى بىلەن چىشلەپ ئالاتتى، پاشاخانمۇ بەرناخاننىڭ پۇتىغا تىكەن كىرىپ كەتسە چىشىدا چىشلەپ تىكەننى سۇغىراتتى ، قىسقىسى بۇ ئاكا-سىڭىل ئادەتتىن تاشقىرى ئىجىل ئۆتەتتى.
ئەتىسى پاشاخان ئورنىدىن تۇرالمىدى، ئۇ يەرگە چاپلىشىپ ياتقىنىچە ئۆگۈنى ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ مەكتەپكە يول ئالدى، ئۇنىڭ يۈزى قۇلپىدەك كۆكىرىپ ئىششىپ كەتكەن بولۇپ سىنىپقا كىرگەندە ساۋاقداشلار ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىۋالدى، پاشاخان مەكتەپتە ئالاهىدە ياخشى ئوقۇغاچقا ساۋاقداشلىرى هەم مۇئەللىمى ئۇنىڭغا بەكلا ئامراق ئىدى.
لېكىن مۇئەللىمى قاپىقى چۈشكەن هالدا پاشاخاننى سىنىپتىن چاقىرىپ مۇدىرنىڭ ئىشخانىسىغا باشلىدى. قېرى مۇدىر پاشاخانغا قاراپ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىتقان هالدا ئېيتتى:
- ئوغلۇم سەن ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرالمايدىغان بولدۇڭ، بىزنى كەچۈرگىن!
مەكتەپ مۇدىرى بۇ گەپنى دەپ بولۇپ كۆزىدىكى چىقالماي قالغان ياشنى قول ياغلىقى بىلەن سۈرتتى.
- نېمىشقا مۇدىر، مەن نېمە خاتالىق ئۆتكۈزدۈم؟ - دېدى پاشاخان هەيران بولۇپ مۇدىرنىڭ گېپىنى چۈشىنەلمەي.
- بالام بۇنى سەن سورىمىغىن، مەنمۇ ئېيتماي، ئۇلار سەن سەۋەبلىك مەكتەپنى تاقايمىز دەپ قوپۇشتى، شۇڭا مىنى چۈشەنسەڭ...
پاشاخان هەممىنى چۈشەندى، ئۇ مەكتەپتىن هەيدىلىشنىڭ سەۋەبنى هېلىقى ساقچى باشلىقىدىن كۆردى، پاشاخان ئۈچىنچى يىللىقتا ئوقۇغان بىلەن ئۇنىڭ ئوقۇپ تۇگەتكەن هېكايە-رومانلىرىنى تېخى چوڭ ئادەملەرمۇ ئوقۇپ بولمىغان ئىدى، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ بوخچىسىنى كۆتۈرۈپ ئۇلار بىلەن خوشلاشتى ماڭار چېغىدا مۇئەللىمىدىن باشقا مەكتەپكە بىرىپ ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرسا بۇلىدىغان بولمايدىغانلىقىنى سورىدى، مۇئەللىم بېشىنى چايقاپ ئەمدى ئۇنىڭ بۇ ئەلدە ئۆمۈر بۇيى مەكتەپكە ئېلىنالمايدىغانلىقىنى ئەپسۇسلىنىپ ئېيتتى.
پاشاخان يەرگە قاراپ ئۇزۇن سۈكۈت قىلىپ تۇردى ئاندىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ئوغۇللارغا خاس جاسارەت بىلەن مەكتەپ دەرۋازىسىدىن چىقىپ كەتتى.
مۇستەملىكە ئاستىدىكى مىللەتنىڭ تەقدىرى مانا مۇشۇنداق بولىدۇ، مۇستەبىتلەر مۇستەملىكە رايۇنىدا مەيلى تاغنى تالقان قىلىپ چۆلنى بوستان قىلدۇق دەپ جاهان ئەهلىگە كارنىيى يىرتىلغۇچە جار سالسۇن ئۇلارنىڭ بۇ يەردە قالدۇرىدىغىنى پەقەت بىر زەمبىل گەندىدىن باشقا هېچ نەرسە ئەمەس، ئۇلار قۇرال كۈچى ئارقىلىق يالغاننى ئۇدا تەكرارلاپ راستقا ئايلاندۇرماقچى بولىدۇ، ئۇلار خەلقنى بېيتىپ تەرەققىياتنى ئىلگىرى سۈردۇق دېگەن بۇيۇك شۇئارنى كۆتۈرۋالىدۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ مەقستى پەقەت ئىككى خىل بىرى بۇلارنىڭ بايلىقنى بۇلان-تالان قىلىش يەنە بىرى يەنىلا بۇلارنىڭ بايلىقنى بۇلان-تالان قىلىشتۇر، ئۇلار مانا مۇشۇ مەخستىگە يىتىش ئۈچۈن

ۋاستە تاللمايدۇ، سانسز بگۇناھلارنىڭ خۇن بەدلىگە ئالتۇن قەدەھلىرىنى تولدۇرۇپ غەلبىسى ئۇچۇن ھۇررا توۋلايدۇ، مانا بۇ مۇستەبتلەرنىڭ ئورتاق ئالاھدلىكدۇر. قاراڭلار مۇشۇ دۆلەتنىڭ قانۇنلۇق پادىشاھى بولغان پاشاخانمۇ ئاددى بىر باشلانغۇچ مەكتەپتىكى ئوقۇش پۇرستىدىن مەھرۇم قالغان يەردە يەنە باشقا ئىشلاردىن ئىغىز ئېچىش مۇمكىنمۇ؟!

پاشاخان ئۆيدىكى سۇپىدا دۈم ياتقىنچە ئانىسىنىڭچاپىنىنى قۇچاغلاپ ئۇزۇندىن-ئۇزۇن يىغلىدى، سىڭلىسى بەرناخاننىڭ يوقاپ كتىشىئۇنىڭغا بەكلا ئەلەم بولدى،«رۇسلار سىڭلىمنى تۇتۇۋېلىپ زادى نىمە قىلدىغاندۇ؟»دېگەن سوئال ئۇنىڭ كاللىسىنى چىرمىۋېلىپ ئۇنى قاتتىق بىئارام قىلدى.
ئارقا-ئارقىدىن كەلگەن كۆڭۈلسىزلىكلەر سۆت ئۈيقۇدا ئۇخلاپ ياتقان پاشاخانىنڭپىشمىغان يۈرىگىنى ئىزىپ ئۇنى باللارچە خيال دۇنياسىغا غەرىق قىلىشقا باشلىدى.ئۇ كۆپ ئويلىنىش ئارقىلىق ئاخىرى بىر قارارغا كەلدى، ئۇ ئامراق سىڭلىسىنى تۇتقۇنقىلغان ساقچىلار بىلەن ئېلىشماقچى بولدى، ئۆزىنى مىلتىقنىڭ پاينىكى بىلەن ئۇرغاناساقچى باشلىقىدىن ئۆچ ئالماقچى بولدى، ئاتىسىنى ئۆلتۈرگەن، ئانىسنى ئۆلتۈرگەنقاتىللاردىن قىساس ئالماقچى بولدى، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئۇ قىزىقىپ ئوقۇيدىغانھىكايە-رومانلاردىكى باتۇر قەھرىمانلار پاشاخانىنىڭ ئۆزى بولۇپ كۆرىنىشكەباشلىدى...
ئۇ خۇددى پىشقان يىگىتلەردەك ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ ياغاچ ساندۇق ئىچىدىكى بوخچىغاتىقىپ قۇيۇلغان قەغەز پۇللاردىن بىر تۇتامنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ يانچۇقىنى تومىلىدى، ئۇشۇ ماڭغىنىچە ماشىنىچى ئۇستامىنىڭ ئۇيىگە بىرىپ كىتاپتا كۆرگىنى بويىچەبىرنەرسىلەرنى تىكىپ بىرىشنى ئېيتتى، يەنە تۆمۈرچى ئۇستامغىمۇ شۇ كىتاپنى كۆتۈرۈپئاپىرىپ ئىچىدىكى رەسىمگە ئوخشاتقۇزۇپ ئېغىر يىنىكلىكىنى تەڭشىگىلى بۇلىدىغانبىلەك كۆچنى ئاشۇرۇش مەشىقىگە ئىشلىتىدىغان چېنىقىش سايمىنى ياساتقۇزماقچى بولدى،قۇلى گۈل ھۈنەرۋەنلەر بۇ كىچىك بالىنىڭ گېپىنى تىڭشىماي باقتى لېكىن ئۇنىڭقولىدىكى بىر تۇتام پۇل ئۇلارنى بۇ ئىشلارنى قىلىپ بېقىشقا قىزىقتۇردى.
پۇت-قوللارغا تېڭىلىدىغان، ئېسىپ قۇيۇپ مۇشتلاشقا ئىشلىتىلىدىغان ھەرخىل قۇم خالتىلار،چوڭ-كىچىك ئىشتانكىلار ھەممىسى تەق بولدى، ئۇ ئالدى بىلەن ھىكايىلەردىكى باشقەھرىمانلارغا ئوخشاش كۇندىلىك قىلىدىغان ئىشلىرىنى ئالدىن پىلانلاپ يېزىشقاباشلىدى...
ئۇ ئۆزىنىڭ تامغا چاپلاپ قويغان پىلانىغا ئاساسەن ھەر كۈنى ئەتتىگەن نامازبامداتتىن كېيىن پۇتىغا قۇم خالتىنى تېڭىۋېلىپ ئۆينىڭ ئالدىدىكى كوچىنىڭ ئۇبېشىدىن بۇ بېشىغا ئۈچ قېتىم يۈگۈردى، ئۆيدە ناشتا قىلىپ بولغاندىن كېيىنشوتىنىڭ تۆتىنچى بالدىقىدىن ساناپ ئوتتۇزنى پەسكە سەكرىدى ئاندىن ئىنگلىز تىلىمۇئەللىمىنىڭ قېشىغا بېرىپ ساۋاق ئالدى، ئالغان ساۋىقىنى تولا يېزىپ قۇلى تالغانداھويلىسىغا ئېسىپ قويغان قۇم خالتىسىنى مۇشتلىدى، ئىشتانكىلارنى كۆتۈرۈپ ھارغاندايەنە تۇرلۇك ھىكايە كىتاپلارنى ئۇقۇشنى داۋاملاشتۇردى، باللار مەكتەپتىنقايتقاندا ئۇلار بىلەن قانغۇچە يۈگۈرۈپ ئويناپ كەچ بولغاندا ئۇيىگە كىلىپ ھېچنىمنىتۇيماي ئۇخلىدى...
پاشاخان بۇ ئىشلارنى ئۆزىگە راستىنلا ئادەت قىلىۋالدى، ئۇ ھەممە ئىشتا ئۆزىگەۋەزىپە قويۇپ شۇ ۋەزىپىنى ئورۇندىمىغۇچە بولدى قىلمىدى، ئۇنىڭ مەشىق ھەركىتى، تۆتخىل تىلدىن ئالىدىغان ساۋىقى بارغانسىرى كۆپەيدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ كىتاب ئۇقۇشقائادەتتىن تاشقىرى ھېرىسمەن بولغاچقا بىر كۈن ئۇنىڭغا يەتمەيدىغاندەك بىلىنىپقالدى، ئۇنىڭ ئىشتىھاسى بارغانسىرى ئېچىلىپ يەپ قۇرسىقى تويمايدىغان بولۇپقېلىۋاتاتتى... شۇنىڭ بىلەن سۇپا ئاستىغا كۆمۈپ قۇيۇلغان ئالتۇن تىلللارمۇئازىيىشقا باشلىدى.
ئاردىن نەچچە يىل ئۆتتى. پاشاخان يار-يۆلەكسىز قارا يىتىم بالا بولسىمۇ لېكىن ئۇمەھەللىدىكى تەڭتۇش باللارغا قارىغاندانائاھايىتى ساغلام، قاۋۇل چوڭ بولدى، بۇنداقبولۇشىدىكى سەۋەب بىرىنچىدىن ئۇنىڭ ئاتىسى ياۋۇزبەگمۇ قاۋۇل كۆچتۈڭگۈرلەردىنبولغانلىقىدىن بولسا ئىككىنچىدىن ئۇ تاماقلىنىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بىرەتتى يەنئىنىك ئانا ئۇنى يەتتە يىشىغا كىرگۈچە ئوردىنىڭ ئەنئەنىۋى بالا بېقىش ئادىتىبويىچە ناھايىتى ياخشى ئوزۇقلاندۇرۇپ باققان ئىدى، ئىنىك ئانىنىڭ تىرىشچانلىقى ھەمئىقتىسادى بايلىقىنىڭ يىتەرلىك بۇلىشى سەۋەبلىك بازاردىن گۆش تاپقىلى بولمايدىغانچاغدىمۇ ئۇلارنىڭ ئۆيىدىن بىر لوقما دۈمبە بىلەن بىر چىشلەم گۆش ئۈزۈلمەيتتى،يازلىقتىكى پىژغىرىم ئىسسىقتىمۇ بىر پارچە گۆش كىچىسى شەبنەمگە سىلىنىپ كۈندۈزىچۇۋا ئارىسىغا ئۇرۇلاتتى، مۇشۇنداق پىژغىرىمدا يەنە ئۇلارنىڭ ئۆيىدىكى سۇقاچىلانغان ئىدىشنىڭ ئىچىدىن بىر قانچە شىشە يېڭى سۈت ئۈزۈلمەيتتى، پاشاخانئانىسىدىن ئايرىلىپ قالغاندىن كېيىنمۇ ئانىسىنىڭ ھايات چېغىدىكى ئۆزىنىڭتاماقلىنىشى جەھەتتىكى قايتا-قايتا تاپىلاشلىرىنى خۇددى قۇرئاننىڭ ئايەتلىرىدەكئىسىدە تۇتىۋالغان ئىدى، شۇڭا ئۇ ئىككى كۈندە بىر يۈيۈنىدىغان ئادەت بىلەن ياخشىتاماقلىنىشنى كۈندە ئوقۇيدىغان بەش نامىزى بىلەن ئوخشاش مۇھىم كۆرەتتى.
ئۇ كىچىگىدىن باشلاپلا مۇستەقىل تۇرمۇش كەچۈرۈشكە ئادەتلىنىپ كەتكەن ئىدى،يىراقتىكى باسما قۇدۇقتىن ئەپكەش بىلەن سۇ ئەكىلىپ ئىدىشلىرىنى تولدۇراتتى،تاڭ-تاڭ سوغۇقلاردىمۇ ئورنىدىن سەھەر تۇرۇپ مەشكە ئوت قالاپ سۇ ئىسسىتاتتى، ئۇگۈشكە ئادەتتىن تاشقىرى ئامراق بولغاچقا كۈندە بىر قېتىم ئۆزى ئۆيدە شورپا سىلىپپىگەنچىلىك قىلاتتى.

قوشنىلار ئۇنىڭغا ھەۋەس بىلەن قاراپ «سەن بىر بالا تۇرۇپ بۇنچە پۇلنى نەدىنتاپسەن» دەپ سورىسا ئۇ ئانىسىنىڭ ئۆگىتىپ قويغىنى بويىچە«دادام كاتتا باي، ئۇبىزنى تاشلاپ قويۇپ كىچىك خوتۇنى بىلەن مەككىگە قېچىپ كەتكەن، سۇت پۇلۇمنى شۇئىبەرتىپ تۇرىدۇ» دەپ جاۋاب بىرەتتى.
ئۇ ئون ئىككى ياشقا كىرگەن چاغدا ئۇنىڭ سۆپا ئاستىدىكى ئالتۇن تىللاسىمۇ تۈگەي دەپقالدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ غەمسىز ئۆتكەن بېشى يەرگە ساڭگىلاشقا باشلىدى.
ئۇ بۇندىن كېيىنكى تۇرمۇشنى قانداق قامداش توغرىلىق ئىنگلىز تىلى ئۇستازىئەكبەرخاننىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇنىڭدىن مەسلىھەت ئالماقچى بولۇپ ئۇنىڭ ئۆيىگە باردى،ئەكبەرخان ئۆز ۋاقتىدىكى خانلىق ئونۇېرسىتتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى بولۇپ ھازىر بىرباشلانغۇچ مەكتەپتە ئەدەبىيات دەرسى ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ ئىشلەۋاتاتتى.
پاششاخان ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ ئەھۋالنى بايان قىلدى، ئوتتۇزلاردىن ھالقىغانبولسىمۇ ئاتا-ئانىسى بىلەن تۇرىدىغان بويتاق ئەكبەرخان ئۆزىنىڭ بۇ مۇنەۋۋەرئوقۇغۇچىسىدىن ئالاھىدە زوقلىناتتى، ئۇنىڭدىن پەخرلىنەتتى، شۇڭا گەپنىڭ بېشىچىقىپ بولغىچە ئۇنى ئۆزى بالىچىلاپ بېقىۋالىدىغانلىقىنى، ھېچقانداق ئىشتىن غەمقىلماسلىقنى ئېيتتى، لېكىن پاششاخان ئەدەپ يۈزىسىدىن بۇنى رەت قىلىپ ئۆزىگەمۇۋاپىق بىر ئىش تېپىپ بېرىشنى ئۆتۈندى، ئەكبەرخان ئوقۇغۇچىسىنىڭخاراكتېرىنى ئوبدان بىلگەچكە ئۇنىڭ پىكرىگە ھۆرمەت قىلىپ تۆمۈرچىلىك كارخانىسدائىشلەيدىغان تاغىسىغا قوشۇپ قويماقچى بولدى.
پاششاخان ئۇستازى ئەكبەرخان بىلەن خوشلىشىپ ئۆيىگە خۇشال قايتتى، ئۇ قايتىش يولىداكوچا ئاغزىغا كەلگەندە كوچىدا ئويناۋاتقان ئالتە-يەتتە ياشلاردىكى بىر توپ ئۇششاقباللار پاششاخاننىڭ ئەتراپىغا ئولىشىۋېلىپ ئويناۋاتقان توپنىڭ قاسىم بەڭگىنىڭئۆگزىسىگە چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئۆي ئىگىسى بولمىغانلىقى ئۈچۈن توپنىئالالمىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۇنىڭدىن توپنى ئەكىرىپ بېرىشنى ئۆتۈندى.
پاششاخان يۇلغا مېڭىۋەرمەكچى بولدى لېكىن ئۇ ئۆزىدىن كىچىك بۇ باللارغا قاراپتۇپنى ئۆگزىدىن ئەكىرىپ بېرىشنى ماقۇل تاپتى، قاسىم بەڭگى مۇشۇ مەھەللىدىكى قولئىلكىدە بار شۇنداقلا مۇتىھەم ئادەم بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئېگىز تاملىق ئۆيىقوشنىلىرىنىڭ تېمىدىن ئايرىلىپ شۇنچە يولنى ئىگىلەپ دوقمۇشتا يالغۇز قەد كۆتۈرۈپتۇراتتى،
پاششاخان يېڭىنى تۈرىۋېتىپ تامغا ياندىش دەرەخكە مايمۇندەك يامىشپلا ئۆگزىگەچىقىپ كەتتى، توپ يەرگە چۈشتى، باللار خوش بولۇپ تووۇلىشىپ توپنى قولىغا ئېلىشتى،شۇ چاغدا قاسىم بەڭگى ئۆيىنىڭ ئالدىغا پەيدا بولۇپ قالدى، باللار ئۆگزىدىكپاششاخانغا چۇقىرىشىپ ۋاقىراشقا باشلىدى:
- قاسىم بەڭگى كەلدى، تېز قاچ !
مەھەللىدىكى باللار قاسىم بەڭگىدىن بەكلا قورقاتتى، قاسىم بەڭگىمۇ باللارغائەزەلدىن چىرايىنى ئېچىپ قارىمايدىغان باغرى تاش ئادەم ئىدى، ئۇ باللارنىڭۋارقىراشلىرىدىن ئۆگزىدىن چۈشكىلى تەمشىلىۋاتقان پاششاخاننى كۆردى.
- ۋۇ كۇسپۇرۇچ،كوپ-كۈندۈزدە كەپتىرىمنى ئوغرىلىماقچىمىدىڭ؟- قاسىم بەڭگى تەلەتىنىبۇزۇپ تام تۈۋىدىكى ئېرىقنىڭ ئىچىدىن بىر تال ئۆزۈن تاياقنى قولىغا ئالدى ــ چۈشەيەرگە، ئەدىپىڭنى بىر بەرمىسەم!
- مەن كەپتەر ئوغرىلىمىدىم، توپنى تاشلاپ بەردىم! ــ دېدى پاششاخان بىر ئازجىددىيلەشكەن ھالدا قاسىم بەڭگىگە ئۆزىنى ئاقلاپ.
- شۇنداق بولسىمۇ سەن يەنىلا ئوغرى !
قاسىم بەڭگى قولىدىكى تاياقنى تاشلاپ قويۇپ ئۆيىنىڭ ئىشىگىنى ئېچىپ شۇتا بىلەن دەرھال ئۆگزىگە چىقتى، باللار ئۆگزىنىڭ لېۋىدە تۇرغان پاششاخاندىن ئەنسىرەپ ۋاقىراشقا باشلىدى.
- ئاكا، قاسىم قېرى ئۆگزىگە چىپكەتتى، دەرھال قاچ!
ئاڭغىچە قاسىم بەڭگى ئۆگزىگە چىقىپ پاششاخانغا گۈلەيگىنىچە ئاغزىنى بۇزۇشقاباشلىدى.
- ئىگىسى يوق ئۆيدە ئاناڭنىڭ ھەققى بارمىدى، خەپ قولىقىڭنى كەسمىسەم!
قاسىم بەڭگى قوپال ئادەم بولغان بىلەن باللارنى ھەرگىز ئۇرمايتتى، ئۇ پاششاخاننى مۇنداقلا قورقىتىپ قويماقچى بولۇپ ئۆگزىدىن تاياقتەك بىر نەرسە ئىزدىگەن بولدى.
پاششاخان جەڭگى جىدەلدىن نېرى بالا ئىدى، قىز بالىدەك تارتىنچاق بولۇپ ئۆزى بىرە خاتالىق ئۆتكۈزسە يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بۇلاتتى، شۇڭا ئۇ قاسىم بەڭگىگە ئۆزىنى چۈشەندۈرۈپ ئولتۇرماي چىرايى قىزارغان ھالدا «ئەمدى ئۇنداق قىلماي!» دەپ قۇيۇپلائۆگزىدىن پوككىدە يەرگە سەكرىدى، باللار تووۇلىشىپ چۇقان سېلىشتى، قاسىم بەڭگى«ھاي سەكرىمە! » دىگىنىچە قىلغىنىغا پۇشايمان قىلىپ ئۆگزىدىن پەسكە قارىدى.
پاششاخان خۇددى پەغەزدىكى كەپتەر دان يېگىلى يەرگە قونغاندەك «پوك» قىلغان ئاۋازبىلەن يەردە زوڭ ئولتۇرۇپ قالدى ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ تامبىلىنى قېقىشقا باشلىدى،باللار ئۇنىڭ يەرگە ساق-سالامەت چۈشكەنلىكىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئۇلاشتى،قاسىم بەڭگى ئۆگزىدە تۇرۇپ «ماۋۇ شۇمنى قارا!» دىگىنىچە ئاغزىنى ھاڭ ئېچىپ قالدى.
شۇندىن باشلاپ پاششاخاننىڭ ئۆگزىدىن يەرگە سەكرەپ چۈشەلەيدىغان ھۈنىرى مەھەللىدىكى باللار ئارىسىغا پۇركەتتى، بىر كۈنى

مەھەللىدىكى پاشىشاخان بىلەن تەڭتۇش باللاردىن ئون نەچچىسى مەكتەپتىن يېنىپ پاشىشاخانىڭئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۇنى چاقىرىپ ئۆگزىدىن سەكرەيدىغان ھۈنىرىنى كۆرستىپبېرىشنى سورىدى.
پاشاخان ئۆزىنىڭ كۈچ مەشقىنى باللارغابىلدۈرۈشنى خالىمايتتى، شۇڭا ئۇ باللار بىلەن ئادەتتە سىرىتتا ئويناپتتى لېكىنباللارنى ئۆيگە باشلىمايتتى، چۈنكى ئىنىك ئانا ھايات ۋاقتىدا ئۇنىڭغا ئۆيگەقالايمىقان ئادەم باشلىماسلىق توغرىسىدا ئالاھىدە تاپىلاشلارنىقىلغان ئىدى.
پاشاخان ئىچىدىن تاقاپ قويغان ئىشىكنى ئېچىپھويلىسىدىن چىقتى ئاندىن ئىشىككە قۇلپا سېلىپقويۇپ باللارغا ئېيتتى:
- بۈگۈن باشقا ئويۇن ئوينايلى، مەن سەكرىمەي...
- ياق پاشىشاخان، سىنى ئاسماندا ئۇچىدىكەن دېگەنگەپ مەكتەپتە بىر بولدى، - دېدى باللارنىڭ ئارىسىدىكى بىرەيلەن ئۇنىڭغايالۋۇرغاندەك،- قارىغىنا بىز ھەممىز سىنىڭ شۇ كارامىتىڭنى كۆرۈپ باقايلى دەپكەلدۇق...
- شۇنداق پاشىشاخان،- يەنە بىرەيلەن گەپ قىستۇردى،-مەكتەپتىكى باشقا باللار بىزنى قەلەندەرلەر كوچىسىدىن دەپ زادى كۆزىگە ئىلمايدۇ،ماۋۇ گايىت شۇ باللارنىڭ نوچىسى، ئۇنىڭغا كارامىتىڭنى بىر كۆرستىپ قوي!
پاشاخان بۇ ئاغىنىلىرىنىڭ كۆڭلىنى يەردە قۇيۇشنىخالىماي «بۈپتۇ بۇلارغا بىر قېتىم سەكرەپ بىرەيچۇ»دېگەننى ئويلىدى ئۇنىڭ ئۇستىگە گايىت دېگەن بالا تۇرقىدىن ھارامزادىلىكى چىقىپ تۇرىدىغان ئۆزىدىنمۇ قاۋۇل بالا بولغاچقا پاشىشاخانىڭئۇنىڭغا ئۆزىنى بىر كۆرستىپ قويغۇسى كەلدى.
- ئەمسە قاراپ تۇرۇڭلار ھە ! - پاشاخان شۇنداقدەپلا ئىشىككە يامىشىپ ئۆگزىسىگە چىكەتتى.
باللار ئۇنىڭ سەكرىشىگە تەقەززا بولۇپ ئۆگزىگە قاراپ تۇرىشاتتى، پاشىشاخان ئۆگزىدىن كوچىغا گۇپپىدە قىلىپ سەكرەپ ئورنىدىنىمالال تۇردى، باللار توۋلىشىپ ئۇنىڭ يامانلىقنى تەبرىكلەشتى، گايىت دېگەن بالامەكتەپ بويىچە چېلىشچىلارنىڭ ئالدى ئىدى، ئۇ بۇنى كۆرۈپ پاشىشاخانغاھەسەت قىلدى.
- پاشاخان، كىلە نوچى بولساڭ چېلىشىمىز!
گايىت ئۇنىڭ ماقۇللىقىنى ئالمايلا چاپىنىنى سېلىۋېتىپ ئالقىنىغا بىرنى تۈكۈرۈپ تەييار بولۇپ ئۇنىڭغا ئۆزىنى تۇنۇتۇپ قويماقچى بولدى.
پاشىشاخان ئۆزىدىن ئىككى ياشچەچوڭ گايىت بىلەن تۇتۇشتىن بىر ئاز قورقتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ بەكلا غوللۇقكۆرىنەتتى. مەھەللىدىكى باللار بۇ قېتىم شۇك بولۇپ قېلىشتى، چۈنكى ئۇلار پاشىشاخان بىلەن ئوينىغاندا پاشىشاخانچېلىشىش ئويۇنىغا قاتناشمايتتى، پەقەت باشقا باللارنىڭ چېلىشقىنىنىكۆرەتتى، بۇنداق بولىشىدىكى سەۋەب ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا پاشىشاخانباللار بىلەن چېلىشىپ ئويناپ قاسساپنىڭ ئوغلىنىڭ بىلىكىنى سۇندۇرۇۋەتكەن ئىدى،قاسساپ مۇتەھەملىك قىلىپ پاشىشاخانىنى ئۇرۇپ-تىللاپئۇنىڭ كۆڭلىنى پاراكەندە قىلغان ئىدى، شۇڭا پاشىشاخانبۇندىن كېيىن باللار بىلەن چېلىشىپ ئوينىماسلىققا ئىرادە قىلغان ئىدى.
بۇ قېتىم پاشىشاخان گايىتنىڭتەلۋىگە ئۇنىمىدى، گايىت ئەتراپتىكى باللارغا قاراپ غادايدى.
- مەن نېمە دېگەن باللا، ئۇ ئۆگزىدىن سەكرىيەلىگەنبىلەن ماڭا چۈشەلمەيدۇ!- گايىت ئۆزىدىن كىچىك پاشىشاخانىڭئۆزىدىن قورقۇۋاتقانلىقىنى بىلىپ تېخىمۇ ئەزۋەيلىدى - ناۋادا چېلىشقان بولسائۇچىلا مەرتەم يانپاشقا ئېلىپ تازا سالاتتىم!
پاشىشاخانىڭ ئۇنىڭ بىلەن شۇنداق بىر تۇتۇشقۇسى كەلدى، ئەمما ئۇ بىرنىمنى ئويلاپ ئۇنىڭگېپىنى ئاڭلىماسقا سېلىپ ئۆيى تەرەپكە مېڭىشقا تەمشەلدى.
- ئاناڭ سىنى ئوغۇل بالا دەپ تۇغقانمۇ ھەيقورقۇنچاق؟ ئەمدى مىنى ئاكا دېگىن! - دېدى گايىت پاشىشاخانىزاڭلىق قىلغاندەك ئۈنلۈك توۋلاپ.
پاشىشاخان بۇ گەپنى كۆتۈرەلمىدى، ئۇ دەرھال كەينىگەيېنىپ گايىتقا تىكىلدى.
- بۇپتۇ، سەن بىلەن چېلىشاي، ناۋادا ئۇچىلا قېتىمسىنى يىڭەلسام، باللارنىڭ ئالدىدا مىنى ئاكا دېيەلەمسەن؟
- ئاتە پورۇڭنى، بۇپتۇ دېگىنىڭدەك بولسا سىنى ئاكادەيمەن.
- گېپىڭ گەپمۇ؟
- مانا باللار تۇرۇپتۇ، گېپىمدىن يانسام ئوغۇل بولماي كېتەي!
ئىككىيلەن قائىدە بويىچە ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم دېيىشىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن ئۆينىڭئالدىدىكى كوچىدىلا تۇتۇشۇپ كەتتى، ئۇلارنىڭ بىرى چوڭ بىرى كىچىك بولغانلىقى ئۈچۈنبىر-بىرىنىڭ بىلىنى ئوبدان تۇتىشالمايۋاتاتتى،ئەتراپتا قاراپ تۇرغان باللار پاشىشاخان ئەمدىيۇزۇمىزنى تۆكىدىغان بولدى دەپ جىددىلىشىپ كۆڭلىدە خۇدايىمدىن پاشىشاخانىڭ يېڭىشىنى تىلەپ تۇراتتى، دىگەندەك ئۇلارتۇتۇشار تۇتۇشماي گايىت ئوڭدىسىغا چۈشۈپ كەتتى، باللار ئۆز كۆزىگە ئىشىنەلمەيئۆز-ئارا نېمە ئىش بولغانلىقىنى سۆرۈشتۈرۈپتۇرغاندا گايىت يەنە بىر قېتىم يانپاشقا ئېلىنىپ چۈشۈپ كەتتى، ئۈچىنچى قېتىم «دۈك» قىلغان ئاۋاز بىلەن يولنىڭ نېرىراق چېتىدىكى ئۆرۈكلۈكتە ۋىچىرلىشىۋاتقان بىرتوپ ئاق قۇشقاچ ۋىچىرلاشتىن توختاپ كۈچا تىمتاسبولۇپ كەتتى، باللار بىر گايىتقا بىر پاشىشاخانغا قاراپ ئاغزىنى ئېچىپ قېلىشتى، گايىتئورنىدىن تەس تۇرۇپ چاپىنىنىمۇ ئالماي كۆزىگە مۆللىدە ياش ئېلىپ پاشىشاخانغا

ئالىيىپ قاراپ «خەپ هاراملىق!» دىگىنچەرەستە تەرەپكە قاراپ يۈگۈرۈپ كەتتى.
باللار كۆز ئالدىدا بۆلۈۋاتقان بۇ ئىشلاردىن هەيران قالدى هەم ئىنتايىن خۇشالبولدى، ئۇلار پاشىشاخانغا قايتىدىن سەپ سىلىشقاباشلاپ مەهەللىنىڭ بۇ يىڭى نوچىسى بىلەن بالدۇرراق ئايرىلماس دوستلاردىنبولمىغىنىغا پۇشايمان قىلىشتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى بىر بالا بوخچىسىدىن بىر پارچەناۋاتنى ئىلىپ پاشىشاخانغا تەڭلىدى.
- پاشىشاخان ئالە بۇنى، ئەمدى بىزنى كىم بوزەكقىلسا سىنى باشلاپ ئاپىرىمىز، بۇ سىنىڭ مۇكاپاتىڭ!
باللار بوخچىلىرىنى ئاسمانغا ئىتىشىپ پاشىشاخانىنىڭ غەلبىسىنى تەبرىكلەشتى...
ئۇلار شۇ تەرزدە پاشىشاخانىنى ئارىسىغا ئىلىپ شا توپئويۇنى ئوينىاش ئۈچۈن قىزغىن ئادەم ئىلىشۋاتقاندا يىراقتىن بىر بالا يۈگرەپكىلىپ«گايىت قانجۇق ئادەم باشلاپ كەلدى!» دەپ خەۋەر يەتكۈزدى. باللار هەممىسىكەينىگە ئۆرۈلۈپ يىراقتىن بىر توپ باللارنىڭ شامالدەك ئۆزلىرى تەرەپكە قاراپكىلىۋاتقانلىقىنى كۆردى.
- كىمنى ئەكەپتۇ ئۇ چىدىماس ؟- دىدى بوخچىسىدىن ناۋات ئالغان بالا ئۇلارنىڭ يۈلىغاسىنچىلاپ قاراپ.
- كىمنى ئەكىلەتتى، شەهەردىكى تىللا تونۇرنى ئەكەلگەندۇ شۇ!- دىدى يەنە بىر بالامۇشتۇمنى تۈگۈپ تۇرۇپ،- قورقمايمىز!
باللار گايىتنىڭ بايام قاچقىنىنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا «قانجۇق» دەپ لەقەم قۇيۇپئۈلگۈرگەن ئىدى، ئۇلار يەڭلىرىنى تۈرۈشۇپ تەييار بولۇشتى، پاشىشاخان باللاردىن تىللا قۇشۇننىڭ كىملىگىنى سورىدى.
- كىم بۇلاتتى، ئۇنىڭ ئەسلى ئىسمى تىللاخان، ئۇ هارامدىن بولغاچقا ئانىسى ئۇنىكوچىغا تاشلىۋتىپتىكەن، ئۇنىڭ مۇقىم تۇرالغۇسى يوق، ئاڭلىساق ئۇ تونۇردا يىتىپچوڭ بوپتىكەن شۇڭا ئۇنى كىشلەر تىللا تونۇر دەپ ئاتىشىدۇ، كوندۇزى ئوغرىلىققىلىدۇ، ئەشۇنداق تىلەمچى باللارنى كەينىگە سىلىپ قوشۇن تارتىپ يۈرۈپ ياۋاشباللارنى بوزەك قىلىدۇ، ئۆتۈپ كەتكەن هاراملىق نىمە ئۇ!
شۇ چاغدا گايىت قانجۇق يەتتە-سەككىز بالىنى باشلاپ بۇلارنىڭ ئارىسىغا كىرىپ كەلدى.
- قېنى بايامقى پاشىشاخان دىگەن هاراملىق، ئەمدىنوچىلىقىنى قىلىپ باقسۇن؟! ـ دىدى گايىت قانجۇق يىنىدىكى بۇيى ئۆزىدىن ۋىجىكرەكبىر بالىنى ئالدىغا چىقىرىپ.
تىللا تونۇر دىگەن بۇ بالا قارىماققا ياشتا پاشىشاخاندىنكىچىكتەك كۆرۈنسىمۇ لىكىن ئۇنىڭ قىشىغىچە چۈشۈپ تۇرغان قاپقارا قۇندۇزدەك چىچىنىڭئاستىدىكى بىر جۈپ هەركەتچان كۆزىدىن ئۇنىڭ ناهايىتى زىرەك هەم چاققان بالائىكەنلىكى چىقىپ تۇراتتى.
- مانا مەن، تولا ئادەم تىللىما! ـ دىگىنچە پاشىشاخانباللارنىڭ ئارىسىدىن يۈلقۇنۇپ چىقىپ «قوشۇن» نىڭ ئالدىغا باردى.
- هە، گايىتنى ئۇرۇپ يىغلاتقان پاشىشاخان دىگىنىسەنمۇ؟ - دىدى تىللا تونۇر قۇلىدىكى تاماكىسىنى توغرا چىشلەپ پاشىشاخانىنى مەنسىتمىگەن هالدا.
- هەئە چىلىشتا يىڭىلىپ قالسا ئادەم باشلاپ كىلىدىغان گايىتنى يەرگە سالغىنى پاشىشاخان مەن شۇ! ـ دىدى پاشىشاخانتىللا تونۇرنىڭ هەيۋىسىدىن قىلچە قورقماي مەغرۇرلۇق بىلەن.
تىللا تونۇر بىر ئۆمۈر كوچا-كويلاردا قاقىلاي-سوقىلاي كۆن كەچۈرگەنلىكى ئۈچۈن غەللە-ماجىرا،تاياق-توقماق دىگەن ئۇنىڭ ئۈچ ۋاقلىق غىزاسىدەكلا بىرئىش ئىدى، ئۇ تاماكىسىنى تازا بىر شورىۋىتىپ پاشىشاخانىنىڭيۈزىگە پۈۋلىدى.
- هۇ ، لالما ئىت ! گايىت دىگەن مىنىڭ قوشۇنۇمنىڭ ئەزاسى، يۈرۈگۈڭ قاپتەككىنا سىنىڭ؟ - تىللا تونۇر كەينىگە ئۆرۈلۈپ گايىتقا قارىغاندەكلاقىلىپ تۇيۇقسىز مۇشتى بىلەن پاشىشاخانىنىڭ بۇرنىغا قاتتىقبىرنى سالدى، پاشىشاخان هىچقانداق تەييارلىقسىزتۇرغانلىقى ئۈچۈن بۇ كۈچلۈك مۇشتىنىڭ زەربىسىدىن كۆزىدىن ئوت چاقناپ كەينىگەسەنتۈرۈلۈپ كەتتى، ئۇنىڭ بۇرنىدىن ئوقتەك قان كەتتى، پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلگەنتىللا تونۇر چاقماق تىزلىكىدە بۇرنىدىكى قانىنى يىڭى بىلەن سۈرتۈۋاتقان پاشىشاخانىنىڭ مەيدىسىگە كۈچۈپ بىرنى تەپتى، پاشىشاخان كەينىگە يىقىلىپ چۈشتى، ئاڭغىچە پاشىشاخانىنىڭ دوستلىرى تىللا تونۇرنى تۇتىۋالدى...
پاشىشاخان ئورنىدىن تۇرۇپ ئالدىرماي چاپىنىنىسالدى، ئاندىن تىللا تونۇرغا قاراپ ۋارقىردى.
- قېنى نوچا بولساڭ ئەمدى كىلىشە، سەندەك نىمىلەرگە ئۆزەمنىبىر كۆرسەتمىسەم! ـ پاشىشاخان بۇرنىدىن ئىقىۋاتقانقان بىلەن كارى بولماي يىڭنى شىمايلاپ تىللا تونۇرنىڭ ئالدىغا ئىتىلدى، تىللا تونۇرمۇ بوش كەلمەي ئۆزىنى پاشىشاخانغائاتتى، ئىككىيلەن تازا تۇتۇشۇپ كەتتى، تىللا تونۇر تاياققا بەكلا پىششىق ئىدى، پاشىشاخانىنىڭ پۇت-قۇلى ئۆزىنىڭ يىشىغا باققاندا ئاجايىپچاققان ئىدى، پاشىشاخان چاقپەلەكتەك پىقىراپىىردەمنىڭ ئىچىدىلا تىللا تونۇرنى خىيخىراتتى،تىللا تونۇر بۇلالماي، بىللە كەلگەن قوشۇنغا بۇيرۇق قىلدى، بۇنى كۆرۈپ پاشىشاخانىنىڭ دوستلىرىمۇ تەييار بولدى، شۇ چاغدا پاشىشاخان دوستلىرىغا بۇرۇلۇپ قاراپ « سىلەرئارلاشماڭلار، هەممىسىگە ئۆزەم تاشايمەن!» دەپ ۋارقىراپ ئۇلارنى كەلگىلى قويمىدى. چۈنكىپاشىشاخانىنىڭمۇ مۇشۇنداق جىدەل ئارقىلىق ئۆزىنىڭ قانچىلىك مەشىق قىلغانلىقىنىبىلگۈسى بار ئىدى. ئەخلاقلىق پاشىشاخان بۇنداق جىدەلنىپۈل بىلەنمۇ سىتىۋاللمايتتى، شۇڭا ئۇ بۇ جىدەلنى بىر پۇرسەت دەپ بىلدى.
قوشۇندىكى نان يىگەن تەرى يوق ئالتە ئۇرۇق بالا تىللا تونۇرنىڭ سىپىگە قىتىلىپ پاشىشاخانىنى ئورىۋالدى، لىكىن تىللا تونۇرنىڭ يەپ كەتكەنتايىقىغا قاراپ هىچقايسىسى قول سالالمىدى، پاشىشاخانكتاپتا ئۆگەنگىنى بويىچە ئۇنىڭ ئىچىدىن ئاجىزراق بىرسىنى تۇتىۋىلىپ ئۇنىڭيۈرىگىنى ئاندىن يەنە بىرنىڭ يۈرىگىنى ئىزىش قارارىغا كەلدى، ئۇ پۇرسەتنى چىڭتۇتۇپ تىللا تونۇرنى راسا سالماقچى بولدى

چۈنكى ئۇ بۇ قۇشۇننىڭ ئاتامانى ئىدى، بۇقاچسا ھەممىسى قاچاتتى، شۇنىڭ بىلەن پاشىشاخانىئۇدۇل تىللا تۇنۇرغا چاپلىشىۋېلىپ شۇنى سېلىشقا باشلىدى، قالغانلار پاشىشاخانغا توختىماي مۇش سالدى، بۇنداق ئوپچە ئۇرۇلغانمۇشنىڭ ۋەزنى بولمايتتى، پاشىشاخان ئۇلارغا مۇشياندۇرماي يەنىلا تىللا تونۇرنى ئۇرۇشقا باشلىدى، تىللا تونۇرنىڭ ئاغزى-بۇرنى قانبولۇپ چىرايى تونۇغۇسىز بولۇپ كەتتى، بۇنى كۆرگەن قوشۇن ئەزالىرىنىڭ يۈرىكى چۈشۈپىھەركىتى بىر ئاز ئاستىلاپ قالدى، بۇنى سەزگەن پاشىشاخانئۆرۈلۈپلا دىققىتىنى بۇلارنىڭ ئارسىدىكى جۇغى كىچىك ئۇرۇقراق بىرسىگە قاراتتى، ئۇبالا پاشىشاخاننىڭ چاقماقتەك ئېتىلغان ئىككى مۇشتىغابۇلالماي قېچىشقا باشلىدى، لېكىن پاشىشاخانباشقىلارغا بىر مۇشمۇ ئاتماي پەقەت ئۇلارنىڭئارىسىدىكى مۇشۇ ئۇرۇق بالىنى قوغلاپ شۇنىلا ئۇرۇشقا باشلىدى، بالا چىقراپپىراقتا قېچىپ كەتتى...ئەمدى نۆۋەت ھەممە جىدەلنى تېرىغان گايتقا كەلدى، پاشىشاخانىئۇنىڭ ئالدىغا شۇنداق كېلىۋىدى، گايت قورقۇپ پۇت-قولىدا جان قالمىغان ھالداكەينىدىكى ھاسىراپ ئولتۇرغان تىللا تۇنۇرغا ئۇمىدبىلەن قارىدى، تىللا تونۇر بۇرنىدىكى قاننىتوختىتىپ يېڭىلگىنىگە تەن بېرىپ ئۇيەردە ھاسىراپئولتۇراتتى، پاشىشاخان راسا كۈچ بىلەن گايتنىڭيۈزىگە بىر پەشىۋا ئېتىۋىدى، ئۇ سەنتۈرۈلۈپ كەينىگە داجىغىنچەئۆزىنى تەڭشىيەلمەي تىللا تونۇرنىڭ ئالدىغا بېرىپيىقىلدى، ئۇ قوپقىلى تەڭشىلىۋاتقاندا پاشىشاخان قۇيۇندەك كىلىپ يەنە بىر تەپتى، ئۇ بۇ قېتىمزوك ئولتۇرغان تىللا تونۇرنىڭ ئۈستىگە يىقىلدى، نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمىگەنتىللا تونۇر يەنە تاياق يېيىشتىن قورقۇپ «خەپ ھاراملىق، ئەجەب مەن بىلەنلاقالدىڭا؟!» دىگىنىچە يۈگۈرۈپ قاچتى، گايتمۇئورنىدىن تۇرۇپ تىللا تونۇرنىڭ كەينىدىن بەدەرقاچتى، پاشاخان ئەمدى قالغان تۆتەيلەننىڭ ئىچىدىن بىرسىنى تاللىماقچى بولىۋىدى،تۆتەيلەن تىللا تونۇرنىڭ قېچىپ كەتكىنىنى كۆرۈپبىر-بىرسىگە قارىشىپ ئالدى-كەينىگە قارىماي تىللا تونۇرنىڭ كەينىدىن يۈگۈرۈپقېچىشقا باشلىدى...
بىر مەيدان بالىلار ئۇرۇشى چوڭلار كىلىپ ئارىشىلماستاھاينى-ھۇيت دىگۈچە ئاخىرلاشتى. ئەتراپتا تۇرغان بالىلار بۇ ئىشلاردىن ئاجايىپ ھەيرانقالدى، ئۇلار پاشىشاخاننىڭ بۇ تەڭداشسىز باتۇرلىقىنى چوڭلارغا ئېيتىش ئۈچۈنئۆيلىرىگە ئالدىراپ مېڭىشتى، شۇنداق قىلىپ بالا پاشىشاخاننىڭ نامى بۇ مەھەللىدە ۋەبالىلارنىڭ مەكتىپىدە ئەپسانە بولۇپ ئېغىزدىن ـئېغىزغا تارقىلىشقا باشلىدى.

توققۇزىنچى باپ: كونا خومداندىن قايتىش

كەچ كۈز شاملى بالدۇرلا يوپۇرماقلارنى سارغايتىپ دەرەخلەرنى يالىڭاچلاشقا باشلىدى. ئاستانە قىشنىڭ تەييارلىقى ئۈچۈن ئالدىراۋاتاتتى.
تۆمۈرچىلىك كارخانىسىدىكى بالا ئىشچى پاشىشاخان ئۇستىسىنىڭ ياخشى ياردەمچىسى بولۇپ قالغان ئىدى، ئۇنىڭ قولى بىردەم بىكار تۇرمايتتى، ئۆزىگە بەلگىلەپ بەرگەن ئىش تۈگەپ ئازراق ئارام ئالىدىغانغا ۋاقىت چىقسا بېرىپ باشقا ئۇستىلارغا ياردەملىشەتتى، ئۇلارنىڭ ئىچىدىغان سۈيىنى توشۇپ ئۇششاق ئىشلىرىنى قىلىشىپ بىرەتتى شۇڭا ئۇنىڭغا ئۇستىسىلا ئەمەس كارخانىدىكى ھەممەيلەن ئامراق بولۇپ قالغان ئىدى، بۈگۈن چارشەنبە بولغاچقا ئۇستىسى پاشىشاخاننى بالدۇرراق قايتىپ ئەكبەرخاننىڭ يېنىغا بېرىپ ساۋاق ئېلىۋېلىشىنى بۇيرىدى، پاشىشاخان كارخانىغا ئالغاچ بارغان بوخچىسىنى كۆتۈرۈپ ئۇستازى ئەكبەرخاننىڭ تېخى ئىشتىن چۈشمىگەنلىكىنى پەرەز قىلىپ ئۇدۇل مەكتۇپگە قاراپ ماڭدى.
پاشىشاخان مەكتەپ ئالدىغا يېقىنلاشقاندا ئەكبەرخان ئۇستاز بالىلارنى قويۇۋېتىپ ۋەلىسپىتىنى يېتىلىگىنىچە دەرۋازا ئالدىغا چىقىپ بولغان ئىدى، ئۇ بۈگۈن ساقاللىرىنى پاكىزە قىرىپ ئۆشنىسىگە يارىشىملىق كاستۇم-بۇرۇلكا كىيىۋالغاچقا خۇددى يېڭى تۇيى بولغان يىگىتلەرگە ئوخشاپ قالغان ئىدى، پاشىشاخان ئۇستازىدىكى بۇ ئۆزگۈرۈشلەرنى كۆرۈپ ھەيران قالدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ ئەزەلدىن مەكتەپتىن بۇنداق بۇرۇن قايتالمايتتى. پاشىشاخان يۈگرەپ بېرىپ ئۇستازىغا كۈلۈپ سالام قىلدى.
ـ ئەسسالام ئۇستاز!
ـ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام پاشىشاخان، ساڭا ساقلاپ تۇرغان ئىدىم ـ دېدى ئۇستاز گويا بالىسىنى كۆرگەندەك خۇشال بولۇپ، ـ ۋەلىسپىتنى سەن يېتىلىۋالغىن، ئالدىرماي ماڭايلى!
پاشىشاخان ۋەلىسپىتكە بەك قىزىقاتتى، ئۇ خوش بولۇپ دەرھال ۋەلىسپىتنى قولىغا ئېلىپ يېتىلەپ ماڭدى.
ـ كارخانىغا كۆنۈپ قالدىڭمۇ؟ تاماقنى قانداق قىلدىڭ؟
ـ ھەئە، ئۇلار بەك ياخشى، قوسۇغۇممۇ ئاچ قالمىدى، ئۇلار ھەر قېتىملىق تاماقتا ماڭا يەيدىغىنىدىن بىرىشىدۇ، بەزىدە يېگىلى قۇساق يوق بولۇپ كىتىمەن.ـ دەپ كۈلدى پاشىشاخان ئۇستازىغا قاراپ.
ـ ياخشى بوپتۇ، بۇ كۈنلەرمۇ ئۆتۈپ كىتىدۇ، تېكىستلەرنى يادلاشقا ۋاقتىڭ چىقتىمۇ؟
ـ چىقىرالمىدىغان، ئىشمنى قىلغاچ توختىماي شۇلارنى يادلايمەن.
ئۇلار پاراڭلاشقان پېتى رەستىنىڭ دوقمۇشىدىكى خانلىق مەسچىتنىڭ ئالدىدا توختىدى، ئەكبەرخاننىڭ بۈگۈن كەيپىياتى ئالاھىدە ياخشى ئىدى، ئۇ يېنىدىكى يانچۇق سائىتىگە قارىۋەتكەندىن كېيىن بويىنىنى سوزۇپ يولغا قاراشقا باشلىدى.

- ئۇستاز بۇ يەردە بىرەسنى ساقلامدۇق؟ - دەپ سورىدى پاشىشاخان ئۇستازىنىڭ بىرسىنىڭ يۈلغا قاراۋاتقانلىقىنى بىلىپ.

- ھەئە، بىر مېھمان كەلمەكچى ئىدى، ئۇنىڭ بىلەن مۇشۇ يەردە كۆرۈشمەكچى بولغان.

ئەكبەرخان شۇنى دەپ بولۇپ چىرايى شەلپەردەك قىزاردى. پاشىشاخان ئۇستازىنىڭ تېخى ئۆيلەنمىگىنىنى بىلەتتى، شۇڭا ئۇ ئۇستازىغا قاراپ كۈلۈپ ئېيتتى :

- ئۇنداقتا مەن ئۆيگە كەتكەچ تۇراي، ساۋاق ئالغىلى باشقا كۈنى كېلەي ئۇستاز !

- ياق، ياق ، پاشىشاخان ئۇنىڭ بىلەن تونجى كۆرۈشۈشۈم، سەن يېنىمدا تۇرمىساڭ بولمايدۇ، ماقۇل دېگىن كەتمە! ــ ئەكبەرخان ناھايىتى جىددىيلىشىپ كەتتى.

پاشىشاخان ئۇستازىنىڭ گېپىنى يىرالمىدى، ئۇزاق ئۆتمەي رەستە تەرەپتىن ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئايال كەينىگە بىر قىزنى سېلىپ ئىللىق كۈلۈمسىرەپ ئەكبەرخاننىڭ ئالدىغا كەلدى، ئۇلار ئۆز-ئارا قىزغىن سالاملاشتى، قىزچاق يىگىرمىلەرنىڭ قارىسىنى ئالغان ناھايىتى نومۇسچان قىز بولۇپ ئاپئاق چىرايى زىلۋا بەدىنىگە چىپ كەلگەن قىزىل كۆينىكى بىلەن رەڭ تالاشقاندەك قىزىرىپ كەتكەن ئىدى، ئەكبەرخان مۇشۇ تاپتا بۇ قىزدىنمۇ ئۆتە خىجىل بولۇپ كەتكەن بولۇپ ئۆزىنىڭ يەردە ياكى بۇلۇتنىڭ ئۇستىدە ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي قالغان ئىدى.

ئوتتۇرا ياشلىق ئايال ئۆزىنىڭ مۇھىم ئىشى بارلىقىنى باھانە قىلىپ ئۇلار بىلەن خوشلاشتى، ئۈچەيلەن مەسچىت ئالدىدا ئۇن-تىنسىز بىردەم تۇرغاندىن كېيىن زېرەك پاشىشاخان ئارىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ ئۇستازى ئەكبەرخانغا ياردەم قىلدى:

- ئۇستاز، ئازراق بىر نەرسە يەيلىمۇ؟ - پاشىشاخان قەستەن ئۇستازىغا مەسلىھەت سالغان بۇلدى.

- شۇنداق قىلايلى،- بۇ گەپ ئەكبەرخانغا ياغدەك ياقتى ــ سىنىڭ نېمە يىگۈڭ بار؟

- نېمە بولسا مەيلى، ئىشقىلىپ ئاچامنىڭ يېگۈسى بارنى يەمەيلىمۇ!-دېدى پاشىشاخان يېنىدىكى چىرايلىق قىزغا يەر يۈزىدىن قاراپ.

قىز ئالمىدەك تومپىيىپ چىققان مەيدىسىنىڭ ئۇستىدە چوكان تالدەك ئۆزىنى تاشلاپ تۇرغان تىوم چېچىنى ئوپناپ يەردىن ئۇستۈن قارىمايتتى، ئۇ بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئاۋالقىدەك يەرگە قاراپ كۈلۈمسىرەپ تۇردى، ئاندىن بېشىنى كۆتۈرۈپ بىر جۈپ قوي كۆزى بىلەن ئەكبەرخانغا قاراپ كۈلۈپ قويدى. ئەكبەرخان ئۆمرىدە بۇنداق چىرايلىق قىزنى كۆرۈپ باقمىغاندەك بىر قىسمىلا بولۇپ قالدى، ئۇ دىققىتىنى يىغىپ قىزغا قاراپ ئېيتتى:

- ئۇنداقتا قۇربان ھاجىنىڭ ئاشخانىسىغا بارايلى، شۇ يەرنىڭ تامىقى يامان ئەمەس.

ئىككيلەن يولدا ماڭغۇچە گەپ-سۆز قىلىشمىدى، پاشىشاخان ۋەلىسپىتنى يېتىلەپ ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئەگەشتى، ئۇلار پەقەت قۇربان ھاجىنىڭ ئاشخانىسىغا بېرىپ غىزالىنىش جەريانىدا ئاندىن ئاز-تولا پاراڭلاشتى، ئىككيلەن بىر-بىرىگە يېقىپ قالدى، ئۇلار خۇددى تويى بولغان بىر جۈپ قىز-يىگىتتەك چىرايىدىن كۈلكە كەتمىگەن ھالدا ئاشخانىدىن چىقتى لېكىن مۇشۇ چاغدا كۈتۈلمىگەن بىر ئىش بۇلارنىڭ كەيپىنى بۇزدى.

ئاشخانا ئالدىدىكى كوچىدا ئىككى رۇس بىر-بىرىنى يۆلەپ مېڭىۋاتاتتى، بۇنىڭ بىرى ياش يىگىت يەنە بىرى ياشتا چوڭ يۈزلىرىنى سېرىق بۇرۇت ـساقال قاپلىغان كىيىنىشى قاتتىق پوزۇر بىر ئەر كىشى ئىدى، ياشتا چوڭى ئېھتىمال چوڭ سودىگەر ياكى كاتتا باي بولسا كېرەك ياش يىگىت بۇ قېرى مەستنىڭ توختىماي تىللاشلىرىغا، پات-پات توختاپ يۈزىگە شاپىلاق سېلىشلىرىغا چىداپ ماڭماقتا ئىدى، كوچىدىكى كىشىلەر بۇ ئىككى مەسكە يول بېرىپ كۈچىنى بۇلارغا ئوڭچە قويۇپ بەردى، ئۇلار ئوڭ-سولغا دەسسەپ ھېلى كۈلۈپ ھېلى ۋارقىراپ قۇلىدىكى قۇرۇق ۋوتكا شىشىسىنى كىشىلەرگە ئاتقىلى قوپقاندەك قىلىقلارنى قىلىپ قۇربان ھاجىنىڭ ئاشخانىسى ئالدىدىن ئۆتىۋاتقاندا ئەكبەرخان قاتارلىق ئۈچەيلەن ئاشخانىدىن كوچىغا چىقىپ قالدى ، ئۇلار بۇ ئىككى مەستنى كۆرۈپ يانغا ئۆتۈپ ئۇلارغا يول بېرىپ تۇردى، شۇ ئەسنادا قېرى مەستنىڭ كۆزى ئەكبەرخاننىڭ كەينىدە مۆكۈپ تۇرغان قىزغا چۈشۈپ ھىجايغىنىچە بىرنىملەرنى دەپ ئەكبەرخاننىڭ ئالدىغا دەلدەڭشىپ كېلىپ قىزغا قۇلىنى سۇندى، ئەكبەرخان مەستنىڭ قۇلىغا ۋاقىتىدا بىرنى سېلىپ ئۇنى كەينىگە ئىتتىرىۋەتتى، قېرى مەست كەينىگە بىر قانچە قەدەم دەلدەڭشىپ يەنە يۈزىنى قېلىن قىلىپ بۇ يەردىن كەتكىلىۋاتقان ئەكبەرخاننىڭ ئالدىغا ھىجىيىپ كېلىپ ئۇنى كۈچەپ ئىتتىرىۋېتىپ كەينىدىكى قىزنىڭ بىلىكىنى تۇتىۋېلىپ ئۇنى قۇچاقلاشقا ئۇرۇندى، ئەكبەرخان كۆڭلىدە بۇ قېرىنى ھەرقانچە پەس بولسىمۇ بۇنداق قىلىقلارنى قىلىپ يۈرمەس دەپ ئويلىغان ئىدى، ئۇ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ چاقماق تېزلىكىدە قىزنىڭ قۇلىدىن تارتىپلا قېرى مەستنىڭ سىمىز يۈزىگە كېلىشتۈرۈپ بىر كاچات سالدى، بىر ياندا ئويۇن كۆرۈپ تۇرغان ياش مەست يىگىت خوجايىنىنىڭ مۇشت يېگەنلىكىنى كۆرۈپ ئۆزىنى ئەكبەرخانغا ئاتتى، ئەكبەرخانمۇ بوش يىگىت ئەمەس ئىدى، هاينى-ھۆيت دىگۈچە ئەكبەرخان بۇ ئىككى مەستنى كوچىنىڭ بىر يېنىدىكى يۈندە كاتىكىغا قىستاپ ئاپىرىپ مۇشت-پەشۋالىرى بىلەن كاتەكنىڭ ئىچىگە چىڭدىۋەتتى، ئەتراپتا قاراپ تۇرغان ئاما ئەكبەرخاننىڭ قورقماس باتۇر-باتۇرلىقىغا ئاپىرىن ئوقۇپ چاۋاك چېلىشىپ كەتتى.

شۇ چاغدا كوچىنىڭ نېرىسىدا ئامانلىق ساقلىغۇچى رۇسلار پۇشتەكلەرنى چېلىشىپ ئالا-تاغىل ۋاقىرىغىنىچە جېدەل چىققان تەرەپكە يۈگۈرۈشۈپ كېلىشتى، ئەكبەرخان دەرھال يېنىدىكى قىزنى ئۇنىڭ ئۇنىماسلىقىغا قارىماي مەجبۇرى قاچۇرۇۋەتتى، بىر قىسىم ئەسكەرلەر يۈگۈرۈپ كېلىشكىنىچە يۈندە ئازگىلىدىن چىقالمايۋاتقان ئىككى مەستنى تەسلىكتە يۆلەپ قوپۇردى يەنە بىر قىسىم ئەسكەرلەر

قېچىشقا ئۈلگۈرەلمىگەن ئەكبەرخاننى ياش مەستنىڭ كاتەكتە تۇرۇپ كۆرستىشى بىلەن تۇتىۋالدى.

قىرى مەست ئورنىدىن تۇرۇپ دەلدەڭشىگىنىچە چەمبەرچەس باغلانغان ئەكبەرخاننىڭ ئالدىغا دىۋەيلەپ باردى، ئىككى يېنىغا قاراپ يەنە ھېلىقى قىزنى ئىزدەشكە باشلىدى، قىزنى كۆرەلمىگەندىن كېيىن بىر نىمىلەرنى دەپ ئاچچىقلىنىپ ئەكبەرخاننىڭ يۈزىگە شاپىلاق بىلەن سىلىشقا باشلىدى، ئەسكەرلەر « رۇسلارغا تاياق سالغىنىڭغا توي!» دىگەندەك ئەكبەرخاننىڭ شاپىلاق يېيىشىگە قاراپ كۈلۈشۈپ تۇردى، ئەكبەرخاننىڭ كۆز ئىشارىتىگە بويسۇنغان پاشىشاخان بىر ياندا مۈشتىنى تۈگۈپ ئاچچىقىنى يۇتقان ھالدا غەزەپ بىلەن تۇراتتى. تۇيۇقسىز قىرى مەست يېنىدا كۈلۈپ تۇرغان بىر ئەسكەرنىڭ قۇلىدىكى مىلتىقنى تارتىپ ئېلىپ ئۇنى بەتلەپلا ئەكبەرخانغا قارىتىپ تەپكىنى باستى، ئاڭغىچە ياندىكى پاشىشاخان ھوشيار كىلىپ قېلىپ ئېتىلغىنىچە قىرى مەستنىڭ قولىدىكى مىلتىقنى قولى بىلەن ئاسمانغا كۆتۈرۈپ ئۈلگۈردى «پاك» قىلغان ئاۋاز بىلەن كوچىدىكى كىشىلەر پاتىپاراق بولۇپ كىتىشتى، ئوق ئاسمانغا ئېتىلغان ئىدى. ئەسكەرلەر قىرى مەستكە يالۋۇرغاندەك نۇرغۇن گەپلەرنى قىلىپ ئۇنىڭ قولىدىكى قۇرالنى مىڭ تەسلىكتە قولىغا ئېلىشتى.

پاشىشاخاننىڭ ھەركىتىگە زەن سېلىپ تۇرغان ھېلىقى ياشراق چالا مەست پاشىشاخاننىڭ ئەكبەرخان بىلەن بىللە تۇرغانلىقىنى كۆرگەچكە ئۇنى تونۇۋېلىپ ئەسكەرلەرگە بىر نىمىلەرنى دېدى، ئەسكەرلەر يوپۇرۇلۇپ كىلىپ پاشىشاخاننى تۇتىۋېلىپ قولىنى كەينىگە باغلاپ قويدى، شۇ ئەسنادا قىرى مەست پاشىشاخاننىڭ ئىشنى بۇزغانلىقىدىن نارازى بولۇپ ئەكبەرخاننى يەپ كەتكۈدەك ئەلپازدا تۇراتتى، ئۇ پاشىشاخانغا بۇرۇلۇپ قاراپ ئۇنىڭ ئالدىغا سەنتۈرۈلگىنىچە بېرىپ ئۇنى تېپىپ ئۇرۇشقا باشلىدى، چوڭ ئادەمنىڭ تېپكىگە بولالمىغان پاشىشاخان يەرگە يىقىلىپ چۈشتى، قىرى مەست ئۇنى كۈچەپ دەسسەشكە باشلىدى، بۇ قېتىم قىرى مەست ئاچچىغىنى پاشىشاخاندىن چىقارماقچى بولىۋاتاتتى، ئەكبەرخان بۇ ناھەقچىلىقنى كۆرۈپ غەزەپتىن چىدىيالماي دىققەتسىز تۇرغان ئەسكەرنىڭ قولىدىن يۇلقىنىپ چىقىپ قىرى مەستنىڭ چاتىرىقىغا راسا كىلىشتۈرۈپ بىرنى تەپتى، قىرى مەست خۇددى توڭگۇزدەك چىقىراپ جان بېرىنى تۇتقىنىچە رەزىنكىدەك يىغىلىپ قالدى، ئەسكەرلەر ئەكبەرخاننى توپلىشىپ ئۇرۇشقا باشلىدى، خالايىق بۇ رەھىمسىزلىكلەردىن ياقىسىنى تۇتۇشۇپ تۈۋۋە قىلىشتى، قىرى مەست ناھايىتى تەسلىكتە ئورنىدىن تۇرۇپ ئەكبەرخاننىڭ ئالدىغا باردى، ئەسكەرلەر ئاچچىغىنى چىقىرىۋال دىگەندەك ئۇنىڭغا يول بوشۇتۇپ ئارىلىقنى ئېچىپ بىرىۋاتاتتى، قىرى مەست ئەكبەرخاننىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇنى ئۇرۇشقا قولىنى كۆتۈرۈپ بولۇپ « ياق...ياق » دىگەندەك بىر نىمىلەرنى دەپ بېشىنى چايقىغىنىچە كەينىگە يېنىپ يەردە ياتقان پاشىشاخاننىڭ يېنىغا باردى، ئۇ كۆڭلىدە پاشىشاخاننى ئەكبەرخاننىڭ ئوغلى دەپ قاراپ باشقىچە بىر ئۇسۇلدا ئەكبەرخاندىن ئۆچ ئالماقچى بولدى، ئۇ ئالدى بىلەن يەردە باغلاقلىق ياتقان پاشىشاخاننىڭ يۈزىگە كۈچەپ بىرنى تەپتى ئاندىن ئەتراپىغا سىنچىلاپ قاراپ بىرنىمە ئىزدىدى، ئۇ كوچىنىڭ بۇيىدىكى ئادەم بېشى چوڭلۇقىدىكى بىردانە تاشنى يەردىن تەسلىكتە قومۇرۇپ ئېلىپ بۇنىڭ بىلەن پاشىشاخاننىڭ بېشىنى يەنچىمەكچى بولدى، ئۇ تاشنى كۈچەپ بېشىدىن ئۈستۈن قىلىپ پاشىشاخان تەرەپكە مېڭىۋاتقاندا تۇيۇقسىز «ۋايجان!» دەپ ۋارقىراپ سالدى ھەم قولىدىكى تاشمۇ يەرگە چۈشۈپ كەتتى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئوڭ كۆزىدىن قان تامچىلاپ ئېقىۋاتاتتى.

ئەسلىدە بۇ جېدەلنىڭ باش ئاخىرىنى تىللا تونۇر كۆرۈپ تۇرغان ئىدى، ئۇ باشتا پاشىشاخاننىڭ تاياق يىگىنىدىن قانغۇچە خۇش بولدى، ھەتتا باغلاقلىق پاشىشاخاننى راسا بىر ئۇرغۇسىمۇ كەلدى، ئۇ يەردە ياتقان پاشىشاخاننىڭ بېشىدا كۈلۈپ قاراپ تۇراتتى، پاشىشاخان ئۇنى كۆرۈپ تىللا تونۇرنىڭ كۆزىگە ئۈمىد بىلەن تىكىلىپ قارىدى، ئاندىن پەس ئاۋازدا«تىللاخان!...» دېگەن بىر ئېغىز سۆزنى چىقىرىپلا كۆزنى باشقا يەرگە ئېلىپ قاچتى، تىللا تونۇرنىڭ ئىسمىنى ئۆمرىدە ھېچكىم بۇنداق توغرا ئاتاپ باقمىغان ئىدى، پاشىشاخاننىڭ بۇ خىل بىچارىلىك چىقىپ تۇرغان كۆزىدىن شۇنداقلا ئۆزىنىڭ ئىسمىنى ئۈمىد بىلەن چاقىرىشىدىن تىللا تونۇرنىڭ قېنى دولقۇنلىدى، چۈنكى ئۇنىڭ قېنىدا ئاقىنىمۇ پاشىشاخاننىڭ مىللەت قېنى ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ بىر ئۆتۈپ كەتكەن ناھەقچىلىق بولغاچقا تىللا تونۇر بۇ تەڭسىزلىككىمۇ چىدىمايىۋاتاتتى، ئۇنىڭ يۈرىگى سېلىپ ئەركەكلىكى ئۈستۈن كەلدى، ئۇ بايام قىلغان قىلىقىغا خىجىل بولۇپ يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ كەينىگە يېنىپ ياندىكى دوستلىرىغا بىر نىمىلەرنى جېكىلەپ بۇ يەردىن شۇئان ئايرىلدى.

تىللا تونۇر پاشىشاخاننىڭ يېنىدىن ئايرىلىپ كوچىنىڭ بۇيىدىكى تۇتاش دۇكانلارنىڭ ئۆگزىسىگە يامىشىپ چىقىپ پاشىشاخان باغلانغان يەرگە يېقىنلاشتى، شۇ چاغدا قىرى مەست يەردىكى چوڭ تاشنى ئېلىپ بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ پاشىشاخاننىڭ بېشىنى نىشانلاپ مېڭىۋاتقاندا تىللا تونۇر دەرھال قولىدىكى رەگەتكە بىلەن قىرى مەستنىڭ يۈزىنى نىشانلاپ يېقىن ئارىلىقتىن ئۇكچىدەك بىر تاشنى سۇزۇپ قويىۋەتتى، شېخىل تاش ئۇدۇل قىرى مەستنىڭ ئوڭ كۆزىگە تەگدى، قىرى مەست ئۇق تەگكەن لالما ئىتتەك چىقىراپ قان تەپچىپ چىققان كۆزىنى ئۇۋۇلىغىنىچە ئولتۇرۇپ قالدى، ئەسكەرلەر پاتىپاراق بولۇشۇپ رەگەتكىنىڭ قەيەردىن ئېتىلغانلىقىنى بىلەلمەي پىتىراشقا باشلىدى، شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ئەكبەرخاننىڭ يېنىدا تۇرغان بىر ئەسكەر تىۋۈلغىنىچە يۈزىنى تۇتۇپ ۋايجانلاشقا باشلىدى، ئەسلىدە ئۆگزىدىن يەنە بىر تال شېغىل تاش ئۇچۇپ كىلىپ بۇ ئەسكەرنىڭ يۈزىنى يىرتىۋاتقان ئىدى.

ئەسكەرلەر بۇ قېتىم رەگەتكىنىڭ ئۆگزىدىن ئېتىلغانلىقىنى بىلدى، ئۇلار باغلاقلىق ئەكبەرخان بىلەن پاشىشاخاننى تاشلاپ قويۇپ ئوڭ-تەتۈر تىۋۈلىشىپ دۇكان ئۆگزىسىگە چىقىندەك ئۆلاشتى، پاشىشاخانغا يېقىن يەردىكى بىر بالا يۈگۈرۈپ كىلىپ يەردە ياتقان پاشىشاخاننىڭ قولىدىكى ئارغامچىنى كېسىشكە باشلىدى، ئەسكەرلەر پاشىشاخاننى بالا دەپ قاراپ ئۇنىڭ قولىنى ئۇنچە مەزمۇت باغلىمىغان ئىدى، پاشىشاخان باغلاقتىن بوشىنىپ ھېلىقى بالا بىلەن ئۈستازى ئەكبەرخاننىڭ قولىنى بوشاتماقچى بولدى، ئەكبەرخان ئۇلارغا «مەن قاچقان تەقدىردىمۇ بۇلار مىنىڭ ئاتا-ئانامنى بوش قويمايدۇ، مەن بىلەن كارىڭلار بولمىسۇن دەرھال قېچىڭلار، تىز

بۇلۇڭلار!» دەپ پەس ئاۋازدا ۋارقىردى.
ئاڭغىچە ئەسكەرلەرنىڭ بىر قىسمى ئۆگزىدىكى كۆلەڭگىنى قوغلاپ قالايمىقان ئوق ئېتىشقا باشلىدى، يەنە بىر قىسمى پاشىشاخاننىڭ قېچىپ كەتكەنلىكىنى ئۇقۇپ دەرھال ئورنىغا يۈگۈرۈپ كېلىشتى، پاشىشاخان بىلەن ھېلىقى بالا كىشىلەر ئارىسىغا شۇڭغۇپ كىرىپ كەتكىنىچە بۇ يەردىن غايىب بولدى.
پاشىشاخان شۇ يۈگۈرگىنىچە ھېلىقى بالىغا ئەگىشىپ شەھەر سىرتىدىكى كونا خۇمدانلىققا كىلىپ توختىدى، بىر دەمدىن كېيىن تىللا تونۇرمۇ بېشىدىن سۇ قۇيۇلغان ھالدا بۇ يەرگە پەيدا بولدى، پاشىشاخان ئۆزىنىڭ جېنىنى ھايات-ماماتىغا قارىماي قۇتقۇلدۇرۇپ قويغان تىللا تونۇر بىلەن قايتىدىن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى.

*   *   *   *   *

پاشىشاخان بىخەتەرلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ ئۈچ كۈنگىچە ئۆزىنىڭ ئۆيىگە بارالماي تىللا تونۇرنىڭ كونا خۇمداندىكى تاشلاندۇق ئۆيىدە تۇرۇپ قالدى، ئۇلار بۇ جەرياندا ئۆز-ئارا سىردىشىپ ياخشى دوستلاردىن بولۇپ قالدى، تىللا تونۇرنىڭ پاشىشاخانغا ئېيتىپ بېرىشىچە ئۇنىڭ دادىسى ئەسلىدە خاندانلىقنىڭ شەھەر قوغداش قىسمىنىڭ ئەترەت كوماندىرى ئىكەن، رۇسلار باستۇرۇپ كىرگەندە ئۇ خاندانلىقنىڭ «ئۇرۇشماسلىق» بۇيرۇقىغا قارشى ئەللىك نەچچە كىشىنى تەشكىللەپ رۇسلارغا قارشى پارتىزانلىق ئۇرۇشى قوزغىغان ، خاندانلىق ئاغدۇرۇلۇپ بىر يىلدىن كېيىن ئۇ رۇسلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىپ ئېتىپ تاشلانغاندىن سىرت رۇسلارنىڭ «خائىنلارنىڭ ئەۋلادىنى ئىنقىلاپ تەرتىپكە سېلىش» دېگەن سىياسىتىگە ئاساسەن ئۇنىڭ بوۋا-مومىسىدىن باشلاپ ئانىسىغىچە تەقىب ئاستىغا ئېلىنىپ تۈرمىدە كىسەللىك ھەم ئاچلىقتا ئۆلۈپ كەتكەن، تىللاخان ئۇ چاغدا ئاران ئىككى ياشتا بولۇپ ئانىسى ئۇنى يىراق سەھرادىكى بىر تاغىسىغا بىرىۋەتكەن ، لېكىن تاغىسىنىڭ ئايالى ئىچى زەھەر خوتۇن بولغاچقا بۇ بالا ھامان بېشىمىزغا بالا بولىدۇ دەپ قاراپ ئىككى ياشلىق تىللاخاننى شەھەرگە تاشلىۋېتىپ «بالا يۈتۈپ كەتتى» دىگەننى باھانە قىلىپ ئىشنى تۈگەتكەن.
كېيىن تىللاخان كۈچا-كويلاردا سوقۇلۇپ يۈرۈپ ئالتە ياشقا كىرگەندە دادىسىنىڭ كونا سەپدىشى تىللاخاننىڭ ئىزدىرىكىنى قىلىپ ئۇنى كوچىدىن ئۆيىگە قايتۇرۇپ ئەكىلىپ ئائىلە مېھرىنى يەتكۈزگەن لېكىن رەھىمسىز ۋابا بۇ ئائىلە كىشىلىرىنىمۇ دۇنيادىن ئېلىپ كەتكەن، تىللاخان يەنىلا ئاۋالقىدەك يېتىملىك كوچىسىغا قايتقان. تىللا تونۇرمۇ بۇ گەپلەرنى مانا مۇشۇ كىشىدىن ئاڭلىغان ئىكەن.
پاشىشاخان ئۇنىڭ بۇ ئېچىنىشلىق قىسمەتلىرىنى ئاڭلاپ رۇسلارنىڭ زوراۋانلىقىغا قاتتىق غەزەپلەندى، ئۇ مۇشۇ تاپتا كۆڭلىگە بىر خىيالنى پۈككەن ئىدى، لېكىن ئۇ تىللا تۇنۇرغا بۇ گەپنى ھازىرچە ئېيتماسلىقنى ئويلىدى.
- تىللاخان، كۆڭلىڭنى يېرىم قىلما، ھەر ئىككىلىمىزنى بۇ كۈنگە دۈچار قىلغىنى مۇشۇ رۇسلار - دېدى پاشىشاخان كۆزلىرىدىن غەزەپ ئوتى چاچرىتىپ - قاراپ تۇر، ئۇلار ھامىنى جاجىسىنى يەيدۇ.
- بەزىدە ئويلاپ قالىمەن مىنىڭمۇ ئاتا-ئانام ھايات بولسا، مىنىڭمۇ ئۆيۈم بولسا، مەنمۇ باشقا بالىلارغا ئوخشاش مەكتەپتە ئوقۇسام، ئۇلارغا ئوخشاش كىتاب ئوقۇشنى بىلسەم، خەت يازالىسام دەيمەن لېكىن ...لېكىن بۇلار ھېچقايسىسى ماڭا نېسىپ بولمىدى، مەن ئادەملەردىن بەكلا نەپرەتلىنىمەن، مەن ئۇلارغا ئۆچ پاشىشاخان...- دېدى تىللا تونۇر قولىدا ئويناپ ئولتۇرغان رەڭتىكىسىنىڭ رەزىنكىسىنى بارمىقىغا چىڭ يۆگەپ تۇرۇپ.
- دېگىنىڭغۇ ئېيتماققا توغرا، ئەمما ھەممە ئادەملەرگە ئۆچ بولساڭ بولمايدۇ، ھەممىسىنىڭ باشلامچىسى يەنە شۇ رۇسلار، ئۇلار ھە دىسە قوللۇق تۈزۈمنى يوق قىلىپ سىلەرنى ئازاد قىلدۇق، تەڭسىزلىكنى تۈگىتىپ ئادالەتنى تىكلىدۇق دەپ جار سېلىشىدۇ، قايسى كۈندىكى ئىشنى ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆردۈڭ، ئۇلارنىڭ نەزىرىدە رۇسلاردىن باشقىسى ئادەم ئەمەس، ئۇلار بىزنى ھايۋاننىڭ ئورنىدا كۆرىدۇ، پەقەت رۇسلارلا بىزنىڭ دۈشمىنىمىز بۇلىشى كېرەك تىللاخان!
تىللا تونۇر بىر ئۆمۈر يېتىمچىلىكنىڭ دەردىنى كۆپ تارتقان، كىشىلەرنىڭ خارلاپ كەمسىتىشىگە كۆپ ئۇچرىغان بالا بولغانلىقى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاتا-ئانا تەربىيىسىگە ئېرىشىپ باقمىغان ياكى مەكتەپ قارىسى كۆرۈپ باقمىغان بالا بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇ ئەشۇ جەمىيەتتىن ئەشۇ ئادەملەردىن نەپرەتلىنەتتى، ئۇنىڭدا دىني ئەقىدە دېگەن نەرسىمۇ يوق ئىدى، نىمىنىڭ گۇناھ نىمىنىڭ ساۋاب بۇلىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى، ئۇ پەقەت بىر كۈنلۈك قۇرساق غېمىنى ھەل قىلسىلا باشقا ئىشلار بىلەن كارى بولمايتتى، شۇڭا پاشىشاخاننىڭ گېپى ئۇنىڭ ئىدىيىسىدىن ئانچە ئۆتۈپ قالمىدى.
-　　- پاشىشاخان سەن ئەجەب مەكتەپتىكى مۇئەللىملەردەك گەپ قىلغىلى تۇردۇڭ، بىر قېتىم مەن سىنىپ ئىشىگىنىڭ يوچۇغىدىن مۇئەللىمنىڭ بالىلارغا مۇشۇنداق چۈشىنىكسىز گەپلەر بىلەن دەرس ئۆتىۋاتقىنىنى ئاڭلىغانمەن...لېكىن سەن بىزنى كېيىن چۈشۈنۈپ قالىسەن...
- بۇپتۇ، بۇلارنى كېيىن دىيىشەيلى، مەن ئەمدى كارخانىغا بىر بېرىپ باقايمىكىن...
- توختا، ئالدىرىمىغىن! باللار ئولجا ئالغىلى كەتكەن، ئۇلار سىنىڭ ئۆيۈڭنىڭ ئەھۋالىنى تىڭتىڭلاپ باقماقچى، ئۇلار كەلسۇن ئاندىن بىر نېمە دەيلى..
شۇنداق قىلىپ كەچكە يېقىن بەش-ئالتە بالا بەزەنلىرى پۆل-پېچەك، بەزەنلىرى يەيدىغان نان-تۇقاچ يەنە بەزەنلىرى گۆش-توخۇ

دىگەندەك نەرسىلەرنى كۆتۈرىشىپ پەيدا بولۇشتى، تىللا تونۇر ئالدى بىلەن نەخ پۇللارنى ساناپ يانچۇقىغا سالدى، ئاندىن قالغان ئولجىلارنى داستىخانغا تىزىپ مەززە قىلىشقا باشلىدى. قورسىقى ئىچىپ كوكىراپ كەتكەن پاشىشاخان ئۈچ كۈندىن بىرى بۆلارنىڭ بۇ داستىخانىسىغا داخىل بولۇپ كەلگەچكە ھېچ تارتىنمايلا توخنىڭ بىر پاچىقى بىلەن بىر تال ناننى قولىغا ئېلىپ يېيىشكە باشلىدى، ئارلىقتا تىللا تونۇر باللاردىن پاشىشاخاننىڭ ئۆيىنىڭ ئەھۋالىنى سورۇشتە قىلدى، باللار بىرە نورمالسىزلىقنىڭ يوقلىقىنى ئېيتتى، شۇنىڭ بىلەن پاشىشاخان ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپ تۈرىدىغانلىقىغا ۋەدىلىشىپ قاش قارايغاندا بۇ شامال ئۆتۈشۈپ تۈرىدىغان كونا ئۆيدىن ئايرىلدى.
پاشىشاخان ئۆيىگە بىرىپ تازا بىر يۇيۇنۇۋالغاندىن كېيىن ئارامىدا ئۇخلاپ ئەتىسى ئەتىگەن جەينامازدا ئولتۇرۇپ قۇرئان ئوقۇش خۇمارىنى باستى ئاندىن كارخانىغا يول ئالدى، ئۇستىسى ئۇنى نەچچە كۈندىن بىرى ئىشقا كەلمىگەنلىكىنى سورىغاندا ئۆزىنىڭ زۇكام بولۇپ يېتىپ قالغانلىقىنى ئېيتتى. قارىغاندا ئۇستىسى ئەكبەرخان توغرىلىق بىرە خەۋەر ئاڭلىمىغاندەك ئىدى.
ئۇ ئىشتىن چۈشۈپ ئۇدۇل ئۇستازى ئەكبەرخاننىڭ ئۆيىگە باردى، ئەكبەرخاننىڭ ئاتا-ئانىسى ئوغلىنىڭ تېخىچە ساقچى ئىدارىسىدىكى سولاقخانىدا ئىكەنلىكىنى، ساقچى ئىدارىسىدا ئىشلەيدىغان بىر تونۇشىنىڭ ھېلىھەم يولىنى مېڭىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ كۆز-يېشى قىلىشتى. پاشىشاخان قۇربان ھاجىنىڭ ئاشخانىسى ئالدىدا بولغان ئىشلارنى يىپىدىن -يىڭنىسىغىچە ئۇلارغا ئېيتىپ بەردى.
شۇ ئەسنادا دەرۋازا قېقىلدى، ئەكبەرخاننىڭ ئاتىسى ئىچىدىن ئىتىلگەن ئىشكىنى ئاچقىلى ماڭغاچ ساقچى ئىدارىسىدا ئىشلەيدىغان تونۇشىنىڭ كەلگەنلىكىنى پەملەپ پاشىشاخانغا ئىشارەت قىلىپ قويۇپ دەرۋازىنى ئاچتى.
ئەكبەرخاننىڭ ساقچى ئىدارىسىدا ئىشلەيدىغان نەۋرە تۇققىنى ئۇدۇل ئىچكىرىدىكى ئۆيگە ماڭدى، ئەكبەرخاننىڭ ئاتا-ئانىسمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ ئۆيگە كىردى. پاشىشاخان ياندىكى ئۆيىنىڭ پەنجىرىدىن ئۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ تۇراتتى.
- ئەكبەرخاننىڭ ئەھۋالى ھازىرچە ياخشى ئانا- دىدى ساقچى يىگىت يىغلاۋاتقان ئانىغا تەسەللى بىرىپ - بۇ ئىش ئەسلىدە ئۇنچە چوڭ ئىش ئەمەستى لېكىن ھېلىقى رۇس كاتتا باي بىرىنىمە ئىكەن، ئۇنىڭ شۇ كۈنىدىكى ماجىرادا بىر كۆزى قويۇلۇپ كەتىپتۇ، ئۇ شۇنىڭ ئاچچىقىدا يۇزى چوڭلارنى ئىزدەپ ئىشنى مۇرەككەپلەشتۈرۈۋەتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىدارە باشلىقى بۇ سودىگەر بىلەن ئېغىز بۇرۇن يالىشىپ يۇرۇپ بۇ ئىشنى ئۆزى بىر قوللۇق تۇتىۋالدى، ئۇنىڭ قارنى بەك چوڭ شۇڭا ھازىرچە بۇ ئىشقا كۆچىگىلى بولمىدى، بەرگەن پۇلۇڭلارنى تېخى ئىشلەتمىدىم، ۋاقتى كەلگەندە مەنمۇ ھەرگىز قاراپ تۇرمايمەن.
بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئانىنىڭ كۆزلىرىدىن مارجاندەك ياش قۇيۇلدى.
- جېنىم بالام، مەندىن يانمىسا خۇدايىمدىن يانار، شۇ ئاكاڭنى بىر نىمە قىلىپ ئاچقۇۋالغىن، كىچىگىدە ساڭا ئەمچەك سالغانمەن، بەرگەن سۈتىمنىڭ ھەققى-ھۆرمىتى ئۈچۈن بولسىمۇ ئاكاڭغا يادرەم قىلغىن، پۇل-پىچەكنىڭ يولىنى بىز قىلىمىز بالام ...!
ئانا توختىماي يىغلايتتى. ساقچى ئۇلارغا بىر ھازا تەسەللى سۆزى قىلغاندىن كېيىن يىڭى خەۋەر بولسا ۋاقتىدا يەتكۈزىدىغانلىقىنى ئېيتىپ چىقىپ كەتتى، پاشىشاخانمۇ ئۇزاقنا قالماي ئۇلار بىلەن خوشلاشتى.
ئۇ يولدا ماڭغۇچە سىڭلىسى بەرنەخاننى ئوغۇرلاپ سېتىۋەتكەن ساقچى باشلىقىنى ئويلاپ چېكىسىدىكى شۇ قېتىملىق تاياق زەربىسىدىن قالغان تارتۇقنى سىلاپ قويدى. ئۇ كۆڭلىدە يەنە ئۇستازى ئەكبەرخانغا شۇملۇق قىلىۋاتقان ئەشۇ ئىپلاس ساقچى باشلىقى بولمىغىيدى دىگەننى ئويلاپ خۇدادىن ئۇستازىغا ئامانلىق تىلىدى. ئاندىن دوستى تىللاخاننى ئىزدەپ كونا خۇمدان تەرەپكە قاراپ ماڭدى.
ئارىدىن ئۈچ ھەپتە ئۆتتى.
پاشىشاخان بۇ ئارلىقتا ئۇستازى ئەكبەرخاننىڭ ئۆيىدىكىلەردىن ئەھۋال ئىگىلەپ تۇردى، ئىشلاردا ھېچبىر ئىلگىرلەش بولمايۋاتاتتى.
بىر كۈنى ئەتىگەندە پاشىشاخان كارخانىغا كىلىپلا ئۇستىسىدىن ئەكبەرخاننىڭ قويۇۋېتىلگەنلىكىنى ئاڭلىدى. ئۇ ئۇستىسىنىڭ رۇخسىتى بىلەن دەرھال ئەكبەرخاننىڭ ئۆيىگە ئۆتتى.
پاشىشاخان يىرىم ئۇچۇق دەرۋازىنى چەكمەيلا ھويلىغا كىرىپ ئىچكىرىدىكى ئۆيدىن چىققان ئاۋازغا ئاساسەن ئۇدۇل شۇ يەرگە كىردى.
ئۇستازى ئەكبەرخان ئۇچىسىدا كاستۇم-بۇرۇلكا ساقاللىرى پاكىزە قىرىلغان ھالدا سۇپىدا پۈتنى ساڭگىلىتىپ يەرگە قاراپ ئولتۇراتتى.
پاشىشاخان خوش بولۇپ ئۇستازىغا سالام قىلىپ قولىنى سۇندى.
ئەكبەرخان ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىمىغاندەك يەرگە قاراپ ئولتۇرىۋەردى، ئۇستازىم ئاۋازىمنى ئاڭلىمىغان بولسا كېرەك دەپ ئويلىغان پاشىشاخان يەنە بىر قېتىم«ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ئۇستاز!» دەپ ئۇنىڭ دىققىتىنى تارتماقچى بولدى.
ئەكبەرخان يەنىلا بىشىنى كۆتۈرمىدى، پاشىشاخان خىجىل بولغىنىدىن ھۆپپىدە قىزىرىپ ئەجەبلەنگىنىچە ياندا قاراپ تۇرۇشقانلارنىڭ چىرايىغا سەپسالدى، ئەكبەرخاننىڭ ئىنى-سىڭىللىرىنىڭ كۆزلىرىدىن بىرخىل قايغۇ-ھەسرەت چىقىپ تۇراتتى، پاشىشاخان كۆزىنى ئەكبەرخاننىڭ ئانىسىغا يۆتكىدى، ئانىنىڭ كۆزى لىق ياشقا تولغان ئىدى، ئانا پاشىشاخاننى كۆرۈپ ئۆيتىلىپ يىغلاپ كەتتى...
ئەكبەرخان خۇددى خاتىرىسىنى يوقاتقان ئادەمدەك ھېچكىمنى تونىيالمايۋاتاتتى، گەپمۇ قىلمايتتى، پەقەت ئەتىدىن كەچكىچە بىر نوقتىغا قاراپ كۆزىنى مىدىرلاتماستىن ئولتۇرۇدىغان بولۇپ قالغان ئىدى...
پاشىشاخان زادى نىمە ئىش بولغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن ئانىنىڭ كۆزىگە سوئال نەزىرى بىلەن قارىدى، ئانا يىغلىغىنىچە پاشىشاخاننى ياندىكى ئۆيگە تارتىپ باشقىلارنىڭ ئاڭلاپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئىشكنى چىڭ يىپىۋەتكەندىن كېيىن ساقچى ئىدارىسىدا ئىشلەيدىغان

توْغقىنىدىن ئاڭلىغانلىرىنى تەپسىلى ئېيتىپ بەردى.
ئەسلىدە بىر كۆزىدىن ئايرىلىپ قالغان كاتتا سودىگەر شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بىلەن ئاپاق-چاپاق بولۇشۇپ ئۆزىنىڭ يەكچەشمە بولۇپ قالغانلىقىغا ئەكبەرخاندىن زور تۆلەم ئالماقچى بولغان ئىكەن، لېكىن ئەكبەرخان سوْراق قىلىنىش جەريانىدا رەگەتكە ئاتقۇچىنىڭ كىملىكىنى بىلمىگەچكە ھېچنىمە دېيەلمىگەن، سوراقچىلار ئۆز ۋاقتىدا ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان قىز بىلەن كىچىك بالا توغرىلىق گەپ سورىغاندا ئۇ «مەن ئۇلارنى تونۇمايمەن» دەپ تۇرىۋالغان. ئىدارە باشلىقى پاششاخاننىڭ ئائىلىسىنى تەكشۈرۈپ ئۇلاردىن تۈزۈك بىر نېمە ئالغىلى بولمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ ئۇنى قويۇۋەتمەكچى بولغان، لېكىن ئۇنى قويۇپ بېرىدىغان كۈننىڭ ئالدىنقى ئاخشىمى سودىگەر بىلەن ئىدارە باشلىقى قۇلىقى چىلاشقىچە ۋوتكا ئىچىشكەن، ئىدارە باشلىقى كەيپچىلىكتە ئەكبەرخاننى سودىگەرگە ئاچقىپ بىرىپ ئاچچىغىنى چىقىرىۋېلىشقا ماقۇل بولغان، شۇنداق قىلىپ يەكچەشمە سودىگەر سوراقخانىدىكى باغلاقلىق ئەكبەرخاننى رەزىنكە كالتەك بىلەن قالايمىقان ئۇرۇپ ئۇنى مۇشۇنداق ھالغا چۈشۈرۈپ قويغان ئىكەن.
بۇ ئىش دەل ئەكبەرخان تۇتۇلۇپ يەتتىنچى كۈنى ئاخشىمى يۈز بەرگەن بولۇپ ئەتىسى ساقچىلار ھۇشسىز ياتقان ئەكبەرخاننى ئۇنىڭ ئۆيىدىكىلىرىگە بۇ پېتى بىرەلمىگەن، ئۇ تۈرمىنىڭ داۋالاش ئۆيىدە ئۈچ ھەپتىگە يېقىن پەرۋىش قىلىنىپ بىشىدىكى يېرىلغان زەخمىلەر بىر ئاز ساقايغان لېكىن شۇ قېتىملىق كالتەكلەشتە مېڭىسى قاتتىق زەخىملەنگەنلىكتىن مانا مۇشۇنداق ئەقلىي ئىقتىداردىن قېلىپ ئۆزىنىڭ چوڭ-كىچىك تەرىتىنىمۇ تۇتالمايدىغان دەرىجىگە بىرىپ قالغان.
ئۇلار ئەكبەرخاننى ئۆيدىكىلىرىنىڭ قولىغا بەرگەندە بىرمۇنچە يوق گۇناھلار بىلەن ئۇنىڭغا سىياسى قارىلارنى چاپلاپ ئۇلارنىڭ ئاغزىنى چىڭ تۇتۇشنى بولمىسا پۈتۈن ئائىلە ئەزالىرىنىڭ تەقىب ئاستىغا ئېلىنىپ ئىشلارنىڭ تېخىمۇ مۇرەككەپلىشىپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتقان.
پاششاخان بۇلارنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۇستازىنىڭ مەڭگۈلۈك مېيىپ بولۇپ قالغانلىقىنى بىلىپ قاتتىق قايغۇردى، ئۇ ئەكبەرخاننىڭ يېنىدىن روھى چۈشكەن ھالدا كارخانىغا قايتتى.
پاششاخان پۈتۈن ئاچچىغىنى قىزىتىلغان تۆمۈردىن ئېلىپ كۈچ بىلەن بازغان ئۇرۇۋاتاتتى، ئەسرگە يېقىن تۈيۇقسىز سىرتتىن بىر بالا كىرىپ ئۇنى چاقىردى، پاششاخان بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ تىللا تونۇرنىڭ قوشنىدىكى بالا ئىكەنلىكىنى بىلىپ قولىدىكى بازغاننى تاشلاپ ئالدىراپ ئۇنىڭ ئالدىغا باردى.
- نېمە ئىش بولدى؟
- تىللاخان ئۇ...سىنى چاقىرىپ كەل دېگەن... بالا ئىتتىك يۈگۈرۈپ كەلگەچكە توختىماي ھاسرايتتى - چاتاق چىقتى...!
- نېمە چاتاق، ئۇچۇقراق دىگىنە؟
- بارغاندا بىلىسەن !
بالا شۇنداق دىگىنچە پاششاخاننى ئەگەشتۈرۈپ شەھەردىكى ئاۋات رەستىلەرنىڭ بىرى بولغان كونسۇل كوچىسى تەرەپكە قاراپ يۈگۈردى.
ئۇلار ئۇ جايغا يېتىپ بارغاندا بىرمۇنچە كىشىلەر كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىغا يۇملاق بولۇپ يىغىلىشىپ بىر كىملەرنى ئارىسىغا ئېلىۋېلىشقان ئىدى، ئىككىيلەن چوڭلارنىڭ ئارىسىدىن قىسىلىپ ئۆتۈپ كوچىدىكى داق يەردە تىللا تونۇرنىڭ ئۇستىۋېشى قانغا مىلەنگەن دوستى ھەيدەر ئالتە قولنى قۇچاغلاپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى.
ھەيدەر ئالتە قولمۇ قارا يېتىم بولۇپ تىللا تونۇرنىڭ ئەڭ يېقىن ئەڭ يارامىلىق دوستى ئىدى، ئۇنىڭ قول بارمىقىدىن بىرسى ئارتۇق بولغاچقا باللار ئۇنى ھەيدەر ئالتە قول دەپ ئاتىشاتتى، ئۇنىڭ گەرچە بىر بارمىقى ئارتۇق بولسىمۇ كۇچا-رەستىلەردىكى ھۈنىرى ناھايىتى قالتىس بولغاچقا ئالدىغان «ئولجىسى» مۇ قوشۇن ئىچىدە ئەڭ زور ئىدى.
پاششاخان يۈگۈرۈپ بىرىپ كۆزلىرى يۇمۇقلۇق تامدەك تاترىپ ياتقان ھەيدەر ئالتە قولنىڭ ساڭگىلاپ قالغان قولنى ئالقىنىغا ئېلىپ بۇ ئېچىنىشلىق پاجىئەنىڭ نېمە سەۋەپتىن بولغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن تىللا تۇنۇرغا قارىدى.
تىللا تونۇر پاششاخانغا گەپ قىلمىدى ، ئۇ قۇچىقىدا قانسىرغىنىدىن بىھوش ياتقان دوستىنىڭ چىرايىغا قاراپ چېكىتتەك قېتىپ قالغان ئىدى. ھەيدەر ئالتە قولنىڭ ئۇڭ تەرەپ بىقىنىدىن ئاققان قانلار بولدۇقلاپ ئېقىشتىن توختاپ قېلىۋاتاتتى.
ئەسلىدە ھەيدەر ئالتە قول كونسۇل كوچىسىدىكى رۇس تاماقخانىسىدىن قايتىپ چىقىۋاتقان بىر رۇس ئايالنىڭ سومكىسىغا قول سېلىپ پورتمالنى ئۇڭۇشلۇق سۇغۇرۇپ ئون-نەچچە قەدەم نېرىسىغا بارا-بارماي كەينىدىن ئۇنىڭ ئىرى كۆرۈپ قېلىپ يېنىدىن بىر تال ناگاننى چىقىرىپلا ئۇنىڭ كەينىدىن ئوق ئۈزگەن ئىدى، ئوق ئۇنىڭ بەل قىسمىدىن تىشىپ كىرىپ ئالدى تەرىپىدىن چىككەتكەن، بۇ جەريانىدا ئۇنىڭ جىگرى ئېغىر دەرىجىدە يېرىلىپ كەتكەچكە نەخ مەيداندىلا بىھوش بولۇپ يىقىلغان، بۇ ئەركىشى ئەسلىدە يۇقىرى دەرىجىلىك رۇس ھەربىي ئەمەلدار بولۇپ ھەيدەر ئالتە قولنى ئېتىۋەتكەندىن كېيىن ئايالنى بىقىنىغا قىستۇرۇپ ھېچ ئىش بولمىغاندەك بۇ يەردىن قايتىپ كەتكەن.
- تىللاخان ئۇنى دوختۇرغا ئاپىرايلى، تىز بولغىن! - دېدى پاششاخان ھەيدەر ئالتە قولنىڭ بىلىنەر-بىلىنمەس تىنىق ئېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ.

- پاشاخان، ھەممە ئىش تۈگىدى، بايام دوختۇردىن بىرسى كۆرۈپ بولدى...- تىللا تونۇر گېپىنىڭ ئايىغىنى دىمىدى.
- دوختۇر...دوختۇر نېمە دېدى؟
- ئۇق ئۇنىڭ جىگىرىنى يىرتىۋېتىپتۇ، دوختۇرغا ئاپارغاننىڭ پايدىسى يوقكەن.- تىللا تونۇرنىڭ كۆزى يەنىلا دوستىنىڭ چىرايىدا توختاپ تۇراتتى،- ھەيدەر ئۇيەرگە بارغىلى ئۇنىمىدى...
شۇ چاغدا ھەيدەر ئالتە قولىنىڭ پۇت-قولى تىترەشكە باشلىدى، ئۇ سەكرات ئازابى تارتىۋاتاتتى، تىللا تونۇر ئۇنى تېخمۇ چىڭ قۇچاقلىۋالدى، ئەتراپتا قاراپ تۇرغان كىشىلەرنىڭ كۆزى ياشقا تولدى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن ياشتا چوڭراق بىرى پىيالىدە سۇ ئەكىلىپ ئايەت ئوقۇپ سۇفلىگەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئېغىزىغا تېمىتىشقا باشلىدى.
ئۇ بارلىق كۈچىنى يىغىپ كۆزىنى ئاستا ئاچتى، تىللا تونۇر بىلەن ئەڭ ئاخىرقى قېتىم خوشلاشتى.
- تىللاخان...مىنىڭ...بەكلا...ئۇيقۇم...كېلىۋاتىدۇ...- دېدى ھەيدەر ئالتە قول ناھايىتى پەس ئاۋازدا ئۆزىنى قۇچاقلاپ تۇرغان تىللا تونۇرغا قانمىغاندەك قاراپ.
- ئۇخلىغىن ھەيدەربەگ، مەن يېنىڭدا...- تىللا تونۇرنىڭ كۆزىگە مۆللىدە ياش كەلدى.
- تىللاخان...يانچۇقۇمدا...بۆگۈنكى...پۇللار بار...ئاخشام...بەك توڭدۇم...سىلەرمۇ توڭدۇڭلار...بۈنىڭغا ...كۆمۈر...ئالايلى...
- ماقۇل...ھەيدەربەگ...بۆگۈن چوقۇم كۆمۈر ئالىمىز...
تىللا تونۇرنىڭ كۆزىدىن ياش تارامىلاپ كەتتى.
- مەن...توڭلاپ ...كەتتىم...مەشكە...كۆمۈر سالدىڭمۇ؟
- شۇنداق، كۆمۈر...كۆمۈر سالدىم ھەيدەربەگ...
- شۇنداق...مەن ...ئىسسىقلاپ...كەتتىم...بىزنىڭ ئاخىرى مېشىمىز بار بولدى...
كۆزىگە ياش ئېلىپ تۇرغان پاشاخان چاپىنىنى سېلىپ قان ئىچىدە ملىنىپ ياتقان ھەيدەر ئالتە قولغا يېپىپ قويۇپ ئۇنىڭ قولىنى چىڭ سىقتى.
- تىللاخان...قوسىغىم...بەك...ئېچىپ كەتتى...
ھەيدەر ئالتە قول گېپىنىڭ ئايىغىنى دېمەكچى بولۇپ كۈچەپ باقتى ئەمما ئېغىزىنى مىدىرلىتالمىدى، ئۇ كۆزىنى راسا بىر يۇغان ئاچتى-دە بېشىنى بىر يانغا تاشلىۋەتتى، كەچ كۈزنىڭ سوغۇق شامىلى كوچا بويىدىكى قېرى دەرەخنىڭ ئۇچىدىكى ئەڭ ئاخىرقى بىر تال سېرىق يوپۇرماقنى بېغىشدىن يىنىك ئاجرىتىپ كۆزى ئوچۇق كەتكەن ھەيدەربەگنىڭ يۈزىگە ئۇچۇرۇپ ئەكىلىپ قوندۇردى... كىشىلەر ھۆكرەپ يىغلاشتى...

* * * * *

جامائەت ھەيدەربەگنىڭ يىتىم بالا ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇشمۇ-تۇشتىن ئۇنىڭغا ياردەم قولىنى سۇندى، بەزەنلىرى ئۇنىڭ يەرلىكىنى كولاشقا كىتىدىغان چىقىمنى كۆتۈرۈشتى، بەزەنلىرى ئۇنى يۇيۇپ تاردى، بەزەنلىرى خام-ماتالارنى سۇندى، شۇنداق قىلىپ ئەتىسى ناماز بامداتتىن كېيىن ئۇنىڭ نامىزى ئوقۇلۇپ مېيىتى مۇساپىرلار مازىرىغا قويۇلدى.
قەبرىگە يەتتە كەتمەن تۇپا تاشلىنىپ بولغاندىن كېيىن چوڭلار دۇئالارنى قىلىشىپ قايتىشتى. تۇپراق بېشىدا تىللا تونۇر قاتارلىق بىر قانچە بالا يۈكۈنگەن پېتى پاشاخاننىڭ قىرائىتىنى تىڭشاپ ئولتۇراتتى، پاشاخان باللارچە زىل ئاۋازى بىلەن سۈرە ياسىننى شۇنداق مۇڭلۇق قىرائەت قىلىدىكى قەبرە بېشىدىن يىراقتىكى يۇلغۇنلۇقتا چۇرۇقلىشىپ سايراۋاتقان قۇشلارمۇ ئۇنىڭ يېقىملىق ئاۋازىدىن تەسىرلەنگەندەك تىمتاس بولۇشۇپ قىرائەتنى تىڭشاۋاتاتتى.
تىللا تونۇردەك خۇدا-رەسۇلغا قىزىقمايدىغان، ئۆمرىدە كەلىمە تەمجىدنى ئېغىزىغا ئېلىپ باقمىغان، باغرى تاش بۇ بالىمۇ پاشاخاننىڭ يىغلامسىراپ ئوقۇغان بۇ يېقىملىق قىرائىتىدىن قەلبى لەرزىگە كېلىپ كۆزىدىن توختىماي مۇسبەت يېشىنى ئاققۇزماقتا ئىدى.
پاشاخان ئۆزۈن دۇئالارنى قىلدى، باللارمۇ ئۇنى دوراپ دۇئاغا قول كۆتۈرۈشتى. ئۇلار تۇپراق بېشىدىن يېنىپ مەيۇسلەنگەن ھالدا كونا خۇمدانلىقتىكى شامال ئۆتۈشۈپ تۇرىدىغان تاشلاندۇق ئۆيگە كېلىشتى.
بۇ ئۆي بەك كونا ھەم چوڭ ئىدى، ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىغا قويۇلغان مايماق مەش قارىماققا بۇلارنى قىشتىن چىقىرالايدىغاندەك ئەمەس ئىدى، لېكىن باللار نەچچە يىلدىن بىرى مۇشۇنداق تۇرمۇشقا كۆنۈپ كەتكەچكە بۇ ئۇلارنىڭ خىيالىغا كىرمەيتتى. قۇياش نەيزە بويى كۆتۈرۈلدى، باللارنىڭ «بازار ئوينايدىغان» ۋاقتىمۇ بولۇپ قالغان ئىدى. باللار شۈك بولۇپ قالغان تىللا تونۇرغا قارىدى، تىللا تونۇرغا دوستى ھەيدەربەگنىڭ ئۆلۈمى بەكلا ئېغىر كەلگەن بولغاچقا ئۇنىڭ ئۇستىگە مېيىت ئۆزىتىشنىڭ قائىدە-مۇراسىملىرىنى ئوبدان بىلمىگەچكە ئۇ بۆگۈن بازارغا چىقىش-چىقماسلىقتا بىرنىمە دىيەلمەي يېنىدا تۇرغان پاشاخانغا قارىدى. پاشاخانمۇ بۇ خىل قائىدە-يوسۇنلارغا پىششىق بولمىغاچقا باشتا بىردەم جىم بولۇپ قېلىپ ئاندىن تىللا تونۇرغا قاراپ ئېيتتى:
- تىللاخان، بولغۇلۇق بولدى، مەن ساڭا بىر گەپنى ئۆزۈندىن بىرى ئېيتالماي كەلگەن، بىز ئەمدى «بازار ئوينايدىغان» بۇ ئىشتىن قول ئۈزەيلى! ـ باللار پاشاخاننىڭ بۇ سۆزىدىن ھەيران بولۇپ بىر-بىرىگە ئەجەبلىنىپ قاراشتى.
- سىلەر ھەممىڭلار كۆردۇڭلار، - سۆزىنى داۋاملاشتۇردى پاشاخان- رۇسلار كوچا-كويلاردا پاتماي يۈرۈيدۇ، بىزنىڭ ئادەملىرىمىز

بولسا ئەكسچە ئۆز مەھەللىسدە ئۆزى قىسلىپ يۈرمەكتە، بىنا-سارايلارنىڭ ھەممىسى رۇسلارنىڭ قولىغا ئۆتۈپ بولدى، بىزنىڭ ئادەملىرىمىز ئۇلارنىڭ ئۆيلىرىنى تازىلايدىغان ئىشلەمچىلەرگە ئايلاندى، بىز يەنە مۇشۇ بىچارىلەرنىڭ يانچۇقىغا قول سۇنساق، ئۇلارنىڭ باللىرى يەنە بىزدەك كوچا -كويلارغا چىقىپ قالماسمۇ، مېنىڭچە ھەيدەربەگنىڭ ئاخىرەتلىكىنى ياخشى بولسۇن دېسەك بۇ ئىشتىن بالدۇرراق قول ئۈزەيلى!

تىللا تونۇر پاشاخانغا باشقىچە ئامراق ئىدى، ئۇنىڭغا بەكلا ھۆرمەت قىلاتتى، ئۇ پاشاخانغا«ئەمسە بىز قانداق جان باقىمىز، ياخشى چارەڭ بولسا ئېيتقىن!» دېگەندەك بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى.

- بۈگۈندىن باشلاپ بىزنىڭ ئۆيگە كىتەيلى، ئۆيۈم گەرچە بەك چوڭ بولمىسىمۇ بۇ ئۆيدىن ياخشى، قىشنى توڭماي چىقىرالىمىز، قالدى گەپنى ئۆيگە بارغاندا دېيىشەيلى.

پاشاخاننىڭ سۆزى باللارغا بەك ياقتى، چۈنكى باللار ئۇنى بەك قابىلىيەتلىك دەپ بىلەتتى، ئۇنىڭ ئۆزلىرىنى ياخشى بىر يولغا باشلاپ ماڭالايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى، شۇڭا ئۇلار ئۈمىد بىلەن تىللا تونۇرنىڭ كۆزىگە قارىدى.

- بۈپتۇ، پاشاخاننىڭ دېگىنىدەك بولسۇن، نەرسىلىرىمىزنى يىغىشتۇرۇپ ئۇنىڭ ئۆيىگە بارايلى! - دېدى تىللا تونۇر پاشاخانغا ئىشىنىش نەزىرى بىلەن قاراپ.

باللار ھايىنى-ھۈيت دېگۈچە يىرتىلىپ مازىلىرى كۆرۈنۈپ قالغان يوتقان - كۆرپىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ بارچە لاققۇ-لۇققۇلىرىنى بىر چاقىسىنىڭ كامىرى يوق كونا بىر قول هارۋىسىغا بېسىپ تەييار بولدى.

ئۇلار ئۇزۇنغا قالماي پاشاخاننىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەلدى، ئۆي جەمئىي ئۈچ ئېغىز بولۇپ پاشاخان ئۇلارنى ئاۋۋال مېھمانخانىسىغا باشلىدى، ئۇلار بۇ ئۆيگە كىرىپ كۆزلىرىگە ئىشىنەلمەي قالدى، تامنىڭ بىر تەرىپىگە قويۇلغان ئۇزۇن كىتاب جازىسىنىڭ ئىچى لىق كىتاپلار بىلەن تولغان ئىدى، سۇپىغا سېلىنغان زىلچا-گىلەملەر ئۆينىڭ پاكىزلىقىغا ماسلىشىپ كىشىگە بىرخىل ئازادىلىكنى، مېھرى-ئىسسىقلىقنى ھېس قىلدۇراتتى. باللار بۇلارنى كۆرۈپ ئۆزلىرىنىڭ تۇرقىدىن خىجىل بولۇشتى، بەزەنلىرى ئايىغىدىن چىقىپ قالغان پۇتىنىڭ بارماقلىرىنى ئاستا تىقىشقىلىشتى، بەزەنلىرى يىرتىلىپ كەتكەن تامبىللىرىدىن چىقىپ قالغان تىزلىرىنى، بەزەنلىرى ئاغلىرىنى يۆگەشتى...

پاشاخان باللارنى باشلاپ ئۆزىنىڭ ھۇجرىسىنى ئاندىن ئاشخانىسىنى كۆرسەتتى. ئاشخانا بىلەن مۇنچا ئۆي ئوتتۇرىسىدىن تام بىلەن ئايرىلغان بولۇپ باللار مۇنچىنىڭ ئىشىگىنى ئېچىپ ھاڭ-تاڭ قالدى، مۇنچا خۇددى شەھەردىكى چوڭ ھامماملارغا ئوخشاش ناھايىتى ئۆلچەملىك ياسالغان بولۇپ چىلىشىپ يۇيۇنىدىغانغا پار-پۇر چاق-چۇقتىن ياسالغان ئىككى داس قويۇلغان ئىدى، بۇنداق چاق-چۇق داسنى شەھەردىكى كاتتا بايلارنىڭ ئۆيىدىنمۇ تاپقىلى بولمايتتى. باللار ھەيران بولۇشۇپ پاشاخانغا قارىدى.

- بۇلارنى ئانام تەييار قىلدۇرغان، بىرىنى ئانام ئىشلىتەتتى، بىرىنى مەخسۇس مەن ئىشلىتەتتىم... - دېدى پاشاخان باللارغا قاراپ - ئەمدى سۇ ئىسسىتىپ ھەممىڭلار نۆۋەت بىلەن ماۋۇ بىر داستا يۇيۇنىڭلار، ئاندىن بازارغا چىقىپ نەرسە سېتىۋالىمىز!

باللار ھە-ھۇ دېيىشىپ بىردەمدە مەشكە ئوت قالاپ سۇ ئىسسىتىپ نۆۋەت بىلەن يۇيۇنۇشقا باشلىدى. تىللا تونۇر پاشاخاننىڭ بۇ ھەشەمەتلىك ئۆيىگە قاراپ كۆز ئالدىدىكى بۇ ئىشلارنى تازا چۈشىنەلمىدى.

- پاشاخان، ئۆيۈڭنىڭ بۇنداق كاتتا ئىكەنلىكىنى ئويلىماپتىمەن، بايام باللارنى بۇ بىر داستىلا يۇيۇنىڭلار دېگەن ئىدىڭ، سەۋەبىنى دەپ بەرگىنە؟- دېدى تىللا تونۇر پاشاخانغا چۈشەنمەسلىك نەزىرى بىلەن قاراپ.

- ئانام كىچىك چېغىمدىن باشلاپ شۇنداق ئۆگەتكەن، ئۇ ھەر قېتىم يۇيۇنىدىغان سۇيۇمگە ئالتۇن تىللادىن بىرنى تاشلاپ قۇياتتى ھەمدە بۇ داسنى پەقەت سەن ئۆزۈڭ ئىشلىتىسەن دەپ ئەركىلىتەتتى، ئانامنىڭ روھى قورۇنمىسۇن دەيمەن...

- سەن ماڭا ئۆزۈڭ توغرىلىق ھېچنىمە دەپ بەرمىدىڭ، قارىغىنا نىمانچە سىرلىق بالا سەن؟

- سەن چوڭ بولغاندا قالدى گەپنى دەپ بىرىمەن، بۇ مېنىڭ ئانامغا بەرگەن ۋەدەم، ئاڭغىچە سەن سورىمىغىن، مەنمۇ ئېيتماي ...

- بۇپتۇ پاشاخان مەن سورىماي، ئەمدى نېمە ئىش قىلىمىز، پىلانىڭنى دېگىنە؟

- قارىسام باللارنىڭ يوتقان-كۆرپىلىرى، كىيىم-كېچەكلىرى بەك كونىراپ كېتىپتۇ، ئالدى بىلەن بۇلارنى ئالماشتۇرىۋېتەيلى، ئاندىن ئويلاپ قالدىم، بىرە تىجارەت يولىنى تۇتساق قانداق بۇلار؟

- نېمە دەيدىغانسەن پاشاخان! بىزنىڭ ئۇنچىلىك دەسمايىمىز بولمىسا، يەنە كىلىپ بىزنىڭ ئوغرىلىق قىلىشتىن باشقا ھۈنىرىمىز بولمىسا قانداق تىجارەت قىلىمىز؟

- دەسمايىدىن غەم قىلما، پەقەت سىلەر گېپىمگە كىرسەڭلار، بىز ئىشنى قايتىدىن باشلىيالايمىز!

تىللا تونۇرنىڭ كۆزىگە پاشاخان تېخىمۇ سىرلىق كۆرۈنۈشكە باشلىدى.

- مۇنداق قىلايلى پاشاخان، باللار يۇيۇنۇپ بولسۇن، سەن ياشتىمۇ كىچىكمۇ بىزنىڭ ئالدىمىزدا، ئۇنىڭ ئۈستىگە سەن تولا كىتاب ئوقۇيسىكەن، مۇئەللىمدەكلا گەپ قىلىدىكەنسەن شۇڭا سەن بىزگە ئاتامان بول، بىز سېنىڭ سىزىقىڭ بويىچە ماڭايلى، باللار بەكلا چاپىتىكەش، ئۇلارغا مەن دەي بولمىسا ئىككى كۈندە ئۆيۈڭنى خارابىگە ئايلاندۇرۋېتىدۇ، قانداق؟

- مەن ئاتامان بولسام سېنىڭ ئاچچىغىڭ كەلمەمدۇ؟ - پاشاخان تىللا تونۇرنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قارىدى.

تىللا تونۇر بۇ گەپنى چىن دىلىدىن ئېيتىۋاتقاچقا ئۇنىڭ چىرايىدا قىلچە ئۆزگىرىش بولمىدى.
- مەن ئىككىنچى ئاتامان بۆلاي، ماڭا خەت ئۇقۇشنى ئۆگەتكىن، ئەتتىگەن تۇپراق بېشىدا ئۇقۇغان قىرائەتنىڭنى ماڭا ئۆگىتىپ قويغىن، بەك يېقىملىق ئىكەن...
پاششاخان كۈلۈپ كەتتى.
- بۇپتۇ شۇنداق بولسۇن، بىز قائىدە بېكىتىپ تۈزۈم ئىچىدە ياشايلى، ئەتىدىن باشلاپ مەن سىلەرگە ناماز ئۇقۇشنى ئۆگىتەي، كۈندە ۋاقىت چىقىرىپ بالىلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ساۋادىنى چىقىرايلى، بۇ ئاسان گەپ، كېيىن بالىلارغا كىتاب ئوقۇش ۋەزىپىسى قۇيايلى، ئانام دائىم «مەكتەپ تەربىيىسى ئالالمىغان ئادەم-ئادەم ئەمەس، مەكتەپكە كىرەلمىگەن ئادەم كىتاب ئۇقۇشنى ئۆزىگە ئۇچ ۋاق غىزا يىگەندەك ئادەت قىلىۋېلىشى كېرەك، بولمىسا تىرىلگەندە ئاللاھنىڭ ئالدىدا كۆزى كور بولۇپ قوپىدۇ» دەيتتى، دوستلىرىڭ گەپ ئاڭلامۇ تىللاخان؟
- ئۇنىڭدا چاتاق يوق، بالىلار گېپىمنى ئاڭلايدۇ، شۇغىنىسى بۆلارنىڭ چىقىمنى قانداق قىلىپ تۆزلەرمىز؟
- ئەمدى بۇنى دىيىشەيلى، مەن ئىشلىگەن يەردە ئىشچى كەم ئەمەس، ئۇ يەرگە ئادەم ئالمايدۇ، قارىسام شەھەردە ئىككى خىل ئىشتا ئادەم قىسكەن بىرى گېزىت ساتىدىغان ئىش يەنە بىرى ئاياغ مايلايدىغان كەسپتە، بالىلارنىڭ ئايىغى يىنىك، چۈشتىن بۇرۇن گېزىتنى كوچا-كويلاردا توۋلاپ يۈرۈپ ساتايلى چۈشتىن كېيىن مۇقىم بىر يەردە ئولتۇرۇپ گېزىت ساتقاچ مايلامچىلىق قىلايلى، مەن ھىساپلاپ باقتىم، بىز ھەرگىز زىيان تارتمايمىز،سىنىڭچە قانداق؟
- نېمە دىسەڭ شۇ، مىنىڭ ساڭا دەيدىغان يەنە بىر گېپىم بار ئىدى، دەيمۇ؟
- ئېيتە!
تىللا تونۇر ھۇجرىنىڭ ئىشىگىنى يېپىۋەتتى.
- گېپىمنىڭ بىرى ئىككىمىز ھەقىيقى ئاكا-ئۇكا بولۇشايلى، سەن ماڭا ئاكا بول، ئۆلسەكمۇ تەڭ ئۆلەيلى، بۇنىڭغا ماقۇل دەمسەن؟
- ئىككىنچىسچۇ؟
- ئالدى بىلەن گېپىمگە جاۋاب بەر قالغىنىنى ئاندىن دەيمەن!
- بولىدۇ، ھازىر ھەر ئىككىلىمىز يۈيۈنۈپ چىقىپ قۇرئان تۇتۇشۇپ ئاللاھ يۈلىدا ئاكا-ئۇكا بولۇشايلى، ئەمدى قالغان گەپنى دىگىنە!
- گېپىمىزگەپ ئەمىسە، يەنە بىرى....
- دىگىنە ئادەمنى تەقەززا قىلماي!
- ھەيدەربەگنى ئېتىۋەتكەن رۇسنى ئۆلتۈرۈۋېتەي دەيمەن!
پاششاخان ئۇنىڭ پوچىلىق بىلەن گەپ قىلىدىغانلىقىنى بىلەتتى بىراق بۇ قېتىم ئۇنىڭ تەلەپپۇزىدىن بىرخىل سەممىيلىك چىقىپ تۇراتتى، پاششاخان ئېھتىيات قىلغاندەك ئىككى يانغا قارىۋېتىپ بېشىنى ئۇنىڭ يىنىغا ئەكىلىپ پىسىرلاپ گەپ قىلدى:
- كۆڭلۈمدىكى گەپنى قىلدىڭ تىللاخان، مەنمۇ شۇنى دەي دەپ تۇرغان، بىزنىڭ قولىمىزدىن كېلىدۇ، بۇ بەكلا خەتەرلىك ئىش ھازىرچە ئىككىمىزنىڭ ئارىسىدىكى مەخپىيەتلىك بولسۇن ھېچكىمگە تىنمايلى، مىنىڭ ئېغىزىمغا قارىغىن، بىز چوقۇم ھەيدەر بەگنىڭ قىساسنى ئالىمىز!
ئۇلار بۇ گەپلەرنى دىيىشىپ ناھايىتى خۇشال بولۇشتى، ئاندىن يۈيۈنۈپ چىقىشىپ پاششاخاننىڭ ھۇجرىسىدا ئىككىيلەن ئايرىم جەينامازدا ئولتۇرۇشۇپ پەس ئاۋازدا قۇرئاننى قۇچاغلاپ تۇرۇپ ئاكا-ئۇكا بولۇشتى.
تىللا تونۇر بالىلارنى يىغىپ مىھمانخانا ئۆيدە قىسقا يىغىن ئاچتى.
- بالىلار! بىز بۈگۈندىن باشلاپ باشقىچە ئۇسۇلدا كۈن ئۆتكۈزىمىز، بۇندىن كېيىن ھەممىز قائىدە -تۈزۈمدە ياشايمىز، تۈزۈمنى ئاكام پاششاخان چىقىرىدۇ، ئۇ بۇندىن كېيىن بىزنىڭ باش ئاتامىنىمىز بولىدۇ، ھەممەيلەن ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلىشىمىز كېرەك، ئاڭلىمىغانلارنى ئۆزەم كونا قائىدە بويىچە جازالاشتىن سىرىت قوشۇندىن ھەيدەپ چىقىرىمەن، ئاڭلىدىڭلارمۇ؟
- ئاڭلىدۇق!
بالىلار ئۈنلۈك ئاۋازدا تەڭ توۋلاپ جاۋاب بەردى.
- ئەمىسە قالدى گەپنى ئاكام دىسۇن! ـ دېدى تىللا تونۇر پاششاخانغا كۈلۈپ قاراپ.
- شۇنداق بولسۇن بالىلار، بىز ئەمدى تۈزۈمگە كۆنىمىشىز كېرەك، باشتا ھەممىڭلارغا ئېغىر كېلىدۇ، كېيىن ھەممىمىز بۇنىڭغا كۆنۈپ كىتىمىز، گېپىمىز گەپمۇ؟
- گېپىمىز گەپ پاششاخان! ـ دېدى بالىلار جۇشقۇن ئاۋازدا.
- بىرىنچىدىن ھەر قانداق كىشىنىڭ نەرسە-كىرەكلىرىنى ئوغرىلىمايمىز، بىر-بىرىمىزنى لەقەم بىلەن ئاتىمايمىز، بىز گەرچە يىتىم بولساقمۇ ئادەم بالىسى! بىز ئاۋۋال ئۆزىمىزنى ھۆرمەتلىشىمىز كېرەك، بىز ھەممىمىز بۈگۈندىن باشلاپ بىر ئائىلە كىشىلىرى بولدۇق، شۇڭا ئۆز ئالدىمىزغا ئىختىيارى ھەرىكەت قىلمايمىز، چۈشەندىڭلارمۇ؟ ـ بالىلار خۇددى كىچىك ئەسكەرلەردەك پاششاخاننىڭ ھەر بىر سۆزىگە بېشىنى لىڭشىتىپ ماقۇللىقىنى بىلدۈرۈۋاتاتتى- ئىككىنچىدىن......

پاشىشاخان بۇ تۈزۈملەرنى ئالدىن ئالا يېزىپ يادلىۋالغاندەك بىمالال ئوتتۇرىغا قويىدى، باللار باشتىن ئاخىرى تۈزۈمگە بويسۇنىدىغانلىقىغا ئىپادە بىلدۈردى، تىللا تونۇر بىرىنچى بولۇپ يانچۇقىدىكى يېرىم بولغان سىگارىت قېپىنى چىقىرىپ يەرگە تاشلاپ پۇتى بىلەن يەنچىدى، باشقا باللارنىڭ يېنىدا سىگارىت بولمىسىمۇ لېكىن ئۇلار چوڭلارنى دوراپ تاماكا چېكەتتى شۇڭا ئۇلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ ۋەدىسىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن تىللاخان دەسسىگەن سىگارىت قېپىنى تەڭ دەسسەشكە باشلىدى.
شۇنداق قىلىپ كىچىك يىغىن تۈگىدى، ئۇلار كونا قول هارۋىسىدىكى يوتقان كۆرپە قاتارلىق نەرسىلەرنىمۇ چۇشۇرمەي بازارغا ئالدىراپ مېڭىشتى، پاشىشاخان ئۆزىدىن باشقا ئالتە بالىنىڭ قىشلىق كىيىم-كېچەكلىرىنى ئايغىدىن-قۇلاقچىسىغىچە يىغىلىدى، ئاندىن يوتقان-كۆرپە ساتىدىغان جايغا بېرىپ ئالتە كىشلىك يوتقان-كۆرپە سېتىۋالدى. كەچكە يېقىن پۇتۇن سودا تۈگىدى، باللارنىڭ خوش بولغىنىدىن ئاغزى قۇلىقىغا يەتتى.
ئۇلار ئۆيگە قايتىپ چىقىشىپ پاشىشاخاننىڭ كەينىدىن ئۇنىڭ هەركىتىنى دوراپ شام ۋە خۇپتەن نامازلىرىنى ئوقۇپ بولغىچە قازاندىكى ۋاراقشىپ قايناۋاتقان گۆشمۇ پىشىپ ئۈلگۈردى، ئۇلار قورسىقىنى راسا تويغۇزغاندىن كېيىن ئۆمرىدىكى ئۇنتۇلغۇسىز بۇ خۇشاللىق مىنۇتلاردىن هاياجانلىنىپ خېلى ئۆزۈنغىچە پاراڭلىشىپ ئۇخلىمىدى.
مېهمانخانا ئۆيدىكى قاتار سېلىنغان يېڭى هەم يۇمشاق يوتقان كۆرپىلەر باللارنىڭ ئۇخلىمىغىنىغا ئۇنىماي ئۇلارنى شېرىن ئۇيقىغا باشلاپ كەتكەندە پاشىشاخان ئۆزىنىڭ هوجرىسىدا تىللاخان بىلەن تېخىچە پاراڭلىشىپ يېتىۋاتاتتى.
- سىنى بەكلا چىقىمدار قىلىۋەتتىم، مەن ساڭا ئۆمۈر بويى قەرز پاشىشاخان! ـ دېدى تىللاخان دەرىزىدىن تولۇن بولۇپ كۆرۈنگەن ئايغا قارىغىنىچە .
- ئۇنداق دېمىگىن، هېلىقى كۈنى سەن جېنىڭنى تىكىپ مىنى قۇتۇلدۇرمىغان بولساڭ، ئۇ يەكچەشمە مىنى ئاللاقاچان ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولاتتى، مەن ساڭا قەرز تېخى....دېدى پاشىشاخانمۇ تولۇن ئايغا قاراپ ئۇلۇق كىچىك تىنغىنىچە.
- هەيدەر ئالتە قول ياق..ياق هەيدەربەگ... بۇ كۈنلەرنى كۆرگەن بولسا قانچە خوش بولغان بولاتتى، ئۇ قايسى كۈنى ئاخشامدا تۇڭۇپ كېتىپ زادى ئۇخلىيالمىغان ئىدى ئۇ مەندىن بىز قاچانمۇ ئىسسىق يوتقاندا راهەت بىر يېتىپ باقارمىز دەپ سورىغان ئىدى، بىچارە...ئۇنىڭغا بەك ئىچىم ئاغرىيدۇ...
تىللاخان سۆزلىۋېتىپ كۆزىگە ياش ئالدى.
- ئادەم دېگەن هۆل نەرسە تىللاخان، بىز ئەتتىگەن بىر قېرىندىشىمىزنى يەرگە كۆمۈپ قويدۇق، كەچتە بولسا يەنە كۈلۈشۈپ تاماق يېدۇق، بىز تېخى ئۆلۈمنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلمەيمىز، ئىچىڭگە بەك ئېلىپ كەتمىگىن...
- تۇنۇگۇنكى مەيداندا بىر قانچەيلەن ئۇ ئەبلەخنى تونۇۋاپتىكەن،ئۇلار ئۇنىڭ چوڭ هەربىي باشلىق ئىكەنلىكىنى، تۈركمەنىستاننىڭ پۈتۈن پاختىلىرىنى ئاشۇنىڭ سېتىۋالىدىغانلىقىنى ئېيتىشتى.
- پاختىلارنى...ئۇ هەربىي تۈرۈپ پاختا بىلەن هەپىلىشەمدىكەن؟ـ پاشىشاخان جىددى بۇرۇلۇپ تىللاخاندىن سورىدى.
- ئۇلارنىڭ دېيىشىچە پاختا شىركىتى نامدا هۆكۈمەتنىڭ بولغان بىلەن ئەمەلىيەتتە مۇشۇ ئەبلەخنىڭ ئىكەن، ئۇلار ئۇنى بىلىدىكەن، سىنىڭچە ئۇنى پاش قىلغاننىڭ پايدىسى بولارمۇ؟
- ياق تىللاخان، پاش قىلغاننىڭ پايدىسى يوق، ئۇلارنىڭ رادىئودا ئېيتقانلىرى پۈتۈنلەي يالغان، ئۇلار خەقنى شۇنداق دەپ ئالدايدۇ، ساقچى ئىدارىسىمۇ رۇسلارنىڭ قولىدا، ناۋادا ئۇ هەربىي بولسا ئۇنىڭ بىر بالىنى ئېتىۋېتىشى هېچقانچە ئىش ئەمەس، ئۇ پۈتۈن شەهەر خەلقىنى ئېتىۋاتسىمۇ هېچكىم ئۇنى سورىمايدۇ...
- دېگىنىڭغۇ راستىكەن دەيمەن، بۇ بازارغا مەسئۇل ساقچىلارنىڭ باشلىقى ئەتىدىن كەچكىچە ۋوتكا ئىچىپ يۈرۈيدىغان زابوي بىر رۇس ئىدى، ئۇ مەندىن هەپتىدە بىر پۇل ئالاتتى، بەرگىنىمنى ئاز-جىق دىمەي يانچۇقىغا سېلىپ بىزنى كۆرمەسكە سالاتتى، بۇ مەخپىيەتلىكنى بۇگۈن ساڭا دەپ سالدىم...قانداق قىلساق بولار، كاللامدا ئۇچ ئېلىشتىن بىلەك خىيال يوق.
- كاللامغا بىر ئامال كەلدى، هازىرچە مۇشۇنى بولسىمۇ قىلىپ باقايلى تىللاخان!
- مىنى قاچان ئۇكام دەرسەن، قۇرئاننىڭ ئالدىدا يامان بولمامدۇ؟ دېگىنە قانداق ئامال ئۇ پاشىشاخان؟
- قۇرئاننىڭ ئالدىدا ئەمەس ئاللاهنىڭ ئالدىدا دېگىن ئۇكام، سەنمۇ پاشىشاخان دىمەي ئاكا دېگىنە مۇنداق!
ئۇلار كۈلۈشكىنىچە قۇلاقلىرىغا پىسىرلىشىپ تاپقان ئامالدىن خوش بولۇشۇپ ئۇخلاپ قېلىشتى.
ئەتىسى ئەتتىگەن ناماز بامداتنىڭ بىرىنچى ئەزاندا پاشىشاخان ئورنىدىن تۇرۇپ مېهمانخانىدىكى تۇنۇگۇن كەچ قويغان مەشىنىڭ كۈلىسىنى ئېلىپ ئوت قالاشقا باشلىدى، تىللا تونۇر ئۇنىڭ بۇنچە سەهەر تۇرۇپ كېتىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى، ئۇ پاشىشاخاننىڭ باللار ياتقان ئۆيدە نېمە ئىش قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن يېڭى چاپىنىنى يېپىنچاقلىغىنىچە مېهمانخانىغا چىقتى.
- بۇنچە سەهەردە نېمە قىلىۋاتىسەن ئاكا؟ ـ دېدى تىللاخان مەشتىكى ئوتنى پۈۋلەۋاتقان پاشىشاخانغا قاراپ.
- پەس گەپ قىل، ئۇلار ئويغىنىپ كەتمىسۇن! ـ دېدى پاشىشاخان ئاۋازىنى پەسلەپ.
- هە بىلدىم، سەن هەركۈنى مۇشۇنداق ۋاقىتتا ئورنۇڭدىن تۇرامسەن؟ـ دېدى تىللاخان ئاۋازىنى پەسلەپ پاشىشاخاننىڭ يېنىغا دوغىيىپ كېلىپ.

- شۇنداق، مەن تۇغۇلۇشۇمدىلا ئانام مىنى باش ئەزاندا ئويغىتىپ كۆندۇرۇپتىكەن، ئەقلىمگە كەلگەندىن بىرى بۇ ماڭا ئادەت بولۇپ كىتىگلىك، مەن ئەزەن ئاۋازى چىقمىسىمۇ مۇشۇ چاغدا ئويغىنىپ كىتىمەن.
- تـوۋۋا...بىـز كـۈن چىققـۇچە ئـۇخلاپ كـۈنـۈپ كـىتـپـتـكـەنـمـز، مۇسـۇلمان بولمـاق شـۇنچە جاپـا ئـىشـكـنـا. بۇنـدىـن كـېـيـن هـەركـۈنـى مۇشۇنداق چاغدا تۇرامدۇق؟
- ئەلۋەتتە، كۈن چىققۇچە ئۇخلىغانلار ئۇ دۇنيادا ئاللاهنىڭ جامالىنى كۆرەلمەيدۇ، ئانام شۇنداق دېگەن، ساڭا ئېغىر كېلەمدىكەن؟
- ياق...ياق...شۇ ...ئۇيقۇمىزدىن ئويغانماق تەسكەن شۇ!
- كۈنۈپ كېتسەن، كېيىن مەن ئويغاتمىساممۇ سەن ئۆزۈڭ بىزنى ئويغىتىدىغان بولۇپ كىتسەن تېخى!
ئۇلار كۆلۈشۈپ ئولتۇرۇپ پاراڭلىرىنى قىلىشىپ بولغىچە مەشتىكى ئوت گۆركىرەپ كۆيۈشكە باشلىدى، پاشىشاخان ئوتۇنـدا قالـغـان ئوتنىڭ چوغى ئۇچۇپ بولغىچە گۇرجەكنى ئېلىپ كۆمۈرخانىغا چىكەتتى.
- هەي باللا ! هەي...هەي ئورنۇڭلاردىن تۇرۇڭلار! تىز چاپسان تۇرۇڭلار! ناماز ۋاقتى بولدى ! ـ دېدى تىللاخان لايەك ئۇخلاپ ياتقان باللارنى قۇلى بىلەن نۇقۇپ ئويغىتىپ.
باللار ئۇنىڭ گېپىنى تىڭشاش ئۇياقتا تۇرسۇن بىر بىرىگە پۇتىنى ئارتىشىپ تېخىمۇ ئۇيقىغا كېتىۋاتاتتى. تالادىن كىرگەن پاشىشاخان بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ كۈلۈپ كەتتى.
- هەي بولدى ئويغاتمىغىنا، بۇگۈن دەسلەپكى كۈنى باللار قانغۇچە ئۇخلىۋالسۇن، ناماز ۋاقتىغا يېقىن ئويغىتايلى! ـ پاشىشاخان شۇنداق دىگەچ گۈرجەكتىكى كۆمۈرنى مەشكە شارقىرتىپ سالدى.
ناماز ۋاقتىغا يېقىن تىللاخان باللارنى شاپىلاقلىغانچىلىك قىلىپ بىرمۇ-بىر ئويغاتتى. باللار ئەسنىشىپ ئورنىدىن تۇرۇشۇپ تاھارەت ئالغىلى ماڭغاندا پاشىشاخان ئۇلارغا تاھارەت ئېلىشنىڭ ئۇسۇللىرىنى تەپسىلى ئۇگەتتى، شۇنداق قىلىپ يەتتە باللا دەسلەپكى كۈنى مەسچىتكە چىقماي ئۆيدە ناماز ئوقۇيدىغان بولۇپ جەينىمازلىرىنى سېلىشىپ نامازغا تۇردى، پاشىشاخان سۈننەت نامىزىنى ئۆزىگە قاراپ ئۇقۇشنى بۇيرۇپ ناماز ئۇقۇۋاتقاندا باللار جەينامازدا تۇرۇپ بىر-بىرىنىڭ هەركىتىدىن كۈلۈشۈپ كۈلكىسىنى توختىتالمىدى، پاشىشاخانمۇ ئۇلارنىڭ كۈلگىنىنى ئاڭلاپ كۈلۈپ سېلىپ نامىزىنى بۇزۇپ سالدى.
- هەي باللار! ئا...هاي ! بۇ بولمىدى، ئەستاخپۇرۇللاھ شەيتان! ـ پاشىشاخان باللارغا قاراپ تەنبىھ بىلەن ئېيتتى- بۇنداق قىلساق يامان بولىدۇ، بۇ ئوينىشىدىغان ئىش ئەمەس!
باللار پاشىشاخاننىڭ قاپاق تۇرگىنىدىن كۈلكىسىنى توختاتتى، تىللاخان ئاغزىغا كەلگەن كۈلكىنى يۇتۇۋېتىپ باللارغا تېخىمۇ ئۇنلۇك ۋاقىردى:
- باشتا كۈلگەن قايسىڭ؟ يەنە مۇشۇنداق ئىش بولسا كونا خۇمدىنىڭغا قايتىشسەن!
باللار جىم بۇلۇشتى، مۇشۇ تاپتا پاشىشاخاننىڭ ئۆزىنىمۇ كۈلكە تۇتۇۋالغان ئىدى.
- بولدى باللار بۈگۈن جىم ئولتۇرۇپ مىنىڭ نامازئۇقۇغۇنىمنى كۈرۈڭلار! بىز ئىككى هەپتىگىچە ئەتىگىنى مەسچىتكە چىقماي ئۆيدە ئۇقۇيلى، بۇ هالىڭلار بىلەن مەسچىتتە چوڭلار بىزنى قوغلىغۇدەك ! ئەتىدىن باشلاپ بىرىنچى ئەزاندا تۇرۇپ ناماز ئايتىنى ئۆگۈنىمىز، تۈنۈگۈن سىلەرگە دىگەن تۈزۈم بۇيىچە نۆۋەتلىشىپ ئورنىمىزدىن تۇرۇمىز، ئوت قالاش، سۇ ئىسسىتىش، هويلا-ئارام تازىلاش، تاماق ئېتىش دىگەنلەرنىڭ هەممىسىنى شۇ نۆۋەتچى قىلىدۇ، چاتاق يوقتۇ؟!
- چاتاق يوق! ـ كىچىك ئەسكەرلەر يەنە تەڭ ئاۋازدا ۋاقىراشتى.
شۇنداق قىلىپ پاشىشاخان بۈگۈنكى ناماز ۋاقتىدا ئۇلارغا زېرىكمەي نامازنىڭ هەركەتلىرىنى ۋە تاھارەت ئېلىشنىڭ ئۇسۇللىرىنى تولۇق ئۆگىتىپ چىقتى، ئاندىن ئۇلارغا بىرمۇ-بىر ناماز هەركەتلىرىنى قىلغىلى سالدى...
پاشىشاخان بۈگۈن ئىشقا بارمىدى، ئۇ باللار بىلەن ناشتىلىق قىلىپ بولغانىدى كېيىن تۈنۈگۈن سېتىۋالغان دەپتەر ـقەلەمنى ئۇلارغا تارقىتىپ تۈركمەن تىلىنى ئۆگۈتۈشكە باشلىدى...
تۈركمەن تىلىنىڭ هەرپلىرى ئۇنچە مۇرەككەپ ئەمەس ئىدى، ئۇ چوڭ ۋە كىچىك هەرپ دەپ ئايرىلغاچقا ئۇنىڭ ئۈستىگە باللارنىڭ قىزغىنلىقى ئالاھىدە ياخشى بولغاچقا ئالدىنىڭ ئۈچ كۈندە كەينىنىڭ ئالتە-يەتتە كۈندە ساۋادى چىقىپ بولدى، تىللاخان مۇشۇ بىر كۈندىلا كىتاپلارنى ھېجىلاپ ئۇقۇيالايدىغان دەرىجىگە باردى.
ئۇلار هەپتىگىچە ھېچيەرگە بارماي خەت ئۇقۇش ۋە يېزىشنى ئۆگەندى، باللارنىڭ كۆڭلى ئاجايىپ خوشال ئىدى، ئاخشاملىرى ئۇلارنىڭ هەر بىرى بىردىن چۆچەك كىتاپنى كۇتۇرۇۋېلىشىپ تىللاخان كىرىپ چىراقنى مەجبۇرى ئۆچۈرمىگىچە ياتقىلى ئۇنىمايتتى.
ئارىدىن تۆت ئاي ئۆتۈپ قەھرىتان سوغۇقنىڭ ئورنىغا باهار پەسلى ئالماشتى، پاشىشاخان تۆمۈرچىلىك كارخانىسىغىمۇ بارمىدى، ئۇ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى باللارنىڭ ئۇقۇش ئىشلىرىغا بېغىشلاش بىلەن ئۆزىنىڭ كۈچ مەشقى ۋە تىل دەرىسلىرىنى تەكرارلاشنى ئاساس قىلدى، ئۇلار پىلان بۇيىچە ھېچقانداق تىجارەت ئىشنى باشلىمىدى، ئۇنىڭ كۈمۈگلۈك ئالتۇن تىللالىرىمۇ بارغانسىرى ئازىيىشقا باشلىدى.
پاشىشاخان هەپتىدە بىر قېتىم ئۇستازى ئەكبەرخاننى يوقلاپ تۇراتتى، ئەكبەرخان تۈرمىدىن چىقىپ ئۆزۈن ئۆتمەي ئاغزىدىن سۇ ئاقىدىغان بىر خىل يامان كىسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالدى، دوختۇرلارنىڭ ئۇنىڭ سەۋەبىنى بىلەلمىدى، ئەكبەرخان كۈندىن ـ كۈنگە

سىزىپ كىتىۋاتاتتى.

نەۋرۇز ئۆتۈپ شاپتۇل چېچەكى ئېچىلغان كۈنلەرنىڭ بىر ئەتىسىگىندە پاششاخان قاتارلىق يەتتە بالا مەسچىتكە بامدات نامىزى ئۆقۇغىلى چىقىپ شەھەرنىڭ شىمالى قۇۋۇقتىكى ئاق تام مەسچىتىدە ئەكبەرخاننىڭ نامىزىنىڭ چىقىرىدىغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلىدى، پاشىشاخان يۈگۈرگىنىچە باللارنى باشلاپ بېرىپ ئەكبەرخاننىڭ مېيىتىنى تۇپراق بېشىغىچە ئۇزاتتى.

ئۇلار ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن باللار ئۆزىنىڭ خىزمەت تەخسىماتى بۇيىچە ئىشقا مېڭىشىپ كەتتى، بۇلار گىزىت ساتىدىغان ۋە مايلامچىلىق قىلىدىغان تىجارەتنى نەۋرۇز كۈنىدىن باشلاپ قىلىشقا باشلىغان ئىدى، گېزىت ساتىدىغان ئىش باشتا دىگۈدەك ئېقىپ كەتمىدى، پاشىشاخان بۇنىڭغا قارىتا «خەۋەرنى كۆپتۈرۈپ تەشۋىقات قىلىپ كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى بۇراشقا ماھىر بولۇش» ئۇسۇلىنى قوللاندى، باللار كىچىگىدىن يىتىمچىلىكتە چوڭ بولغاچقا تەشۋىقات دىگەنىگە ھەزىل گەپلەرنى ئارلاشتۇرۇپ چاڭ چىقىرىۋەتتى، گېزىت ئوقۇمايدىغان كىشىلەرمۇ بۇ باللارنىڭ تەشۋىقات سۆزىنى ئاڭلىسا گېزىتنى قولىغا ئالغۇسى كىلىدىغان بولۇپ كەتتى.

ئاياق مايلايدىغان ئىش ئۇلارنىڭ كۈتكىنىدىنمۇ ياخشى بولىۋاتاتتى، شەھەر نوپۇسى نەچچە يىل ئىچىدىلا شىددەت بىلەن ئاۋۇدى، بۇنداق بولىشىدىكى سەۋەب ھۆكۈمەت«سودىگەر چاقىرىش» دىگەن سىياسەتنى كۈتۈرۈپ چىقىپ ئۆز دۆلىتىدە جىنىنى ساقلىيالمىغان رۇسلارنى بۇ يەرگە كىلىپ ئىشلەشكە قىزىقتۇرۇپ زور كۆلەملىك نوپۇس يۆتكەش ھەركىتىنى قوزغىدى. بۇ ئاققۇن رۇسلار ئىككى-ئۈچ يىلغا قالمايلا كاتتا باي ياكى كاتتا ئەمەلدارغا ئايلىنىپ بىر ئۆمۈر يېتىپ يىسىمۇ تۈگىمەيدىغان بايلىقلارغا ئىگە بولاتتى، مانا مۇشۇنداق بېشىل چىراقنىڭ تۈرتكىسىدە رۇسلار بۇ ئەلگە سەلدەك ئاقتى.

شەھەر نوپۇسىنىڭ يىرىمىدىن كۆپرەكىنى رۇسلار ئىگەللىگەچكە پاشىشاخان ئاياق مايلايدىغان دۇكاننى رۇسلار كۆپرەك ئولتۇراقلاشقان جايدىكى ئاۋات رەستىلەرگە قۇردى، رۇسلار ھەقىقەتەن پۇلنى غازاڭدەك خەجلەيتتى. دۇكان ئورنى ئانچە چوڭ يەرنى ئىگەللىمىگەچكە ئۇنىڭ ئۇستىگە شەھەر تەرتىپىنى قوغداش ئەترىتى، تازىلىقى ئەترىتى، بازار تەرتىپىنى باشقۇرۇش ئىشخانىسى، باجخانا قاتارلىق ئورۇنلاردىكى خىزمەتچىلەرنىڭ ئايىغى كۈندە ياكى ئىككى كۈندە بىر ھەقسىز مايلىنىپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئورنى مۇقىم كاپالەتكە ئىگە بولدى. پاشىشاخان باللارغا ھازىرچە گېزىت ساتىدىغان ئىشنى تاشلاپ مۇشۇ ئىشقا كۈچەشنى ئېيتتى. دىگەندەك مايلامچىلىقنىڭ پايدىسى بەكلا ياخشى بولىۋاتاتتى.

بۇ ئەلدىكى چوڭراقى سۇ ئىنشائات، يېزا ئىگىلىك، يول ـكۆۋرۈك ياساش، نىفىت تۇربىسى ياتقۇزۇشتىن باشلاپ كىچىگرەكى ئەۋرەز يوللىرىنى ئىشلەشكىچە بولغان بارلىق قۇرۇلۇشلارنى رۇسلار ئۆزى ھۆددە ئېلىپ ناھايىتى ئەرزان ئەمگەك كۈچى بولغان يەرلىك خەلقلەرنى ئىشلىتىپ ئوتتۇرىدىن غايەت زور پايدا ئالاتتى.

«دۆلەت تەۋلىگىدىكى دىھقانلارنىڭ مەجبۇرى ئەمگەك ۋەزىپىسى بولىدۇ» دىگەن سىياسەتكە ئاساسەن بۇ ئەلدىكى دىھقانلار ھەر يىلى مەجبۇرى ئەمگەكتىن كىرىمگەنچىلىك قىلاتتى، ئۇلار بوز يەرلەرنى ئېچىپ «ۋەتەننى كۆكەرتىش» چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ كۈچەت سېلىپ ئورمان بىنا قىلاتتى، ئورمانلار ياشىرىپ يەرلەر تېرىلغۇغا كىرگەندىكى بۇ يېشىل جەننەتنى رۇس ئەمەلدارلىرى بىر كېچىدىلا «ئالتە تال تەرخەمەككە ئالتە مو يەرنى بىرەتتى» يەنى رۇس مىللىتىدىن بولغان دىھقانلارنىڭ ئاتالمىش «ئىلمىي تەرەققى قىلدۇرىشى» غا ئۆتكۈزۈپ بىرەتتى.

بۇنداق ناھاقچىلىقنى كۆرگەنلەر«غىڭ» قىلىشقىمۇ پېتىنالمايتتى، ناۋادا «غىڭ» لا قىلىپ سالدىمۇ ئۇنىڭغا ۋەتەننى پارچىلاشقا ئۇرۇنغان مىللەتچى ئونسۇر دەپ يەتتە ئەۋلادى تۈرمىگە سۆلۈناتتى.

ھۆكۈمەتتىكى ھەرقانداق تەشكىلى ئورگانلارنىڭ چوڭ بېشى رۇسلاردىن ئاستىن قۇلى يەرلىك تۈركمەنلەردىن بولاتتى، ئۇلار ئاستىن قولنى تالاشتا مۇنداق ئۇسۇلنى قوللىناتتى، ئالدى بىلەن شۇ ئورگاندىكى بىرىنچى قول رۇس رەھبەر بىر كېچىلىك بەزمە ئورۇنلاشتۇرۇپ بارلىق ئىشچى- خىزمەتچىلەرنىڭ ئائىلە ئەزالىرىنى ئەكىلىپ قاتنىششىنى سورايتتى، ۋوتكىلار ئىچىلىپ ئەرلەر ئەقلىدىن ئازغاندا بىرىنچى قول رەھبەر قول ئاستىدىكىلەرنىڭ خوتۇنلىرىنى تانسىغا تارتىپ تانسا يېرىم بولغاندا قەستەن ئالدىدىكى ئايالغا ھاياسىزلىق قىلغاچ ئۇلارنىڭ ئەرلىرىگە سەپ سالاتتى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە قايسىسى بۇ قىلىقسىزلىقنى كۆرمەسكە سېلىپ چاندۇرماي ئولتۇرغان بولسا شۇ دەل ئاستىن قوللۇقنىڭ نامزاتىغا كىرەتتى، بۇنداق تىگى پەسلەردىن كىلىپ چىققان نامزاتلار داۋاملىق ئۆستۈرۈلۈپ رۇسلارنىڭ ۋاقتلىق ئەتىۋارلاپ ئىشلىتىشىگە مۇيەسسەر بولاتتى. ئەمىلىيەتتە بۇ ئاتالمىش سەرخىل «نامزات»لار كۈندۈزى ئۆز خەلقىگە يولۋاستەك ھۆكىرەپ شىردەك ھەيۋە قىلسا ئاخشىمى ئۆزىدىن بىر دەرىجە يۇقىرى رۇسلارنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ ئۇلارنىڭ پۇتىنى قۇچاغلاپ «سىز بولمىغان بولسىڭىز خەلقىمىزنىڭ بۇگۈنى بولمايتتى، سىز بىزنىڭ داھىمىز...سىز مىنىڭ دادام ! ئۆل دىسىڭىز ئۆلىمەن، ئوتقا كىر دىسىڭىز، ئوتقا كىرىمەن!» دەپ ئۆزىنى ئۆزى كاچاتلاپ كۆز يېشى قىلىپ ئۇلارنىڭ گەندە پۇرايدىغان ئايىغىنى توختىماي يالايتتى.

ئاخۇن-دىنىي زاتلار بولسا رۇسلارنىڭ بەرگەن ئىككى تال پۇلىنى دەپ ياكى بولمىسا يۇرت مەھەللىدىكى يۈز ـ ئابرويىنى دەپ خانىقا مەسچىتلەردە «پادىشاھنىڭ ئەمرىگە بويسۇنماق ۋاجىپ»«مەككىگە بېرىپ ھەج قىلىش پەرىز» «ئۈچ تالاق» «تەقدىرسىز قىل تەۋرىمەس،ھەممىسى ئاللاھنىڭ تەقدىرى» «قۇرئاندىن باشقىنى ئۆگەنگەنلەر جەننەتكە كىرەلمەس » دىگەن گەپلەردىن باشقىنى قىلغىلى ئۇنىمايتتى، بۇنىڭ تۈرتكىسىدە ئازراق قول ئىلكىدە بارلار ھەجگە بېرىشنىڭ يول خېتى ئۈچۈن بارچە بايلىقىنىڭ يېرىمىنى رۇسلارغا ئارقا ئىشىك قىلىپ ھەجگە مېڭىشاتتى، يوقسۇزچىلىقنىڭ دەردىدە سەپرا بولۇپ قالغان ياشلار يۇقىلاڭ ئىشلار ئۈچۈن ھە دىسە

خوتنىنى«ئۇچ تالاق!» دەپ سۆزنى بىربىپ ئۇششاق باللىرنى كۇچا-كويلارغا سەرسان قىلاتتى... كىمكى بۇ ئىشلارنىڭ خاتاسىنى كۆرسەتسە پۈتۈن جامائەت ئۇنى«كاپىر، مۇناپىق، ئىسلامنىڭ دۈشمنى!» دەپ ئارىسغا ئالمايتتى.
تۈرمە ئوغرى-قاراقچى بىلەن ئەمەس رۇسلارنىڭ قىلغان ناھاقچىلىقىغا قارشى بىر-ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ سالغانلار بىلەن تۇشۇپ كەتكەن ئىدى...ئوغرى-قاراقچىلار بولسا ساقچىلار بىلەن ئېغىز-بۇرۇن يالىشىپ ئۆزى بەگ-ئۆزى خان بولۇپ يۈرىشەتتى.

ئونىنچى باپ: بىنزىننىڭ كارامتى

پاششاخان رۇسلارنىڭ پۇلنى چەنلەپ بۇ مايلامچىلىق دۇكىننى مەخسۇس رۇسلارغا قارتىپ ئاچتى، باللارمۇ پاششاخاندىن ئاز-تولا رۇس تىلى ئۇگۈنىۋالغان بولغاچقا رۇسلارغا كالدۇر-كۇلدۇر بىر نىمىلەرنى دەپ ئۇلارنى قىزىقتۇرۇپ ئاياقلىرنى مايلاتقىلى سالاتتى. سەمرىپ تىقىلىپ كەتكەن رۇسلارمۇ باللارنىڭ ئېغىزىدىن چىققىننى بىرەتتى.
پاششاخان بىلەن تىللاخان بۇ جەرياندا بىر تۇققان ئاكا-ئۇكىلاردەك بولۇپ كەتتى، بىرى بولمىسا يەنە بىرىنىڭ گېلىدىن تاماق ئۆتمەيتتى،«مۇز ئىرىسە سۇ بولغىنىدەك» تىللاخاننىڭ كىلىپ چىقىشىمۇ پاكىزە ئائىلىدىن بولغاچقا ئۇ ناھايتى تىزلا پاششاخانغا ماسلىشىپ كەتتى، كىتاپقا بولغان ھىرىسمەنلىكى پاششاخاندىن قېلىشمايتتى، ئۇنىڭ نامازخانلىقى بەزىدە پاششاخاننى سۆيۈندۈرەتتى.
پاششاخان گەرچە بالا بولسىمۇ رۇس تىلىغا پۇختا بولغاچقا قەدىمي ئاسارە-ئەتىقىگە مۇناسىۋەتلىك رۇسچە كىتاپلارنى تولا كۆرۈپ مۇئەييەن بىلىمگە ئىگە بولغان ئىدى، شۇڭلاشقا ئۇ ئەتىتىگەندە باللارنى تىجارەتكە يولغا سېلىۋېتىپ بولغاندىن كېيىن تىللاخاننى ئەگەشتۈرۈپ شەھەرگە يېقىن يىزا-سەھرالارغا چىقىپ ئاسارە-ئەتىقە يىغاتتى، كىشلەرنىڭ ئۆيىدىكى كونا بۇيۇملارنى كۆرۈپ ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى قىممىتى بارلارنى ئەرزان باھادا سېتىۋالاتتى.
ئاندىن ئۇلارنى ئۇدۇل رۇسلارنىڭ يىغىپ ساقلىغۇچىلىرىغا كۆرستىپ ئالغىنىدىن نەچچە ھەسسە يۇقىرى باھادا ساتاتتى، كەچلىكى پاششاخان بىلەن تىللاخان بىر كۈنلۈك تىجارەت ئەھۋالىنى ھىساپلاپ كىرىم-چىقىمنى قىلىپ دەپتەرنى بۇغاتتى، تىجارەت كۈندىن كۈنگە ياخشىلىنىپ پاششاخاننىڭ سۇپا ئاستىدىكى تىللاسى شۇ پېتى قېلىپ قولىدىكى قەغەز پۇلى بارغانسىرى كۆپىيىشكە باشلىدى.
مانا مۇشۇنداق قىلىپ پاششاخان ئون ئالتە ياشقا كىرگۈچە توختىماي تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىپ ئۇچ يىل ئىچىدىلا شەھەردىكى تۈركمەن مىللىتىدىن بولغان كاتتا بايغا ئايلاندى، ئۇنىڭ بۇنداق تىز بېيىپ كىتىشىدە ئۇچ يىلنىڭ ئالدىدىكى مۇنداق بىر ئىش ئاساسلىق سەۋەب بولغان ئىدى:
بىر كۈنى كەچتە پاششاخان بىلەن تىللاخان خۇپتەن نامىزىنى ئۇقۇپ بولۇپ ئەمدى كۆزى ئۇيقىغا بىرىشىغا تۇلۇن ئاي دەرىزىدىن ئۇلارنى مارىلاشقا باشلىدى، پاششاخان تاۋاقتەك يانغان بۇ يورۇق ئايغا قاراپ تۆت ئاينىڭ ئالدىدا يەنى بۇ ئۆيگە يېڭى كۆچۈپ كەلگەن كۈنى ئاخشىمى ئۆكسى تىللاخاننىڭ قۇلىقىغا كۇسۇرلاپ ئېيتقان سۆزلىرى ئىسىگە كىلىپ ئاستا ئۆرۈلۈپ تىللاخانغا قارىدى، تىللاخانمۇ ئوخشاشلا مۇشۇ ئىشنى ئويلاپ ئايغا قارىغىنىچە خيال سۈرۈپ يېتىۋاتاتتى، بىراق ئۇ ئاكىسى پاششاخاننىڭ تىجارەت ئىشى بىلەن قانچىلىك جاپا تارتىۋاتقانلىقىنى بىلگەچكە ئۇنىڭغا بۇ توغۇرلۇق گەپ قىلىشتىن ئۇيالغان ئىدى.
- ئۇخلىمىدىڭمۇ؟ - دېدى پاششاخان پەس ئاۋازدا كۆزنى ئېچىپ ياتقان تىللاخانغا قاراپ.
- ياق ئاكا، ئۇيقۇم كەلمىدى.
- نىمىنى خيال قىلىۋاتىسەن؟
- ھېچنىمنى خيال قىلمىدىم.
- دىگىنە ئۇكام...
- راستىنى دىسەم بۇ كۈنلەردىن بەك خۇشالمەن، بۇلار ماڭا خۇددى چۈشۈمدەكلا بىلنىدۇ، ئويغىنىپ كىتىشىمدىن ئەنسىرەيمەن...
- ئاران مۇشۇلىما؟
- ساڭا بەك قايىلمەن، سەن ئاددى ئادەم ئەمەسكەن.
- يەنىچۇ؟
- يەنە...
- ئەمىسە مەن دەپ بىرەي، نەچچە ئاينىڭ ئالدىدا تولۇن ئاي دەرىزىدىن مۇشۇنداق قاراپ تۇرغاندا مەن ساڭا نىمە دەپ ۋەدە بەرگەن؟
پاششاخان ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى گەپنى ئەينەن تېپىۋالغان ئىدى. تىللاخان كۈلگىنىچە ئۆرۈلۈپ ئاكىسى پاششاخانغا قارىدى.
- ھە نىمە دەيسەن ئاكا؟
- ئەمدى پۇرسەت كەلدى، ئىشلار بىر قۇر يۇرۇشتى، تەپسىلى پىلاننى تۈزۈپ قويدۇم، ئەتە باللار ئۆز ئىشىغا ماڭسۇن، ئىككىمىز

هەيدەربەگنىڭ قىساسىنى ئالىمىز، قانداق؟

- ۋاھ ئاكا، سىنىڭ مۇشۇ يەرلىرىڭنى دەيمەن ئەمەسمۇ!

تىللاخان خوشاللىقتا ئاكىسى پاشاخاننى قۇچاقلاپ كەتتى.

ئەتىسى باللار ئۆز ئىشىغا ماڭغاندىن كېيىن ئىككەيلەن شەھەردىكى كاتتا باي رۇسلارنىڭ دائىم كىلىپ تاماشا قىلىدىغان مۇزىكىلىق بىر رىستۇراننىڭ ئالدىغا كەلدى، ئىشىك تۈۋىدە پوزۇر ئىش كىيىمى كېيگەن ئىككى رۇس يىگىت كەلگەن مېھمانلارنى كۈتۈش-ئۇزۇتۇش بىلەن ئاۋارە ئىدى، بۇ يەرگە ئاددى تۈركمەن پۇقرالىرى كىرەلمەيتتى، پەقەت تۈركمەنلەردىن بولغان ھۆكۈمەت ئەمەلدارى ياكى تۈركمەن بايلىرىلا كىرەلەيتتى.

پاشاخان بۇ ئەھۋاللارنى بىلگەچكە تىللاخانغا باللارغا ئۈبدان قاراپ قۇيۇشنى دەپ قۇيۇپ كىيملىرىنى تۈزەشتۈرۈپ ھېلىقى ئىككى رۇس يىگىتنىڭ ئالدىغا يۈگرەپ كەتتى.

- ھەي توختا! نەگە بارىسەن؟ - دېدى يىگىتلەرنىڭ بىرسى رۇس تىلىدا مۇشتىمنى پاشاخانغا چىنەپ تۇرۇپ.

- رېستۇران خوجايىنى ماڭا ساقلىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشىدىغان ئىشىم بار ئىدى. ـ دېدى پاشاخان ئۆلچەملىك رۇس تەلەپپۇزىدا يىگىتلەرگە دەرھال جاۋاپ قايتۇرۇپ.

يىگىتلەر بۇ كىچىك تۈركمەن بالىسىنىڭ رۇس تىلىغا شۇنداق پۇختىلىقىنى بىلىپ ھەيران قالدى، ئۇلار پاشاخاننى تۈركمەن ئەمەلدارلىرىنىڭ ئوغلى بولسا كىرەك دىگەننى ئويلاپ ئۇنى كىرگۈزىۋەتتى.

پاشاخان ھەشەمەتلىك بېزەلگەن رۇس تاماقخانىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كىسىپ ئۆتۈپ ھىساۋات قىلىدىغان پوكەيگە ئۇدۇل بېرىپ ئۇ يەردىكى سېمىز رۇس ئايالدىن ئۆزىنىڭ رىستۇران خوجايىننى ئىزدەيدىغانلىقىنى كۆرۈشىدىغان مۇھىم ئىشىنىڭ بارلىقىنى ئېيتتى. سېمىز ئايال ئۇنىڭ رۇس تىلىدا راۋان سۆزلىۋاتقانلىقىنى بېلىپ پاشاخاننى خوجايىننىڭ ئىشخانىسىغا باشلاپ ئەكىردى.

خوجايىن ئىگىز بويلۇق پوركۈتەك رۇس بولۇپ مايلىشىپ كەتكەن چىرايىدىن رەھىمسىزلىك چىقىپ تۇرىدىغان كىشى ئىدى.

- مەندە نېمە ئىشىڭ باتتى يىگىت؟ - دەپ سورىدى خوجايىن پاشاخاننىڭ چىرايىغىمۇ سەپ سالماي ئالدىدىكى ھىساۋات خاتىرىسگە بىرنىملەرنى يېزىۋاتقاچ.

- مىنىڭ رىستۇرانىڭىزدا كۈتكۈچى بولۇپ ئىشلىگۈم باتتى. ـ دېدى پاشاخان قىلچە ھودۇقماستىن بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ.

خوجايىن رۇس باللىرىدەك گەپ قىلىۋاتقان پاشاخانغا بېشىنى كۆتۈرۈپ زەن سالدى، پاشاخاننىڭ قاش-كۆزى بەكلا قاملاشقان بالا بولغاچقا ھەرقانداق كىشىنىڭ بىر كۆرۈپلا ئامراقلىقىنى كەلتۈرەتتى.

- سەن تۈركمەنمۇ؟

- ئەلۋەتتە تۈركمەن.

- بۇيەردە تۈركلەرنى ئىشلەتمەيمىز چىقىپ كەت!

خوجايىن يەنە خاتىرىسگە ئېڭىشتى.

- خوجايىن، مەن جەنۇبىي قۇۋۇقتىكى رۇسلارنىڭ ۋېكتۇرىيە بەزمەخانىسىدا ئەتىۋارلىق كۈتكۈچى ئىدىم، بىرسى مەس بولۇپ قېلىپ مىنى بوتۇلكا بىلەن ئۇرۇپ بۇ يىرىمنى يېرىۋەتتى...- دېدى پاشاخان چېكىسىكى رۇشەن تارتۇقنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ ـ شۇڭا مەن ئۇلارنىڭ يالۋۇرىشىغا ئۇنىماي ئۇيەردىن چىقىپ كەتكەن!

خوجايىن قولىدىكى قەلەمنى تاشلاپ قويۇپ پاشاخانغا قايتىدىن سەپ سالدى، چۈنكى ۋېكتۇرىيە بەزمەخانىسى بۇ رىستۇراننىڭ تىجارەتتىكى رەقىبى ئىدى.

- يىگىت، ئۇلار ساڭا يالۋۇرغىدەك سەن ئۇلارغا ئالتۇن تۇخۇم قويۇپ بەرمىگەن بولغىيتتىڭ، قېنى ئېيتقىنە، سىنىڭ نېمە ئالاھىدىلىگىڭ بار ئىدى ئۇنچە قىلغۇدەك؟

- ئۇ يەرگە ياۋرۇپالىقلار كۆندە بېرىپ تۇراتتى، مەن ئېنگىلىز تىلى دىگەننى سۇيىۋېتىمەن! شۇ سەۋەپتىن ئۇلار مىنى ئەتىۋارلاپ ئىشلىتەتتى...

- ئاتە پۇرۇڭنى تۈركمەن يىگىت! ـ دەپ كۈلۈپ كەتتى خوجايىن پاشاخاننىڭ سۆزىنى بۆلىۋېتىپ ئۇنىڭغا ئىشەنمىگەن ھالدا.

- مەن ئەزەلدىن يالغان ئېيتمايمەن، ئىشەنمىسىڭىز سىناپ بېقىڭ!

- قانداق سىنايمەن يا مەن ئېنگىلىزچىنى بىلمىسەم ، قىززىق گەپ بولدى-دە بۇ !

- ئىشكاۋىڭىزدا ئېنگىلىزچە كىتاپلار بولسا ئوقۇپ بىرەي خوجايىن!

- مەندە ئۇنداق كىتاپ يوق،توختا مۇنداق قىلايلى، ھازىر زالغا چىقىپ قاراپ باقايلى بىرە ئېنگىلىز مېھمان تاماققا كەلگەن بولسا شۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىپ باق، راستىنلا شۇنداق كارامىتىڭ بولسا بۇ يەردە قېپ قالىسەن، چۈشەندىڭمۇ؟

خوجايىن ئورنىدىن تۇرۇپ پاشاخاننى ئەگەشتۈرۈپ زالغا قاراپ ماڭدى، تاماق زالىدا دىگەندەك ئوتتۇرا ياشلاردىكى ئۈچ ياۋرۇپالىق بىر ئۈستەلدە ئولتۇرۇپ تاماق يەۋاتاتتى. خوجايىن ناھايىتى تەكەللۇپ بىلەن ئۇلارغا رۇس تىلىدا مەخسىتىنى ئېيتتى، ئۇلارنىڭ بىرى ئەلچىخانىدا ئىشلىسە كىرەك بېشىنى لىڭشىتىپ ماقۇللىقىنى بىلدۈردى.

پاشىشاخان ئۇلار بىلەن خېلى ئۇزۇن ئۆلچەملىك ئىنگىلىز تىلىدا پاراڭلاشتى، ئۇلارنىڭ پاشىشاخانىغا ھەۋەسى كىلىپ ئۇنى تېخى تاماق يېيىشكە تەكلىپ قىلدى.خۇجايىن بۇلارنى كۆرۈپ ھاڭ-تاڭ قالدى، ھېلىقى رۇس تىلىنى چۈشۈنىدىغان ياۋرۇپالىق خۇجايىنغا رۇس تىلىنى بۇزغان ھالدا پاشىشاخانىنىڭ ئىنگىلىزچىنى سۇدەك سۆزلىيەلەيدىغانلىقىنى ئىنىق چۈشەندۇرۇپ ئېيتتى. شۇنداق قىلىپ پوركۇتەك خۇجايىنىنىڭ ئېغىزى قۇلىقىغا يىتىپ پاشىشاخانىنى كۇتكۇچىلىككە ئېلىپ قالدى.

پاشىشاخانىنىڭ ئايىغى ئىتتىك قۇلى چاققان بولغاچقا رېستۇراندىكى چوڭ-كىچىك ھەممەيلەن ئۇنىڭغا ئامراق بولۇپ قالدى، ئۇ بۇ جەرياندا كۇتكۇچى قىزدىن ھېلىقى ھەربىي ئەمەلدارنىڭ ئەھۋالىنى چاندۇرماي سورىدى.

- ھەدە، ھېلىقى ھەربىي ئەمەلدار ژاكوف پىرايىۋىچ بۇ يەرگە ئانچە كەلمەمدۇ؟

- ژاكوف پىرايىۋىچ! ھە ھېلىقى پاختا ئېكىسپورت شىركىتىنىڭ باش پايچىكىمۇ؟

- ھەئە شۇ، ۋىكتۇرىيەگە تۇلا باراتتى ئۇ...

- بۇ يەرگىمۇ تۇلا كىلەتتى، كاتتا نېمە ئۇ، ھەپتىنىڭ ئالدىدا كۇندە كەلگەنچىلىك قىلاتتى، بۇ يېقىنلاردا خىزمەت ئىشى بىلەن سىرتقا چىكەتكەن بولسا كىرەك، بۇ نەچچە كۇندە ئۇنى كۆرمىدىمغۇ...

ئۇلار شۇ گەپنى دىيىشىپ تۇرغاندا تاماق زالىغا كۇتۇلمىگەن بىر مىھمان كىرىپ كەلدى. پاشىشاخانىنىڭ يۇرىگى قارتىتىدە قىلىپ ئۆزىنى ئاستا دالدىغا ئالماقچى بولدى، قېرىشقاندەك ھېلىقى يەكچەشمە ياشتا ئۆزىدىن كىچىك بولغان بىر ياۋرۇپالىق ئايالغا خۇشامەت قىلغان پېتى كىرىپ كىلىۋاتاتتى.

كۇتكۇچى قىز ئاشخانىدا تۇرغان پاشىشاخانىنى چاقىردى، پاشىشاخان ئاڭلىماسقا سېلىپ تۇردى، كۇتكۇچى پاشىشاخانىنىڭ يېنىغا كىلىپ ھېلىقى ئىككى مىھماننىڭ ئالدىغا بېرىشنى ئالاھىدە تاپىلاپ ئۇنىڭغا ئېيتتى :

- مۇستافا ! -بۇ پاشىشاخانىنىڭ يالغان ئىسمى ئىدى ـ ئاۋۇ ئەپەندىنى كۆردىڭمۇ، يېنىدا ياۋرۇپالىق ئايال ئولتۇرغان ...

- كۆردۇم ...

- ئۇ رىستۇرانىمىزنىڭ ئەزىز مىھمنى، ئۇ چاپىنىنى گۇشۇپ قويسىمۇ تۇتاملاپ پۇل چۈشىدىغان ئادەم، ئۇنىڭ كۆڭلىنى چىگىپ سالما، خىزمىتىنى ياخشى قىلساڭ سىنىڭ يىللىق مۇئاشىڭنى بىرىپ سېلىشى مۇمكىن، تىز بارغىن!

پاشىشاخان بىر ئالدىغا بىر كەينىگە دەسسەپ ئۇستازى ئەكبەرخاننىڭ ئۆلۈمىگە سەۋەب بولغان بۇ قاتىلنىڭ ئۆزىنى تۇنۇپ قېلىشىدىن شۇنداقلا ئۇنىڭغا بولغان ئۆچمەنلىكىدىن غەزەپلەنگەن ھەم قورققان ھالدا ئۇلارنىڭ ئالدىغا تۇيماي بېرىپ قالدى.

- كۆڭلىڭىز نېمە تارتىدىكىن خانىم؟ - دېدى پاشىشاخان تەمتىرگەن ھالدا يەكچەشمىگە قاراشتىن ئەنسىرەپ.

ئېنگىلىز ئايال ئۆزىنىڭ تىلىدا راۋان گەپ قىلغان بۇ بالىغا زوقى كىلىپ ئۇنىڭ بىلەن بىر نەچچە ئېغىز پاراڭلاشتى. يەكچەشمە ئۇ كۇنى قاتتىق مەست بولۇپ كەتكەچكە بۇ قېتىم ئۇنى تۇنىيالمىغان بولسا كىرەك خانىمنىڭ خوش بولغىنىغا قاراپ تەڭ ھجىيىپ ئولتۇراتتى، پاشىشاخان كۇزىنىڭ قۇيرىقىدا يەكچەشمىنىڭ ئۆزىنى تۇنىيالمىغانلىقىنى كۆرۈپ يۇرىگى جايىغا چۈشتى.

پاشىشاخان ھېلى رۇس تىلىدا ھېلى ئېنگىلىز تىلىدا ئۇلارغا سۆز قىلىپ ئۇلارنىڭ قاتتىق ماختىشىغا ئېرىشتى، ئۇلارنىڭ بىرى بىراندى يەنە بىرى ۋوتكا ئىچىپ خېلىلا قىززىپ قېلىۋاتاتتى، بولۇپمۇ خانىم بالدۇرلا تەڭشىلىپ قالغاچقا پاشىشاخانىنى توختىماي ماختاپ بەكلا ئۇچۇرۇۋەتتى، ئۇلار تاماقنى يەپ بولۇپ ماڭار چېغىدا ھېلىقى يەكچەشمە سەنتۇرۇلگەن پېتى پاشىشاخانىنى چاقىرىپ پورتمالدىن بىر تۇتام پۇلنى سۇغۇرۇپ ئۇنىڭ قۇلىغا تۇتقۇزۇپ تۇرۇپ كۇلۇپ ئېيتتى:

- يارايسەن يىگىت، بۇندىن كېيىنكى سودا ئىشىمدا ماڭا سەندەك بىر ياردەمچى لازىم بۇلاتتى، خالىساڭ مەن بىلەن ئىشلە، ماڭا تەرجىمانلىق قىلىپ بىرىسەن، مەن ھازىر مۇھاجىرلار مىھمانخانىسىدا تۇرىمەن، ئىسمىم ئانتونىي يىكىرۇۋىچ ، ئىسىڭدە تۇتۇۋال بۇ يەردىكى بىر يىللىق مۇئاشىڭنى مەن بىر ئايدىلا بىرىۋېتىمەن، مەن ھەپتىگە قالماي لېنىنگرادقا قايتىمەن، تۆمۈرنى قىززىغىدا سوقۇۋال يىگىت!

- ھۆرمەتلىك ئانتونىي ئەپەندى ئەلۋەتتە سىزنى ئىزدەپ بارىمەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن تۆمۈرچىلىكنى ئۇبدان بىلىمەن، قاراپ تۇرۇڭ، قىززىق تۆمۈرنى قانداق بازغانلىقىمنى كۆرۈپ قالىسىز تېخى...-دېدى پاشىشاخان ۋەزنىلىك قىلىپ جاۋاب قايتۇرۇپ .

يەكچەشمە پاشىشاخانىنىڭ مەنىلىك قىلىپ ئېيتقان سۆزىنى ئەسلا چۈشەنمەيتتى، ئۇ پاشىشاخانىنىڭ بۇ جاۋابىدىن ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ خانىمنىڭ دۇلىسىدىن ئالغىنىچە دەلدەڭشىپ چىقىپ كەتتى.

پاشىشاخانىنىڭ كۆزلىرىدە قىساس ئوتى يالقۇنجايتتى.«ھۇ قانخور قاتىل، ئادەم ئۆلتۇرۇپ يەنە تېخى كوچىدا خىرامان مېڭىۋاتقىنىڭنى، قاراپ تۇر پۇتۇن ھىساپنى ئالىمسام! تۇركمەنلەرنىڭ قانداقلىقىنى ئەمدى كۇرىسەن! ئۆز ۋەتىنىڭدە يۇرۇشمەي بۇ يەرنى خاراپ قىلغانىنىڭ جاجىسىنى ئەمدى كۇرىشىسەن، قاراپ تۇر! »

پاشىشاخان كۇتكۇچى قىزغا قۇلىدىكى پۇلدىن بىرنى ئادىمگەرچىلىك قىلىپ سۇندى، قىزچاق ئىنتايىن خۇشال بولدى، چۇنكى بۇ پۇللارنىڭ ھەر بىر پارچىسىنىڭ قىممىتىمۇ يۇقىرى ئىدى.

- ھەدە ! ۋوتكىلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ قىممەت ئەڭ ئىسلى بارمىدۇ؟ - دەپ سورىدى پاشىشاخان كۇتكۇچى قىزدىن.

- ئەلۋەتتە بار، قارىغىنا ئاۋۇ ھاراق ئىشكابىنىڭ ئەڭ ئۇستىدە تىزىلغىنى شۇ، ئۇنىڭ بىر شىشىسىلا بىزنىڭ بىر يىللىق مۇئاشىمىزغا

يېقىنلىشىدۇ...

- قۇلۇمدىكى ماۋۇ پۇلغا ئۇنىڭدىن كىلەمۇ؟

كۆتكۈچى قىزچاق پاششاخانىنىڭ قۇلىدىكى پۇللارنى ئېلىپ ساناشقا باشلىدى.

- ئازادە كىلىدىكەن، ئۇنداق قىممەت ۋوتكىنى ئېلىپ نىمە قىلاتتىڭ؟

- بىرسىگە سوۋغا قىلماقچىدىم، ئۇ ماڭا بىر ئىشنى قىلىپ بەرمەكچى بولغان.

- ھە مۇنداق دىگىنە، ئۇنداقتا ساڭا كىلىش باھاسىدا بىرنى ئېلىپ بىرەي.

كۆتكۈچى قىز پاشاخانىنى ئەگەشتۈرۈپ ھاراق سېتىشقا مەسئۇل خىزمەتچى بىلەن دىيىشىپ ئۇنىڭغا ئەڭ داڭلىق ۋوتكىدىن بىرنى ئەرزان باھادا ئېلىپ بەردى، ئۇنىڭ قۇلىغا يەنە پۇل ئاشتى. پاشىشاخان يېنىدىكى پۇلدىن يەنە بىرنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ كۆتكۈچى قىزچاققا تەڭلەپ «خۇجايىن سورىسا مىنى تۈيۈقسىز كىسەل بولۇپ قاپتۇ دەپ قۇيۇڭ مەن بېرىپ دادامنى بىر خوش قىلىۋېتەي» دىگىنىچە سىرتقا يۈگرەپ ماڭدى.

ئۇ شۇ يۈگۈرگىنىچە باللار مايلامچىلىق قىلىدىغان جايغا بېرىپ تىللاخانىنى تاپتى، ئۇنىڭ قۇلىقىغا جىددى بىر نىملەرنى دەپ ئۇنى ئەگەشتۈرۈپ شەھەرلىك دوختۇرخانا تەرەپكە قاراپ يۈگۈرۈپ ماڭدى.

پاشىشاخان دوختۇرخانىنىڭ ساراڭلارنى داۋالايدىغان بۆلۈمنى ئۇبدان بىلەتتى، چۈنكى ئۇستازى ئەكبەرخانىنى ئۇيىدىكىلىرى بۇ يەرگە ئەكىلىپ داۋالاپمۇ باققان ئىدى. پاشىشاخان شۇ چاغدا بۇ يەرگە بىر قېتىم كەلگەن بولغاچقا ئىككەيلەن ئۇدۇل دوختۇرخانىنىڭ ئارقا ھويلىسىغا جايلاشقان بۇ جايغا يىتىپ كەلدى. پاشىشاخان ئۇكىسىنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ قۇيۇپ ئۇزى ئالدىراپ دوختۇر ئىشخانىسىغا كىرىپ كەتتى.

چاچلىرىنى ئاق قاپلىغان كۆزىگە يۇقىرى گىرادۇسلۇق كۆز ئەينەك تاقىۋالغان رۇس ئەر دوختۇر ئۇستەلگە ئېڭىشكىنىچە بىر نىملەرنى يېزىۋاتاتتى.

- دۇختۇر ، چاتاق چىقتى ! ئاكام ئۇ ...ـ پاشىشاخان يالغاندىن جىددىلىشىپ كەتكەن بولۇپ توختىماي ھاسرايتتى ـ ئۇ كىيملىرىنى يىرتىپ ئۇينى بېشىغا كىيىۋاتىدۇ؟

- نىمە ، قايسى ئۇيدىكى كىسەل؟ ـ دوختۇر دەرھال بېشىنى كۆتۈرۈپ جىددىلىشىپ كەتكەن پاشاخانغا تىكىلدى.

- ياق ئاكام بۇ يەردە ئەمەس ئۇ بىزنىڭ ئۇيدە دوختۇر، بىز ئۇنى ئۆتكەندە قېشىڭىزغا ئەكەلگەن، ئۇ ئىككى-ئۈچ كۈندە مانا مۇشۇنداق ئەسەبىلىشىپ ھەممىزنى قوغلايدۇ، ئۇنىڭ ئۇخلىتىدىغان دۇرىسى تۈگەپتىكەن، شۇ دۇرىدىن بەرسىڭىز بۇپتىكەن...ـ دېدى پاشىشاخان رۇسچە سۆزلەپ بىچارە بولغان قىياپەتتە.

دوختۇر ئورنىدىن تۇرۇپ كېسەللەرنىڭ تارىخى ساقلىنىدىغان ئارخىپ ئىشكاۋى تەرەپكە ماڭغاچ پاشىشاخاندىن سورىدى:

- ئاكاڭنى بۇ يەردە قاچان داۋالىغان؟ ئىسمى نىمە؟

- ئىسمى ئەكبەرخان...قاچان ئەكەلگەن بولغىيتتى...ئەستا...

پاشىشاخان بېشىنى قاشلاپ ئويلانغان بولۇپ تۇردى، شۇ چاغدا تۇساتتىن بىر بالا ئىشكتىن «ئاكا...ئاكا...تىز بول! چاتاق چىقتى!» دەپ ھاسرىغىنىچە قۇلدا يۇز يۇەنلىك پۇلدىن بىرنى كۆتۈرۈپ ئىشخانىغا كىرىپ كەلدى.

- ۋاي يەنە نىمە ئىش بولدى ئۇكام؟ ـ دەپ سورىدى پاشىشاخان ئۇيدىكى ئىشلاردىن ئەنسىرگەن قىياپەتتە.

- ئاكام زادى بولالمىدى، ئۇ قۇلغا پىچاق ئېلىپ ئۇيدىكىلەرنى قوغلىۋاتىدۇ، ئانام بۇ پۇلغا تىزراق دورا ئالسۇن دەيدۇ...ـ تىللاخان شۇنداق دەپ بولۇپ پۇلنى ئاكىسىنىڭ قۇلغا تۇتقۇزدى.

دوختۇر تۈركمەنچىنى ئاز تولا بىلەتتى، ئۇ تىللاخانىنىڭ سۆزىنى چۈشەندى بولغاي ئىشكاپ ئىچىدىكى ئارخىپلارنى تىزدىن ئاختۇرۇشقا باشلىدى.

- ئىسمنى ئەكبەرخان دېدىڭمۇ؟ بۇ يەرگە قاچانلاردا ئەكەلگەن؟ ـ دېدى دوختۇر ئارخىپلارنىڭ يان يۈزىدىكى يېزىقلارغا ئىنچىكىلىك بىلەن قارىغاچ.

- ھەي دوختۇر ئاكا، بىزگە رەھىم قىلىڭ، دۇرىڭىزدىن پەقەت بىر قېتىم ئىچكۈدەك بىرىپ تۇرۇڭ، ئالدى بىلەن ئۇنى ئۇخلىتىپ ئاندىن ھارۋىغا بېسىپ بۇ يەرگە ئەكىلەيلى! ـ پاشىشاخان شۇنداق دىگەچ قۇلىدىكى يۈز سوملۇق پۇلنى دوختۇرنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ قويدى.

دوختۇر ئەتراپقا بىر قارىۋېتىپ قۇلىدىكى ئىشنى توختاتتى.

- ھەي ! ئەسلىدە ئۇكۇلنىڭ ئۇنۇمى ياخشى ئىدى، بۇپتۇ سىلەرگە پەقەت بىر قېتىمغا يەتكۈدەكلا دورا بىرەي، ئاكاڭلار تىنچلانغاندا ئەڭ ياخشىسى ئۇنى بۇ يەرگە ئەكىلىڭلار! ـ دوختۇر شۇنداق دىگەچ بەلۋېغىدىكى ئاچقۇچنى شاراقلىتىپ سۇغۇرۇپ ئېلىپ ياندىكى ئۆيگە ماڭدى.

پاشىشاخان بىلەن تىللاخان دوختۇرنىڭ كەينىدىن تەڭ ئەگىشىپ دورا بار ئۆيگە بىللە كىردى، دوختۇر قۇلپا سېلىنغان جاۋەننى ئېچىپ ئىچىدىن بىر قۇتا دۇرىنى ئېلىپ قەغەزگە تۇكىۋاتقاندا پاشىشاخان ئۆزىنى ئۇڭدىسىغا تاشلاپ پۇت ئېتىشقا باشلىدى، دوختۇر زادى نىمە

ئىش بولغانلىقنى بىلەلمەي قۇلىدىكى قەغەزگە تىكىلىپ بولغان ئىككى تال دورىنى تىگىپلا تىللاخانغا سۇندى ئاندىن قولىدىكى دورا قۇتىسىنى ئۈچىسىدىكى خالاتىنىڭ يانچۇقىغا سالدى.

- ئالە بۇ دورىنى! ئەمدى بۇ ئاكاڭغا نېمە بولغاندۇ؟ -دېدى دوختۇر ئالدىدا تولغىنىپ يېتىۋاتقان پاشاخاننى ئالدىراپ تەكشۈرمەكچى بولۇپ.

- ئاكامنىڭ مۇشۇنداق تۇتقاقلىق كېسلى باتتى، سەل تۇرۇپ ئۆڭشىلىپ كېتىدۇ!

تىللاخان رۇسچىنى ئوبدان بىلمىسمۇ دوختۇرنىڭ نېمە دىگەنلىكىنى چۈشەنگەن ئىدى، شۇڭا ئۇ تىركىمەن تىلىدا شۇنداق دەپ جاۋاپ بەرگەچ دوختۇرغا يېقىن كېلىپ ئاكىسىنىڭ پۇتىنى چىڭ تۇتۇشۇپ بەرگەن بولدى.

دىگەندەك پاشاخان مىنۇتقا قالماي كۆزىنى ئۇۋلاپ ئورنىدىن تۇردى-دە تىللاخان بىلەن ئۈچقاندەك يۈگرەپ دوختۇرنىڭ يېنىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇلار دوختۇرخانىنىڭ دەرۋازىسىدىن چىقىپ بولۇپ ياندىكى كوچىغا كىرىپ توختاپ بىردەم دېمىنى ئالدى.

- قانداق بولدى ئۇكام؟

- قانداق بولاتتى ئاكا، ئۇ دىگەن مىنىڭ كونا ھۈنىرىم تۇرسا!

ئىككەيلەن قوللىرىدىكى بۇ بىر قۇتىنىڭ ئىچىدە لىق دورا بارلىقىنى كۆرۈپ كۈلۈشۈپ كەتتى، ئاندىن ئۇلار مۇھاجىرلار مېھمانخانىسى تەرەپكە قاراپ يول ئالدى.

مۇھاجىرلار مېھمانخانىسىنىڭ ئالدىدا ئىككى ئەسكەر قوراللىق پوستا تۇرۋاتاتتى، چۈنكى بۇ يەرگە رۇسلارنىڭ ئەڭ كاتتا بايلىرى ياكى ھەربىي ئەمەلدارلىرىلا چۈشەلەيتتى، ئۇلارنىڭ جىسمانىي ۋە مال-مۈلكىنىڭ بىخەتەرلىكى ئۈچۈن بۇ مېھمانخانىغا كىرىپ -چىققۇچىلار تىزىملىنىپ قاتتىق تەكشۈرۈلەتتى.

پاشاخان ھېلىقى يەكچەشمە سودىگەرنىڭ ئۆزىنى چاقىرغانلىقىنى ئېيتسا قاراۋۇل ئەسكەرلار يەكچەشمە بىلەن ئالاقىلىشىپ ئۇنى ئەلۋەتتە كىرگۈزەتتى لېكىن پاشاخان ئىشلارنىڭ كېيىنكى ئاقىۋىتىنى ئويلاپ باشقىچە پىلان تۈزدى. ئۇلار مېھمانخانىنىڭ ئارقا -يان ئەتراپىنى كۆزىتىپ ئارقا تېمىنىڭ كىشلەرنىڭ ئولتۇراق ئۆيلىرىگە تۇتىشىدىغانلىقىنى بىلدى شۇنىڭ بىلەن ئۇلار كەچتە شۇ ئارقا تامدىن سىيرىلىپ چۈشىدىغان بولۇپ ئارغامچا تاشلايدىغان يەرنى ئوبدان پىلانلىۋېلىپ ئۆيگە قايتىشتى.

ئۇلار ئۆينىڭ ئىشىگىنى ئىچىدىن ئېتىۋېتىپ ۋوتكىنىڭ ھەم ئىتىلگەن ئېغىزىنى تىغ بىلەن تىك سىزىق شەكلىدە كېسىپ ئۇنىڭ ئېغىزىدىكى سولياۋ بىلەن قاپلانغان قىسمىنى ئۈستىلىق بىلەن ئاچتى، شىشە ئېغىزىغا پۈكۈتكە تىقىلغان ئىدى، ئۇلار دۇكاندىن ئالغاچ كەلگەن مەخسۇس ۋوتكىلارنىڭ ئېغىزىنى ئاچىدىغان بورمىسمان ئاچقۇچ بىلەن ۋوتكىنىڭ ئېغىزىدىكى پۈكۈتكىنى ئاۋايلاپ سۇغۇرۇپ ئېلىپ ھېلىقى كۆچلۈك تىنچلاندۇرۇش دورىسىدىن يېگرمە تالچىنى سوقۇپ ئۇندەك قىلىپ شىشىنىڭ ئېغىزىدىن قۇيۇپ بەردى. ئاندىن پۈكۈتكىنى قايتىدىن ئورنىغا سېلىپ ئەسلى ھالىتىگە ئەكەلگەندىن كېيىن شىشە بېشىغا ئورالغان سولياۋ ئورالمىنى يەنە بۇرۇنقىدەك چاندۇرماي ئورنىغا ئەكىلىپ كېسىلگەن يەرنى شىلىم بىلەن ئەتتى.

قارىماققا ۋوتكىنىڭ ئېغىزى ئېچىلمىغاندەك ھالەتكە كەلدى، ئۇلار بۇ ئىشنى تۈگەتكەندىن كېيىن رەستىگە چىقىپ بەش لېتىرلىق بىر باكقا بېنزىن قاچىلاپ تەييار قىلدى، ئىگىز تامدىن ئارغامچىغا ئېسىلىپ چىقىپ كىتەر چېغىدا قىينىلىپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئارغامچىنى ھەر يېرىم مېتىردا بىر تۈگۈنەك قىلىپ تەييار قىلدى، ئىشلار پۇختا تەييارلاندى.

ئېغىر نامازشام بولغاندا ئىككەيلەن ھېلىقى ئىگىز تامغا يېنىدىكى دەرەخ ئارقىلىق يامىشىپ چىقىپ قولىدىكى ئارغامچىنىڭ بىر ئۇچىنى دەرەخكە مەھكەم باغلىدى ئاندىن بۇ ئارغامچا بىلەن مېھمانخانىنىڭ ئارقا ھويلىسى غا سىيرىلىپ چۈشتى.

مېھمانخانا ھويلىسىدا ئادەملەر كۆرۈنمەيتتى، تىللاخان بىلگە ئېسىلىۋالغان باكنى قولىغا ئېلىپ توختىتىپ قويۇلغان بىر قارا ماشىنىنىڭ ئاستىغا كىرىپ شۇ يەردە مۆكۈنچە پاشاخانغا ساقلاپ تۇرىدىغان بولدى، پاشاخان كىيىملىرىنى تۈزەشتۈرۈپ قولىدا ۋوتكىنى كۆتەرگىنىچە مېھمانخانىنىڭ ئارقا ھويلىسىغا ئېچىلغان كىچىك ئىشىك ئارقىلىق بىناغا كىرىپ كەتتى.

ئۇ كۆتكۈچى رۇس مۇلازىملاردىن يەكچەشمىنىڭ ياتىغىنى قىينالمايلا تېپىپ ئىشىكنى يىنىك چەكتى.

- كىم؟

ئېغىر ئۇيقۇدىن ئويغانغان يەكچەشمىنىڭ ئەسنەپ ئېيتىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى.

- ئانتونىي ئەپەندى بۇ مەن! ئابىيام رېستۇراندا سىز بىلەن كۆرۈشكەن كۆتكۈچى مۇستاپا!

- ھە سەنمىدىڭ!

ئىشىك ئېچىلدى، ئۆي ئىككى ئېغىز بولۇپ كاتتا بېزەلگەن ئىدى، يەكچەشمە پاشاخاننى سافاغا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپ ئۆزى ئۇخلاش كىيىمى بىلەن دەلدەڭشىگىنىچە كارۋىتىنىڭ بېشىدىكى سىگارىتىنى ئېلىپ تۇتاشتۇرۇشقا باشلىدى، ئۇ ئەتتىگەندىلا ئىچىپ تەڭشىلىپ قالغاچقا كۆزلىرى چالا ئۇيقۇدىن قىزىرىپ قاپاقلىرى ساڭگىلاپ كەتكەن ئىدى.

- ھە بۇ كەچتە كىلىپ قاپسەنغۇ؟ - دېدى يەكچەشمە سىگارىتىنى شۈرىگىنىچە ئەسنەپ تۇرۇپ خوشياقمىغان ھالدا.

- سىزگە بۇنى ئالغاچ كەلدىم ئەپەندىم، سىزگە ئىشلىسەم دەيمەن!

- ماۋۇ گىپىڭ جايىدا بولدى يىگىت! ئېنگىلىز ئەبلەخلەر ھە دىسىلا «توختام-پوختام» دەپ يازما ماتىرىياللارنى كۆزۈمگە چىناپ

هۆ قىلىۋەتتى، ئۇلارنى سەن كۆرۈپ چۆشەنەلەيدىكەنسەنغۇ؟- دېدى يەكچەشمە ئۇنىڭ قۇلىدىكى ۋوتكىنى كۆرۈپ خۇشاللىقىدا ھىجايغىنىچە.

- تىنتۇۋېتمەن ئەپەندى ئۇنداق توختام دىگەننى!

- يارايسەن يىگىت، قۇلۇمنى سۇغۇتساڭ پۇلنىڭ كۆزى ساڭا قاراپ تۇرمايدۇ.- ئۇ شۇنداق دىگىنىچە پاشىشاخاننىڭ قۇلىدىكى ۋوتكىنى قۇلىغا ئېلىپ ماركىسىنى كۆرۈپ تېخمۇ خۇشال بولۇپ كەتتى، - كىلە ئىككىمىزنىڭ ھەمكارلىقى ئۈچۈن بىرەدىن قاقايلى! يەكچەشمە ئىشكاۋىدىن بورمىسىمان ئاچقۇچنى ئېلىپ ۋوتكىنىڭ ئېغىزنى ئىككى تولغاپلا ئېچىۋەتتى.

- قارىغىنا سىنى، پۇلۇڭنىڭ ھەممىنى بۇنىڭغا خەجلەپسە، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ مەن ئەڭ ئامىرىقى ئىكەن!- يەكچەشمە شۇنداق دەپ قۇلىدىكى ۋوتكىنى ئىككى رومكىغا قۇيۇپ بىرىنى پاشىشاخاننىڭ ئالدىغا قۇيۇپ قويدى.

ئاندىن ئۆزى پاشىشاخاننىڭ ئالدىغا كىلىپ ئولتۇردى.پاشىشاخان ئىچىدىكى يەنە بىر ئۆيدە ئادەم بولۇپ قالمىسۇن دىگەننى ئويلاپ ئۇنىڭغا جاۋابەن پاراڭ قىلدى.

- ھېلىقى خانىم كۆرۈنمەيدىغۇ خوجايىن؟

- ھە ئۇمۇ؟ ئۇ دىگەن ئەلچىخانىدا ئىشلەيدىغان بىر جالاپ خوتۇن، ئۇ تېخى ھېلىلا كەتتى!- دەپ كۈلۈپ كەتتى يەكچەشمە قۇلىغا رومكىنى ئېلىپ- قېنى كىلە غەلبىمىز ئۈچۈن !

يەكچەشمە قۇلىدىكى رومكىنى بىردەمدە كۆتىرۋەتتى. پاشىشاخان ئۇنىڭ چىرايىغا زەن سېلىپ تۇراتتى. يەكچەشمە ۋوتكىنى يۇتىۋېتىپ گېلىنى ئازراق قىردى.

- تەمى ئەجەپ ئاچچىققۇ بۇنىڭ! ياكى ئېغىزىم بىر قانداق بولۇپ قالدىمۇيا؟

پاشىشاخاننىڭ سۇقۇپ كەتكەن يۇرىگى بىر ئاز جايىغا كەلدى.

- بەلكىم مىجەزىڭىز بولمىسا كىرەك خوجايىن!

- ھە سەن ئىچمەپسەنغۇ؟

- مەن تېخى بالا خوجايىن، سىزنىڭ بىخەتەرلىكىڭىز ئۈچۈن بۇنى قەتئىي ئېغىزىمغا ئالمايمەن، مەن بۈگۈندىن باشلاپ سىزنىڭ قوغدىغۇچىڭىز خوجايىن!

- ھەي سىنى! رۇسچىنى نەدىمۇ ئۈگەنگەن بولغىيتتىڭ، كارامەت بالىكەنسەن!

يەكچەشمە ئۇنىڭ ئالدىدىكى ۋوتكىنىمۇ كۆتۈرۋەتتى، دورا ھەقىقەتەن كۈچلۈك ئىدى، شۇنداق قىلىپ دورا كۈچىنى كۆرسىتىشكە باشلىدى، يەكچەشمە قۇلىدىكى رومكىنى بىر يانغا قاپ قۇيۇپ ئەمدى گەپ باشلاپ تۇرىشىغا ئاۋازى چۇشۇپ كىتىپ ئولتۇرغان يىرىدە خۇرەك تارتىشقا باشلىدى.

پاشىشاخان ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ بىر قانچە قېتىم چاقىردى، ئۇ ئويغانمىدى، پاشىشاخان ئۇنى نوقۇپ باقتى، ئىنىكگە شاپلاق سېلىپ باقتى يەكچەشمە يەنىلا خورەككە چۇشۇپ كەتتى.

پاشىشاخان ياتاقنىڭ ئىشىگىنى يېرىم يىپىپ قۇيۇپ دەرھال تىللاخاننىڭ يېنىغا يۈگرەپ چىقىپ ئۇنى ياتاققا باشلاپ ئەكىردى. تىللاخانمۇ يەكچەشمىنىڭ ئۇخلاپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ئىشەنمىگەندەك ئۇنى نوقۇپ باقتى. يەكچەشمە چوشقىدەك خاتىلداپ ئۇخلىۋاتاتتى.

پاشىشاخان باكتىكى بىنزىننى قۇلىغا ئېلىپ ئاغزىنى ئېچىشى تىللاخاننىڭ كاللىسىغا بىر خىيال كەلدى.

- ئاكا ئالدىرماي تۇرغىن، بۇ توڭغۇزنىڭ يېنىنى ئاختۇرايلى، بۇلار شۇنچە يىراقتىن كىلىپ بىزنى بۇلىغان يەردە بىز قاراپ تۇرساق بولماس؟

- بوپتۇ، ئاختۇرايلى!

ئۇلار يەكچەشمىنىڭ ئۇخلاش كىيىمنى ئاختۇرماي ئۇدۇل كىيىم ئىشكاۋىدىكى ئېسىپ قويۇلغان كىيىملەرنىڭ يانچۇقنى ئاختۇرۇشقا باشلىدى، پاشىشاخان ئۇنىڭ پورتمىلىنى تاپتى، تىللاخان كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە ئۈچ-تۆت خىروم چامادانلارنى ئاختۇرۇپ ئىچىنى قۇرۇقداپ بولدى، چامادانىڭ ئىچىدە قەغەز ماتىريال، كىيىم -كىچەكتىن باشقا ھېچنەرسە يوق ئىدى، شۇ چاغدا تىللاخان يۈگرەپ بېرىپ يەكچەشمە ياتىدىغان كارۋاتنىڭ ئاستىنى كۆرۈپ باقماقچى بولدى، كارۋات چوڭ بولغاچقا تىللاخاننىڭ كۈچى يەتمىدى، بۇنى كۆرۈپ پاشىشاخان ئۇكىسىغا ياردەملىشىپ كارۋاتنى يانغا ئۆرۈپ ئوڭدىسىغا قىلدى، كارۋاتنىڭ ئاستىدا ھېچنىمە يوق ئىدى لېكىن كارۋاتنىڭ ئاستى قىسمىغا چىرايلىق بىر قارا خىروم چامادان تېڭىغلىق تۇراتتى، ئۇلار بىر-بىرىگە مەنىلىك قارىشىپ بۇ چامادانىنى ئاجرىتىپ ئېلىپ كىچىك قۇلپىسىنى بۇزۇپ ئېغىزىنى ئاچتى. ئۇلار چامادانىنىڭ ئىچىدىكىلەرنى كۆرۈپ ھاڭ-تاڭ قېلىپ ئۆز كۆزلىرىگە ئىشىنەلمەي قالدى، چامادانىنىڭ ئىچى باغلام-باغلام پۇلغا لىق تولغان ئىدى. ئۇلارنىڭ يۇرىگى سېلىپ پۇت-قۇلى تىترەشكە باشلىدى، ئۇلار سەل ھۇشىنى يىغقاندىن كېيىن چامادانىنىڭ ئېغىزنى چىڭ ئىتىپ بىر يانغا قاپ قۇيۇپ بىنزىننى يەكچەشمىنىڭ بېشىدىن قۇيۇشقا باشلىدى، يەكچەشمە بەئەينى ئۇلۇكتەك ھېچنىمنى سەزمەي ئۇخلىۋاتاتتى. پاشىشاخان باكتىكى يېرىم بولغان بىنزىننى كارۋات ئىشكاپلارغا تۆكۈپ بولۇپ ئۇكىسى تىللاخانغا ئىشارەت قىلدى، تىللاخاننىڭ سەرەڭگە تۇتقان قۇلى بىر ئاز تىترەشكە باشلىدى، بۇنى

كۆرگەن پاشاخان تىللاخاننىڭ قۇلىدىن سەرەڭگىنى ئېلىپ ئۆزى ياقماقچى بولدى لېكىن مۇشۇ تاپتا پاشاخاننىڭمۇ قولى تىزلىك قۇلاشمايۋاتاتتى.

- نىمە بولدى ئاكا؟ ياقە تىز ! ـ دەپ كۇسۇرلىدى تىللاخان.

- قۇلۇم بارمايۋاتىدۇ شۇ ! ـ دېدى پاشاخان سەرەڭگە تىلىنى قاپتىن نېرى تۇتۇپ تۇرۇپ ئىككىلەنگەن ھالدا.

- ئەمىسە چامدانىنى ئېلىپلا ماڭمايلىمۇ ئاكا؟

- شۇنداق قىلساققۇ بۇلاتتى بىراق...؟-دىدى پاشاخان جىددىلىشىپ نېمە قىلارنى بىلەلمەي.

- بۇ رۇس چوشقىسى شۇنچە يىراق جايدىن بىزنىڭ يۇرتىمىزغا كىلىپ قورقماي ئازادە يۈرگەن يەردە بىز نىمىدىن قورقاتتۇق ئاكا!- دەپ يەل سالدى تىللاخان ئۆزىنىڭ قورقۇپ سەرەڭگىنى ياقالمىغنى يۇشۇرۇپ تۇرۇپ.

پاشاخان بۇ گەپنى ئاڭلاپ بىر ئاز يىنىكشىگەندەك بۇلدى ھەم پۇت-قۇلىغا جان كىرىپ قەددىنى رۇسلىۋالدى.

- توغرا دېدىڭ، ئۇستازىمنىڭ خۇن قەرزىگە تولغان بۇ توڭغۇزنى چايناپ پۇركۇەتسەممۇ دەردىم چىقمايدۇ.- پاشاخاننىڭ غەزەپتىن چىشلىرى كىرىشىپ كەتتى.- سىنىڭ جاجاڭ مانا مۇشۇ بىر تال سەرەڭگە!

ئۇ شۇنداق دەپ سەرەڭگە تىلىنى «ۋاششىدە» ياقىنىچە يەكچەشمىنىڭ ئىت بېشىغا تاشلىدى.

ئوت يالقۇنى كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە يەكچەشمىنى پۈتۈنلەي يالماپ ئېلىپ چاقماق تىزلىكىدە ئۆيىنىڭ ئىچىگە تۇتۇشۇشقا باشلىدى.ئاڭغىچە ئىككەيلەن ھېلىقى چامادانىنى كۇتۇرگىنىچە سۇرەپ ئېلىپ مېڭىپ ياتاقنىڭ ئىشىگىنى ئىچىلماسقا ئىتىۋەتتى.

ئاندىن ئۇلار شۇ يۈگۈرگىنىچە ئارغامچا تاشلانغان تامنىڭ تۈۋىگە باردى، باشتا پاشاخان ئارغامچىغا يامشىپ تامغا چىقىپ ئارغامچا ئارقىلىق چامادانىنى تارتىپ ئالدى ئاندىن تىللاخان ئارغامچىغا ياماشتى، ئۇلار تامدىن ساق-سالامەت چۈشكىلىۋاتقاندا مىھماناخان ئىچى قىيا-چىيياغا تۇلۇپ كىشلەر ئۇيپۇر-تۇيپۇر بۇلىشىپ قېچىشىۋاتاتتى.

ئۇلار خۇپتەنگە يېقىن ئۆيگە خاتىرجەم كىلىۋېلىپ چامادانىنى بالىلارغا كۆرسەتمەي پاشاخاننىڭ ھوجرىسىدىكى سۇپىنىڭ ئاستىغا كۆمۈپ قويدى، ئاكا-ئۇكا ئىككەيلەن بۇ قېتىمقى ئۆچ ئېلىش ھەركىتىدىن بەكلا خۇشال بولدى ھەم بۇ ئىشنىڭ پاش بولۇپ قېلىشىدىن ئىنتايىن ئەنسىرەشتى، ئۇلار بىر كېچە قورقىنىدىن تولغىنىپ ئۇخلىيالمىدى، ئەتىسى ئۇلار مەسچىتتىن يېنىپ قۇياش نەيزە بۇيى كۇتۈرۈلگەندە ئاخشامقى ئىشلارنى بىلىپ بېقىش ئۈچۈن مۇھاجىرلار مىھمانخانىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ باقماقچى بولدى.

دەرۋەقە مىھمانخانىنىڭ ئالدىغا ساقچى-ئەسكەرلەر گەندىگە قونغان چىۋىندەك يىغىلىشىپ كەتكەن بولۇپ ئۆيان-بۇيان تېپىرلىشىپ يۈرەتتى. مىھمانخانىنىڭ يول يۈزىگە قارايدىغان دەرىزىلىرىنىڭ ھەممىسى قاپقارا ئۆڭكۈردەك تۇراتتى، مىھمانخانا ياتاقلىرىنىڭ بىزىلىشى ناھايىتى كاتتا بولغاچقا ئۇنىڭ ئۇستىگە ئوت ئۇچۇرۇش ئەسلىھەلىرى دىگۇدەك ياخشى بولمىغاچقا بۇ كاتتا مىھمان ساراي ئاخشامقى يەكچەشمىدىن تۇتاشقان ئوت يالقۇنىدىن كۇيۇپ قۇرۇق تاملا بولۇپ قالغان ئىدى.

پاشاخان بۇ خارابىلىكنى تاماشا قىلىۋاتقان چوڭلاردىن نىمە ئىش بولغانلىقىنى بىلمەسكە سېلىپ سورۇشتە قىلىپ باقتى، يىغىلغان كىشلەرنىڭ ئارىسىدىن بىرەيلەن «ئاخشام بۇ توڭغۇزلار ئاسمانغا كۇتۇرۈلگەن ئوت يالقۇنىدىن خۇددى چاشقاندەك پىتىراپ قېچىشقان ئىدى، خۇدايىم شۇنداقمۇ جاجىسىنى بەردى بۇ خەقنىڭ. شۇغىنىسى تۈزۈك ئادەم ئۆلمەپتۇ. ئەتىسىگەن بىرەيلەننىڭ كۇيۇپ كەتكەن سۆڭىكىنى ساقچىلار قۇچاقلىشىپ سۆيۈشۈپ يۈرەتتى...» دەپ خەۋەر بەردى.

نەچچە كۈنگە قالماي گېزىتكە رۇسىيىلىك كاتتا باينىڭ ئۆلۈم خەۋىرى بېسىلدى، ساقچىلار نەخ مەيداندىكى كۈلنىڭ ئارىسىدىن يەكچەشمىنىڭ كۇيۇپ كۆمۈر بولۇپ كەتكەن سۆڭىگىدىن باشقا ھېچنىمىنى تاپالمىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ ئىككەيلەن تامدىن سىيرىلىپ چۈشكەندە ئىز قالدۇرماسلىق ئۈچۈن چوڭ ئادەملەرنىڭ ئايىغىنى كىيىۋالغان ئىدى، ئەتىدىن كەچكىچە ۋوتكا ئىچىپ يۈرۈيدىغان لاتا قالپاق ساقچىلار تام تۈۋىدىكى قېپقالغان ئاياق ئىزىغا ئاساسەن دىققەت نەزىرىنى چوڭلارغا قارىتىپ ئىشنىڭ ئايىغىنى قەتئىي چىقىرالمىدى.

پاشاخان بۇ ئىش بولۇپ ئەتىسلا رىستۇرانغا ئىشقا باردى، ئۇ نەچچە كۈن ئۆتكەندە ھېلىقى ھەيدەر ئالتە قولنى ئېتىۋەتكەن ھەربىي ئەمەلدارنىڭ رۇسىيىگە نەچچە ئايلىق بىر ئىشقا كەتكەنلىك خەۋىرىنى تاماق يېگىلى كەلگەن بىرسىدىن ئاڭلىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ تىللاخان بىلەن مەسلىھەتلىشىپ پىلانىنى ئۆزگەرتىپ رىستۇراندىكى كۈتكۈچىلىك خىزمىتىدىن ئىستىپا بەردى.

يۇقارقى سەۋەبنىڭ نەتىجىسىدە پاشاخان ئاكا-ئۇكىلار ئون ئالتە ياشقا كىرە -كىرمەي قۇلىنى قەيەرگە سۇنسا سۇنالىغىدەك زور بايلىقنىڭ ئىگىسى بولۇپ قالغان ئىدى لېكىن ئۇلار ئۆزىنىڭ بۇ بايلىقىنى ھېچكىمگە بىلدۇرمىدى. يېنىدىكى نەخ پۇللارنى بانكىغىمۇ قويماي ئۇنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنى ئاز-ئازدىن بۆلۈپ ئېلىپ چىقىپ زىخچە ئالتۇنلارغا ئالماشتۇرۇپ سۇپىسىنىڭ ئاستىغا كۆمدى.

ئۇلار يەنە ئاسارە-ئەتىقە تىجارىتى بىلەن توختىماي شۇغۇللاندى، بالىلارمۇ ئۇنىڭ كۇتكەن يېرىدىن چىقىپ ئۆزىنىڭ چىقىمىنى ئۆزى قامداشتىن سىرت يەنە پايدا ياراتتى. ئەھۋال كۈندىن كۈنگە ياخشىلىنىۋاتاتتى.

بىر كۈنى ئەتىگەندە پاشاخان ئۆيدە ئۇكىسى تىللاخان بىلەن بىر ئىش توغۇرلۇق مەسلىھەتلەشتى.

- ئۇكام، سەن ئۆيگە قاراپ تۇرساڭ، مەن رۇسىيە تەرەپكە بىر بېرىپ كەلسەم. ـ دېدى پاشاخان ئۇكىسىنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قاراپ تۇرۇپ.

- تۆيۇقسىز بارىدىغان بولۇپ قاپسەن، بىرە چاتاق چىقمىغاندۇ ئاكا؟- دەپ سورىدى تىللاخان ئاكىسىغا قىيمىغان ھالدا ھەيران بولۇپ.
- ياق ھېچقانداق چاتاق يوق، شۇ بىرىپ كىلەي دەيمەن.
- قاچان يولغا چىقاي دەيسەن؟
- ئەتىلا ماڭاي.
- بۇپتۇ ئۆيدىن ئەنسىرمە، ئۇنداقتا بۇگۈن سەپەرنىڭ تەييارلىقىنى قىلىۋالايلى!
تىللاخان ئاكىسىغا بەكلا ھۆرمەت قىلاتتى، ئۇنىڭغا بەك ئىشىنەتتى، شۇڭا ئۇ ئىشلارنىڭ تەپسىلاتىنى ئانچە سۈراپ كەتمىدى. ئۇلار بازارغا چىقىپ ئەتىدىكى سەپەرنىڭ تەييارلىقىنى پۇختا قىلىۋالدى.
ئەتىسى ئەتىگەندە پاشاخان باللار بىلەن خوشلاشتى، تىللاخانمۇ ئۇنى بىكەتكىچە ئۇزاتقىلى چىقىپ ئۇنىڭ بىلەن قۇچاقلىشىپ خوشلاشتى.
«تووۋا ئاكامغا زادى نىمە بولغاندۇ، ئۇ بۇنداق غەلىتە ئەمەستى، تۇيۇقسىز مۇسكۇۋاغا بارىمەن دىگىنىنى؟!» تىللاخان ئۆيگە قايتقۇچە بۇ سۇئالغا جاۋاب تاپالمىدى.
پاشاخان ئەسلىدە ئۇكىسى تىللاخانغا ھېلىقى قاتىل ھەربىي ئەمەلداردىن ھەيدەربەگنىڭ خۇن قىساسىنى ئېلىپ بىرىدىغانغا ۋەدە قىلغان ئىدى بىراق ئىشلار تۇيۇقسىز ئۆزگىرىپ ئۇستازى ئەكبەرخاننىڭ قىساسىنىڭ بىر قىسمى ئېلىنىپ قالدى.
يەكچەشمە ئۆلۈپ ئۆزىنىغا قالماي ھېلىقى ھەربىي ئەمەلدار ئاستانىگە كەلگەن بولسىمۇ پاشاخانلار قول سالىدىغان مۇۋاپىق پۇرسەت چىقمىدى چۈنكى بۇ ئىت خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇۋىسىدىن چىقمايۋاتاتتى...
كۆز يەسلىنىڭ ئاخىرىقى ئايلىرىنىڭ بىر كۈنى پاشاخان باللارغا ھەر بىرىگە كۈنىگە ئوندىن تىرىك چاشقان تۇتۇش ۋەزىپىسىنى قويدى، شۇنداق قىلىپ بىر ھەپتە ئىچىدە ئىككى-ئۈچيۈزدەك تىرىك چاشقان يىغىلىپ ئىككى سىم تور قەپەزگە سولاندى.
ئاخشىمى پاشاخان باللارغا بىلدۇرمەي تىللاخاننى ئەگەشتۈرۈپ يىغىلغان چاشقانلارنى كۆتەرگىنىچە شەھەرنىڭ سىرتىدىكى ھەربىي ئەمەلدارنىڭ پاختىسىنى ساقلايدىغان چوڭ ئىسكىلاتقا يېقىنلاشتى.
پاختا ئىسكىلاتىنىڭ كۆلىمى ناھايىتى چوڭ بولۇپ پۈتۈن ئەلنىڭ پاختىسى مۇشۇ يەرگە يىغىلغانچىلىك قىلاتتى، يېزا-قىشلاقلاردىن ئەرزان باھادا مەجبۇرى سېتىۋېلىنغان پاختىلار ئاساسەن ھەر قايسى ناھىيەلەردىكى پاختا پىششىقلاش زاۋۇتلىرىدا چىگىتىدىن ئايرىلىپ پىششىقلىنىپ بوكلانغاندىن كىيىن ھەممىسى بۇ ئىسكىلات مەيدانىغا يىغىلاتتى. ھازىرقى پەسىل دەل پاختىلارنىڭ ئەڭ كۆپ يىغىلىدىغان ۋاقتى بولغاچقا نەچچە يۈزمۇ كىلىدىغان بۇ چوڭ مەيدان بوكلىنىپ تىڭىلغان پاختىلار بىلەن تولۇپ كەتكەن بولۇپ پەقەت مەيدان ئىچىدە ئاندا-ساندا يۈك ماشىنىلىرى ماڭغۇدەكلا يول قالغان ئىدى.
ئىككەيلەن قاراڭغۇدا ئىسكىلاتنىڭ تېمىغا يامىشىپ چىققىلى بولىدىغان مۇۋاپىق جاينى تېپىپ مەيدان ئىچىگە سەكرەپ چۈشتى، پاشاخان ئۇكىسى بىلەن چاشقانلارنى بىر قەپەزدىن بولۇشۇپ بىرسى شەرىق تەرەپكە بىرسى غەرىپ تەرەپكە مەسئۇل بولۇپ ئىش تۈگىگەندە ئۆيدە كۆرۈشىدىغان بولدى، ئۇلار پوسۇپ يانچۇق سائەتلىرىنى يەنە بىر قېتىم ئۇدۇللاپ ئون بەش مىنۇتتىن كىيىن ئىش باشلايدىغانغا دىيىشتى.
تىللاخان مۇشۇ يەرگە يېقىن يەردە ئىش باشلايدىغان بولغاچقا پاشاخان بىر باك سەلەركە بىلەن بىر قەپەز چاشقاننى كۆتۈرۈپ شەرىق تەرەپكە ئالدىراپ كەتتى.
ئون بەش مىنۇت توشتى، ئۇلار قەپەزدىكى تىرىك چاشقانلارغا باكتىكى سەلەركىنى ئالدىرماي سۇ سەپكەندەك چېچىشقا باشلىدى، چۈنكى چاشقاننىڭ تۈكلىرى بەك زىچ بولغاچقا ئۆزىگە ئالدىراپ سۈيۈغلۇق يۇقتۇرمايتتى، بىنزىن سەلەركىگە قارىغاندا كۆيۈشچانلىقى يۇقىرى بولغاچقا ناھايىتى تىز كۆيۈپ تۈگەيتتى. سەلەركىنىڭ كۆيۈشچانلىقى يۇقىرى بولمىسىمۇ لېكىن ئۇ بىنزىنغا قارىغاندا چاشقاننىڭ مۇيىغا بەكلا سىڭىۋالاتتى ئوت كۆچى كۆچلۈك بولۇپ كۆيىشى ئۇزۇنغا داۋاملىشاتتى. شۇڭا بۇنداق ئوت قويۇشتا سەلەركە ئەڭ ياخشى يېقىلغۇ ھىساپلىناتتى.
باكتىكى سەلەركە چاشقانلارغا سىپلىپ بېرىم بولغاندا ئۇلار سەلەركىنىڭ ھەممىسىنى بۇلدۇقشىتىپ چاشقانلارغا تۆكتى. چاشقانلار سەلەركىدىن چىپ-چىپ ھۆل بولۇپ كەتتى. قەپەزنىڭ بىر يۈزى تۆلۈق ئېچىلىدىغان قىلىپ ياسالغان ئىدى، سەرەڭگە يېقىلىپ چاشقانلارنىڭ ئۈستىگە تاشلانغاندىن كىيىن قەپەزنىڭ ئېغىزى ئېچىۋېتىلدى.
چاشقانلار كۆيۈك ئازابىغا چىدىيالماي بېشى قايغان-پۇتى تايغان تەرەپكە چىرىلداشقىنىچە يۈگۈرۈپ قاچتى، قەپەزدىن ئېتىلىپ چىققان بۇ ئوت قويغۇچى پارتىزانلار ھەش-پەش دىگۈچە خۇددى ئاسمانغا چىقىپ چېچىلىپ كەتكەن سالىيۇتلاردەك پۈتۈن مەيدان يۈزىگە تەكشى تارىلىپ ھەممىسى ئۆزىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئۈگۈشلۈق ئورۇندىدى.
ئادەتتە بۇنداق ئۇسۇلدا كۆيدۈرۈلگەن تىرىك چاشقانلار كۆيۈپ كۈل بولمىغىچە يۈگۈرۈشتىن توختىمايتتى، ئۇنىڭ بۇخىل ئوت قويۇش كۆچى بەزىدە ھەربىيلەرنىڭ ئىلغار ئوت قويۇش ئۈسكۈنىلىرىدىنمۇ ئېشىپ چۈشەتتى. بۇنىڭغا ھەتتا ھەربىيلەرنىڭ ئۆزىمۇ قايىل ئىدى.
پاختا ئىسكالات مەيدانىدىكى ئوت ئۇچۇرۇش ئەسلىھەلىرى خېلى ئىلغار بولسىمۇ ئۇ پەقەت بىر ياكى ئىككى ئورۇندا ئوت كىتىپ

قىلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئالدىن تەييارلانغان ئىدى، بۇنداق كۆپ ئورۇندا بىرلا ۋاقىتتا ئوتنىڭ كىتىشىنى ئىسكىلات خوجايىنلىرى ئەسلا ئويلاپ باقمىغان ئىدى. كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە پۈتۈن ئىسكىلات غايەت زور گۈلخانغا ئايلىنىپ كەتتى...پاششاخان بىلەن ئىللاخان بۇ قېتىم تامدىن ئەمەس چوڭ دەرۋازىدىن ئوينىغان پېتى چىقىپ كەتتى.
ئاكا-ئۇكا بۇ تىرورچىلار ھېلىقى ھەربىي ئەمەلدارغا ئىختىسادى جەھەتتە كۆتۈرۈپ قوپقۇسىز قاتتىق زىيان سالغان بولسىمۇ ئەمما ئۆزىنىڭ ھەربىي ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ يىغقان يۇشۇرۇن بايلىقى ئالدىدا بۇ ئانچە چوڭ زىيان ھىساپلانمايتتى. بۇ قېتىمقى ئوت كىتىش ۋەقەسىدە مۇسكىۋا تەرەپ بۇ ھەربىي ئەمەلدار - ژاكوف پىرايىۋچنى رۇسىيىگە قايتۇرۇپ كەتتى.

ئون بىرىنچى باپ: ۋىلادىمىر

پاششاخاننىڭ ئاتىسى ياۋۇزبەگ تىنچلىقنى خالايدىغان ئىلىم سۆيەر پەلىۋان كىشى ئىدى، ئانىسى كۆنچىچەكنىڭ ئاتا-بوۋىلىرى نەچچە ئەسىر قىلىچ-توقماق ئىچىدە قان كېچىپ ياشىغان جەڭ خۇمار ئادەملەر ئىدى، شۇ سەۋەبتىنمۇ پاششاخان ئانا تەرەپنىڭ باغرى قاتتىقلىق، قىساسكارلىق، جەڭ خۇمار تەرەپلىرىنى ئۆزىگە ئازراق تارتىپ قالغان ئىدى.
بۇ ھەربىي ئەمەلدار-ژاكوف پىرايىۋچنىڭ تىرىك يۈرگىنىدىن پاششاخان ئاكا-ئۇكىلارنىڭ تېخى ئاچچىقى چىقمىغان ئىدى. ئارىدىن نەچچە يىل ئۆتۈپ بوگۈنكى كۈنگە كەلگەندە پاششاخان قۇرسىقىدىكى ئۆزۈندىن بىرى ساقلاپ كەلگەن بۇ غومنى تازا بىر چىقىرىپ ئۆكسىغا جاۋاپ قايتۇرۇش ئۈچۈن مەخسىدىنى ھېچكىمگە بىلدۈرمەي بۇ قېتىمقى سەپەرگە ئاتلانغان ئىدى.
پاششاخان ئاپتۇۋۇزدا نەچچە كۈن يول يۈرۈپ رۇسىيەنىڭ مۇسكىۋاغا يىتىپ كەلدى، ئۇ ياتاققا چۈشۈشنىڭ ئالدىدا چاچ ياسايدىغان دۇكانغا كىرىپ ئۆزىنىڭ قارا چېچىنى قىزغۇچ سېرىق رەڭدە بۇيىتىپ كىيىم دۇكىنىدىن رۇس يىگىتلىرىگە خاس كىيملەرنى سېتىۋېلىپ ئالماشتۇردى، پاششاخان گەرچە ئون ئالتە ياشقا كىرگەن بالا بولسىمۇ كۈچ مەشىقىنى تاھازىرغىچە داۋاملاشتۇرۇپ كەلگەنلىكى ئۈنىڭ ئۇستىگە بوي-بەستىدە ئاتىسىنى تارتقانلىق سەۋەبلىك بەئەينى يىگىرمە ياشلىق يىگىتنىڭ ئۆزى بولۇپ قالغان ئىدى، قاش-كۆز ھەم چىرايدا بۇ ئىقلىمدا بۇنداق كىلىشكەن قۇرغۇيدەك يىگىتتىن يەنە بىرى تېپىلماس دىسە ھەرگىز ئارتۇقچىلىق قىلمايتتى. ئۇ رۇسلارغا مودا بولغان كىيملەرنى كىيىپ چېچىنى سېرىق بۇيىتىش بىلەن سىپى ئۆزىدىن ناھايىتى كىلىشكەن بىر رۇس يىگىتكە ئايلاندى، بىر كۆرگەن كىشى ئۇنىڭ تۈركمەن ئىكەنلىكىنى قەتئىي بىلەلمەيتتى.
ئۇ قىزىل مەيدان ئەتراپىدىكى ياخشى بىر مېھمانخانىغا چۈشۈپ ئۆزىنىڭ پىلانى بۇيىچە ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. ئۇ ئالدى بىلەن ئاستانىدە قولغا چۈشۈرگەن ئادرىس بۇيىچە ھەيدەر ئالتە قولنىڭ قاتىلى ھەربىي ئەمەلدار ژاكوف پىرايىۋچنىڭ ئەپەندىنىڭ شەخسى تۇرالغۇسىنى ئىزدەپ تاپتى. بۇ كۈنلەردە گېنىرال ژاكوف پىرايىۋچ مۇسكىۋا شەھرىدىكى مەلۇم بىر ھەربىي قىسىمنىڭ باش شتابىغا يېقىنراق جايدىكى ھەشەمەتلىك بىر داچىدا ئولتۇراتتى. داچىنىڭ دەرۋازىسى بۋاستە چوڭ يولغا قارايدىغان بولۇپ دەرۋازا تۈۋىدە مەخسۇس بىر ھەربىي قاراۋۇل چىكىتتەك مىدىرلىماي پوستا تۇراتتى. دىمەك گىنىرال ئادەتتىكى كىشىلەردىن ئەمەس ئىدى.
پاششاخان ئۇنىڭ داچىسىنىڭ ئالدىدىكى چوڭ يولنىڭ بۇيىدا ماروژنا ساتىدىغان رۇس بوۋاي بىلەن پاراڭلىشىپ چىقىشىپ قالدى، ئۇنىڭدىن ژاكوف پىرايىۋچنىڭ ئەھۋالىنى ئىگەللەپ باقتى.«بۇ گېنىرال بوش ئادەم ئەمەس، ئاڭلىساق ئۇ ستالىن بىلەن بىۋاستە كۆرۈشەلەيدىكەن، كېرىمل سارىيىغا ئۆيىگە كىرگەندەك كىرىپ چىقارمىش، ئۇ دائىم ماشىنىدا ئولتۇرغاچقا بىزمۇ تا ھازىرغىچە ئۇنىڭ چىرايىنى كۆرۈپ باقمىدۇق، ئۇنىڭ خانىمىنى ئاندا-ساندا كۆرۈپ تۇرىمىز ھەر چارشەنبە كۈنى ئۇنىڭ خانىمىنى مەخسۇس ھەربىي ماشىنا بازارغا ئېلىپ چىقىدۇ، خانىم ھەر قېتىم ئامراق ئىتىنى سەگىتىش ئۈچۈن ماشىنىغا چىقماي ئىتنى يىتىلەپ ماڭىدۇ، ماشىنا ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ خېلى بىر يەرلەرگىچە ماڭىدۇ، بىز مۇشۇ چاغدا ئۇنى كۆرەلەيمىز!»
پاششاخان ئىشلارنىڭ بەكلا مۇرەككەپلىشىپ كەتكەنلىكىنى ھىس قىلىپ ئاستانىدە نىمىشقا بالدۇرراق قول سالمىغانلىقىغا پۇشمان قىلدى لېكىن ئۇ جاھىل ئىدى، ئۆكسىنىڭ ئالدىغا قۇرۇق قول بېرىشنى ئەسلا خالىمايتتى. شۇڭا ئۇ كاللىسىغا يېڭى بىر پىلاننى تىزىپ چىقتى. پاششاخان ئۇدۇل ئاۋات كوچىلارنىڭ بىرىگە بېرىپ گېزىت ساتىدىغان ئۇششاق بالىلارنى ئىزدىدى چۈنكى ئۇ بۇنداق بالىلارنىڭ قانچىلىك چاققانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى. بىر دەمنىڭ ئىچىدە بىر بالا گېزىت كۆتۈرۈپ كىلىپ توۋلاپ سېتىشقا باشلىدى.
- گېزىت ساتىمەن گېزىت! گىتلىر يەنە قايتا تىرىلىپتۇ!
توقۇز ياشلاردىكى بالا قارىماققا بەكلا چاققان، بەكلا ھەييارەك كۆرۈنەتتى.
- ھەي گېزىتچى ئەكىلە گېزىتىڭنى! -دىدى پاششاخان ئۈنلۈك ئاۋازدا بالىنىڭ ھەرراپلىقىغا قايىل بولغاندەك بولۇپ.
- ھە مانا باي ئاكا! - دېدى بالا يۈگرەپ ئۇنىڭ ئالدىغان كىلىپ - نەچچە پارچە ئالىسىز؟
- ھەممىنى ئالىمەن!
- ئاكا، دادىڭىزنىڭ پورتمىلىدىن ئوغۇرلىغان پۇلنىڭ ھەممىسىگە گېزىت ئالماقچىمۇ؟ - دېدى بالا پاششاخانغا چاخچاق قىلىپ.
- ساتامسەن يوق؟ - دېدى پاششاخان سەمىملىك بىلەن.

- دادىڭىز پۇلنىڭ ھەممىنى تۈگۈتۈپسەن دەپ كاسسىڭىزدىن گۈل چىقىرۋەتسە مېنىڭ كارىم يوق ئەمسە! ــ دېدى بالا قۇلىدىكى گېزىت سالغان بوخچىنى ئۇنىڭغا تەڭلەپ.

پاشاخان بالىنى كۆچىنىڭ بىر چېتىگە تارتتى.

- راستىنلا پۇل تاپقۇڭ بارمۇ؟ ـ دەپ سورىدى پاشاخان بالىدىن ئەستايىدىللىق بىلەن.

- ھەئە ئاكا، پول تاپقۇم بار!

- ئەمسە بىر ئىش بار ماڭا ياردەم قىل، بۇ زاكالەت پۇلى.

پاشاخان يانچۇقىدىكى چوڭ سوممىلىق پۇلدىن بىرنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ بالىغا سۇندى، بالا قۇلىدىكى ھەممە گېزىتنى ساتقان تەقدىردىمۇ بۇنچىلىك پۇلغا ساتالمايتتى، بالىنىڭ كۆزلىرى يۇغۇناپ پۇلنى كاپپىدە ئېلىپ سورىدى:

- نىمە ئىشتى ئاكا؟

- ماڭە خالى بىر جاينى تېپىپ دىيىشەيلى.

پاشاخان بالىنى ئەگەشتۈرۈپ گېنىرالنىڭ داچىسى ئالدىغا يېقىنلاشتى.

- ئاۋۇ داچىنى كۆردىڭمۇ؟

- گېنىرالنىڭ داچىسىغۇ ئۇ؟!

- شۇنداق، ئۇنىڭ خانىمنىڭ بىر ئەتىۋارلىق بىر ئىتى بار، ئۇنى كۆرگەنمۇسەن؟

- ئەلۋەتتە، نەچچە قېتىم كۆرگەن.

- ئۇ ئىت ئەسلىدە سىڭلىمنىڭ ئىتى ئىدى، باشقىلار ئوغورلاپ بۇ گېنىرالغا سېتىۋېتىپتىكەن، گېنىرال كاتتا ئەمەلدار بولغاچقا ئېغىز ئاچالمىدۇق، سىڭلىم ئېغىر ئاغرىپ قالدى، ئۇنىڭ ئىتنى بەكلا كۆرگۈسى بار، شۇ ئىتنى ئوغۇرلاپ بىرەلەمسەن؟

- شۇ ئىشمىدى ئاكا، قانچە پۇل بىرىسەن ؟

بالا ناھايىتى ئىشەنچ بىلەن گەپ قىلدى. پاشاخان ئۇنىڭ سۆزىدىن كۆلۈپ كەتتى.

- قۇلۇڭدىكى پولدىن بەش تال بەرسەم قانداق؟

- مىنى ئالدىماڭ، سىزدە ئۇنچىلىك پۇل نېمە قىلسۇن؟ ـ دېدى بالا قاپىقنى تۈرۈپ.

- ئالدىمىدىم مانا قارا! ــ پاشاخان يانچۇقىدىكى پۇلنىڭ ھەممىنى ئېلىپ بالىغا كۆرسەتتى ــ ناۋادا ئىشنى ئۇڭۇشلۇق قىلالىساڭ، يەنە بەش تالنى قېتىپ بىرىمەن، ئىشەنمىسەڭ بۇ ئىككى پارچىسىنى ئالدىن بىرىپ تۇراي!

پاشاخان يانچۇقىدىكى بىر باغلام پۇلدىن ئىككى تالنى ئايرىپ ئېلىپ بالىغا سۇندى، بالا پولنى كۆڭنىڭ نۇرىغا تۇتۇپ بېقىپ كۆلگىنىچە قوينىغا سالدى.

- چاتاق يوق ئاكا، ئەتە چۈشتە مالنى قۇلىڭىزغا يەتكۈزىمەن، قەيەردە كۆرىشىمىز؟

- ئابىيامقى گېزىت ساتقان يەردە كۆرىشەيلى، ياندىكى كىچىك كۆچىدا بولسۇن! لېكىن بۇ قاتتىق مەخپىيەتلىك بىلدىڭمۇ؟

- بىلدىم، ئۇ داچىنىڭ ھويلا تېمى بەك ئىگىز، سىم تىكەنلەر بىلەن قاپلانغان، لېكىن مېنىڭ ئامالىم بار، پەقەت گېپىڭىزدە تۇرسىڭىزلا!

- ۋاي چاتاق يوق يىگىت، گېپىمىز گەپ! يەنە بىر ئىش بار ئىدى سەندىن سۇرايدىغان؟

- ھە نېمە ئىش باي ئاكا؟

- ھېلىقىدەك قىزلار بار كۆچا بۇ يەرگە يىراقمۇ؟

بالا كۆلۈپ كەتتى.

- ھەي ئاكا، ئۇ يەر سىز بارىدىغان يەر ئەمەس جۇمۇ!

- ياق مەن بارمايمەن، ئاڭلىسام بەزىبىر روھلاندۇرۇش دورىلىرىنى شۇ يەردىن تاپقىلى بولىدۇ دەپ ئاڭلىغان، تاغامغا لازىمكەن، شۇڭا سورىدىم!

- ھە مەن بىلىمەن، توغرا! ئۇنداق دورا پەقەت شۇنداق كۆچىلاردىن چىقىدۇ، نەششىدىن باشلاپ ئەپيۇنغىچە ھەممىسى بار، يۈرۈڭ مەن سىزگە كۆرسىتىپ قۇياي.

گېزىت ساتىدىغان بالا پاشاخاننى ئەگەشتۈرۈپ ئاۋات كۆچىلارنىڭ ئىچىدىكى بىر كىچىك كۆچىغا باشلاپ بىر دۇكاننى كۆرسىتىپ قۇيۇپ كىتىپ قالدى. پاشاخان دۇكانداردىن ئۇدۇل گەپ سورىدى:

- ئاڭلىسام يېقىندا بىرخىل دورا پەيدا بولۇپتىكەن، شۇنىڭدىن سىزدە بارمىدۇ؟

- مەندە ھەرخىلى بار، ساڭا لازىمى قانداقتى؟ ـ دەپ سورىدى ياشانغان رۇس ئايال قاش-كۆزلىرىنى ئوينىتىپ پاشاخانغا ئاچكۆزلۈك بىلەن قاراپ.

- ئايالىلار ئىچىدىغىنى، ئەڭ كۆچلۈكى كىرەكتى! ــ دېدى پاشاخان دۇكاندارنىڭ چىرايىغىمۇ قارىماي.

- مەندە ئىككى خىلى بار، بىرى دۆلىتىمىزدە ئىشلەنگىنى يەنە بىرى ياۋرۇپادىن ئەكىرگىنى بۇ بەك قىممەت ئەمما ئۈنۈمى كارامەت،

قېرى مۇناخلار ئۈچىپ قالسىمۇ چىركاۋدىن قېچىپ كىتىدۇ يىگىت!

- بۇپتۇ ئەڭ ياخشىسىدىن ئۈچ قېتىمغا يەتكۈدەك بىرىڭ.

- بۇ بىر تەمىسىز پاراشۇك نەرسە، مەشۇغۇڭىنىڭ ئىچىدىغان چېيىغا سالساڭمۇ، ۋوتكىسىغا سالساڭمۇ قەتئىي ئۇقالمايدۇ، پەقەت بەش مىنۇت ئۆتە-ئۆتمەي، ئۇ سىنىڭ ئولجاڭغا ئايلىنىدۇ چىرايلىق يىگىت!

دۇكاندار ئايال سىگارتىنى شۇرىغىنىچە سەت كۈلدى، پاشىشاخان ئۇنىڭ دىگىنىنى بىرىپ ھورمۇنلۇق دۇرىنى ئالغاندىن كىيىن دەرھال بۇ ئىپلاسلىق قاينىغان كوچىدىن چىقىپ كەتتى.

ئەتىسى ئەتتىگەندە گېنىرال ئادىتى بۇيىچە ماشىنا بىلەن ئىشقا كەتكەندىن كىيىن داچىنىڭ دەرۋازا ئالدىغا يېقىنراق يەردە ئىككى بالا بىر توپىنى تالىشىپ ئۇرۇشۇپ كەتتى، ياشتا چوڭراق بىر بالا ئۆزىدىن كىچىك بىر بالىنى بۇزەك قىلىپ ئۇنىڭ توپىنى تارتىۋالغان ئىدى، كىچىكراق بالا يىغلاپ كەتكىنىچە بىر دەمدە ئاكىسىنى باشلاپ ئەكەلدى، جىدەل چوڭىيدى، بۇزەك بولغان بالىنىڭ ئاكىسى ھايىنى-ھۇيت دىگۈچە ئۇكىسىنىڭ توپىنى ئىلىۋالغان بالىنى ئاستىغا بېسىپ راسا سالدى، تاياق يىگەن بالىنىڭ بۇرنىدىن چىققان قان ئۇنىڭ يۇزىنىڭ ھەممە يىرىگە سۇۋۇلۇپ چىرايى تونۇغۇسىز بولۇپ كەتتى، دەرۋازا ئالدىدىكى ئەتىدىن بىرى بۇ جىدەلنى باشتىن -ئاخىرى كۆرۈپ تۇرغان قاراۋۇل ئەسكەر ئاخىرى تاقەت قىلالماي يۈگرەپ بېرىپ بالىلارنى سىلكىشلەپ ئايرىۋەتتى.

ئەسلىدە بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى گېزىتچى بالا ئۇرۇنلاشتۇرغان بولۇپ قاراۋۇل دەرۋازا تۈۋىدىن ئايرىلغان دەل مۇشۇ پەيتتە گېزىتچى بالا غىپپىدە دەرۋازىدىن كىرىپ كەتتى. ئۇ يىشىللىق قاپلىغان گۈللۈكلەرنىڭ ئارىسىدىكى چىغىر يوللاردىن مىڭىپ ئۆتۈپ ھەشەمەتلىك ئۆيىنىڭ چوڭ زالىدىكى ئەينەك دەرىزىلەردىن زالنىڭ ئىچىگە قارىدى، زالدا راستىنلا بىر تال پاخپاق كۈچۈك ئويناپ تۇراتتى. ئۇنىڭغا يېقىنراق يەردە بىر ئۆي خىزمەتچىسى مىڭىپ يۈرۈپ بىر ئىشلارنى قىلىۋاتاتتى. بالا بىردەم ساقلاپ قاراپ تۇردى، ئۆي خىزمەتچىسى ياندىكى بىر ئۆيگە كىرىپ كەتتى، بالا دەرھال پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ زالنىڭ ئىشىگىنى ئىچىپ قولىدىكى بىر پارچە خام گۆشنى پاخپاق ئىتقا تەڭلەپ پەسراق ئاۋازدا ئىسقىرتتى.

ئۇماق ئىت بالىنىڭ ئالدىغا يۈگرەپ كەلدى، بالا ئىتنى كۆتۈرۈپلا دەرۋازا تەرەپكە يول ئالدى، پاخپاق كۈچۈك بۇ داچىدىن چىققىنىغا خوش بولغاندەك قۇيرىقىنى شىپاڭشىتىپ ئۇنىڭ قۇچىغىدا غىڭ قىلماي ياتتى. دەرۋازا ئالدىدىكى قاراۋۇل جىدەلنى ئايرىۋېتىپ ئورنىغا كىلىپ تۇردى، ھېلىقى بالىلاردىن بۇرنى قانىغان بالىمۇ دەرھال ئۆيىگە كەتتى، ئاكا-ئۇكا ئىككى بالا بولسا جىدەل چىقارغان يەردىن كەتمەي ھېلىھەم توپ ئوينىشىۋاتاتتى...

مۇشۇ تاپتا ھېلىقى تاياق يىگەن بالا يولنىڭ ئۇ چېتىدىكى ئېرىقنىڭ بۇيىدا مۆكۈپ تۇرۇپ گېزىتچى بالىنى زەن سېلىپ كۈزىتىۋاتاتتى، گېزىتچى بالا ئىتنى كۆتۈرۈپ چىقىپ قاراۋۇلنىڭ كۆرۈپ قالماسلىقى ئۈچۈن دەرۋازىغا يېقىن يەردە مۆكۈپ تۇردى، ھېلىقى بالا ئۇنىڭ چىققانلىقىنى كۆرگەندىن كىيىن ئورنىدىن دەس تۇرۇپ ئالدىن-ئالا دىيىشىۋالغىنى بۇيىچە ئۆزۈن بىر گال پىچاقنى كۆتۈرۈپ يەنە ئىككى بالىنىڭ ئالدىغا قايتىدىن جىدەللەشكىلى ۋاقىراپ كەلدى، ئاكا-ئۇكا ئىككەيلەن پىچاقتىن قورقۇپ قاراۋۇلنىڭ قېشىغا بېرىۋالدى، پىچاق كۆتۈرىۋالغان بالا ھازىرلا ئاكا-ئۇكا ئىككىسىنى ئۆلتۈرۈۋىتىدىغاندەك ئەلپازدا بالىلارغا ئۆزىنى ئاتتى. قاراۋۇل ئەسكەر ئۇلارنى ناھايىتى تەستە ئاجراتتى...گېزىت ساتىدىغان بالا بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ قۇچىغىدىكى ئۇماق ئىتنى كۆتۈرگىنىچە دەرۋازىنىڭ كىچىك ئىشىگىدىن يەنە بىمالال چىكىنىۋالدى.

پاشاخان گېزىتچى بالا بىلەن دىيىشكەن جايدا دەل ۋاقتىدا مالنى قولىغا تاپشۇرۇپ ئىلىپ بالىنى ئۇبدان رازى قىلدى، بالا ئۆمرىدە بۇنداق جىق پۇلنى كۆرۈپ باقمىغچقا پاشاخاننىڭ يىنۇبىلىشىدىن قورقۇپ پۇلنى ئىلىپلا دەرھال تىكىۋەتتى.

گېنىرالنىڭ خانىمى قىرىق ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان چىرايلىق ئايال ئىدى، ئۇلارنىڭ ئىككى قىزى بولۇپ چوڭى ئون يەتتە ياشلاردا ، كىچىكى ئون بەشلەردە ئىدى، ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى ئامېرىكىدىكى بىر ياتاقلىق مەكتەپتە ئوقۇيتتى، گېنىرال ئەتىدىن كەچكىچە خىزمەت ئىشى بىلەن ئالدىراش يۈرگەچكە خانىم بۇ پاخپاق ئىت بىلەن كۆپ بۇيى بىرگە بولاتتى شۇ سەۋەپتىنمۇ ئۇ بۇ ئىتنى جېنىدىن ئەزىز كۆرەتتى، خىزمەتچىلەر ئىتنى ئىزدەپ داچىنىڭ بۇلۇڭ-پۇشقاقلىرىنى قالدۇرماي ئاختۇرۇپ باقتى، خانىمنىڭ گېلىدىن تاماقمۇ ئۆتمىدى، گېنىرال مەخسۇس ئادەم تەشكىللەپ كوچا-كويلارغىچە ئىزدەپ باقتى، ئىت تېپىلمىدى.

ئۈچ كۈنگىچە خانىم ساراڭدەك بولۇپ ياستۇقتىن بېشىنى كۆتۈرمەي يىغلىغانچىلىك قىلدى. تۆتىنچى كۈنى سەھەردە خانىم ھوجىرىسىدا ئۇماق ئىتنى ئويلاپ ئولتۇرغاندا تۇيۇقسىز ئۆي خىزمەتچىسى ئايال كۈلگىنىچە يۈگۈرۈپ كىرىپ خانىمغا خوشخەۋەر يەتكۈزدى.

- خانىم ئاق مارجان ئۆ تېپىلدى!

- نىمە ....نىمە دېدىڭ ئاق مارجان ئۆ ھاياتمىكەن؟

خانىم خوش بولغىنىدىن ئورنىدىن تۇرۇپ خىزمەتچىنىڭ ئالدىغا باردى.

- ئاق مارجان قېنى، ئۇ نەدە؟

- ئۇنى بىر يىگىت گۈللۈكتە تۇتۇپ تۇرىدۇ...- دەپ خىزمەتچى ئالدىراپ خانىمنى ئىلىپ ماڭدى.

خانىم گۈللۈكتە بۇرۇتى ئەمدى خەت تارتقان چىرايلىق بىر يىگىتنىڭ ئاق مارجاننى قۇچىغىدا تۇتۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ

خۇشاللىقىدىن توۋلىۋەتتى. ئاق مارجانمۇ خانىمغا بەكلا ئامراق ئىدى، ئۇ خانىمنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ پاششاخاننىڭ قۇچىقىدىن سەكرەپ چۈشۈپ ئۆزىنى خانىمغا ئاتتى، خانىم كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ ئاق مارجاننى قۇچاقلاپ سۆيۈشكە باشلىدى...
بىردەملىك ئانا-بالىنىڭ قىزغىن كۆرۈششىدىن كېيىن خانىم يىگىتكە رەھمىتىنى بىلدۈرۈپ ئۇنىڭدىن ئەھۋال سورىدى.

- سىزگە نېمە دەپ رەخمەت ئېيتسام بۇلار يىگىت، ئاق مارجان سىزگە قانداق بولۇپ ئۇچراپ قالدى؟ - دېدى خانىم پاششاخانغا قولىنى سۇنۇپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكەچ.

- تۈنۈگۈن كۆچىدا كېتىۋاتسام، قېرى بىر هاراقكەش بۇنى ئالغىن دەپ تۇرىۋالدى، پۇلىسىنى سورسام ئاسماندا گەپ قىلدى، قارىسام بۇ ئاق مارجىنىڭىز شۇنداق ئۇماقكەن ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىپ يېنىمدا بار پۇلنىڭ ھەممىنى چىقىرىپ بۇنى سېتىۋالدىم، ئەتتىگەندە بوينىغا زەنجىر سېلىپ يولدا يېتىلەپ مېڭىۋاتسام، ئاق مارجان ئۆزى مۇشۇ تەرەپكە مېڭىپ منى بۇ يەرگە باشلاپ ئەكەلدى...- دېدى پاششاخان ئاپتاپتەك كۈلۈپ تۇرۇپ يالغانىنى راستەك قىلىپ.

- يۇرۇڭ ئۆيگە كىرەيلى ، سىز منى ئاجايىپ خوش قىلىۋەتتىڭىز، سىزنى نېمە دەپ ئاتايمەن يىگىت؟ - خانىم پاششاخاننىڭ قولىدىن تارتىپ ئۇنى زالغا باشلىدى.

- ئىسمىم ۋىلادىمىر سىرىيىرۇۋىچ خانىم، ۋىلادىمىر دەپ ئاتاۋىرىڭ.- دېدى پاششاخان زالدىكى يۇمشاق سافادا تارتىنىپ ئولتۇرغان هالدا.
ئۆي خىزمەتچىسى ئايال ئاڭغىچە چاي كۆتۈرۈپ چىقىپ ئۇلارنىڭ يېنىدا تەق بولۇپ تۇردى.

- قېنى مەن سىزگە ئۆز قولۇم بىلەن چاي تۇتاي ۋىلادىمىر ، سىز قەيەردە تۇرىسىز؟ نېمە كەسىپ قىلىسىز؟- خانىم پاششاخانغا ناھايىت قىزىققان هالدا ئۇنىڭغا قىزغىن مۇئامىلە قىلىۋاتاتتى.

- مەن يىراق سەھرادىن ئىش ئىزدەپ كەلگەن خانىم، شەھەردە بىر تاغام بار ئىدى، -دېدى پاششاخان بىچارە قىياپەتتە خانىمنىڭ ئۆزىگە ھىسداشلىقىنى قوزغاش ئۈچۈن - ئۇ بىر كاتتا باينىڭ داچىسىدا ماشا ئۆي خىزمەتچىلىكىنى تېپىپتىكەن لېكىن ئۇ يەردە ئىشلىگۈسى بارلاردىن مەن يالغۇز ئەمەسكەن، ئۇ يەرگە تىزىملاتقانلاردىن بەش-ئالتىمىز بار ئوخشايمىز، ئەمدى ئالدىمىزدىكى ئايدا ھەممىمىزدىن ئەملىيەتتىن ئىمتاھان ئالىدىغان ئوخشايدۇ...

- ھەي سىزدەك بىر يىگىت ئۆي خىزمەتچىلىكىگە زايا كېتىسىز ئەمەسمۇ؟- دېدى خانىم پاششاخاننىڭ كېلىشكەن بوي-بەستى ھەم چىرايىغا قاراپ ئىچى ئاغرىتىپ - مەن بۇ يەرگە ئېلىپ قالاي دىسەم يولدىشىم ھەربىي ئەمەلدار بولغاچقا بىزنىڭ ئۆيگە كېلىدىغان خىزمەتچىنى باش شتاپ ئۆزى تەكشۈرۈپ ئۆزى تەخسىملەيدىكەن، بولمىسا يېقىنلىرىمغا دەپ سىزگە باشقا بىرە ئىش تېپىپ بىرەيمۇ ۋىلادىمىر ئەپەندى؟

- رەھمەت خانىم، دادام بەكلا جايىل ئادەم، ئۇمۇ ئۆي خىزمەتچىسى ئىدى، مۇشۇ ئىشنى قىلمىساڭ بولمايدۇ دەپ تۇرىۋالدى...
- ئەمدى قانداقمۇ قىلامىز؟-دىدى خانىم تەڭلىك تارتقان هالدا.
- ناۋادا خانىمغا ئېغىر كەلمىسە بىر تەلىۋىم بار ئىدى، ئېيتسام بۇلامۇ؟
- ھە دەۋىرىڭ يىگىت! - دېدى خانىم كۈلۈپ تۇرۇپ پاششاخاننى قوللاپ.

- ناۋادا ماقۇل كۆرسىڭىز داچىڭىزغا كۈندە ئەتتىگەن كېلىپ ئۆي خىزمەتچىلىرىدىن بەزى قائىدە-يۇسۇنلارنى ئۆگىنىۋالسام كەچكە يېقىن قايتىپ كەتسەم، ئىككى ھەپتە ئىچىدە نۇرغۇن نەرسىلەرنى بىلىۋالاتتىم، ئۇچاغدا ئۇلارنىڭ داچىسىغا كىرىپ ئىشلىشىمگە گەپ كەتمەيتتى. سىزنىڭچە بۇلامۇ خانىم؟

- ھە... بۇغۇ ئاسان گەپكەن، شۇنداقتىمۇ بۇ ئىشنى مەن بىزنىڭ گېنىرالنىڭ سەمىگە بىر سېلىپ قۇياي، ئەتە ئەتتىگەندە ئۇ ئىشقا مېڭىشتىن بۇرۇن بۇ يەرگە كېلىپ بۇلۇڭ، سىزگە چوقۇم ياخشى جاۋاپ قايتۇرىمەن!
پاششاخان خانىمغا رەھمىتىنى بىلدۈرۈپ ئورنىدىن تۇردى، خانىم ياندىكى سومكىدىن بىر قىزىل پورتمالنى ئېلىپ ئىچىدىن بىر تۇتام پۇلنى سۇغۇرۇپ پاششاخانغا تەڭلىدى، پاششاخان ئادىمگەرچىلىك قىلىپ پۇلنى ئالغىلى ئۇنىمىدى، خانىم جاھىللىق بىلەن ئۇنىڭ قولىغا بۇ پۇللارنى تۇتقۇزۇپ ئالمىسا خاپا بولۇپ قالىدىغانلىقىنى ئېيتتى، پاششاخان پۇلنى تەستە ئالغان بولۇپ خانىم بىلەن خوشلىشىپ داچىدىن چىقىپ كەتتى.
ئەتىسى سەھەردە پاششاخان داچىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قاراۋۇل ئەسكەرگە ئەھۋالنى ئېيتتى، قاراۋۇلنىڭ بۇنىڭدىن خەۋىرى بار ئىدى، ئۇ پاششاخاننى كىرگۈزىۋەتتى. پاششاخان گۈللۈكتە خانىمنىڭ خەۋىرىنى كۈتۈپ تۇراتتى، شۇ تاپتا ھەيۋەتلىك ھەربىي فورمىللىرىنى كىيگەن ھەيدەر ئالتە قولىنىڭ قاتىلى، تۈركمەنىستاننى ئۇچۇق-ئاشكارا بۇلاڭ-تالاڭ قىلغان قاراقچىلارنىڭ بىرى بولغان گېنىرال گىرىگىرۇۋىچ خىزمەت سومكىسىنى كۆتۈرگىنچە ئالدىراش چىقىپ كەلدى، ئۇ ئىشىك تۈۋىگە چىقىپ گۈللۈكتە ساقلاپ تۇرغان پاششاخاننى كۆرۈپ خانىمنى چاقىردى.

- ئەشۇ يىگىت شۇمۇ؟ -دېدى گېنىرال خانىمغا پاششاخاننى مەنسىتمەسلىك بىلەن كۆرسىتىپ تۇرۇپ.
- ھەئە ئەشۇ يىگىت شۇ! - دېدى خانىم ئېرىگە قاراپ كۈلۈپ.
- بۇياقىقا كەل يىگىت! - دېدى گېنىرال مۇغەمبەرلىك بىلەن پاششاخاننى يېنىغا چاقىرىپ.

پاشاخان يۈگرەپ ئۈلارنىڭ ئالدىغا كەلدى.
- سەن ئائىلىمىزگە زور خىزمەت كۆرسەتتىڭ، قائىدە بويىچە بىزنىڭ بۇ تۆرالغۇمىزغا بىزنىڭ توققانلىرىمىزمۇ كىرەلمەيتتى، خانىمنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن سىنى ئىككى ھەپتە بۇ يەردە ئېلىپ قالايلى، كۆزۈڭنى ئېچۋال! - دەپ سۆغۇق كۈلدى گېنىرال ماڭغىنچە.
- رەھمەت گېنىرال! ـ دېدى پاشاخانمۇ خوش بولغان قىياپەتتە.
شۇنداق قىلىپ پاشاخان ئۆي خىزمەتچىسىگە ياردەملىشىپ قۆلىقى يۇمشاق پىراكتىكا ئۆقۇغۇچى بولۇپ ئىشقا چۈشۈپ كەتتى، ئۇ ئۆي ئىشلىرىنى قىلىش جەريانىدا خانىم بىلەن مۇڭدىشىپ ئولتۇردى، گېنىرال ئۆزى سىرتتا تۇلا ئويناپ يۈرۈيدىغان ئەخلاقسىز كىشى بولغاچقا خانىمى بىلەن بىردەم پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇشقىمۇ مەيلى يوق ئىدى، بىچارە خانىم بارلىق دەرتىنى ئىچىدە ساقلاپ يۈرەتتى، ئۇمۇ ساغلام ياش ئايال كىشى بولغاچقا ئەرلەرنىڭ يېنىغا كىلىشنى خالايتتى...ئەپسۇسكى بۇ ئائىلىنىڭ ئىناۋىتى ناھايىتى يۇقىرى بولغاچقا خانىم ئىرنىڭ يۈزىنى تۆكۈشنى خالىمايتتى... خانىم پاشاخان بىلەن پاراڭلىشىش جەريانىدا بارغانسىرى ئۇنىڭغا ئىچىل بولۇپ كەتتى...
چارشەنبە كۈنى سەھەردە پاشاخان گېنىرالنى يولغا سىلىپ قۇيۇپ زالغا ئەمدى كىرىپ ئولتۇرۇشى تۇلۇق قۇراللانغان بىر ھەربىي يىگىت زالغا كىرىپ كەلدى. پاشاخان ئۇنىڭ خانىمنى قوغداپ سىرتتا چىقىدىغان ھەربىي شوپۇر ئىكەنلىكىنى ئۇبدان بىلەتتى. پاشاخان ئاشخانا ئۆيدىن بىر ئىستاكان قىززىق چاينى ئېلىپ چىقىپ ھەربىي يىگىتكە تۇتتى، يىگىت ئوتتۇزلارنىڭ قارىسىنى ئالغان قارىماققا ناھايىتى تەكەببۇر ھەربىي ئىدى، ئۇ پاشاخاننىڭ بەكلا قاملاشقان بالا ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ قەستەن ئۇنىڭ چىينى ئالمىدى.
پاشاخان مېيىغىدا كۈلۈپ چاينى ئۇنىڭ ئالدىدا قاپ قۇيۇپ ياندىكى بىر ئىستاكان ھەسەل ئارلاشتۇرۇلغان سۈتنى ئېلىپ خانىمنىڭ ھوجرىسىنىڭ ئىشىكنى يىنىك چەكتى، خانىم ئۇخلاش كىيىمى بىلەن چىچىنى تارىۋاتاتتى، خانىم ئۇنىڭ كىرىشىگە رۇخسەت قىلدى، پاشاخان كىرىپ پەتنۇس بىلەن سۈتنى خانىمغا تەڭلەپ تۇرۇپ شوپۇر يىگىتنىڭ ساقلاپ قالغانلىقىنى ئېيتتى. خانىم پاشاخانغا كۈلۈپ قاراپ سۈتنى پاك-پاكىزە ئىچىۋەتكەندىن كېيىن چىچىنى تۈزەشتۈرۈشكە باشلىدى، ئاردىن نەچچە مىنۇت ئۆتە-ئۆتمەي دەرۋەقە سۈتكە ئارلاشتۇرۇلغان ھورمۇنلۇق دورا تەسىرىنى راستىنلا كۆرسىتىشكە باشلىدى، خانىم ئۆزىچە كۈلۈپ كۆزىنىڭ قۇيرىقىدا پاشاخانغا سەپ سېلىشقا باشلىدى، پاشاخان بۇنى سىزىپ چاندۇرماي ئىشكتىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ شوپۇر يىگىتنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇنى خانىمنىڭ چاقىرغانلىقىنى ئېيتتى، شوپۇر يىگىتمۇ گەۋدىلىك ھەم قاملاشقان كىشى ئىدى، ئۇ ئۇدۇل خانىمنىڭ ھوجرىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئىشكىنى چەكتى، خانىم ئۇنىڭ كىرىشىگە رۇخسەت بەردى، خانىم ئاڭغىچە بىر قىسما بولۇپ كۆزى خۇماللىشىپ كارۋاتقا ئۆزىنى تاشلاپ ئۆزىنىڭ زادى نىمە بولغىنىنى بىلەلمەي بىشى قايغىندەك بولۇپ ياتقان ئىدى.
شوپۇر يىگىت ياتاق ئۆيگە كىرىپلا خانىمنىڭ ئۇخلاش كىيىمى بىلەن نازلىنىپ ياتقانلىقىنى كۆرۈپ سەل جىددىيلىشىپ قورقۇپ قالدى لېكىن خانىمنىڭ ئۇخلاش كىيىمدىن يىرىمى چىقىپ تۇرغان دۇمبىدەك ئاپئاق تولغان كۆكسىگە قاراپ يۈرىگى سەل-پەل ئويناپ قالدى، خانىم تۇنجى قېتىم شوپۇرنىڭ نەقەدەر قاملاشقان يىگىت ئىكەنلىكىنى بىلگەندەك ئۇنىڭغا قايتىدىن زەن سېلىشقا باشلىدى، شوپۇر خانىمغا راستىنلا بەك قاملاشقان كۆرۈنۈپ كەتتى، ئۇ شوپۇر يىگىتكە قاراپ ئىللىق كۈلدى، ئاندىن ئورنىدىن دەس تۇرۇپ ياتاقنىڭ ئىشكىنى ئۆزى بېرىپ يېپىپ قۇيۇپ شوپۇرنىڭ بوينىغا گىرە سېلىۋالدى...
بىرە سائەتلەرگە قالماي شوپۇر يىگىت ھالسىزلانغان ھالدا خانىمنىڭ ھوجرىسىدىن چىقتى، خانىممۇ بىردەمدىن كېيىن كۆڭلى ئىنتايىن خوش ھالدا زالغا پەيدا بولدى...ئۇلار بىر-بىرىگە كۆز بېقىشىپ يېڭى مۇھەببەتلەشكەن بىر جۈپ ئاشىق-مەشۇقتەك ئاق مارجاننى كۆتۈرۈشۈپ سىرتقا مېڭىشتى.ئىشلار پاشاخاننىڭ پىلانىدىكىدەك ئۈڭۈشلۇق كىتىپ بېرىۋاتاتتى.
يەنە بىر چارشەنبە يىتىپ كەلدى، بۇ پاشاخانغا نىسبەتەن ئەڭ ئاخىرقى ھەم ئەڭ مۇھىم كۈن ئىدى.
گېنىرال يەنىلا ئادەتتىكىدەك ئىشقا ماڭدى لېكىن بۇ قېتىم ئۇ خىزمەت سومكىسىنىڭ ئورنىغا ئۆيدىكى تامغا ئورنىتىلغان چوڭ بىخەتەر ساندۇقتىن تۆت ئەتراپى تۆمۈردىن ياسالغان كىچىك تۆمۈر چامادانى ئېلىپ مېڭىۋاتاتتى، ئۇنىڭ بۇ كىچىك تۆمۈر چامادانى سول قولىغا كويزا بىلەن چېتىۋېلىپ ماڭغىنىدىن قارىغاندا چامداندا ئالتۇندىنمۇ ئەتىۋا قانداقتۇ بىرە بايلىق باردەك قىلاتتى. گېنىرال چوڭ دەرۋازا ئالدىغا چىقىشى ھىلىقى مۇغەمبەر شوپىر يىگىت گېنىرال بىلەن سالاملىشىپ گۈللىكتىن كىرىپ كىلىۋاتاتتى...پاشاخان يانچۇق سائىتىگە قارىدى، گېنىرال يىرىم سائەتتىن كېيىن ئۆزىنىڭ ئىشتاپتىكى ئىشخانىسىغا بارالايتتى...
شوپىر يىگىت زالغا كىرىپ ئۇدۇل خانىمنىڭ ھوجرىسىغا كىرمەكچى بولدى چۈنكى ئۇلار ئالدىنقى چارشەنبە كۈنى بازاردا شۇنداق پۈتۈشۈپ بولغان ئىدى...
- خانىم سىزنى بىردەم گۈللۈكتە تۇرۇپ تۇرسۇن، مەن چاقىرغاندا ئۇدۇل ھوجرامغىلا كىرسۇن دەيدۇ! ـ دېدى پاشاخان ھويلىدىكى گۈللۈكتە شوپۇرنىڭ ئالدىنى تۇسۇپ.
شوپۇر«ھوجرامغىلا كىرسۇن!» دىگەن سۆزنى ئاڭلاپ بۇ گەپنىڭ راستلىقىغا ئىشىنىپ قەدىمىنى توختىتىپ گۈللۈكنى تەقەززالىق بىلەن ئايلىنىشقا باشلىدى.
پاشاخان قەدىمىنى ئىتتىك ئېلىپ ئاشخانىغا كىرگەندىن كېيىن ئىلگىرىكىدەك سۈت بىلەن ھەسەلنى تەييار قىلىپ تەق قىلدى، ئاندىن سائىتىگە قاراشقا باشلىدى پاشاخاننىڭ يۈرىگى مۇشۇ تاپتا سائەتنىڭ سىكونت ستىرىلكىسىدىنمۇ تىز سېلىۋاتاتتى...

ئون مىنۇت...يىگىرمە مىنۇت...ئوتتۇز مىنۇت...گېنىرال ئالاھەزەل ئىشخانىسىغا يېتىپ باردى. پاششاخان خانىمنىڭ ئىشىگىنى چېكىپ «ھەسەل ئارلاشتۇرۇلغان سۈت» نى خانىمغا ئەكىرىپ بەردى، بۈگۈن خانىم ئەڭ چىرايلىق ئۇخلاش كىيىمى بىلەن ئۆزىگە گىرىم قىلىپ ئولتۇرغان ئىدى، ئۇ پاشىشاخانىنى كۆرۈپ ئۆزىنىڭ خوشلۇقىنى ئۇنىڭغا بىلدۈرمەي شوپۇرنى ئالدىراپ سورىدى، پاشىشاخان ئىشلارنىڭ تېخىمۇ ئۇڭۇشلۇق بولىشى ئۈچۈن سۈتنى خانىمغا تەڭلەپ تۇرۇپ شوپۇرنىڭ گۈللۈكتە ساقلاپ قالغانلىقىنى ئېيتتى، خانىم سۈتنى گۈپۈلدىتىپ ئىچىۋېتىپ تۇرۇپ شۇپۇرنى چاقىرىۋېتىشنى ئېيتتى.

شوپۇر بۇ قېتىم خانىمنىڭ ئىشىگىنى چەكمەيلا كىرىپ كەتتى...

پاشىشاخان خانىمنىڭ ھوجرىسىغا يىراق بولغان زالدىكى تېلفون تورۇپكىسىنى قولىغا ئېلىپ گېنىرالنىڭ ئىشخانىسىنىڭ نومۇرىنى بۇراشقا باشلىدى.

- ۋەي! گېنىرال ژاكوف پىرايىۋىچما؟

- ياق مەن كاتىپى!

- ئۇنىڭ بىلەن جىددى كۆرۈشمەكچى ئىدىم، چاقىرىپ قويغان بولسىڭىز..!- دەپ قەستەن ھاسىراپ سۆزلىدى پاشىشاخان.

- سىز كىم؟

- مەن ئۇنىڭ ئۆي خىزمەتچىسى، تىز بۇلۇڭ جىددى ئىش چىقىپ قالدى!

كاتىپ نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي ئىشكتىن ئەمدىلا كىرگەن گېنىرالغا تېلفۇننىڭ تورۇپكىسىنى دەرھال سۇندى.

- ۋەي، مەن پىرايىۋىچ، نېمە ئىش بولدى؟

- ۋەي... گېنىرال بۇ سىزمۇ...دەرھال ئۆيگە كېلىڭ مەن ۋىلادىمىر...سىزنىڭ ھېلىقى مايۇر شوپۇرىڭىز ئۇ قېپقىزىل ساراڭكەن...

- ۋەي نېمە دېدىڭ، شوپۇر ئۇ...ئۇ نېمە بوپتۇ؟- دەپ قايتىلاپ ۋاقىردى گېنىرال پاشىشاخاننىڭ ھاسىراپ -ھۆمىدەپ ئېيتقان ئاۋازىدىن جىددىلىشىپ.

- گېنىرال ...چاتاق چىقتى...ئۇ شوپۇر ...خانىمغا تاپانچىسىنى تەڭلەپ...ھوجرىسىغا تارتىپ ئەكىرىپ كەتتى...

گىنىرال ئىشخانىسىغا ئەمدى كىلىپ قولىدىكى تۆمۈر چامادانىنى تېخى ئاجراتمىغان ئىدى، ئۇ بۇ گەپنى ئاڭلاپ غەزەپتىن ئىشتىنىغا چىقىرۋەتكۈدەك بولۇپ كەتتى، ئۇ تۆمۈر چامادانىنى قولىدا تۇتقان پېتى چاقماق تىزلىكىدە ماشىنىسىغا چىقىپ شۇپىرىغا داچىغا قاراپ تىز ھەيدەشنى بۇيرۇق قىلدى، شوپىر گېنىرالنىڭ ئۇڭۇپ كەتكەن چىرايىغا قاراپ ماشىنىنى ئۇچقاندەك تىز ھەيدىدى، گېنىرال يېنىدىكى تاپانچىسىنى ئۆيىگە بارغۇچە نەچچە قېتىم ئېلىپ نەچچە قېتىم سالدى، گېنىرالنىڭ نەزىرىدە ماشىنا شۇنداق ئاستا مېڭىۋاتقاندەك بىلىنەتتى...

ماشىنا يىگىرمە مىنۇتقا قالماي داچىنىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەلدى، پاشىشاخان زالنىڭ دەرىزىسىدىن ھويلا گۈللۈكىدە غەزەپتىن ئالچاڭلاپ كىلىۋاتقان گېنىرالنى كۆرۈپ يۈگۈرگىنىچە خانىمنىڭ ھوجرىسىغا كىردى، شۇپىر يىگىت خانىمنىڭ ۋىسالىغا يېتىش ئالدىراشچىلىقىدا ئىشتان -كۆينەكلىرىنى ئىشكىنىڭ تۈۋىگە يېقىنراق يەرگە سېلىپ قۇيۇپلا خانىم بىلەن يۈگىشىپ كەتكەن ئىدى، پاشىشاخان ئالدى بىلەن يەردىكى كەمەرگە ئېسىلغان تاپانچىنى غىلابىدىن سۇغۇرۇپ ئېلىپ شوپىر يىگىتكە ئۇنلۇك ۋاقىردى.

- خانىم!...ئىش چاتاق گېنىرال كەلدى!

- كىم ؟...كىم كەلدى؟ - دېدى شوپۇر بېشىنى يوتقاندىن چىقىرىپ ئىشەنمىگەندەك پاشىشاخانغا بۇرۇلۇپ قاراپ.

ئاڭغىچە خانىم قورقۇپ چىيقىراپ يوتقاننىڭ ئىچىگە تېخىمۇ مەھكەم كىرىۋالدى.

- ئەنە قاراڭ، گېنىرال ئۇ..ئۇ قولىدا تاپانچا كۆتۈرۋاپتۇ! - پاشىشاخان شۇنداق دەپ يانغا تۇرۇپ بەردى.

خانىمنىڭ ھوجرىسىدا تۇرۇپ زالنىڭ ئىشىگىدىن كىرگەن ئادەمنى كۆرگىلى بولاتتى، شوپۇر يىگىت گېنىرالنىڭ راستىنلا قولىدا تاپانچا تۇتقان پېتى زالغا كىرىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ تىترەشكە باشلىدى.

- ھەي مايۇر نېمە تىترەيسىز، تاپانچىنى دەرھال بەتلەڭ، تىز بۇلۇڭ،بولمىسا ئۆلگۈرەلمەيسىز؟ - پاشىشاخان شۇنداق دىگەچ قولىدىكى تاپانچىنى دەرھال قورقۇپ گاڭگىراپ كەتكەن شوپۇرغا تۇتقۇزۇپ قويدى.

شوپۇر يىگىتمۇ دەرھال تاپانچىسىنى بەتلەپ تەييار قىلدى.

ئاڭغىچە پاشىشاخان يەردىكى شوپىرنىڭ ئىشتان-كۆينەكلەرنى يىغىشتۇرۇپ قولىدا پومىداقلاپ تۇتقىنىچە ئىشكىنى يىپىۋېتىپ گېنىرالنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ ماڭدى، گېنىرال زالنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئېشىپ خانىمنىڭ ھوجرىسىغا يېقىنلاپ قالغان ئىدى، پاشىشاخان گېنىرالنىڭ ئالدىغا يۈگرەپ چىقىپ قولىدىكى كىيىم-كېچەكلەرنى گېنىرالغا كۆرسەتتى.

- گېنىرال! مايۇر ئۇ بىر ساراڭكەن، ئۇ قولىغا تاپانچىنى ئېلىۋېلىپ بىچارە خانىمنى قىيناپ ئۆلتۈرەي دەپ قالدى...!- پاشىشاخان ئوتنىڭ ئۈستىگە ياغ چېچىۋاتاتتى.

- ھۇ ئىتنىڭ بالىسى! سىنى قانداق قىلىدىكەنمەن!،-گېنىرال تاپانچىسىنى بەتلىگەن پېتى خانىمنىڭ ئىشكىنى غەزەپ بىلەن تەپتى. دىگەندەك شوپۇر قولىدا تاپانچىسىنى تۇتقان ھالدا كارۋاتتا يالىڭاچ پېتى تىترەپ لاغىلداپ تۇراتتى، گېنىرال بۇنى كۆرۈپ ئەرۋايى قىرىق گەز ئۆرلىدى، گېنىرال تاپانچىسىنى شۇنداق كۆتۈرىشىگە قورققان ئاۋال مۇشت كۆتىرەپتۇ دىگەندەك شوپۇر يىگىت ئالدى بىلەن

گېنرالغا ئوق ئۈزۈپ تاشلىدى، ئوق جايىغا تەگمىگەن ئىدى، گېنرال شۇپۇرغا قارىتىپ ئوق ئېتىشقا باشلىدى، شوپۇر يىگىتمۇ ئۆلچەملىك ھەربىي بولغاچقا گېنرالنى چەنلەپ قالايمىقان ئېتىۋەردى...

ئاشخانا ئۆيدىكى خىزمەتچىلەر خانىمنىڭ ھوجرىسىدىن چىققان قالايمىقان ئوق ئاۋازىدىن يۈگۈرۈشۈپ چىقىپ نەخ مەيدانىنى كۆرۈپ بىرى شۇ يەردە ئايلىنىپ كەتتى، يەنە بىرى چىقىراپ بېرىپ يوتقان ئىچىدە مۆكۈپ ياتقان خانىمنى يوتقانىنىڭ سىرتىدىن قۇچاقلىۋالدى، يەردە گېنرال قان قۇسقىنىچە جان تالىشىۋاتاتتى...كارۋاتتىكى شوپۇر يىگىت بولسا ئاللاقاچان ئاندىن تۇغما ھالدا ملىق-ملىق قان ئىچىدە كۆزى ئوچۇق كېتىپ بولغان ئىدى.

پاشاخان كۆزى قانغا تولغان ھالدا ئاشخانا ئۆيدىكى گۆش پارچىلايدىغان كىچىك پالتىنى كۆتۈرۈپ خانىمنىڭ ھوجرىسىغا كىرىپ كەلدى، گېنرالنىڭ ئاغزىدىن تېخىچە توختىماي قان كىلىۋاتاتتى، ئەمدى ئۇنىڭ پۇت-قولىنى مىدىرلىتالىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى، شۇنداقتىمۇ ئوق ئۇنىڭ ئەجەللىك يېرىگە تەگمىگەنىدەك قىلاتتى، گېنرال بار كۈچىنى يىغىپ كۆزىنى پولتايتقىنىچە پاشاخانغا تىكىلىپ بىرنىمىلەرنى دىمەكچى بولدى:

- سەن...سەن... ؟

گېنرالنىڭ ئاۋازى ئاران-ئاران چىقاتتى.

- مەن ھەيدەربەگنىڭ دوستى!- دېدى پاشاخان تۈركمەن تىلىدا ئاچچىق كۈلۈپ تۇرۇپ.

- قا...قا...قايسى...؟

گېنرال تۈركمەنچىنى پىششىق بىلەتتى، ئۇنىڭ ئاۋازى چۇشۇپ نەپەس ئېلىشى بارغانسىرى قىيىنلىششقا باشلىدى.

- سەن تۈركمەنىستاندا ئىككى تال پۇل ئۈچۈن ئېتىۋەتكەن ھېلىقى بالىچۇ؟ ئىسىڭگە كەلدىمۇ گېنرال!.- دېدى پاشاخان غەزەپ بىلەن ئۇنىڭ قۇلىقىغا يىقىنلاپ تۇرۇپ، - ساڭا ھەممىنى دەپ بېرەي! مەن ئەشۇ ھەيدەربەگنىڭ دوستى، ساڭا دىسەم گېنرال، پاختا ئىسكىلاتىڭغا ئوت قويغىنىمۇ، سىنى ھازىرقى ھالغا چۈشۈرگىنىمۇ مانا مەن! بۇنى بىلەمسەن؟!

جاھاندا ئۆزىنى بىر چاغلايدىغان گېنرالغا بۇ گەپ تېخىمۇ ھار كەلدى بولغاي ئۇ ئاچچىقتىن كۆزىنى چىڭ يۇمىۋالدى. پاشاخان مىڭلىغان تۈركمەن خەلقىنىڭ خۇن قەرزىگە تۇغۇلغان بۇ قانخور ھەربىي ئەمەلدارنىڭ بۇنداق ئاسان ئۆلۈشىنى ئەسلا خالىمايتتى، شۇڭلاشقا پاشاخان گېنرالنىڭ يۇمۇلغان قىيسىق كۆزىنى قول بارماقلىرى بىلەن چىمداپ تۇرۇپ مەجبۇرى ئاچتى،ئاندىن ئۇنىڭ قۇلىقىغا تېخىمۇ يىقىن كىلىپ تۇرۇپ رۇسچە كۇسۇرلاپ ئېيتتى:

- پالتامغا قارا، تۈركمەنلەرنىڭ قانداقلىقىنى ئەمدى كۆرىسەن!

گېنرالنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ پاشاخاننىڭ قولىدىكى پالتىغا تىكىلگىنىچە ئۇنىڭدىن ئاخىرقى قېتىم بىر قۇشۇق قېنىنى تىلمەكچى بولۇپ بىر نىمىلەرنى دەپ باقتى ، لېكىن غەزەپكە كەلگەن پالتا ئۇنىڭ يالۇۋۇرۇشلىرىغا قارىماي ھاۋاغا تېخىمۇ ئېگىز كۆتۈرۈلدى، «گاچ...گاچ» قىلغان ئۈچ قېتىملىق ئاۋازدىن كېيىن گېنرالنىڭ قېنى ھوجرا تېمىغا پونتاندەك چاچراپ بېشى بىر تەرەپكە دومىلاپ كەتتى. قورققىنىدىن لاغ-لاغ تىترىگەن ئايال مۇلازىم پالتا بىلەن چېپىلغان باشنى كۆرۈپ كارۋات ئۈستىدە يوتقانىنىڭ ئىچىگە مۆكۈۋالغان خانىمنى قۇچاقلىغىنىچە ئۇنلۇك بىر چىقىردى-دە شۇئان ھۇشىدىن كەتتى.

پاشاخاننىڭ ئاچچىغى تېخى يانمىغاندەك قىلاتتى، ئەمدىلىكتە ئۇ نىشانىنى ئۆزگەرتىپ گېنرالنىڭ قولىدىكى كويزىغا كۆچەپ ئۆردى، چۈنكى پاشاخان ئوغرى-قاراقچىلارنىڭ قولىدىكى بۇنداق«چامادان»لارنىڭ خېلى ياخشى نەرسىلىگىنى ئۆبدان بىلەتتى، تۆمۈر چامادانمۇ ئوخشاشلا ئۈچ پالتا بىلەن گېنرالنىڭ قولىدىن ئاجرىدى.

پاشاخان قان ئىچىدە ياتقان باشسىز گەۋدىگە قاراپ مېيىغىدا كۈلۈپ قويدى ئاندىن ئىككى كۆزى ئوچۇق كەتكەن گېنرالنىڭ ئىت بېشىغا ئېڭىشىپ تۇرۇپ كۆچەپ بىرنى تۈكۈردى، ئۇز ۋاقتىدا ھەيدەربەگنىڭ كۆزى ئوچۇق كەتكەن چاغدا بىر تال سارغايغان يوپۇرماق ھەيدەربەگنىڭ يۈزىنى مېھرىبانلىق ۋە سىخىيلىق بىلەن يۆگىگەن بولسا ئەمدىلىكتە ئۆچمەنلىك ۋە قىساسقا تولغان پاشاخاننىڭ تۈپۈرۈگى بۇ ئىپلاس گېنرالنىڭ يۈزىنى لەنەت سۈيى بىلەن تېخىمۇ سەتلەشتۈرگەن ئىدى.

پاشاخان تۆمۈر چامادانىنى ئېلىپ داچىدىن بىمالال چىقىپ كەتكەنىدىن كېيىن پىنھان بىر يەرنى تېپىپ بۇ تۆمۈر چامادانىنى ناھايىتى تەسلىكتە ئاچتى، ئۇنىڭ ئىچىدىكى پۇل ياكى ئالتۇن بولماستىن يەتتە-سەككىز تامغۇ بېسىلىپ پېچەتلەنگەن بىر قەغەز ئارخىپ خالتىسى بولۇپ چىقتى، پاشاخان ئۇنىڭمۇ ئىچىنى ئېچىپ قارىۋىدى ئۇنىڭ ئىچىدە بىر توپ يازما ماتېرىياللار بولۇپ خەتنىڭ مەزمۇنىدىن قارىغاندا ئاتوم بومبىسىغا مۇناسىۋەتلىكتەك گەپلەردەك قىلاتتى. پاشاخان بۇ بىر زور ھەربىي مەخپىيەتلىك بولسا كېرەك دىگەننى ئويلاپ ماتېرىيالنى ئارخىپ خالتىسى بىلەن بىللىگە چىڭ تېڭىپ تۆمۈر چاماداننىڭ ئىچىنى تاش-شېغىل بىلەن تولدۇرۇپ كىچىك بىر كۆلگە تاشلاپ چۆكتۈرۈۋەتتى. ئاندىن بىر كىچىك چاچ ياسايدىغان دۇكاندىن مەخسۇس چاچتىكى بۇياقنى چىقىرىدىغان سۇيۇقلۇقتىن بىر قۇتا ئېلىپ باغچىدىكى كىچىك ئېقىنلارنىڭ بىرىدە چېچىدىكى بۇياقنى يۇيۇپ چىقىرىۋېتىپ ئەسلىدىكى تۈركمەن ھالىتىگە قايتتى، ئۇ قانداقلا بولمىسۇن ئېھتىيات قىلىشى كېرەك ئىدى، شۇڭا ئۇ ئاستانىگە قايتىشقا ئالدىرماي ۋەزىيەتنىڭ ئەھۋالىنى كۆزۈتۈپ باقماقچى بولدى.

ئەتىسى مۇسكۇۋانىڭ ئىچى زىلزىلىگە كەلدى، ۋىلادىمىر ئىسىملىك سىرىق چاچ رۇس يىگىتنىڭ قىياسقا ئاساسەن سىزىلغان رەسمى

كۆچا-كۆچىلارغا چاپلىنىپ تۇتۇپ بەرگەنلەرگە بىرىدىغان مۇكاپات سوممىسى كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان دەرىجىدە ئەڭ يۇقىرى پەللىگە چىقتى، مۇسكوۋا تارىختىن بۇيانقى ئەڭ جىددى ھالەتكە ئۆتتى.
پاشاخان كۆڭلىدە «گېنىرالنىڭ بىر جېنى بۇ شەھەرنى بۇنچە بىسەرەمجان قىلىشى ناتايىن، گەپ مۇشۇ قولۇمدىكى ماتىريالدا بولمىسۇن يەنە؟» دىگەننى غىل-پال ئويلاپ چىقىپ ماتىريالنى باغرىغا تېخىمۇ چىڭ باستى، ئۇ شەھەرنىڭ كۆچا-كويلىرىدىكى ساقچىلارنىڭ رۇس يىگىتلىرىنى بەكراق تەكشۈرىۋاتقانلىقىنى بىلىپ كۆڭلى بىر ئاز ئارامغا چۈشكەندەك بولدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ چېچىنى كەينىگە قارىتىپ تاراپ ئاز تولا قاتتۇرغاندىن كېيىن ئۇستىۋىشىنى تۈركمەنلەرنىڭ كىيىنىشىگە تېخىمۇ ماسلاشتۇردى.
ئۇ شەھەردىكى ئەرمەك ھايۋانلارنى ساتىدىغان سودا كۆچىسىدىن ئاستى تەرىپى ياغاچ تاختايدىن ئۈستى ۋە ئەتراپى سىم توردىن ياسالغان بىردانە قەپەز ۋە بىر پاخپاق كۆچۈكنى سېتىۋالدى، ئۇ ياغاچچىلارنىڭ يېنىغا بىرىپ چوڭ-كىچىكلىكى قەپەزنىڭ ئاستىدىكى تاختاي بىلەن ئوخشاش بولغان ياغاچ تاختايدىن ئۈچ پارچىنى تىلدۇرۇپ نەخ مەيداندا ئۇلارغا ئىككى پارچە تاختاينىڭ ئوتتۇرىسىنى يىنىدىكى ماتىريالنىڭ چوڭلىقىدا ھەردەپ ئويۇپ ئېلىۋاتقۇزدى.
پاشاخان بۇ نەرسىلەرنى كۆتۈرۈپ پىنھان بىر جاينى تېپىپ بىلىگە تاڭغان ماتىريال يېزىقلىرىنىڭ ھۆل نەرسىلەرنىڭ تىگىپ بۇزۇلۇپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن قاتقات پىلاستىر خالتا بىلەن مەھكەم ئوراپ چىقتى ئاندىن ھېلىقى ئوتتۇرىسى ئويۇلغان ئىككى پارچە تاختىنى قەپەزنىڭ ئاستىدىكى تاختىنىڭ كەينى يۈزىگە مىخ بىلەن چاپلىدى، ئوتتۇرىسىدىكى كاۋاك يەرگە قولىدىكى ماتىريالنى سېلىپ دەل كەلتۈرگەندىن كېيىن يۈزىنى يەنە بىر پارچە تاختا بىلەن يىپىپ مىخ بىلەن مەھكەم چاپلىۋەتتى.
شۇنداق قىلىپ ئۇ پاخپاق كۆچۈكنى قەپەزگە سولاپ شەھەرنىڭ كۆچىلىرىدا بىمالال ماڭغىنىچە ئاستانىگە قاتنايدىغان ئۇزۇن يوللۇق بىكەتكە يىتىپ كەلدى، بىكەتنىڭ ئىچى تۇساق-تۇساق، ساقچى-ساقچى دىگەنلەرگە تۇشۇپ كەتكەن ئىدى، ساقچىلار پاشاخاننىڭ يېنىنى تەپسىلى ئاختۇرغاندىن كېيىن ئۇنى ئۆتكۈزىۋەتتى، قەپەزدىكى كۆچۈك بىلەن ئۇلارنىڭ ئانچە كارى بولمىدى...ساقچىلار پەقەت رۇس يىگىتلەرنى يالىڭاچلىغانچىلىك قىلىپ قاتتىق تەكشۈرۋاتاتتى.
پاشاخان خاتىرجەم ھالدا قەپەزدىكى كۆچىگى بىلەن ئاپتوۋۇزغا چىقىپ تۈركمەنىستاننىڭ ئاستانە شەھرىگە قاراپ مېڭىپ كەتتى، ئاپتوۋۇز ھەرقايسى ۋىلايەت، شەھەرلەردىن ئۆتكەندە يول-يوللاردىكى تەكشۈرۈش چازىلىرىدىكى ساقچىلار يولۇچىلارنى ماشىنىدىن قايتا چۈشۈرۈپ سومكا-خالتىلىرىنى ئاچقۇزۇپ ناھايىتى تەپسىلى تەكشۈرەتتى، ھەر قېتىملىق تەكشۈرۈشتە ئۇماق پىستە ساقچىلارنىڭ ئۆتكىلىدىن بىمالال ئۆتىۋېرەتتى...

ئون ئىككىنچى باپ: بورھانبەگ

تىللاخان ئاكىسى كەتكەندىن كېيىن ئۆزىچە جىمغۇر بولۇپ ئۆيدىن تالاغا ئانچە چىقىپ كەتمىدى، ئۇ ئەتىدىن -كەچكىچە ئاكىسى پاشاخان بىلەن بىللە يۈرۈپ كۈنۈپ قالغاچقا يالغۇز ئولتۇرۇش ناھايىتى تەسكە توختىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە پاشاخان ئۆكسى تىللاخانغا بەكلا كۆيىنەتتى، سوغۇق قىش كۈنلىرىدە پاشاخان كېچىسى نەچچە قېتىم ئويغۇنۇپ تىللاخاننىڭ يوتقىنىنى يۆگەپ قوياتتى، ياخشىراق يىمەكلىكلەرنى ئۇچرىتىپ قالغاندا ئۇنىڭغا ئالاھىتەن ئالغاچ كىلەتتى...تىللاخان بۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىلەتتى، شۇڭا ئۇ ئاكىسىغا بەكلا ئىجىل بولۇپ كەتكەن ئىدى.
تىللاخان بۈگۈن ئەتىگەن ئورنىدىن تۇرۇپ مەسچىتكە چىقىشنىڭ ئالدىدا ئۆيدىكى جەينىمازدا ئولتۇرۇپ ئاكىسىنىڭ تىنچ-ئامان قايتىپ كىلىشىنى خۇدادىن تىلىدى. چۈشكە يېقىن كۆكتات ۋە گۆش سېتىۋېلىش ئۈچۈن بازارغا ئالدىراپ چىقتى، چۈنكى ئۆينى ئادەمسىز قويۇشقا بولمايتتى...
تىللاخان قاسساپتىن گۆش ئېلىۋېتىپ ئۇنىڭ قولىدىكى گېزىتتىن پاشاخاننىڭ سۈرىتىگە ئوخشاپراق كىتىدىغان بىر پارچە سۈرەتنى كۆرۈپ قالدى، ئۇ قەنەگە قىستۇرۇپ قويۇلغان گېزىتنى قولىغا ئېلىپ ۋىلادىمىر ئىسىملىك رۇس يىگىتنىڭ تۇتۇش بۇيرىقىنى ئۇقتۇغاچ گېنىرال گىرىگىروۋىچنىڭ ئۆلۈم خەۋىرىنى تەپسىلى كۆرۈپ چىقتى.
تىللاخان بۇ گېزىتنى قاسساپتىن ئۆتنە ئېلىپ يانچۇقىغا قاتلاپ سالغاندىن كېيىن چەكسىز خۇشاللىق ئىچىدە گۆشنى ئېلىپ ئىسقىرىتقىنىچە ئۆيگە چاپتى.
«ئاكام ئەسلىدە مىنى دەپ بۇ خەتەرگە تەۋەككۇل قىپتىكەندە، جېنىم ئاكا، ماڭا قىلغانلىرىڭنى قاچانمۇ ياندۇرۇپ بۇلارمەن! مىنى ئەنسىرمىسۇن دەپ ماڭا ھەقىقى ئەھۋالنى ئېيتماپسەن! ئۇلۇغ ئاللاھىم سىنى مەڭگۇ ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي، جېنىم ئاكا! قاچانمۇ كىلەرسەن؟!»
تىللاخان ئۆيگە كەلگەندە ئىشىك ئۇچۇق تۇراتتى، تىللاخاننىڭ يۈرىگى قارتتىدە قىلىپ ئۇچقاندەك يىگۈرۈپ ھوجرىغا قارىدى، ئۆي ئىچى رەتلىك سۈپىدىكى گىلەم شۇ پېتى تۇراتتى،ئۇنىڭ يۈرىگى بىر ئاز ئورنىغا كەلدى، ئۇ مىھمانخانىغا چىقىپ قاراپ باقتى، ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى، ئۇ ئاكىسى پاشاخاننىڭ كەلگەنلىكىدىن گۇمان قىلىپ كۈلۈپ ئاغزى قۇلىقىغا يەتتى، ئۇ شۇئان قولىدىكى نەرسە

كىرەكلەرنى تاشلاپ قويۇپ ئاكىسى دائىم مۇكۇۋالىدىغان ئۆگزىدىكى كەپتەرخانىغا يۈگۈردى، ئۇ شۇت بالداقلىرىنىڭ ئىككىسىنى بىر ئالغانچىلىك قىلىپ ئۆگزىگە چىقتى، ئاكىسى پاشاخان كەپتەرخانا ئالدىدا قولىدا بىر تال كۆچۈك سۇلانغان قەپەزنى تۇتۇپ ئۇكىسى تىللاخانغا قاراپ ئىللىق كۈلۈپ تۇراتتى، تىللاخان يۈگرەپ بېرىپ ئاكىسىنى قۇچاقلىدى، ئاندىن ئاۋاز چىقارماي ئۇكسۇپ يىغلاپ كەتتى، پاشاخانىنىڭمۇ كۆزىگە مۆللىدە ياش كېلىپ ئۇكىسىنى باغرىغا باستى...

كەچتە ئۆي ئىچى قىززىپ كەتتى، باللار پاشاخاننى ئۆزىنىڭ ھامىيسى دەپ بىلەتتى، ئۇنىڭغا چەكسىز ھۆرمەت قىلاتتى، ئۇنىڭغا ھەددىدىن تاشقىرى ئامراق ئىدى، چۈنكى پاشاخان بۇ يېتىم باللارنىڭ سۆيىدە ئېقىپ ئۆتىدا كۆيۈپ يۈرۈپ باللارنىڭ بۈگۈننى بارپا قىلغان ئىدى، ئۇ ئەزەلدىن باللارغا قاپاق تۈرۈپ قارىمايتتى، ساۋاق بەرگەندە ئاچچىقلىمايتتى، يامان ئىشلىرىنى كۆرگەندە كۆرمەسكە سالاتتى، قىش كۈنلىرى باللار بەزىدە ئۆزلىرىنىڭ نۆۋەتچىلىكىنى ئۇنتۇپ ياكى ئوت قالاشقا ھۇرۇنلۇق قىلىپ يېتىۋالسا پاشاخان ئۆزى چىقىپ ئوت قالاپ بىرەتتى...

دىمەك باللار بۇ ئاتاماندىن بەكلا رازى ئىدى، ئۇلار بۈگۈن پاشاخانىنىڭ ئۆيگە پەيدا بولغانلىقىنى كۆرۈپ باشقىچە خۇشال بولدى، نەچچە كۈندىن بىرى شەھەردە بولغان يېڭى-يېڭى ئىشلارنى ئاغىزى-ئاغىزىغا تەگمەي پاشاخانغا ھاياجانلىنىپ سۆزلەپ كېتىشتى...

خۇپتەن نامىزىدىن كېيىن بىر كۈن ئىشلەپ ھېرىپ-چارچىغان باللار لايەدەك ئۇيقۇغا كېتىشتى، پاشاخان بىلەن تىللاخان ھوجرىسىدا ئۇخلىماستىن پاراڭلىشىپ يېتىۋاتاتتى.

- ئاكا ئۇ ئەبلەخنى قالتىس جايلاپسەن! ـ دېدى تىللاخان ئاكىسىغا پەس ئاۋازدا كۈلۈپ تۇرۇپ.
- قانداق بىلدىڭ؟- پاشاخان ياتقان يېرىدىن ئۆرۈلۈپ ئۇكىسىنىڭ چىرايىغا قارىدى.
- گېزىتتىكى ۋېلادىمىرغا تازا ئىنچىكىلەپ سەپ سالسام ساڭا ئازراق ئوخشاپ قالدى، تۇتۇش بۇيرىقىنىڭ مەزمۇنىغا قاراپ باقسام ھېلىقى ئەبلەخنىڭ ئۆلگەنلىكىنى دەپتۇ، بۇنى سەن قاملاشتۇرمساڭ باشقىلارنىڭ قولىدىن كىلەمتى!
- تۇتۇش بۇيرىقىدىكى سۈرەتتىن باشقىلار مىنى تونۇپ قالىدىغاندەكمۇ؟
- ياق مۇمكىن ئەمەس ئاكا، مەن سەزگىنىمگە باشقىلار ھەرگىز تونيالمايدۇ، تۇتۇش بۇيرىقىدا ساقچىلار سېرىق چېچىڭ بىلەن ئۇڭ يۈزۈڭدىكى چوڭ خالىڭنى بەكراق تەرپلەپتۇ، سىنى سېپىي ئۆزىدىن كەسپىي قاتىل، ھەتتا كىچىك باللارنى كۆرسىمۇ ئىككى پۇتنى يىرىپ تاشلىۋېتىغان ۋەھشى ئالۋاستى دەپ تەرپلەپتۇ، خەۋرىنى قىلغۇچىلارغا بىرىدىغان پۇلنىڭ كۆپلىكىنى دىمەمسەن تېخى!
- ئۇكام مەن بىر ئىشنى ھىس قىلدىم، بۇندىن كېيىن ھەرقانداق ئىشنى كەينىگە تارتمايلى!
- دىمەكچى بولغىنىڭ...
- ئەتىدىن باشلاپ بۇرادەرلەر ئاياق مايلايدىغان ئىشنى قىلمىسۇن! بىز ئەمدى ھەركەتلىنەيلى!
- ئاكا، سىنىڭچە بىز تېخى كىچىك ئەمەسمىدۇق؟
- ياق ئۇكام، بىز ئۆزىمىزنى سىناپ باقتۇق، بىزنىڭ قولىمىزدىن كىلىدىكەن، جان دىگەن قاش بىلەن كىرپىكنىڭ ئارلىقىدىكى نەرسىكەن، بىز ئەمدى ساقلىمايلى! مەن بۇنى ھېلىقى ئەبلەخنىڭ داچىسىدا ھىس قىلدىم...
- قانداق دەيسەن ئاكا...
- ھېلىقى كۇنى ژاكوف پىرايىۋىچ دىگەن ئەبلەخ غەزەپ بىلەن زالغا كىرگەندە ئاچچىغىدا قولىدىكى تاپانچىنى ماڭا تەڭلەپ بولۇپ چۇشۇرىۋالدى، قورقۇپ ئەرۋايىم قىرىق گەز ئۆرلىدى دىگىنە...
- ئۇنىڭ ئېتىۋېتىشىدىن قورقتىڭمۇ؟
- ھەئە، مەن شۇچاغدا بىرىنچى بولۇپ سىنى ئويلىدىم، سىنى قايتا كۆرەلمەسلىگىمدىن قورقتىم، باللارنى كۆرەلمەسلىكىمدىن قورقتۇم، يەنە قىلىشقا تېگىشلىك نۇرغۇن ئىشلىرىمنى قىلالماسلىقىمدىن قورقتۇم...
- ئۇنداقتا بىز بۇرۇن دېيىشكەن ئىشنى راستىنلا باشلامدۇق؟
- بىز ئەتىلا ھەركەتنى باشلايلى، مەن مۇسكۋادا بۇلارنىڭ بىر ماتىرىيالىنى كۆرۈپ قالدىم، بەزى ئاتالغۇلارنىڭ مەنىسىنى كېيىن لوغەتكە قاراپ چۈشەندىم، ئۇلار بىزنىڭ بايلىقىمىزنى بۇلاش بىلەنلا بولدى قىلماپتۇ...

پاشاخان ئۆزىدىكى ھېلىقى مەخپى ماتىرىيالنى بۈگۈن سامانخانىدا قايتا كۆرۈپ چۈشىنەلمىگەن ئاتالغۇلىرىنى رۇسچە-تۈركمەنچە لوغەتكە قاراپ چىقىپ ئۇنىڭ مەزمۇنىدىن قىسمەن خەۋەر تاپقان ئىدى، لېكىن بىخەتەرلىكنى ئويلاپ ماتىرىيالنىڭ كېلىش مەنبىيى، ئۇنى قەيەرگە يۈشۈرۈپ قويغانلىق توغرىسىدىكى تەپسىلاتلارنى ئۇكىسى تىللاخانغا ئېيتمىدى.

- دىمەكچى بولغىنىڭ ئاكا...
- بۇ بىر مەخپىيەتلىك ئۇكام، ـ پاشاخان ئېغىزنى تىللاخانىنىڭ قۇلىقىغا يېقىن ئەكىلىپ ئېيتتى ـ ئىنسانغا تىنما، ھېلىقى ۋابا ئېسىڭدە بارمۇ؟
- ھېلىقى قېتىمدىكى كىشلەر پۈتۈنلەي قىرىلىپ ئۆلۈپ كەتكەن، كۆزنى سېرىقلىق قاپلاپ كېتىدىغان ۋابانى دەمسەن؟
- ھەئە ، سەن بىزنى مۇشۇنداق قارا يېتىم قىلغان ئەشۇ ۋابا شۇ، بۇ كېسەلنى ئەسلى رۇسلار تارقىتىپتىكەن ئەمەسمۇ؟
- ۋاي خۇدايىم مۇنداقمۇ ئىش بارمىكەن تېخى؟! نىمانچە قورقۇنۇشلۇق..

- ساڭا دەيدىغان نۇرغۇن گەپلەر بار ئۇكام، بۇلارنى كېيىن دېيىشەيلى، هازىر ئەتىكى ئىشنى مەسلىھەتلىشىۋالايلى...

ئۇلار يېرىم كېچىگىچە كۆسۈلدىشىپ ئىشلارنى قايتىدىن پىلانلاپ چىقىشتى ئاندىن كۆڭلى ئارامىغا چۈشكەندەك بولۇپ ئۇخلاپ قېلىشتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە پاششاخان باللارنى يىغىپ بۇندىن كېيىن ئاياغ مايلامچىلىق تىجارىتىنىڭ ئورنىغا باشقا تىجارەت قىلىدىغانلىقىنى باللارنىڭ ئاڭغىچە بەدەن چېنىقتۇرۇش مەشقى ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۇلارنى شەھەردىكى بىر رۇس تەنتەربىيە ئۇقۇتقۇچىسى ئاچقان جانبازلىق تەربىيەلەش كۇرسىغا ئاپىرىپ بەردى.

ئىككەيلەن ئەمدىكى نىشاننى شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقىغا قاراتتى، چۈنكى بۇ مۇتتەھەم رۇس لالمىسى ئۆزىنىڭ ئىمتىيازىدىن پايدىلىنىپ تۈركمەنلەرنىڭ رۇسلارنىڭ ئىستىبدات هاكىمىيىتىگە قارشى ئەركىنلىك ئۈچۈن ئېلىپ بارغان تۈرلۈك ئىسيان ھېخلىرىنى تۈركۈملەپ قىرماقتا ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە پاششاخان سىڭلىسى بەرناخاننىڭ ئىشنى شۇنداقلا ئۇستازى ئەكبەرخاننىڭ ئۆلۈمىنى تېخىچە ئۇنتۇمايۋاتاتتى، شۇڭا ئۇ ھەر قېتىم چېكىسىدىكى تارتۇقنى كۆرگەندە بۇ قېرى ئىتنى قانداق جايلاشنى ئويلايتتى.

ئىككەيلەن بۇ شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقىنى ئىككى ھەپتىگە يېقىن كۆزەتتى، ئۇنىڭ ئۆيى ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئىچىدە بولۇپ دەرۋازىنى قاراۋۇل ئەسكەرلەر بەك چىڭ ساقلىغاچقا ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىپ قول سېلىش سەل خەتەرلىك ئىدى، پاششاخاننىڭ بېشى ئىنتايىن قاتتى، مۇشۇ تاپتا ئۇ گىرىگىرۇۋېچنىڭ داچىسىدىكى ھېلىقى ئىككى تال تاپانچىدىن بىرىنى بولسىمۇ ئېلىۋالمىغانلىقىغا قاتتىق پۇشايمان قىلدى.

ئۇلار ھەرخىل ئۇسۇللار ئارقىلىق ئىدارە باشلىقىنىڭ يۈرۈش-تۇرۇش ئەھۋالىنى بۇششامىي سۈرۈشتە قىلىپ ئاخىرى مۇھىم بولغان بىر يىپ ئۇچىغا ئېرىشتى، ئىدارە باشلىقىنىڭ قارماق بىلەن بېلىق تۇتۇش ھەۋىسى كۈچلۈك بولۇپ ھەر ھەپتىنىڭ ئاخىرى ياكى ئىككى ھەپتىدە بىر قېتىم كۆلگە قارماق تاشلاش ئۈچۈن شەھەرنىڭ ئەتراپىغا جايلاشقان ئېگىز يارلىقنىڭ ئاستىدىكى چوڭ كۆلگە ماشىنىلىق باراتتى، كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئىدارىنىڭ سىياسى كومىسارىنى بىر گە ئېلىۋالاتتى، سىياسى كومىسار ياشتا ئىدارە باشلىقىدىن كىچىك بولسىمۇ پەي كىسەرلىكتە ئۇچىغا چىققان تۈركمەن ساقچى يىگىتى ئىدى، ئۇنىڭ ئاستانە خەلقىگە قىلغان ئەسكىلىكلىرى ئىدارە باشلىقىنىڭكىدىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق چىقاتتى، شۇ سەۋەبتىن ئىدارە باشلىقى بۇ غالچىنى ئەتىۋارلاپ يېنىدا كۆتۈرۈپ يۈرەتتى.

بۈگۈن كۈنگە شەنبە بولۇپ كۆك ئاسماندا بۇلۇتلار لەيلىشىپ قۇياش كۆزنى چاقنىتاتتى.

پاششاخان بىلەن تىللاخان كۆلنىڭ ئەتراپىدا تەييارلىقنى پۇختا قىلىۋالدى، ئاش ۋاقتى بىلەن يىراقتىن بىر كىچىك ساقچى ماشىنىسى ئۇچقاندەك توپا ئۆرلىتىپ كېلىپ يارلىقنىڭ ئالدىغا كەلگەندە تۇۋەنگە چۈشىدىغان يولغا كىرىش ئۈچۈن سۈرئىتىنى ئاستىلاتتى.

ماشىنا يارلىق ئىچىدىكى تۆپىلاڭ كەلگەن يىلان باغرى يولدا بىردەم ماڭغاندىن كېيىن كۆلنىڭ بويىغا يېقىنراق يەردىكى سۆگەتنىڭ ئاستىدا توختىدى، ئەسلىدە ماشىنا كۆلنىڭ بويىغا باراليتتى، لېكىن بۈگۈن كۆل بويىغا بارىدىغان كىچىك يولدىكى دوڭغاق سۆگەتتىن ئۈچ تۆپىنى بىرسى قېرىشقاندەك كېسىپ يولغا تاشلاپ قويغان ئىدى، شۇنىڭ بىلەن سىياسى كومىسار بەكرى بەدى ماشىنىنى يول بويىدىكى دەرەخنىڭ سايىسىدا توختۇتۇپ قويۇپ پۈتۈن لاققۇ-لۇققۇلارنى ئۆزىنىسىگە ئارتىپ ئىدارە باشلىقىغا پۇكلەنگىنچە ئالدىدا يول باشلىدى، چۈش ۋاقتى بولغاندا بەكرى بەدى ماشىنىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭ ئىچىدىن يەيدىغان-ئىچىدىغان نەرسىلەرنى تەقلەپ ئىدارە باشلىقىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ ماڭدى.

ئەسرگە يېقىن ئۇلارنىڭ بېلىق تۇتۇش خۇمارى بىر ئاز بېسىلدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئەسۋاپ-سەرەمجانلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ قايتىش ئۈچۈن ماشىنىنىڭ يېنىغا كەلدى، ئۇلار ماشىنىغا چىقىپ ماشىنىنى ئوت ئالدۇرۇپ قوزغىلىۋىدى ماشىنا ئۇبدان ماڭالمىدى، بەكرى بەدى ماشىنىنىڭ مېڭىشىدىكى نورمالسىزلىقنى ھېس قىلىپ دەرھال ماشىنىدىن سەكرەپ چۈشۈپ بىراقلا ئالدى-كەينى چاقلارنىڭ ھەر بىرىدىن بىردىن بولۇپ ئىككى پاي چاقنىڭ تەڭلا يېلى چىقىپ كەتكەنلىكىنى كۆردى.

- ئەستەخپۇرۇللاھ مائىشنى ئەمدى! بايام تېخى ساق تۇرىۋىدى، بىردەمدە يېلى قالماپتۇ بۇنىڭ؟! ـ دېدى بەكرى بەدى بېشىنى قاشلاپ ئىدارە باشلىقىغا دوكلات قىلىپ.

- ئۇنداقتا زاپاس چاقنى تېز ئالماشتۇرۇڭ كومىسار! ـ دېدى ئىدارە باشلىقى ئۇنىڭ گېپىنى ياخشى تىڭشىماي ئۇنىڭغا بۇيرۇق قىلىپ.

- شۇ ئىككىلا پاينىڭ چىقىپ كېتىپتۇ دىسىلە باشلىق! ـ دېدى بەكرى بەدى باشلىقنىڭ ئالدىدا تەمتىرەپ- سىلى خاپا بولماي ماشىنىدا بىردەم ئولتۇرۇپ تۇرسىلا، مەن ئىدارىغا ئۇچقاندەك بېرىپ باشقا بىر ماشىنا تېپىپ كېلەي، بۇنى بىزنىڭ باللار بىرنىمە قىلىپ ئېلىپ كەتسۇن!

- ئەمسە تېز بۇلۇڭ كومىسار، مىنى ساقلاتماڭ! ـ قاپىقىنى تۈردى، هارامزادە رۇس باشلىق.

سىياسىي كومىسار بەكرى بەدى ئايىغىنىڭ چۈشۈپ قېلىشىغا قارىماي ئۇچقاندەك شەھەر تەرەپكە قاراپ چېپىپ كەتتى، ئۇ مۇشۇ يۈگرىشىدە بىرە سائەتلەردە ئاران شەھەرگە كىرەلەيتتى، ئىدارە باشلىقى خام سىمىز ئادەم بولغانلىقى ئۈچۈن ماشىنىنىڭ ئىچىدە قىززىشىپ ئولتۇرالماي يەرگە چۈشۈپ ياندىكى سۆگەتنىڭ سايىسىغا كېلىپ ئولتۇردى، ئالەم تۇنۇردەك قىززىپ كەتكەچكە ئۇنىڭ

ئۇستىگە بۇلار ئەكەلگەن سوۋىنى ئېچىپ تۈگىتىپ بولغاچقا ئىدارە باشلىقىنى ئۇسسۇلۇق تۇتۇپ كىتىپ بېرىۋاتاتتى...

دەل مۇشۇ چاغدا يىراقتىن ئون ئالتە ياشلار چامىسىدىكى سەھرالىق بىر بالا ۋەلىسپىتىنىڭ كەينىگە ئېچىگە لىق مۇز قاچىلانغان بىر پۇلۇقنى چىڭ باغلاپ ۋەلىسپىتنى جىرىڭشىتقىنىچە كىلىپ كەلدى،پۇلۇقتىكى مۇز پارچىلىرى تۇمۇز ئىسسىقتا ئېرىپ كەتكەچكە پۇلۇقتىن چاپىلداپ سۇ ئېقىۋاتاتتى، بالا ئۇدۇل ئىدارە باشلىقىنىڭ يېنىغا كىلىپ توختىدى، ئىدارە باشلىقى پۇلۇقتىكى مۇز پارچىلىرىغا قاراپ قۇرۇغان لەۋلىرىنى تامشىتتى. بالا بۇنى سىزىپ ئىدارە باشلىقىغا تۈركمەن تىلىدا گەپ تاشلىدى:

- بۇنچە ئىسسىقتا بۇ يەردە ئوغرى تۇتىۋاتامسىز ساقچى تاغا؟ - دېدى بالا باشلىققا كۈلۈپ قاراپ.
- يۇقال، يۇقال! هارام تاماق! ـ دېدى باشلىق تۈركمەن تىلىنى بۇزغان هالدا بالىغا قاراپ قاپىقىنى تۈرۈپ.
- پۇلۇقۇمدىكى مۇز پارچىسىنىڭ ئىچىدە ئېنگىلىزلارنىڭ قۇتىلىق ئىچىملىكى بار، مۇزدەك بولۇپ كەتتى، جىق پۇلغا ساتمەن! ئالامسىز؟ - دېدى هەييار بالا قاشاڭلىق بىلەن ھجيىپ.

ئىدارە باشلىقى «ئېنگىلىزلارنىڭ ئىچىملىكى» دىگەننى ئاڭلاپ بالىنىڭ يېنىغا سەنتۈرۈلۈپ بېرىپ قىلىقسىزلارچە قۇلىنى پۇلۇققا سالدى، مۇز پارچىسىنىڭ ئارىسىدا راستىنلا تۆت-بەش قۇتا «كېكې-كولا» ئىچىملىكى تۇراتتى، ئىدارە باشلىقى ئىختىيارسىز كۈلۈپ كەتتى. ئۇ يانچۇقىنى ئاختۇرۇپلا بىر تۇتام پۇلنى ئېلىپ بالىغا سۇنۇپ بىرىپ ئىككى قۇلى بىلەن پۇلۇقتىكى قۇتىلىق ئىچىملىكتىن تۆت قۇتىنى قۇلىغا ئالدى.

- ئەجەب ياخشى بولدى! تىز يۇقال هارىمى!

ئىدارە باشلىقى بالىغمۇ قارىماي سۇگەتنىڭ تۈۋىگە بېرىپ بىر قۇتا كېلىنى كۆتۈرۈپلا ئىچىۋەتتى. بالا كۈلگىنىچە ۋەلىسپىتنى يېتىلەپ باشلىقنىڭ نېرىسىغا بېرىپ قاراپ تۇردى، ئىدارە باشلىقى قۇرۇق قۇتىنى چۆرىۋىتىپ يەنە بىر قۇتىنىڭ ئاغزىنى ئېچىۋىدى، هېلىقى مۇهاجىرلار مېھمانخانىسىدا كۆيۈپ-كۈل بولۇپ كەتكەن يەكچەشمە سودىگەرنىڭ كۈننى كۆرۈشكە باشلىدى، ئۇنىڭ بېشى قېيىپ كۆزى تورلىششقا باشلىدى، ئۇ ياندا ئۆزىگە قاراپ تۇرغان ۋەلىسپىتلىك بالىغا بىر نېمە دىمەكچى بولۇپ ئېغىزىنى ئېچىپ باقتىيۇ لېكىن ئۆزىنى قاتتىق ئۇيقۇ تۇتۇپ كەتكەچكە سۇگەتكە يۆلىنىپلا خورەككە چۈشۈپ ئۇخلاشقا باشلىدى.

پاشاخان ئەسلىدە هېلىقى ئۇلجا ئالغان ئۇخلىتىش دورىسىدىنمۇ يامانراق بىر خىل دورىنى تېپىپ ئۇنى سۇدا ئېرىتىپ ئىشپىرىس ئارقىلىق قۇتىنىڭ ئىچىگە ماڭدۇرغاندىن كېيىن يىڭنە ئىزىنى شام بىلەن ئېتىپ بۇ ئىچىملىكنى تەييار قىلغان ئىدى.

بىردەمنىڭ ئىچىدە يىراقتا مۆكۈپ تۇرغان تىللاخان يۈگرەپ كەلدى، پاشاخان ۋەلىسپىتنى يانغا تاشلاپ قويۇپ تىللاخان بىلەن هە-هۇ دىيىشىپ چوشقىدەك سەمرىپ كەتكەن ئىدارە باشلىقىنى ناهايىتمۇ تەسلىكتە ماشىنىغا ئىتتىرىپ چىقاردى، ئىدارە باشلىقى ماشىنىنىڭ كەينى ئۇرۇندۇقىدا سىڭايان بولۇپ ئۇيقۇسىنى ئۇخلىۋاتاتتى، پاشاخان ئۇنىڭ يېنىنى ئاختۇرۇپ تاپانچىسى بىلەن غىلابىغا تىزىلغان زاپاس ئوقنى قوينىغا سالدى، ئاڭغىچە تىللاخان يېقىن يەردە يوشۇرۇپ قويغان بىر باك بىنزىننى كۆتۈرۈپ ئەكەلدى، ئىككەيلەن ئەتراپقا تازا بىر قارىۋېتىپ ئىنسى-جىننى كۆرمىگەندىن كېيىن باكتىكى بىنزىننى ئاۋال ماشىنىنىڭ ئىچىگە، ئاندىن ئىدارە باشلىقىنىڭ بېشىغا بولدۇقشىتىپ تۆكۈشكە باشلىدى، باكتىكى بىنزىن تۈگىدى، پاشاخان سەرەڭگىدىن بىر تالنى ۋاشىشدە يېقىپ ماشىنىنىڭ ئىچىگە تاشلاپ قويۇپ ۋەلىسپىتنى يېتىلەپ دەرهال شەهەر تەرەپكە قاراپ ماڭدى، ئاڭغىچە تىللاخانمۇ يەردىكى تۆت تال قۇتىنى تىرىۋېلىپ ئىزىنى ئۇچۇرۇپ بولغان ئىدى، ئۇمۇ ئاكىسىنىڭ كەينىدىن كۈلگىنىچە يۈگۈرۈپ ماڭدى، كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە بۇ تالانتىلىق رۇس ساقچى ئەمەلدارى كۆيۈپ كۈل بولۇپ كەتتى، ئىككەيلەن يار ئۇستىگە ئەمدى چىقىپ بۇلاي دىگەندە «گۇم» قىلغان قاتتىق بىر ئاۋاز ئاڭلاندى، ئۇلار يار ئۇستىدىن پەسكە بۇرۇلۇپ قارىۋىدى رەهمەتلىك ئىدارە باشلىق ماشىنىسىنىڭ ئاسماندا سالپىوت بولۇپ پەرۋاز قىلىۋاتقانلىقىنى كۆردى.

پاشاخان بىلەن تىللاخان بىر-بىرىگە قارىشىپ مەنىلىك كۈلۈشتى، ئۇلار ئەمدى مېڭىشقا تەمشىلىۋاتقاندا ناهايىتى يىراق جايدا شەهەر تەرەپتىن بىر كىچىك ساقچى ماشىنىسىنىڭ ئۆزلىرى تەرەپكە ئۇچقاندەك كىلىۋاتقانلىقىنى كۆردى، پاشاخان يېنىدىكى تاق كۆزلۈك دۇربۇننى ئېلىپ يىراقتا كىلىۋاتقان كىچىك ماشىنىغا زەن سېلىپ قاراشقا باشلىدى.

- ئۇكام هېلىقى بەدىخان دىگەن مۇناپىقكەن، قارىسام يالغۇزدەك تۇرىدۇ، پىلاننى ئۆزگەرتەيلى! ـ پاشاخان شۇنداق دىگەچ نەچچە ئاينىڭ ئالدىدا تۈركمەن ساقچى يېقىنلىرىدىن ئۇگەنگىنى بۇيىچە قوينىدىكى تاپانچىنى ئوقلاپ بەتلىگەندىن كېيىن بىلىنىڭ كەينىگە قايتىدىن چىڭ قىستۇردى، ـ ماشىنىنى تۇسايلى، يالغۇز بولسا مىنىڭ كۆزۈمگە قارا، ناۋادا ئىككى ئادەم بولۇپ قالسا چاندۇرماي كىتىمىز!

ماشىنا يېقىنلاپ كەلدى، تىللاخان پىلان بۇيىچە قۇلىنى چىقىرىپ ماشىنىنى توستى. تىز سۈرئەتتىكى ماشىنا تۇيۇقسىز توختىغاچقا تۇپا-چاڭ يولنى بىر ئالغان ئىدى.

- نىمە گەپ؟ - دەپ توۋلىدى بەكرى بەدى چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ ناهايىتى مۇغەمبەرلىك بىلەن.

پاشاخان ماشىنىنىڭ يېنىغا يۈگرەپ كىلىپ ماشىنىنىڭ يان ئەينىكىدىن ئىچىگە سەپ سالدى، بەكرى بەدى يالغۇز ئىدى.

- ساقچى ئاكا، دەرهال ماشىنىدىن چۈشۈڭ، پەستە چاتاق چىقتى! ـ دېدى پاشاخان جىددىيلەشكەن بولۇپ چىرايىنى بىر قىسما قىلىپ.

- نىمە چاتاق چىقتى؟ - دېدى بەكرى بەدى ماشىنىدىن چۈشمەي ھاكاۋۇرلۇق بىلەن ئۇلارغا سەپسېلىپ قاراپ.

- ئاۋال چۈشۈپ قاراپ بېقىڭ! مۇشۇنداقلا ماڭسىڭىز ئۇلار سىزنىڭ ماشىنىڭىزنىمۇ كۆيدۈرۈۋېتىدۇ..

- نىمە؟ - بەكرى بەدى ماشىنىنىڭ ئۈستىنى ئۆچۈرۈپ نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلىپ بېقىش ئۈچۈن يەرگە سەكرەپ چۈشتى.

- بېشىڭىزنى پەس قىلىپ يارلىقنىڭ ئاستىدىكى ئاۋۇ جايغا قاراپ بېقىڭ ھەممىنى بىلىسىز ئاكا! ـ دېدى پاشاخان خۇددى ئۇقتىن ئېھتىيات قىلغاندەك بېشىنى يەرگە ئېگىپ.

بەكرى بەدى زادى نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي ياندىكى تىللاخانغا قارىۋىدى ئۇمۇ پاشاخاننى دورۇپ زوڭ بولۇپ ئولتۇرۇپ بېشىنى لىڭشىتىشقا باشلىدى، شۇنىڭ بىلەن بەكرى بەدىمۇ ئېڭىششكە مەجبۇرى بولۇپ يېنىدىكى قورالىنى بەتلەپ تەييار قىلدى.

- يۈرۈڭ ئاكا، ئاۋۇ يەردىن ھەممىنى كۆرەلەيسىز، بېشىڭىزنى پەس قىلىڭ!- پاشاخان شۇنداق دېگىنىچە يەردە ئۆملەكلىگەندەك يارنىڭ لېۋى تەرەپكە قاراپ يول باشلاپ ماڭدى، تىللاخانمۇ ئۇنى دوراپ يەردە ئۆملەپ ماڭدى، بەكرى بەدى بېشىنى پەس قىلىپ يېرىم ئېڭىشكەن ھالدا ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئەگەشتى، بەكرى بەدى يارنىڭ لېۋىگە كىلىپ ئۆزىدىن يىراق ھەم چوڭقۇر پەستىكى ماشىنىنىڭ يالقۇنجاپ كۆيىۋاتقانلىقىنى كۆردى.

- ئاپلا بۇ نېمە ئىش ئەمدى؟ ئىدارە باشلىقىنى كۆردىڭمۇ؟- بەكرى بەدى غال-غال تىترەپ بالىلاردىن سورىدى.

- ئۇنى بىر قانچەيلەن تۇتىۋالغاندەك قىلدى، ئەنە ئاۋۇ يەردە! ـ پاشاخان پەستىكى كۆرۈش تەس بولغان بىر چاتقاللىق يەرنى كۆرسەتتى.

بەكرى بەدى پاشاخان كۆرسەتكەن يەرنى كۆرۈش ئۈچۈن يارنىڭ لېۋىگە تېخىمۇ يېقىنلىششى كىرەك ئىدى، ئۇ سەل ئالدىغا سۈرۈلۈپ پەستىكى چاتقاللىققا زەن سېلىپ قاراشقا باشلىدى.

- ئۇ يەردە ئادەم باردەك ئەمەسقۇ؟!

- ئەنە ئۇبدان قاراڭ، ئالدىڭىزغا سەل سۈرۈلۈڭ ئاكا، ئاندىن كۆرەلەيسىز!

بەكرى بەدى يەنە ئالدىغا سۈرۈلۈپ زوڭ ئولتۇرۇپ قۇلىنى پىشانىسىگە ئەكىلىپ چاتقاللىققا سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدى، پاشاخان پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ تىللاخانغا قاراپ شۇنداق ئىشارەت قىلىۋىدى، بەكرى بەدىنىڭ كەينىدە تەييار بولۇپ تۇرغان تىللاخان ئۇنى كۆچمەيلا ئېگىز يارلىقتىن ھاڭغا دومىلىتىۋەتتى.

بەكرى بەدى بۇ ئېگىز يارلىقتىن پەسكە ۋاقىرغىنىچە قومچاقتەك چۈشۈپ كەتتى، پاشاخان يارنىڭ تۈۋىگە سىنچىلاپ قاراپ پەستىكى جىگدىلىكتە ئۇنىڭ ئۆلۈك چاشقاندەك ياتقانلىقىنى كۆردى، ئىنىقكى ئۇ بۇنچە ئېگىزلىكتىن ھەرگىزمۇ ساق چۈشەلمەيتتى.

تىللاخان قۇلىنى قېقىپ ئاكىسغا قاراپ پۇچىلىق قىلدى، پاشاخان ئۇكىسىنىڭ بۇ قىلىقىدىن كۈلۈپ كەتتى. ئۇلار بەكرى بەدى دىگەن مۇناپىق ئەبلەخنىڭ تاسادىپى تىرىك قېلىپ ئىشنى بۇزۇپ قويماسلىقىدىن شۇنداقلا ئۇنىڭ قۇلىدىكى تاپانچىنى ئۇلجا ئېلىۋېلىشنى ئويلاپ قۇيۇندەك پەسكە يۈگرەپ چۈشۈپ كەتتى.

ئەل خائىنى بەكرى بەدىنىڭ ئاغىزىدىن قان ئارىلاش ماغزاپ چىقىۋاتاتتى، ئۇ كۆزىنى ئېچىپ پەس ئاۋازدا بىرنىمىلەرنى دەيتتى، ئۇنىڭغا يۈرەك بولدىغان ئامراق تاپانچىسى بولسا ئۇنىڭ نەچچە مېتىر نېرىسىدا تۇپىغا مىلىنىپ تۇراتتى، كونىلارنىڭ «ئەسكىگە ئۆلۈم يوق» دەپ ئېيتقىنىدەك يارنىڭ تۈۋى يۇمشاق تۇپا بولغاچقىمۇ بۇ ئەبلەخ تېخىچە نەپەستىن قالمىغان ئىدى. پاشاخان ئۇنىڭ تىرىكلىكىنى كۆرۈپ بىلىدىكى تاپانچىنى ئېلىپ ئۇنى ئۆزىتىپ قويماقچى بولدى لېكىن تىللاخان بۇنى كۆرۈپ ئۇنى توستى.

- ئاكا، بۇ مۇناپىققا ئوق بىكار قىلمايلى، چارىسىنى مەن قىلاي!- تىللاخان يانچۇقىنى ئاختۇرۇپ دۇكاندىن سېتىۋالغان تېخى ئىشلەتمىگەن پىلاستىر خالتىدىن ئۈچ-تۆتنى قۇلىغا ئېلىپ تۆت خالتىنى بىراقلا يەردە كۆزىنى پۇلتايتىپ ياتقان بەكرى بەدىنىڭ بېشىغا كىيگۈزۈپ بوينى تەرەپنى چۈرگىلىتىپ ھىم چىگىۋەتتى، بەكرى بەردى ئالدىنقى ھەپتە تېخى سىياسى جىنايەتچىلەرنى قىيناپ ئىقرار قىلدۇرۇشتا خىزمەت كۆرسەتكەن تۈركمەنىستان تەۋەلىگىدىكى «بىرىنچى دەرىجىلىك قەھرىمان ساقچى» بولۇپ مۇكاپاتلىنىپ رۇس ئەمەلدارلىرىنىڭ قاتتىق ماختىششغا ئېرىشكەن ئىدى، ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى مەغرۇر گەۋدىسى مانا ئەمدى ئوتقا چۈشكەن قىلدەك تولغۇنىشقا باشلىدى، بىردەمدىن كېيىن ئۇ پۈت ئېتىشتىن توختاپ شۈك بولۇپ قالدى، پاشاخان ئۇنىڭ قول بېغىشدىن تۇمۇرنى تۇتۇپ بېقىپ تىللاخانغا قاراپ بېشىنى لىڭشىتتى، ئۇ ئاللاقاچان بېشغا يۆگەلگەن پىلاستىر خالتىدىن تۇنجۇقۇپ ئۆلگەن ئىدى.

تىللاخان ئۇنىڭ بېشدىكى قان يۇقى خالتىنىڭ ھەممىنى ئېلىپ مىجىقلاپ بىر قۇلىغا تۇتىۋالغاندىن كېيىن يەردىكى تاپانچىنى ئېلىپ ئاكىسغا ئاستا سۇندى، ئەمىلىيەتتە تىللاخاننىڭ تاپانچىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالغۇسى بار ئىدى، پاشاخانمۇ ئۇكىسىنىڭ ئۆزىگە ھۆرمەت يۈزىسىدىن تاپانچىنى سۇنىۋاتقانلىقىنى بىلىپ تاپانچىنى ئۇكىسغا قايتۇرۇپ بەردى، تىللاخاننىڭ ئاغىزى قۇلىقىغا يەتتى. ئۇلار يىراق جايدا بىر كىملەرنىڭ بۇياققا كىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ دەرھال بۇ يەردىن غايىپ بولدى.

* * * * *

شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسىڭ باشلىقى ۋە سىياسي كومىسار بەكرى بەدىنىڭ ئېچىنىشلىق ئۆلۈمى پۈتكۈل تۈركمەنىستاننى زىل-زىلىگە سېلىۋەتتى، چۈنكى بۇ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئاتالمىش«ئازات» قىلىنغان رايۇنلىرىدا يۈزبەرگەن شۇنداقلا بۇ رايۇنلارنىڭ ھاكىمىيەت قاتلىمىدىكى يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلارنىڭ تۇنجى قېتىملىق قەستلەپ ئۆلتۈرۈلۈش ۋەقەسى ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاستانە شەھرى

بۇ تۈركمەنىستاننىڭ ئىختىسادى مەركىزى شەھىرى ھېسابلىناتتى.
ئەركىنلىك-ھۆرلۈك ئۈچۈن، ۋەتەن مۇستەقىللىقى ئۈچۈن ئاز ساندىكى ئويغانغان تۈركمەن ئەركەكلىرى ھەر قايسى جايلاردا رۇسلارنىڭ زۇلۇمىغا، تەڭسىزلىكىگە قارشى ھەركەتلىرىنى داۋاملاشتۇرماقتا ئىدى، رۇسلار قۇلىدا تۆمۈرنىڭ سۇنۇقى بولمىغان بۇ مىللەتنى دەھشەتلىك ھالدا باستۇراتتى، ئۇلارنىڭ ئەركىنلىك ئۈچۈن قىلغان ھەركەتلىرىنى ۋەھشىلەرچە تىنجىتاتتى. رۇسلار بۇ زېمىندا ھېچقانداق تەپ تارتماستىن«بىر گۇناھكارنىڭ بېشىنى كېسىش ئۈچۈن مىڭ گۇناھسىزنىڭ بېشى كېسىلسىمۇ مەيلى!» دىگەن شۇئارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ بۇنى قانۇنلاشتۇرۇۋەتكەن ئىدى.
بىر قېتىم تۈركمەنىستاننىڭ مەلۇم بىر ۋىلايىتىدە ئوتتۇز نەچچە يىگىت ئۇقۇمۇشلۇق بىر دىنىي زاتنىڭ يېتەكچىلىكىدە رۇسلارنىڭ ھاكىمىيىگە قارشى ئىڭقىلاپ قوزغاپ شۇ جايدىكى رۇس ئەسكەرلەرنىڭ قورالىنى تارتىۋېلىپ ئۇلارنىڭ ھەيۋىسىنى يەرگە ئۇردى، رۇسلار بۇنى بېسىقتۇرۇش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ سەرخىل ئىلغار ھەربىي قىسىملىرىنى ئىشقا سېلىپ ئىنقىلاپچىلار بىلەن تاغدا ئۈچ كېچە-كۈندۈز جەڭ قىلىپ بۇ ئىشنى ئاران بېسىقتۇرغان ئىدى.
بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقان خوشنا ۋىلايەتتىكى بورھانبەگ ئىسىملىك بىر تۈركمەن كاتتا باي ئۆزىنىڭ دۆلەت ئىچىدىكى سودا يولىنى راۋانلاشتۇرۇشنى كۆزدە تۇتۇپ رۇس ئەسكەرلىرىدىن ھال سوراپ نۇرغۇن كالا-قويلارنى سويۇپ ئۇلارغا سوۋغا قىلغان ئىدى، رۇس تاراتقۇلىرى بۇنى پۈتۈن تۈركمەنىستانغا جار سېلىپ تەشۋىقات قىلىپ خەلقنىڭ كاللىسىنى قايمۇقۇم قىلىۋەتتى، رۇس يۇقىرى قاتلىمىدىكى كىشىلەر بۇ مەشھۇر كىشىنى قوبۇل قىلىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتى، شۇنداق قىلىپ بۇ كاتتا باينىڭ يولى ئېچىلىپ بايلىقى بارغانسىرى ئاۋۇپ تۈركمەنىستاندىكى تەڭداشسىز بىر بايغا ئايلىنىپ كەتتى. پۈتۈن گىزىتتە شۇنىڭ گېپىدىن بۆلەك گەپ بولمىدى.
بىر كۈنى تىللاخان سىرتتىن بىر پارچە گېزىتنى كۆتۈرۈپ كىرىپ ئاكىسى پاشاخاننىڭ ئالدىغا تاشلاپ قويۇپ قاپىقىنى تۈرۈپ ئولتۇردى.
- يەنە نېمە ئىش بوپتۇ؟ - دېدى پاشاخان گېزىتنى قولىغا ئېلىپ قارىغاچ.
- بورھان دىگەن بۇ مۇناپىق تىرىسىگە پاتماي قاپتۇ، گېزىتتە شۇنىڭدىن باشقا گەپ يوق! - دېدى تىللاخان ئاچچىق بىلەن يەرگە بىرنى تۈكۈرۈپ.
- قانداق، مۇشتۇڭ قىچىشىۋاتامدۇ؟-دىدى پاشاخانمۇ ئۇكىسىغا مەنىلىك قاراپ تۇرۇپ.
تىللاخاننىڭ چىرايىغا دەررۇ كۈلكە يۈگۈردى، ئۇ ئاكىسىغا قاراپ كۈلۈپ ئېيتتى:
- جايلامدۇق؟
پاشاخان ئورنىدىن تۇرۇپ دەرىزىنىڭ ئالدىغا باردى، بىردەم سۈكۈتتە تۇرغاندىن كېيىن ئۇكىسىغا بۇرۇلۇپ قاراپ بېشىنى لىڭشىتتى.
- ئەتە ئەتىگەن يولغا چىقايلى!
تىللاخان بۇ گەپنى ئاڭلاپ خوشلىقىدا ئوڭ مۇشتىنى سول ئالقىنىغا ۋاققىدە ئۇرغىنىچە «ياشاپ كەت ئاكا!» دەپ تۇۋلىۋەتتى.
ئەتىسى ئەتىگەندە ئۇلار باللاردىن بىرنى ئۆيگە مۇقىم قارىغىلى قويۇپ قالغان تۆتىنى جانبازلىق سارىيىغا يولغا سېلىۋەتكەندىن كېيىن سەپەر لازىمەتلىكلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ ئۇزۇن يوللۇق بىكەتكە قاراپ مېڭىشتى.
ئاپتۇۋۇز ئۇدا تۆت كۈن يول يۈرۈپ ھاۋاسى ساپ ، ئېرىقلىرىدا سۇلىرى ئۆزۈلمەي ئېقىپ تۇرىدىغان گۈزەل بىر يۇرتقا يېتىپ كەلدى. ئۇلار ئاۋۋات شەھەر ئىچىدىكى بىر ھاجىنىڭ شەخسى مېھمانخانىسىغا چۈشۈپ شۇ يەردە بىرھەپتە تۇرۇپ قالدى، بۇ بىر ھەپتە ئىچىدە ئۇلار بورھانبەگ دىگەن بۇ كاتتا باينىڭ قورۇسى يېنىدا چۆرگىلەپ يۈرۈپ ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئىگەللىدى.
بورھانبەگنىڭ ئاتىسى ئەسلىدىلا رۇسىيە بىلەن تۈركمەنىستان ئوتتۇرىسىدا ئېقىپ يۈرۈپ سودا قىلىدىغان رۇسپەرەس كىشى بولۇپ بورھانبەگ ئۇنىڭ تۇقال خوتۇنىدىن بولغان بالا ئىدى، ئۇ باشلانغۇچ ۋە تولۇقسىزنى رۇسىيىدە ئوقۇپ رۇسلارنىڭ ئارىسىدا چوڭ بولغاچقا رۇسلارنىڭ تىلى ۋە مەدەنىيىتىگە پۇختا ئىدى، ئۇ ئۆزىدىكى بۇ ئارتۇقچىلىقلاردىن پايدىلىنىپ سودا ساھەسىگە قەدەم قويغاندىن كېيىن ئارقا-ئارقىدىن مۇۋاپىقىيەتكە ئېرىشىپ نەچچە يىل ئىچىدىلا كۆزگە كۆرۈنگەن چوڭ بايغا ئايلىنىپ قالغان ئىدى، ئۇ ئىشنى دەسلەپتە تىرە سودىسىدىن باشلىغان بولسا ھازىرغا كەلگەندە ھەرخىل كان رودىلىرى سودىسىنى قىلىۋاتاتتى، ئۆزىنىڭ شەخسى بەش-ئالتە چوڭ كېنى بار ئىدى، ئۇ ئەتىدىن كەچكىچە رۇسلارنىڭ يالىقىنى يالاپ تىجارەت قىلغاچقا يۇرت مەھەللىدىكىلەر ئۇنى ئانچە ياخشى كۆرمەيتتى، ئۇنىڭ كاتتا قورۇسىدىن دائىم رۇس ئەمەلدارلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيتتى.
جۈمە كۈنى ئەتىگەندە قۇياش تېخى ئۇپۇقتىن كۆتۈرۈلمەستە بىر جۈپ ياش ئات قېتىلغان بىر مەپىنى ھەيدەپ بورھانبەگنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا توختىدى، تۈركمەن يىگىت مەپىنى دەرۋازا ئالدىدىكى بىر تۈۋرۈككە باغلاپ قويۇپ دەرۋازىنى كۈچ بىلەن قاقتى، ھەيۋەتلىك يوغان دەرۋازىنىڭ كۆركەم يۈزىدە چاپلانغىنىغا ئۈچ كۈن بولغان «ۋىلادىمىرنىڭ تۇتۇش بۇيرۇقى»مۇ شۇ پېتى تۇراتتى.
دەرۋازا ئېچىلدى، ئۆي خىزمەتچىسى ئۇلارنى ئارقا ھويلىدىكى ھەشەمەتلىك مېھمانخانىغا باشلاپ قويۇپ بورھانبەگنى ئويغاتقىلى چىقىپ كەتتى.
- بىگىم ، بىر رۇس ئەمەلدار ئۆزلىرىنى ئىزدەپ كەپتۇ، ئارقا ھويلىدا ساقلاپ قالدى! - دېدى ياشانغان ئۆي خىزمەتچىسى بورھانبەگنىڭ ھوجرىسىنىڭ ئالدىدا بېشىنى تۆۋەن قىلىپ.

- بۇنچە ئەتتىگەن كەلگەن كىمكەن ئۇ؟ - دېدى بورھانبەگ خوشياقمىغان ھالدا ئەسنەپ تۇرۇپ.

- مۇسكۋا ساقچى مىنىستىرلىكىدىن كەلدىم دەيدۇ، مۇھىم ئىشى باركەن!

- نىمە...نىمە؟ مۇسكۋادىن كەلدىم...تىز بول كىيىملىرىنى تەييارلا!- بورھانبەگ ئورنىدىن ئالدىراپ قوپۇپ مىھمانلىق كىيىمنى كىيىشكە باشلىدى- نىمىشقا تىزراق دىمەيسەن؟ ھەي...سىنى...مۇسكۋا دىگەننى بىلەمسەن زادى؟!

بورھانبەگ كىيىملىرىنى كىيىپ بولۇپ مىھمانخانىغا ئۇچقاندەك يۈگۈردى. ئۇ مىھمانخانىغا كىرگەندە كىرىسلودا قالتىس پوزۇر بىر رۇس يىگىت يېنىدىكى تۇركمەن يىگىت بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى.

- ھەي...ھەي ...يۇرتدىشىم كەپتۇ ئەمەسمۇ؟ خەۋەر تاپقان بولسام ئالدىڭىزغا ئۇزەم ئالغىلى چىقاتتىم ئەمەسمۇ؟ - دېدى ئەللىك ياشلاردىكى خام سىمىز بورھانبەگ ئۆلچەملىك رۇس تىلىدا موسكۋا ساقچى مىنىستىرلىگىدىن كەلگەن مىھمانغا خۇشامەت قىلىپ ئۇنىڭغا قولىنى سۇنۇپ.

مىھمان تەكەببۇرلۇق بىلەن بورھانبەگكە قولىنى ئۇزاتماي ئۇدۇللا گەپ قىلدى.

- بورھانبەگ دىگەن سىزمۇ؟ - دېدى كۆزئەينەك تاقىۋالغان ياش رۇس ئەمەلدار بورھانبەگنى كۆزىگە ئىلمىغاندەك قىلىپ.

- ھەئە مەن شۇ باشلىق! ـ دېدى بورھانبەگ ئۇنىڭ تەلەپپۇزىدىن ئۇنىڭ چوڭ بىر ئەمەلدار ئىكەنلىكىگە گۇمان قىلىپ.

- خىزمەتچىلىرىڭىزگە ئېيتىڭ يېرىم سائەتكىچە بۇ يەرگە يولىمىسۇن، ھويلىڭىزغىمۇ ئىنسى-جىن كىرمىسۇن، دەرۋازىنى تاقاڭ، سىزگە يەتكۈزىدىغان جىددى ئىش بار!

- ماقۇل...ماقۇل باشلىق! ـ دېدى بورھانبەگ پىشانىسىدىكى تەرنى سۈرتۈپ تۇرۇپ- ھاي، ئەخمەتخان دەرۋازىنى تاقاڭ، ھېچكىمنى كىرگۈزمەڭ، بۈگۈنمۇ ھېچقايسىڭلار كىرمەڭلار!

خىزمەتچى ئۆيدىن چىقىپ كىتىپ دەرۋازا تەرەپكە كەتتى. رۇس ئەمەلدار يېنىدىكى تۈركمەن بالىغا ئىشارەت قىلدى، تۈركمەن بالا بېرىپ تەمتىرەپ قالغان بورھانبەگنى ئەمەلدارنىڭ ئالدىدىكى سافاغا تەكلىپ قىلىپ ئۇنى ئولتۇرغۇزغاندىن كېيىن بېرىپ دەرىزىنىڭ پەردىلىرىنى بىر يانغا سۈرۈپ گۈڭگا مىھمانخانىنى ئاپئاپئاق يورۇتتى، ئەتىگەنكى قۇياش نۇرى دەرىزىلەردىن تىشىپ ئۆتۈپ مىھمانخانىدىكى ئىران گىلەملىرىدە جۇلالىماقتا ئىدى.

روس ئەمەلدار كۆزىدىكى ئەينەكنى ئېلىۋېتىپ قولىدىكى تۈركمەنچە ھەم رۇسچە گېزىتتىن ئىككى پارچىنى بورھانبەگنىڭ ئالدىغا تاشلىدى، بورھانبەگ ئۆزىنىڭ رۇس تىلىغا پۇختا ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن رۇسچە گېزىتنى قولىغا ئالدى.

- قېنى، گېزىتنىڭ باش بېتىگە قاراڭ نىملەر يېزىلىپتۇ؟ - دېدى رۇس ئەمەلدار بورھانبەگكە بۇيرۇق قىلىپ.

- كۆردۈم باشلىق، ۋىلادىمىرنىڭ تۇتۇش بۇيرىقى ئىكەن! ـ دېدى بورھانبەگ گېزىتتىن كۆزىنى ئۈزمەي.

- سىز ۋىلادىمىرغا قانداق قارايسىز؟ - دېدى ئەمەلدار بورھانبەگدىن كۆزىنى ئۈزمەي.

- ھەي، ئۇ ئەبلەخنىڭ ئىشىنى بۇرۇندىنلا ئاڭلىغانمەن،- دېدى بورھانبەگ قولىدىكى گېزىتنى ئالدىدىكى قەن-گىزەكلەر تىزىلغان ئۈستەلگە تاشلاپ قويۇپ رۇس ئەمەلدارغا خۇشامەت قىلغان ھالدا- تۇتۇش بۇيرىقنى تېخى قايسى كۈنى ئۆيۈمنىڭ دەرۋازىسىغىمۇ چاپلاپ قويۇپتىكەن، ھەر قايسىڭلارغا ماسلىشىش ئۈچۈن ئۇنى ئېلىۋەتمىدىم، ئۇچرىتىپ قالسام ئۇ دۆلەت خائىننى سىلەرگە شەكسىز تۇتۇپ بىرىمەن باشلىق!

- سىز ئۇنى ئۇچرىتىپ قالسىڭىز تونىيالامسىز؟

- ئەلۋەتتە! قارىڭە ئۇنىڭ چېچى سېرىق، ئوڭ مەڭزىدە كىچىك خالى بار دىيىلگەن تۇرسا، سۈرىتىمۇ كۆزۈمگە پىشىپ كەتتى دەڭا باشلىق، گەپ يوق تونۇۋالىمەن!- بورھانبەگنىڭ يۈرىگى بىر ئاز ئارامغا چۈشكەندەك بولدى.

- ئۇنداقتا ماڭا قاراپ بېقىڭ، نىمنى ھىس قىلالىدىڭىز؟

تۇيۇقسىز سورالغان بۇ سوئالدىن بورھانبەگ گاڭگىراپ قالدى، ئۇ ئالدىدىكى رۇس ئەمەلدارغا قاراشتىن قورقۇپ قالدى، چۈنكى بورھانبەگكە ئالدىدىكى بۇ ئەمەلدارنىڭ ئوڭ يۈزىدە خالى باردەك چېچى سېرىقتەك بىلىنىپ قالغان ئىدى.

بورھانبەگ غەيرەتكە كىلىپ بېشىنى كۆتۈرۈپ ئالدىدىكى رۇس ئەمەلدارغا قارىدى، ئاھ خۇدا، ئۇنىڭ ئالدىدا ۋەھشى قاتىل ۋىلادىمىر شۇ پېتى تۇراتتى. بورھانبەگنى تىترەك باستى...

- ھۇ بورھانبەگ دىگەن ئىت بەچچە! مىنى تونىمىدىڭما؟ - ۋىلادىمىر قاتتىق غەزەپ بىلەن ۋاقىراپ يېنىدىكى تاپانچىنى قولىغا ئالدى.

- ماڭا رەھىم قىلىڭ! بىر قوشۇق قېنىمدىن كىچىڭ ! ـ بورھانبەگ سافادىن چۈشۈپ تىزلىنىپ يىغلاشقا باشلىدى- بالىلىرىم كىچىك، ماڭا رەھىم قىلىڭ، نېمە لازىم بولسا شۇنى بىرەي... ھۆرمەتلىك ۋىلادىمىر ئەپەندى!

- مىنى نېمە چاغلاپ قالدىڭ، مەن تىلەمچىما؟ - ۋىلادىمىر بورھانبەگنىڭ يۈزىگە شالاققىدە بىرنى تۈكۈردى - ئېيتە ! ھازىر قولۇڭدا نەخ بارنىڭ گىپىنى قىل، يالغان ئېيتساڭ ناگانىمنىڭ كۆزى يوق مىڭەڭدىن تۆشۈك ئېچىپ قويىدۇ بىكار!

- ماقۇل...ماقۇل...مەن ئېيتاي...- بورھانبەگ يۈزىدىكى تۈپۈكنى يېڭى بىلەن سۈرتۈپ يېنىدا نەخ بار بايلىقنى ئېيتىشقا باشلىدى- بىر ساندۇق زىخچا ئالتۇن، بىر چامادان نەخ پۇل... ھازىرچە بارى شۇ كەن ۋىلادىمىر ئەپەندى، قالغىنى بانكىدا ھەم...

- ئىتنىڭ بالىسى مەن شۇ ئىككى تال نېمەڭگە قاراشلىقمىدىم، مەندىن ئاغرىنما!- ۋىلادىمىر شۇنداق دىگىنىچە ئورنىدىن تۇرۇپ تاپانچىسىنى بەتلەپ بورھان بەگنىڭ ئالتۇن چىش بىلەن تولغان ئاغزىغا كەپلىدى.
بورھان بەگنىڭ يۈرىگى قېپىدىن چىكىتىپ تامبىلىغا شارىردە سىيۋەتتى، ئاندىن يىغلىغىنىچە «مەن دەي..مەن دەي..» دەپ ۋاقىراپ كەتتى، تىللاخانى كولكە تۇتتۇالدى، تىللاخان چاندۇرماي گەپ قىستۇردى:
- ھەي بورھانبەگ! ۋىلادىمىر ئەپەندى سىزنىڭ ئۆيۈڭىزدە نېمە بارلىغىنى بىلمەي كەلگەنمىدۇ؟سىزگە جان لازىممۇ ياكى يېنىڭىزدىكى بايلىقمۇ؟ سىزگە شۇنىمۇ دەپ قويايچۇ ۋىلادىمىر ئەپەندىگە ئادەم ئۆلتۈرۈش قۇشقاچنىڭ بوينىنى ئۈزگەندەكلا بىر ئىشكەن، مەن بۇنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن !
- مەن...دەي ...مەن ...دەي ! ماڭا رەھىم قىلىڭلار...
- ئەمىسە بىرنى قالدۇرماي ئېيت، مىنىڭ ۋاقتىم قىس ئىتنىڭ بالىسى! ـ دېدى ۋىلادىمىر قولىدىكى تاپانچىنى بورھانبەگنىڭ ئېغىزىدىن سۇغۇرۇپ ئېلىپ ئورنىغا بېرىپ ئولتۇرۇپ.
- ئۆيدە بار زىخچا ئالتۇن ئىككى ساندۇق، نەخ پۇل ئۈچ چامادان، يەنە ئازراق ئالماس بار...
بۇ قېتىم بورھانبەگ راست گەپ قىلغان ئىدى، ۋىلادىمىر ئۇنىڭغا بۇيرۇق قىلدى:
- ھازىر ئۆيۈڭدە بار خىزمەتچىڭ قانچە؟
- ئۈچى بار ئەپەندى...
- سەن مۇشۇ يەردە تۇرۇپ ئۇلارغا ئېيت ماڭا لازىملىقلارنى ئۆينىڭ ئالدىدىكى مەپىگە باسسۇن، بىرى كەم بولۇپ قالسا ئىت كاللاڭنى يەنچىيمەن، بىلدىڭما؟
- ماقۇل...ماقۇل...مەن چۈشەندىم ۋىلادىمىر ئەپەندى! ـ بورھانبەگ كۆزىدىكى ياشلارنى ئالقىنىدا سۈرتۈپ دەسسىگەن گىلەمگە پۈتلاشقىنىچە دەرىزە تۈۋىگە بېرىپ دەرۋازا تۈۋىدىكى خىزمەتچىلەرگە ۋاقىردى- ئە...ئە...ئەخمەتخان!...ھاي...ئەخمەتخان!
ئۆي خىزمەتچىلىرى مېھمانخانىدىكى كاتتا مېھمانلارغا قانداق تەييارلىق قىلىش توغرىسىدا ئۈچى بىر يەرگە كىلىپ گودۇڭشىشىپ تۇراتتى، ياشتا چوڭ ئەخمەتخان بورھانبەگنىڭ ئۆزىنى چاقىرغانلىقىنى ئاڭلاپ يۈگۈرۈپ كەلدى.
- ئەخمەتخان...ماۋۇ ئاچۇقۇشۇمنى ئېلىپ...ھوجرامدىكى تۆمۈر كارۋىتىمنىڭ ئاستىدىكى... نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى... ئىشىك ئالدىدىكى مەپىگە ...تۇلۇق بېسىپ بىرىڭ! باشقىلار ياردەملەشسۇن!
ئەخمەتخان ئاچقۇشنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى، تىللاخان ئەخمەتخاننىڭ كەينىدىن ئەگەشتى. دىگەندەك بورھانبەگنىڭ كارۋىتى ناھايىتى چوڭ پۇختا ياسالغان بىر تۆمۈر ساندۇقنىڭ ئۆزى ئىدى، ئەخمەتخان كارۋاتنىڭ يۈزىدىكى گىلەمنى ئۆرۈپ ياندىكى قۇلپنى ئېچىپ كارۋاتنىڭ ئۈستىن يۈزىنى ئاچتى، دەرۋەقە كارۋاتنىڭ ئىچىدە ياغاچ ساندۇقتىن ئىككىسى، خىرۇم چامادانىدىن ئۈچى ئاندىن كىچىك بىر ساندۇقچە تۇراتتى. تىللاخان ئۆي خىزمەتچىسىنى سىرتقا چىقىرىۋېتىپ خىروم چامادانىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ ئىچىدىكىنى تەكشۈرۈپ باقتى، چامادانىنىڭ ئىچى راستىنلا تىزا-تىزا يېڭى پۇل بىلەن تولغان ئىدى، تىللاخان بىلەن ئۆي خىزمەتچىسى ياغاچ ساندۇقنى كۆتىرەلمىدى، شۇنىڭ بىلەن تىللاخان چىقىپ دەرۋازىنى ئاچتۇرۇپ مەپىنى ھويلىغا ئەكىرگەچ قالغان ئىككى ياش خىزمەتچىنى ئۆيگە باشلاپ ئەكىردى، بۇ قېتىم تۆتى بىر بولۇپ ياغاچ ساندۇقنى كارۋاتنىڭ ئىچىدىن ئاران تەسلىكتە كۆتۈرۈپ مەپىگە باستى، ھەممە نەرسىلەرنى تۇلۇق بېسىپ بولغاندىن كېيىن تىللاخان يۈگرەپ كىرىپ ۋىلادىمىرغا بېشىنى لىڭشىتتى.
- بورھانبەگ دىگەن قوتۇر ئىت!- ۋىلادىمىر ئورنىدىن تۇرۇپ بورھانبەگكە ۋاقىردى - قېنىڭدىن كەچسەم كىچەي لېكىن خىزمەتچىلىرىڭگە ئېيت ھەپتىگىچە ئۆيگە يۈلمىسۇن، ئۆيۈڭدە ھەپتە پانالىنىمەن، ھازىرلا يۇقالسۇن! چۈشەندىڭما؟
- ماقۇل...ماقۇل ھۆرمەتلىك ۋىلادىمىر ئەپەندى، دىگىنىڭىزدەك بولسۇن! ـدىدى بورھانبەگ جېنىنىڭ ساق قالغىنىغا خۇشال بولۇپ ـ ھاي... ئەخمەتخان بۇ ياققا كەل!
ئەخمەتخان ئېگىلگىنىچە مېھمانخانىغا كىرىپ كەلدى.
- ھەپتىگىچە ھەممىڭلار ئۆيۈڭلاردا دەم ئېلىپ تۇرۇڭلار، خېنىمغىمۇ ئېيتىپ قوي ئاتىسىنىڭكىدە تۇرۇپ تۇرسۇن، ئالدىغا ئۆزەم بارىمەن! ھازىرلا كىتىڭلار! ـ بورھانبەگ ئۆزىنىڭ چىرايلىق ئايالىنىڭ ۋە ئۇماق باللىرىنىڭ بۇ ۋەھشى قاتىلنىڭ يېنىدا تۇرۇشىنى ئەسلا خالىمايتتى.
ئەخمەتخان ئاچقۇشنى بورھانبەگكە سۇنۇپ بىرىپ تازىم قىلغان ھالدا مېھمانخانىدىن چىقىپ كىتىپ ھويلىدا ئىش قىلىۋاتقان ئىككەيلەنگە بورھانبەگنىڭ بۇيرىقىنى يەتكۈزدى. ئۇلارمۇ نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي ئەخمەتخاننىڭ دىگىنىدەك قورادىن دەرھال ئايرىلىشتى.
بورھانبەگنىڭ ھەشەمەتلىك سارىيىدا پەقەت ئۈچەيلەنلا قالدى. ۋىلادىمىر قورقۇپ چىرايىدا جان قالمىغان بورھانبەگكە ۋاقىردى:
- بېرىپ دۇنيارىڭنى يۇشۇرغان يەرنى ماڭا كۆرسەت ئىت بەچچە!
بورھانبەگ دىر-دىر تىترىگىنىچە ئۇلارنى ئەگەشتۈرۈپ ھوجرىسىغا باشلاپ ئاچىقتى. تۆمۈر كارۋاتنىڭ ئىچى قۇپقۇرۇق تۇراتتى. ۋىلادىمىر تىللاخانغا ئىشارەت قىلدى، تىللاخان باشتا دىيىشۇالغىنى بۇيىچە تەييارلىۋالغان ئارغامچىسى بىلەن ئۇنىڭ پۇت-قولىنى چىڭ باغلىدى.

ۋىلادىمىر ياندىكى يېغىلغان تاۋار-دۇردۇندىن ئېتىلگەن يوتقان-كۆرپىدىن بىر -ئىككىنى كارۋاتنىڭ ساندۇقىغا يىپىپ سالدى، ئاندىن بورھانبەگنى ئىتتىرگىنىچە كاۋاتنىڭ چوڭ ساندۇقىغا ياتقۇزدى، بورھانبەگ ساندۇقنىڭ ئىچىدە سىڭايان يېتىپ يىغلاپ يالۋۇرۇشقا باشلىدى:

- جېنىم ۋىلادىمىر ئەپەندى، مەن خوش بولۇپ قالاي، مىنىڭ كىچىك باللىرىم بار، مىنىڭ بىر قۇشۇق قېنىمدىن كەچسىڭىز، مەن يەنە كېمىنى تەييار قىلاي...نەچچە كۈنگە قالماي ھەممىنى تەييار قىلىمەن...

- بورھانبەگ! - بۇ قېتىم ۋىلادىمىر ئۆلچەملىك تۈركمەن تىلىدا ۋاقىردى،- سەن تۈركمەنلەرنىڭ يۈزىنى تۆكتۈڭ، زالىم رۇسلارنىڭ چاتىرقىدىن چىقماي ئۈزەڭنىڭ نەپسى ئۈچۈن ۋىجدان-غۇرۇرۇڭنى بىر ياقىقا قايرىدىڭ! ئېيتقىنا ۋەتەن ئۈچۈن، مىللىتىڭ ئۈچۈن، دىنىڭ ئۈچۈن كۈرەش قىلغانلارنىڭ ئۈششاق باللىسى يوقمىدى؟ ئۇلارنىڭ ئاتا-ئانىسى، خۇتۇن -سىڭىللىرى يوقمىدى؟ ئۇلارنىڭ ئىسسىق ئۆيى يوقمىدى؟ئۇلار كىمنى دەپ جەڭ قىلدى بورھانبەگ؟! يىگىتلىرىمىزدىن ئوتتۇز نەچچىسى زالىم رۇسلارنىڭ قولىدا تاغدا ئاچلىقتىن، سوغۇقتىن قىياناپ ئۆلتۈرۈلدى، ئەكسىچە سەن بىر تۈرۈكمەن تۈرۈپ نىملەرنى قىلدىڭ؟! سىنىڭ بۇ بايلىقىڭنى ساڭا كىم بەرگەن، بۇ بايلىقىڭنى مۇشۇ خەلقىڭ بەرمىگەن بولمىسا رۇسلار ساڭا ئاسماندىن پۇل تاشلاپ بىرەمتى؟ ئېيتقىنا قېرى مۇناپىق، خەلقىڭگە يۈز كىلەلەمسەن؟ شېھىت بولغان ئەشۇ قېرىنداشلىرىڭغا يۈز كىلەلەمسەن؟! كۇچا كويلاردىكى يېتىم بولغان ئەشۇ باللارغا يۈز كىلەلەمسەن؟!

- مەن ...مەن...مەن ئېزىپتىمەن، مىنى شەيتان ئازدۇرۇپتۇ...

- ئاغزىڭنى يۇم ئىپلاس مۇناپىق ! ساڭا ئۇلۇممۇ ئازلىق قىلىدۇ...

پاشاخان شۇنداق دىگىنىچە قاتتىق غەزەپلىنىپ ياندىكى ياستۇقتىن بىرنى ئېلىپ بورھانبەگنىڭ يۈزىگە بېسىپ تۇرۇپ تاپانچىنىڭ ئۇچچىنى ياستۇقنىڭ ئىچىگە مىختىغىنىچە تاپانچىدىن بىر پاي ئوق ئۈزدى. تاپانچا مەخمەل ياستۇقىقا قادىلىپ ئېتىلغاچقا ئوق ئاۋازىمۇ بۇ ھوجرا ئۆيىنىڭ سىرتىغا تۈزۈك چىقمىغان ئىدى، ئوقمۇ بورھانبەگنىڭ ئېغىزىدىن كىرىپ ئۇدۇل مىڭىسىدىن چىكەتكەچكە بىر پاي بىلەنلا غىڭ قىلىشقىمۇ ئۈلگۈرمەي جان تەسلىم قىلغان ئىدى.

- ئاكا خويمۇ ياخشى قىلدىڭ، ئەمدى بۇنىڭ بايلىقى بىزنىڭ ئويلىغىنىمىزدىنمۇ جىق چىقىپ قالدى، كېيىنكى قەدەمنى قانداق باسىمىز؟- دېدى تىللاخان ئاكىسىغا تەسەللى بىرىپ گەپنىڭ تىمىسنى يۆتكەپ.

- ئەسلى بۇ ئىتنىڭ ئۈششاق باللىرىنى ئويلاپ قېنىدىن كىچەيمۇ دەپ ئويلىغان ، قارىسام شېھىتلىرىمىزغا يۈز كىلەلمەيدىكەنمىز، بۇگۈن بۇنى قويۇۋەتسەك ئەتە رۇسلارنىڭ كەتمىنىنى چاپىدىغان مۇناپىقلاردىن يەنە نەچچىسى چىققۇدەك، شۇڭا بۇنى خەلىققە ئىبرەت قىلىش كىرەككەن...

- بۇمۇ بولدى ئاكا، ئەمدى...

- ئەمدى بىز ھەپتىگىچە خاتىرجەم ، يۈر! قالغان گەپنى يولدا دىيىشىمىز!

ئۇلار كارۋاتنىڭ يۈزىنى ئەسلىدىكىدەك ھالەتكە ئەكىلىپ يىپىپ قويۇپ بايلىق بېسىلغان مەپىنى ھەيدىگىنىچە دەرۋازىنىڭ تېشىدىن قۇلۇپلاپ بورھانبەگنىڭ قوراسىدىن ئايرىلىشتى.

ئۇلار شۇ ماڭغىنىچە ئالتۇنلارنىڭ ئېغىرلىقىنى كۆتۈرەلمەي كامىرى ئېتىلغان مەپىنى ھەيدەپ بىر ئۆستەڭنىڭ بويىغا يىتىپ باردى، ۋىلادىمىر چىچىدىكى سىرىق بۇياقنى ئېقىن سۇدا يۇيۇپ چىقرۋېتىپ ئەسلىدىكى پاشاخانلىق ھالىتىگە قايتتى، ئاندىن ئۇلار شەھەرگە يېقىن بىر مۇساپىرلار مازىرىنى سۈرۈشتە قىلىپ شۇ يەردىكى گۆر كولۇغۇچىلارغا يۇقىرى ھەق بېرىپ بىر ئۇرانلىق كولاتتى، ئوران شامغا قالماي پۈتۈپ بولدى، ئۇلار كەچتە ئاسما چىراقتىن پايدىلىنىپ ئىنسى-جىن يوق بۇ مازارلىقتا ئىككى ساندۇق زىخچا ئالتۇننى ناھايتى تەسلىكتە ئاز-ئازدىن يۆتكەپ ھېلىقى ئۇرانغا دەپنە قىلدى، ئاندىن خارەتلەرگە ئاتاپ ياساتقان سالاسۇنغا تۈركمەنچە«ئاتام ئەلى شەيخنىڭ ياتقان يىرى جەننەتتە بولغاي!» دىگەن جۈملىنى پىچاقتا ئويۇپ چىقتى، سالاسۇننى قەبرىگە ماسلاشتۇرۇپ قويغاندىن كېيىن ئۇلار بۇ مازارلىقتىن ئايرىلدى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئۇلار قايتىش يولدا كۈتۈلمىگەن ئىشلارنىڭ يۈز بېرىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن شەھەردىكى كونا ئۆي-جابدۇقلىرىنى ساتىدىغان دۇكاندىن چوڭ بىر كونا ياغاچ ساندۇقنى سېتىۋالدى، خارەت ئۇستامغا دەپ ساندۇقنىڭ ئىچى يۈزىگە ماس كىلىدىغان بىر ياغاچ تاختاينى ياساتقۇزۇپ چامادانىدىكى پۇللار بىلەن ئالماسلارنىڭ ھەممىسىنى ساندۇقنىڭ ئاستىغا رەتلىك تىزىپ چىققاندىن كېيىن ھېلىقى تاختاينى تىزىلغان پۇللارنىڭ يۈزىگە يىپىپ ياندىن مېخلىۋەتتى، ئاندىن ساندۇقنىڭ بوش يىرىگە بازاردىن زېغىي-زاغۇن سېتىۋېلىپ ساندۇقنى لىقلىدى.

مانا مۇشۇنداق قىلىپ ئۇلار چۈشكە قالماي ئاپتۇۋۇز بىلەن بۇ شەھەردىن ئايرىلىپ تۆت كۈندە ئۆز يۇرتى ئاستانىگە بىخەتەر يىتىپ كەلدى.

مۇناپىق بورھانبەگ ئۆلتۈرۈلۈپ ھەپتىدىن كېيىن ئۇنىڭ ئۆيىگە خۇتۇن باللىرى ۋە ئۆي خىزمەتچىلىرى پەيدا بولدى، ئۇلار ھويلىدىكى سېسىغچىلىقتىن تىنالماي ئاخىرى بورھانبەگنىڭ سېسىپ كەتكەن جەسىتىنى تۆمۈر كارۋاتنىڭ ئىچىدىن تاپتى، يۇرت-مەھەللە بۇ خوشخەۋەرنى قۇلاققا يەتكۈزدى، پۈتۈن تۈركمەنىستان بۇ خۇشاللىقتىن ئېغىزىنى يۈگەپ تۇرۇپ كۈلۈشتى، رۇسلار لىۋىنى

لۇنگە چىشلەپ ۋىلادىمىر دىگەن ئەبلەخنى ئىزدەشنى تېخمۇ كۈچەيتتى.

* * * * *

ئۇلار ئاستانىگە يىتىپ كەلگەندە شەھەرنىڭ ۋەزىيىتى ئىنتايىن جىددىيلىشىپ كەتكەن بولۇپ ئۇلاربۇ پۈللارنى كونا ياغاچ ساندۇققا زىبغىي-زاغۇننىڭ ئاستىغا قاچىلاپ ياخشى قىلغان ئىدى، چۈنكى يول بۇيى تەكشۈرۈلمىگەن ساندۇق شەھەرگە كىرگەندە ناھايىتى تەپسىلى تەكشۈرۈلىۋاتاتتى. پاششاخان شەھەردە ۋەزىيەتنىڭ بۇنداق چىڭ بولۇپ كىتىشىنىڭ سەۋەبىنى بىكەتتە بىرسىدىن ئاڭلاپ ئاندىن چۈشەندى.

ئەسلىدە شەھەرنىڭ ئاۋات گۈزەل كوچىلىرىدىن بىرى بولغان «روسلار كوچىسى»غا ئۈچ كۈننىڭ ئالدىدا ئوت كىتىپ ئوت ۋاقتىدا ئۇچۇرۇلمەي پۈتۈن كوچا كۆيۈپ خارابىگە ئايلىنىپ كەتكەن ئىدى. كۆيۈپ كەتكەن مال-مۈلۈك ھەددى ـ ھىساپسىز بولۇپ نەچچە يۈزلىگەن كاتتا ھەشەمەتلىك ئۆيلەر، نەچچە يۈزلىگەن دۇكانلار بۇ قېتىملىق رەھىمسىز ئوت يالقۇنىنىڭ ئىچىدە كۆيۈپ كۆل بولۇپ كەتكەن ئىدى.ساقچى تەرەپ بۇنىڭ سەۋەبىنى دەسلەپكە قەدەمدە ئىنقىلاپ «ۋەتەننىڭ بىرلىككە قارشى تۇرغۇچى مىللەتچى رەزىل كۈچلەر» قىلغان دىگەن خۇلاسىگە كەلگەن ئىدى، شۇ سەۋەپلىك شەھەردىكى بارلىق تۈركمەن ئاممىسى ساقچىلارنىڭ نەزىرىدىكى «رەزىل كۈچلەر»گە ئايلىنىپ قېلىۋاتاتتى.

ئۇلار كەچكە يېقىن ئۆيگە ساق-سالامەت يىتىپ كەلدى، باللار ئىككى كۈندىن بىرى مەشىق مەيدانىغا بارالماي ئۆيدە قاپسىلىپ ئولتۇرۇپ زىرىكىپ قالغاندەك قىلاتتى، ئۇلار پاششاخان بىلەن تىللاخاننى كۆرۈپ باشقىچە خۇشال بولدى، لېكىن زىرەك پاششاخان باللارنىڭ كۆزلىرىدىن ئازراق بىر نۇرماللىسىزلىقنى سىزىپ قالدى، باللار ئۆزلىرىنىڭ ئاتامانلىرىدىن بىر ئىشنى يۇشۇرۋاتقاندەك قىلاتتى.

ئاخشىمى ياتار چاغدا پاششاخان ئۇكىسى بىلەن پاراڭلىشىپ ئۇنىڭغا يىڭى بىر گەپنى ئېيتتى:

- سەن ھىس قىلدىڭمۇ؟
- نىمنى دەيسەن ئاكا؟
- باللارنىڭ كۆزلىرىدىن بىر نىمنى بايقىمىدىڭمۇ؟
- ياق...مەن دىققەت قىلمىدىممۇ يا! ـ دېدى تىللاخان ئاكىسىنىڭ سۇئالىدىن ئەجەپلىنىپ.
- قارىسام، ـ دېدى پاششاخان ئۇلۇق كىچىك تىنىۋېتىپ تىللاخانغا ئۆرۈلۈپ قاراپ ـ باللار كۆزلىرىنى مەندىن ئېلىپ قېچىۋاتقاندەك قىلىدۇ، گەپلىرىمۇ تازا قۇلاشمىغاندەك، ئۇلار ئىشقىلىپ مەندىن بىر نىمنى يۇشۇرۋاتىدۇ، مەن ھېچنىمىسىنى بىلەلمىدىم، ياكى ئۇلارنىڭ چېنىقىش مەيدانىغا بارغۇسى يوقمىدۇ ياكى مەندىن نارازى بۇلىۋاتامدىغاندۇ؟!
- ئاكا ئۇنداق ئويلاپ كەتمە! ـ دېدى تىللاخان ئاكىسىغا تەسەللى بىرىپ. ئۇلار سەندىن بەك رازى، مەن نەچچە قېتىم ئۇلارنىڭ ھەر قېتىملىق دۇئاسىدا سىنىڭ ئىسمىڭنى ئاتايدىغانلىقىنى ئاڭلاپ قالدىم، بۇ باللار يىتىم بولغىنى بىلەن باغرى بەك يۇمشاق، بەك ئەقىللىق، ئاق-قارىنى مەندىن بەك پەرىق ئىتىدۇ، ھەرگىز ئۇنداق ئويلىما!
- ئۇكام، ئېيتقانلىرىڭغۇ توغرا، باللارنىڭ زىرەكلىكىنى ئۇبدان بىلىمەن، لېكىن سەن بۇلاردىن گەپ ئېلىپ باق، ئىشقىلىپ كۆڭلۈم بىر نىمنى تۇيۇپ تۇرىدۇ...
- توختا...ياكى بولمىسا مەن ھازىر چىقىپ ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى كولگۇنچەك ئەيسابەگدىن ئەھۋال ئىگىلەپ باقايمۇ-يا؟!
- مەيلى شۇنداق قىلغىن، بولمىسا كېچىچە ئۇيقۇم قاچىدىغاندەك تۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ ئۇيقۇسىنى بۇزارمىزمۇ ئەمدى؟
- ھېچقىسى يوق ئاكا، مەن ھازىرلا كىرىمەن!

تىللاخان ئۇخلاش كىيىمى بىلەن يوتقاندىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ كەتتى، ئۇ مىھمانخانىدا ئۇخلىۋاتقان ئەيسابەگنى چاقىردى، باللار تېخى ئۇخلىمىغان ئىدى، ئەيسابەگ ئورنىدىن تۇرۇپ تىللاخانغا ئەگىشىپ ھويلىغا چىقتى.

- ئەيسابەگ يۈرە كەپتەرخانىغا چىقمىز! ـ دېدى تىللاخان ئالدىدا شوتىنىڭ بالدىقىغا دەسسەپ.

ئۇلار كەپتەرخانىنىڭ ئالدىدىكى كۈزدە ئاپتاپ ئىسسىنىشقا قۇيۇپ قويغان چوڭ كارۋاتقا كىلىپ ئولتۇردى، بۇلۇتسىز ئاسماندىكى يۇلتۇزلار بىر-بىرىدىن بەس تالاشقاندەك جىلۋە قىلىشاتتى.

- ئۇكام ئەيسابەگ، ـدىدى تىللاخان ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ. ئاكام ئۇ سىلەردىن ئاغرىنىپ قالغاندەك تۇرىدۇ، ئۇ ھېلىلا سىلەرنىڭ گىپىڭلارنى قىلىپ شۇنداق ئازابلىنىپ كەتتى، ئۇ سىلەرگە بەكلا ئامراق، بۇنى سىلەر ئۇبدان بىلىسىلەر، ئۇنىڭ دىيىشىچە سىلەر بىر ئىشنى ئۇنىڭدىن قاچۇرۋاتقان ئوخشايسىلەر، ماڭا راست گىپىڭنى ئېيتقىنا ، زادى ئاراڭلاردا نېمە ئىش بولدى؟
- ئاكا...بۇ...باللار ئۇ... ئەيسا بەگ تۇپۇكنى يۇتۇپ گاچىلىششقا باشلىدى. مەن سىزدىن گەپ يۇشۇرمايمەن ئاكا، لېكىن باللار ئۇلار...بۇنى ھېچقايسىمىز دىمەس بولغان شۇ!
- ھەي ئەيسا بەگ! ـدىدى تىللاخان ئۇنىڭ گىپىنى ئاڭلاپ كۈلۈپ كىتىپ. ئاكامنى ئويلاپ قوي، ئۇ قاچان سىلەرگە ئاچچىقلانغان، ئۇ بۇ كىچە ياخشى ئۇخلىيالمىسا، ئەتىلىككە ئاغرىپ قالسا بىز قانداق قىلىمىز، ئەمدى راستىنى ئېيتە، بىزگە دىمىگۇدەك نېمە ئىشتى ئۇ؟

- ئەمسە ساڭا دەي ئاكا، باللارغا ئۆزەڭ بىر نېمە دەرسەن! ـ دېدى ئەيسابەگ كاللىسىنى قاشلاپ تۇرۇپ ـ قايسى كۈنى مەشىق مەيداندىكى مۇئەللىم بىز باللارنى ئۆز ئارا مۇسابىقىگە سالغان ئىدى، بىز ئۇيان-بۇيان بولۇپ ئاخىرى رۇس باللار بىلەن ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىگە چۈشۈپ قالدۇق، ئۇ رۇس ھارىمىنىڭ ھەقىقەتەن كارامىتى باركەن، ئۇ ھەممىمىزنى يېڭىپ بىزنى يەرگە قارىتىشقا باشلىدى، نۆۋەت بىزنىڭ ئارىمىزدىكى ھەسەنبايغا كەلگەندە بىز كۆزىمىزنى يۇمۇپ ئولتۇردۇق، چۈنكى ھەسەنباينى سەنمۇ بىلىسەن، ئۇ ئادەتتە بەك يۇۋاش ئىدى، كىم بىلسۇن، يۇۋاشنىڭ مۈڭگۈزى ئىچىدىكەن ئەمەسمۇ، ھايىنى-ھۇيت دىگۈچە ھېلىقى رۇس ئىتنى يەرگە چاپلاپ قويىدى دىگىنە، ھەممىمىز بۇ غەلبىنى تەبرىكلەپ ئۆيگە مېڭىش يولىدا رۇسلار كوچىسىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كىتىۋاتساق، بۇ رۇس ئىتى يىغىلغىنىغا تەن بەرمەي بىر مۇنچە رۇس باللارنى يىغىپ ئالدىمىزنى توستى، شۇنىڭ بىلەن ئىككى تەرەپ بولۇپ تۇتۇشۇپ كەتتۇق، كۆرۈۋسقا كەلگەن تۈركمەن باللاردىن بىر مۇنچىسى بىز تەرەپتە تۇردى، بىز ئۇلارنى راسا سېلىۋاتاتتۇق، تۇيۇقسىز بۇ ئىتنىڭ باللىرى ئاۋۇپ كەتتى، قارىساق ئۇلارنىڭ ئاكىلىرىدىن باشلاپ دادىسىغىچە مەيدانغا چۈشۈپتۇ، ھەممىسىنىڭ قولىدا كالتەك، كۆزنى-يۇمۇپ ئاچقىچە ئۇلار بىزنى كالتەك بىلەن دۇمباللاپ قوپالماس قىلىۋەتتى، بىر چاغدا ئامانلىق ساقلىغۇچى دىگەن نىمىلەر كەپتىكەن، ئۇلار كالتەك تۇتقانلارنى تۇتۇش ئۇياقتا تۇرسۇن،تېخى ئۇلارغا يان بېسىپ بىزنىڭ قولىمىزغا كويزا سېلىۋاتىدۇ، ئەھۋالنى چۈشەندۈرسەك، گېپىمىزنى ئاڭلىماي ئاغزىمىزغا مىلتىقنىڭ پەيىنگى بىلەن ئۇرىۋاتىدۇ، ساقچى دىگەن نىمىلەر ئۇلاردىن ئۆتە ئۇسال نىمىلەركەن، ئۇلار بىزنى ئاپىرىپ يەنە بولدى دىگۈچە ئۇرۇپ ئاندىن يولغا سېلىۋەتتى، يىگەن تاياقىمىز ئۆزىمىزنىڭ بولدى، كەچتە ئۆيگە كىلىپ بۇ ئاچچىقنى يۇتالمىدۇق، شۇنىڭ بىلەن ئەتىسى...

- ھە دىگىنە ئەتىسى نېمە بولدى؟ ـ دېدى تىللاخان ئىشنىڭ ئايىغىنى ئاڭلىغۇسى كىلىپ.

- ئەتىسى... ـ دېدى ئەيسابەگ گېپىنىڭ ئايىغىنى كولۇپ داۋاملاشتۇرۇپ ـ ئەتىسى كۈندۈزى بىز كالتەكنىڭ ئاغرىقىغا چىداپ رۇسلار كوچىسىنى ئۇبدان كۆزەتتۇق، ئۇ يەردىكى دۇكان-سارايلارنى، ھەشەمەت داچىلارنى بىرمۇ-بىر كۆرۈپ چىقتۇق، ئۇلارنىڭ بىزدىن گۇمان قىلىپ سالماسلىقى ئۈچۈن بىز بىر ھەپتىنى چىداپ ئۆتكۈزدۇق، ئۈچ كۈننىڭ ئالدىدا تۈن يېرىم بولغاندا بەشىمىز رۇسلار كوچىسىغا باردۇق، ئالدى بىلەن ئۇلارنىڭ سۇ تۇربىسىنىڭ مەنبىيىنى ئىتىۋەتتۇق، ئۇلارنىڭ باش تۇربىنى يەنە ئېچىپ سالماسلىقى ئۈچۈن تۆمۈر كىسىش ھەرىسى بىلەن باش تۇربىنىڭ چۆرۈيدىغان يۇملاق قولىقىنى تۈۋىدىن كىسىۋەتتۇق، شۇنىڭ بىلەن بۇ كوچىنىڭ بارلىق سۈيى ئىتىلدى، ئاندىن شەھەرلىك ئوت ئۆچۈرۈش ماشىنىسىنىڭ بۇ كوچىغا كىرىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن بۇ كوچىلاردىكى تېلىفون سىمىنىڭ باش كاللىسىنى تاپتۇق، ئۆي ـدۇكانلاردىن چىققان تېلىفون سىملىرىنىڭ ھەممىسى يىغىلىپ كوچىنىڭ شىمالىدىكى بىر تۈۋرۈككە يىغىلىدىكەن، بىرىمىز شۇ تۈۋرۈككە يامىشىپ چىقىپ ئالدىن تەييارلىۋالغان تۆمۈر كىسىدىغان قايچا بىلەن سىملارنىڭ ھەممىسنى كىسىپ چىقتۇق، شۇنىڭ بىلەن بۇلار ئوت ئۆچۈرۈش ئىدارىسى بىلەن ئالاقىلىشالمايدىغان بولدى، ئىككىنچىسى ئىشنى تېخىمۇ پۇختا قىلىش ئۈچۈن كوچىنىڭ كىرىش ئېغىزىدىكى قاتار كەتكەن سوگەتلىكنى كىسىپ يولغا ياتقۇزىۋەتتۇق، ئۇ چوڭ سوگەتلەرنى كىسىشتە مايلامچىلىق تىجارەت قىلغاندىكى ئايلىقىمىز شۇنداقلا باتتى دىگىنە، ئۇنىڭغا مۇتۇرلۇق ياغاچ كىسىش ھەرىسىدىن ئىككىنى سېتىۋالغان ئىدۇق، يېرىم سائەتكە قالماي ئۇنىڭدىن پايدىلىنىپ بىلمەدەك سوگەتتىن بەش-ئالتىنى يولغا ئۆرىۋەتتۇك، ئامانلىق ساقلىغۇچى دىگەن نىمىلەرمۇ شەكلىگە شەھەر ئايلىنىدىكەن، كېچىسى شۇنچە ئاۋاز چىقرىپ دەرەخ كەسسەك بىرسىمۇ كىلىپ قويمىدى، شۇنىڭ بىلەن كۈندۈزى ئېلىپ قويغان بىر تۇڭ بىنزىننى قول ھارۋىسىغا بېسىپ رۇسلار كوچىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئەكىرىپ بەشىمىز بەش چىلەكتە دۇكانلارنىڭ ئالدىغا بۆلۈشۈپ تۆكتۇق، سەرەڭگىنى ياققاندەك قىلىۋىدۇق، ئاسمان پەلەك ئوت بىردەمنىڭ ئىچىدە كوچىنىڭ بۇ بېشىدىن ئۇ بېشىغىچە گۆركىرەپ تۇتۇشۇپ كەتتى، بىزمۇ ئوتنىڭ ئىچىدە قېلىپ ئاران جېنىمىز ئېلىپ قاچتۇق، كىم بىلسۇن بۇ ئوت دىگەن نەرسىنىڭ يامانلىقىنى، بىز دۇكانلارغا ئوت قويدۇق دەپ ئويلاپتۇق، ئەتىسى كىلىپ قارىساق بۇ ئوت دۇكانلارغا تۇتاش بولغان كەينىدىكى رۇسلارنىڭ تۇرالغۇ ئۆيلىرىگە بەكراق تۇتۇشۇپ كىتىپتۇ، ئاڭلىساق بۇ كوچىغا يېقىن يەردىكى ئاھالىلەر بۇ ئوت يالقۇننى كۆرۈپ ئوت ئۆچۈرۈش ئىدارىسىغا تېلىفون قىپتىكەن،ئۇلار بۇ تېلىفوننى ناھايىتى كېچىپ ئاڭلىغاچقا بۇ يەرگە كىلىپ سوگەت دەرەخلىرىنى يۆتكەپ بولغىچە ئوت بۇنىڭغا ساقلىماپتۇ، بولغان ئىش مۇشۇ ئاكا...

- ۋاي خۇدايىم ئۇكام، شۇنداقمۇ تەۋەككۇلچىلىك قىلغان بارمۇ ئەمدى؟!ـ دېدى تىللاخان پىشانىسىنى تۇتۇپ بۇ كەپىىز باللارنىڭ قىلغان ئىشدىن ھاڭ-تاڭ قېلىپ بېشىنى ئىككى يانغا چايقاپ ـ ساقچىلار سىلەرنى ئىزدىمىگەندۇ؟

- ئىزدىدى، ئۇلار جانبازلىق سارىيغا بېرىپتىكەن، ھەممىزنى يىغىپ بۇ ئوت قويۇش ئىشىنىڭ شامىسىنى ئاڭلاپ قالساڭلار بىزگە خەۋەر قىلىڭلار، ناھايىتى كاتتا سۇيۇنچە بىرىمىز دېدى شۇ!

- شۇنداق قىلىپ سىلەر بۇ ئىشنى بىزدىن يۇشۇرماقچى بولغانمۇ؟

- ھەئە، بىز بۇ گەپنى ئىككىڭلارغا دىمەس بولغان، ناۋادا بۇ گەپ قايسىمىزنىڭ ئېغىزىدىن چىقىپ قالسا، شۇ توڭغۇز بۇلىدىغان بولغان، مانا چاتاقنىڭ چوڭى چىقتى ئاكا! ئەمدى باللارغا نېمە دەرمەن؟

- بۇنى دىگىنىڭ ياخشى بولدى، چوڭ چاتاقنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ھەرقانداق ئىشنى ئاكىمىزدىن يۇشۇرماسلىقىمىز كىرەك، ئىسىڭدە بولسۇن يەتتىمىزنىڭ پۇتى بىر ئۇتۇكتە ئۇكام، ساڭا تەگكەن تاياق ھەممىمىزگە تىگىدۇ، ھەممە ئىشتا ئاكام پاششاخاننىڭ ئاغزىغا قارايلى، ئۇ بوش ئادەم ئەمەس، بىلدىڭمۇ؟

ئۇلار شۇنداق دىيىشىپ ئۆگزىدىن چۈشتى، ئەيسابەگ ياتىقىغا كىرىپ كەتتى، تىللاخان كۇلۇپ پىشانىسىنى تۇتقىنىچە پاشاخانىنىڭ يېنىغا كىرىپ كەتتى.

- ھە قانداق، يېڭىلىق بارمۇ؟ - دېدى پاشاخان چىراقنى ياندۇرۇپ ئۇكىسىنىڭ كۈلۈپ كىرگىنىنى كۆرۈپ.

- ئاۋال چىراقنى ئۆچۈرە ئاكا، گەپنىڭ قىززىقى ئەمدى چىقتى.

پاشاخان توكنى ئۆچۈردى. تىللاخان ئاكىسىنىڭ قۇلىقىغا ئېغىزىنى يېقىپ ئېيتتى:

- بۈرۈن چىققان قۇلاقتىن كېيىن چىققان مۈڭگۈز ئېشىپ كېتىپتۇ دىگەندەك بىر ئىش بوپتۇ ئاكا - دېدى تىللاخان پىخىلداپ كۈلۈپ - رۇسلار كۈچىسىدىكى ئوتنى بۇ كاساپەتلەر قويۇپتىكەن ئەمەسمۇ؟!

- ئاپلا ماۋۇ ئىشنى ئەمدى!. - دېدى پاشاخانمۇ ئالقىنى بىلەن پىشانىسىگە ۋاقىدە بىرنى قويغاچ،- كۆڭلۈمگە شۇنداق بىر كىلىۋىدى لېكىن بۇنداق چوڭ ئىش بۇلارنىڭ قولىدىن ھەرگىز كەلمەس دەپ ئويلاپتىمەن!

- نىمىسىنى دەرسەن«كۆزگە ئىلمىغان چۈماق قاشانى يېرىپتۇ» دەپ تېخى ھەممىنى ئاڭلىمىدىڭ...

تىللاخان ئەيسابەگدىن ئاڭلىغان پۈتۈن تەپسىلاتلارنى ئاكىسىغا بىرمۇ-بىر ئېيتىپ بەردى، بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان پاشاخان ئاخىرىدا كۈلۈپ كىتىپ :

- بوپتۇ بۇلارمۇ چوڭ بوپتۇ، ئۇقۇغان كىتاپلىرى بىكارغا كەتمەپتۇ، ئەمدى بۇندىن كېيىنكى ھەركىتىمىزگە بۇلارنىمۇ قاتناشتۇرايلى، ھازىردىن باشلاپ يۈرىگى قاتسۇن!

ئاكا-ئۇكا ئىككەيلەن باللارنىڭ بۇ قېتىملىق ئوت قويۇش ھەركىتىدىكى زىرەك ھەم باتۇرلىقىغا قايىل بولۇپ ئۆزۈنغىچە ھاياجانلىنىپ ئۇخلىيالمىدى تۈن يېرىمدىن ئاشقاندا ئاندىن كۆڭلى خوش ھالدا ئۇخلاپ قېلىشتى.

ئون ئۈچىنچى باپ: تۈركلەر ئىتتىپاقى

ئەتىسى سەھەردە پاشاخان باللار بىلەن مەسچىتتىن يېنىپ مىھمانخانا ئۆيىگە يىغىلدى، باللار ئاخشام ئەيسابەگدىن مەخپىيەتلىكىنىڭ ئاشكارىلىنىپ قالغانلىقىنى بىلگەچكە پاشاخان ئەمدى بىزنى تەنقىد قىلىدىغان بولدى دەپ ئويلاپ قالغان ئىدى.

- يىگىتلەر! - دېدى پاشاخان ناھايىتى كۆتىرەڭگۈ ھالدا تىللاخان بىلەن ئاخشام دىيىشۋالغىنى بۇيىچە باللارغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ - ئىشلىرىڭلارنى ھەممىنى ئاڭلىدىم، يارايسىلەر! ئەمدى مانا ھەقىيقى تۈركمەن يىگىتلىرىگە ئوخشىدىڭلار! - باللار پاشاخانىنىڭ ئۆزلىرىنى ماختىۋاتقانلىقىنى بىلىپ ئۆز قۇلىقىغا ئىشىنەلمەي بىر-بىرىگە قارىشىپ كۈلۈمسىرەپ تۇرۇشتى - بۇ قېتىمقى ھەركىتىڭلار سىلەرنىڭ پىشىپ يىتىلگەنلىكىڭلارنى چۈشەندۈرىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە پىلانىڭلار ناھايىتىمۇ مۇكەممەل تۈزۈلۈپتۇ، شۇ سەۋەپتىن ھەركىتىڭلار زور غەلبىگە ئېرىشتى، سىلەرگە ئايان رۇسلارنىڭ زىمىنىمىزدا قىلمىغان ئەسكىلى قالمىدى، بايلىقلىرىمىزنى بۇلاڭ-تالاڭ قىلىشنى بارغانسىرى كۈچەيتتى، بۇپتۇ بىز ئۇنىڭغىمۇ مەيلى دىدۇق، ئەمما ئۇلار بۇنىڭلىق بىلەن بولدى قىلمىدى، ئەمدىلىكتە بىز تۈركمەنلەرنى ھايۋانىنىڭ ئورنىدا كۆرۈشكە باشلىدى، ئۇلار بىزنىڭ مەدىنىيىتىمىزگە، ئۆرۈپ -ئادىتىمىزگە بوزغۇنچىلىق قىلدى، ئۇلار ئۆزىنىڭ ۋەتىنىدە «تۈركمەنىستاننى ئېچىش» دىگەن قۇرۇق شۇئارنى كۆتۈرۈپ چىقىپ زور كۆلەملىك رۇس نوپۇسلىرىنى يۆتكەش قىزغىنلىقىنى پەيدا قىلدى، شۇ سەۋەپلىك بىزنىڭ ئانا-سىڭىللىرىمىز ئۇلارنىڭ دىدىكىگە، يىگىت-ئەركەكلىرىمىز ئۇلارنىڭ قۇلىغا ئايلاندى، بىزنىڭ ئادەملىرىمىز مەيلى قانچە ياخشى مەكتەپلەردە ئوقۇپ كەلسۇن ئىشسىز پېتى قېلىۋەردى، ئەكسىچە ئۇلارنىڭ پوقنى ئىككىگە بۆلەلمەيدىغان نان قېپلىرى ھەرقاچان ئەتىۋارلىنىپ ياخشى خىزمەتلەرگە قويۇلدى، ناھاقچىلىقتا چىدىمىغان ئۇقۇمۇشلۇق كىشلىرىمىز بىر -ئىككى ئېغىز ھەق گەپ قىلغىنىغا ئۇلارنى ھەرخىل بەتنام بىلەن تۈرمىگە ئالدى ياكى خىزمەتلەردىن ھەيدىدى، ئۇلار بىز تۈركمەنلەرنى تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە خارلىدى بىزگە ھەدىسىلا «ۋەتەننىڭ بىرلىكىگە قارشى چىققان مىللەتچى ئونسۇر» دىگەن قالپاقنى كىيگۈزۈپ بىزنى خالىغانچە تۇتقۇن قىلدى،خالىغانچە دارغا ئاستى،خالىغانچا تۈرمىلەرگە مەڭگۈلۈك قامىۋەتتى، خەلق ئۆزۈن مۇددەت نادانلىقتا قالغاچقا نىمىنىڭ ئاق نىمىنىڭ قارىلىقىنى ئۆبدان پەرىق ئېتەلمىدى، پەرىق ئەتكەن تەقدىردىمۇ رۇسلارنىڭ دەھشەتلىك تۆمۈر تاپىنى ئاستىدا بېشىنى كۆتۈرەلمىدى، ئەمدىلىكتە بىز تۈركمەن ئەركەكلىرى بۇنىڭغا قاراپ تۇرامدۇق، ئۇلۇغ ئاللاھ بىزنى بۇ زىمىنغا نىمىشقا ئاپرىدە قىلغان؟ بىزنى يەپ-ئىچسۇن دەپمۇ؟ بىزنى ھايۋاندەك ئەتىدىن-كەچكىچە ئۇخلىسۇن دەپمۇ؟ ياق...ياق ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، قۇدرەتلىك ئاللاھ بىزنى دىنىمىزنى قوغداش ئۈچۈن، ۋەتىنىمىزنى قوغداش ئۈچۈن، قىز-ئاياللىرىمىزنى قوغداش ئۈچۈن ياراتقان، بىز ئەمدىلىكتە ئۆزىمىزنى ئەركەك دىيەلەمدۇق؟ بىچارە ئانىلىرىمىز بىر نان ئۈچۈن رەستىلەردە يالاڭئاياق تىلەمچىلىك قىلماقتا، يۈۋاش قىز -سىڭىللىرىمىز بىر تال يىپىنچا ئۈچۈن كۈچا-كويلاردا تىنىنى سېتىپ پاھىشىلىك قىلماقتا، قاراڭلار بىز ئۇلارغا نېمە قىلىپ بېرەلىدۇق، بىز ئۆلسەك ئاللاغا نېمە دەپ جاۋاب بېرىمىز؟! دەپ كەلسەم بولىۋاتقان ناھاقچىلىقتىن ئىچىم قان-يىرىڭغا تولۇپ كىتىگىلىك، ئۇلارنىڭ بىزگە سالغان زۇلۇمىنى سۆزلەپمۇ تۈگەتكىلى بولمايدۇ، باللار سىلەرگە دىسەم بىزنىڭ پەقەت بىرلا چىقىش يولىمىز بار ئۇ بولسىمۇ تۈركمەنىستاننىڭ ئۆزۈل-

كىسىل مۇستەقىللىقى! تۈركمەن خەلقىنىڭ ھەقىيقى ئەركىنلىكى! بىز مۇستەقىللىق ئۈچۈن ئاداققىچە كۈرەش قىلىشىمىز كېرەك، بىز پەقەت مۇستەقىل بولغاندىلا ئاندىن ئىنسانىي قەدرى-قىممىتىمىزنى تاپالايمىز!

ئۈنداقتا بىز مۇستەقىل، ھۆر بولىشىمىز ئۈچۈن نىملەرنى قىلىشىمىز كېرەك؟ بۇنىڭ توغرا جاۋابى شۇكى بىز تۈركمەنلەر جېنى بارلىرىمىز جېنىمىزنى ، پۇلى بارلىرىمىز پۇلىنى، كۈچى بارلىرىمىز كۈچىمىزنى چىقىرىپ رۇسلار بىلەن قارشىلىششىمىز لازىم، ئۇلارغا قاخشاتقۇچ زەربە بىرىپ ئۇلارنى زېمىنىمىزدىن ئۈزۈل-كېسىل قوغلاپ چىقىرىشىمىز لازىم! ئەركىنلىك، ھۆرلۈك يولىدا بىر تال سۈپۈركىنى بولسىمۇ قولىمىزغا ئېلىپ جىھادقا چىقىشىمىز لازىم! مانا مۇشۇنىڭ ئۆزى ئاللاھنىڭ نەزىرىدىكى ھەقىيقى جىھاد، مانا مۇشۇنىڭ ئۆزى ھەقىقى ناماز، مانا مۇشۇنىڭ ئۆزى بىز تۈركمەن مۇسۇلمانلىرىنىڭ ئاللاغا قىلغان ھەقىيقى ئىبادىتىمىز ھىساپلىنىدۇ!

باللار پاشىشاخاننىڭ سۆزلىرىدىن تەسىرلىنىپ كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ رۇسلارنىڭ قىلمىش-ئەتمىشلىرىگە غەزەپلىنىپ مۇشتلىرىنى تۈگۈشمەكتە ئىدى، پاشىشاخان سۆزىنى داۋام قىلدى.

- خوش، بىز ئىزچىل بۇ ھىساپنى ئېلىشنى ساقلىدۇق، چوڭ بولىشىمىزنى ساقلىدۇق، لېكىن قايسى كۈنكى ھەركىتىڭلار بىزنىڭ ئاللاقاچان چوڭ بولغانلىقىمىزنى ئىسپاتلىدى، بىزمۇ ئەمدى بۇنىڭدىن ئارتۇق چوڭ بولمايمىز، بىز بۈگۈننى قەدىرلىشىمىز كېرەك، بىز بىر مىنۇت بۇرۇن ھەركەتكە كەلسەك بىر نەپەر بىيگۇناھ تۈركمەن پۇقراسىنى بىر مىنۇت بۇرۇن قۇتقۇزغان بولىمىز! بىز بىر دەقىقە بۇرۇن قولىمىزغا قۇرال ئالساق بىر دەقىقە بۇرۇن مۇستەقىللىققە ئېرىشكەن بولىمىز! باللار ئىسىڭلاردا بولسۇنكى سىلەر ھەرگىز ئاددى ئادەملەردىن ئەمەس،مۇنداقچە ئېيتساق تۈركمەنىستان خەلقىنىڭ تەقدىرى بىزنىڭ قولىمىزدا، مۇشۇ يەردە تۇرغان يەتتىمىزنىڭ قولىدا! شۇنىڭ ئۈچۈن بىز بۇندىن كېيىنكى ھەرقانداق ھەركەتنى خالىغانچە ئۆز ئالدىمىزغا قىلماسلىقىمىز لازىم، يەتتىمىزنىڭ جېنى ئىزچىل بىر يىپقا باغلىنىپ كەلدى، بۇندىن كېيىنمۇ يەنە بىر يىپقا باغلىنىمىز، ناۋادا بىرىمىزدىن چاتاق چىقسا قالغان ھەممىمىزدىن چاتاق چىقىدۇ دىگەن گەپ، دىمەكچىمەنكى قەتئىي خالىغانچە ھەركەت قىلىشقا بولمايدۇ، يۈرۈگۈڭلار ھەرقانچە قىزىپ كەتسىمۇ قىلماقچى بولغان ئىشىڭلاردىن مەن ياكى تىللاخان ئالدىن خەۋەر تېپىشىمىز كېرەك، بىر تۇتاش بۇيرۇققا بويسۇنىشىڭلار كېرەك! ناۋادا گېپىمگە قايىل بولغان بولساڭلار ماڭا ھازىر ۋەدە بىرىڭلار!

- ئاكا خاتىرجەم بولۇڭ، بىز ئەمدى خالىغانچە ئىش قىلمايمىز!ـ دېيىشتى باللار دىيىشىۋالغاندەك تەڭلا جاۋاب بىرىپ.

- ياخشى بۇرادەرلەر، ھازىر سىلەرگە بىر ئىشنى ئۇقتۇرىمەن. ـ پاشىشاخان ئۆكىسىغا بۇرۇلۇپ قاراپ ئىشارەت قىلىۋىدى، تىللاخان ھەر بىر باللىغا ئۈچ بوغماقتىن پۇل تەقسىم قىلىشقا باشلىدى ـ ئەتە ئەتىگەندىن باشلاپ بىز ھەممىمىز بىر-بىرىمىزدىن ئايرىلىمىز، قولۇڭلاردىكى پۇل سىلەرنىڭ چىقىمىڭلارغا ئازادە يىتىپ ئاشىدۇ، ھەر بىرىڭلارغا بىردىن ۋىلايەت تەقسىم قىلىندى، ئەتىدىن باشلاپ ئۆزەڭلارغا تەۋە رايۇنغا بىرىپ خەلق ئارىسىغا چۆكۈسىلەر، سىلەرنىڭ ئۇقۇغان كىتاۋىڭلار ھەقىقەتەنمۇ كۆپ ئىدى، ئەمدى ئۇلارنى ئەملىيەتكە تەتبىقلايدىغان چاغ كەلدى، ۋاقتىڭلار پەقەت بىر يىل، بۇ بىر يىل ئىچىدىكى ۋەزىپەڭلار بولسا ئۆزەڭلەرگە تەۋە رايۇندىكى رۇس كۈچلىرىنىڭ ئەملىي ئەھۋالىنى شۇنداقلا رۇسلارغا قارشى كۈچلىرىمىزنىڭ ئەملىي ئەھۋالىنى يۇشۇرۇن ئىگەللەش، ئۇندىن باشقا شارائىتى بارلار چەۋەندازلىق ماھارىتىنى پۇختىلاڭلار، بولسا ماشىنا ھەيدەشنى ئۈگۈنىۋىلىڭلار، بۇ جەرياندا ئىگەللىگەن ئەھۋالنى قەتئىي يېزىقچە خاتىرلەشكە بولمايدۇ، خاتىرلىگەن تەقدىرىڭلاردىمۇ چۇقۇم كاللاڭلارغا تىزىۋالغاندىن كېيىن ئەسلىسىنى كۆيدۈرۈۋېتىڭلار! رۇسلارغا قارشى ھەرقانداق ھەركەتكە قاتناشمايسىلەر، سىلەر پەقەت تىجارەتچى نامىدا يۇقارقى ۋەزىپىنى ئۇرۇندايسىلەر، سالاھىيتىڭلارنى قەتئىي ئاشكارىلاشقا بولمايدۇ، كىلەر يىلى مۇشۇ چاغدا مۇشۇ ئۆيدە كۆرىشىمىز، ئىشلاردا ئالاھىدە ئۆزگۈرۈش بولۇپ قالسا بىز سىلەر بىلەن ئالاقىلىشىمىز، ئىسىڭلاردا بولسۇن باللار،بۇ ۋەزىپە قارىماققا ئاددى بولغىنى بىلەن ئەملىيەتتە ئاددى ئەمەس، ۋەزىپىنى ئۆتۈشلۈق ئۇرۇنداش ئۈچۈن قەتئىي پۇلنىڭ كۆزىگە قارىماڭلار، پۇلنىڭ غېمىنى بىز قىلىمىز، بۇندىن كېيىنكى ھەركىتىمىزنىڭ ئۆتۈشلۈق بولۇش-بولماسلىقى سىلەرنىڭ مۇشۇ قېتىملىق ۋەزىپىنى ياخشى ئۇرۇنداش-ئۇرۇندىماسلىقىڭلارغا باغلىق، قانداق باللار؟

- چاتاق يوق ئاكا، گۆل چىقىرىۋېتىمىز! ـ دېيىشتى باللار تولۇپ تاشقان ئىشەنچ بىلەن بىر-بىرىگە قارىشىپ.

شۇنداق قىلىپ ئۇلارنىڭ قىسقا يىغىنى ئاخىرلاشتى، باللار بۇ ۋەزىپىگە ئاتلانغىنىدىن قاتتىق خۇشال بولىۋاتاتتى، ئۇلار ئۆزلىرىنى ھىكايە-رومانلاردىكى باش قەھرىمانلاردەك ھىس قىلىشىپ پۇللارنى يانچۇقىغا سېلىشقىنىچە ئەتىكى سەپەرنىڭ تەييارلىقى ئۈچۈن رەستىگە مېڭىشتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە پاشىشاخان بىلەن تىللاخان بىكەتكە باللارنى ئۇزاتقىلى چىقىپ ئۇلار بىلەن قۇچاقلىشىپ خوشلاشتى، ئاندىن ئۇلار ئۆيگە ئالدىراپ قايتىپ ئۆيدىكى مال-دۇنيانىڭ ئۆزىگە لازىم بولىدىغانىنى ئېلىپ قېلىپ قالغان قىسمىنى شەھەرگە يېقىن جايدىكى چوڭ مازارلىققا يەنى بۇۋىسى جالالىدىن شەيخنىڭ ئۆيى بار مازارلىققا بۇرۇنقى ئۇسۇلى بويىچە كۆمۈپ چىقتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئۇلار يېڭى پىلانى بويىچە پويىز ئىستانسىغا چىقىپ ئۆزىگە لازىم بولىدىغان ئادەمنى ئىزدەشكە باشلىدى، پويىزدىن ئەمدى چۈشكەن بىر رۇس يىگىت سومكىسىنى كۆتۈرۈپ ئۇياق-بۇياققا قارىغىنىچە كىتىپ باراتتى، شۇ چاغدا بېشىغا قىزىل شەپكە كېيگەن كۆزىگە ئەينەك تاقىۋالغان بىر تۈركمەن يىگىت پويىزدىن ئەمدى چۈشكەن بۇ رۇس يىگىتنىڭ ئالدىغا كىلىپ قىزغىن سالام قىلىپ قولىنى ئۇزاتتى.

- ياخشمۇ سز يگت؟ - دېدى قىزىل شەپكىلىك كۆز ئەينەك تۈركمەن يگت راۋان رۇس تىلىدا.
- ھە...ياخشمۇ سز؟ - دېدى جاۋابەن رۇس يگتمۇ بۇ ناتونۇش يگت بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ.
- مۇسكىۋادىن كەلدىڭىزمۇ؟
- ياقەي لېنىنگرادتىن كىلىشىم، سز....
- ھە مەن بىر يەرلىك مۇخپىر يگت، ماڭا سزنىڭ ياردىمىڭىز كېرەكتى، بىلمىدىم ياردەم قىلىڭىزنى سۇنارسىزمۇ؟
- سزگە قانداق ياردىمىم كېرەكتى؟
- سزگە ئۇدۇللا دەۋرەي، گېزىتخانا باشلىقى ماڭا بىر مۇشكۇل ۋەزىپىنى ئارتىپ قويىۋاتىدۇ، شەھىرىمىزدە قەدىمي ھەم چوڭ بىر مەسچىت بار ئىدى، ئۇلار ماڭا شۇ مەسچىتنىڭ پۈتۈن نەقىش-ئويمىلىرىنى رەسىمگە تارتىپ چىق دەۋاتىدۇ، باشلىقىمىز ئۇ بىر رۇس مىللىتىدىن ئىدى، بىز تۈركمەنلەرنىڭ ئۆرۈپ-ئادىتىنى تازا بىلىپ كەتمەيدۇ، مەن مۇشۇ شەھەردە تۇغۇلغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆيۈم شۇ مەسچىتكە ناھايىتى يېقىن، مەن ئۆيەردە بۇ ئاپپاراتنى كۆتۈرۈپ يۈرسەم تازا بىر قاملاشمىغان ئىش بولغىدەك، بۇ ئىشنى باشلىقىقا ئېيتالمىدىم، ۋاقتىدا ئورۇندىمىسام يەيدىغان نېنىمدىن ئايرىلىپ قالىمەن دەڭا، شۇڭا بۇ پۇلنى سزگە بەرسەم مىنىڭ ئورنۇمدا ماڭا بىر ياردەم قىلىسىڭىز قانداق؟

تۈركمەن يگت يېنىدىن خېلىلا جىق بىر تۇتام پۇلنى سۇغۇرۇپ رۇس يگتنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى، تۈركمەنىستانغا پۇل تاپقىلى كەلگەن بۇ رۇس يگت قولىدىكى بۇنچە جىق پۇلنى كۆرۈپ بۇ ئىشقا قىزىزىپ قالدى.
- ئاددى بىر ئىشكەنغۇ، بۇنىڭغىمۇ شۇنچە تۈزۈت قىلىش كېتەمدۇ؟ - دېدى رۇس يگت ھەيران قالغان ھالدا.
- ھەي بۇرادەر! – دېدى تۈركمەن يگت چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ- سز بىلمەيسز، بۇيەردىكى ياشلار بۇ ئاپپاراتنى ئىشلىتىشنى ئۇبدان بىلىپ كەتمەيدۇ، تارتقان سۈرەت ياخشى چىقمىسا باشلىقىقا نېمە دەپ قارايمەن، شۇڭا بۇ بىرنىمىنى ئىشلىتەلەيدىغان ئادەمنى تاپماق بەك تەس بولدى دەڭا!
- چاتاق يوق، مىنىڭ بۇيەرگە تۇنجى كىلىشىم، ھېلىقى مەسچىتنى ماڭا كۆرستىپ قويۇڭ مەن قولىڭىزدىكى بۇ نىمىنىڭ تىلىنى ئۇبدان بىلىمەن،- دېدى رۇس يگت تۈرك يگتنىڭ قولىدىكى ئاپپىراتنى قولىغا ئېلىپ.
ئۇلار شۇنداق قىلىپ ئۇدۇل ئاۋات رەستىدىكى خانلىق مەسچىتنىڭ ئالدىغا يىتىپ باردى.
- يىتىپ كەلدۇق – دېدى مۇخپىر يگت ئاپپىرات كۆتۈرىۋالغان رۇس يگتكە قاراپ خۇشال بولغان ھالدا – ھەر بىر نەقىشنى ئۆچ پارچىدىن تارتىڭ، بىرىمۇ كەم بولمىسۇن، پۇلنى ئاز كۆرسىڭىز ئىش پۈتكەندە يەنە قاتىمەن، مۇنۇ خالتىدا زاپاس نىگاتىپ بار، ھە راست بېشىڭىزغا بۇ قىزىل شەپكىنى كيىۋېلىڭ، مۇسۇلمانلار باشتاق ئادەمنى ئانچە ياقتۇرۇپ كەتمەيدۇ، گېپىمنى چۈشەندىڭىزمۇ؟
مۇخپىر يگت بېشىدىكى قىزىل شەپكىنى رۇس يگتنىڭ بېشىغا كيگۈزۈپ قويۇپ بۇ يەردىن كىتىپ قالدى، رۇس يگت ئاپپىراتنى بوينىغا ئېسىپ مەسچىتنىڭ ئىچىگە كىرىپ مەسچىتنىڭ تام-تۈرۈسلىرىدىكى ھەرخىل رەڭلىك نەقىش-گۈللەرنى ۋاسىلدىتىپ تارتىشقا باشلىدى، بۇ ۋاقىت دەل كىشىلەر پىشىن نامىزىدىن يېنىۋاتقان چاغ ئىدى، مەسچىتتىن يېنىۋاتقان كىشىلەر بېشىغا قاملاشمىغان رەڭدىكى شەپكە كېيگەن بۇ رۇس يگتكە ئەجەبلىنىپ قارىشىپ ئىچىدە بىر نىملەرنى دېيىشۋاتاتتى.
- توۋۋا بۇ رۇسنىڭ كېيگەن شەپكىسنى، ئاپال كىشىدەك قىزىل بىر نىمنى كيىۋاپتۇغۇ بۇ!
- بىزنىڭ مەسچىتمىزنى رەسىمگە تارتىپ نېمە قىلىدىغاندۇ ئەمدى بۇ؟
- نىمە قىلاتتى بۇ خەق، مەسچىتمىزنى يېقىۋېتىشنىڭ كويىدا بولىۋاتقاندۇ-شۇ!
- ھاي ئەترايقا قاراپ گەپ قىلىڭلار، مۇخپىر دىگەن تۈركمەنچىنى ئۇبدان بىلىدىكەن، ئېغىزىمىزدىن بالاغا قالمايلى يەنە!
كىشىلەر ئۆزىنىڭ رەسىم تارتىش ئىشى بىلەن مەشغۇل بولىۋاتقان رۇس يگتكە كەينىدىن قاراشقىنىچە چىكىتىپ قېلىشتى، مەسچىتتىكى نەقىش-ئويمىلار كۆپ ئىدى، رۇس يگت ناھايىتى ئۇزۇن ۋاقىتتا بۇ ئىشنى تاماملاپ مەسچىتنىڭ ئالدىغا چىقتى، ھېلىقى تۈركمەن مۇخپىر يگت مەسچىت ئالدىدا ئۇنىڭغا ساقلاپ تۇراتتى، ئۇ يېنىدىن يەنە ئازراق پۇل چىقىرىپ رۇس يگتكە رەھمىتىنى بىلدۈرۈپ ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشتى.
كەچتە خانلىق مەسچىتكە كىلىپ خۇپتەن نامىزى ئوقۇيدىغان كىشىلەر ئىنتايىن كۆپ ئىدى، ئىمام قىرائەتنى تۈگىتىپ سەجدىگە بارغاندا مەسچىتنىڭ ھويلىسىدا ۋاررۇ-ۋۇررۇ ئاۋاز ئاڭلىنىپ كەتتى.
مۇشۇ تاپتا بىر قىزىل شەپكىلىك يۇچۇن ئادەم مەسچىتنىڭ ھويلىسىدىكى گىلەمگە بىنزىن چېچىپ ئوت قۇيىۋاتقان ئىدى، سىرتتىن نامازغا كېچىكىپ كەلگەن بىر قانچەيلەن بۇ ساراڭنىڭ قىلمىشىنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا ۋاقىراپ ئېتىلغان ئىدى، قىزىل شەپكىلىك يۇچۇن ئادەم رۇسچە بىر نىملەرنى دەپ ۋاقىرغىنىچە ئۇچقاندەك يۈگرەپ قېچىپ ئۇلارنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلدى، ئۇنىڭغا ئېتىلغان بۇ ئادەملەر ئوت يالقۇنىنىڭ يامراپ كەتمەسلىگى ئۈچۈن بۇ يۇچۇن ئادەمنى قوغلاشتىن ۋاز كېچىپ كۆيىۋاتقان گىلەملەرنى سۆرىگىنىچە مەسچىت ھويلىسىغا ئاچىقىپ ئۇچۇرۇشكە باشلىدى، ئاڭغىچە قېرى ئىماممۇ ئەتتەھە ياتۇدا ئۇزۇن ئولتۇرالماي ئىككى يانغا ئالدىراپ سالام قىلىپ جامائەتنى باشلاپ ھويلىغا چىقىپ ئۈلگۈردى.
- قايسى مۇرتەد دەۋزىخنىڭ ئىشى بۇ؟ ئاللاھنىڭ ئۆيىگىمۇ ئوت قويغان بارمۇ؟! - دېدى ئىمام غەزەپتىن تىترەپ.

ئوتنى ئۆچۈرىۋاتقان ھېلىقى بىر قانچە كىشى ئىمامنىڭ ئالدىغا بىر قىزىل شەپكىنى كۆتۈرۈپ كىلىپ بەس-بەستە ئەھۋالنى دوكلات قىلىشقا باشلىدى:

- سىرتتىن كىرىشىمىز، بىر ساراڭ بۇ گىلەملەرگە ئوت قويۇۋېتىپتۇ، تۇتتۇۋالايلى دىسەم، ئۇ كاپىر ئاجايىپ چاققانكەن، قېچىپ كەتتى، قارىساق سېپى ئۆزىدىن رۇسكەن، تېخى رۇس تىلىدا بىزنى بىر نېمە دەپ تىللاۋاتىدۇ، ئالدىراشچىلىقتا بېشىدىكى شەپكىسىنى چۈشۈرۈپ قويدى، بىزمۇ ئوت ئاپتىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۇنى بەك قوغلاپ كەتمىدۇق، بۇلغان ئەھۋال مۇشۇ دىسلە ئاخۇنۇم!

- چۇقۇم ئەشۇ چۈشتىكى قىزىل شەپكىلىل رۇسنىڭ ئىشى، بۇ شەپكىنى مەن ئۇنىڭ بېشىدا كۆرگەن – دېدى جامائەتنىڭ ئارىسىدىكى تىللاخان گەپنى ئۇلغايتىپ.

- توغرا مەنمۇ كۆرگەن، شۇنىڭ بېشىدىمۇ مۇشۇنداق شەپكە تۇراتتى، چۇقۇم ئەشۇ رۇس مۇخپىرنىڭ ئىشى! – دېدى يەنە بىرەيلەن. ئىمام ئاخۇنۇم «روسنىڭ ئىشى» دىگەننى ئاڭلاپ غولغۇلا قىلىشىۋاتقان جامائەتنى بېسىقتۇردى.

- ھاي جامائەت، گۇمان ئىماننى قاچۇرا دەپتىكەن، ھەر نېمە بولسا ئوتنى ۋاقتىدا ئۆچۈرىۋالدۇق، قالغان گەپنى ئەتە دىيىشەيلى، ھەممىڭلار تارقىلىڭلار!

ئىمامنىڭ جامائەت ئارىسىدىكى ئىناۋتى چوڭ ئىدى، جامائەت ئىمامنىڭ گىپىنى بۇلۇۋتەلمەي گۇدۇڭشىغىنچە مەسچىتتىن ئايرىلىشتى.

ئەسلىدە بۇ قىزىل شەپكىلىك ئادەم پاشىشاخاننىڭ ئۆزى بولۇپ ئۇ بۇ ئوتنى مەلۇم مەخسەت بىلەن قويغان ئىدى، چۈنكى تۈركمەنىستاندا مۇنداق بىر ئىش ئۇمۇمى يۈزلۈك ئادەتكە ئايلىنىپ قېلىۋاتاتتى، زۇلۇم شۇنچە كۈچىيىپ ئادالەتسىزلىك زىمىننى بىر ئالغان بولسىمۇ مېھراپتا ئولتۇرۇۋالغان كالتە مولللار خەلىققە ئىزچىل «پادىشاھنىڭ ئەمرىگە بويسۇنماق ۋاجىپتۇر»«ھەممە ئىش لەۋھۇلمەھپۇزغا مۇشۇنداق پۈتۈلگەن»«روسلار مەسچىتلىرىمىزنى يىڭىلاپ زىلچا گىلەمگە تولدۇردى» دىگەندەك تەشۋىقاتلارنى كۈچەيتىپ جەمىيەتنىڭ نىسبىي مۇقىملىقىغا كاپالەتلىك قىلىۋاتاتتى، خەلق ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن ناھاقچىلىققا نىسبەتەن غۇلغۇلا قىلىشقاندا ئۇلار تەپ تارتماستىن «ئاللاھ سەۋىر قىلغۇچىلار بىلەن بىللە» دىگەن ئايەتنى بورىملاپ مىسال كەلتۈرەتتى، مانا مۇشۇنداق مېھراپ تەشۋىقاتىنىڭ تەسىرىدە بۇ زىمىندىكى كۆپىنچە مۇسۇلمانلار قوينىڭ قۇزىسىدەك يۇۋاشلىشىپ ھەممە ئىشنى ئاللاغا قويىدىغان دەرىجىگە بېرىپ ۋەتەننىڭ مۇستەقىللىقى، مىللەتنىڭ ئازاتلىقى توغۇرلۇق ھېچقانداق پىكىر-تەپەككۇر قىلمايدىغان، زۇلۇمغا قارشى ھەركەت قىلىشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەيدىغان دەرىجىگە بېرىپ قېلىۋاتاتتى، ھەتتا ئاز ساندىكى زۇلۇمغا قارشى چىققۇچىلار رۇسلارنىڭ قوغلاپ زەربە بىرىشىدىن قېچىپ مەسچىتنىڭ ھويلا- ئۆگزىلىرىدە پانالىنىپ قۇنۇپ قالغان چاغلاردىمۇ جامائەت بۇلارنى قۇرشاپ تۇتتۇۋېلىپ ساقچىلارغا تاپشۇرۇپ بەرگەن ئەھۋاللارمۇ بۇلۇۋاتاتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن پاشىشاخان بۇ غەمسىز مۇسۇلمانلارغا رۇسلارنىڭ زادى قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى ئەمىلىيەتتە بىر بىلدۇرۇپ قويۇش ھەمدە بۇلارنىڭ ئۇخلاپ ياتقان ۋىجدان-غۇرۇرىنى غىدىقلاش ئۈچۈن بۇ مەسچىتكە ئوت قويۇش ھەركىتىنى رۇسلا كۈچىسىدىكى ئوت كىتىش ۋەقەسىگە ئۇلاپ پىلانلىغان ئىدى.

ئەتىسى بۇ گەپ ئېغىزدىن-ئېغىزغا تارقىلىپ پۈتۈن شەھەردە غۇلغۇلا قوزغىدى، مۇشۇ ئىشنىڭ تەسىرىدىن بولسا كىرەك بۈگۈنكى خانلىق مەسچىتكە جۈمە نامىزى ئوقۇغىلى كەلگەن جامائەت ئادەتتىكى چاغدىكىدىنمۇ كۆپ يىغىلغاندەك تۇراتتى. كىشىلەر ئۆز-ئارا قۇلاقلىرىنى يىقىپ كۇسۇرلىشىپ بۇ ئوت قويۇش ۋەقەسىنى توختىماي ئانالىز قىلىشاتتى، ئىمام كۈتۈلمىگەن بىرە ئىشنىڭ يۈز بىرىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ بۈگۈنكى ۋەز-نەسىھەتنى قىسقارتىپ خۇتبىگە بالدۇرلا چىقىۋالدى، ناماز ئوقۇلۇپ دۇئا ياندۇرۇلدى، دەل مۇشۇ پەيتتە مەسچىت ھويلىسىدا كۆز ئەينەك تاقىۋالغان پىشانىسىدىن نۇر يىغىپ تۇرىدىغان بېشىغا چىرايلىق سەللە ئۇرىۋالغان ياش بىر قارى يىگىت جامائەتكە بىر ئىشنى ئۇنلۇك مۇراجەت قىلىۋاتاتتى.

- ھەي ئەزىز مۇسۇلمانلار، جاھان زادى نېمە بولۇپ كەتتى؟!- دېدى قارى يىگىت ئۇنلۇك ئاۋازى بىلەن ئۇيىگە مېڭىشقا تەمشىلىۋاتقان پۈتۈن جامائەتنى توختۇتۇپ – ئاخشام بۇ رۇسلار بىزنىڭ بۇ مەسچىتىمىزگە ئوت قويۇشقا پېتىنىدى، ئەتە يەنە نېمە ئىشلار يۈز بىرە ، ھۆكۈمەت رۇسلار كۈچىسىدىكى ئوت كىتىش ۋەقەسىنى بىزدىن كۇرىۋاتىدۇ، ئۇلار پۈتۈن تەكشۈرۈشنى بىزگە قارىتىۋاتىدۇ، شۇڭا رۇسلار بىزدىن ئۆچ ئالماقچى، ھۆكۈمەت رۇسلار كۈچىسىدىكى ئوت قويغۇچىلارنى تىزدىن تېپىپ چىقىپ بۇ زىددىيەتنى ھەل قىلىشى كىرەك، قاراڭلا بۇ گىلەمگە!

ئاغىچە تىللاخان تاھارەت ئېلىش ئۈينىڭ بۇلىڭىغا تىقىپ قۇيۇلغان يېرىمى كۆيۈپ كەتكەن گىلەمنى سۆرەپ ئاچىقىپ جامائەتنىڭ ئالدىغا تاشلاپ قارى يىگىتنىڭ سۆزىگە لوقما سالدى:

- شۇنداق جامائەت ئۇلار بىزنى نېمە كۇرىۋاتىدۇ، بۈگۈن بىز مەسچىتىمىزنىڭ كۆيىشىگە قاراپ تۇرساق، ئەتە ئۇلار بىزنىڭ قۇرئانىمىزنى كۆيدۈرىدۇ، ئۇنىڭ ئەتىسى خۇتۇن –سىڭىللىرىمىزنى كۆيدۈرىدۇ ، بىز تۈركمەن مۇسۇلمانلىرى ئاخىرەتتە ئاللاھغا نېمە دەپ جاۋاپ قايتۇرىمىز؟!

جامائەت باشلىرىنى لىڭشتىپ قاتتىق غۇلغۇلا قىلىشقا باشلىدى.

- بۇ يىگىت توغرا دەيدۇ!

- شۇنداق بىز ئەمدى قاراپ تۇرساق، بىزنى مۇسۇلمان دىگىلى بولماس!

- هۆكۈمەت ئوت قويغۇچىنى تېپىشى كېرەك!
- ئاللاھنىڭ ئۆيىگە ئوت قويغۇچىنى چالما-كېسەك قىلىشىمىز كېرەك!
- ......

مەسچىت ھويلىسىدىكى جامائەت بارغانسېرى كۆپىيىپ غۇل-غۇلا زورىيىشقا باشلىدى، شۇ چاغدا ئىمام ئاخۇنۇم يۈگۈرۈپ چىقىپ جامائەتكە گەپ قىلىپ ئۇلارنىڭ مۇزاكىرىسىنى توختاتماقچى بولۇۋىدى، پاشىخان بۇنى ھېس قىلىپ تىللاخانغا ئىشارەت قىلىپ قويۇپ ئۈنلۈك ئاۋازى بىلەن سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ جامائەتنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتتى:

- ھەي مۇسۇلمانلار! بىزنىڭ تاقىتىمىزنىڭمۇ چېكى بار، بىز ھەرقانچە پەرۋاسىز بولغان تەقدىردىمۇ مەسچىتىمىز بىلەن قۇرئانىمىزنى قوغدىشىمىز كېرەك، ئۆزىنى ھەقىيقى مۇسۇلمان ئەركەك دىگۈچىلەر بولسا مەن بىلەن مېڭىڭلار! بىز شەھەرلىك ھۆكۈمەتكە بېرىپ بۇ ئەھۋالنى مەلۇم قىلايلى، ئۇلار بىزگە بۇنى چۈشەندۈرسۇن!....

بۇ چاغدا تىللاخان ئىمام ئاخۇنۇمنىڭ يېنىغا ئالدىراپ بېرىپ يېنىدىن بىر باغلام پۇلنى ئېلىپ ئۇنىڭ قولىغا سۇندى.

- ئىمام ئاخۇنۇم بۇ ياققا كەلسىلە، بۇنى مەككىدىكى ئاتام سىلىگە ئاتاپ ئەۋەتكەن ئىكەن، يېقىندا ئاتام سىلىنى چۈشىدە تولا كۆرۈپ سىلىنىڭ سالامەتلىكلىرىدىن ئەنسىرەپ قاپتۇ، ئالدىمىزدىكى ئايدا سىلىنىڭ ھەجگە بارىدىغان ئىشلىرىنى ئاتام ئۆزى ھەل قىلغۇدەك، پۈتۈن چىقىمنى ئاتام ئۆزەم كۆتۈرىمەن دەيدۇ! ـ دېدى تىللاخان ئىمام ئاخۇنۇمنىڭ يېڭىدىن تارتقىنىچە مەسچىت ئىچىگە ئەكىرىپ.

ئىمام ئاخۇنۇم بۇنچە جىق پۇلنى كۆرۈپ ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەجگە بارىدىغان گەپنى ئاڭلاپ مەسچىت ھويلىسىدىكى ۋاراڭ-چۇرۇڭ بىلەن كارى بولماي تىللاخاننىڭ كەينىدىن ھجيىپ ماڭدى.

- ئاخۇنۇم بۇ يەردە مىت قىلماي تۇرسىلا، ئەسلى بۇ پۇلدىن بەش بوغماقنى ئاتام سىلىگە ئەۋەتىپتىكەن، قالغان تۆت باغلامنى ئاكام يېنىغا سېلىۋالغان ئىدى، جىندەك تۇرۇپ تۇرۇپسىلا، ئامانەتنى ۋاقتىدا بىرىۋەتەي!ـ تىللاخان شۇنداق دەپ قويۇپ مەسچىتنىڭ ھويلىسىغا يۈگۈردى.

ئىمام ئاخۇنۇم ئاسماندىن ياغقان بۇ بايلىقنىڭ خۇشاللىقىدا تۇرغان يېرىدە چىكتىتەك تۇرىۋەردى. ئاڭغىچە ھويلىدىكى جامائەت چۈشىدىن- كىچىككىچە «لا ئىلاھە ئىللەھۇ مۇھەممەدىن رەسۇللاھا!» دىيىشكىنىچە ياش قارى يىگىت پاشىخاننىڭ كەينىدىن ئەگەشتى، شەھەرلىك ھۆكۈمەت بىلەن خانلىق مەسچىتنىڭ ئارلىقى پىيادە يېرىم سائەتلىك يول ئىدى، جامائەت يولبۇيى ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ «ئاللاھۇ ئەكبەر!» دىگەن كەلىمىنى شۇئار قىلىپ توۋلاپ ماڭغاچقا باشقا مەسچىتلەردىكى جامائەتمۇ سەپكە قېتىلىپ چوڭ يولغا پاتماي قېلىشتى، كىشىلەر شەھەرلىك ھۆكۈمەتكە سەلدەك ئېقىشقا باشلىدى، سەپنىڭ بېشىدا پاشىخان قاتارلىق بىر قانچە ياش ھېلىقى يېرىمى كۆيۈپ كەتكەن گىلەم بىلەن قىزىل شەپكىنى ئېگىز كۆتۈرۈۋېلىشقان ئىدى، شەھەرنىڭ ئامانلىق ساقلىغۇچى كۈچا چارلاش قىسىملىرى بۇ زىمىندا ئەزەلدىن بۇنداق كۆپ نامايىشچى قوشۇننى كۆرۈپ باقمىغان ئىدى، ئۇلار بۇنى كۆرۈپ ئالاقزادە بولغىنىدىن قورقۇشۇپ باش شتابىغا تېلفۇن قىلىپ ئۈلگۈردى، كۈچا -كويلاردىكى رۇسلار دۇكانلىرىنى تاقىشىپ ئۆيلىرىگە مۈكۈشۈپ جېنىنى ساقلاشنىڭ كويىدا ئالاقزادە بولۇشتى.

يولنىڭ يېرىمىدىن ئاشقاندا تىللاخان ئالدىدا يول باشلاپ مېڭىۋاتقان پاشىخاننىڭ يېنىغا يۈگرەپ بېرىپ «ئانام بۇلالماي قالدى، چوڭلار سىنى ئانام بىلەن رازىلىشىۋالسۇن دەيدۇ» دەپ ئاكىسىنى سەپتىن ئېلىپ قالدى، شۇنداق قىلىپ نامايىشچى قوشۇننى قېنى قىززىقلاردىن بىر قانچىسى باشلاپ مېڭىۋەردى.

ئۇلار شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئالدىغا بارغاندا سانسىز قۇراللىق رۇس ئەسكەرلەر تەق بولۇپ ئۇلارنىڭ ئالدىنى توستى. بىردەملىك سۆھبەتتىن كېيىن شەھەر باشلىقى ئىلاخۇن ھاجى چوڭ كارنايدا سۆز قىلىپ مەسچىتكە ئوت قويغان جىنايەتچىنى ئەتە ئەتتىگەنگىچە تۇتۇپ ئىنىق جاۋابىنى بىرىدىغانلىقىنى جامائەتنىڭ خاتىرجەم ئۆيىگە قايتىشىنى تەلەپ قىلدى، ئاقكۆڭۈل شەھەر جامائىتى رۇسلارغا بەكلا ئىشىنەتتى، شۇنداق قىلىپ ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ بۇ غەلبىسىدىن خۇشال بولۇشۇپ دەرھال ئۆيلىرىگە بىخرامان قايتىشتى.

كەچ بولۇپ ناماز شامدىن ئاشقاندا ئوتتۇز- قىرىقتەك ھەربىي ماشىنا خانلىق مەسچىت ئەتراپىغا يىغىلىپ مۇشۇ مەھەللىگە تەۋە ئونبەش ياشتىن يۇقۇرى ئاتمىش ياشتىن تۆۋەن ئەرلەرنىڭ ھەممىنى ماشىنىغا تۇخۇ باسقاندەك بېسىپ ساقچى ئىدارىسى تەرەپكە ئېلىپ ماڭدى، شەھەر ئىچىنىڭ يوللىرىدا ساقچى ماشىنىلىرىنىڭ ئايىغى كېچىچە ئۈزۈلمىدى، رۇسلار ئالدى-كەينى بولۇپ بۇ قېتىملىق ئەرىز قىلىش نامايىشقا قاتناشقان ئاممىدىن بىر يېرىم مىڭغا يېقىن ئادەمنى تۇتۇپ ھەپتىگىچە سوراق قىلدى، تۈرمە ئادەملەرگە تولۇشۇپ پاتمىغانلىرى ھەربىي گازارمىلارغا سولاندى، سوئال-سوراق شۇنداق تىز شۇنداق قورقۇنۇشلۇق بولدىكى بىر ھەپتىدىن كېيىن بۇ ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئاساسى جەھەتتىن قويۇۋېتىلگەن بولسىمۇ يىگەن تاياقنىڭ زەربىسىدىن ئۇلار بىر-بىرىنى تونىيالمىغۇدەك بولۇپ كەتكەن ئىدى. رۇسلارنىڭ «ئادىل سىياستى» دىن رازى بولۇپ كىلىۋاتقان خەلق ئاممىسى تويۇقسىز ئۆزىگە قىلىنغان بۇ ئادالەتسىز مۇئامىلىدىن ھاڭ-تاڭ قالدى، ئۇلاردىن ئاغرىندى، ئاخىرى قايتىدىن پىكىر قىلىپ ئويلىنىپ ئۆزلىرىنىڭ رۇسلارنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشكەنلىكىنى بىلىشتى، مەسچىتنىڭ ئۆگزىسىگە پانالانغىلى كەلگەن سىياسى جىنايەتچىلەرنى رۇسلارغا تۇتۇپ بەرگەن ھېلىقى بىر توپ جامائەت بۇ قېتىم ھەربىي ۋە ساقچىلارنىڭ تايىقىنى ئۆلگىدەك يەپ كۆڭلىدە« تىۋۋا خۇدايىم، ھېلىقى بىز تۇتۇپ بەرگەن

جىنايەتچىلەرنى بۇلار مۇشۇنداق ئۇرغانمىدۇ؟ بۇنداقلىقنى بىلگەن بولساق ھەرگىزمۇ تۇتۇپ بەرمىگەن بۇلاركەنمىز» دەپ ياقىسىنى تۇتۇشتى، ئەمەلىيەتتە ئۇ سىياسى تۇتقۇنلار شۇ كېچىسىدىكى سوراقتىلا تاياق زەربىسىدىن ئاللاقاچان ئۆلۈپ قالغان ئىدى ياكى بولمىسا مەڭگۈلۈك مەجرۇھ بولۇپ قالغان بۇلاتتى.

پاشاخان بىلەن تىللاخان ئوتتۇرا يولدا سەپتىن ئايرىلغاندىن كېيىن شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدىلا شەھەردىن ئايرىلىپ قوشنا بىر ناھىيىنىڭ تاغلىق يېزىسىدا ھەپتە تۇرۇپ قايتىپ كەلدى. ئۇلار شەھەرگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن رۇسلارنىڭ تۇرمىسىدە بىر ھەپتە تاياق بىلەن ساۋىدىلىپ چىققان ھۆكۈمەتنىڭ ئادىل سىياستىنىڭ «رازىمەن»لىرىدىن بولغان مۇسۇلمان جامائىتىنىڭ رۇسلارغا نىسبەتەن باشقىچە بىر پىكىردە بولۇپ قالغانلىقنى ھىس قىلىشتى. دىمەك رۇسلار بۇ قېتىم ئۆزلىرىنىڭ تىلى بىلەن دىلىنىڭ بىر ئەمەسلىكىنى ئەملىي ھەركىتى ئارقىلىق شەھەر خەلقىگە ئىسپاتلاپ سۈت ئۈيۇقۇدىكى نەچچە مىڭ ئادەمنى بىر ھەپتىدىلا ئويغۇتۇپ چىققان ئىدى.

* * * * *

ئاردىن بىر يىل ئۆتۈپ ھەرقايسى ۋىلايەتلەرگە ۋەزىپىگە كەتكەن باللارنىڭ يىغىلىدىغان ۋاقتى يېقىنلىشىپ قالدى، پاشاخان بىلەن تىللاخان بۇ بىر يىل ئىچىدە شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئالدىدىكى دوقمۇشتىن بىرلا يەردىكى ئون ئائىلىك شەخسى تۇرالغۇنى قىممەت باھادا سېتىۋېلىپ ئورنىغا ئۇن-ياغ پىششىقلاپ ئىشلەيدىغان بىر كىچىك زاۋۇتنىڭ جىددى تەييارلىقنى قىلىۋاتاتتى، زاۋۇتقا كىرەكلىك ئۈسكىنىلەر يۇتۇپ ماشىنا ئەسلىھەلەر قۇراشتۇرۇلۇش ئالدىدا تۇراتتى. باللارمۇ دىيىشىپ قويغاندەك ئالدى-كەينى بولۇپ ئىككى كۈن ئىچىدە يىغىلىپ بولدى، قەلەندەرلەر كۆچىسىدىكى بۇ كونا ئۆي قايتىدىن جانلىنىپ قاينام-تاشقىنلىققا تولدى، باللار كىچىگىدىن بىر ئۆيدە چوڭ بولغاچقا بىر-بىرىنى بەكلا سېغىنغان ئىدى، بۇ بىر يىلدا باللارنىڭ ئالدى ئون سەككىزگە كەينىمۇ ئون يەتتىلەرگە كىرىپ قالغان بولغاچقا ئەمدىلا خەت تارتقان يۇمران بۇرۇت-ساقاللار باللارنىڭ چىرايىنى ھەقىقەتەن ئۆزگەرتىۋاتقان ئىدى، ئۇلار كىچىكىچە بېشىدىن ئۆتكەن قىززىق ئىشلارنى دىيىشىپ قىزغىن پاراڭ ئىچىدە تۈزۈك ئۇخلىيالمىدى، ئاندىن ئەتىسى ئەتتىگەندە پاشاخاننىڭ ھوجرىسىغا كىرىپ بىر يىللىق قىلغان خىزمەتلىرىدىن قىسقىچە دوكلات بەردى. باللار بۇ قېتىم ھەقىقەتەن غەلبە بىلەن قايتىپ كەلگەن ئىدى، پاشاخان بىلەن تىللاخان باللارنىڭ ۋەزىپىنى ئۇرۇنداش ئەھۋالىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن باللاردىن بەكلا رازى بولدى، پاشاخان باللارنى يىڭى زاۋۇتقا باشلاپ ئاپىرىپ زاۋۇت ھويلىسىنىڭ كەينىگە ھەر بىر باللىغا ئاتاپ سېلىنغان مۇنچىلىق ئۆيلەرنىڭ ئاچقۇچىنى بىر-بىرلەپ تارقىتىپ بەردى، ياتاق ئىچىدىكى ئۆي جاھازىلىرىدىن باشلاپ يوتقان كۆرپىلەرگىچە يېڭىدىن بىر تۇتاش سېتىۋېلىنغان بولۇپ باللار بۇنىڭدىن بەكلا خۇشال بولدى، شۇنداق قىلىپ كەچتە بۇ يىڭى تۇرالغۇدا قىسقا يېغىن ئېچىلدى.

- يىگىتلەر! بۈگۈندىن باشلاپ بۇ زاۋۇت بىزنىڭ يىڭى تۇرالغۇمىز بولىدۇ.- دىدى پاشاخان باللارغا ئۈنلۈك جاكارلاپ- زاۋۇت مۇشۇ بىر-ئىككى كۈن ئىچىدە ئىشقا چۈشىدۇ، زاۋۇتتا ئىشلەيدىغانلار پەقەت مۇشۇ يەتتىمىز، ھازىرچە بىز ئۇن تارتىش زاۋۇتىنىلا ماڭدۇرىمىز، ئىسىڭلاردا بولسۇن، ئەمەلىيەتتە بىزنىڭ قىلىدىغان ئىشىمىز باشقا بىر ئىش، ھازىر ھەممىڭلار تارقىلىپ ئۆزەڭلارنىڭ ياتىغىدىكى مۇنچىغا كىرىپ غۇسلى تاھارەت ئېلىپ چىقىڭلار، سىلەرگە دەيدىغان مۇھىم گەپ بار!

باللار يەنە نىمە خۇشاللىق ئىش بۇلار دىگەندەك ئالدىراپ ئۆزلىرىنىڭ ياتىقىغا كىرىپ كىتىشتى، بىر دەمدىن كېيىن باللار ئىشلارنى تۈگۈتۈپ پاشاخاننىڭ ھوجرىسىغا يىغىلىشتى.

- يىگىتلەر، بۈگۈن بىز بۇ يەردە مۇھىم بىر ئىشنى قارار قىلىمىز!- دىدى پاشاخان باللارغا كەسكىن قىلىپ – ۋەتەن مۇستەقىللىقى ئۈچۈن كۈرەش قىلىشنى خالايدىغانلار، ئەركىنلىك، ھۆرلۈك ئۈچۈن جېنىنى پىدا قىلىشنى خالايدىغانلار ئورنۇڭلاردىن تۇرۇڭلار! – پاشاخاننىڭ سۆزى تۈگىمەستە باللار ئورنىدىن بىردەك چاچراپ تۇرۇشتى – ياخشى ، ناھايىتى ياخشى! تىللاخان يىگىتلىرىمىزنىڭ قولىغا قۇرئاننى بىرىڭ!- تىللاخان دەرھال ئالدىن تەييارلاپ قويغان قۇرئانلارنى يىگىتلەرنىڭ قولىغا بىرمۇ بىر تۇتقازدى – قولىمىزدىكى ئىلاھى مۆجىزە قۇرئان بىلەن قەسەم قىلىمىزكى، ئاسمان-زىمىننىڭ ئىگىسى بولغان ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ نامى قەسەم قىلىمىزكى، بىز بۈگۈندىن باشلاپ ئاللاھ يۇلىدىكى ھەقىقى ئاكا-ئىنىلەردىن بۇلدۇق! – پاشاخان ئۆكسى تىللاخانغا قارىدى، تىللاخان ئاكىسى پاشاخاننىڭ سۆزىنىڭ ئاخرىنى ئۇرغۇلۇق قىلىپ تەكرارلاپ يىگىتلەرگە قارىدى، يىگىتلەرمۇ تىللاخاننىڭ ئېيتقىنى بۇيىچە«بىز بۈگۈندىن باشلاپ ئاللاھ يۇلىدىكى ھەقىقى ئاكا-ئىنىلەردىن بۇلدۇق!» دەپ پاشاخاننىڭ قەسەم سۆزىنى ئۈنلۈك قىلىپ تەڭ تەكرارلىدى، پاشاخان سۆزىنى داۋام قىلدى – ئاللاھ يۇلىدا، ۋەتەن يۇلىدا ئاخىرغىچە كۈرەش قىلىمىز! – يىگىتلەرمۇ تەڭ ئېيتىشتى « ئاللاھ يۇلىدا، ۋەتەن يۇلىدا ئاخىرغىچە كۈرەش قىلىمىز!» - تەشكىلاتىمىزنىڭ نامى تۈركلەر ئىتتىپاقى! تەشكىلاتنىڭ بۇيرىقىغا قەتئىي بۇيسۇنىمىز! ۋەتەن مۇستەقىل بولمىغىچە كۈرەشنى قەتئىي توختاتمايمىز! – يىگىتلەر ھاياجانلانغىنىدىن پەس ئاۋازدا تەڭ توۋلاشتى« تەشكىلاتىمىزنىڭ نامى تۈركلەر ئىتتىپاقى! تەشكىلاتنىڭ بۇيرىقىغا قەتئىي بۇيسۇنىمىز! ۋەتەن مۇستەقىل بولمىغىچە كۈرەشنى قەتئىي توختاتمايمىز!» -قۇرئان بىلەن قەسەمكى ئاللاھ يۇلىدا، ۋەتەن يۇلىدا، تەشكىلات يۇلىدا جېنىمىز پىداھ !- « قۇرئان بىلەن قەسەمكى ئاللاھ يۇلىدا، ۋەتەن يۇلىدا، تەشكىلات يۇلىدا جېنىمىز پىداھ !»

قەسەم سۆزى تۈگىدى، پاشاخان قولىدىكى قۇرئاننى مەيدىسىگە چىڭ بېسىپ تۇرۇپ يىگىتلەر بىلەن قايتىدىن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى، يىگىتلەرمۇ بىر قولىدا قۇرئاننى مەيدىسىگە چىڭ بېسىپ تۇرۇپ يەنە بىر قولى بىلەن پاشاخان ۋە تىللاخاننى نۆۋەت بىلەن

قۇچاقلاپ چىقتى. بۇ كىچە يىگىتلەر ئۆزلىرىنىڭ بىر تەشكىلاتنىڭ بولغانلىقىدىن قاتتىق پەخىرلىنىپ كەلگۈسىدىكى قايناق كۈرەشلەرنى خىيال قىلىپ ھاياجانلانغىنىدىن قىلدەك تولغىنىپ چىقتى.

زاۋۇت ئىشقا كىرىشتۈرۈلۈپ يىگىتلەر رۇس تېخنىكىنىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە ئىشقا چۈشۈپ كەتتى، ئالدىدىكى بىر ئايدا يىگىتلەر بېشىنى كۆتۈرمەي ئىشلىدى، يەرلىكتىكى مۇناسىۋەتلىك ئەمەلدارلار بۇلارنىڭ زاۋۇتنى تەبرىكلەپ بۇ يەرنى ئېكىسكۇرسىيە قىلىپ لەۋھە-بېغىشلىملارنى تەقدىم قىلىشتى، كېيىنچە يىگىتلەر كۈندۈزى ئازراق ئىشلەپ قويۇپ كەچلىكى يەر ئاستى ئۆيگە كىرىپ تەشكىلاتنىڭ تۇنجى بەرگەن ۋەزىپىسىنى ئورۇنداشقا باشلىدى.

پاشاخان تەشكىلات نامىدا يەنى «تۈركلەر ئىتتىپاقى» دەپ ئاتىلىدىغان بىر ئايلىق گېزىت چىقىرىپ بۇ گېزىتنى پۈتۈن تۈركمەنىستان رايونىدا زور كۆلەمدە تارقاتماقچى بولغان ئىدى، ئۇلار مەخپىي يەر ئاستى ئۆيگە ئۈچ-تۆت شېپىگىراف، بىر قانچە تۈركمەنچە ھەم رۇسچە خەت ئۇرۇش ماشىنىسى قاتارلىق لازىمەتلىكلەرنى قويۇپ كىرىش ئېغىزىنى ناھايىتى مەخپىي ھالدا ئۇن ساقلايدىغان ئامبارغا ئۇستىلىق بىلەن ئورۇنلاشتۇردى.

تۇنجى قارارلىق گېزىت پۈتۈن تۈركمەنىستان رايونىغا يەتكۈدەك تىراژدا ئىككى ئاي ۋاقىت ئىچىدە بېسىلىپ چىقىلدى، ئۇنىڭ ستونى ئاساسەن مۇنداق ئىككى مەزمۇننى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ بىرى «تۈركمەنلەرگە خەت» دىگەن مەزمۇندا ئىدى، بۇنىڭدا رۇس تاجاۋۇزچىلىرىنىڭ تۈركمەنىستان رايونىدىكى زورلۇق-زومبۇلىرى، بۇلاڭ-تاراجلىرى ئاددى مىساللار ئارقىلىق پاش قىلىنىپ تۈركمەن خەلقىنىڭ قۇلىغا ئارا-توقماق ئېلىپ بولسىمۇ مۇستەقىللىق كۈرىشى قىلىشنىڭ زۆرۈرلىكى ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئىدى. بۇ گېزىتنى كۆرگەن ھەرقانداق بىر تۈركمەن پوقراسىنىڭ كاللىسىدا رۇسلارنىڭ ئادالەتسىزلىككە تولغان قىلمىش-ئەتمىشلىرىگە قارىتا غەزەپلىنىش تۇيغۇسى ۋە ئۇلارنىڭ زۇلمىغا قارشى دەسلەپكى قەدەمدە كۈرەش ئېڭى پەيدا بولاتتى.

ئىككىنچىسى بولسا«روسلارغا خەت» دىگەن مەزمۇن بولۇپ بۇ رۇس ۋە تۈركمەن تىلىدا بېسىلغان ئىدى، بۇنىڭدا ئاساسلىقى رۇس پۇقرالىرىنىڭ تۈركمەنىستاندىن چىقىپ كىتىشىنىڭ زۆرۈرلىكىنى، رۇس ھاكىمىيتىنىڭ بۇ زىمىندا پات ئارىدا ئۇرۇش پاتقىقىغا پېتىپ قالىدىغانلىقىنى، بىگۇناھ رۇس پۇقرالىرىنىڭ بۇيەردىن بالدۇرراق كەتمىسە بۇ ئۇرۇشنىڭ قۇربانى بولۇپ «تۈركلەر ئىتتىپاقى» تەرىپىدىن بىھۇدە ئۆلتۈرۈلىدىغانلىقىنى، رۇس ھاكىمىيتىنىڭ ھەرگىزمۇ رۇس پۇقرالىرىنىڭ تۈركمەنىستان زىمىنىدىكى جىسمانىي ۋە مال-مۈلۈك بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلالمايدىغانلىقىنى، «تۈركلەر ئىتتىپاقى»ئەزالىرىنىڭ پۈتۈن تۈركمەنىستان رايونىغا كەڭ تارقالغانلىقىنى، بۇنىڭدىن ئىلگىرىكى بولۇپ ئۆتكەن ھۆكۈمەتكە قارشى ھەركەتلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ «تۈركلەر ئىتتىپاقى» تەرىپىدىن تەشكىللىك ئېلىپ بېرىلغانلىقى، رۇس ھاكىمىيتىنىڭ تاھازىرغىچە بۇنىڭغا ئېنىق بىر جاۋاپ بېرەلمىگەنلىكى ئەملىي پاكىت-مىساللار ئارقىلىق تەپسىلى چۈشەندۈرۈلگەن ئىدى، بۇنى كۆرگەن ھەرقانداق بىر رۇس پۇقراسى ئەتىلا ئۇرۇش پارتلايدىغاندەك بىرخىل سىزىمغا كىلىپ قېلىپ ئۆي-زىمىنلىرىنى سېتىپ ئۆز ۋەتىنىگە بالدۇرراق كىتىش خىيالىغا كىلىپ قالاتتى.

گېزىتلەر دەسلەپكى قەدەمدە ئالتە رايونغا بۆلۈندى، پاشاخان بىلەن تىللاخان بىر بۆلەكنى ئاستانىگە ئېلىپ قالدى، قالغان بەش بۆلىكنى بەش يىگىت ئۆزى بۇرۇن مەسئۇل بولغان بەش ۋىلايەتكە ئېلىپ ماڭدى. ھەر بىر ۋىلايەتنىڭ گېزىتى نەچچە يۈزمىڭدىن مىليون پارچىغىچە بولۇپ ھەر بىر ۋىلايەتكە تەقسىم بولغان گېزىت قارا ماشىنىنىڭ توچىيىدە بىر توچەي ئەتراپىدا كىلەتتى، ئۇلار بۇ گېزىتلەرنى تۇپلەپ ياخشى تاڭغاندىن كېيىن ئەتراپىنى يوتقان-كۆرپىلەر بىلەن پۇختا ئوراپ پاختا بىلەن يۈزىنى يېپىپ بوكلات قىلىنغان پاختىغا ئوخشىتىپ يۈك تۇشۇيدىغان قارا ماشىنا بىلەن ھەرقايسى ۋىلايەتلەرگە مەخپىي يۆتكىدى.

گېزىتلەر مەنزىلگە يىتىپ بارغاندىن كېيىن بۇنىڭغا مەسئۇل يىگىت ئالدى بىلەن گېزىتلەرنى ئۆزى بۇرۇن ئىجارە ئالغان ئۆيگە چۈشۈردى، ئۇلار ئالدىنقى بىر يىلدا ۋەزىپە ئۆتەش جەريانىدا ئۆزلىرىنىڭ ۋەزىپىسىگە ئاساسەن شۇ ۋىلايەتكە تەۋە ھەرقايسى ناھىيىلەرگە بېرىپ سىياسى جىنايەتچى دەپ رۇسلارنىڭ تۈرمىسىدە ياتقان ياكى يۇرتتا رۇسلارنىڭ زۇلمىغا قارشى ئاز-تولا ھەركەت قىلغان ۋە ياكى كىشىلەرنى ئويغۇتۇش تەرەپدارىدا تەشۋىقى-تەربىيە ئېلىپ بارغان ئىلغار پىكىردىكى دىنىي زاتلارنى سۈرۈشتە قىلىپ ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپ دوستلۇق ئورنىتىپ قويغان ئىدى، بۇنداق ھەقىيقى مۇسۇلمان كىشىلەر يۇرت-يۇرتلاردىن تېپىلاتتى.

بۇ قېتىم يىگىتلەر تەشكىلاتنىڭ بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن گېزىتلەرنى ھەرقايسى ناھىيىلەرگە تەقسىملەپ تىگىشلىك گېزىتنى ئاخشىمى ئەل ياتقۇ بولغاندا شۇ ناھىيىدىكى مۇناسىۋەتلىك كىشىلەرنىڭ تۇرالغۇسى ئالدىغا چۈشۈردى، يىگىتلەر بېشىغا كىيمە چاچ ۋە كۆزىگە ئەينەك تاقىۋالغاندىن كېيىن دەرۋازىنى يىنىك چەكتى. ئىشىك ئېچىلدى.

- ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم! ـ دېدى يىگىت ئىشىكنى ئاچقان تونۇش ئادەمگە قولىنى ئۇزىتىپ.

- ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام مىھمان، قېنى ئۆيگە كىرەيلى! ـ دېدى ئۆي ئىگىسى ئالدىدىكى بۇ كىشىنى تونيالماي ئۇنى ئىچكىرىكى ئۆيگە باشلاپ.

- ئۆزلىرىگە دەيدىغان جىددى ھەم مەخپىي بىر گەپ بارئىدى، بۇ گەپنى ئاڭلاشقا تاۋۇلىرى بارمىكىن قېرىندىشىم؟

- ئاللاھ ئۈچۈن يۇرۇگۇم پىدا قېرىندىشىم، قېنى ئېيتىڭ!

- مەن دىنىمىز ئۈچۈن، ۋەتىنىنىڭ مۇستەقىللىقى ئۈچۈن، تۈركمەن مىللىتىمىزنىڭ ھۆرلىكى ئۈچۈن يېڭىدىن قۇرۇلغان «تۈركلەر ئىتتىپاقى» تەشكىلاتىنىڭ مۇشۇ رايوندىكى ۋەكىلى بولىمەن، ھازىرچە ئىسمىمنى دىمەي تۇراي، قولۇمدا تەشكىلاتىمىزنىڭ چىقارغان

مۇھىم بىر گېزىتى بار ئىدى، ئالدى بىلەن بۇ بىر پارچىسىنى ئوقۇپ بېقىڭ!
ئۆي ئىگىسى ئىشكىنى ئىچىدىن تاقىۋېتىپ گېزىتنى تەپسىلى كۆرۈشكە باشلىدى.

- بەكمۇ ياخشى ئىش بوپتۇ، بىزنىڭ خەلق مەنىۋى جەھەتتىن يېتەكلىنىشكە مۇھتاج ئىدى ـ دېدى ئۆي ئىگىسى گېزىتنى تولۇق كۆرۈپ بولۇپ ھاياجانلانغان ھالدا.

- بىز بۇ گېزىتنى پۈتۈن تۈركمەنىستان خەلقىگە ئوخشاش بىر كۈندە بىرلا ۋاقىتتا تارقىتىشىمىز كېرەك ئىدى، ئاللاھ يولىدا بۇ ئىشقا ياردەم قولىڭىزنى سۇنارسىزمۇ؟ قانچىلىك چىقىم كەتسە تەشكىلاتىمىز بۇنى كۆتۈرىدۇ!

- چاتاق يوق، بۇنىڭغا مىنىڭ ئامالىم بار- دېدى ئۆي ئىگىسى ناتونۇش ئادەمنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ ـ بۇ ھەممىمىزنىڭ مەجبۇرىيىتى، خالىساڭلار تەشكىلاتىڭلارغا مەنمۇ ئەزا بولسام...

- بۇنى مەن يۇقىرىغا يەتكۈزەي، شۇنداقتىمۇ بۇ پۇلنى قوبۇل قىلىڭ ـ دېدى يىگىت بىر باغلام پۇلنى يانچۇقىدىن ئېلىپ ئۆي ئىگىسىگە سۇنغاچ ـ بۇ يۇقىرىنىڭ تەلىۋى، ھامىنى بۇ ئىشلىرىمىزغا لازىم بولىدۇ. راستىنلا قولىڭىزدىن كېلەمدۇ؟

- خاتىرجەم بولۇڭ قېرىندىشىم، مىنىڭمۇ يۈرۈگۈم ۋەتەن ئىشقىدا ھەرىنىڭ كۈنكى بولۇپ كەتكەن ئادەممەن! تەشكىلاتىڭلارنىڭ تەلىۋى شۇنداق بولغان بولسا مەن بۇ پۇلنى ئېلىپ قالاي، بۇ بىر ئوت پۇل، ئىشلىتىدىغان يەر ھامىنى چىقىپ قالىدۇ، ئېيتىڭە قاچان، قايسى ۋاقىتتا تارقىتىمىز؟

- ئالدىمىزدىكى جۈمەدىن كېيىنكى يەنە بىر جۈمە كۈنلىكىدە، بۇ كۈنى بازار كۈنىغۇ؟ جۈمە نامىزىدىن كېيىنلا تارقىتىشنى باشلىۋېتەيلى! سىزنىڭچە چاتاق يوقتۇ؟

- جۈمە كۈنلىكىدە دەڭ .... ئۆي ئىگىسى بىردەم ئويلىنىپ قالدى ـ چاتاق يوق، ئەمىسە شۇنداق بولسۇن، خاتىرجەم بولۇڭ، ۋەزىپىنى ئۇتۇقلۇق ئورۇندايمەن!

- ماقۇل ئەمىسە، بۇ رايوننىڭ ئىشى سىزگە كەتتى، ئالاھىدە ئۆزگىرىش بولۇپ قالسا سىزگە ۋاقتىدا ئۇقتۇرىمەن.

يىگىت بىلەن ئۆي ئىگىسى باغلانغان گېزىتلەرنى قازىناق ئۆيگە يۆتكەپ بىر-بىرىنىڭ قولىنى چىڭ سىقىشىپ تۇرۇپ خوشلاشتى.

باشقا ۋىلايەتلەرگە مەسئۇل بولغان يىگىتلەرمۇ يۇقاردىكى ئۇسۇل بويىچە ئىش كۆرۈپ پىلاننىڭ بىرىنچى قەدىمىنى ناھايىتى ئۇتۇقلۇق باستى، گېزىتنى تارقىتىدىغان جۈمە كۈنىمۇ يىتىپ كەلدى، جۈمە كۈنلىكى پۈتۈن تۈركمەنىستاننىڭ ھەرقايسى ناھىيە-شەھەرلىرىدە چوڭ بازار بولاتتى، كىشىلەر ھەپتىدە بىر كېلىدىغان بۇ چوڭ بازار كۈننى قولدىن بىرىپ قويماي ئائىلىدىكى ئۇلۇغ-ئۇششاق ھەممەيلەننى ھارۋىغا بېسىپ بازارغا ئەكىرگەنچىلىك قىلاتتى.

جۈمە نامىزى ئوقۇلۇپ كىشىلەر مەسچىتتىن چىققاندا مەسچىتنىڭ ئالدىدىكى يوللار بۇ گېزىتلەر بىلەن تولۇپ كەتكەن ئىدى، گېزىتنىڭ چۆگىرىسىدىكى ئەرەپچە«لائىلاھە ئىللەللەھۇ ، مۇھەممەدىن رەسۇلۇللاھ» دىگەن كەلىمە ناھايىتى چوڭ قىلىپ بېسىلغان بولغاچقا بۇ گېزىتنى كۆرگەنلىكى ئادەم قولغا ئېلىۋالاتتى، چۈنكى بۇ كەلىمىنى دەسسەپ سالسا ناھايىتى چوڭ گۇناھ بولاتتى، شۇ سەۋەپتىن كىشىلەر ئېڭىشكىنىچە بۇ گېزىتنى تالىشىپ يەردىن تىرىۋالدى، ساۋادى بارلىرى شۇ مەيداندىلا ئوقۇپ يانچۇقىغا مەھكەم تىقتى، ساۋادى يوقلىرى مەكتەپتىكى باللىرىغا ئوقۇتۇش ئۈچۈن قوينىغا تىقتى، بۇ بىر كۈندە ئاشلىق ساتىدىغان بازاردىن باشلاپ رەخ-پەخ ساتىدىغان بازارغىچە مال-ۋاران بازىرىدىن باشلاپ ئاشخانا-ناۋايلارنىڭ ئالدىغىچە بۇ گېزىت زور كۆلەمدە تارقىتىلدى، بۇ گېزىت بۇ بىر كۈندە پۈتۈن تۈركمەنىستاننىڭ شەھەرلىرىدىن باشلاپ يېزا-سەھرالىرىغىچە تولۇق يىتىپ بارغانچىلىك قىلدى، ئاۋام پۇقرالار گېزىتنى ئوقۇپ بىر-بىرى بىلەن پىسىرلىشىپ بىرنىملەرنى دىيىشىپ باشلىرىنى لىڭشىتىشاتتى، كەچلىكلىرى دوقمۇش-دوقمۇشلاردا بولىدىغان قىززىق پاراڭنىڭ تېمىسى مۇشۇ گېزىتتىن باشلىنىدىغان بولدى.

روس پۇقرالىرى بۇ گېزىتنى كۆتۈرۈشۈپ ئۆزلىرى تۇرۇشلۇق ناھىيە-شەھەرلەرنىڭ ھۆكۈمەت دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا يېغىلىشىپ ھۆكۈمەتنىڭ بۇ گېزىتكە قارىتا چۈشەندۈرۈش بىرىشىنى تەلەپ قىلدى، ھەر قايسى ساقچى ئىدارىلىرىغا يۇقىرىدىن كەلگەن بۇيرۇق تېلفۇنلىرىنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى، نۇرغۇن ساقچى ئىدارىلىرىنىڭ دۆلەت بىخەتەرلىك خىزمىتىگە مەسئۇل تۈركمەن ساقچى ئەمەلدارلىرىنىڭ ۋەزىپىسى ئېلىپ تاشلاندى. بۇ قېتىملىق گېزىتنىڭ قوزغىلاڭچىلىق خاراكتېرى ئىنتايىن ئېغىر، پاش قىلىنغان رۇسلارنىڭ قىلمىش-ئەتمىشلىرى ئەمىلىيەتكە ناھايىتى ئۇيغۇن، ئۇنىڭ ئۈستىگە گېزىتنىڭ قاپلىنىش دائىرىسى ئادەتتىن تاشقىرى كەڭرى بولغاچقا رۇس ھۆكۈمىتى ئۆزىنى قويغىلى يەر تاپالماي قالدى، ساقچى تەرەپ بۇ «تۈركلەر ئىتتىپاقى» توغورلۇقمۇ ھېچقانداق يىپ ئۇچىغا ئېرىشەلمىدى، ساقچىلار كېيىن بىر ئىككى ناھىيىدىكى گېزىت تارقاتقۇچىلارنى پاش قىلىپ تۇتۇۋالغان بولسىمۇ لېكىن تۇتۇلغۇچىلار بۇ قېتىمقى ھەرىكەتتە كىمنىڭ ئۆزلىرىگە يېتەكچىلىك قىلغانلىقىنى ئۇبدان بىلمىگەچكە ساقچى تەرەپ ھەقىقەتەن ئامالسىز قالدى، ئۇلار تەكشۈرۈش-تىنتىش خىزمەتلىرىنى پۈتۈن مەملىكەت خاراكتېرلىك ئېلىپ بارغان بولسىمۇ بۇ تەشكىلاتنىڭ باش ئىشتابىنىڭ نەدىلىكىنى، ئەزالىرىنىڭ كىملەر، قانچە ئادەم ئىكەنلىكىنى،گېزىتلەرنى قەيەردە باسىدىغانلىقىنى زادى بىلەلمىدى، رۇس تەرەپ خائىن-ئىشپىيونلارغا ئاجرىتىدىغان چىقىمنى ھەسسىلەپ كۆپەيتكەن بولسىمۇ يەنىلا ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمەيۋاتاتتى.

مۇشۇ قېتىملىق گېزىت تارقىتىش ۋەقەسىدىن كېيىن تۈركمەنىستاننىڭ مۇقىملىقى بىر ئاز تەۋرەپ قالدى، يۇرت-يۇرتلاردا ساقچىخانىلارغا ئوت قويۇش، ساقچى-ئەسكەرلەرگە ھۇجۇم قىلىش، رۇس پۇقرالىرىنى ئۆلتۈرۈش، مىللى مۇناپىقلارنى قەستلەش قاتارلىق

بىر قاتار رۇس ھاكىمىيىگە قارشى ھەركەتلەر پەيدا بولۇپ قالدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ بىر قاتار ھەركەتلەرنى ئېلىپ بارغۇچىلار ئۆزلىرىنى «تۈركلەر ئىتتىپاقى»نىڭ ئەزالىرى دەۋالغاچقا ھۆكۈمەت قاتتىق سارسىمىگە چۈشۈپ تۈركمەن يۇقۇرلىرىغا بولغان بېسىم-نازارەتنى ھەسسىلەپ كۈچەيتتى، ئارغامچىنى تولغاۋەرسە ئۈزۈلگىنىدەك تىنىچ ئۇخلاپ ياتقان بۇ خەلق ئارقا-ئارقىدىن ئۆزىگە بولۇۋاتقان بېسىم توپەيلىدىن ئۆزلىگىدىن ئويغىنىشقا باشلاپ قارشىلىق ھەركەتلىرى بارغانسىرى كۈچىيىشكە باشلىدى.

كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە ئارىدىن ئىككى يىل ئۆتتى، بۇجەرياندا «تۈركلەر ئىتتىپاقى» تۈركمەنىستاننىڭ مۇستەقىللىقى ئۈچۈن نۇرغۇن ھەركەتلەرنى ئېلىپ باردى، بۇ تەشكىلات تۈركمەنىستان ئازاتلىق ھەركىتىنىڭ باشلامچى كۈزنەك تەشكىلاتى بولۇش سۈپىتى بىلەن تەشۋىقات ۋارىقى تارقىتىش، قەرەللىك گېزىت چىقىرىش ئىشلىرىنى قەتئى توختاتمىدى، رۇسلارغا قارشى ھەرقانداق كاللىسى جايىدا بىر ئادەم «تۈركلەر ئىتتىپاقى»نىڭ ھەركىتىنى قوللىدىن كېلىشىچە قوللىدى، بۇ تەشكىلاتنىڭ تۈپلىگەن «بايلىقى» ئەزەلدىنلا مول بولغاچقا تەشكىلات پەردە ئارقىسىدا ئۆزىنىڭ كىملىكىنى بىلدۈرمەستىن رۇسلارغا قارشى ھەركەت قىلغۇچىلارنى ئىقتىسادى جەھەتتىن زور ياردەم بىلەن تەمىنلىدى. شۇنىڭ بىلەن تەشكىلاتنىڭ ھەرقايسى رايۇنلاردىكى ھەركىتى ۋە ئىناۋىتى بارغانسىرى زورىيىشقا باشلىدى.

«تۈركلەر ئىتتىپاقى» نىڭ ئەزا تەرەققى قىلدۇرۇشتىكى بىردىن-بىر ئالاھىدىلىكى - تەشكىلات ئەزالىرى ئۆزىگە باش بولغىچىنىڭ كىملىگىنى بىلەلمەيتتى، ناۋادا بۇ تەشكىلاتنىڭ ئەزاسى يەنە بىر ئەزا بۇقۇل قىلماقچى بولسا تەشكىلاتنىڭ تۈزىمىگە ئاساسەن تەشكىلاتقا كىرمەكچى بولغان ئادەمنىڭ تېگى-تەكتى ياخشى سۈرۈشتۈرۈلگەندىن كېيىن ئەزا قۇبۇل قىلغۇچى ئۆزىنىڭ سالاھىيىتىنى يۇشۇرغان ئاساستا ئۇنىڭغا يېڭى ۋەزىپە تاپشۇراتتى ياكى ئۇنىڭ ھەركىتىگە يېتەكچىلىك قىلاتتى، ئاندىن ئۇنىڭ ۋەزىپىنى ئۇرۇنداش ئەھۋالىغا ئاساسەن ئۇنىڭ ئەزالىق سالاھىيىتىنى بىكىتەتتى. يېڭى ئەزالارنىڭ يېرىم يىلغىچە ئەزا قۇبۇل قىلىش سالاھىيىتى بولمايتتى، تەشكىلاتنىڭ رەسمىي ئەزاسى ئەڭ كۆپ بولغاندا ئۈچتىن بەشكە قەدەر ئەزا تەرەققى قىلدۇرالايتتى.

مانا مۇشۇنداق كونا ئەزالار پەقەت ئۆزىنىڭ يېتىشتۈرگەن ئەزاسىنى بىلىدىغان لېكىن ئەزالىرىنىڭ يېڭى يېتىشتۈرگەن ئەزالىرنى بىلمەيدىغان، بىر ئەزا ئۆزىنىڭ خىزمەتلىرىگە يېتەكچىلىك قىلىۋاتقان مەسئۇلىنىڭ كىملىگىنى بىلمەيدىغان ئالاھىدە قائىدە-تۈزۈم ئاستىدا تەشكىلاتنىڭ مۇكەممەللىگى بارغانسىرى ئاشتى، ھۆكۈمەت تەرەپ «تۈركلەر ئىتتىپاقى»نىڭ ئۈستىدىن ھېچقانداق يىپ ئۇچىغا ئېرىشەلمىدى.

بۇ تەشكىلاتنىڭ يەنە بىر ئالاھىدىلىكى شۇكى تەشكىلات ئەزانى ئالدىراپ قۇبۇل قىلمايتتى، ئەزا قۇبۇل قىلىنغاندىن كېيىن ناۋادا بۇ ئەزا ۋەزىپە ئورۇنداش جەريانىدا ساقچىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىپمۇ مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلىمىغان بولسا،ئۇزۇن مۇددەتلىك كېسىلىپ كەتكەن بولسا، رۇسلار تەرىپىدىن ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان بولسا، ۋەزىپە ئۇرۇنداش جەريانىدا كۈتۈلمىگەن ھادىسىگە ئۇچراپ قۇربان بولغان ۋە ياكى ئېغىر مېيىپ بولۇپ قالغان بولسا «تۈركلەر ئىتتىپاقى» تەرىپىدىن بۇنداق تەشكىلات ئەزالىرىنىڭ ئائىلە تاۋاباتلىرىغا زور سوممىدىكى نەپىقە پۇل بېرىلەتتى، تەشكىلات ئەزالىرى يۇقىرى تاپشۇرغان ۋەزىپىنى جان دىل بىلەن ئۇرۇنلايتتى، تۇتۇلۇپ قالغانلارمۇ ئاللاھ يولىدا شېھىت بولۇش شەرىپى ئۈچۈن ئىمان ۋىجدانى بىلەن قارشىلىق كۆرسىتەتتى، تاياق-توقماقتا ئۆلۈشكە رازى ئىدىكى مۇناپىق خائىن بولۇپ ياشاشنى خالىمايتتى.

ئەلۋەتتە بۇ خىل نەپىقىنىڭ ھەممە قىسمىنى پۈتۈنلەي تەشكىلات ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ بولالمايتتى، بۇنىڭغا نىسبەتەن «تۈركلەر ئىتتىپاقى» مۇنداق چارە قوللانغان ئىدى يەنى بۇنداق ئۆلۈپ كەتكۈچىلەر ياكى كېسىلىپ كەتكۈچىلەرنىڭ يۇرتىدىكى كاتتا باي ۋە ئوتتۇرا دەرىجىدىكى بايلارنىڭ مال-دۇنياسىنىڭ ئاز-كۆپلىكىگە ئاساسەن مۇۋاپىق نىسبەتتە ئىئانە توپلايتتى.

باشتا ئاز ساندىكى بايلار بۇ خىل نەپىقە بېغىشنى ئىنتايىن قوللىدى، ئۇلار نەزىرىدە «دىنسىزلارنىڭ باشقۇرۇشىدىن قۇتۇلۇپ ۋەتەن مۇستەقىللىقنى قولغا كەلتۈرۈش ھەر بىر مۇسۇلماننىڭ قېچىپ بولمايدىغان بۇرچى، ھۆرلۇك-ئەركىنلىك ئۈچۈن ئاللاھ يولىدا جەڭ قىلغۇچىلار بىزنىڭ ئەڭ مۇكەممەل مۇسۇلمانلىرىمىزدۇر، ئاللاھ ئۈچۈن جېنىنى پىدا قىلغانلار ئالدىدا بىزنىڭ چىقارغان بۇ پۇلىمىز ھېچنىمىگە ئەرزىمەيدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن بىز چوقۇم ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋاباتلىرىنى ئۆزىمىزنىڭ بىر تۇغقان قېرىنداشنىڭ ئورنىدا كۆرۈپ ئۇلاردىن خەۋەر ئېلىشىمىز كېرەك» دەپ ئويلايتتى.

ئەكسىچە كۆپ ساندىكى يۇرت كاتتىلىرى «بىزنىڭ بۇ كونىگە قېلىشىمىزنىڭ ھەممىسى لەۋھۇلمەھپۇزغا مۇشۇنداق پۈتۈلگەنلىكىدىن بولغان، تەقدىرسىز قىل تەۋرىمەس، بىزنىڭ مۇشۇنداق بولىشىمىزنىڭ ھەممىسى ئۇلۇغ ئاللاھ تەرىپىدىن بولغان، پادىشاھنىڭ ئەمرىگە بويسۇنماق ۋاجىپ، كۈچى يەتمەيدىغان ئىشلارغا سەۋرى قىلماق كېرەك، ئاللاھ سەۋرى قىلغۇچىلار بىلەن بىللە، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئائىلە ئەزالىرىنىڭ قانداق كونىگە قالىدىغانلىقنى ئويلاشمىغان يەردە بىز ئۇلارنىڭ غېمىنى يەپ بولالامدۇق» دەپ ئىئانە تاپشۇرۇشتىن باش تارتىشاتتى.

بىر قېتىم مەلۇم بىر ناھىيەنىڭ يىراق بىر بازىرىدا ساقچىلار رۇس سودىگەر بىلەن جېدەللىشىپ قالغان بىر بوۋاينى سوراق قىلىش جەريانىدا ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويدى، بوۋاينىڭ پەرزەنتلىرى ئادەتتىن تاشقىرى يۇۋاش ئادەملەردىن بولغاچقا يۇرتتىكى چوڭلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ بۇنى«قازايى تەقدىر»دىن كۆردى. لېكىن بۇ بوۋاينىڭ چوڭ نەۋرىسى «تۈركلەر ئىتتىپاقى» نىڭ ئەزاسى بولۇپ ئۇ بۇ ناھاقچىلىقنى كۆتۈرەلمەي بوۋىسىنىڭ قىساسىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ مەسئۇلى بىلەن جىددىي كۆرۈشۈپ بۇ توغۇرلۇق يوليۇرۇق

ئالماقچى بولدى. چۈنكى تەشكىلاتنىڭ تۈزىمدە ھەرقانداق تەشكىلات ئەزاسى ئۆز ئالدىغا ھەركەت قىلىشقا بولمايتتى.

تەشكىلات ئەزالىرى ئۆزىدىن يۇقۇرىدىكىلەرنى جىددى ئىزدىمەكچى بولسا باشتا كۆرۈشۈش ئۇسۇللىرىنى دىيىشۋالاتتى. ئۈينىڭ ئالدىغا بىرنەرسە قاچىلانغان تاغاردەك نەرسىلەرنى قويۇپ قۇياتتى ياكى ئۈينىڭ ئالدىدىكى دەرەخكە قىزىل رەختەك بىر نىملەرنى باغلاپ قۇياتتى.

ناۋادا جىددىي كۆرۈشمەكچى بولسا تۇرۇشلۇق بازارلىق تەشۋىقات ئىشخانىسىدىكى رادىئۇ پونكىتىغا چىقىپ ئازراق ھەق تۇلەش ئارقىلىق ئۈيىدىكى بىرە چارۋىسىنىڭ يۇتۇپ كەتكەنلىكىنى چوڭ كارنايدا ئىلان قىلدۇراتتى، مۇشۇنىڭغا ئاساسەن تەشكىلاتنىڭ يۇقىرى قاتلىمىدىكى ئەزا دەرھال ئۆزىنىڭ قول ئاستىدىكى ئەزا بىلەن ئالاقىلىشاتتى. ئادەتتىكى كىچىكراق ھەركەتلەرگە تەشكىلاتنىڭ شۇ ۋىلايەتتىكى تۇرۇشلۇق باش ئەزاسى يەنى پاشاخانىنىڭ يىگىتلىرى قارار چىقىراتتى.

بۇ قېتىم تەشكىلات ئەزاسى شىرمۇھەممەدنىڭ كۈچلۈك تەلىۋىگە ئاساسەن ئۇنىڭ بۇۋىسىنىڭ ئۆچىنى ئېلىش تەكلىپى تەشكىلات تەرپىدىن ماقۇللاندى. شۇنىڭ بىلەن قار ياغقان بىر ئاخشىمى شىر مۇھەممەد ئايالى ۋە ئىككى بالىسى ئۇخلاپ قالغاندا ئۈيدىن مەخپى چىقىپ بازارلىق ساقچىخانا تەرەپكە يول ئالدى. بۇ قېتىمقى ئۆچ ئېلىش پىلانىنى تەشكىلات تۈزۈپ بەرگەن بولۇپ شىرمۇھەممەد يالغۇز ھەركەت قىلىشى كىرەك ئىدى.

شىرمۇھەممەد پىلان بۇيىچە تۈن يېرىمدىن ئاشقاندا بازارلىق ساقچىخانىنىڭ ئارقا تېمىدىن ئارتىلىپ چۈشۈپ دىجۇرنىلىك قىلىۋاتقان ئىشخانىنىڭ كەينى تەرپىگە ئۆتتى، ئىشخانىدا ئىككى تۈركمەن بىرى رۇس بولۇپ جەمئىي ئۈچ ساقچى مەشكە كۆمۈرنى راسا چىڭقاپ قويۇپ لايدەك ئۇخلاپ كەتكەن ئىدى. كۆمۈر بىرە سائەتلەردىن كېيىن كۈيۈپ پەسىيشكە باشلىغاندا شىرمۇھەممەد ھەركەتنىڭ قەدەم باسقۇچىغا ئاساسەن ئاۋۋال ئىشخانىنىڭ كەينىدىكى دەرىزىدىن چىقىرىلغان مەشنىڭ كارنىيىغا بىر ئازلاتا-پۈتنى تىقتى، مەشتىن ئاز-تۈلا ئىس يېنىشقا باشلىدى، بۇ چاغدا ساقچىلار كۆمۈر چۇغىدىن چىققان زەھەرلىك گازدىن قىسمەن زەھەرلىنىشكە باشلاپ ئېغىر ئۇيقىغا غەرىق بۇلىۋاتاتتى، يەنە يېرىم سائەتلەردىن كېيىن توك سىمى ئامبۇر بىلەن كىسىپ تاشلىنىپ كارنايىنىڭ ئېغىزى تۇلۇق ئېتىلدى، بۇ ۋاقىتتا ئۈچ نەپەر ساقچى گازدىن رەسمىي زەھەرلىنىپ ھۇشىدىن كىتىشكە باشلىدى، بىرى جان ھەلپۈزىدا ئورنىدىن دەلدەڭشىپ تۇرۇپ بىقىپ قاراڭغۇدا ئىشكنى سىلاپ تېپىپ بولغىچە يەرگە يىقىلىپ ئورنىدىن تۇرالمىدى، قالغان ئىككىسى بولسا پۈتۈنلەي ھۇشىدىن كىتىپ بولغان ئىدى.

شىرمۇھەممەد تامنىڭ كەينىدە تاڭنىڭ سۇزۇلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇپ ئىككىنچى ئەزەن ئوقۇلغاندا دەرىزىنىڭ ئەينىكىنى چېقىپ دىجۇرنىلىك قىلىدىغان ئىشخانىغا سەكرەپ چۈشتى، ئۇ بۇرنىنى ھۆل لۆڭگە بىلەن تۇسۇپ تۇرۇپ قول چىراق بىلەن ئۇلارنىڭ يېنىنى ئاختۇرۇپ ئۈچ دانە تاپانچا بىلەن ئوتتۇز پاي ئوقنى غەنىمەت ئالغاندىن كېيىن بۇ دىجۇرنىلىك ئىشخانىسى بىلەن يان تەرەپتىكى ئالتە ئېغىز خىزمەت ئىشخانىسىغا بىنزىن چېچىپ ئوت قويىۋېتىپ ئاندىن بۇ يەردىن ئايرىلدى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ساقچىلار ئىشقا كەلگەندە ساقچىخانىنىڭ پۈتۈنلەي كۈيۈپ كۈل بولۇپ خارابە ئىچىدە ئۈچ جاننىڭ قارا كۆمۈر بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆردى. ئۇلار بۇ ئىشنى تەھلىل قىلىپ گۇمانلىق ئادەملەرنى تەكشۈرۈپ باقماقچى بولۇپ مۇناسىۋەتلىك ئادەملەرنى تۈتۈپ تۇرۇپ تەكشۈرۈشكە باشلىدى.

مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن شىرمۇھەممەدنىڭ ئۈيىگە تۆت نەپەر ساقچى كىچىك ماشىنا بىلەن يېتىپ كەلدى، ئەسلىدە شىرمۇھەممەد ئۇ كۈنكى ئوت قويۇش ئىشنى بىلمەيدىغانلىقنى ئېيتىپ تۇرىۋالغان بولسا ساقچىلار ئۇنى قويىۋىتەتتى، چۈنكى ساقچىلار بۇ ئىشنى مۇنتىزىم تەربىيە كۆرگەن كىشىلەر قىلغان بۇلىشى مۇمكىن شىرمۇھەممەدنىڭ قۇلىدىن كىلىشمۇ ناتايىن دەپ قارايتتى.

لېكىن شىرمۇھەممەد ساقچىلار مەن ئىكەنلىكىمنى بىلىۋاپتۇ دەپ ئويلاپ ھويلىسىغا كىرگەن ساقچىلارغا ئولجا ئالغان تاپانچىسى بىلەن ئاۋۋال قول سالدى، بىر ساقچى نەخ مەيدانىغا ئۆلدى، يەنە بىرى ئېغىر يارلاندى، ئۇنىڭ تۆنجى قېتىم تاپانچا ئىشلىتىشى بولغاچقا ئۇنىڭ ئۇستىگە تېخنىكىسىنىڭ ياخشى بولماسلىقىدىن ساقچىلارنىڭ يەنە بىرى ئۇنى ئېتىپ تاشلىدى. شۇنداق قىلىپ بۇ ئوغلان بۇۋىسىنىڭ قىساسىنى ئېلىش يولىدا باتۇرلارچە شەھىد بولدى.

«تۈركلەر ئىتتىپاقى» بۇ يىگىتنىڭ ئائىلە-تاۋاباتلىرىغا بىرىلىدىغان نەپىقىنىڭ ئاز بىر قىسمىنى ئۆزىنىڭ مالىيەسىدىن ئاجرىتىپ قالغىنىنى قائىدە بۇيىچە بۇ يۇرتتىكى بايلاردىن يىغماقچى بولدى-دە يۇرت بايلىرىنى مەخپىي سەپەرۋەر قىلدى، كۆپ ساندىكى بايلار ئۆزىنىڭ ئاتىغىنىنى بەردى، لېكىن ئاز ساندىكى يۇرت بايلىرىغا بۇ گەپ ئانچە خوش ياقمىدى. بۇ يۇرتتا مەخسۇس كالا-توپاق سودىسى قىلىدىغان چوڭ بىر باي كىشى بولۇپ نەپىقە يىغىش نەۋىتى ئۇنىڭغا كەلگەندە «تۈركلەر ئىتتىپاقى»نىڭ بۇ تەلىۋى چىرايلىقچە رەت قىلىندى.

بۇ گەپ پاشاخانىنىڭ قۇلىقىغا يىتىپ باردى، پاشاخان كۇلۇپ كىتىپ يىگىتىگە بىر چارىنى ئۆگەتتى.

بىر كېچىسى شۇ رايۇندىكى تەشكىلات ئەزالىرى ھەركەتكە كىلىپ ئۇ باينىڭ باقمىچىلىق مەيدانىغا بېرىپ تازا سەمىرگەن توپاقتىن ئوتتۇزنى ئوغۇرلاپ قۇملۇقنىڭ ئوتتۇرىسىغا يىتىلەپ ئەكىلىپ تۆت-بەش يەرگە گۇلخان سالدى، گۇلخان راسا كۈيۈپ قۇم چوغقا تولغاندا يىگىتلەر ھەر بىر گۇلخانىنىڭ ئورنىدىكى قىززىق قۇمغا ھەر-ھەر قاپاقتەك كاۋىدىن بەش-ئوننى كۆمدى، كاۋا قوقاس ئوتنىڭ دەپتىدە بىر دەمدە كاۋاپ بولۇپ پىشىپ كەتتى. يىگىتلەر چوغدەك قىززىق كاۋىنى قوقاسنىڭ ئارىسىدىن ئېلىپ شۇ پېتى توپاقنىڭ

مۆڭگۈزىگە سانچىپ ئېلىۋاتماي قۇيۇپ قويدى، بىر دەمدىن كېيىن توپاقنىڭ پۇلاتتەك مۆڭگۈزلىرى قىززىق كاۋىنىڭ دەپتىدە يۇمشاشقا باشلىدى، يىگىتلەر ھېچ كۈچىمەيلا توپاقنىڭ مۆڭگۈزىنىڭ ئۈچچى ئالدىغا بولغان بولسا ئۈنى كەينىگە قايرىدى، يانغا قارىغان بولسا ئالدىغا قايرىدى، شۇنداق قىلىپ توپاقلارنىڭ ئەسلىدىكى مۆڭگۈزىنىڭ شەكلى پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ كەتتى.

يىگىتلەر ئەتىسى ئەتتىگەندىلا بۇ توپاقلارنى خاتىرجەم يېتىلەپ شۇ باي تۇرۇشلۇق بازارغا ئاپاردى، بىچارە باي قول ئاستىدىكىلەرنى كەينىگە سېلىپ توپاقلىرىنى ئىزدەپ بازارغا بارغاندا بۇ توپاقلانى كۆرۈپ «تووۋا خۇدايىم، بۇ توپاقلارنىڭ ھەممە يېرى مىنىڭ توپاقلىرىمغا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىكەن، پەقەت مۆڭگۈزىلا ئوخشىمايدىكەنغۇ؟!» دەپ ھەيران قالدى، توپاقلارنىڭ مۆڭگۈزىگە قاراپ ئەسلا ئۆزىنىڭ توپىقى ئىكەنلىكىدىن گۇمان قىلالمىدى، يىگىتلەر باينى يېنىغا چاقىرىپ توپاقلارنىڭ ھەممىنى ئالالىسا ئەرزان بىرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئوتتۇز دانە توپاقنى نەخ مەيداندا بايغا سېتىپ بەردى، باي بولسا «ئوغرى ئالغان ئوتتۇز توپاقنىڭ ئورنىغا بۇ ئەرزان ئوتتۇز توپاقنى ئالدىم، خۇدايىمغا قىلغىنىم بار ئىكەن!» دەپ قايغۇسىنى خۇشاللىقا ئايلاندۇرۇپ ئۆيىگە قايتتى.

شىرمۇھەممەدنىڭ ئائىلىسىدىكى ئۈچ جاننىڭ تۇرمىشىمۇ بۇ ئارقىلىق ۋاقتىلىق كاپالەتكە ئىگە قىلىندى.

بىر كۈنى ناماز بامداتقا يېقىن پاشىشاخان ئانىسى(ئىنىك ئانىسى) مەريەم خېنىمنىڭ خانلىق تاجنى ئۆزىنىڭ بېشىغا كيگۈزۈپ قۇيغانلىقىنى چۈشەپ ئويغىنىپ كەتتى. بۇ كۈن دەل پاشاخاننىڭ تۇغۇلغان كۈنىگە يەنى ئۇنىڭ يىگىرمە ياشقا توشقان كۈنىگە توغرا كەلگەچكە ئۇ دائىمقىدىن بۇرۇنراق تۇرۇپ جەينامازدا ئۇزۇن ئولتۇردى، ئىنىك ئانىسى ۋە ئۆزىنىڭ ئاتا-ئانىسىنىڭ روھىناتىغا ئۇزۇن دۇئا قىلدى، ناماز بامداتنى ئوقۇپ بولۇپ مەسچىتتىن يېنىشدا ئۆكسى تىللاخاننى ئېلىپ شەھەرگە يېقىن جايدىكى چوڭ قەبرىستانلىقا قاراپ ماڭدى.

ئۇلار مازارلىققا يېتىپ بارغاندا قۇياش ئەمدى بېشىنى كۆتەرگەن ئىدى، ئۇ ئۆزىگە تونۇشلۇق بولغان مومىسىنىڭ قەبرىسىگە بېرىپ ئۇزۇن قىرائەت قىلدى، ئۇلار پۇرسەت كۈتۈپ مازارلىقتىن كىشلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلگەندە قەبرىگە كۆمۈلگەن ھېلىقى كۆمزەكنى ئىزدەشكە باشلىدى، ئۇلار ھايال ئۆتمەي كۆمزەكنى ساق-سالامەت كولاپ ئېلىپ شەھەر تەرەپكە ئالدىراپ ماڭدى.

ئۇلار زاۋۇت كۈتۈپخانىسىغا كىرگەندىن كېيىن ئىشكىنى مەھكەم تاقاپ ئۆكسى تىللاخان بىلەن كۆزىنىڭ ئىچىدىكى نەرسىلەرنى ئېلىشقا باشلىدى، كونا ياغلىقنىڭ ئىچى كۆزنى قاماشتۇرۇپ تۇرىدىغان دانە-دانە ئالماسلار بىلەن تولغان بولۇپ ئۇلارنىڭ ئارىسىدا كەپتەر تۇخۇمدەك چوڭلۇقتىكى يېشىل ئالماس قۇيۇلغان خانتاجى مىنى مەن دەپ كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

تىللاخان ۋاللىداپ چاقناپ تۇرغان ئالماسلارنى قولىغا ئېلىپ سىلاپ كۆردى، ئۇ ئۆمرىدە بۇنداق سانى جىق ھەم چوڭ ئالماسلارنى كۆرۈپ باقمىغان ئىدى، ئۇ ئالتۇندىن ياسالغان شاھلىق تاجنى قولىغا ئېلىپ كۆز ئالدىدىكى بۇ بايلىقلارغا قاراپ ھەيران قالغىنىدىن جىددىلىشىپ كەتتى.

- ئاكا بۇ نېمە كارامەت ئەمدى؟ - دېدى تىللاخان قولىدىكى تاجنى ئاكىسىغا كۆرسىتىپ تۇرۇپ.

- ئەمدى ھەممىنى ساڭا دەيدىغان ۋاقىت بولدى ئۇكام،- دېدى پاشاخان ئېغىر بىر ئۇھ تىنىپ- بۇ تاجنى ئاتا-ئانام ماڭا قالدۇرۇپتىكەن، ساڭا ئەمدى بىلگەنلىرىمنى دەپ بىرەي قۇلاق سېلىپ ئاڭلىغىن!.....

پاشىشاخان شۇنداق قىلىپ ئۆزىنىڭ شەخسى تەرجىمھالىنى، ئانىسىدىن ئاڭلىغان ئىشلارنى ئۆكسى تىللاخانغا تەپسىلى بايان قىلىشقا باشلىدى.

تىللاخان ئاكىسىنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاخىرغىچە ئاڭلاپ ئېغىر سۈكۈت ئىچىدە بىردەم ئولتۇرغاندىن كېيىن ئاكىسىنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ تۇرۇپ ئېيتتى:

- ئاكا، سىنىڭ ئاددى ئادەم ئەمەسلىكىڭنى بىلەتتىم، بىز سەندىن پەخىرلىنىمىز ئاكا، سەن ئۈچۈن ئۆلۈپ كەتسەم مەن رازى، ئەمدى بۇندىن كېيىن...- تىللاخان گىپىنىڭ ئاخىرسىنى يۇتىۋېتىپ شۈك بولۇپ قالدى.

- ھە نېمە بۇندىن كېيىن؟ -دەپ كۈلۈمسىرىدى پاشاخان.

- بۇندىن كېيىن سىنى نېمە دەپ چاقىرىمەن ئاكا، سەن ئەسلى بۇ ئەلنىڭ قانۇنلۇق پادىشاھى ئىكەنسەن، مەن بىلمەي ساڭا ئۇكا بۇلىۋاپتىمەن...- دېدى تىللاخان يەرگە قاراپ خىجىل بولغان ھالدا.

- شۇمۇ گەپمۇ؟ سەن مىنىڭ ئالللاھ يۇلىدىكى قۇرئان تۇتۇشقان جىگىرىم ئۇكامسەن! بىلىپ قويغىن تاجدىن كەچسەم كىچمەنكى سەندىن كەچمەيمەن! - دېدى پاشاخان ئۆكسىغا تەسەللى بىرىپ.

تىللاخان ئاكىسىنىڭ سۆزىدىن تەسىرلىنىپ كۆزىگە مۆللىدە ياش ئېلىپ پاشاخاننىڭ قولىنى چىڭ سىقتى.

ئاخشىمى ئەل ياتقۇدا ئۆزىنىڭ ياتقىدا يالغۇز قالغان پاشاخان ياغلىقتىكى تۇمارنى قولىغا ئېلىپ يېنىدىكى قەلەمتۇراچ بىلەن ھەم تىكىلگەن ئېغىزىنى سۆكۈشكە باشلىدى، تۇمارنىڭ ئىچىدىن خىرۇم بىلەن قاپلانغان ئىككى پارچە قەغەز چىقتى، ئۇنىڭ بىرى پاشاخاننى بېقىپ چوڭ قىلغان مەريەم خېنىم تەرىپىدىن قالدۇرۇلغان تۈركمەن تىلىدا يېزىلغان- ياۋۇزبەگ بىلەن كۈن چىچەكنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىنىڭ سەۋەبى، ئۇلارنىڭ تاغدىكى مەخپىي پانالانغان جاينىڭ ئورنى قاتارلىقلار بار بولغان پۈتۈكچە ئىدى، يەنە بىر پارچىسى ناھايىتىمۇ كونا بىر خىل سامان قەغەزگە سىزىلغان خەرىتىدەك بىرنىمە بولۇپ ئاستىدا ئەرەپ يېزىقىغا ئوخشايدىغان يېزىق بىلەن چۈشەندۇرۇش بىرىلگەن ئىدى.

پاشاخان تۈركمەنچە پۈتۈكتىن ئاتا-ئانىسىغا زىيانكەشلىك قىلغۇچى خائىنلارنىڭ كىملىكىنى بىلىۋالدى يەنە بىر خىل يېزىقتىكى پۈتۈكنىڭ ئىچىدىكىنىڭ نېمە مەزمۇن ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي باشقىلاردىن سوراپ بىلمەكچى بولدى. ئۇ بۇ كېچىنى ناھايىتى تەستە يۇرۇتتى.

ئەتىسى ئۇ تۇماردىكى پۈتۈلگىنى بويىچە شاكىرخان ھاجى دېگەن مۇناپىقنى ئىزدەپ ئۇنىڭ ئۆيىگە باردى، شاكىرخان ھاجى بالدۇرلا ئۆلۈپ كەتكەن بولۇپ ئاق ئىنەكنىڭ بالىسى چالا ئىنەك بولغىنىدەك ھېلىقى يارلىقتا بوينى قاتلىشىپ تۇنجۇقۇپ ئۆلگەن ساقچى ئىدارىسىنىڭ سىياسىي كومىسسارى بەكرى بەدى دەل مۇشۇ شاكىرخان ھاجىنىڭ چوڭ ئوغلى بولۇپ چىقتى. «بەدى» دېگەن لەقەم شاكىرخان ھاجىنىڭ ھاياسىز خوتۇنىنىڭ ياش چېغىدىكى لەقىمى بولۇپ كىشىلەر بۇ بەكرى دېگەن مۇناپىقنى زاڭلىق قىلىپ مۇشۇنداق دەپ ئاتىۋېلىشقان ئىدى.

ئۆزۋاقتىدا تۈرمە سوراقخانىسىدا زەنجىرگە باغلانغان ياۋۇزبەگ تەرىپىدىن بويۇن تومۇرى ئۈزۈلۈپ ئۆلگەن ھەربىي گېنېرالنىڭ يانچۇغىدا ھېلىقى ئەتىۋارلىق يېشىل ئالماس بار ئىدى، باشقا مۇناسىۋەتلىك ھەربىي ئەمەلدارلار ئۇنىڭ يانچۇغىنى ئاختۇرۇش جەريانىدا بۇ ئالماسقا كۆزى چۈشۈپ قېلىپ سوروشتە قىلىش ئارقىلىق بۇ ئىشنىڭ شاكىرخان ھاجى بىلەن ئالاقىسى بارلىقىنى بىلىپ قالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئاچكۆز رۇسلار بۇ يېشىل ئالماسنىڭ يەنە بىر جۈپتىنى تېپىش ئۈچۈن شاكىرخان ھاجىنى قاتتىق سوراققا تارتىدۇ، ئەمىلىيەتتىمۇ شاكىرخان ھاجى كۆنچىچەك مەلىكىنىڭ نەدىلىكىنى بىلمىگەچكە ئاخىرى سوراق جەريانىدا ياۋۇزبەگكە ئوخشاش قىززىق تومۇرگە بېسىلىپ قىيىن-قىستاقتىن ئۆلۈپ كېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن رۇسلار شاكىرخان ھاجىنىڭ ئۆلۈمىنى ئۆز ۋاقتىدىكى ئاتالمىش«ۋەتەن خائىنلىرى»بولغان تۈركمەنلەرگە دۆڭگەپ قويۇپ ئىشنى تۈگىتىدۇ.

پاشاخان بۇ مۇناپىق ھاجىنىڭ ئۆلۈپ كەتكىنى ئاڭلاپ لاسسىدە بولۇپ قايتتى. ھەپتىدىن كېيىن ياۋۇزبەگنى سېتىۋەتكەن ھېلىقى زەرگەرنىڭمۇ خەۋىرى يېتىپ كەلدى ، تىللاخاننىڭ دېيىشىچە ئۇ زەرگەر يىگىرمە يىلنىڭ ئالدىدا بىر خىل يامان كېسەل بىلەن ئۆلۈپ كەتكەن ئىكەن.

ئۆز ۋاقتىدا ئىسمايىل سەتەڭنىڭ بەزمەخانىسىدىكى رەققاس قىز ئىنىك ئانىنىڭ پىلانى بويىچە زەرگەرنىڭ ئۆيىدە بىر ئاخشام قونۇپ چىققاندىن كېيىن ئۇزۇنغا قالماي زەرگەرنىڭ يامان يېرىگە بىرخىل يۇقۇملۇق سوگەل تاراپ كەتكەن ئىدى، بۇ خىل سوگەل بارغانسىرى ئەۋج ئېلىپ زەرگەر ئاخىرى كىچىك تەرەت قىلالمايدىغان دەرىجىگە بېرىپ سىيدۈك تىنىگە تاراپ كېتىشتىن ئۆلۈپ كەتكەن ئىدى.

پاشاخان بىر كۈنى ئۆكسى تىللاخاننى يېنىغا چاقىرىپ تاج بىلەن ئالماس سېلىنغان كۆزىنى ئۇنىڭغا سۇندى.

- بۇلارنى ئىككىمىز بىلىدىغان بىر يەرگە يوشۇرايلى،- دېدى پاشاخان قولىدىكى كۆزىنى ئۆكسىغا تەڭلەپ قەتئىلىك بىلەن- مەن سەپەرگە ماڭىدىغاندەك تۇرىمەن ئۇكام، ئۆينىڭ ئىشىگى ساڭا قالدى، ناۋادا مەن ۋاقتىدا قايتىپ كېلەلمىسەم ئىشلارنى سەن داۋاملاشتۇرىشىڭ كېرەك!

- ئېغىزىڭنى ئۇششۇتمە ئاكا، ئۇلۇغ ئاللاھ ماڭا ئۇ كۈننى كۆرسەتمەيدۇ!- دېدى تىللاخان ئاكىسىنىڭ قولىدىكى كۆمزەكنى ئېلىشنى رەت قىلىپ - سەن ئەمدى نەگە باراي دەيسەن؟

- ساڭا قايسى كۈنى تۇمارنىڭ ئىچىدىكى بىر پارچە خەرىتىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى دەپ بېرەلمىگەن ئىدىم،- دېدى پاشاخان ئۆكسىغا تىكىلىپ قاراپ تۇرۇپ- ئۇ چاغاي تىلىدا پۈتۈلگەن خەرىتە ئىكەن، ئۇنىڭدا چىنى ماچىن دېگەن دۆلەتتىكى بىر جايغا دۇنيانىڭ ئاجايىپ -غارايىباتلىرى پۈتۈلگەن «ئالەم ۋە ئادەم» دېگەن بىر قولىيازمىنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنى، بۇ كىتاپچىنىڭ دۇنيادا پەقەت بىرلا ئىكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ، نەچچە كۈندىن بېرى چۈشۈمگە ئانام تولا كىرىۋالدى، ئانام چۈشۈمدە داۋاملىق بىر قېلىن كىتاپنى ماڭا سۇنۇپ تۇرىدۇ، ئانامنىڭ روھى قورۇنۇپ قالمىسۇن، مەن شۇڭا ئۇ يەرگە بېرىپ ئۇ قولىيازمىنى ئىزدەپ باقاي دېگەن ئىدىم، سىنىڭچە قانداق؟

- ئانىمىز چۈشۈڭدە بۇ كىتاپنى ساڭا تەڭلىگەن بولسا بارغىن ئاكا، بەلكىم بۇ چۈشۈڭدە بىرە سىر باردۇ، خەرىتىدە قولىيازمىنىڭ قەيەردىلىكىنى ئېنىق دېمەپتىمۇ؟

- شۇنداق، قولىيازمىنىڭ ئورنى ئېنىق ئىكەن، لېكىن ئۇ چىنى ماچىن دېگەن يۇرت ھازىرقى جۇڭگونىڭ غەربىگە توغرا كېلىدىكەن، چېگرىدىن چىقمىسام بولمىغىدەك، قاچان كېلىشىمنى بىلمەيمەن، شۇڭا بۇلارنى سەن بىلىدىغان بىر يەرگە يوشۇرايلى دېگەن.

- خاتىرجەم بول ئاكا، ئۇلۇغ ئاللاھ سەن بىلەن بىرگە، سەن چوقۇم سالامەت قايتىپ كېلىسەن، بۈپتۇ بۇلارنى بىر يەرگە يوشۇرۇپ قويايلى، چېگرىدىن چىقىش رەسمىيەتلىرىڭ قانداق بولدى؟

- بۇ ئاسانغا توختىدى، ساقچى ئىدارىسى باشتا بۇ ئىشنىڭ ناھايىتى قىيىنلىقىنى ئېيتقان ئىدى، قولۇمدىكى پۇلنى كۆرۈپ ئۇلارنىڭ باشلىقىنىڭ يۈرىگى ئوينىاپ ئۆزى موسكۇۋاغا يول ئالدى، مېنىڭچە بۇ ئىش تەسكە توختىمايدۇ ئۇكام.

- بۈپتۇ ئاكا، چاتاق يېرى مەن بۇ تەشكىلاتنىڭ ئىشىغا قانداق يېتەكچىلىك قىلارمەن؟

- بۇ توغۇرلۇق بېشىڭنى قاتتۇرمىغىن، سىنىڭ قولۇڭدىن كېلىدۇ، يامىنى كەلسە گېزىت چىقىرىش ئىشىنى ۋاقىتلىق توختىتىسەن، قالغان ئىشلارنى بەش دانە يىگىتىمىز بىلەن مەسلىھەتلىشىپ قىلىۋەر، چاتاق چىقمايدۇ.

ئۇلار تەشكىلاتنىڭ بەزى ئىشلىرىنى مۇزاكىرە قىلىشقاندىن كېيىن كۆمزەكنى ئۆزلىرى بىلىشىدىغان بىر يەرگە يوشۇرۇپ قويۇشتى.

ئون تۆتىنچى باپ:سىرلىق پۈتۈك

ئارىدىن نەچچە ھەپتە ئۆتمەيلا پۇل ئۆزىنىڭ كۈچىنى كۆرسىتىپ پاشىشاخاننىڭ چىگرىدىن چىقىش رەسمىيەتلىرى ئۇنىڭ قولىغا تېگىپ بولدى.
شۇنداق قىلىپ پاشىشاخان يىگىتلەر بىلەن خوشلىشىپ مۇسكۋاغا ماڭدى، ئۇ بىر ئايدەك ۋاقىت ئىچىدە مۇسكۇۋا ئارقىلىق جوڭگونىڭ بېيجىڭغا يېتىپ بېرىپ بېيجىڭدىن شىنجاڭنىڭ جەنۇپ تەرىپىدىكى خوتەن رايونىغا يېتىپ كەلدى. چۈنكى خەرىتىدىكى چىن ماچىن ھازىرقى خوتەننىڭ قاراقاش رايونىنى كۆرسىتەتتى.
پاشىشاخان خوتەنگە كېلىپ ئورۇنلاشقاندىن كېيىن بۇ يەردىكى ئۇيغۇرلار بىلەن بىمالال پىكىر ئالماشتۇرالىدى، چۈنكى ئۇيغۇرلار بىلەن تۈركمەنلەر بىر قەۋمدىن بولۇپ ئۇلارنىڭ ئىشلەتكەن تىلى تۈرك تىلىغا تامامەن ئوخشاپ كىتەتتى. ئۇيغۇرلارمۇ، تۈركمەنلەرمۇ ئەمىلىيەتتە شەكسىز بىر تۈركلەردىن ھىساپلىناتتى، شۇڭا پاشىشاخان تىلدا قىينچىلىق تارتمىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە پاشىشاخاننىڭ بوۋىسى جەلال شەيخنىڭ ئۆزىمۇ خوتەننىڭ قاراقاش دىگەن يۇرتتىن بولغاچقا بۇ جاي پاشىشاخاننىڭ كۆزىگە باشقىچە ئىللىق تۇيۇلدى.
خەرىتىدىكى كىتاپ يوشۇرۇلغان جاي- قاراقاش دەريا ئېقىنى بىلەن يورۇڭقاش دەريا ئېقىنىنىڭ تەكلىماكان قۇملىقىدىكى بىرلەشكەن جايىدىن ئەللىك كىلومېتىرچە ئايغىدىكى مازار تاغ دىگەن بىر جايدا ئىدى.
پاشىشاخان بوۋىسىنىڭ يۇرتىدىن ئۆزىگە بىر يول باشلىغۇچىنى ئىزدەپ تاپتى، يول باشلىغۇچى ئەللىكلەرنىڭ قارىسىنى ئالغان تەجرىبىلىك بىر كىشى بولۇپ ئۇلار ئىككى تۆگىگە سۇ قاچىلانغان تۇلۇم ۋە ئوزۇقلۇقلارنى ئارتىپ نەچچە كۈنلۈك جاپالىق سەپەردىن كېيىن مازار تاغ رايونىغا يېتىپ كەلدى.
ئۇلار مازارتاغ قەلئەسىگە يېتىپ كەلگۈچە سۇنى ئازادە ئىشلەتتى، چۈنكى ئۇلار قاراقاش دەريا قىنىنى بويلاپ ماڭغاچقا بۇ پەسىللىك دەريا سۈيى ئۇلارغا ياخشى ئىچىملىك بولغان ئىدى. ئۇلار مازار تاغ قەلئەسىگە يېتىپ كەلگەندىن كېيىن تۇلۇملارنى سۇغا تولدۇرۇپ خەرىتىدىكى كۆرسەتمىگە ئاساسەن بۇ تاغنى بويلاپ غەربىي تەرەپكە قاراپ يول ئالدى، بۇ تاغ دۇنيادىكى ئاجايىپ تاغلارنىڭ بىرى بولۇپ گەرچە ئۇنىڭ نامى «تاغ» بولسىمۇ ئەمىلىيەتتە ئۇ باشقا تاغلارغا ئوخشاش ئۇنچە ئېگىز ئەمەس ئىدى. تاغنىڭ كەڭلىكىمۇ ئۇنداق كەڭرى ئەمەس ئىدى، بۇ تاغ گويا تەكلىماكان قۇملىقىنىڭ ئوتتۇرىسىغا سېلىنغان ئېتىز قىرىغا ئوخشاش تەكلىماكاننىڭ غەربىي تەرىپىدىكى قۇم بارخانلىرىنىڭ ئىچىگە خۇددى سىپىلدەك تۈز پېتى كىرىپ كەتكەن بولۇپ قۇملۇقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بۇ تاغ يىراقتىن قارىماققا تاغقا ئوخشىمايتتى، لېكىن يېقىن كېلىپ قارىغاندا ئاندىن ئۇنىڭ تەركىۋىنىڭ تاغ جىنسلىرىدىن تەركىپ تاپقان تەبىئى بىر تاغ ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولاتتى، تاغنىڭ بىر ئۇچى ئىككى دەريانىڭ بىرلەشكەن دەريا قېنىدا ئاخىرلاشسا يەنە بىر ئۇچى خۇددى ئارغامچىغا ئوخشاش غەرىپكە سوزۇلۇپ تەكلىماكاننىڭ غەربىگە نەچچە يۈز كىلومېتىرلاپ كىرىپ كىتەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ تاغ قارىماققا قوش بولۇپ بىرى قىزىل رەڭگە يەنە بىرى ئاق رەڭگە مايىل ئىدى.
يول باشلىغۇچىنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە يەرلىكلەر قىزىل تاغنى گۆش تاغ، ئاق تاغنى ئۇن تاغ دەپ ئاتىشىدىكەن، بۇنىڭ ئۇنداق دەپ ئاتىلىشىدا ئىلگىرىكى زاماندا خوتەن بۇددىستلىرى ئىسلام دىنىغا كىرمەسلىك ئۈچۈن ئىسلام قوشۇنىغا قارشى جەڭ تەييارلىقى قىلىپ زاپاس ئۇن ۋە گۆش تەييارلىغان ئىكەن، شۇنىڭ بىلەن ئاللاھ بۇ كاپىرلارنىڭ بۇ زاپاس ئوزۇق-تۈلۈكىنى بىر مۆجىزە بىلەن تاشقا ئايلاندۇرۇۋېتىپتۇ، شۇ سەۋەپتىن قىزىلى- گۆش تاغ، ئېقى بولسا ئۇن تاغ دەپ ئاتالغان ئىكەن.
ئۇلار مىڭ بىر جاپا-مۇشاقەت بىلەن تاغنى بويلاپ تۆت كۈن يول يۈرۈپ ئاخىرى چۈشكە يېقىن بەئەينى يىلاننىڭ بېشىغا ئوخشايدىغان تۆگە چوڭلۇقىدىكى پاكار بىر تاغ تېشىغا ئۇچرىدى، يىراقتىن قارىماققا شامال يەپكەتكەن بۇ تاغ تېشىنىڭ پارچىسى بەئەينى يىلاننىڭ بېشىغا ئوخشايتتى، خەرىتىدىمۇ «مازار تاغ قەلئەسىدىن غەرىپكە تۆت كۈنلۈك تۆگە سەپىرى قىلغاندا يىلان بېشىغا ئۇچرايسىز،تاھارەتنى كامىل ئېلىپ شۇ يىلان بېشىنىڭ ئاستىدا ئولتۇرۇپ كىتابۇل قۇرئاندىن قەمەر سۈرىنى تۈلۈق ساناپ چىققايسىز، چىققان سان بىلەن باراۋەر كۈن پېتىشقا شۇنچە قەدەم ئالسىڭىز، شۇندا ئالدىڭىزدىكى تىلسىملار ئېچىلىپ تاغ باغرىدىكى كىچىك ئۆڭكۈردە ئۇشبۇ قولىيازما پۈتۈك سىزگە زاھىر بولغاي!» دەپ پۈتۈلگەن ئىدى.
پاشىشاخان بۇ يەرنى خەرىتىدە پۈتۈلگەن «يىلان بېشى» بولىشى مۇمكىن دەپ پەرەز قىلدى، ئەپسۇسكى ئۇلار بۇ يەرگە يېتىپ كەلگەندە بوران چىقىپ قۇم-توزان كۆتۈرۈلۈشكە باشلىدى، بوران ئالەمنى قاراڭغۇلۇق باسقاندا ئاندىن توختىدى. ئەتىسى پاشىشاخان ناماز بامداتتىن كېيىن قولىغا قۇرئاننى ئالاي دىيىشى يەنە بوران چىقىپ كۆزنى ئاچقىلى بولمىدى، شۇنداق قىلىپ بۇ كۈندىكى بورانمۇ كەچكە يېقىن توختىدى، ئوزۇنغا سوزۇلغان بۇنداق قۇم-بورانلىق ھاۋادىن پاشىشاخاننىڭ ئۆپكىسى سىقىلىپ تىنىقى يېتىشەلمەي قېلىۋاتاتتى، تۈلۈمدىكى سۇنىڭ ئازىيىشىغا باشلاپ يول باشلىغۇچىمۇ پاشىشاخانغا قايتىش تەكلىپىنى قويۇشقا باشلىدى.
پاشىشاخاننىڭ كاللىسىغا بىر ئەقىل كەلدى، ئۇ ئاخشىمى ۋاقىتلىق تىكلەنگەن چېدىرنىڭ ئىچىدە ئېلىۋالغان شامنى ياندۇرۇپ قۇرئاننى

باشتىن باشلاپ ئۆقۇشقا باشلاپ «قەمەر» سۆزىنى بىرمۇ-بىر خاتىرلەپ ماڭدى، شۇنداق قىلىپ تاڭ ئاتارغا يېقىن قۇرئان بىر قېتىم تامام بولدى، پاشىشاخان ياندىكى قەغەزگە قارىۋىدى قەمەر سۆزى جەمئىي يىگىرمە يەتتە يەردە بولۇپ چىقتى، ئاجايىپ يىرى شۇكى بۇ كۈنى تاڭ سۈزۈلگەندە ئالدىنقى كۈندىكىگە ئوخشاش بۇران-چاپقۇن كۆتۈرۈلمىدى.

پاشىشاخان ئۇيقۇسىز كۆزلىرىنى راسا بىر ئۇۋۇلىۋېتىپ كۆن پېتىش تەرەپكە قاراپ يىگىرمە يەتتە قەدەم مېڭىپ توختىدى، ئاندىن قولىغا كەتمەننى ئېلىپ دەسسەپ تۇرغان يەرنى كولاشقا باشلىدى، يەرنىڭ بىر تەرىپى راستىنلا تاغ بولغاچقا كەتمەننىڭ بىسى پات-پات تاشقا تېگىپ كىتەتتى، كەچكە يېقىن كولانغان يەرنىڭ تاغ تەرەپ يۈزىدە دىگەندەك سىغىز تۇپا بىلەن تولغان ھارۋا چاقى چوڭلۇقىدىكى كىچىك بىر ئۆڭكۈرنىڭ ئېغىزى بايقالدى شۇئان پاشىشاخاننىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى، ئۇ ھېرىپ كەتكىنىگە قارىماستىن جاسارەتكە كېلىپ ئۆڭكۈرنىڭ ئېغىزىدىكى سىغىز تۇپىنى كەتمەن بىلەن كولاشقا باشلىدى، ئۆڭكۈرنىڭ ئېغىزى ئېچىلىپ ئۇنىڭ ئىچى ئايان بولدى،ئۆڭكۈر ئۇنچە چوڭقۇر ئەمەس ئىدى، دىگەندەك ئۇنىڭ نەچچە مىتىر ئىچىدە ياغاچتىن ياسالغان نەقىشلىك بىر ساندۇق تۇراتتى، پاشىشاخان بۇ يەرنى كولايمەن دەپ بەك ھېرىپ كەتكەچكە يول باشلىغۇچى ئۇنىڭغا ياردەملىشىپ ساندۇقنى تارتىپ ئالماقچى بولدى لېكىن ئۇ بېشىنى ئۆڭكۈرگە تىقىپ بولۇپ يەنە دەرھال بېشىنى تارتىۋالدى.

- نىمە ئىش بولدى ئاكا؟ - دەپ سورىدى يول باشلىغۇچىنىڭ ھەركىتىدىن ئەجەبلەنگەن پاشىشاخان ھاسىرغىنىچە قولىدىكى كەتمەننى بىر يانغا تاشلاپ قويۇپ ئۆڭكۈرگە قارىغىنىچە.

- ئۇكام قارىڭە ئاۋۇ چايانلارغا! ساندۇق ئۈستىدە چايانلار ئۇۋۇا ساپتۇ ئەمەسمۇ، مىغ-مىغ چايانكەنغۇ بۇنىڭ ئىچى، خۇدا تىۋۋۇا قىلمىدىم!. ـ دىدى يول باشلىغۇچى قورققىنىدىن تاتىرىپ تىترەپ.

پاشىشاخان پۈتۈن كۆچىنى يىغىپ ئۆڭكۈرنىڭ بىشىنى تىقىپ ئىچىگە قارىدى، كامارنىڭ ئىچىدە بىرمۇ چايان كۆرۈنمەيتتى، پاشىشاخان بۇنىڭدىن ھەيران قالدى.

- قېنى ئۇ چايان ئاكا ! مەن كۆرمىدىمغۇ؟. - دىدى پاشىشاخان ھەيران بولۇپ.

- ئەنە ئۇكام كۆرمىدىڭىزمۇ، ساندۇقنىڭ ئۈستىگە قارىڭە، ئۆمىلىشىپ يۈرگىنى شۇغۇ! ـ دىدى يول باشلىغۇچى قولى بىلەن ياغاچ ساندۇقنى ئىشارەت قىلىپ.

پاشىشاخان بۇرۇلۇپ يول باشلىغۇچىغا تىكىلىپ سەپ سالدى، لېكىن يول باشلىغۇچىنىڭ چىرايىدىن قىلچە يالغان ئېيتمىغانلىقى چىقىپ تۇراتتى.

پاشىشاخان ئۆڭكۈرنىڭ ئىچىگە كىرىشكە تەمشىلىۋىدى، يول باشلىغۇچى ئۇنى توستى.

- ئۇكام ئۇنداق قارامىلىق قىلماڭ، بايىلىق دىگەننى تاپقىلى بولىدۇ، جاننى تاپقىلى بولمايدۇ، بۇ قىلىقىڭىز بولمىدى! .ـ دىدى يول باشلىغۇچى پاشىشاخانغا قاراپ ئۇنىڭغا كۆيۈنگەن ھالدا.

پاشىشاخان گەپ قىلماي ئۆمىلىگىنىچە ئۆڭكۈرنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتتى، يول باشلىغۇچى قورققىنىدىن پاشىشاخاننىڭ يېنىدىن چاچراپ نېرىسىغا بېرىپ ئايەت ئوقۇپ تۇردى. پاشىشاخان ساندۇقنى بىمالال تارتىپ چىقارغان ئىدى، يول باشلىغۇچى ئۇنىڭ بۇ ھەركىتىدىن ھەيرانۇ-ھەس قالدى.

پاشىشاخان شۇ مەيداننىڭ ئۆزىدە ساندۇقنىڭ ئېغىزىنى ئاچتى، چۈنكى يول باشلىغۇچى مۇشۇ تاپتا ساندۇقنىڭ ئىچىدىكىنى ئالتۇن-جاۋاھىرمىكى دەپ ئويلاپ قالىدىغان بولسا، ئۆزىگە بىرە ئايەت يېتىپ قېلىشى ئىنىق ئىدى. ئەمەلىيەتتىمۇ يول باشلىغۇچىنىڭ ساندۇقنى كۆرگەندىلا نىيىتى بۇزۇلغان ئىدى، ئۇنىڭ ساندۇق ئۈستىدە قىمىرلاپ يەرگەن چايانلارنى كۆرگىنىمۇ راست ئىدى، لېكىن پاشىشاخاننىڭ كۆزىگە بۇ چايانلارنىڭ كۆرۈنمىگىنىمۇ ئەمەلىيەت ئىدى، بۇنىڭ زادى نېمە ئىش ئىكەنلىكى پەقەت بىر ئاللاغا ئايان ئىدى. يول باشلىغۇچى مىغىلداپ تۇرغان چايانلارنىڭ ئارىسىغا كىرىپ كىتىپ يەنە ساق-سالامەت چىققان پاشىشاخاننى كۆرۈپ ئۆزىنىڭ يامان نىيىتىدىن يېنىپ ئىچىدە تۆۋۋە-ئىستىغپار ئوقۇپ ئاللاھقا شۈكرى قىلدى.

ساندۇقنىڭ ئىچىدە ناھايىتى قېلىن بىر پارچە پارچە كىتاپ شەكلىدىكى قولىيازما تۇراتتى، قولىيازمىنىڭ بەتلىرى شۇنداق نەپىس بولۇپ بەت يۈزىنىڭ ئىچىدىكى مەزمۇنلارنىڭ تۆت ئەتراپىدا شۇنداق چىرايلىق نەقىشلەر بار ئىدى، قولىيازمىنىڭ قەغىزى پاشىشاخانغا تونۇشلۇق بولغان خوتەن قەغىزىدىن ئىشلەنگەن بولۇپ ئىچىدىكى يېزىقلار قۇمۇش قەلەم بىلەن چاغاتاي يېزىقىدا يېزىلغاندەك تۇراتتى.

پاشىشاخان كىتاپنىڭ مۇقاۋىسىدىكى چاغاتايچە خەتنىلا ئوقۇپ ئانچە-مۇنچە چۈشىنەلىدى، ئۇنىڭدا«ئادەم ۋە ئالەم ھەققىدە» دىگەندەك بىرخىل مەزمۇن چىقىپ تۇراتتى، لېكىن ئىچىدىكى قۇرلارغا كۆز يۈگۈرتۈپ ئۇنىڭ مەزمۇننى چۈشىنەلمىدى، چۈنكى پاشىشاخان چاغاتاي تىلىغا تېخى خام ئىدى.

ئۇ بۇ قولىيازمىنى تاپقانلىقىدىن ئىنتايىن خۇشال بولۇپ يول باشلىغۇچى بىلەن دەرھال قايتىشقا تەييارلىق قىلدى، ئۇلار قايتقۇچە بەكراق جاپا تارتتى، مازار تاغ قەلئەسىگە بىر كۈنلۈك يول قالغاندا ئىچىدىغان سۈيى توگەپ كىتىپ مىڭ بىر بالادا ئاران-ئاران مازار تاغ قەلئەسىگە يىتىپ كېلىۋالدى.

شۇنداق قىلىپ پاشىشاخان خوتەنگە ساق-سالامەت قايتىپ كەلگەندىن كېيىن يۇرتىنىڭ ئەللامىلىرىنى ئىزدەپ بۇ يۇرتتا يېرىم يىلدىن

ئارتۇق مەخسۇس چاغاتاي تىلىنى قېتىرقىنىپ ئۆگەندى، ئۇ قولىيازمىنىڭ باش بېتىدىكى سۆز بېشىنى ئۇقۇپ بېقىپ ئۇنىڭ ئىچىدىكى مەزمۇنلاردىن ھەيرانۇ-ھەس قالدى، كىتاپنىڭ مۇئەللىپى ئىسمىنى ئاشكارىلىمىغان بىر كىشى بولۇپ سۆز بېشى مۇنداق باشلانغان ئىدى:

«مەنكى تۈرك ئۇلۇسلىرىنىڭ بىر شاھزادىسىمەن، يەتتە يېشىمدىن قىرىق يېشىمغىچە ئىلىم تەھسىل قىلدىم، يىگىرمە يېشىمدا تۈرلۈك-تۈمەن سىر-ئەسرالار كۆز ئالدىمدا ئايان بولۇشقا باشلىدى، شۇ سەۋەپلىك مەجنۇن ئاتىلىپ تاجۇ-تەختت ۋەتەن-باللىرىمدىن ئايرىلدىم، زاھىدلىق يۈلىنى تاللاپ غارنى ماكان تۇتتۇم... ئەۋلادىم ئىچىدىن بۈرۈجلار ئايرىلغان، كۈن-تۈن تۇتۇلغان كۈندە زىمىنغا بىر بۆرە سۈپەت ئۇغۇل تۇغۇلغاي، مەن ئۇشبۇ كىتاپنى دۇنيادىكى ئەڭ رەھىمسىز بولغان شۇل ئۇغۇل ئۈچۈن پۈتتۇم، ئۇ شۇنداق بىر ھۆكۈمران ئۇغۇلدۇركى ئاللاھ خالىسا پۈتۈن تۈرك ئۇلۇسلىرىنى بىر تۇغ ئاستىغا يىغىپ مەغرىبى-مەشرىققە ئادالەت نۇرىنى چاچقاي! »

پاشاخان يۇقارقى قۇرلارنى ئۇقۇۋېتىپ ئۆزىنىڭ يەتتە ياش ۋاقتىدىكى ئانىسى بۈۋى مەريەم خېنىمنىڭ «ئوغلۇم! سەن بۈرۈجلار ئايرىلغان، كۈن بىلەن ئاي بىر يەرگە كېلىپ كۈندۈزى زىمىننى قاراڭغۇلۇق قاپلىغان بىر كۈندە دۇنياغا كەلگەن...» دىگەن ۋەسىيەت سۆزلىرىنى ئېسىگە ئالدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ بۇ كىتاپقا ناھايىتى قىزىقىپ قالدى بەتلىرىنى ئېچىپ سۆز بېشىنىڭ داۋامىنى ئۇقۇشقا باشلىدى.

«ئوغلۇم! ئالەم ئەزەلدىنلا يۇملاق شارسىمانلىقنى خالايدىغان چەكسىز بوشلۇق ئىدى، بۇنىڭ جاۋابى زىمىننىڭ شارسىمان بولغانلىقىدا، زىمىننىڭ يۇملاق شارسىمانلىقى- ئۇنىڭدىن تۇغۇلغان تامامى نەرسىلەرنىڭ يۇملاق بولغانلىقىدا، قۇلۇڭنى سۇغا ئۇرغان چېغىڭدا چاچراپ چىققان ئۇنچىلەرگە قارىغىن، زىمىندىن ئۈنگەن مىۋە-زىرائەتلەرگە قارىغىن مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى يۇملاق شارسىمانلىقنى خالايدىغان نەرسىلەردۇر، ئىنسان ئاتا-ئانىسىنىڭ شەكلىنى ئالغىنىدەك زىمىندىن تۇغۇلغان نەرسىلەرمۇ شەكسىزكى زىمىننىڭ شەكلىنى ئۆزىگە مۇجەسسەم قىلغۇچىدۇر!

ئىنسان توپراقتىن يارىتىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇ زىمىننىڭ بىر قىسمى بولۇپ كەلدى، زىمىن بولسا تەبئىكى چەكسىز ئالەمنىڭ بىر قىسمى ئىدى، دىمەك ئىنسان تۆت ئاناسۇردىن تەشكىل تاپقان بۇ ئاجىز مەخلۇقات ئۆزلىكسىز زىمىننىڭ تەسىرىگە، ئۇندىن قالسا باشقا كەۋاكىپ-يۇلتۇزلارنىڭ تەسىرىگە ھەتتاكى ئالەمنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغۇچى جانلىقتۇر.

ئالەم سىرلىقمۇ ياكى ئادەم سىرلىقمۇ؟ دىگەن سۇئال قەدىمدىن باشلاپ كۆمتەكلا بىر جاۋابقا ئېرىشىپ كەلدى، بۇ قولىيازما مانا مۇشۇ سۇئالنى چۆرىدەپ پۈتۈلدى، ئوغلۇم كىتاپچىنى ياخشى ئۇقۇغىن، بۇنىڭغا مەن ئۆمۈر بۇيى ئۆگەنگەنلىرىمنىڭ ھەممىنى مۇجەسسەملىدىم، ئالەم ۋە ئادەم توغرىسىدىكى يېڭى كۆز قاراش، تۈرلۈك سىر-ئەسرالار تەپسىلى پۈتۈلدى. بۇنىڭ ئىچىدە بايان قىلىنغانلارنىڭ بەزەنلىرىنى ئىنسانلار يەنە مىڭ يىلدىمۇ يېشەلمەس، ئېسىڭدە بولسۇن، سەن كىتاپنى تولۇق كۆرۈپ چىقىپ ئۇنىڭ ئىچىدىكىلەرنى ياخشى ھەزىم قىلغىن، بەزەنلىرىنى قۇلۇڭغا قەلەم ئېلىپ تەھلىل قىل، بەزەنلىرىنى تىنىڭ ۋە روھىڭ بىلەن ئەملىي مەشىق قىل، ھەممىنى تولۇق ئۆگەنگەن چېغىڭدا ئۆزەڭنىڭ باشقىچە بىر ئادەم بولۇپ قالغانلىقىڭنى ھىس قىلىسەن، ناۋادا كىتاپچىدىكى ھەرخىل تەن مەشىقلىرىنى ماقامىغا يەتكۈزەلىسەڭ ئۇچاغدا ئەتراپىڭدا ئۇچۇپ يۈرگەن ھاشارەتلەرنىڭ قانات قاققان ئاۋازى، نەچچە قەدەم نېرىسىدىكى چۈمۈلىنىڭ ھەركەت ھالىتى كۆز ئالدىڭدا زاھىر بولىدۇ، كۈندۈزىمۇ كېچىسىدىكىگە ئوخشاش يۇلتۇزلارنى كۆرەلەيسەن، يەتتە كەۋاكىپنىڭ ھەرقايسى بۈرجلاردىكى ئورنى كۆزۈڭگە ھەر زامان زاھىر بولۇپ تۇرغۇسى، مانا بۇلار ئۈچۈن سەن ئېيتقۇسىز جاپالاردىن قورقماسلىقىڭ كىرەك، ھەممىنى ئۆگىنىپ بولغىنىڭدىن كېيىن جىسمىڭ ۋە روھىڭنى ئەبەدىي پاكىزە تۇت! بۇ سىرلارنى ھېچ بىر ئىنسانغا تىنما، بولمىسا ئۆزەڭگە دۈشمەنلەرنى كۆپەيتىۋالغۇچىلاردىن بولىسەن، بۇ كىتاپ ئاللاھنىڭ قۇدرىتى بىلەن بىر سەن ئۈچۈنلا پۈتۈلگەن ئوغلۇم! كىتاپنى ئۆگىنىپ بولغىنىڭدىن كېيىن بۇ كىتاپنى دەرھال پارچە-پارچە قىلىپ قاراقاش دەرياسى بىلەن يۇرۇڭقاش دەرياسىنىڭ بىرلەشكەن قېنىغا جۈمە يۇرۇ كېچىسى ئاققۇزىۋەت ! ناۋادا بۇ كىتاپ يامان نىيەتلىك كىشىلەرنىڭ قۇلىغا چۈشۈپ قالسا ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنى خىيال قىلماق بەس مۇشكۈلدۇر!»

پاشاخان كىتاپنى ئۇقۇغانسىرى ئۇنىڭغا بەكلا قىزىقىپ كەتتى، كىتاپتا ئالەمنىڭ سىر-ئەسرالىرىدىن تارتىپ ئادەمنىڭ پىسخىكا ھالىتىگىچە نۇرغۇن ئەھۋاللار يېزىلغان ئىدى، مەسىلەن ئاسترونومىيە قىسمىدا يەتتە كەۋاكىبنىڭ ھەركىتى، ئۇنىڭ ھەرقايسى بۈرۈجلاردىكى كۈندىلىك ئورنىنى بىكتىشتىكى ئەملىي ھسابلاش ئۇسۇللىرى، ئاي ۋە زىمىننىڭ قانۇنىيەتلىك ھەركەتلىرى ئارقىلىق كۈن تۇتۇلۇش ئاي تۇتۇلۇشنى ئالدىن ھساپلاش ئۇسۇللىرى تەپسىلى تونۇشتۇرۇلغان ئىدى.

ئىنسان سىر-ئەسرالىرى ئۇستىدىمۇ ئاجايىپ ياخشى يېڭىلىقلار پۈتۈلگەن بولۇپ ئادەملەردىكى ئالاھىدە ئىقتىدار ۋە ئۇنى يېتىلدۈرۈش مەشقى، ئىنسانلاردىكى ئالدىن بىشارەت بىرىش ئىقتىدارى، ئىنسان تىنىدىكى تۈرلۈك تەبئى دەۋرىيلىكلەر، ئىنسان بەدىنى بىلەن كەۋاكىبلارنىڭ مۇناسىۋىتى، ئاي ھەركىتىنىڭ ئىنسان ۋە ئۇسۇملۈكلەرگە بولغان تەسىرى قاتارلىق نۇرغۇن يېڭىچە بىلىملەر تونۇشتۇرۇلغان ئىدى.

پاشاخان بۇ قولىيازمىنى ئۇقۇپ تۈگۈتۈپ ياخشى ھەزىم قىلىش ئۈچۈن بۇ يۇرتتا يەنە ئىككى يىلدىن ئارتۇق تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى، چۈنكى قولىيازمىنىڭ مەزمۇنى بەكلا مول، ئۆگىنىدىغان نەرسىلەر ئاجايىپ جىق ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە قولىيازمىنى چىگىردىن ئېلىپ

چىقىش جەريانىدا كۈتۈلمىگەن ئىشلارنىڭ يۈز بېرىپ قېلىش ئېھتىماللىقى بولاتتى.
شۇ سەۋەبلىك پاششاخان قاراقاشتىكى بىر دامولللىنىڭ ياردىمى بىلەن ناھىيە بازىرىغا يېقىنراق بىر مەدرىسكە جايلىشىپ قولىدىكى قولىيازما كىتاپچىنى كېچە-كۈندۈز تەسلىھ قىلىپ ئىككى يىلدىن ئارتۇقراق ۋاقىتتا ئاندىن بۇ قولىيازمىنىڭ مەزمۇنىنى پۈتۈنلەي يادقا ئېلىپ مېڭىسىگە تۇرغۇزدى، كىتاپتىكى ئۆگىنىۋىشكە تىگىشلىك بىلىملەرنىڭ ئاز بىرقىسمىنى ياخشى ھەزىم قىلالىدى،بەزى ماھارەتلەرنىڭ بىر قانچىسىنى ئەملىي مەشىق ئارقىلىق ئۆزىدە يېتىلدۈرۈپ چىقتى. يەنە بەزى بىر ئالاھىدە ماھارەتلەرنى ئۆگەنمەكچى بولسا يەنە بىر قانچە يىل مەشىق قىلىشقا توغرا كىلەتتى. شۇڭا ئۇ بۇ ماھارەتلەرنى كېيىنچە ئۆز يۇرتىدا يېتىلدۈرۈشكە قويۇپ قويدى.
دىگەندەك پاششاخان قولىيازمىنى ئۆقۇپ تۈگۈتۈپ بولغاندا ئۆزىنىڭ ئىلگىركىگە بىر -ئاز ئوخشىماي قالغانلىقىنى ھىس قىلدى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ سەزگۈلىكى شۇنداقلا ھەرىكەت ئىنكاسى ئىلگىركىدىن نەچچە ھەسسە ئېشىپ كەتكەنلىكىنى بىلدى، ئارقىدىن ئۇ قولىغا قەلەم ئېلىپ كىتاپچىدىن ئۆگەنگىنى بويىچە ئۆزى تۈرۈشلۇق ئۆرۈن خوتەننىڭ ئۆتۈپ كەتكەن ئون يىل ئىچىدىكى كۈن تۇتۇلۇش ھادىسىسىنى ھىساپلاپ باقتى، نەچچە سائەتلىك ھىساپلاشتىن كېيىن خوتەندە بۇ ئون يىل ئىچىدە يەنى ئۆتۈپ كەتكەن 1954-يىلدىن ھازىرقى 1964-يىلغىچە جەمئىي يەتتە قېتىم كۈن تۇتۇلغانلىقىنى، بىرىنچى قېتىملىقىنىڭ 1954-يىلى 6-ئاينىڭ 30-كۈنى، ئاخىرقى قېتىملىقىنىڭ 1961-يىلى 2-ئاينىڭ 15-كۈنى يۈز بەرگەنلىكىنى ھىساپلاپ چىقاردى، پاشاخان مەدرىستىكى «ئاسترونومىيە ھادىسىلىرى تەزكىرىسى» گە قارىغۇدى راستىنلا خوتەن دىيارىدا بۇ ئون يىلدا جەمئىي يەتتە قېتىم كۈن تۇتۇلۇش ھادىسىسىنىڭ يۈز بەرگەنلىكىنى ئاخىرقىسىنىڭ 1961-يىلى 2-ئاينىڭ 15-كۈنى سائەت ئىككىدىن چارەك ئۆتكەندە باشلىنىپ تۆتتىن يىگىرمە مىنۇت ئۆتكەندە ئاخىرلاشقانلىقىنى كۆردى، قالغان ئالتە يىلمۇ ھەتتا كۈن سائەتلەرگىچە ئۇدۇل چىقتى.
دىمەك پاشاخانىنىڭ بۇ يۇرتتىكى ئىلىم تەسلىھ قىلىش ۋەزىپىسى ئاساسەن تامام بولغان ئىدى.
پاشاخانىنىڭ ئىنسانىيەت ئەقىل-پاراستىنىڭ ئەمگىكى ھىساپلانغان بۇ قولىيازمىنى سۇدا ئاققۇزىۋېتىشكە زادى قولى بارمىدى، كىتاپچىنى قولىغا نەچچە قېتىم ئېلىپ نەچچە قېتىم قويدى، ئۇ ئاخىرى لىۋىنى-لىۋىگە چىشلەپ ئاتا-بوۋىسىنىڭ ۋەسىيتى بويىچە كۆزىگە ياش ئالغىنىچە كىتاپنى جۇمە تاڭ ئاتار كېچىسى ئىككى دەريانىڭ بىرلەشمە قېنىغا تىتما-تىتما قىلىپ ئاققۇزىۋەتتى، ئاندىن بۇ يۇرتتىكى ئىككى يىلدىن بىرى ئۆزىگە ئاتىدارچىلىق قىلغان يارۇ- دوس بۇرادەرلىرى ۋە ئۇستازلىرى بىلەن رازىلىشىپ ئۆز يۇرتى تۈركمەنىستانغا يول ئالدى.

* * * * *

پاشاخان ۋەتەندىن ئايرىلغىنىغا ئۈچ يىل بولاي دىگەن ئىدى، ئۇ بۇ جەريانىدا ئۆز ۋەتىنى تۈركمەنىستانىنىڭ قەدرىگە باشقىچە يەتتى، دۇنيادىكى ئەڭ ئۇلۇغ مۇھەببەتنىڭ ۋەتەن مۇھەببىتى ئىكەنلىكىنى يەنىمۇ چوڭقۇر چۈشىنىپ يەتتى، ئۇ بۇ ئۈچ يىل ئىچىدە ئىلىم تەسلىھ قىلىش بىلەن مەشغۇل بولغان بولسىمۇ پۈتۈن ئەس يادى «تۈركلەر ئىتتىپاقى» دا، ئۆكسى تىللاخاندا، قولىقى يۇمشاق يىگىتلىرىدە بولدى، ئۇ تۈركمەنىستان زىمىنىغا قەدەم قويۇپ چوڭقۇر بىر نەپەس ئالغاندىن كېيىن يۇرتى ئاستانىگە شۇنداق ئالدىرىدى، چۈنكى ئۇ يەردە ئۇنىڭغا قانات بولدىغان ئۆكسى تىللاخان ۋە ئاللاھ يولدىكى قورئان تۇتۇشقان قېرىنداشلىرى بولغان بەش دانە زەبەردەست يىگىت ئۇنى كۈتۈپ تۇراتتى.
پاشاخانغا ئۆمرىدە ئەڭ ئۇزۇن بىلىنگەن سەپەر دەل مۇشۇ ۋەتىنىگە قايتىش سەپىرى يەنى ئاستانىگە قايتىش سەپىرى بولدى.
يولۇچىلار ئاپتۇۋۇزى چۈشكە يېقىن ئاستانىگە يېتىپ كەلدى، ئالدىراپ كەتكەن پاشاخان ئۇچقاندەك زاۋۇتقا يېتىپ كەلدى، زاۋۇتتا ناتونۇش ئون نەچچە ئادەم ئىشلەۋاتاتتى، تىللاخان قاتارلىق يىگىتلەرنىڭ ھېچقايسىسى كۆرۈنمەيتتى، پاشاخان دەرھال ئىشچىلاردىن تىللاخانىنى سۈرۈشتە قىلدى. ئىشلەۋاتقانلار تىللاخانىنى تېخى ئەتتىگەن كۆرگەنلىكىنى، زاۋۇتتىكى تېخنىك يىگىتلەرنى باشلاپ سىرتقا چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئېيتتى، پاشاخانىنىڭ يۈرىگى ئورنىغا چۈشۈپ قولىدىكى چامادانلارنى ياتىقىغا تاشلاپ قويۇپ دىمىنى ئالماستىن يىگىتلەرنى ئىزدەپ سىرتقا ماڭدى، ئۇ زاۋۇتنىڭ ئالدىغا چىققاندىن كېيىن قەيەرگە مېڭىشنى بىلەلمەي بىردەم تۇرۇپ قالدى، ئاندىن كوچىلگە بىر ئىشنى ئەكىلىپ بۇرۇنقى تۇرالغۇسى بولغان «قەلەندەرلەر كوچىسى» غا بېرىپ باققۇسى كەلدى.
پاشاخان باللىقىدا چوڭ بولغان قەلەندەرلەر كوچىسىدىكى بۇ ئۆيىنىمۇ يوقىرى باھادا ئىگىسىدىن سېتىۋالغان ئىدى، لېكىن ئۇلار زاۋۇتقا كۆچۈپ كەتكەچكە بۇ ئۆيدە ئادەم ئولتۇرمايتتى، پاشاخان بىلەن تىللاخان پات-پات بۇ ئۆينى سېغىنىپ قالاتتى، بۇنداق چاغدا ئۇلار بۇ كونا ئۆيگە كىلىپ بىرە ئاخشام قونۇپ ئۆزلىرىنىڭ بۇ ئۆيگە بولغان ئامراقلىق خۇمارىنى باساتتى.
پاشاخان ئۆينىڭ ئالدىغا كىلىپ قوش قانات ئىشىكنىڭ ئۇچۇق تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ئالدىراپ ھويلىغا كىردى، پاشاخانىنىڭ ھوجرىسى ۋە مېھماناخانىنىڭ ئىشىگى يېرىم ئېچىلىپ تۇراتتى، پاشاخان ھوجرىسىغا كىرىپ قارىدى، ئۆي ئىچى بۇرۇنقىغا ئوخشاش قايتا بىزەلگەن بولۇپ سۇپىغا سېلىنغان گىلەم ، يىغىلغان يوتقان-كۆرپىلەر شۇ پېتى تۇراتتى، كونا ساندۇقمۇ شۇ ئىدى، پاشاخان ھەيران بولۇپ مېھمانخانىغا چىقتى، مېھمانخانىدىمۇ بۇرۇنقى گىلەم سېلىغلىق بولۇپ ئۈستىدە بەش كىشلىك يوتقان-كۆرپە يىغىقلىق تۇراتتى. پاشاخان بۇ مەنزىرىنى كۆرۈپ كۆزىگە ياش ئېلىپ باللىقىنى ئىسىگە ئالدى، ئانىسى مەريەم خېنىمنى كۆرگەندەك بولدى، ئۇ بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆكسى تىللاخان قاتارلىقلارنىڭ قىلغانلىقىنى بىلىپ ئۇلارنى ئىزدەشكە باشلىدى.

- تىللاخان !

جاۋاپ چىقمىدى.

پاشاخان ھويلا ئىچىگە سەپ سالدى، پاكىزە سۈپۈرۈلگەن ھويلىدا ئادەم كۆرۈنمەيتتى، ئۆ ئاشخانا ئۆيگە كىرىپ باقتى، چوڭ قازاندا ۋاراقشىپ گۆش قاينىۋاتاتتى، پاشاخان گۆشكە قاراپ لىۋنى بىر يالىۋەتكەندىن كېيىن ئۆكسىنىڭ بالىلىق چېغىدا ئۆزىدىن قېيداپ قالسا كەپتەرخانىغا چىقىۋالىدىغانلىقىنى ئويلاپ دەرھال ھويلىدىكى شوت بىلەن ئۆگزىگە چىقتى.

دىگەندەك ئۆكسى تىللاخان كەپتەرخانىنىڭ ئالدىدىكى ئاپتاپ ئىسسىندىغان كونا كارۋاتتا كەينىنى قىلىپ ئولتۇراتتى.

- تىللاخان ئۆكام ! مەن كەلدىم! ـ دېدى پاشاخان كۆزىدىن تاراملاپ ئاققان ياشنى سۈرتۈپ تۇرۇپ.

ئاڭغىچە تىللاخاننىڭ كۆزىدىن ئاققان سېغىنىش يېشى ئۇنىڭ پاكىزە قىرىلغان ساقىلىدىن سىرغىپ ئۆتۈپ كىيملىرىنى ھۆل قىلىۋەتكەن ئىدى، شۇنداقتىمۇ تىللاخان قىمىرلىماستىن ئولتۇراتتى.

پاشاخان يۈگرەپ كىلىپ ئۆكسىنىڭ كەينىدىن قۇچاقلىدى، ئۇنىڭ كۆزىدىن ئاققان ياش ئۆكسىنىڭ مۈرىسىگە يامغۇر كەبى تامچىلايتتى.

- ئۆكام مىنى كەچۈرگىن! ـ دېدى پاشاخان پەس ئاۋازدا ئىنكىنى ئۆكسىنىڭ دۈمبىسىگە يېقىپ تۇرۇپ.

- ئاكا بۇ سەنمۇ؟ ـ دېدى تىللاخان كۆزلىرىدىن ئاققان ياشنى يېڭى بىلەن سۈرۈتكەچ ئاكىسىنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ ـ بۇ چۈشۇم ئەمەستۇ ئاكا؟

- ياق ئۆكام، بۇ چۈشۈڭ ئەمەس! ماڭا قارىغىنا تىللاخان!

- ساڭا قاراشتىن قورقمەن ئاكا، مىدىرلىسالا چۈشۈمدىن ئويغۇنۇپ كىتىغاندەك! سەن راست قايتىپ كەلدىڭمۇ ئاكا؟!

- شۇنداق ئۆكام، ئەمدى ھېچيەرگە بارمايمەن، ماڭا قارىغىن چىرايىڭنى بىر كۆرەي! ـ دېدى پاشاخان كۆزلىرىدىن ئاققان ياشنى سۈرتۈپ تۇرۇپ.

- ئەمىسە ماڭا ۋەدە بەرگىن!

- ماقۇل ئۆكام، ساڭا ۋەدە بىرەي!

تىللاخان ئۆرۈلۈپ ئاكىسنى قۇچاقلاپ يىغلاپ كەتتى.

- بۇ كۈنلەرمۇ كىلىدىكەن ئاكا ! ئەمدى بىزنى تاشلاپ كەتمىگىن...

- بۇلدۇ ئۆكام، ئەمدى نەگە بارسام سىنى بىللە ئېلىپ ماڭىمەن.

پاشاخان ئۆكسىنى بەكلا سېغىنغان ئىدى، ئۇلار ئۆگزىدە ئۇزۇنغىچە قۇچاقلىشىپ كۆز يېشى قىلىشتى.

ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ ئىنسانلارغا بەرگەنلىرى ھەددى-ھىساپسىز ئىدى، بۇ كاتتا ئىھسانلار ئىچىدە دىلى پاكىزە ئىنسانلار ئۈچۈن قېرىنداشلىق دوستلىق مېھرىمۇ ئاللاھنىڭ ئۇلارغا بەرگەن كاتتا مۇكاپاتلىرىنىڭ بىرى ھىساپلىناتتى، پاشاخان بىلەن تىللاخاننىڭ مۇشۇ ۋاقىتتىكى خۇشاللىقنى ھېچنىمىگە تەڭ قىلغىلى بولمايتتى. ئۇلارنىڭ بۇ چاغدىكى ئاكا-ئۆكىلىق مېھرىنى سۆز بىلەن تەسۋىرلەش مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

- قېنى ئېيتە تىللاخان، يىگىتلىرىمىز قەيەردە؟ ـ دەپ سورىدى پاشاخان شوتتىن چۈشكەچ ئۆگزىدىن چۈشۈشكە تەمشىلىۋاتقان تىللاخاندىن.

- ئۇلار سىنى بەك سېغىندى، سەن كىتىپ ئىككىنچى يىلىلا ئۇلار سىنىڭ گىپىڭنى تۇلا قىلىپ بېشمنى ئاغرىتىۋەتتى- دېدى تىللاخان شوتنىڭ بالدىقىغا پۇتىنى ئېلىپ تۇرۇپ يىراققا نەزەر سالغاچ- ئۆينىمۇ باللارنىڭ پىكرى بۇيىچە مۇشۇنداق جابدۇپ چىقتۇق، ھەر جۈمە كۈنى بۇ ئۆيدە ساڭا ئاتاپ خەتمە قۇرئان قىلدۇق، ئاخشام باشقىچە بىر ياخشى چۈش كۆرۈپ قاپتىمەن، دىيىشۋالغاندەك باللارمۇ ئەتتىگەندە سىنىڭ گىپىڭنى قىلىپ «پاشاخان ئاكىمىزنى ھەر قېتىم سېغىنساق كونا ئۆيىمىزگە بىرىپ كىلەتتۇق، بۈگۈن ئەشۇ ئۆيدە بىر ياغ پۇرتايلى» دەپ قۇپۇشۇپتۇ، ئەتتىگەندە باللار بىلەن قەبرىستانلىققا بىرىپ مۇممىزنىڭ بېشىنى يوقلىغان ئىدۇق، ئارىمىزدىن بىرەيلەن «ئادەمنىڭ بېشىغا ئېغىر كۈن چۈشكەندە ئاتا-ئانىسنىڭ قەبرىسنى يەتتە ئايلانسا ھاجىتى راۋا بولىدۇ دەيتىكەن شۇڭا بىزنىڭ چۆرگىلەيدىغان قەبرىمىز يوق، مۇشۇ پاشاخان ئاكىمىزنىڭ مۇممىسىنىڭ قەبرىسنى بولسىمۇ چۆرگىلەپ چىقايلى!» دىيىشتى، شۇنىڭ بىلەن بىز تاھارەت ئېلىپ قەبرە بېشىدا قۇرئان تامام قىلىۋاتاتتۇق، بىر قاغا بېشىمىزغا كىلىپ تۇلا قاقىلداپ كەتتى، مەن باللارغا دەپ قويۇپ بازاردىن بىر قوي ئەكىلىپ قان قىلىپ گۆشنى نامراتلارغا تارقىتىۋەتتىم، ئاندىن بازاردىن گۆش ئەكىلىپ قازانغا سېلىۋېتىپ بولۇپ سىنى خىيال قىلىپ قالدىم، كۆڭلۈمگە خۇددى سەن كىلىپ قالىدىغاندەكلا بىلىنىپ قالدىڭ، يولغا چىقىپ يىراققا قاراپ تۇرسام ساڭا ئوخشاش بىرسى كىلىۋاتىدۇ كۆزۈمگە ئىشەنمىدىم، يېقىنلاپ كەلگەن چېغىڭدا سەنلىكىڭنى بىلىپ ھەيرانلا قالدىم ئاكا، باللار ھازىرمۇ قەبرە بېشىدا، ئۇلارنىڭ قېشىغا تىز بارايلى، سىنى كۆرسە يۈرىگى يېرىلىپ كىتىدۇ ئۇ بىچارىلەرنىڭ!

ئۇلار كۆچىدىن چىقىپ بىر مەپىنى مازارلىققا كىرا قىلدى، مەپىدىكى ئاتمۇ پاشاخاننىڭ كۆڭلىنى چۈشەنگەندەك يۈرغىلىغىنچە ئۇلارنى مازارلىققا ئاپىرىپ تاشلىدى، ئۇلار مازارلىققا يىتىپ بىرىپ ئالدى بىلەن دۇئاغا قول كۆتۈردى ئاندىن ئالدىراپ يىگىتلەرنىڭ قېشىغا ماڭدى. يىگىتلەر يىراقتىن پاشاخاننىڭ كىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئالدىراپ دۇئاغا قول كۆتۈرۈشتى، ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن

ياشلار تامچىلاشقا باشلىدى، بۇ ياش تامچىلىرى باشتا خۇشاللىقتىن ئاققان بولسا كېيىن ئاللاغا ئېيتىلغان شۈكرى سانادىن كىلىۋاتاتتى، ئۇلارنىڭ دۇئاسى بەكمۇ قىسقا بولدى، پاشاخان قەبرە بېشىغا كىلىپ بولغىچە يىلپىزدەك بەش يىگىت ئورنىدىن ئالدىراپ تۇرۇپ پاشاخاننىڭ ئالدىغا يۈگرەپ باردى، ئۇلار بەس-بەستە پاشاخاننىڭ قۇچاقلاپ يىغا-زار قىلىشتى، ياندا تۇرغان تىللاخان بۇ تەسىرلىك كۆرۈنۈشتىن يەنە كۆزىگە ياش ئالدى.

«ئەي ئۇلۇغ ئاللاھ! سەن بىزگە بەردىڭ، سەن باشتىمۇ ئاكام پاشاخاننى بىزگە بەرگەن ئىدىڭ، ھازىرمۇ يەنە بىر قېتىم ئاكامنى بىزگە قايتۇردۇڭ! بارلىق ھەمدۇسانا ساڭا خاستۇر ئەي ئىگەم، ساڭا نىمە دەپ رەھمەت ئېيتىشمنى بىلەلمەيمەن! مۇسۇلمانلىقمدىن پەخىرلىنىمەن ئەي ئاللاھىم! سەن بىزگە ۋەدە قىلغان جەننەتنىڭ مۇشۇ شۇمدۇ! بىزگە قۇرئان بىلەن خوشخەۋەر بەرگەن ئەي ئۇلۇغ زات سەندىن يەنە شۇنى تىلەيمىز، ئەمدى ئاكامنى بىزدىن ئېلىپ كەتمىگىن!»

ئۇلار ئىككەيلەن ئاخشىمى بۇ كونا ئۆيدە قۇنۇپ قالدى، پاشاخان بىلەن تىللاخان بۇرۇنقىغا ئوخشاش ئۇزۇنغىچە پاراڭلىشىپ ئۇخلىمىدى.

- ئىشلار قانداقراق ئۇكام؟ - دەپ سورىدى پاشاخان تۈركمەنىستاننىڭ يېقىنقى ئەھۋالىنى بىلىشكە تەقەززا بولۇپ.

- سەن كەتكەندىن بىرى ۋەزىيەت كۈنسىرى كەسكىنلەشتى- دېدى تىللاخان چوڭقۇر بىر ئۇھ تارتىپ- مۇستەقىللىق ھەركەتلىرىمۇ كۆپەيدى، رۇسلار بارغانسىرى غالجىرلىشىپ ھەركەتلىرىمىزنى بار كۈچى بىلەن باستۇردى، ئاڭلاشلارغا قارىغاندا باشقا مۇستەملىكە رايۇنلاردىكى قارشىلىق ھەركەتلەرمۇ بىزنىڭكىدەك ئېغىر ئەمەسكەن، ھازىر تۈركمەنىستانغا يۆتكەلگەن رۇس ئارمىيىسىنىڭ سانى ھىساپسىز كۆپەيدى، ئۇلار پۈتۈن كۈچىنى بىزگە قارىتىۋاتىدۇ، كېچە-كۈندۈزلۈك چارلاشنى كۈچەيتىپ ئاختۇرۇش- تىنتىش ھەركەتلىرىنى كۆپەيتتى، تۈركمەنلەردىن بولغان ئاققۇن نۆپۇسلارنى باشقۇرۇشنى بەكلا چىڭ تۇتىۋالدى، شۇنىڭ بىلەن باللارنىڭ مەسئۇل رايۇنلىرىكى پائالىيەتلىرى توسقۇنلۇققا ئۇچراپ سەن كىتىپ ئۇزۇنغا قالماي ھەممىمىز ئائىلىگە يىغىلدۇق.

- ئۇنداقتا تەشكىلاتىمىزنىڭ ئەھۋالى قانداق بولىۋاتىدۇ؟

- ھەر قايسى جايلاردىكى ئەزالىرىمىز يەنە شۇ پېتى، ئۇلارنىڭ جەڭگىۋارلىقى يۇقالغىنى يوق، باللارنى تۇتۇپ تۇرماق تەس بولىۋاتىدۇ،ئۇلار پەقەت ساڭا ساقلاپ لىۋىنى چىشلەپ تۇرىدۇ، ھايت دەيدىغانلا بولساق ئاستانىگە تېتىيدۇ بۇلار، سەن كەتكەندىن كېيىن رۇسلار مۇقىملىق ئىشىغا بەك كۈچەپ كەتتى، شۇ سەۋەپلىك تەشكىلاتىمىزنىڭ پائالىيىتى بىر ئاز پالەچ ھالغا چۈشۈپ قالدى، بىز يېڭى ئەزا تەرەققى قىلدۇرۇشنى توختىتىپ كونا ئەزالارغا ۋاقتىنچە سۈكۈت قىلىپ تۇرۇشنى ئۇقتۇردۇق. ۋەزىيەت بىزگە ئىنچىل پايدىسىز بولۇپ كىلىۋاتىدۇ، رۇسلارمۇ كۈچىنىڭ بارچە بىزنى تارمار قىلدۇق دەپ جار سېلىپ يۈرۈيدۇ، خەلق بۇ ئىغۋاغا ئازراق ئىشىنىپ قالدى، ھازىر ۋەزىيەت نىسبىي تىنىچ تۇرماقتا.

- خەلقىمىزنىڭ ئەھۋالى قانداقراق؟

- قارشىلىق ھەركەتلەرنى پۈتۈنلەي ئۇقۇمۇشلۇق ياشلار ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ، شەھەردىكى ئوتتۇرا ياشلىقلار قۇرسىقى تويغانغا شۈكرى قىلىپ مەسچىت بىلەن ئۆي ئارلىقىدا مىدىرلاپ يۈرۈيدۇ. دىننى ھەقىقى چۈشۈنىدىغان موللا-ئۆلىمالىرىمىز «قانۇنسىز يەر ئاستى دىنىي مەكتەپ ئاچقان » دىگەن تۆرلۈك بەتناملار بىلەن تۈرمىلەرگە قامالماقتا ياكى مەسچىتلەردىكى ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلماقتا، يېزا-سەھرالاردىكى دىھقانلارغا كەلسەك ئۇلارنى كالتە موللىلار ئۆز قولىغا ئېلىۋالدى، ئۇلار موللىنىڭ دىگىنىنى ئېمىتماي-تېمىتماي قىلىدۇ، موللا بۇگۈنى قۇپۇپ ئۆز ئاتاڭلارنى تۆۋرۈككە باغلاپ راسا سېلىڭلار دىسە، ئۇلار ئاق-قارىنى سۈرۈشتۈرمەي ئۆز ئاتىسىنى ئۇرىدىغان دەرىجىگە باردى، ئىككى تال پۇلغا سېتىلغان كالتە موللىلار مىھراپتا ئولتۇرۇپ ستالىن بىلەن خىرىشوۋلارغا مەخپىي دۇئا قىلىپ يۈرۈشمەكتە...

- دىمەك مۇسكۋا كۆزىنى بىزگە تىكىۋاپتۇ-دە، ھېچقىسى يوق ئۇكام،چىقارغان قارارىڭلار توغرا بوپتۇ بىھۇدە بەدەل تۆلمەسلىكىمىز كىرەك، ئالدىمىزدىكى ھەپتە يىغىن ئېچىپ بەزى ئىشلارنى قايتىدىن باشلايلى!

- بولسا شۇنداق قىلايلى ئاكا، قوللىرىم قىچىشىپ خەنجىرىمنى دات بېسىپ كەتتى!

- ھە راست ئۇكام، قارىسام يىگىتلەرچوپ-چوڭلا ئادەم بولۇپ قاپتۇ، كۆڭلىدە باشقىچە خىياللىرى بولسا ئۇقۇشۇپ باققىن، ئۇلارنىڭ يېشىمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالدى.

تىللاخان ئاكىسىنىڭ گېپىدىن خىجىل بولۇپ كەتتى.

- ئاكا، بۇ گەپنى بىز سەن يوق چېغىڭدا ئاللاقاچان دىيىشىپ بولغان...- دەپ كۈلدى تىللاخان ئاكىسىنىڭ گېپىدىن خىجىل بۇلغان ھالدا.

- كۆڭلىدە سان بارمىكەن؟ - دەپ كۈلدى پاشاخان ئۇكىسىغا ئۆرۈلۈپ قاراپ.

- بىز ئىككى يولنىڭ بىرىنى تاللاپ بولدۇق، ئۇ توغۇرلۇق غەم يىمىگىن..

- دىمەكچى بولغىنىڭ...

- بىزنىڭ بۇ توغۇردىكى پىكرىمىز بىر يەردىن چىقتى، بۇ يولنىڭ بىرى مۇھەببەت يۆلى يەنە بىرى ئەركىنلىك-ھۆرلۈك يۆلى، بىز گەرچە يىتىم بولساقمۇ ئاللاھنىڭ قۇدرىتى ئەر بولۇپ تۇرەلدۇق، قېلىن قاردا يالاڭئاياق تىترەپ ماڭغان كۈنلىرىمىزدە ئۇلۇغ ئاللاھ

سنى بىزگە ئۆچراشتۇردى، ھالا بۈگۈنكى ياخشى كۈننى بەرگەن ئاللاھنىڭ يۇلىنى تاشلاپ، ئۆزىمىزنىڭ ئەرلىكىدىن تېنىپ ئانا-سىڭىللىرىمىزنى قوغداشتىن ۋاز كېچىش، ۋەتەننى ياتلارغا تاشلاپ بىرىش سىنىڭ قۇرئان تۇتقان ئەركەك ئىنىلىرىڭغا خاس ئەمەس ئاكا، بىز ۋەتەننىڭ بايرىقىنى كۆرمىگىچە توي قىلمايدىغانغا قەسەم ئىچىشتۇق!

- بۇ بولماپتۇ ئۇكام...

- بىزنى ئەپۇ قىلغىن ئاكا، بىز ئاللاقاچان تاللاپ بولدۇق، قەپەزدە تۇرۇپ يىگەن گۆشۈڭ ھېچنىمە تېتىمايدىكەن، پەسنىڭ قۇلىدىن نان ئېلىپ يىگۈچە ئاچلىقتا ئۆلگىنىڭ مىڭ ئەۋزەل ئەمەسمۇ؟! بىزنىڭ ھەقىقى خۇشاللىقىمىز جەينىماز بىلەن قىلىچنىڭ ئۈستىدە، ئانا-سىڭىللىرىمىزنىڭ پۇت-قۇلىدىكى كىشەنلەرنى پاچاقلاپ تاشلاشتا ئاكا!

- دىگەنلىرىڭغۇ توغرا ئۇكام، ۋەتەن ئىشقىدا يۈرەكلەر قان-يىرىڭغا تولدى، جاراھەتنى ئېغىز ئالدۇرمىغىچە ئاغرىق ئازابى پۈتۈن ئەزايىڭنى قىينايدۇ، بۇپتۇ سىلەرنى قوللايمەن، تىگى پەسلەرنىڭ ئالدىدا مۇرتەد بولۇپ مەزلۇملارچە مىڭ يىل ياشىغاندىن كۈرە ئەركەك بولۇپ بىر كۈن ياشىغىنىمىز كۆپ ئەۋزەل، سىلەردىن پەخىرلىنىمەن ئۇكام!

ئىككەيلەن ئۇزۇن پاراڭلىشىپ ئاندىن ئۇخلاپ قېلىشتى.

ئەتىسى ئەتىگەندىن باشلاپ پاششاخان زاۋۇتنىڭ ئىش-كۈشلىرىنى يىگىتلەرگە تاپشۇرۇپ قۇيۇپ تىللاخاننى ئەگەشتۇرۇپ شەھەر ئىچىدىكى مۇناسىۋەتلىك ئۇقۇمۇشلۇق زات، قۇلىقى ئۇزۇن كىشلەر، ھەربىي -ساقچى ئۇرۇنلىرىدىكى تۇنۇش بىلىشلەرنىڭ ئالدىغا سالام باردى، پاششاخاننىڭ ئاستاندىكى ئىناۋىتى زور ئىدى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ يانچۇقىدىكى پۇلى رۇس ھاكىمىيەت قاتلىمىدا ئۇنىڭغا باشقىچە يۈز-ئىناۋەت ئاتا قىلغان ئىدى. تۈۋنى ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقىدىن تارتىپ يۇقىرىسى شەھەر باشلىقىغىچە ئۇنىڭغا خۇشامەت قىلاتتى، پاششاخان بۇ ئاچكۆز ئەمەلدارلارنى ئۇبدان بىلگەچكە ئۇلارنىڭ قانىغا ئۇنى-بۇنى تىقىپ تۇراتتى، ئۇلار ئەمىلىيەتتە دۆت، ۋىجدان -غۇرۇرسىز ئادەملەر بولغانلىقى ئۈچۈن ئازراق بايلىق ئۈچۈن ھاكىمىيەت ئىچىدىكى بەزى مەخپىيەتلىكلەرنى پاششاخانغا قالدۇرماي دەپ بىرەتتى.

پاششاخان شۇنداق قىلىپ بىر ھەپتە يۇقىرى ۋە تۈۋەن قاتلامدا يۈرۈپ «سالام-سائەت زىيارىتى» ئېلىپ باردى. ھەپتىدىن كېيىن زاۋۇتتىكى مەخپىي يەر ئاستى ئۆيدە تەشكىلاتنىڭ جىددىي يىغىنى ئېچىلدى، يۇملاق ئۈستەلنىڭ ئەتراپىدا يەتتە ئادەم زەبەردەست ئولتۇراتتى. پاششاخان تۈركلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئاتامانلىق سۈپىتى بىلەن سۆز باشلىدى:

- يىگىتلەر! ـ دېدى پاششاخان جىددىي تۈستە قالغان ئالتە يىگىتكە بىرمۇبىر قاراپ چىقىپ ـ بىز بۈگۈن تۈركمەنىستاندىكى رۇس مۇستەملىكىسىگە قارشى باشلامچى تەشكىلات بۇلۇش سۈپىتىمىز بىلەن بۇ يىغىننى ئېچىۋاتىمىز، مۇسكۋا تۈركمەنىستاننىڭ مۇقىللىقىغا باشقىچە كۆز بىلەن قاراپ كەلدى، ئۇلارنىڭ نەزىرىدە تۈركمەنىستاننىڭ مۇقىملىقى بارلىق سوۋېت مۇستەملىكە رايۇنلىرىنىڭ مۇقىملىقىنى بەلگىلەيدىكەن، شۇ سەۋەپتىن ئۇلار مەركەز مالىيىسىدىن زور مەبلەغ ئاجرىتىپ ھەربىي ۋە ساقچى كۈچلىرىنى كۈپەيتىپتۇ، يەنە بىر ئىشەنچلىك خەۋەرگە قارىغاندا«ك گ ب»مۇ تۈركمەنىستان مەسلىسىگە جىددى قول تىقماقچىمىش، ۋەزىيەت ناھايىتى كەسكىن، خىرىشۇۋ تەختتىن چۈشۈش ئالدىدا تۇرىۋاتىدۇ، لېكىن چايىننىڭ بالىسى يەنىلا چايان، رۇسلار ئەزەلدىن دۇنيا تۈركلىرىگە زىيانكەشلىك قىلىپ كەلدى، بىزمۇ ھەم ئۇلاردىن ياخشىلىق تاما قىلمايمىز، مانا مۇشۇنداق جىددىي ۋەزىيەتتە تۈركلەر ئىتتىپاقى نېمە قىلىشى كىرەك؟ بۇنىڭ جاۋابى شۇكى قانخور ئىستىبداتلار بىلەن بولغان كۈرەشنى بىر مىنۇتمۇ توختاتماسلىقى كىرەك، بىز تۈركمەنىستان مۇستەقىللىق ھەركىتىنى پۈتۈن سوۋېت مۇستەملىكە رايۇنلىرىغا ئاندىن خەلقئاراغا تۇنىتىشىمىز كىرەك، بۇنىڭ ئۈچۈن تەشكىلاتىمىز بۇندىن كېيىن مۇنداق ئۈچ ئىشنى مەرگەز قىلىپ ھەركەت قىلىدۇ، بىرىنچىسى تەشۋىقات پائالىيىتىنى كۈچەيتىمىز، گېزىتنىڭ ئورنىغا قەرەللىك-قەرەلسىز تەشۋىقات ۋارىقى تارقىتىشنى ئاساس قىلىمىز، ئىككىنچىسى ئىزباسارلارنى تەربىيەلەش-يىتىشتۇرۇش خىزمىتىنى چىڭ تۇتىمىز، بۇنىڭدا ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ۋە ئونىۋىرسىتېت ئوقۇغۇچىلىرىغا بولغان تەربىيە-تەشۋىقاتنى كۈچەيتىمىز، ئۈچىنچىسى ۋەتىنىمىز زىمىنىغا دەسسەپ تۇرغان ھەرقانداق رۇس پۇقراسىنى ئۆز ۋەتىنىگە قايتۇرۇشقا تىرىشىمىز.

بىز بۇ توغرىسدا بۇرۇنمۇ بىر قېتىم بايانات ئېلان قىلغان، لېكىن ئۇلارنىڭ پۇقرالىرىغا قول سېلىشقا دىگۈدەك رايىمىز بارمىدى، قىسقىسى بىز يۇمشاق قوللۇق قىلدۇق، بىھۇدە قان تۆكۈشنى خالىمىدۇق، ئەكسىچە مۇسكۋا بىز تۈركمەنلەرگە«تىرورچى» دىگەن قالپاقنى كىيگۈزۈپ خالىغانچە تۈرمىلەرگە ئالدى، خالىغانچە قىرىپ تاشلىدى، ئەمىلىيەتتە ھەقىقى تىرورچىلار دەل مۇسكۋا ھۆكۈمىتىنىڭ ئۆزى، قارايدىغان بولساق بىزنىڭ تەقدىرىمىزنى ئۇلۇغ ئاللاھ پۈتمەي بىر قانچە قانخور بەلگىلىۋېتىپتۇ. خەلقىمىزنىڭ باغرى يۇمشاقلىقى ئاخىرى تۈرمەنىستاننى مانا مۇشۇنداق ھالغا ئەكىلىپ تاشلىدى، چىشلىگەننى چىشلەش كىرەك ، تەپكەننى تېپىش كىرەك، ئەمدى ھەممىنى ئاللاھقا قويمايمىز، سەۋرىنىڭمۇ چېكى بار...

بۇنىڭ ئۈچۈن دەسلەپكى بىر يىلدا ئاساسلىق زەربىنى ئۇلارنىڭ ھەربىي-ساقچى قىسىملىرىغا قارىتىمىز شۇنداقلا رۇس پۇقرالىرىنىڭ بۇ بىر يىل ئىچىدە ئۆز ۋەتىنىگە قايتىپ كىتىشىنى تەشەببۇس قىلىمىز، ئۇندىن كېيىنمۇ ئۆز ۋەتىنىنى تاپالمىغان ھەرقانداق رۇس پۇقراسى مەيلى ئۇ ھەربىي ۋە ياكى ئادەتتىكى پۇقرا بولسۇن ئون سەككىز ياشتىن يۇقۇرلارنىڭ ھەممىسى تۈركمەنىستان زىمىنىغا قانلىق بەدەل تۆلىشى كىرەك!......

پاشاخانىنىڭ يېنىپ تۇرغان كۆزىدىن ئاجايىپ بىرخىل قەتئىلىك ھەم ۋەھشىلىك چىقىپ تۇراتتى، يىگىتلەر ئەزەلدىن پاشاخانىنىڭ بۇنداق غەزەپكە كەلگىنىنى كۆرۈپ باقمىغان ئىدى.

يىغىن ئىككى سائەت ئەتراپىدا داۋاملىشىپ تەشكىلاتنىڭ بۇندىن كېيىنكى خىزمەت نىشانى ۋە بەزى يېڭى ھەركەتلەرنىڭ قەدەم باسقۇچلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلدى.

شۇنداق قىلىپ ئۇلار يىغىندا مۇزاكىرىلەشكىنى بويىچە ئەتىسىدىن باشلاپ ھەركەتكە ئاتلاندى، باشتا ئۇلار تەشۋىقات ۋارىقىنى ئىككى خىل مەزمۇندا تارقاتتى، ئۇنىڭ بىرى كەڭ خەلققە ئېلىپ بېرىلغان تەشۋىقات بولۇپ ئۇنىڭدا «تۈركلەر ئىتتىپاقى»نىڭ باشلامچى بولۇپ رۇس ئىستىبداتلىرىنىڭ زۇلمىغا قارشى ئازاتلىق ھەركىتىنى قەتئىي توختاتمايدىغانلىقىنى، تۈركمەنىستان خەلقىنىڭ ئۆزىگە يېقىندىن ماسلىشىشى مۇراجەت قىلىنغان ئىدى. يەنە بىر تەشۋىقات بولسا پۈتۈنلەي ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى بىلەن ئونىۋېرسىتېت ئوقۇغۇچىلىرىغا قارىتىلغان بولۇپ ئۇنىڭدا ئاساسەن تۈركمەن ياشلىرىنىڭ ھازىردىن باشلاپ ھەرخىل تەشكىلات ۋە ئۇيۇشمىلارنى قۇرۇپ رۇس مۇستەملىكچىلىرىنىڭ ئادالەتسىز ھاكىمىيىتىگە قارشى ئىسيانكارلىق روھىنى يېتىلدۈرۈشىنىڭ زۆرۈرلىكى ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئىدى.

بۇ ئىككى خىل تەشۋىقاتنىڭ ئىچىدە كېيىنكىسىنىڭ ئۈنۈمى ھەقىقەتەن زور بولغان ئىدى، ئوقۇغۇچىلار مەيلى ئۇلار ياشتا كىچىك ياكى چوڭ بولسۇن ئۆزلىگىدىن ھەركەتكە كېلىپ ئۆز ئالدىغا نۇرغۇن كىچىك تەشكىلاتلارنى قۇرۇشتى، تەشكىلاتنىڭ بەدەل پۇلىنى يىغىشتى، مەكتەپلەرنىڭ تاملىرىغا تۈرلۈك تەشۋىقات ۋاراقلىرىنى چاپلىدى، ساقچى تەرەپمۇ نۇرغۇن ئوقۇغۇچىلارنى تۇتقۇن قىلىپ كۆپۈنچىسىنى مەكتەپتىن قوغلىدى، مەكتەپتىن ئايرىلغانلار يەنە بىرلىشىپ رۇس ھاكىمىيىتىگە قارشى پائالىيەتلىرىنى توختاتمىدى.

بۇ خىل ئازاتلىق ھەركىتىدە قىزلارنىڭمۇ رولى بەك چوڭ بولدى، مۇسكۋا خەلق ئونىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋېدىغان خالىدە ئىسىملىك بىر قىز ئوقۇغۇچى ئۆزىنىڭ ئوقۇشىنى تاشلاپ ئاستانىگە قايتىپ كېلىپ يىگانە ھالدا «ئۈلۈم ئەلچىسى» تەخەللۇسى بىلەن ئۆز ئالدىغا نۇرغۇن تەشۋىقات ۋارىقى تارقاتتى، ھەتتا يىراق ۋىلايەت -ناھىيىلەرگە بېرىپ شۇ يەردىكى ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەن رۇس ۋە تۈركمەن ئەمەلدارلىرىنى ئۆلتۈرۈپ تاشلىدى، گېزىت-گېزىتلەرنىڭ باش ستونى «ئۈلۈم ئەلچىسى»نىڭ تۇتۇش بۇيرىقى بىلەن تولدى، تام-تاملارغا ئۇنىڭ سۈرىتى چاپلاندى، ئۇنى تۇتۇپ بەرگۈچىلەرگە ياكى خەۋىرىنى قىلغۇچىلارغا بېرىلىدىغان مۇكاپات ئىلگىرىكى «ۋىلادىمىر»نىڭكىدىنمۇ ئېشىپ كەتتى، خەلق ئىچىدە بۇ قىز توغرىسىدا تۈرلۈك ئەپسانە-رىۋايەتلەر تارقىلىشقا باشلىدى...

روسلار قايتىدىن چارلىغۇچى ئەسكەرلەرنى كۆپەيتىپ «تۈركلەر ئىتتىپاقى» غا بولغان ھوشيارلىقىنى ئۆستۈردى، ئىلگىرى ئاستانە كوچىسىدا يىگىرمىدىن ئوتتۇزغا قەدەر قوراللىق ئەسكەر سەپكە تىزىلىپ پىيادە ھالدا كۈندە ئىككى ۋاق كوچا-كويلارنى ئايلىناتتى، ئەمدىلىكتە بولسا يەتتە-سەككىز ھەربىي ماشىنا ھەر بىرىگە قىرىق-ئەللىكتىن قوراللىق ئەسكەرلەرنى سېلىپ كوچا-كويلارنى كۈندە ئۈچ قېتىم ئايلىنىدىغان بولدى. بۇ چارلىغۇچى ماشىنىلار يولدا ماڭغاندا يولدىكى ھەرقانداق ئادەم ياكى ھارۋا-ئۇلاغلار چوقۇم يولنىڭ چېتىگە چىقىپ ئۇلار كەتكۈچە جىم تۇرۇپ ئۇلارغا يول بېرىشى كېرەك ئىدى. بىر قېتىم يەتتە ياشلىق بىر كىچىك بالا بىلمەستىن يەردىن بىرتال قۇناق مەدىكىنى ئېلىپ ئەسكەرلەرنىڭ ماشىنىسىغا ئاتقان ئىدى، ماشىنىدىكى رۇس ئەسكەرلەر بۇ كىچىك بالىغا ئوق چىقىرىپ نەخ مەيداندا ئۇنى ئېتىپ تاشلىدى...

زۇلۇم، تەڭسىزلىك بارغانسېرى ئەۋج ئالدى.

ئالەم تونۇردەك ئىسسىغان بىر كۈنى ئاستانە كوچىسىنىڭ شىمال تەرىپىدىكى قارغايلىق بىر يولدا ئوخشاش كىيىم كېيگەن، كىيىمىنىڭ كەينىگە رۇس يېزىقىدا «تازىلىق ئىشچىسى» دەپ خەت بېسىلغان بىر قانچە ئادەم رۇسىيىدە ئىشلەنگەن كىچىك تىپتىكى ئوت ئۆچۈرۈش ماشىنىسىدىن يەتتىنى يولنىڭ گىرۋىگىدە توختىتىپ قويۇپ يولنىڭ ئىككى چېتىدىكى قارغاي دەرەخلىرىگە بېسىم بىلەن سۇ چېچىپ ئۇلارنى يۇيۇۋاتاتتى. قىززىق يېرى بۇ ماشىنىلارنىڭ شوپىرى يول ياقىسىدىكى زىننەت دەرەخلىرىگە ئۆزى چىقىپ سۇ چېچىۋاتاتتى، ماشىنىدا باشقا خىزمەتچى يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلارنىڭ چاچ پاسونىمۇ غەلىتە بولۇپ چىرايىدىن تۈركمەن ياكى رۇسلىقىنى بىلگىلىمۇ بولمايتتى.

شۇ چاغدا قاتار تىزىلغان سەككىزدانە چارلىغۇچى ھەربىي ماشىنا ھەيۋەت بىلەن ناھايىتى ئاستا مېڭىپ كەلدى، تازىلىقچى ماشىنىلارمۇ قارغايلارغا سۇ پۈركۈشنى توختىتىپ ئەسكەر ماشىنىلىرىنىڭ ئۆتۈپ كېتىشىنى كۈتۈپ تۇردى، لېكىن چارلىغۇچى ماشىنا تازىلىقچى ماشىنىلارنىڭ يېنىغا كېلىپ توختاپ قالدى، چۈنكى ئالدى تەرەپتە مۇسكۋا شەھرىنىڭ ماشىنا نومۇرىدىكى چوڭ تىپلىق بىر يۈك ماشىنىسى يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا سىڭايان توختاپ قالغان بولۇپ چارلىغۇچى ھەربىي ماشىنىلار يولنىڭ قالغان بوش يەردىن پاتمايتتى.

ئالدىدىكى ھەربىي ماشىنىدىن ئاچچىقى يامان بىر ئەسكەر چۈشۈپ يۈك ماشىنىسىنىڭ ئىچىگە قارىدى، ماشىنىدا شوپۇر كۆرۈنمەيتتى، ئۇ بىر نىمىلەرنى دەپ كوروڭشىپ ماشىنىنى ئوت ئالدۇرۇپ يانغا تارتماقچى بولدى، ماشىنا ئوت ئالمىدى، ئاڭغىچە شەھەر تازىلىقچىلىرىنىڭ سۇ پۈركەيدىغان ماشىنىسى گۈرۈلدەپ ئوت ئېلىپ قوڭغۇزدەك قىمىرلاشقا باشلاپ چارلىغۇچى ھەربىي ماشىنىلار بىلەن روبىرو ئۇدۇللىشىپ تەييار بولدى...

بىر پۇشتەك چېلىنغاندەك قىلىۋىدى، ھېلىقى تازىلىقچىلارنىڭ كىچىك تىپتىكى ئوت ئۆچۈرۈش ماشىنىسىدىكى سۇ پۈركەيدىغان ئىككى مېتىرچە ئۇزۇنلۇقتىكى تۆمۈر تۇربىدىن بىنزىن پۈركۈلۈپ چىقىپ ئۇدۇل چارلىغۇچى ھەربىي ماشىنىلارنىڭ ئۈستىگە چېچىلىشقا

باشلىدى، سكنۇت ئىچىدە بۇ بىنزىننىڭ ئورنىنى ئوت يالقۇنى ئىگەللەپ ئون-يىگىرمە مېتىر نېرىسىغا ئوت پۈركۈلۈشكە باشلىدى، كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە بىرلا ۋاقىتتا سەككىز ھەربىي ماشىنىسىنىڭ ئۈستىدىكى ئەسكەرلەرنىڭ ھەممىسىگە تەڭ قويۇق ئوت تۇتۇشۇپ كەتتى، قىيا-چىيا باشلىنىپ پۈتۈن بەدىنىگە ئوت تۇتىشىپ كەتكەن ئەسكەرلەرنىڭ بىر قىسمى ماشىنىدىن سەكرەپ باقتى، نەچچە قەدەم ماڭا-ماڭماي يەردە يۇملىنىپ كاۋاپ بولۇپ كەتكەن چالا-ئۆلۈك ئەسكەرلەرنىڭ بەدىنىگە قويۇق بىنزىن ئۈستىلەپ چېچىلىۋەردى، ھەربىي ماشىنىلار بىلەن رۇس ئەسكەرلەر ئوتقا چۈشكەن رەزىنكە ئاياغدەك پۈرقىراپ كۆيۈشكە باشلىدى...

ئەسلىدە پاششاخان مۇسكۇۋاغا بېرىپ بۇ كىچىك تىپتىكى ئوت ئۈچۈرۈش ماشىنىسى بىلەن يۈك ماشىنىسىنى سېتىۋېلىپ، ئوت ئۆچۈرۈش ماشىنىسىغا ئازراق ئۆزگەرتىش كىرگۈزگەن ئىدى، يەنى سۇ تۇڭىنى ئىككىگە ئايرىپ يېرىمىغا سۇ، يېرىمىغا بىنزىن قاچىلاپ بىنزىن پۈركۈيدىغان تۇرۇبىنى ئۇزۇن تۇمۇردە ياساتقۇزۇش ئارقىلىق ئوتنىڭ توڭغا ۋە ئوت چاچقۇچىنىڭ ئۆزىگە تۇتۇشۇپ كىتىش خەتىرىنىڭ ئالدىنى ئالغان ئىدى.

بۇنداق كۈچلۈك بېسىم بىلەن چېچىلغان بىنزىنغا ئوت ياققاندا ئوت ئالدىراپ بىنزىن چېچىلغان مەنبەگە تۇتاشمايتتى، چېچىلغان بىنزىننىڭ مىقدارى بەك كۆپ بولغاچقا بۇ خىل ئوت پۈركەلگەنلىكى ھەرقانداق نەرسە شۇ ھامان كۆيۈپ كۈل بولۇپ كىتەتتى...

مىنۇتقا بارمىغان ۋاقىت ئىچىدە سەككىز ماشىنىدىكى تەييارلىقسىز تۇرغان تۆتيۈزدىن ئارتۇق رۇس ئەسكىرى كۆيۈپ كۈل بولۇپ كەتتى، ھېلىقى يۈك ماشىنىسىدىكى رۇس ئەسكەر بۇ كارامەتنى كۆرۈپ ماشىنىدىن ئالدىراپ چۈشۈپ قاچتى، لېكىن بۇ تاماشىنى كۆرۈپ تۇرغان كىشىلەر تۆپە ئارىسىدىن ئاپئاق ساقال بىر بوۋاي ھاسىسى بىلەن كۈچىنىڭ بارىچە قېچىۋاتقان ئەسكەرنى پۇتلىدى، ئەسكەر ئىككى يۇملىنىپ يەنە ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشىلىۋىدى، ياندىكى قەنەنىڭ يېنىدا تۇرغان خام سىمىز قاسساپ گۆش پارچىلايدىغان كىچىك پالتىنى كۆتۈرۈپ يۈگۈرۈپ كىلىپ «ئاللاھۇ ئەكبەر» دەپ توۋلىغىنىچە قاچقۇن ئەسكەرنىڭ بېشىنى تىنىدىن جۇدا قىلدى...

ھايىنى-ھۇيت دىگۈچە يەتتە تازىلىقچى شەھەرنىڭ شەرىق تەرەپىگە قېچىپ كۆزدىن غايىپ بولدى، باشتا بىنزىنى تولۇق تۈگىمىگەن ئوت ئۆچۈرۈش ماشىنىلىرى ئارقا-ئارقىدىن گۈمبۈرلەپ پارتلىدى ئارقىدىن ھەربىي چارلاش ماشىنىلىرىنىڭ بىر قىسمى پارتلاشقا باشلىدى، ئەتراپتا تۇرغان خەلق بۇ يەتتە يىگىتنىڭ باتۇرلىقىغا ئاپىرىن ئوقۇشتى...

پاششاخان قاتارلىق يەتتە تازىلىقچى شۇ يۈگۈرگىنىچە شەھەرنىڭ سىرتىدىكى ھېلىقى كونا خومدانلىققا بېرىپ دېمىنى ئالدى، بېشىدىكى يالغان كېيمە چاچنى ئېلىپ تاشلاپ ئالدىنئالا تەييارلىۋالغان كىيملەرنى كىيىپ ئۈستىۋېشىنى ئوڭشىۋالغاندىن كېيىن يالغان چاچ بىلەن تازىلىق ئىشچىلىق كىيمىنى كۆيدۈرۈپ تاشلاپ دەرھال زاۋۇتقا يول ئالدى.

ئەتىسى پۈتۈن ئاستانە، پۈتۈن تۈركمەنىستان، پۈتۈن سوۋېت ئىتتىپاقى زىلزىلىگە كەلدى...تارىختىكى ئەڭ زور ئاختۇرۇش، ئەڭ زور تۇتقۇن قىلىش ھەركىتى باشلىنىپ كەتتى. شۇنداق قىلىپ مۇسكۋانىڭ تۈركمەنىستانغا تۇتقان پۈزۈتسىيىسى تېخىمۇ يامانغا ئۆزگەردى، ئەسكىرىي كۈچلەر يەنىمۇ كۆپەيتىلدى...ساقچى دائىرلىرى پۈتۈن كۈچىنى بۇ قېتىمقى ۋەقەگە قاراتقان بولسىمۇ ھېلىقى قاسساپنى قەتلى قىلىشتىن باشقا ھېچقانداق يىڭى نەتىجىگە ئىرىشەلمىدى.

پاششاخان ئۆلكىلىك ساقچى نازارىتىنىڭ رۇس ئەمەلدارىنىمۇ ئۆز چۈنتىكىگە سېلىپ ئۈلگۈرگەن ئىدى، ساقچى نازارىتىنىڭ نازىرىدەك چوڭ ئەمەلدار پاششاخاننىڭ زىخچە ئالتۇنلىرىنى دەپ ئۇنىڭغا يېقىنچىلىق قىلىپ يۈرگەن يەردە باشقىلار ئۇنىڭ زاۋۇتىغا قاراشقىمۇ پېتىنالمايتتى ئەلۋەتتە.«تۈركلەر ئىتتىپاقى» نىڭ بۇ قېتىمقى ھەركىتىمۇ ناھايىتى غەلبىلىك بولدى.

ئەمدى ئۆلار ئىككىنچى قېتىملىق ھەركەتكە تەييارلىق قىلىۋاتقاندا پاششاخاننى مۇنداق بىر ئىش ئۆزىگە جەلىپ قىلىۋالدى:

ياز چىكىتىپ كۈز كىرىش ئالدىدا تۈركمەنىستاننىڭ مەلۇم بىر تاغلىق يېزىسىدا بىر خىل ۋابا كېسەلنىڭ يەنى خولىرا كىسلى بىلەن ئاغرىغان بىر قانچە كىسەلنىڭ بايقالغانلىقى گېزىتلەردە خەۋەر قىلىندى، سەھىيە تارماقلىرى كەڭ خەلق ئاممىسىغا بۇ خىل كىسەلنىڭ ئالدىنى ئېلىش بىلىملىرىنى زور كۆلەمدە تەشۋىق قىلدى، چۈنكى خولىرا بىر خىل جىددى خاراكتىرلىك يۇقۇملۇق كېسەل بولۇپ بۇ خىل ۋابا بىلەن يۇقۇملانغۇچىلارنىڭ باشتا ئىچى سۈرۈلۈپ چوڭ تەرىتى گۈرۈچ يۇغان سۇدەك ئاق كىلەتتى ئاندىن نەچچە سائەتتە قالماي سوسىزلىنىپ ئۆلۈپ كىتەتتى، بۇ كېسەل ئېغىزدىن يۇقىدىغان بولۇپ تەركىۋىدە مۇشۇ خىل باكتېرىيە بولغان ئىچىملىك سۇلارنى ئىچىش، بۇ خىل باكتېرىيە بىلەن بۇلغانغان يېمەكلىكلەرنى يېيىش ئارقىلىق يۇقاتتى. خولىرا باكتېرىيىسى بۇ خىل كېسەل بىلەن ئاغرىغۇچىنىڭ چوڭ تەرىتى ئارقىلىق سەي كۆكتاتلارغا ياكى ئىچىملىك سۇلارغا تارقىلىپ نەچچە كۈندىن نەچچە ھەپتىگىچە تىرىك ياشىيالايتتى. بۇ دەۋىردىكى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ سەھىيە ئىشلىرى خېلى تەرەققى قىلغان بولۇپ بۇ خىل ۋابانىڭ ئالدىنى ئېلىشقا تامامەن قۇربىتى يىتەتتى.

پاششاخان بۇ خىل ۋابانىڭ ئۆز زىمىنىدا پەيدا بولغانلىقىنى ئاڭلاپ ئۆزىنىڭ پىلانىنى ئۆزگەرتتى-دە دەرھال كىسەل چىققان تاغلىق كەنتكە قاراپ يول ئالدى.

ئۇ تاغلىق كەنتنىڭ دوختۇرخانىسىغا يىتىپ بارغاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ ئاستانىدىكى كىسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش تارمىقىدىن كەلگەنلىكىنى ئېيتىپ بۇ كېسەل بىلەن ئاغرىغان بىمارنىڭ چوڭ تەرىتىنى بىر شىشىگە قاچىلاپ كېچىلەپ ئاستانىگە قايتىپ كەلدى.

ئۇ كىتاپتا كۆرگىنى بۇيىچە چوڭ بىر داش قازانغا گۆش سېلىپ شورپىسى چىققاندىن كېيىن گۆشنى سۈزۈپ ئېلىۋەتتى، شورپا سۇغىغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئۈستىگە نەچچە چىلەك كالا سۈتى قويۇپ خام تۇخۇمدىن نەچچە يۈزنى چېقىپ ھەممىسنى تازا

ئارلاشتۇرغاندىن كېيىن ھېلىقى ۋابا بىلەن ئاغرىغان كېسەلنىڭ شىشىگە قاچىلانغان چوڭ تەرىتىنى داش قازاندىكى ئارلاشمىغا تۆكتى، ئاندىن يىگىتلەر بىلەن داش قازاننى قاراڭغۇ سۇغۇق ئۆيگە يۆتكەپ تۇۋىقىنى مەھكەم يېپىپ بىر كېچە-كۈندۈز قويۇپ قويدى.
شۇنداق قىلىپ بىر شىشە خولېرا باكتېرىيىسى كۆپىيىپ بىر داش قازان خولېرا باكتېرىيىسىگە ئايلاندى، ناۋادا بۇ بىر داش قازان باكتېرىيە تۆپى ئاستانە شەھىرىنىڭ ئىچىملىك سۇ مەنبىيىگە تۆكۈلىدىغان بولسا پۈتۈن شەھەر خەلقىنىڭ بۇ خىل ۋابا بىلەن يۇقۇملىنىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىراتتى، ئاقىۋىتى بەكمۇ ئېچىنىشلىق بولاتتى.
ئەملىيەتتە تۈركلەر ئىتتىپاقىنىڭ مەخستى تۈركمەنىستان زىمىنىدىكى ھەربىي كۈچلەرگە قارىتىلغان بولغاچقا پاششاخان ھەربىيلەر لاگىرىنى سەي -كۆكتات بىلەن تەمىنلەيدىغان دىخانچىلىق بازىسىنىڭ رۇس خۇجايىنى بىلەن ئالدىن تونۇشۇپ يېقىن بۇرادەرلەردىن بولۇپ قالغان ئىدى، بۇ رۇس خۇجايىنمۇ پاشاخاننىڭ سېرىق چېچى بىلەن مۇكەممەل رۇس تەلەپپۇزىغا قاراپ ئۇنى رۇس يىگىتى دەپ قارايتتى.
بىر كۈنى سەھەردە ھېلىقى داش قازاندىكى شورپىغا چىلىنىپ تەييار بولغان ئىككى ماشىنا يۇقىرى سۈپەتلىك تەرخەمەك دىخانچىلىق مەيدانىنىڭ ئالدىدا توختاپ رۇس خۇجايىنغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.
- بۇرادەر مەن دىگەنىدەك ئۇراپ -قاچىلىدىڭىزمۇ؟- دېدى دىخانچىلىق مەيدانىنىڭ خۇجايىنى بۇ ئەرزان سېتىۋالغان تەرخەمەكلەرگە قاراپ خۇشال بولغان ھالدا.
- خاتىرجەم بولۇڭ، سىز تاپىلىغاندىنمۇ بەكراق يۇيۇپ تازىلىدىم، ئېيتقىنىڭىز بويىچە دېزىنفېكسىيە سۇيۇقلىقىغا چىلىدىم، ھەرگىز چاتاق چىقمايدۇ! - دېدى رۇس يىگىت ئىشەنچ بىلەن.
- ياخشى بوپتۇ، ھەربىيلەرنىڭ يىمەكلىك تازىلىق ئۆلچىمى ناھايىتى قاتتىق دەڭا، بىر قېتىم چاتاق چىقىپ قالسا ھەممىزنىڭ ئىشى سۇغا چىلىشىدۇ، ماقۇل ئەمىسە پۇلىنى كىلەر ئايدا ئېلىۋېلىڭ بولامدۇ؟
- پۇلدا چاتاق يوق، بۇندىن كېيىن ماڭا يۈز بەرسىڭىزلا بولدى خۇجايىن!
- مەخپىيەتلىكنى قاتتىق ساقلاڭ، بۇ كۆكتاتلارنى ھەربىي گازارمىدىكىلەر مىنىڭ مەيدانىمدىن چىقتى دەپ قارايدۇ، ناۋادا بۇ ئىشلار تېشىغا چىقىپ قالسا ھەر ئىككىلىمىزنىڭ ئاخىرقى ئۆمرى تۈرمىدە ئۆتىدۇ جۇمۇ!...
ئۇلار شۇنداق قىلىپ خوشلاشتى. مەيدان خۇجايىنى ئەرزان ئېلىپ قىممەت ساتىدىغان بۇ سودىدىن خۇشال بولۇپ تەرخەمەكلەرنى ئامبىرىغا يۆتكەشكە باشلىدى.
پاشاخان زاۋۇتقا يىتىپ بارغۇچە قالدى يىگىتلەر جىددى يېڭى خىزمەت مەشغۇلاتىغا چۈشۈپ بولغان ئىدى. ئۇلار بىمارلارغا ئاسما قىلىنىپ سېلىنىدىغان شىشىلىك سۇيۇقلۇقتىن نەچچە مىڭ دانە سۇيۇقلۇقنى ھۆكۈمەت ئىلكىدىكى دورا ساتىدىغان تارماقلاردىن سېتىۋېلىپ ھەر بىر شىشە سۇيۇقلۇقنىڭ ئىچىگە ئىشپىرىس بىلەن بىر خىل زەھەرلىك سۇيۇقلۇق دورا ماڭدۇرۋاتاتتى.
بۇ خىل سۇيۇقلۇق دورا ئېنگىلىزچە رىسىن دەپ ئاتىلىدىغان بولۇپ تۈركمەنچە ئابدىملىك ئاقسىلى دەپمۇ ئاتىلاتتى، ئادەتتە ئابدىملىك ئۇرۇغىدىن ماي تارتقاندا ئۇنىڭ قالغان قالدۇق كۇنجىرسىدە بۇ خىل زەھەرلىك ماددا رىسىن بەش پىرسەنتنى ئىگىلەيتتى. مۇناسىۋەتلىك تېخنىكلار بۇنى پىششىقلاپ ئىشلەش ئارقىلىق ساپ بولغان ئابدىملىك زەھىرى-رىسىنگە ئىرىشەتتى. بۇ خىل زەھەردىن 0.2 مىللىگرام ئادەمنىڭ قېنىغا ئۆتۈپ كەتسە نەچچە سائەتتىن كېيىن ئادەم بەدىنى قىززىشىپ كىتەتتى ئاندىن ئادەمنى تەر بېسىپ نەپەس ئېلىش قىيىنلىشاتتى، ئاندىن ئادەمنىڭ ئۆپكىسى ئېغىر دەرىجىدە سۇلۇق ئىششىپ قان بېسىمى چۈشۈپ كىتەتتى-دە ئۆلۈپ كىتەتتى. سوۋېت ئىتتىپاقى بىخەتەرلىك كومىتىتى يەنى جاسۇسلۇق ئورگىنى بولغان «ك گ ب» ھەرخىل قەستلەپ ئۆلتۈرۈشلەردە كۆپىنچە مۇشۇ خىل كۈچلۈك زەھەرلىك دورىنى ئىشلىتەتتى.
بۇ قېتىم پاشاخان نۇرغۇن پۇل خەجلەش ئارقىلىق مۇسكۋاغا بېرىپ بۇ خىل دورا ئابدىملىك زەھىرىنى كۆپلەپ قولغا چۈشۈردى، بۇ دورا ئەسلى پاراشوكسىمان بولۇپ پاشاخانلار بۇ دورىنى سۇدا ئېرىتكەندىن كېيىن ئىشپىرىس ئارقىلىق داۋالاشقا ئىشلىتىدىغان سۇيۇقلۇق شىشىسىنىڭ پىچەتلەنگەن ئېغىزىدىن يىڭنە ئارقىلىق ھەر بىر شىشىگە 3-4 مىللىگرامدىن ماڭدۇرۋەتكەن ئىدى.
ئاستانە تۈركمەنىستان ئۆلكىسىنىڭ مەركىزى بولغاچقا بۇ يەردىكى ھەربىي گازارمىدا شەھەرنىڭ ئامانلىقىنى ساقلاش شۇنداقلا زاپاس قىسىم سۈپىتىدە تۆت بەش مىڭ رۇس ئەسكىرى قىلغىلى ئىش يوق بىكار يېتىپ سەمرىپ كەتكەن ئىدى.
بۇ قېتىم مۇسكۋا تۈركمەنىستاندىكى دۆلەت بايراملىق تەبرىكلەشنى ناھايىتى داغدۇغىلىق ئۆتكۈزۈپ ئىشغالىيەت ئاستىدىكى تۈركمەنلەرگە ئۆزىنىڭ تېخى مەۋجۇتلىقىنى بىلدۈرمەكچى ئىدى.
11-ئاينىڭ7-كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ دۆلەت بايرىمى كۈنى ئىدى، بۇ كۈنى تۈركمەنىستاننىڭ ئاستانە شەھىرىدىكى باش ھەربىي گازارمىسىدا ئۆتكۈزۈلگەن دۆلەت بايرىمىنى تەبرىكلەش مۇراسىمىمۇ ناھايىتى كاتتا ئۆتكۈزۈلدى، كەچلىك زىياپەتتە ئۈستەل-ئۈستەل زاكۇسكىلار ئىچىدە ھېلىقى خولېرا بىمارىنىڭ گەندىسىگە چىلانغان تەرخەمەكمۇ خام سەي سۈپىتىدە تۆردىن ئورۇن ئالغان ئىدى...
ئەتىسى بىرلا ۋاقىتتا ئىككى مىڭدىن ئارتۇق رۇس ئەسكىرى خولېرا بىلەن يۇقۇملاندى، بۇ سوۋېت تارىخىدىكى ئەقىلگە سىغمايدىغان بىر ۋەقە بولۇپ مۇسكۋا زادى نېمە بولغانلىقىنى بىلەلمەي ئاغزىنى تۇتۇپ ھاڭ قالدى، ھەربىي دوختۇرخانىلار، خەلق دوختۇرخانىلىرى يىتىشمەي ھەتتا باشلانغۇچ -ئوتتۇرا مەكتەپلەرمۇ دوختۇرخانىلارغا ئۆزگەرتىلدى، ۋابانىڭ سىرتقا تارقىلىشىنىڭ ئالدى ئېلىنىش بىلەن

بىرگە ئەسكەرلەرنىڭ ئۆلۈم نىسبىتى زور دەرىجىدە تۆۋەنلىتىلدى، لېكىن ئىككى كۈندىن كېيىن پۈتۈن خولىرا بىلەن يۇقۇملانغان كېسەل ئۈچ مىڭدىن ئېشىپ بۇ كېسەل بىلەن ئۆلگىنى ئۈچيۈزدىن ئېشىپ كەتتى، تۆتىنچى كۈنىگە بارغاندا پاششاخانىنىڭ زاۋۇتىدا مەخپىي ياسالغان سۇيۇغلۇقلار تۇرلۇك ئۇسۇللار بىلەن يەشىك-يەشىكلەپ خولىرانى داۋالاش نوقتىلىرىغا زور كۆلەمدە كىرىشكە باشلىدى، ئەتىسلا ئۆلگەن رۇس ئەسكىرى ئىككى مىڭدىن ئاشتى، ئۇنىڭ ئەتىسى يەنە ئۆلدى...

مۇسكۇۋا گەرچە ساختا سۇيۇغلۇق شىشىسىدىكى دەھشەتلىك قاتىل ئابدىمىلىك زەھىرىنى بايقىغان بولسىمۇ ئاڭغىچە نەچچە يۈزلىگەن ھەربىي ئەمەلدارلارنىڭ بېشى كىسىلىپ خىرىشوۋنىڭ تەختتىن چۈشۈشى تىزلىشىشتىن باشقا ئىش بولمىدى.

تۈركمەنلەر ئىتتىپاقى ئارقىدىنلا بۇ قېتىمقى دەھشەتلىك قىرغىنغا مەسئۇل بۇلىدىغانلىقنى جاكارلىدى، رۇسلار يەنە بىر قېتىم خەلقنى قايتىدىن تۇتقۇن قىلىپ سۇئال-سوراق ھەركىتىنى باشلىۋەتتى، تۈركمەنىستان خەلقى تاياق-توقماق، ئاھۇ-زارنىڭ ئىچىدە قالدى، ئېغىر ئۇيقۇدىكى سانسىزلىغان خەلق يەنە بىر قېتىم تاياق زەربىسىدىن كۆزىنى ئۇۋلاپ ئويغىنىشقا باشلىدى...

* * * * *

سۇغۇق قىش يىتىپ كەلدى.

شەھەر سىرتىدىكى قەبرىستانلىق ئاپئاق قار ئىچىدە تولىمۇ گۈزەل بولۇپ كەتكەن ئىدى، پاششاخانىنىڭ يېقىملىق قىرائىتى بۇۋى مەريەم خېنىمنىڭ قەبرىسىدىن ھالقىپ پۈتۈن مازارلىقنىڭ جىمجىتلىقىغا ھۆسۈن قاتقان ئىدى. چاڭقىغان تەشنا يۈرەكلەرگە زەم-زەم كەبى راھەت بىرىدىغان سۈرە ياسىننىڭ مۇڭلۇق قىرائىتىنى يېڭى كۆتۈرۈلگەن قۇياشمۇ زەن سېلىپ تىڭشاۋاتاتتى.

يىراقتىن جىددى غاچىلداپ چىققان قەدەم ئاۋازى پاششاخانىنىڭ يېنىغا يېقىنلاپ كىلىپ توختىدى، ئاخىرىقى مۇبىين تامام بولۇپ دۇئا ئاخىرلاشتى.

- ئاكا، يېڭى بىر گەپ چىقىپ قالدى! ـ دېدى تىللاخان جىددىي ھالدا دۇئادىن يېنىپلا.

- شۇنچە جىددىلەشكۈدەك نىمە ئىش بولدى ئۇكام؟- دەپ ياندۇرۇپ سورىدى پاششاخان ئۇكىسىغا ئۆرۈلۈپ قاراپ.

- چوڭ ئىشقۇ يوق، - دېدى تىللاخان بېشىنى لىڭشىتىپ ـ تۈنۈگۈن خەلق مەيدانى ئالدىدىكى چوڭ يولدا قار تازىلاشقا چىققان ھەربىيلەرنى يۈك ماشىنىسى بىلەن باستۇرۇپ ئۆلتۈرگەن قەھرىمانىمىزنى كېچىدىن تۇتىۋاپتۇ...

- نىمە؟ - جىددىلىشىپ سورىدى پاششاخان ئۇكىسىنىڭ گېپىدىن جىددىلىشىپ- ئۆلگەن ئىت قانچىكەن؟ تۇتۇلغىنى ئۇ...

- نەخ مەيداندا قىرىق يەتتىسى ئۆلۈپتۇ، ئېغىر زەخىملەنگەندىن ئوتتۇز نەچچىسى بار ئىكەن، بۇلار ساقايغان تەقدىردىمۇ مەڭگۈلۈك مېيىپ بولۇپ قالغۇدەك، زەخمىسى بەكلا ئېغىركەن. بۇ باتۇرىمىز يەنىلا شۇ «ئۆلۈم ئەلچىسى» ئىكەن.

- يۈك ماشىنىسدا باستۇرغاندا بۇنچە جىق ئادەم ئۆلمەيتتىغۇ؟ ئۇ قانداق بولۇپ تۇتۇلۇپ قاپتۇ؟

- ماشىنىغا بېسىلغىنى پۈتۈنلەي تاشكەن، خالىدە ئۇ ماشىنىنىڭ تەگلىكىگە نەچچە مېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى ئۇزۇن لوم تۆمۈرنى توغرىسىغا كەپشەرلەپ مۇقىمدىغاندىن كېيىن ماشىنىنى ئۈچقاندەك ھەيدەپ سەپتە تىزىلىپ مېڭىۋاتقان ئەسكەرلەرنىڭ كەينىدىن باستۇرۇپ مېڭىپتۇ ئەمەسمۇ، مۇشۇ بىر باستۇرۇشتىلا ھەممىسى يولغا يېقىتىپتۇ، ئۇ بايقۇشلارنىڭ قولىدا گۇرجەك-سۈپۈركىدىن باشقا ھېچقانداق نەرسىسى يوقكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە «شوپۇر ئۇستام»نىڭ يۈرىگى يەتكۈچە بار ئىكەن، ئۇ بۇنىڭغا قانماي ماشىنىسىنى كەينىگە ياندۇرۇپ يەردە پالاقلاپ ياتقان ئەسكەرلەرنى يەنە قايتىدىن باستۇرۇپ يەرگە چىڭداپ چىقىپتۇ، قايسى مىدىرلىسا ماشىنىنىڭ چاقى شۇنىڭ ئۇستىدە تۇرغان ئوخشايدۇ... ئەمما بۇلارنىڭ باشلىقىدا قۇرال بار ئىكەن، ئۇ ھوشىغا كىلىپ ماشىنا چاقى ئۆزىنىڭ بېشىغا كىلىپ بولغىچە شوپۇرغا قارىتىپ قالايمىقان ئوق ئۇزۇپتۇ، ماشىنا بۇ ئىتنى يانچىپ ئۆلتۈرگەن بولسىمۇ لېكىن خالىدەنىڭ سول بىلىكىگە ئوق تېگىپتىمىش، ئۇ ئەسلىدە نەخ مەيداندىن بىخەتەر كەتكەن ئىكەن، لېكىن ئاخشام خوپتەن ۋاقتىدا شەھەر ئىچىدىكى شەخسى بىر دوختۇرنىڭ ئۆيىگە كىرىپ بىلىكىدىكى ئوقنى ئېلىۋېتىشنى تەلەپ قىلغان ئىكەن، بىچارە خالىدە بەك كۆپ قانسىراپ كەتكەچكە شۇ يەردىلا ئايلىنىپ كىتىپتۇ، دوختۇر سېپى ئۆزىدىن مۇناپىق ئىكەن، ساقچىلارغا دەپ قويۇپتۇ، بولغان ئەھۋال مۇشۇ ئاكا.

- بۇ گەپلەر ئىشەنچىلىكمۇ ئۇكام؟

- ئەلۋەتتە ئىشەنچىلىك، كونا چوپقىتىمىز ئۆز ئېغىزى بىلەن يەتكۈزدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە خەلق مەيدانىدىكى ۋەقەنى باللار ئۆزى بېرىپ ئىنىقلىدى ئەمەسمۇ؟!

- سىنىڭ دىمەكچى بولغىنىڭ خالىدەنى ئېلىپ چىقىشقۇ؟- پاششاخان ئويچان كۆزلىرىنى ئۇكىسىنىڭ يېنىپ تۇرغان كۆزىگە قاراتتى.

- شۇنداق، رۇسلار ئۇنى شەكسىز بىزنىڭ ئادەم دەپ قارايدۇ، ئۇنى قىيناپ ئۆلتۈرۈپ بولغىچە بىز ئالدىن قول سالايلى ئاكا! ـ دېدى تىللاخان ئاكىسىغا ئۈمىد بىلەن قاراپ.

- بۇپتۇ، بىر قانچە كۈنگىچە ئۇ شۇيەردە داۋالىنىپ تۇرسۇن، رۇسلار ئۇنىڭ جاراھىتىنى ساقايتمىغۇچە ئۇنىڭغا قول سالالمايدۇ، خالىدە ئۆلارنىڭ بىردىن-بىر ئۈمىدى، ئەسلى ھەپتىگىچە ساقلىساقمۇ بۇلاتتى، لېكىن ئۇلار ئۇنى مۇسكۇۋاغا يۆتكەپ كەتكۈچە بىز ئالدىن قول سېلىشىمىز كىرەك!

- قۇرال كۆچمىز ئاجىز ئاكا، قانداق قىلىمىز؟
- بۇنىڭدىن ئەنسىرمە!
پاشاخان ئۆكسىنىڭ قۇلىقىغا بىر نىمىلەرنى پىچىرلاپ ھەركەتنىڭ قەدەم باسقۇچلىرىنى مەسلىھەتلىشىۋالدى.

ئون بەشىنچى باپ: ئۆلۈم ئەلچىسى

كەچلىكى شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسىدىكىلەر سىمىنا قوشۇپ ئىشلەۋاتاتتى، پاشاخان ئۇدۇل ئىدارە باشلىقىنىڭ ئىشخانىسىغىلا كىردى.
- ۋوي...ۋوي...قايسى شامال ئەكەلدى سىز بايۋەچچىنى!، ـ دەپ ئورنىدىن ھىجىيىپ تۇردى رۇس ئەمەلدار پاشاخانغا خۇشامەت قىلىپ،- قېنى، قېنى ئولتۇرۇڭ !
باشلىقنىڭ يېنىدىكى ئۈچ نەپەر ساقچى بۆلارنىڭ سۆھبىتىگە دەخلى قىلماسلىق ئۈچۈن ئىشكنى يېپىپ قويۇپ چىكتىشتى.
- قايسى شامال ئەكىلەتتى، - دېدى پاشاخان مۇغەمبەرلىك بىلەن كىرىسلودا پۇتىنى مىنگەشتۇرۇپ ئولتۇرۇپ،- سىز بۇرادىرىمنىڭ ئوتى بولمامدۇ !
ئىدارە باشلىقى كۈلگىنىچە پاشاخاننىڭ ئالدىدىكى يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇققا كىلىپ ئولتۇردى.
- ئۇزۇن بولدى كۆرۈشەلمىدۇق، سودا ئىشلىرىڭىز قانداقراق؟- دەپ سورىدى ئىدارە باشلىقى پاشاخانغا چاي تۇتقاچ.
- ئىشلىرىمغۇ يامان ئەمەس، ـ دېدى پاشاخان بىر ئۇلۇغ تىنىۋېتىپ ھەسرەتلەنگەن قىياپەتتە ،ـ لېكىن مۇشۇ بۆلگۈنچى ئونسۇرلارنىڭ يامان ئىشلىرى سودا ئىشلىرىمغا ئاز-تولا تەسىر قىلىۋاتىدۇ دەڭا، ئۇنىڭ ئۈستىگە مىنىڭ قىلىۋاتقان تىجارىتىم ئاساسلىقى موسكۋادا، رۇس چۆپقەتلىرىم بۇ يەرگە كېلىشتىن تېخى قورقىدۇ، سەل كۆچەپ قېلىۋاتىمەن شۇ!
- نىمىسىنى دەرسىز، - دېدى ئىدارە باشلىقى تاماكىسىنى تازا بىر شورىۋېتىپ ئىچى پۇشقان ھالدا،- تۈركلەر ئىتتىپاقى دېگەن بۇ بىر نېمە پۈتۈن تۈركمەنىستاننى قالايمىقان قىلىۋەتتى، بىز ساقچىلار نەچچە ئاي بولدى، تۈزۈكمۇ بىر ئۇخلىيالمىدۇق، نازارەتنىڭ بېسىمى تېخى يۇقىرى، بۇ ئورۇندۇقتا ئولتۇرماقمۇ بەك تەسلىشىپ كەتتى، يا بۇ مۇناپىقلارنى تۇتقىلى بولمىدى، ئىش چىقىۋەرگەن، مەنمۇ تويدۇم بۇ خىزمەتتىن پاشاخان!
- شۇنى بىر دىمەك بۇرادەر، بالدۇرراق دەم ئېلىشقا چىققان بولسىڭىز، موسكۋادا تۇرۇپ ئىشلىرىمىزغا ياردەملىشەركەنسىز، بۇ يەردىن ئالىدىغان يىللىق مۇئاشىڭىزنى بىزدىن بىر ئايدىلا ئالاتتىڭىز!
- ھەي...ھەي!، ـ ئېغىر خۇرسىندى ئىدارە باشلىقى بېشىنى ئىككى يانغا چايقاپ، ـ ئۇ كۈنلەرمۇ كىلىپ قالار بۇرادەر!
- سىزنى ئىزدەپ كېلىشىمدە يېقىندا يېڭى بىر ئىشنىڭ يولى چىقىپ قالدى، قارىسام پايدىسى خېلى تۈزۈكتەك قىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن سىز يادىمغا كىلىپ قالدىڭىز، بۇ يەردە تاپقان-تىكىنىڭىز بالىڭىزنىڭ نەچچە ئايلىق ئوقۇش راسخۇتىغا يەتمەيدۇ، ئاز-تولا بىر نېمە تېپىۋالسۇن دەپ ئويلىۋىدىم، سىزنىڭچە...
- ۋاي...ۋاي بولمامدىغان، ـ دېدى ئىدارە باشلىقى بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئاغزى قۇلىقىغا يىتىپ، ـ سىز نېمە دىسىڭىز شۇ بۇرادىرىم.
- يۇرۇڭ ھامامغا بېرىپ مەسلىھەتلىشەيلى!، ـ دەپ ئورنىدىن تۇردى پاشاخان بېشى بىلەن سىرتنى ئىشارەت قىلىپ.
- ھازىر بولماسمىكىن...شۇ...،- دېدى ئىدارە باشلىقى ئارىسالدى بولغىنىچە سائىتىگە قاراپ.
- بۇرادەر نىمانچە قىلىسىز، خىزمەت تۈگىمەيدۇ، تام يىقىلسا تۈۋىگە يىقىلىدۇ، ھۆكۈمەتتە يۈز يوق، نەچچە يىل جاپالىق ئىشلەپ بىرە ئىشنى خاتا قىلىپ قالسىڭىز، سىزنى بۇ ئورۇندۇقتا بىر مىنۇتمۇ ئولتۇرغۇزمايدۇ، قارىڭە باشقىلارغا، ھەممە ئىشنى سىلەرگە تاشلاپ قويۇپ ھەممىسى ئۆزىنىڭ يانچۇقىنى توملاش بىلەن ئاۋارە، يۇرۇڭ، يۇرۇڭ!
- ئۇغۇ راست، بوپتىلا، بارساق بارايلى، نىمانچە قىلارمىنا!،ـ دېدى ئىدارە باشلىقى ئورنىدىن تۇرۇپ جۇۋا چاپىنىنى كىيگەچ.
ئۇلار ئاستانە شەھەر ئىچىدىكى داڭلىق بىر ھامامغا يىتىپ بېرىپ مەخسۇس ئەمەلدار- تۆرىلەر يۇيۇنىدىغان ئايرىمخانىغا كىردى، ئۇلار سودا توغرىلىق قىزغىن پاراڭلىشىۋاتقاندا ھامام خۇجايىنى بىر يىگىتنى باشلاپ كىردى.
- ئاكا ! زاۋۇتقا موسكۋالىق بىر خۇجايىن بىر نەرسە ئېلىپ كەپتىكەن، سىزنىڭ ئۆز قولىڭىزغا تاپشۇرىمەن، ئۆزىگە دەيدىغان گېپىم بار ئىدى دەپ تۇرىۋالدى، شۇڭا بۇ كېچىدە ئۇنى بۇ يەرگە باشلاپ كەلدىم ، ئۇ ھازىر ھامامنىڭ ئالدىدا ماشىنىدا ساقلىۋاتىدۇ، ـ دېدى يىگىت پاشاخانغا قول باغلاپ تۇرۇپ.
- ئەكەلگىنى ئۇ نېمە نەرسىكەن؟- دەپ سورىدى پاشاخان خوش ئېرىنچەكلىك بىلەن.
- نەخ پۇلدەك قىلىدۇ ئاكا!
- قاچانقى پۇلكەن؟، - قاپىقىنى ئاچماي سورىدى پاشاخان خوشياقمىغاندەك.

- ئۆتكەنكى ئايدىكى مالنىڭ پۇلىكەن، بىرە چامادان چىققۇدەك.
- ھەي، ئادەمنى ئارامىدا قويمىغان...
شۇ چاغدا ئىدارە باشلىقىنىڭ گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ پاششاخانغا خۇشامەت قىلىشقا باشلىدى.
- تۇرۇۋڭ بۇرادەر تۇرۇۋڭ! پۇل سىزنى ئىزدەپ ئىشىگىڭىزگە كەلسىمۇ خوش بولمامسىز، بېرىپ كېلىڭ، مەن ساقلاپ تۇراي!، ــ دېدى ئىدارە باشلىقى شالۋۇرىنى ئېقىتىپ.
- جىندەك ساقلاپ تۇرۇۋڭ، ھازىرلا كىرىمەن!
شۇنداق دىگەچ پاششاخان كىچىك كۆلچەكنىڭ ئىچىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ كىيىم ئالماشتۇرۇش ئۆيىگە ماڭدى.
ئالاھىزەل ئىككى-ئۈچ مىنۇتلاردىن كېيىن كىچىك كۆلچەكتىكى ئىسسىق سۇدا كۆزىنى يۇمۇپ غىڭشىپ ناخشا ئېيتىۋاتقان ئىدارە باشلىقىنىڭ بېشىغا سوغۇق بىر نەرسە قادالدى. ئىدارە باشلىقى چۆچۈپ كۆزىنى ئېچىپ ئۆزىنىڭ بېشىغا يۈزىنى نىقابلىۋالغان بىرسىنىڭ تاپانچا تەڭلەۋاتقانلىقىنى كۆردى، ئۇ شۇ تاپتا قورقىنىدىن غال-غال تىترەپ كۆلچەكتىكى سۇغا سيىپ ئۆلگۈرگەن ئىدى.
- سەن...سەنلەر نېمە ئادەم؟، - دېدى ئىدارە باشلىقى رۇس تىلىدا كېكەچلەپ.
- گەپنى ئاز قىلىپ ئاۋۇ ئۆيگە ماڭ !، ــ دەپ بۇيرۇق قىلدى تۈركمەن يىگىت ئۇنىڭغا ئەدىيالنى سۇنۇپ بەرگەچ.
ئىدارە باشلىقى سۇدىن چىقىپ ئەدىيالنى ئۈشىنىسىگە ئوراپ دەرھال ياندىكى ئارام ئېلىش ئۆيىگە كىردى.
- بۇيەردە ئولتۇرۇۋڭ ئەپەندى!، ــ دېدى يىگىت تۈركمەن تىلىدا ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلدۈرگەن بولۇپ.
- سەن...سەن زادى نېمە قىلاي دەيسەن؟، - دېدى ئىدارە باشلىقى تۈركمەن تىلىنى بۇزۇپ سۆزلەپ پېشانىسىدىكى پۇرقىراپ چىققان تەرنى ئالقىنى بىلەن سۈرتكەچ.
- گەپنى قىسقارتاي ئەپەندى، مەن تۈركلەر ئىتتىپاقىنىڭ باش ئاتامانى بولىمەن! ــ دېدى يىگىت ئۇنىڭ ئالدىدىكى يۇمشاق ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ تاپانچىسىنى قولياغلىق بىلەن سۈرتكەچ ئۇنىڭغا ھەيۋە قىلىپ- مەقسەت ناھايىتىمۇ ئاددى، ئالدىڭىزدا ئىككى يول تۇرۇپتۇ بىرى خالىدەنى بىزگە قايتۇرىسىز، بۇ ئارقىلىق بىر ئۆمۈر خەجلەپ بولالمىغۇدەك بايلىققا ئېرىشىسىز، يەنە بىرى خالىدەنى مۇسكۋاغا ئۆتكۈزۈپ بىرىسىز شۇنىڭ بىلەن خوتۇن-بالا چاقىلىرىڭىزنى سىزدىن بۇرۇن ئۇ دۇنياغا ئۇزىتىمىز ئاندىن سىزنى يولغا سالىمىز، بۇنىڭغا ئىشىندىغانسىز؟
ئىدارە باشلىقى تۈركلەر ئىتتىپاقىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ قورقىنىدىن جېنى چىقىپ كەتكىلى تاسلا قالدى، چۈنكى ئۇ «تۈركلەر ئىتتىپاقى» دېگەن بۇ تەشكىلاتنى ئاجايىپ مۇكەممەل، قولىدىن ھەر بالا كېلىدىغان بىر تەشكىلات دەپ بىلەتتى. شۇڭا ئۇ بۇ يىگىتنىڭ سۆزىگە ئىشىنىشكە مەجبۇر بولدى.
- شۇنداق...شۇنداق، ئىشىنىمەن لېكىن خالىدە ئۇنى ...ئۇنى قويۇپ بىرىش مىنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدۇ، ــ دېدى تىترەپ كەتكەن ئىدارە باشلىقى يىگىتنىڭ قولىدىكى تاپانچىغا سەپسىلىپ قاراپ.
- مىنىڭ ۋاقتىم بەكمۇ قىس، ماۋۇنى ئېلىڭ، ــ دېدى يىگىت يانچۇقىدىن چوڭ كارتلىق بىر تال ئالماسنى ئېلىپ ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ، ــ سىز پەقەت خالىدەنى شەھەرلىك دوختۇرخانىغا يارىسىنى تاڭغىلى چىقارتىسىڭىزلا بولىدۇ، قالغان ئىشنى بىز ئۆزىمىز جۆندەيمىز، ئىش پۈتكەندە قولىڭىزدىكى ئالماستىن يەنە ئىككى تال ئالىسىز، مۇشۇ بايلىق بىلەنلا خىزمىتىڭىزنى تاشلاپ بالا- چاقىلىرىڭىز بىلەن مەيلى مۇسكۋاغا ياكى ياۋروپاغا بېرىڭ، بىر ئۆمۈر باياشات تۇرمۇش كەچۈرەلەيسىز ئەپەندى!
ئىدارە باشلىقى بىردەم قولىدىكى ئالماسقا بىردەم يىگىتنىڭ قولىدىكى تاپانچىغا قاراپ ئاخىرى بىر قارارغا كەلدى.
- بۇپتۇ، گېپىڭىز گەپمۇ؟
- چاتاق يوق!
- ئەتە كەچتە، ئۇنى شەھەرلىك خەلق دوختۇرخانىسىغا ئاپارغۇزىمەن، لېكىن ئۇنى يالاپ ئاپىرىدىغانلارنىڭ سانى كۆپرەك ھەم بۇ بىر تۇزۇم، ئۆگۈنلۈككە ئەتتىگەن قۇراللىق ئەسكەرلەر ئۇنى مۇسكۋاغا ئېلىپ ماڭماقچى، ئاڭغىچە ئىشنى پۈتكۈزۈڭلار!
- ئەمىسە گەپ ئەشۇنداق بولسۇن!
شۇ چاغدا سىرتتىن پاششاخان قولىدا ياغلىققا ئورالغان بىر نىمنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كىچىك كۆلچەكنىڭ يېنىدا ئىدارە باشلىقىنىڭ ئىسمىنى ئۈنلۈك توۋلاشقا باشلىدى. ئىدارە باشلىقى ھېلىقى يىگىتكە بۇ يەردىن سەل تۇرۇپ شەپىسىز چىكىتىشنى قولى بىلەن ئىشارەت قىلىپ ئۆزى ئارام ئېلىش ئۆيىدىن چىقتى.
- ھە پاششاخان ئىشلار پۈتتىمۇ؟- دېدى ئىدارە باشلىقى سەل ھودۇقۇپ پاششاخاننىڭ يېنىغا بارغاچ.
- ھەئە پۈتتى، ماۋۇنى يەڭگىمىزگە ئالغاچ بېرىڭ!،- دېدى پاششاخان قولىدىكى ياغلىققا ئورالغان بىر كاللەك پۇلنى ئىدارە باشلىقىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ تۇرۇپ.
- ۋاي...ۋاي بۇنداق قىلىش كېتەمتى، مىنى بەكلا قەرىزدار قىلىۋەتتىڭىز،- دېدى ئىدارە باشلىقى خۇش بولغىنىنى چاندۇرماي.
شۇنداق قىلىپ ئۇلار كىچىك كۆلچەككە قايتىدىن چۈشۈپ ئالەمنىڭ پاراڭلىرىنى قىلىشىپ تون يېرىم بولغاندا خۇشال ھالدا ئۆيلىرىگە قايتىشتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئىدارە باشلىقى قاماقخانىنىڭ داۋالاش ئۆيىدىكى كارۋاتتا ياتقان خالدەنىڭ ئالقىنىغا بىر تال باغاقچىنى ئۆز قولى بىلەن تۇتقۇزۇپ قويدى. خالدەنىڭ سول بىلىكىگە تەگكەن ئوق ئېلىۋېتىلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ سالامەتلىكى راستىنلا تېز ئەسلىگە كېلىۋاتاتتى، خالدە باغاقچىنىڭ مەزمۇنىنى تازىلىق ئۆيىگە كىرىپ ئوقۇغاندىن كېيىن ئەسرگە يېقىن كىسلى ئۆزگۈرۈپ ھۇشىدىن كەتكەن بولدى.

ئىدارە باشلىقىنىڭ قوشۇلىشى بىلەن خالدە بىر توپ ساقچىنىڭ ھەمرالىقىدا شەھەرلىك دوختۇرخانىنىڭ جىددىي قۇتقۇزۇش بۆلۈمىگە يۆتكەلدى. دوختۇرلار ئۇنىڭ ئەتراپىدا پايپېتەك بولۇشۇپ ئۇنىڭغا زادى نېمە بولغانلىقىنى بىلەلمەي چۆرگىلىشىپ يۈرەتتى.

خۇپتەندىن ئاشقاندا كارىدوردىكى تېلېفون جىرىڭلاپ نۆۋەتچى سېستراغا بۇيرۇق كەلدى «مەن دوختۇرخانا باشلىقى ئۇۋانوۋىچ، ھېلىقى جىنايەتچىنىڭ ئەھۋالىنى ياخشى كۆزىتىڭلار، ئىشخانامدىكى قەھۋەرىمنى تازىلىقچىدىن ئەۋەتتىم، قاراۋۇللۇق قىلىۋاتقان ساقچىلارغا دەملەپ بېرىڭ، قەتئىي چاتاق چىقمىسۇن، ھېچقايسىڭلار ئۇخلاپ قالماڭلار، بۇ يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقى!»

سېسترا دوختۇرخانا باشلىقىنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ جىددىيلىشىپ تورۇپكىنى قويۇپ تۇرىشىغا يۈزىگە ماسكا تاقىۋالغان تازىلىقچى بىر بۇلاق قەھۋەنى كۆتۈرۈپ سىرتتىن كىرىپ كەلدى. سېسترا ئۇنىڭ قولىدىكى قەھۋەنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ ياندىكى دەم ئېلىش ئۆيىگە ئەكىرىپ تەڭشەشكە باشلىدى.

سېسترا بىر پەتنۇسقا ئالتە ئىستاكان قىزىق قەھۋەنى كۆتۈرۈپ خالدە ياتقان كېسەلخانىنىڭ ئىشىك تۈۋىدە پوستا تۇرغان ئىككى ساقچىغا قەھۋەنى سۇندى.

- بىزنىڭ دوختۇرخانا باشلىقىغا يۇقىرىدىن بۇيرۇق كەپتۇ، باشلىقىڭلار بۈگۈن كېچە سىلەرنى قەتئىي ئۇخلىمىسۇن، چاتاق چىقىسا بېشى بىلەن جاۋاب قىلىدۇ دېگەن ئوخشايدۇ، بۇ بىزنىڭ دوختۇرخانا باشلىقىنىڭ سىلەرگە قىلغان سوۋغىتى ئىكەن...،- دېدى سېسترا قىز مەسئۇلىيەتنى ساقچىلارغا ئىتتىرىپ ھىلىگەرلىك بىلەن.

ھاردۇقتىن ئۇيقۇسى كېلىپ كەتكەن ياشتا كىچىك ساقچى خۇشاللىقتا ھور چىقىپ تۇرغان قەھۋەنى پەتنۇس بىلەن ئېلىپ كېسەلخانا ئىچى-تېشىدىكى ساقچىلارغا بىر-بىرلەپ تۇتۇشقا باشلىدى، يېرىم سائەت ئۆتە-ئۆتمەي ساقچىلار ئولتۇرغان يېرىدە خورەككە چۈشۈپ ئۇخلاپ كىتىشتى.

كارۋاتتا ياتقان خالدە يېنىدىكى ساقچىلارنىڭ قاتتىق ئۇخلاپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ قاچماقچى بولدى، ئوكۇل ئوق بىلىكىگە سېلىنغان بولغاچقا ئۇنىڭ ئۇستىگە سول قولى قاتتىق زەخمىلەنگەنلىكتىن ئوكۇل يىڭنىسىنى سۇغۇرۇپ ئېلىشقا ئامالسىز قالدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ كارۋاتتىن چۈشمەكچى بولۇپ ھەرىكەت قىلىپ باقتى، ئۇنىڭ پۇت-قولى سىزىمنى يوقاتقاندەك ھېچقانداق ھەركەتكە كەلمەيۋاتاتتى، ئۇ يەنە تىرمىشىپ بېشىنى كۆتۈرۈپ باققان بولسىمۇ تېنى ئادەتتىن تاشقىرى ئاجىزلاپ كەتكەنلىكتىن تۇيۇقسىز ھۇشىدىن كېتىپ كارۋىتىغا ئوڭدىسىغا يىقىلدى. شۇ چاغدا بىر قانچە ئاق خالات كىيگەن دوختۇرلار ئىشىكتىن ئۇچقاندەك كىرىپ ئۇنى ئىتتەرمە هارۋىغا يۆتكەپ سىرتقا ئېلىپ ماڭدى.

شۇنداق قىلىپ «تۇركلەر ئىتتىپاقى» خالدەنى ئۇچۇشلۇق ھالدا زاۋۇتنىڭ يەر ئاستى ئۆيىگە بىخەتەر يۆتكىۋالدى.

پاشاخان ياتىقىدا كىرپىك قاقماي ئولتۇراتتى، تۇيۇقسىز ئىشىك چېكىلىپ تىللاخان كىرىپ كەلدى.

- قانداق بولدى ئۇكام؟،- دەپ سورىدى پاشاخان ئۇكىسىنىڭ غەلىبە خەۋىرىگە ئىنتىزار بولۇپ.

- ھەممە ئىش ئۇڭۇشلۇق بولدى ئاكا، خالدە ئۇ ھازىر يەر ئاستى ئۆيىمىزدە !

- ياخشى تىللاخان!، ـ دېدى پاشاخان ئۇنىڭ مۈرىسىگە يېنىك شاپىلاقلاپ ـ ئۇنىڭ يارىسى ئېغىرمىكەن؟

- ئەھۋالى دېگۈدەك ياخشى ئەمەس، ھازىرغىچە كۆزىنى ئاچالماي ياتىدۇ.

ئۇلار دەرھال يەر ئاستى ئۆيىگە ئالدىرىدى.

پاشاخان يەر ئاستى ئۆيىگە كىرگەندە كارۋاتتىكى ئاپئاق يوتقاننىڭ ئۈستىدە بىر تال قىزىل ئەتىرگۈل تۇراتتى، پاشاخان تازا سەپسېلىپ ئۇنىڭ گۈل ئەمەس بەلكى گۈلدىنمۇ چىرايلىق بولغان ناھايىتى نازۇك بىر قىز ئىكەنلىكىنى جەزىملەشتۈردى ، قىزنىڭ قارا چاچلىرى ياستۇقنىڭ بىر تەرىپىنى شۇ پېتى يۆگىۋالغان بولۇپ قىياقتەك ئۇلاشما قاشلىرى ئاستىدىكى تۇكلۇلۇپ تۇرغان كىرپىكلىرى بوغداي ئۆڭ يۈزىگە ناھايىتىمۇ ياراشقان ئىدى، پاشاخان ئەزەلدىن بۇنداق چىرايلىق قىزنى كۆرۈپ باقمىغان ئىدى، ئۇشتۇمتۇت ئۇنىڭ يۈرىگى سېلىپ قەدەم رېتىمى بۇزۇلاي دەپ قالدى.

«ئاھ...ئاللاھنىڭ قۇدرىتى نىمانچە چەكسىز!».

قىز ھېلىھەم كۆزىنى ئاچماستىن شۇنداق بىر تاتلىق سېزىم بىلەن ئۇخلاۋاتقاندەكلا كۆرىنەتتى، پاشاخان «ئۆلۈم ئەلچىسى» نىڭ بۇنداق چىرايلىق بۇنداق بىر نازۇك قىز ئىكەنلىكىدىن ھەيران قالدى، پاشاخان چىرايىنىڭ بىرخىل ئوت ئالغاندەك بولۇپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىپ كۆزىنى خالدەنىڭ چىرايىدىن ئېلىپ قاچتى.

كارۋاتنىڭ بىر تەرىپىدە ئولتۇرۇشقان يىگىتلەر پاشاخاننىڭ كىرگىنىنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇرۇشۇپ ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلدۈرىشۋاتاتتى. پاشاخان بىلمەستىن ئۆزىنىڭ خالىدىگە بۇنچە سەپ سالغانلىقىدىن يىگىتلەرنىڭ ئالدىدا ئۆلگىدەك خىجىل بولدى، ئۇ ئۆزىنىڭ خىجىللىقىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن يىگىتلەرنى بالدۇرراق ئۇخلاپ دەم ئېلىشقا بۇيرىدى.

كارۋاتنىڭ يېنىدا پاششاخان بىلەن تىللاخان قالدى، قىز يەنىلا ھوشىغا كەلمەيۋاتاتتى. پاششاخان تىنغان تىنىقنىمۇ بىلگىلى بولمايدىغان بۇ نازۇك قىزنىڭ قول بىغىشىغا يانچۇقىدىكى قولياغلىقنى چىرايلىق قويۇپ ئۇنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ باقتى. تىللاخان ئاكىسىنىڭ تومۇر تۇتالايدىغانلىقىنى بىلگەچكە سوئال نەزىرى بىلەن پاششاخانغا قارىدى.
- ھازىرچە چوڭ چاتاق يوق، - دېدى پاششاخان ئۇكىسىنىڭ كۆزىگە قاراپ- سەن چىقىپ بۇ ئۆيگە ئىككى كىشىلىك ياتاق تەييار قىلغىن، بۈگۈن كېچە ئىككىمىز بۇ يەردە تۇرايلى، خالىدە بۈگۈن ئاخشامنى ئۆتكۈزۈۋالسا ئەتە چوقۇم ياخشى بولۇپ كېتىدۇ!
تىللاخان بېشىنى لىڭشىتقىنىچە چىقىپ يىغما كارىۋات ۋە لازىملىق نەرسىلەرنى ئەكىردى، پاششاخان ئۇكىسىغا «سەن بالدۇرراق ئۇخلىغىن، ئەتىكى ئىشقا دەخلى يەتمىسۇن !» دەپ ئۇنى يۆگەپ قويۇپ ئۆزى خالىدەنىڭ كارۋىتىنىڭ يېنىدا ئۇرە ئولتۇردى.
غۇۋا لامپا يورۇقىدا خالىدە تىپتىنچ ياتاتتى، ئۇنىڭ پېشانىسىدىن گاھىدا تەر پۇرقىراپ چىقاتتى، گاھىدا لەۋلىرىنى مىدىرلىتىپ بىر نىمىلەرنى دېمەكچى بولاتتى، پاششاخان توختىماي ئۇنىڭ پېشانىسىنى سۈرتكەچ مەشكە كۆمۈر سېلىپ تۇراتتى. پاششاخان ئالدىدىكى بۇ قەھرىمان قىزغا قاراپ ئىچىدە « ئۆزىنىڭ خەلقى، ئۆزىنىڭ مىللىتى، ئۆزىنىڭ ئاللاھى ئۈچۈن قولىغا تىغ ئېلىپ ۋەتەن-زېمىنىنى قوغداش ئەسلى بىز ئەركەكلەرنىڭ مەجبۇرىتى تۇرسا بۇ كىچىك يۇمران قىز مۇشۇ تەرمەچتەك قوللىرىغا شەمشەر ئالغىنىنىڭ نىمىسى، شۈكرى! ھېلىمۇ زېمىن تەۋرەپ بىز ئەركەكلەرنى يۇتۇپ كەتمەپتۇ ؟!» دەپ ئويلايتتى.
ئاللاھزەل بىرە سائەتلەردىن كېيىن خالىدە پېشانىسىگە قويۇلغان ئىسسىق لۆڭگىنىڭ غىدىقلىشىدىن كۆزىنى ئەستە ئاچتى، كارۋاتنىڭ يېنىدا ناھايىتىمۇ كېلىشكەن چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان بىر يىگىت ئۆزىگە قاراپ ئولتۇراتتى، يىگىتنىڭ چىرايلىق قوي كۆزىدىن بىرخىل كۆيۈمچانلىق بىرخىل جەزىبدارلىق چىقىپ تۇراتتى، خالىدەمۇ ئۆمرىدە بۇنداق بوي-بەستى قاملاشقان، كۆزىدىن بۇنداق ئوت چىقىپ تۇرىدىغان بىرە ئەركەكنى ئۇچرىتىپ باقمىغان ئىدى، ئۇ بۇ نۇرلۇق ھەم ئوتلۇق كۆزلەردىن خىجىل بولۇپ كۆزىنى ئۆي ئىچىدىكى باشقا نەرسىلەرگە ئېلىپ قاچتى، ئۇ ياتقان يېرىنىڭ دوختۇرخانا ياكى تۇرمە ئەمەسلىكىنى قىياس قىلدى، ئۇ ئېغىزىنى ئەستە ئېچىپ پاششاخاندىن سورىدى:
- بۇ قەيەر؟
قىزنىڭ ئاۋازى شۇنداقمۇ مىسكىن شۇنداقمۇ نازۇك ئىدىكى بۇ يېقىملىق ئاۋازدىن غاردا ياشىغان تەنھا زاھىتمۇ تەسۋىرنى سىيرىشتىن ئېزىپ كىتەر ئىدى، بۇ مۇڭلۇق ئاۋازدىن كاللا كىسەر جاللاتنىڭمۇ قىلىچى ھاۋادا لەيلەپ قالار ئىدى.
- بۇ بىخەتەر جاي خالىدە،- دېدى پاششاخان ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىتىپ- خاتىرجەم يېتىپ ئارام ئېلىڭ، ھەممە ئىشلار ئۆتۈپ كەتتى، ئەمدى سىز بىخەتەر!
- سىلەرگە نېمە دەپ رەھمەت ئېيتىشىمنى بىلەلمىدىم...
خالىدە شۇنداق دېۋېتىپ ئىسەنكىرەپ يىغلاپ كەتتى.
- ھەرگىز ئۇنداق ئويلىماڭ،- دېدى پاششاخان قولىدىكى ھەسەل سۈيىنى خالىدەگە ئىچۈرمەكچى بولۇپ- بىزنىڭ مەقسىتىمىزمۇ سىزدەك قىز سىڭىللىرىمىزنىڭ رۇسلارنىڭ تۈرمىسىگە كىرىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىدى، - پاششاخان شۇنداق دىگەچ خالىدەنىڭ دۈمبىسىدىن يۆلەپ ئۇنى ئاستا ئولتۇرغۇزدى- قېنى بۇنى ئىچىۋېلىڭ.
خالىدە ئىستاكاندىكى ھەسەل سۈيىنى ئىچىپ تۈرىشىغا تىللاخانمۇ ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىپ ئەسنىگىنىچە كارۋاتنىڭ يېنىغا كەلدى.
- بۇ مىنىڭ ئۇكام تىللاخان بولىدۇ،- دەپ تونۇشتۇردى پاششاخان ئۇكىسىنىڭ قولىنى تۇتۇپ .
- ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم خالىدە سىڭلىم!، ـ دېدى تىللاخان ئەدەپ بىلەن سالام قىلىپ.
- ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام، سىلەرگە كۆپ قەرىزمەن، ـ دېدى خالىدە يۈزى تۈۋەنلىك بىلەن.
- ئۇنداق دىمەڭ، سىزنى ئۇلارنىڭ قولىدا قىيناپ قويىدۇق!، ـ دېدى جاۋابەن تىللاخان.
ئۇلار شۇ تەرىقىدە بىر ئاز پاراڭلاشتى، خالىدەنىڭ سالامەتلىكى تېخى تولۇق ئەسلىگە كەلمىگەچكە پاششاخان خالىدەنى چارچىتىپ قويماسلىقنى ئويلاپ ئۇكىسىغا بالدۇرراق يېتىپ ئارام ئېلىشنى بۇيرۇپ ئۆزى مەشنىڭ تۈۋىدە ئولتۇرۇپ كىتاب كۆرۈشكە باشلىدى.
مۇشۇ تاپتا خالىدەنىڭمۇ ئۇيقۇسى قاچقان ئىدى، ئۇنىڭ كاللىسىدا نۇرغۇن خىياللار بارئىدى، ئۇ ئۆزىنى دۈشمەنلەرنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتقۇزغان بۇ باتۇر يىگىتلەرنىڭ كىملىكىنى، يېنىدا پايپىتەك بولۇپ ئۆزىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالغان بۇ يىگىتنىڭ زادى كىملىكىنى بەكمۇ بىلگۈسى بار ئىدى. ئۇ مۇشۇ تاپتا ئەدەپ يۈزىسىدىن ئۇخلىغان بولۇپ كۆزىنى چىڭ يۇمىۋالغان ئىدى.
پاششاخان قولىدىكى كىتاپنى يانغا ئېلىپ قويۇپ پات-پات خالىدەنىڭ كارۋىتىنىڭ يېنىغا كىلىپ ئۇنىڭ پېشانىسىنى تۇتۇپ باقاتتى. پاششاخان نېمە سەۋەپتىن خالىدەگە بۇنداق مېھرىبانلىق كۆرسەتكەنلىكىنى ئۆزىمۇ چۈشەنمەيتتى. شۇنداق قىلىپ پاششاخان بىر كېچە كىرپىك قاقماي خالىدەنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ ئەتىسى ئەتىگەندە خالىدەنىڭ كارۋىتىنىڭ ئايىغىغا بېشىنى قويۇپ ئۇخلاپ قالدى...
تىللاخان بىر چاغلاردا ئويغىنىپ سائىتىگە قاراپ ناماز ۋاقتىنىڭ ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى بىلدى، چۈنكى ئەزەن ئاۋازى بۇ يەر ئاستى ئۆيگە ئاڭلانمايتتى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئاكىسىغا ئۆزىنىڭ جۇۋىسىنى يېپىپ قويۇپ پۈتىنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ مەشنىڭ كولىنى ئاۋاز چىقارماي ئېلىپ ئوت قالاشقا باشلىغان ئىدى.
خالىدە تىللاخان ئويغاناماستا ئاللاقاچان ئويغىنىپ كەتكەن ئىدى، لېكىن ئۇ كارۋىتىنىڭ ئايىغىدا بېشىنى قويۇپ ئۇخلاپ قالغان بىر

كېچە ئۆزىنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانىدەك چۆرگىلەپ كېسىلىدىن خەۋەر ئالغان بۇ مېھرىبان يىگىتنى ئويغىتىۋەتمەسلىك ئۈچۈن كۆزىنى ئېچىپ مىدىر-سىدىر قىلماي ياتقان ئىدى، ئۇ ئاخشامدىن بىرى بولغان ئىشلارغا قاراپ بۇ بىر توغقان ئاكا-ئۇكىنىڭ بىر-بىرىگە بولغان مېھرىبانلىقىدىن تەسىرلەندى، ئاخشىمى پاششاخان ئۇكىسىنىڭ يوتقىنىنى يۆگەپ چىققانچىلىك قىلغان ئىدى چۈنكى تىللاخان ئەزەلدىن چالا ئۇيقۇچىلىقتا يېپىنىدىغان يوتقانىنى ئاستىغا بېسىپ ياتاتتى، پاششاخان ئۇكىسىنى ئويغىتىۋەتمەسلىك ئۈچۈن ياندىكى كارۋاتتىكى ئۆزىنىڭ يوتقىنىنى ئۇنىڭغا يېپىپ قويىدى، تىللاخان بىردەمدىن كېيىن ئۇنىمۇ ئاستىغا بېسىپ ياتتى، بۇ چاغدا پاششاخان ئۆزىنىڭ قىممەت باھالىق جۇۋىسىنى ئۇنىڭغا يېپىپ قويىدى، خالىدە بۇلارنىڭ ھەممىنى كۆرۈپ ياتقان بولغاچقا پاششاخانىنىڭ ئۇكىسىغا بولغان ئامراقلىقىدىن ھەيران قالغان ئىدى.
بىردەمدىن كېيىن بىر قانچە يىگىت قۇلدا ئاغىزى يېپىلغان قاچىلارنى كۆتۈرۈشۈپ يەر ئاستى ئۆيىگە كىرىپ كەلدى، بىر قاچىدا شورپا گۆش بىر قاچىدا شۆلە ئاش، بىر قاچىدا ھور چىقىپ تۇرغان سۈت... خالىدە بۇ قىرقىغاندەك ياش يىگىتلەرگە قاراپ يەر تۈۋىدىن ئۇلارغا سالام قىلدى. يىگىتلەرمۇ قىزنىڭ بۈگۈن ئەتتىگەن باشقىچە چىرايلىق بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ بىر-بىرىگە قارىشىپ ھەيران قېلىشتى.
- پاششاخان ئاكا،- دېدى تىللاخان پەس ئاۋازدا ئاكىسىنى ئويغىتىپ،- ئويغىنىڭە، ئەمدى ناشتا قىلايلى.
خالىدە بۇ ئىسمنى ئاڭلاپ بۇ ئىسمنى نەدىدۇ بىر يەردە ئاڭلىغاندەك قايسىدۇ بىر كىتاپتىن كۆرگەندەك ئويغا كىلىپ قالدى. پاششاخان ئۇكىسىنىڭ يېنىك نۇقىشىدىن ئويغىنىپ ئۆزىنىڭ خالىدەنىڭ كارۋىتىنىڭ ئايغىدا ئۇخلاپ قالغانلىقىدىن ناھايىتىمۇ بەك خىجىل بولۇپ ئۆزىنى قويغىلى يەر تاپالماي قالدى.
ئۇلار ئەتتىگەنلىك ناشتىنى ناھايىتى قىزغىن قىلىشتى، خالىدە بۇ يىگىتلەرنىڭ بىر-بىرىگە تاماق سۇنۇشلىرىنى، بىر-بىرىگە تاماق زورلاشلىرىنى ئاندىن ئۇلارنىڭ ئۆزىگە توختىماي ئۇنى-بۇنى تەڭلەشلىرىنى كۆرۈپ بۇلارنىڭ ئۆملىكىدىن، بۇلارنىڭ ياخشىلىقىدىن شۇنداق تەسىرلەندى.
ھايىنى-ھۇيت دىگۈچە ئارىدىن نەچچە ھەپتە ئۆتۈپ خالىدەنىڭ سالامەتلىكىمۇ سەللىمازا ئەسلىگە كەلدى، شەھەر ۋەزىيىتى يەنە بۇرۇنقىدەك جىددىي ھالەتتە بولسىمۇ ئەمما بۇلارنىڭ زاۋۇت قوراسى ناھايىتى جىمجىت ئىدى، تۇرلۇك ئاختۇرۇش-تىنتىشلاردىن يەنىلا خالى كېتىپ باراتتى. خالىدە زاۋۇت كەينىدىكى ئارقا ھويلىدا قامىدىن تىكلىگەن قېلىن جۇۋىنى يېپىنغاچ تېخى تولۇق ئىرىپ بۇلالمىغان قارنىڭ ئۈستىدە كۆك ئاسماندىكى قۇياش بىلەن بەس تالاشقاندەك يېگانە تۇراتتى. ئۇ كىشىنىڭ يۈرىگىنى جىغىلتىدىغان ئەشۇ شەھلا نۇرلۇق كۆزلىرى بىلەن پات-پات ئىچى يانچۇقىدىكى سائەتكە قاراپ قۇياتتى...
ئارقا ھويلىنىڭ ياغاچ ئىشىگى ئېچىلىپ پاششاخان بىلەن تىللاخان كىرىپ كەلدى، خالىدە ئۇلارنى كۆرۈپ گۈلدەك ئېچىلدى.
- ئاخىرى كەلدىڭلار!،- دېدى خالىدە قويۇق كىرپىكلىرىنىڭ ئارىسىدىن پاششاخانغا كۈلۈپ قاراپ- چۈشلۈك تاماق سوۋۇپ قالاي دېدى.
- بىزمۇ سىزنىڭ ئوخشىغان تاماقىڭىزنى دەپ ئاكام بىلەن شۇنچە نېرىدىن كەلدۇق ،- دېدى تىللاخان ئاكىسىغا مەنىلىك قاراپ قويۇپ.
پاششاخان قىزلارنىڭ ئالدىدا ناھايىتى تارتىنچاق ئىدى، ئۇ خالىدەنىڭ سىمدەك بەدىنىنىڭ قاما جۇۋا بىلەن تېخىمۇ لاتاپەتلىك بولۇپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلىپ ئۇنىڭ كۆزىگە قارىيالمىدى، قارنىڭ سوغىقى سۆڭەكتىن ئۆتسىمۇ خالىدەنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى ئۇزلۇقى، ئالاھىدە نازاكەتلىك خۇلقى شۇنداقلا جانىنى ئالىدىغان كۈلكىسى پاششاخاننىڭ چېكىسىدىن توختىماي تەر ئېلىۋاتاتتى.
پاششاخان ياتىقىنى خالىدەگە بوشۇتۇپ بىرىپ ئۆزى ئىشخانىدا ۋاقىتلىق تۇرىۋاتاتتى، ئۇلار ئۇدۇل خالىدە تۇرىۋاتقان ئۆيىگە كىرىپ شۇ يەردىكى مەرمەر تاشتىن ياسالغان يۇملاق شىرەدە ئولتۇرۇپ تاماق يېيىشتى، خالىدە تاماققا بەكلا ئۇستا بولغاچقا يىگىتلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ ئەتكەن تامىقىغا ئامراق بولۇپ قالغان ئىدى. بۈگۈنكى زەيتۇن يېغىدا ئېتىلگەن پولومۇ ناھايىتى ئوخشىغان بولغاچقا پاششاخان ئۆزى يالغۇزلا بىر تاۋاق پولۇنى بىكارلىدى، پاششاخاننىڭ قاۋۇل بوي -بەستىنى پۈتۈن ئاستانىدە بىر دىيىشكە بولاتتى، شۇڭلاشقا ئۇنىڭ ئادەتتىكى ئىشتىھاسىمۇ يەتكۈچە بار ئىدى.
خالىدە باشقا يىگىتلەردىن پاششاخاننىڭ بىر ئولتۇرۇشدا كىچىك بىر پاقلاننىڭ گۆشنى يەپ بولالايدىغانلىقىنى ئاڭلىغان ئىدى، شۇڭا ئۇ پاششاخاننىڭ ئالدىدىكى تاۋاقنى يەنە ئاش بىلەن لىقلاپ ئۆزىنىڭ قاچىسىدىكى گۆش بىلەن بىينى ئۇنىڭ ئېشىنىڭ ئۈستىگە باستى.
پاششاخان گەپ-سۆز قىلماي ئاشنىڭ گۆشنى ئۇشۇشاق پارچىلاپ پولونى قۇزا كاللىسى قىلىپ ئىشتاھا بىلەن مەززە قىلىپ يېيىشكە باشلىدى، تىللاخان ئاكىسىنىڭ زوق-شوخ بىلەن يەنە تاماق يېيىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ پۇتىغا ئاستا دەسسەپ قويىدى. چۈنكى قىزلارنىڭ ئالدىدا جىق تاماق يېيىش تىللاخاننىڭ نەزىرىدە بىرخىل خىجىلچىلىقتا قالىدىغان ئىشتەك بىلىنەتتى. بۇ چاغدا پاششاخان ئۇكىسىنىڭ مەخسىدىنى چۈشىنىپ ئالدىدىكى يېرىم بولغان تاۋاقتىن قۇلنى ئاستا يىغىپ جىم ئولتۇردى، خالىدە بولسا ئىزچىل پاششاخاننىڭ تاماق يېگەن ھالىتىدىن ھەۋەسلىنىپ ئولتۇراتتى.
- ئاكا ئېلىڭە، - دېدى خالىدە پىيالىلەرگە چاي تولدۇرغاچ،- تالا بەك سوغۇق، سىڭىپ كىتىدۇ.
- ياق سىڭلىم، ئوبدان باقتىم، - دېدى پاششاخان كۆزىنىڭ قۇيرىقىدا ئۇكىسىغا قارىغاچ خىجىل بولۇپ.

تىللاخان ئاكىسىنىڭ ئۆز ئىشتىهاسىدىن خىجىل بولىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ سۆز قىستۇردى:
- تاماقىڭىز بەك ئوخشىغاچقا ئاكام راسا يەپ قويدى، ئەمدى بىز ماڭايلى سىڭلىم.
ئۇلار دۇئا ياندۇرۇشۇپ ئۆيدىن تالاغا چىقىشتى، خالىدە ئۇلارغا قىيمىغاندەك ياتاقنىڭ ئىشىك بوسۇغىسىدا ئۇلارنىڭ ماڭغىنىغا بىردەم قاراپ تۇرۇپ ئاندىن ئاشخانا ئۆيگە كىرىپ كەتتى، ئارقا ھويلىنىڭ ئىشىكىدىن پۈتنى ئېلىپ بولغان پاشاخاننىڭ ئىسگە تۇيۇقسىز بىر ئىش كېلىپ ئۇكىسىغا ھازىرلا كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ كەينىگە ياندى، خالىدە ئۇلارنى ئۇزۇتۇپ قويۇپ ئاشخانىدا قاچا-قۇچىلارنى يۇيىۋاتاتتى، پاشاخان ئاشخانا ئۆيگە كىرىپ جۇۋىسىنىڭ ئىچ يانچۇقىدىن ئىككى قۇتا دورىنى چىقىرىپ خالىدەگە سۇندى.
- خالىدە، - دېدى پاشاخان ئۇنىڭ ئىسمىنى تەستە ئېغىزدىن چىقىرىپ،- بۇ دورىنىڭ بەدەننى قۇۋۋەتلەش رولى ئالاھىدە ياخشى دەپ ئاڭلاپ سىزگە ئەكەلگەن ئىدىم، بايام ئۇنتۇپ قاپتىمەن، كۈندە ئىچىپ بېرىڭ، سالامەتلىكىڭىز تېخى تولۇق ئەسلىگە كەلگىنى يوق.
پاشاخان بۇلارنى دېگەندە ئۇنىڭ يۈزى شەلپەردەك قىزىرىپ يۈرىكى رېتىمسىز سوقۇۋاتاتتى، پاشاخان مەيلى تاماق يېگەندە بولسۇن ياكى ھازىرنىڭ ئۆزىدە بولسۇن يەنىلا خالىدەنىڭ ئوتلۇق كۆزىگە قاراشقا پېتىنالمايۋاتاتتى، خالىدە بۇ پۇرسەتتە پاشاخانغا قانغۇچە قارىۋالدى، مۇشۇ تاپتا خالىدەنىڭ يۈرىكىمۇ رېتىمنى يوقۇتۇپ ئېغىزى قۇرۇشقا باشلىۋاتاتتى...
- رەھمەت ئاكا، - دېدى خالىدە ئوماق كۈلكىسى بىلەن پاشاخاننىڭ قولىدىن دورىنى ئېلىپ تۇرۇپ، - مىنى دەپ كۆپ جاپا تارتتىڭىز...
- نەدىكىنى، كۆپرەك ئارام ئېلىڭ...
- ئاكا، بىر گەپ بار ئىدى، دېسەم بۇلارمۇ؟- دېدى خالىدە پاشاخاننىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قاراپ.
- قېنى دەۋېرىڭ.-دېدى پاشاخانمۇ ئاخىرى چىدىيالماي ئۇنىڭ خۇما كۆزىگە سىنچىلاپ تۇرۇپ.
خالىدە زاۋۇت قوراسىغا كەلگەن تۇنجى ئاخشىملا پاشاخاننى بىر كۆرۈپ ئۇنىڭغا كۆڭلى چۈشۈپ قالغان ئىدى، پاشاخانمۇ شۇ چاغنىڭ ئۆزىدە كارۋاتتا بېھوش ياتقان خالىدەنى بىر كۆرۈش بىلەن ئۇنىڭغا رام بولۇپ قالغان بولسىمۇ كۆڭلىدە ۋەتىنىنى ئازاد قىلمىغۇچە ئايال زاتىنى ئويلىماسلىققا بەل باغلىغان بولغاچقا ئۆزىنى ئىزچىل خالىدەدىن قاچۇرۇپ كېلىۋاتاتتى، شۇ سەۋەپتىن ئۇ خالىدەگە بىر قېتىممۇ تىكىلىپ قاراپ باقمىغان ئىدى. بۇ نۆۋەت ئۇ ئۆز ئىرادىسىگە خىلاپ ھالدا خالىدەنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قاراپ ئۇنىڭ شەھلا كۆزىدىن ئۇنىڭ يۈرىكىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىكى ئاجايىپ بىر ئوتنىڭ لاۋۇلداپ كۆيگىنىچە ئۆزى تەرەپكە قاراپ ئېقىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى، دېگەندەك مۇشۇ تاپنىڭ ئۆزىدە خالىدەنىڭ كۆز نۇرىدىن بىر پارچە ئوت چاچراپ چىقىپ پاشاخاننىڭ يۈرىگىدىكى لاۋۇلداپ كۆيىۋاتقان ئوتنىڭ ئۈستىگە تاشلاندى-دە ئوتنى تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقىرۋەتتى، گۈلخاننىڭ دەپتى تازا كۆچەيگەندە بۇ قىزىق ھارارەت ئىچىدىن بىر تال چوغ قېرىشقاندەك يەنىلا ئۇدۇل خالىدەنىڭ يۈرىكىگە چۈشۈپ كەتتى، خالىدەنىڭ يۈرىگى ئەمدى بۇلالماي قالدى، ئۇ بىر ئاجىزە بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ يۈرىكىنىڭ ئازاب-نالىسى ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ ھوزورىغا كۆتۈرۈلدى، ئاللاھ ئۇنىڭغا ياردەم قىلدى، خالىدەنىڭ كۆيگەن يۈرىكىدىن يەنە بىر پارچە قىلدەك ئوت ئېقىپ چىقىپ پاشاخاننىڭ گۈلخانىغىلا چۈشتى، خالىدەدىن چاچراپ چىققان بۇ بىر پارچە ئوتنى ئاددى چاغلاشقا بولمايتتى، مانا ئەمدى بۇ بىر پارچە ئوت پاشاخاننىڭ يۈرىكىنىلا ئەمەس ئۇنىڭ پۈتۈن جىسمىنى كۆيدۈرۈشكە باشلىۋالاتتى...
- مەن سىلەرنىڭ «تۈركلەر ئىتتىپاقى» نىڭ ئادەملىرى ئىكەنلىكىڭلارنى بىلمەن، - دېدى خالىدە سەممىيلىك بىلەن.- چۈنكى دۈشمەنلەرنىڭ قولىدىن مىنى قۇتۇلدۇرۇپ چىقىش پەقەت سىلەرنىڭلا قولۇڭلاردىن كېلىدۇ. لېكىن سىلەر ئۆزەڭلار توغرىلىق ماڭا ھېچنىمە دېمىدىڭلار.-خالىدە كۆزىگە مۆللىدە ياش ئالدى، - سىلەر تەشكىلاتىڭلارنىڭ بارلىق پائالىيتىنى مەندىن يۇشۇرۇپ كېلىۋاتىسىلەر، مىنىڭمۇ ئۆز ئالدىمغا ياشاش يولۇم بار، مەن ئەمدى قايتاي دەيمەن...
- ئېيتقانلىرىڭىز توغرا خالىدە،- دېدى پاشاخان ئۇنىڭغا تەسەللىي بىرىپ، - بۇ بىزنىڭ سىزگە ئىشەنمەسلىكىمىزدىن ئەمەس بەلكى سىزنىڭ سالامەتلىكىڭىزنىڭ بالدۇرراق ئەسلىگە كېلىشىنى ئويلىغانلىقىمىزدىن بولغان، سىز بىلىسىز رۇسلار بىزنى ھەر تەرەپتىن ئىزدەۋاتىدۇ، بىزنىڭ ھەرىكەتلىرىمىزنى بار كۈچى بىلەن چەكلىۋاتىدۇ، ۋەزىيەت بىزگە ناھايىتى پايدىسىز ھالەتتە، شۇنداقتىمۇ تەشكىلاتىمىز ئازادلىق ھەرىكىتىنى توختاتقىنى يوق، يىگىتلىرىمىز بار كۈچى بىلەن تىرىشماقتا، ئويلاپ يەتكۈسىز جاپا-مۇشەققەتلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزمەكتە، بۇلارنىڭ سىزگە بېسىم بولۇپ قالماسلىقىنى ئويلاپ سىزگە باشقا گەپ قىلمىغان خالىدە.
- دېگەنلىرىڭىزغۇ بىر تەرەپتىن توغرا پاشاخان،- دېدى خالىدە كۆزىدىن ئاققان ياشنى سۈرتۈپ تۇرۇپ،- مەن ئۆزەم بۇ ئۆيدە بولغىنىم بىلەن كۆڭلۈم يەنىلا ئەشۇ خەلقىمدە، كۆڭلۈم دەپسەندە بولغان بۇ ۋەتىنىمدە ، كۆڭلۈم مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە ئېزىلگەن بۇ مىللىتىمدە ...مەن ھەر بىر تىنىقىمنى ئاللاغا ئاتىۋەتكەن بىر مۇسۇلمان تۈركمەن قىزىمەن، سىزگە دېسەم پاشاخان ئاكا، مەن دۈشمىنىمنىڭ قېنىنى دەريا قىلىپ جىگىرىنى زىخقا ئۆتكۈزمىگىچە ھەرگىز بولدى قىلمايمەن، شۇڭا قايتىپ ئىشىمنى باشلىسام دەيمەن!
خالىدەنىڭ كۆزىدىن غەزەپ ئۇتى يالقۇنجايتتى، پاشاخانغا خالىدە بارغانسېرى مەزمۇت بارغانسېرى زور كۆرۈنىشكە باشلىدى.
- خالىدە سىڭلىم، - دېدى پاشاخان كەسكىن ھالدا،- ئارمانىڭىز شۇ بولسا بۈپتۇ بۈگۈندىن باشلاپ ھەرىكىتىمىزگە قاتنىشىڭ، ھەممىز بىر يولدىكى ئادەم، تىنىمىز ۋە جېنىمىز پەقەت ئاللاھ ئۈچۈن، ۋەتەن ئۈچۈن، تۈركمەن خەلقى ئۈچۈندۇر!

بۇ گەپنى ئاڭلاپ خالىدەنىڭ كۆڭلى باشقىچە ئېچىلدى، ئۇنىڭ مۇشۇ تاپتىكى خۇشاللىقى ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز بولۇپ ئۇنىڭ پاششاخاننىڭ بويىنغا ئېسىلىپ قاتتىق ۋارقىرىغۇسى بار ئىدى، پاششاخاننىڭمۇ ھازىرنىڭ ئۆزىدە ئۇنىڭ خۇشال بولغان ھالىتىدىكى قىزلارغا خاس ئۇماقلىقىغا، گۈزەللەرگە خاس كۈلكە-نازاكىتىگە قاراپ ئۇنى قاتتىق باغرىغا باسقۇسى كېلىۋاتاتتى......

* * * * *

قىش چېكىنىپ نورۇز كەلدى، ئارقىدىن ياز پەسلى ئۆزىنىڭ رەڭگارەڭ پورەكلەپ ئېچىلغان گۈللىرى بىلەن ھەقىقەت يولىدا شەھىد بولغان جەڭچىلىرى ئۈچۈن ئۆزۈندىن بىرى ماتەم لىباسىنى كىيىپ ئۇن-تىنسىز ياش تۆكۈۋاتقان باغرى سۇنۇق تۈركمەنىستان زېمىنىغا تەسەللىي بەرمەكچى بولۇۋاتاتتى.
مۇشۇ تاپتا زاۋۇتنىڭ يەر ئاستى ئۆيىدىكى يۇمىلاق ئۈستەلدە پاششاخان قاتارلىق سەككىز ئادەم جىددى يىغىن ئېچىۋاتاتتى.
- ... ھەرقايىسىڭلارنىڭ پىكرى ناھايىتى ئورۇنلۇق، ـ دېدى پاششاخان تەشكىلات ئەزالىرىنىڭ پىكرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن.- گەپنى خۇلاسىلىغاندا موسكۋا يېزا ئىگىلىك ئونىۋېرسىتېتىدىكى تۈركمەن ئوقۇغۇچى قىز رۇس لۈكچەكلىرى تەرىپىدىن نۆۋەت بىلەن باسقۇنچىلىققا ئۇچراپ ئاخىرى ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالدى، رۇس دائىرىلىرى يەنىلا بۇ ئىشقا ئىزچىل پەرۋاسىز قاراپ كەلدى، ئۇنىڭ ساۋاقداشلىرى ھەقىقەتنى ياقىلاپ يۇقىرىغا بۇ ئىشنى دوكلات قىلسا ئەكسىچە ئۇ رۇسلار بىزنىڭ تۈركمەن ئوقۇغۇچىلىرىمىزنى «تويلىشىپ بۆلگۈنچىلىك پەيدا قىلدى» دەپ قىيىن-قىستاق، تاياق-توقماق ئاستىغا ئالدى، نۇرغۇنلىرىنى مەكتەپتىن ھەيدىدى... تۈركمەنىستان خەلقى بۇ ئېچىنىشلىق پاجىئەدىن خەۋەر تاپقان بولسىمۇ رۇسلارنىڭ دەھشەتلىك تۆمۈر تاپىنى ئاستىدا مىدىر-سىدىر قىلالمايۋاتىدۇ. ـ پاششاخان غەزەپ بىلەن ئۈستەلگە بىرنى ئۇرۇپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى.-تۈركلەر ئىتتىپاقى ئەمدى بۇنىڭغا قاراپ تۇرالمايدۇ، رۇسلار بۇنىڭ ئۈچۈن زور بەدەل تۆلىشى كېرەك!
- توغرا ئېيتتىڭىز ئاكا!
- ئايرىم ھېساب ئېلىشىمىز كېرەك!
- ......
تەشكىلات ئەزالىرى كەينى-كەينىدىن سۆز قىلىپ ئۆز ئىرادىسىنى بىلدۈرۈشتى.
- شۇنىڭ ئۈچۈن، ـ دېدى پاششاخان تىللاخانغا قاراپ بۇيرۇق بىلەن، ـ سىز بۈگۈنلا مۇسكۋاغا قاراپ يول ئېلىڭ، ھازىرچە كىچىكرەك بولسىمۇ ھېساب-كىتاپنى بۇغۇۋېتىڭ، بۇ ئىشقا مۇناسىۋەتلىك ئۇ مەلئۇنلاردىن بىرىمۇ كەم قالمىسۇن! كېلەركى ھەپتە موسكۋادا خەلقئارالىق مۇخبىرلار يىغىنى ئېچىلماقچى بولۇۋېتىپتۇ، بۇ بىز ئۈچۈن ياخشى بىر پۇرسەت، بىز بۇ ئىشنى دەستەك قىلىپ پۈتۈن جاھان ئەھلىگە رۇسلارنىڭ ھەقىقى ئەپتى-بەشرىسىنى ئاشكارىلىشىمىز كېرەك! خالىدە سىز.- پاششاخان قىيالماسلىق نەزىرى بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇرۇپ ئېيتتى.- ئاستانە خەلق ئونىۋېرسىتېتىدىكى ئوقۇغۇچىلارنى بىر قېتىملىق نامايىشقا تەشكىللەڭ، قالغان يىگىتلىرىمىز سىزگە ياردەملەشسۇن، ئىت ھامان ئىتلىقىنى قىلىدۇ، ئۇلار بۇ قېتىم بىزنى قىرىپ تاشلىشى مۇمكىن، لېكىن بۇ بىر ئەۋلاد كىشىلەرنىڭ قانلىق بەدىلى يەنە بىر ئەۋلاد كىشىلەرنىڭ ھۆرلۈككە چىقىشىغا يول ئاچقۇسى، خەيرى ئامان بولۇڭلار!
يىغىن ئاخىرلىشىپ ھەممەيلەن تارقىلىشتى، يەر ئاستى ئۆيدە پاششاخان يالغۇز چېكىتتەك بىر نوقتىغا قارىغىنچە ئولتۇراتتى، يىنىك ئاياق تىۋىشىدىن ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىدى، خالىدە ئۇنىڭغا ئىللىق مېھرى بىلەن قاراپ تۇراتتى.
- نىمىنى خىيال قىلىۋاتىسىز پاششاخان؟، ـ دېدى خالىدە پەس ئاۋازدا ئۇنىڭغا يېقىنلىشىپ.
- بۇ قېتىم ئاستانە زور بەدەل تۆلەيدىغان بولدى خالىدە، ـ دېدى پاششاخان كۆزىنى ئەۋۋەلقى نوقتىدىن ئۈزمەي تۇرۇپ ئۇلۇق-كىچىك تىنىغان ھالدا.- ئاز ساندىكى كاللا كېسەر يالماۋۇزلارنىڭ بىردەملىك خاتالىقى سانسىز بىگۇناھ پۇقرالارنى ئۇزاق مۇددەتلىك ئۇرۇش ئۇتىغا سۆرەپ ئەكىردى، ئۇلارنىڭ ئادالەتسىزلىكى خەلقنىڭ بېشىغا بالا بولدى، ھاكىمىيەتنىڭ ئىقتىدارسىزلىقى ئۆزىنىڭ بېشىغا چىقىپ بولغىچە سانسىز بىگۇناھلارنىڭ قېنى دەريا بولۇپ ئاقىدىغان بولدى...
- شۇنداق پاششاخان، بىز تۈركمەنلەر تەقدىرگە بەكلا ئىشىنىپ كەتتۇق، ئۆزىمىزنىڭ ئىش ـھەركىتىنى ئاللاھنىڭ كالامىغا بويسۇندۇرماي ئەكسىچە ئاللاھنىڭ كالامىنى ئۆز ھەرىكىتىمىزگە بويسۇندۇرماقچى بولدۇق، ئالدىنقىلارنىڭ خاتا ئالغان بىر قەدىمى كېيىنكىلەرنىڭ نەچچە يۈز مىڭ قەدەمنى خاتا ئېلىشىغا سەۋەبچى بولدى، ھېچقىسى يوق، غۇرۇرىمىز ئۈچۈن كۈرەش قىلىشنىڭ ئۆزىلا بىز تۈركمەنلەرنىڭ خۇشاللىقى، بىزنىڭ خۇشاللىقىمىز جاينامازنىڭ ئۈستىدىلا ئەمەس بەلكى قىلىچلىرىمىزنىڭ ئۈتكۈر بىسىدابولۇشى كېرەك پاششاخان!
خالىدەنىڭ سۆزى پاششاخانغا بەكلا ياقتى، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ خالىدەگە رازىمەنلىك بىلەن قاراپ ئىللىق كۈلۈمسىرىدى.
- تەييارلىقىڭىز پۈتتىمۇ خالىدە؟، ـ دېدى پاششاخان ئۇنىڭغا ئوتلۇق كۆزى بىلەن تىكىلىپ.
- مىنىڭ نامزىمنى نەچچە يىلنىڭ ئالدىدىلا ئوقۇۋەتكەن پاششاخان!.- دەپ كۈلدى خالىدە ھېچنىمىدىن قورقمايدىغان باتۇرلۇقى بىلەن.
- ئۇنداقتا ياخشى، تۈركمەنىستاننىڭ تەقدىرى بۈگۈندىن باشلاپ سىزنىڭ قولىڭىزدا!، ـ دېدى پاششاخان تۈركلەر ئىتتىپاقىنىڭ باش

ئاتامانى بولۇش سالاھىيتى بىلەن ئۆنىڭغا بۇيرۇق قىلىپ.
- چاتاق يوق، سۆز بىر، ئاللاھ بىر پاششاخان!، - دېدى خالىدىمۇ قەتئىيلىك بىلەن ھەربىيچە چاس بىرىپ.
شۇنداق قىلىپ تەشكىلات ئەزالىرى پىلان بويىچە ھەممىسى ئۆزىنىڭ ئىشىغا چۈشۈپ كەتتى، ئارىدىن يەتتە كۈن ئۆتكەندە تىللاخان خوشخەۋەر ئېلىپ كەلدى يەنى موسكۋادىكى تۈركمەن قىز ئوقۇغۇچىغا باسقۇنچىلىق قىلغان ئالتە نەپەر رۇس لۈكچەكنىڭ بېشى مەكتەپ مۇدىرىنىڭ بېشى بىلەن قېتىلىپ قىزىل مەيداندىكى تۈۋرۈكلەرنىڭ ئۈچچىغا بىردىن-بىر ئېسىلغان ئىدى.
خالىدەنىڭ ئالاھىدە تەشكىللىشى ۋە كۈچ چىقىرىشى بىلەن ئاستانىدىكى ئۈنىۋېرسىتېت ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ نامايىش ھەركىتىمۇ ئۆڭشۈلۈق ئېلىپ بېرىلىۋاتاتتى، ئەتتىگەندە ئاستانە شەھرىنىڭ خەلق مەيدانىغا نەچچە يۈز ئوقۇغۇچى لوزۇنكا-پىلاكاتلارنى كۆتۈرۈپ يىغىلىشىپ ھۆكۈمەت دائىرىلىرىدىن تۈركمەن قىزى رەھمەنىڭ موسكۋادىكى ئۆلۈم پاجىئەسىگە چۈشەندۈرۈش بېرىشىنى تەلەپ قىلدى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆپ سانلىقى قىز ئوقۇغۇچىلار بولغاچقا ئۇلارنىڭ زىل ئاۋازى خەلق مەيدانىدىن ھالقىپ كوچا-كويلاردىكى ئەركەكلەرنىڭ غۇرۇرىنى غىدىقلاشقا باشلىدى، شۇ چاغنىڭ ئۆزىدە بىر توپ ساقچىلار پەيدا بولۇپ قىز ئوقۇغۇچىلارنى خالىغانچە ئۇرۇپ-تېپىپ ئۇلارنىڭ چېچىدىن سۆرەپ مەيداندىن قوغلاشقا باشلىدى، ئەتراپتا قاراپ تۇرغان پاششاخان قاتارلىق يىگىتلەر بۇ ناھەقچىلىقنى كۆرۈپ مەيدانغا تۇشمۇ-تۆشتىن كۆكرەك كىرىپ ھايىنى-ھۇيت دىگۈچە ساقچىلارنى يەرگە چاپلاپ ئۆلگۈردى، بۇنى كۆرگەن باشقا ئەركەكلەر چاپان-كۆينىكىنى سېلىۋېتىپ تەكبىر ئوقۇغىنىچە سەپكە قېتىلدى...
ساقچى-ئەسكەرلەر كۆپىيىشكە باشلىدى، خالىدە قولىغا كانايىنى ئېلىپ «قېنى مۇسۇلمان تۈركمەن ئەركىكى بولساڭ، رەھمەنىڭ ئۆچىنى ئال، ئاللاھۇ ئەكبەر!» دەپ ئۈنلۈك تووۇلغىنىچە ساقچىلارغا قاراپ ئېتىلدى، بىردەمنىڭ ئىچىدە مەيداندىكى خەلق كۆپىيىشكە باشلىدى، ساقچى -ئەسكەرلەر قالايمىقان ئوق ئۈزۈشۈپ پىتىراپ قېچىشقا باشلىدى، ئوقتىن يارىلانغانلارنىڭ سانى ئاز بولىسىمۇ خەلقنىڭ غەزىپى سەلدەك تاشتى، نامايىشچى قوشۇن قېچىپ كەتكەن ئەسكەرلەرنى تاپالماي نىشانىنى كوچا-كويلاردىكى رۇسلارغا قاراتتى، رۇسلارنىڭ دۇكانلىرىغا ئوت قويۇلۇپ ئىشىك-دەرىزىلىرى چېقىلدى، قوشۇننىڭ ئالدىغا ئۇچرىغانلىكى رۇس پۇقرالىرى تاياق-توقماقتىن قېچىپ قۇتۇلالمايۋاتاتتى، ئۇرە-ئۇر، قاچە-قاچ ......پۈتۈن ئاستانە ئوت دېڭىزىغا ئايلاندى...
مۇشۇ پەيتنىڭ ئۆزىدە تۈركمەن ئۆلكىسىنىڭ سېكرىتارى پېتىر پېترووۋىچ ھەشەمەتلىك داچىسىدىكى ئايرىم خانىسىدا ئىككى-ئۈچ قىزنىڭ ھەمرالىقىدا ۋوتكا ئىچىپ پەيزى قىلىۋاتاتتى، تۇيۇقسىز ئىشىك چېكىلىپ ئۇنىڭ كاتىپى رۇخسەتسىزلا ئۇسۇپ كىردى.
- سېكرىتار چاتاق چىقتى!، - دېدى كاتىپ ئالدىراپ دوكلات قىلىپ.- تۈركمەنلەر ئىسيان كۆتۈرۈپتۇ!
- ئىسيان كۆتۈرۈپتىما؟، - دېدى پېتىر پېترووۋىچ سېمىز گەۋدىسىگە يىپىشىۋالغان قىزلارنىڭ يۈزىنى سىلاپ تۇرۇپ.- تېخى مۇشۇ ياۋايى تۈركمەنلەر!
- شۇنداق سېكرىتار! ئاستانە ئۇلارنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كەتكەن ئوخشايدۇ...
- ئالدىرىما، ئۇلار قىلغۇلۇقنى قىلىۋالسۇن، مەنمۇ مۇشۇنى كۈتكىلى نەۋاخ، مىنىڭ ئەسكەرلىرىم ئەزەلدىن گۆشسىز غىزا يىمەيدۇ، راسا بىر پۇخادىن چىقىۋالدىغان بولدۇق،- دېدى پېتىر پېترووۋىچ قولىدىكى ۋوتكىنى كۆتۈرۈۋېتىپ چالا مەستلىكتە.
- ئەمىسە...
- كارىڭ بولمىسۇن، ئەتە بىر نېمە دېيىشمىز!.- دېدى سېكرىتار يېنىدىكى نازىنىنلاردىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيماي سورۇننى داۋاملاشتۇرۇپ.
ئەتىسى نامايىشچى قوشۇن تېخىمۇ كۆپەيدى...
ئۆلكە سېكرىتارى ئاش ۋاقتى بىلەن مەستلىكتىن يېشىلىپ ئىشنىڭ چاتاقلىقىنى پەملىدى...لېكىن موسكۋا تەرەپتىن جىددى بۇيرۇق كەلدى: «ھەرقايسى ئەل مۇخبىرلىرى دىققىتىنى تۈركمەنىستانغا قاراتتى، ۋاقتىنچە توپىلاڭچىلارغا ئوق ئېتىشقا بولمايدۇ!»
پېتىر پېترووۋىچنىڭ ھىساپسىز بايلىقى ۋە ھوقۇق ئىمتىيازى ئۇنى تۈركمەنىستاننىڭ ئەركە پادىشاھىغا ئايلاندۇرۇپ قويغان ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە تۈركمەنىستاندىكى كۆچمەن رۇسلارنىڭ كۆپۈنچىسى كىرودىيىدىن كۆچۈپ كېلىنگەنلەر بولۇپ ھەتتا بۇ يەردىكى تۇرۇشلۇق ھەربىي قىسىممۇ كىرودىيىدىكى چوڭ ھەربىي قىسىمدىن تەلەپ بىلەن يۆتكەپ كېلىنگەن ئىدى. بۇ قېتىم ئۇ موسكۋانىڭ بۇ بۇيرۇققا مېيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ ئۆز يۇرتى كىرودىيىدىن ئەكەلگەن مەخسۇس ھەربىيلىرىگە بۇيرۇق قىلدى:
- قېنى شاشلىرىم، ئۇلۇغ رۇسلارنىڭ غورۇرى ئۈچۈن پۇقراچە ياسىنىپ تۈركمەن ئىسيانكارلىرىنىڭ قېنىنى ئىچىپ كۆڭلۈڭلارنى قانغۇچە ئېچىۋېلىڭلار!
نەچچە مىڭ خىللانغان كىرودىيىلىك رۇس ئەسكەرلەر بۇ يېشىل چىراقتىن دەرھال پۇقراچە ياسىنىپ قولىغا كالتەك-لوم تۆمۈرلەرنى ئالغىنىچە بوشانغان قاۋاندەك كوچىلاردىكى تۈرك پۇقرالىرىغا ئېتىلدى...ئۆز ئارا ئۇرۇش، ئۆلتۈرۈش باشلىنىپ كەتتى...پۇقراچە ياسانغان رۇس ئەسكەرلىرى نەچچە يىللىق مەشقنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەچكە بىر تېپىك بىلەن تۈركمەن يىگىتلىرىنى يېقىتالايتتى، لېكىن تۈركمەن يىگىتلىرىمۇ شەھىتلىق يولىنى تاللىغاچقا كەينىگە بىر قەدەممۇ چېكىنمەيتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ قېتىمقى نامايىشتا تۈركمەن قىزلىرى ئادەتتىن تاشقىرى باتۇرلۇق كۆرسىتىۋاتقاچقا پۈتۈن جەڭ مەيدانى ئاجايىپ قىززىپ كەتكەن ئىدى...
پاششاخان يىگىتلىرى بىلەن سەپنىڭ ئالدىدا بىر-بىرى بىلەن بەسلىشىپ رۇس ئەسكەرلىرىنىڭ سىسىق بېشىدىن مۇنار ياساۋاتاتتى...

تۈركمەنلەر شۇنداق قىلىپ ئاللاھنىڭ ھىممىتى بىلەن رۇسلاردىن غالىب كەلدى...
ئۆلكە سېكرېتارى پېتىر پېتروۋىچ ئەملى ئەھۋالنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئاچچىغىدىن يېرىلاي دېدى، ئۇ شۇملۇققا تولغان كۆزىنى قىسىپ تۇرۇپ قول ئاستىدىكىلەرگە دەرھال بۇيرۇق قىلدى:
- كەچ كىرگەن ھامان شەھەردىكى پۈتۈن چىراغلار ئۆچۈرۈلۈپ كۆچا-كويلاردىكى تۈركمەن ئەۋلادىدىن بولغان ھەرقانداق جان قىرىپ تاشلانسۇن!
كەچ كىرىپ زېمىننى قاراڭغۇلۇق قاپلىغاندا يول چىراقلىرى پۈتۈنلەي ئۆچۈرۈلدى، تۇيۇقسىز كۆزىگە كېچىدە كۆرۈش ئەينىكى تاقىۋالغان نەچچە مىڭ كىرودىيىدىن يۈتكەپ كېلىنگەن ياللانما ئالاھىدە ئەسكەرلەر ئاسماندىن چۈشكەندەك پەيدا بولۇپ پىلىموتلىرىدىن تاتىلدىتىپ ئوق ئۈزگىنىچە بىگۇناھ خەلقنى خالىغانچە ئوققا تۇتتى...
روسلارنىڭ بۇ قۇراللىق قىرغىن قىلىش ھەركىتىدە نەخ مەيداندا يەتتە مىڭدىن ئارتۇق تۈركمەن ئوغۇل-قىزلىرى ئېتىپ ئۆلتۈرۈلدى...
ئاللاھنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن تۈركلەر ئىتتىپاقىدىن پاشاخان، خالىدە، تىللاخان ۋە يەنە بىر يىگىت بولۇپ تۆتەيلەن ئېغىر يارىلانغان ھالدا زاۋۇت قۇرۇسغا مىڭ تەسلىكتە يېتىپ كېلىۋالدى...باشقا يىگىتلەرنىڭ ئۆلۈك-تىرىكلىكىنى تېخىچە بىلگىلى بولمايتتى.

ئون ئالتىنچى باپ: تەقدىرنىڭ چاقچىقى

تاڭ ئاتارغا يېقىن رۇس ئەسكەرلىرى پۈتۈن جەسەتلەرنى گۇرجەك بىلەن قىرىپ يوللارنى يۇيۇپ -تازىلاپ مۇخبىرلارغا ھېچ ئىش بولمىغاندەك قىلىپ كۆرسەتمەكچى بولغان ئىدى، لېكىن ئەقلى-ھوشى جايىدا مۇخبىرلار بۇلارنىڭ قويىۋاتقان ئويۇنلىرىنى بىلىپ ئۈلگۈردى.
ئەتىسى پاشاخان قاتارلىقلار بىر كۈن زاۋۇتتىن تالاغا چىقماي يەر ئاستى ئۆيدە تۇرۇشقا مەجبۇرى بولدى، ئۇلار بۇ قېتىمقى قۇچاقلاشما جەڭدە قاتتىق باتۇرلۇق كۆرسەتكەچكە ئۈزىنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە زەخىملەنگەنلىكىنمۇ ئۇنتۇپ قېلىشقان ئىدى.
خالىدە پۈتلىرىنى ئېغىر سۈرگىنىچە ئۇلارنىڭ يارىسىنى بىر-بىرلەپ تېڭىشقا باشلىدى، پاشاخاننىڭ ئوڭ بىلىكىدىكى تۆمۈر قىيپال بەكلا چوڭقۇر كىرىپ كەتكەچكە تىللاخان ئۇنىڭ ئاغزىغا بىر تال ئارغامچىنى چىشلىتىپ قويۇپ ئۇنىڭ بىلىكىگە چىڭ ئېسىلىپ تۇردى، خالىدە چوڭ قىسقۇچ بىلەن يىگىرمە سانتىمېتىردىن ئارتۇق ئۇزۇنلۇقتىكى بارماق تومۇلۇقىدىكى تۆمۈر قىيپالنى تەسلىكتە سۇغۇرۇپ ئالدى، ئاغرىق ئازابىغا چىدىمىغان پاشاخان پۈتۈن دەردىنى ئاغزىدىكى ئارغامچىدىن چىشلەپ ئېلىۋاتاتتى...خالىدە نۆۋەت بىلەن باشقىلارنىڭ يارىسىنى تېڭىپ چىقتى.
كەچكە يېقىن پاشاخان قاتارلىق تۈركلەر ئىتتىپاقىدىكى ئۈچ يىگىت بالدۇرلا ئۇخلاپ قالدى، خالىدە تېخىچە ئۇخلىمىغان ئىدى، ئۇ يانچۇق سائىتىگە قاراپ قويۇپ پاشاخان ياتقان كاراۋاتنىڭ يېنىغا ئاستا باردى.
پاشاخان كۆلۈمسىرىگەن ھالدا ئۇخلاۋاتقان بولۇپ قاۋۇل گەۋدىسىگە ماسلاشقان تومبىلەكلىرى بىلەن بىر تال ياستۇقنى قۇچاقلىۋالغان ئىدى، پاشاخاننىڭ بۇلجۇڭ گۆشلىرىگە تولغان كۆكرىگى ھەر قېتىملىق تىنىقىنىڭ تەسىرىدە ئالدى ئۈچۈق كۆيىنىگىدىن كۆتۈرۈلۈپ پەسىيىپ بەئەينى ئۇخلاۋاتقان شىرنى ئەسلىتەتتى.
خالىدە پاشاخاننىڭ كاراۋىتىغا يېقىن كېلىپ ئولتۇردى، ئۇ يۇمران قولى بىلەن پاشاخاننىڭ پىشانىسىنى سىلاپ ئاندىن ئۇنىڭ كۆكرىكىدە بېشىنى قويۇپ مەڭزىنى ئۇنىڭ كۆكسىگە ياقىنىچە كۆزىگە ئىسسىق ياش ئالدى، پاشاخان بولسا ھېچنىمىنى تۇيماستىن قوينىڭ قوزىسىدەك پىخىلداپ تىنغىنىچە ئۇخلىۋالاتتى. خالىدە پاشاخانغا يۈزىنى تېخىمۇ مەھكەم ياقتى، پاشاخان مۈشۈ تاپتا شىرىن بىر چۈش كۆرۈۋاتاتتى...
پاشاخاننىڭ باللىق چېغى ئىدى، بىر كۈنى پاشاخان مەكتەپتىن قايتىپ كېلىپ بوخچىسىنى ھويلىسىغا تاشلاپ قويۇپ سىڭلىسى بەرناخاننى چاقىرى :
- بەرناخان !
ئاۋاز چىقمىدى.
- بەرناخان!
يەنە ئاۋاز چىقمىدى.
پاشاخان ئۇنىڭ داۋاملىق ئىشىكنىڭ كەينىگە مۆكۈۋېلىپ ئۆزىنى ئىزدىتىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى، شۇڭا يۈگۈرۈپ كىرىپ ئىشىكنىڭ كەينىگە قارىدى. ئۇ بۇ يەردىمۇ يوق ئىدى. ئاندىن يىغىلغان يوتقان-كۆرپىنىڭ كەينىگە قاراپ باقتى، ئۇ يەردىنمۇ يوق چىقتى. پاشاخان كاللىسىنى قاشلاپ ھويلىغا چىقىپ ئۆگزىگە قاراپ بېقىش ئۈچۈن شوت بىلەن ئۆگزىگە چىقىپ ئۇ يەردىنمۇ تاپالمىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ كاللىسىغا دەرھال بىر ئوي كېلىپ ھويلىنىڭ بۇرجىكىدىكى كونا تونۇرغا قاراپ بېقىش نىيىتىگە كەلدى، ئۇ ئۆگزىدىن ئالدىراپ چۈشۈپ كونا تونۇرغا قارىغان ئىدى دېگەندەك سىڭلىسى بەرناخان تونۇرنىڭ ئىچىدە تۇگۈلگىنىچە

مۆكۈپ ئولتۇراتتى.

- بەرناخان ...مانا كۆرۈپ قالدىم...

قىزچاق ۋىلىقلاپ كۈلگىنىچە تونۇردىن چىقتى. ئەسلىدە پاشىشاخان ئۇنىڭ بۇيەرگە يوشۇرۇنىدىغانلىقىنى ھويلىغا كىرىپلا ئۇقۇپ بولغان ئىدى، لېكىن ئۇ سىڭلىسىنى خوش قىلىش ئۈچۈن بايامقى تاپالمىغاندەك ھەركەتلەرنى دوراپ ئەتەي شۇنداق قىلغان ئىدى.

- ئەستەخپۇرۇللا بەرناخان بۇ نەچچىنچى قېتىملىقى، قارىغە كىيملىرىڭىزگە...پاسكىنا بولۇپ كەتكىنىنى...ئەمدى بۇ يەرگە مۆكىۋالماڭ!. ــ دېدى پاشىشاخان سىڭلىسىغا يالغاندىن ئاچچىقلىغان بولۇپ.

- ماقۇل ئاكا، ئەمدى ئۇنداق قىلمايمەن.- دېدى قىزچاق كۈلگىنىچە ئاكىسىنىڭ پۇتىنى قۇچاغلاپ ئەركىلەپ.

- دائىم مۇشۇنداق دەيسىز، لېكىن ئۇنتۇپ قالىسىز. ـدېدى پاشىشاخان سىڭلىسىنىڭ بېشىنى سىلاپ ئەركىلىتىپ.- قارىڭە سىزگە نېمە ئەكەلدىم؟

پاشىشاخان بوخچىسىدىن تاش ۋارىقى يىرتىلىپ كەتكەن بىر تال رەسىملىك كىتاپچىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ سىڭلىسىغا سۇندى. بەرناخان كىتاپنى قولىغا ئېلىپ شۇنداق خوش بولدى، ئۇمۇ ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىرىپ كېتىپ بىر نەرسىنى ئالقىنىدا چىڭ تۇتقىنىچە ئاكىسىنىڭ ئالدىغا چىقتى.

- ئاكا بۇنى ساڭا ساقلىدىم، قارىغىنە بۇنىڭغا...

بەرناخاننىڭ قولىدا تاياقلىق كەمپۈتتىن بىرسى تۇراتتى.

- ۋاھ نەدىن تاپتىڭ؟

- ئالدىم شۇ، سەن بەرگەن پۇللارنى يىغىپ قويغان...

پاشىشاخان خۇشال بولۇپ كەمپۈتنىڭ قەغىزىنى ئالدىراپ ئېچىپ ئاغزىغا سالدى، بەرناخان ئاكىسىنى خوش قىلغانلىقىدىن چەكسىز مەمنۇن بولۇپ ئاكىسىنىڭ كەمپۈتنى شۈمىگىنىگە قاراپ ئېغىزىنى تامشىتىپ لىۋىنى يالاشقا باشلىدى، پاشىشاخان سىڭلىسىنىڭ كەمپۈتنى يېگۈسى كىلىپ كەتكىنىنى كۆرۈپ دەرھال ئۇنى ئېغىزدىن ئېلىپ سىڭلىسىنىڭ ئېغىزىغا تەڭلىدى:

- ئەمدى سەن شۈمىگىن بەرناخان!

- ياق ئاكا، بۇنى ساڭا ئالغان!

- بەرناخان!...بەرناخان!

پاشىشاخان «بەرناخان...بەرناخان!» دېگىنىچە ئۇنلۇك توۋلاپ كەتتى، خالىدە ئۇنىڭ كۆكرىكىدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ يۈزىگە قارىدى، مۇشۇ تاپتا ئىككى تامچە ياش ئۇخلاۋاتقان پاشىشاخاننىڭ كۆزىدىن تاراملاپ ياستۇققا تامچىلاۋاتاتتى...

خالىدە «بەرناخان» دېگەن ئاۋازدىن چۆچۈپ كەتتى، ئۇ پاشىشاخاننىڭ ياتقان ھالىتىگە قاراپ بالىلىق چاغلىرىنى ئېسىگە ئېلىشقا باشلىدى، ئۇ پاشىشاخان دېگەن ئىسمنى قاچانلاردا بىر يەردە ئاڭلىغاندەك قىلاتتى، ئۇ قاتتىق ئويلىنىشقا باشلىدى...« بەرناخان...بەرناخان...توغرا بۇ مىنىڭ كىچىكلىكىمدىكى ئىسمىمغۇ ، پاشىشاخان دېگەن بۇ ئىسىم ماڭا ناھايىتى تونۇش، شۇنداق...ئىسىمگە كىلىۋاتىدۇ، بالىلىق چېغىمدا مىنىڭ بىر ئاكام بۇلىدىغان ئىسمى پاشىشاخان ئەمەسمىدى، مەن بۇلارنى ئىزچىل چۈشۈم دەپ ئويلاپ كەپتىمەن، توغرا، مەن بۇران چىققان ياكى چاقماق چېقىلغان ئاخشاملىرى قورقۇپ كىتىپ ئاكامنىڭ جايىغا كىرىۋالاتتىم، ئاكامنىڭ دۈمبىسىدە بىر تال قوناقچىلىك گۆش بار ئىدى، مەن ئۇنىڭ ئەشۇ مۇنچاق گۆشىنى سىلاپ ئويناپ ئۇخلاپ قالاتتىم...چۈشلىرىمدە مەن بىر ئۆمۈر ئىزدەپ كەلگەن ئاكام پاشىشاخان مۇشۇ بولۇپ قالمىسۇن يەنە؟!» خالىدەنى تىترەك باستى، ئۇ دەرھال ئۇخلاپ ياتقان پاشىشاخاننىڭ كۆينىكىنى ئۆرۈپ ئۇنىڭ دۈمبىسىگە سەپ سالدى...

دىگەنىدەك پاشىشاخاننىڭ دۈمبىسىدە ئۆكچىدەك بىر تال يۇمىلاق گۆش ساڭگىلاپ تۇراتتى، خالىدە بۇنى كۆرۈپ داڭ قېتىپ قالدى...ئۇنىڭ كۆزىدىن توختىماي ياش تاراملاشقا باشلىدى...ئۇ ئورنىدىن دەرھال تۇرۇپ يەر ئاستى ئۆيىدىن چىقىپ ئۇدۇل ئۆزىنىڭ ياتىقىغا چىقتى ئاندىن گىرىم بۇيۇملىرى ساندۇقىنىڭ ئاستىدىن بىرنىمنى ئالدى...

زاۋۇت قورۇسىدىن چىققان مەخپى «دىت...دىت» ئاۋاز نەچچە كىلومېتىر نېرىسىدىكى مېھمانخانىدا تۇرىۋاتقان رۇس سودىگەرنىڭ دىققىتىنى تارتتى، ئۇ تېلگراممىنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ مەزمۇنىنى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن قولىغا تېلېفون تورۇپكىسىنى ئېلىپ كىمدۇ بىرىگە بۇيرۇق قىلدى: «ھەرىكەت ئەتە ئەتىگەنگە ئۆزگەردى، قۇش ئۇۋىسىغا قايتماپتۇ، بۇيرۇقىمنى كۈتۈڭلار!»

خالىدە تېلگراممىنى ئۇرىۋەتكەندىن كېيىن دەرھال يەر ئاستى ئۆيىگە كىرىپ لايىدەك ئۇخلاپ ياتقانلارنىڭ يېنىنى ئالدىراپ تۇرۇپ بىلىكىنىڭ تىرە ئاستىغا ياتقىدىن بىرگە ئەكىرگەن بىر خىل ئوكۇلنى ئۇرۇشقا باشلىدى. بۇ ئوكۇل بايامقى ئۇچەيلەنگە يۇشۇرۇنچە بېرىلگەن ئۇيقۇ دورىسىنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇشقا ئىشلىتىلىدىغان دورا بولۇپ بۇ دورىنىڭ ئۇنۇمى ئۇلارنىڭ ئۇيقۇدىن ئويغۇنىشىنى تېزلىتەتتى.

خالىدە ئۇلارغا ئوكۇلنى ئۇرۇپ بولغاندىن كېيىن يەر ئاستى ئۆيدىن ئالدىراپ چىقىپ زاۋۇت قورۇسىنىڭ ئالدىدىكى شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسىغا كىردى، ئۇ قاراۋۇللار بىلەن بىر نىمىلەرنى دىيىشىپ ئۇدۇل ئىدارە باشلىقىنىڭ ئىشخانىسىغا كىردى ئاندىن يېنىدىن بىر تال كىنىشكىنى چىقىرىپ ئالدىراش خىزمەت قىلىۋاتقان باشلىققا سۇندى، ئىدارە باشلىقى كىنىشكىنى قولىغا ئېلىپ كۆرۈپ ئۇپۇل-

تۇيۇل خالىدەگە ھەربىيچە چاس بىرىپ ئۇنىڭ ئالدىدا بالا ئەسكەردەك ھۆرمەت بىلدۈرۈپ تۇردى.
- مەن بىلەن مېڭىڭ!، - دېدى خالىدە جىددىي بۇيرۇق قىلىپ.
- خوپ باشلىق!، - دېدى ئىدارە باشلىقى يېڭى ئەسكەردەك خالىدەگە بېشىنى ئېگىپ.
ئۇلار ساقچى ئىدارىسىنىڭ كىچىك ماشىنىسى بىلەن بىر قانچە تەكشۈرۈش چازىسىدىن ئۆتۈپ شەھەر سىرتىدىكى ھەربىي گازارمىنىڭ دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ توختىدى. خالىدە ماشىنىدىن چۈشۈش ئالدىدا ماشىنا ھەيدەپ كەلگەن ئىدارە باشلىقىغا يەنە بۇيرۇق قىلدى.
- ئىدارە باشلىقى، مىنى كۆردىڭىزمۇ؟
- ياق...ياق...كۆرمىدىم!
- مۇسكۇۋاغا ئەھۋالىڭىزنى دوكلات قىلىمەن، بۇندىن كېيىنكى تەقدىرىڭىزنى مەن بەلگىلەيمەن، بۇنىڭ ئۈچۈن ئېپادىڭىز ھەممىدىن مۇھىم، گېپىمنى چۈشەندىڭىزمۇ؟
- چۈشەندىم باشلىق، بولسا ئاتىدارچىلىق قىلىپ قويۇڭ!
- بولدى ئورنىڭىزغا قايتىڭ!
- خوپ باشلىق!، - دېدى ئىدارە باشلىقى خالىدەگە يەنە بىر قېتىم پۈكلىنىپ چاس بىرىپ.
خالىدە ھەربىي گازارمىنىڭ قاراۋۇلىغا يەنە بىر نېمىلەرنى دەپ دەرۋازىدىن كىرىپ كېتىپ ھايال ئۆتمەي كىچىك بىر ھەربىي ماشىنىنى ئۆزى ھەيدەپ ئېلىپ چىقتى. بايىتىن كەلگۈچە يوللاردىكى قات-قات توساقلاردىن ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىق ماشىنىسى تەسرەك ئۆتكەن بولسا بۇ قېتىم ئالاھىدە نومۇرلۇق بۇ ھەربىي كىچىك ماشىنا توساقلاردىن توسالغۇسىز ئۆتۈپ بىردەمدىلا زاۋۇت دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى.
خالىدە ماشىنىدىن ئالدىراپ چۈشۈپ چوڭ دەرۋازىنى ئاچقاندىن كېيىن ماشىنىنى زاۋۇت ھويلىسىنىڭ ئىچكىرىسىگە ھەيدەپ ئەكىردى، يەر ئاستى ئۆيدىكى ئۈچ ئادەم ھېلىھەم ئۇيقۇسىنى ئاچالماي ئۇخلىۋالاتتى. خالىدە بىرىپ پاششاخاننى سىلكىشكە باشلىدى،ھېلىمۇ ياخشى پاششاخان ئۆزىگە ئۇرۇلغان زەھەر قايتۇرۇش دورىسىنىڭ تەسرىدە ئېغىر ئۇيقۇدىن كۆزىنى يېرىم ئېچىپ چالا-پۇلا ئويغاندى، لېكىن ئۇنىڭ بېشى قېيىپ ئورنىدىن تۇرالمايۋاتاتتى.
- پاششاخان!، پاششاخان! - دېدى خالىدە ئۇنىڭ يۈزىگە ئىستاكاندىكى سۇغۇق سۇنى چېچىپ تۇرۇپ.- ئويغىنىڭ، تىز ئويغىنىڭ!
- نېمە ئىش بولدى، خالىدە؟ - دەپ سوزۇپ سورىدى پاششاخان كۆزىنى يېرىم يۇمۇپ تۇرۇپ.
- قالغان گەپنى كېيىن دىيىشەيلى،- دېدى خالىدە ئۇنى كارۋاتتىن يۆلەپ يەرگە چۈشۈرگەچ ،- ئۇلار بىزنى سىزىپ قاپتۇ، دەرھال يۆتكەلمىسەك ئىش چاتاق!
- ماشا زادى نېمە بولدى؟
- كېيىن ھەممىنى دەپ بىرىمەن، تىز بولۇڭ!
خالىدە پاششاخاننىڭ قولتىقىدىن يۆلەپ تۇرغۇزۇپ ئۇنى ناھايىتى تەسلىكتە يەر ئاستى ئۆيدىن زاۋۇت قوراسىغا ئېلىپ چىقىپ ھەربىي كىچىك ماشىنىنىڭ ئالدىغا چىقىرىپ ئولتۇرغۇزدى، ئاندىن نۆۋەت بىلەن قالغان ئىككەيلەننى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ ماشىنىغا سالدى، شۇ چاغدا پاششاخان بىر ئاز ھۇشىغا كەلگەندەك بولۇپ ماشىنىنى ئوت ئالدۇرۇۋاتقان خالىدەگە تەسلىكتە ئېيتتى :
- خالىدە، سىز ياتقان ياتاقتا بىر نەرسە بار ئىدى، شۇنى ئېلىۋېلىشنى ئۇنتۇماڭ !
- پاششاخان، - دېدى خالىدە ئىللىق مېھرى بىلەن بۇرۇلۇپ قاراپ،- ئۇ نەرسە قەيەردە؟
- ئۆزەم ئېلىپ چىقاي دىسەم پۇت-قولۇمنى زادى مىدىرلىتالمىدىم، - دېدى پاششاخان ئۈمىد كوزى بىلەن خالىدەگە قاراپ، - سىز ياتقان كارۋاتنىڭ بىر تال تاختىيى ئالاھىدە چوڭراق، شۇنى ئاجرىتىپ ئېلىۋېلىڭ، ئۇ بەك مۇھىم...
خالىدە ماشىنىنىڭ ئۇتىنى ئۆچۈرمەستىن دەرھال ئۆزى ياتىدىغان ياتاق ئۆيگە كىرىپ كەتتى، ئۇ چىراقنى ياندۇرۇپ كارۋاتتىكى ھېلىقى چوڭ تاختاينى ئىزدەپ تېپىپ ئۇنى تەسلىكتە ئاجراتتى.
شۇنداق قىلىپ ماشىنا قاراڭغۇدا شەھەرنىڭ جەنۇبىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى، يول-يوللاردىكى ئۇمۇچۇك تورىدەك توساقلاردىن ھەربىي ماشىنا بىمالال ئۆتۈپ شەھەردىن چىكتەي دەپ قالغان چاغدا چوڭ توساقتا توختاپ قالدى.
- يول خېتىڭىزنى كۆرۈپ باقسام بۇلامدۇ خانىم؟، - دەپ سورىدى ھەربىي ئەمەلدار مۇغەمبەرلىك بىلەن خالىدەنىڭ كېلىشكەن چىرايىغا قاراپ ئاچكۆزلۈك بىلەن.
- بولمامدىغان لېيتنانت ، قېنى مەرھەمەت!، - خالىدە ھېچ ئىش بولمىغاندەك ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ كۈلگەچ يېنىدىن بىر تال كىنىشكىنى ئۇنىڭغا سوندى.
ھەربىي ئەمەلدار كىنىشكىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى، ئاندىن ھەربىيچە سالام بىرىپ خالىدەگە ھۆرمەت بىلدۈردى:
- كەچۈرۈڭ خانىم، خىزمىتىڭىزگە پۈتلىكاشاڭ بوپتىمەن، قېنى يولنى ئېچىۋېتىڭلار!، -بۇيرۇق قىلدى، ھەربىي ئەمەلدار قىلغانلىرىدىن تەمتىرەپ.
ماشىنا قويۇندەك يۈرۈپ كەتتى، پاششاخان ئەتراپىدا يۈز بىرىۋاتقان ئىشلاردىن بىرنىمىنى سەزگەندەك بولۇپ خالىدە بىلەن

پاراڭلاشماقچى بولدىيۇ لېكىن ئېغىز ئېچىشقا تىلى بارمىدى، چۈنكى مۇشۇ تاپنىڭ ئۆزىدە بۇ ئۇچەيلەننىڭ ھايات-ماماتى خالىدەنىڭ قولىدا قالغان ئىدى.

ھەربىي ماشىنىنىڭ سۈرئىتى ناھايىتى تېز ئىدى، تاڭ ئاتارغا يېقىن ئۇلار شەھەردىن خېلىلا يىراقلاپ ناماز ۋاقتىغا يېقىن بىر دەريانىڭ لېۋىدىكى ئورمانلىققا كېلىپ توختىدى، ئاڭغىچە لايدەك ئۇخلاپ كەتكەن ئۇچەيلەن كۆزىنى ئۇۋۇلىشىپ ئەسنەشكىنىچە ماشىنىدىن يەرگە چۈشۈپ ئاخشام بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى چۈشىدە كۆرگەندەك يادىغا ئېلىشتى، پاشاخان ئىسنى ئوبدان يىغىپ خالىدەدىن زادى نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلىپ باقماقچى بولۇپ ماشىنىنىڭ ئىشىگىنى ئېچىۋىدى خالىدەنىڭ رولغا بېشىنى قويۇپ قاتتىق ئۇخلاپ كەتكەنلىكىنى كۆردى...ئۇنى دىمىسىمۇ خالىدە قوچاقلاشما جەڭدە كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان باتۇرلۇق بىلەن رۇس ئەسكەرلىرىنى بىر-بىرلەپ يەر چىشلەتكەن ئىدى، ئۇنىڭ جەڭ مەيدانىدىكى چەبدەسلىكى، كۆچتۈڭگۈرلىكى پاشاخاندىن قېلىشمىغان بولمىغاچقا پاشاخان يېنىدىكى خالىدەنىڭ بۇنچە پالۋانلىقىغا ھەيرانۇ-ھەس قالغان ئىدى...

ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ كېچىچە كىرپىك قاقماي ماشىنا ھەيدىگەنلىكى ئۈچۈن ئادەتتىن تاشقىرى ھېرىپ-چارچاش ئۇنى ئەللەيلەپ مۇشۇنداق ئۇخلىتىپ قويغان ئىدى.

تىللاخان بىلەن يىگىت پاشاخانغا سوئال نەزىرى بىلەن قارىدى، پاشاخان ئۇكىسىغا قاراپ بېشىنى چايقىغىنىچە ئۇلارنى ئېلىپ دەريا بويىغا تاھارەت ئالغىلى ماڭدى...

ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئاخشام خالىدە تەرىپىدىن «ئاغرىق پەسەيتىش دورىسى» ئىچكەنلىكىنى ئوبدان بىلسەتتى لېكىن ئۇيقۇ دورىسى ئىچىپ سالغانلىقىنى بىلمەيتتى، ھازىرنىڭ ئۆزىدە ئۇلارنىڭ ئەس-ھوشى تېخى تولۇق ئەسلىگە كەلمىگەنلىكى ئۈچۈن خالىدە توغرىلىق ھېچقانداق پاراڭ قىلىشمىدى، ناماز ئوقۇلۇپ دۇئادىن كېيىن تىللاخان يېنىدىكى سەبدىشىنى ئېلىپ يېقىن ئەتراپنى كۆزۈتۈپ بېقىش ئۈچۈن كېتىپ قالدى...

پاشاخان يۈكۈنۈپ ئولتۇرغىنىچە قوچاقلاشما جەڭدە ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن شەھىد بولۇپ كەتكەن مىڭلارچە قەۋمى-قېرىنداشلىرىنى ئويلاپ كۆزىگە مۆللىدە ياش ئېلىپ ئىسەنكرەپ يىغلاپ كەتتى...

ئۇنىڭ ھەر قېتىم كۆڭلى يېرىم بولسا سۈرە ياسىننى ناھايىتى ئۈنلۈك قىرائەت قىلاتتى، ئۇنىڭ كىشىنىڭ يۈرىكىنى ئېزىدىغان ئادەتتىن تاشقىرى مۇڭلۇق قىرائىتى، دەريانىڭ ئېقىۋاتقان سۈيىدە سازلىنىپ ئەتىتىگەندە سايرىشىۋاتقان قارلىغاچنى ۋىچىرلاشتىن توختىتىۋەتتى، پۈتۈن ئورمان پاشاخاننىڭ يېقىملىق قىرائىتىدىن لەرزىگە كەلگەن ئىدى...

سۈت ئۇيقۇدا ئۇخلاپ ياتقان خالىدە بالا ۋاقتىدا ئىسىدە قالغان تونۇش قىرائەتنىڭ ئاۋازىدىن ئويغۇنۇپ بېشىنى كۆتۈردى، ئۇ يېنىدا ھېچكىمنىڭ يوقلىقىنى كۆرۈپ پاشاخاننىڭ قىرائەت ئاۋازىنى بويلاپ دەريا بويىغا ماڭدى. پاشاخان ھېلىھەم قىرائىتىنى داۋاملاشتۇرۇۋاتاتتى، خالىدە ئۇنىڭ كەينىگە كېلىپ سۈرە ياسىننىڭ ئاخىرلىشىشىنى كۈتۈپ تۇردى.

قىرائەت ئاخىرلاشتى...

دۇئاغا قول كۆتۈرۈلدى...

خالىدەنىڭ يۈرەك سوقۇشى ئۆزىگە ئاڭلىنىشقا باشلىدى، ئۇ ئەمدى پاشاخانغا نېمە دېيىشنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قېلىۋاتاتتى...

پاشاخان دۇئادىن ياناي دىگەندە خالىدە يىغلاپ كېلىپ تىزلانغىنىچە ئۇنىڭ دۈمبىسىگە بېشىنى قويۇپ پاشاخاننىڭ كەينىدىن قۇچاقلىۋالدى...

پاشاخاننىڭ نەپەس ئېلىشى قىيىنلاشتى، ئۇ نېمە قىلىشنى بىلەلمەي تۇرغاندا ئۆزىنى كەينىدىن قۇچاقلىۋالغان قىزىق يالقۇنىدىن سادا چىقتى:

- ئاكا، سىزنى ئاخىرى تاپتىم، - يىغلاپ كەتتى خالىدە ھۆڭۈلداپ،- مەن بەرناخان!

بۇ ئاۋازدىن ئاسماندا چاقماق چېقىلىپ زېمىن تىترىگەندەك بولدى، پاشاخاننىڭ يۈرىگى خۇشاللىقتىن لەرزىگە كەلدى، ئۇ بۇ جاۋابقا ئىشەنەلمىدى، بىر ئۆمۈر كۆرۈشكە تەشنا بولغان سىڭلىسىنىڭ يېنىدا ئىكەنلىكىگە زادى ئىشىنەلمىدى...

- ياق، ياق ، مىنى ئالدىمىغىن خالىدە،- دېدى پاشاخان كۆزىدىن تامچىلىغان ياشنى سۈرتۈپ تۇرۇپ،- سىڭلىكىملىكىڭ ماڭا ئايان بولدى، سەن رۇسلارنىڭ ئادىمى ئىكەنسەن، سەن ھەرگىز بەرناخان ئەمەس!

خالىدە شۇئان سول يېڭىنى يىرتىپ جەينىكىنىڭ ئاستىدىكى تەڭگە چوڭلۇقىدىكى قارا مەڭنى ئۇنىڭ دۈمبىسىدىن ئاجرىماي تۇرۇپ سوزغىنىچە ئۇنىڭغا كۆرسەتتى.

- جېنىم ئاكا، مانا بۇ كىچىك چېغىمدا سەن ئىسمىنى قويۇپ قويغان «خانشلىق مېڭى»...

خالىدە ئۆكسۈپ يىغلىۋەتتى...

پاشاخان بۇ قېتىم راستلا ئۇنىڭ بەرناخان ئىكەنلىكىگە ئىشەندى، چۈنكى بەرناخاننىڭ سول قولىنىڭ جەينىكىدە ئەشۇنداق بىر ھامىلە مېڭىنىڭ بارلىقىنى پاشاخان ئوبدان بىلەتتى، پاشاخان ھەمىشە سىڭلىسىنى ئەركىلىتىپ «سەن چوڭ بولغاندا خانىش بولىسەن، جەينىكىڭدىكى بۇ مەڭ دەل خانىشلىق مېڭى، يۈتۈپ كەتسەڭ مۇشۇ مەڭدىن سېنى تېپىۋالىمەن» دەپ ئەركىلىتەتتى، بەرناخانمۇ دائىم «مەن چوڭ بولغاندا خانىش بولىمەن، بۇ دىگەن مىنىڭ خانشلىق مېڭىم!» دەپ ئاكىسىنىڭ ئالدىدا ئۇششۇقلۇق قىلاتتى.

پاشاخان كۆز ئالدىدىكى بۇ ئىشتىن يۈرىگى يېرىلغۇدەك خۇشال بولسا يەنە بىر تەرەپتىن سىڭلىسىنىڭ زادە نېمە بولۇپ رۇسلارغا سېتىلىپ كەتكەنلىكىدىن قايغۇردى...ئاخىرى ئاكا-سىڭىللىق مېهرى ھەممىدىن غالىب كەلدى... ئۇ قۇلىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئاللاغا شۈكۈرى-ھەمدۇسانا ئوقىدى... پاشاخاننىڭ كۆزىدىن خۇشاللىق يېشى تاراملاپ ئېقىشقا باشلىدى...
- بەرناخان ! بۇ راست سەنمۇ؟، - پاشاخان بۇرۇلۇپ خالىدەنىڭ كۆزىگە تىكىلدى.
- شۇنداق ئاكا، مەن بەرناخان!، ــ خالىدە توختىماي يىغلاشقا باشلىدى.
- بەرناخان !
پاشاخان بىر ئۆمۈر كۆرۈشكە تەشنا بولغان سىڭلىسىنى ئاخىرى باغرىغا چىڭ باستى. شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان دەريا سۈيى بۇ كۆرۈنۈشتىن تەسىرلىنىپ دەريا قىنىنى قۇچاغلاپ سۈيگىنىچە ئېقىشقا باشلىدى، مەيىن شامال بۇ بىر جۈپ ئاكا-سىڭلىنىڭ ھىجران ئازابىدىن كېيىنكى خۇشاللىقىنى تەبرىكلىگەندەك يېقىن ئەتراپتىكى گۈللۈك باغنىڭ خۇشبۇي گۈل ھىدىنى ئۇلارنىڭ دىمىقىغا ئۇرۇۋاتاتتى...
- ئاكا ئەمدى سۆزۈمنى ئاڭلىغىن!،- دېدى خالىدە ئاكىسىنىڭ قۇلىنى چىڭ تۇتۇپ تۇرۇپ ئۇنىڭ كۆزىگە تىكىلگىنىچە،- مىنى شۇ قېتىم تۇتۇپ ئېلىپ كەتكەندىن كېيىن ئۇدۇل موسكۋادىكى بىر تەربىيەلەش مەكتىپىگە ئېلىپ باردى، شۇ قېتىملىق تۇتقۇندا مىنىڭدەك تۆرك قىزىدىن ئەللىكتىن ئارتۇق بالا بۇ مەكتەپكە يىغىلدۇق، ئۇلار بىزنى تۆرلۈك مەشقلەرگە سالدى، ھەرخىل تىللارنى ئۆگەتتى، ناۋادا ئۇلارنىڭ ئۆگەتكىنى ياخشى قىلالمىساق شۇ مەيداندىلا بىزنى قاتتىق ئۇراتتى، ھەتتا بەزىلىرىمىزنى ئېتىپ تاشلايتتى، شۇنداق قىلىپ بىز بۇ ئەللىك نەچچە قىز بالىدىن ئون سەككىز ياشقا كىرگۈچە پەقەت ئون نەچچىمىز ھايات قالدۇق، كېيىن بىلسەك بۇ سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى جاسۇسلۇق ئورگىنى ك گ ب نىڭ ئادەم يېتىشتۈرىدىغان بازىسى ئىكەن، شۇنداق قىلىپ مەن ك گ ب نىڭ رەسمىي ئەزاسىغا ئايلاندىم ھەم ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى نوپۇزلۇق بىرىگە ئايلاندىم، مەن چەتئەللەردە موسكۋا ئۈچۈن نۇرغۇن ئىشلارنى قىلدىم، مىنىڭ تەمىناتىم، ئىمتىيازىم باشقىلارنىڭكىدىن ئالاھىدە يۇقىرى ئىدى، شۇنداق قىلىپ مەن بارغانسېرى ماشىنا ئادەمگە ئايلىنىپ قالدىم، مەن ئۆلتۈرگەن ئادەملەرنىڭ كىملىكىنىمۇ بىلمەيمەن، ئۇلارنى ساناپمۇ تۈگىتەلمەيمەن، مەن ئۆزەمنى ئىزچىل رۇس مىللىتىدىن دەپ قاراپ كەلدىم، لېكىن يۈرۈگىمنىڭ بىر يېرىدە باللىقىم يادىمغا كىلىپ قالاتتى، ئەمما مەن تۆركمەن مىللىتىدىن ئىكەنلىكىمنى قىياس قىلىشقا پېتىنالمايتتىم، مەن يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقىغا ئاساسەن تەشكىلاتىڭلارغا سۇقۇنۇپ كىردىم، مىنىڭ ۋەزىپەم سىلەرنىڭ ئىچكى ئەھۋالىڭلارنى ئىگىلەپ پۈتۈن ئەزالىرىڭلار بىلەن قولغا چۈشۈرۈش ئىدى، لېكىن يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقى تۇيۇقسىز ئۆزگەردى...
- دېمەكچى بولغىنىڭىز؟،- سورىدى پاشاخان خالىدەنىڭ ئىككى قۇلىنى تۇتۇپ تۇرۇپ.
- موسكۋا سىلەرنىڭ كەينىڭلاردا ئاقسارايىنىڭ بار-يوقلىقىنى بىلمەكچى ئىكەن، شۇڭلاشقا سىلەرنى تۇتۇش كەينىگە كېچىكتۈرۈلۈپ كەلدى، ئۆلۈشكۈن سىلەرنى تۇتۇش بۇيرۇقى چۈشۈرۈلدى، ئاخشام زاۋۇتتا سىلەرنى دورا بىلەن ئۇخلىتىۋېتىپ ئۇلارغا سىلەرنىڭ ئورنۇڭلارنى ئېيتىپ بىر سائەت ئىچىدە كىلىشىنى دېدىم، لېكىن كۆڭلۈمنىڭ بىر يېرى بۇنىڭغا يول قويمايۋاتاتتى، سىز بىلەن خوشلىشۋېلىش ئۈچۈن كارۋىتىڭىزنىڭ يېنىغا كەلسەم سىز مىنىڭ باللىقىمدىكى ئىسمىمنى توۋلاپ سالدىڭىز، بۇ ئىسىم مىنى يىراق ئۆتمۈشكە قايتىدىن باشلاپ خاتىرەمنى تېخىمۇ تولۇق ئەسلىگە ئەكىلىشكە ياردەم قىلدى... كىچىكلىكىمدىكى پاشاخان ئاكامنى يادىمغا سالدى...دۈمبىڭىزدىكى مەن ئوينايدىغان مۇنچاق گۆش سىزنىڭ پاشاخان ئىكەنلىكىڭىزنى يەنە بىر قېتىم دەلىللىدى، سىزگە بولغان مېهرىم ك گ ب نىڭ ئون نەچچە يىللىق تەربىيىسىدىن غالىب كەلدى، شۇنىڭ بىلەن قولۇمغا سىمسىز تېلگرامىمنى ئېلىپ ۋاقتىنى بىر كۈن كەينىگە سورىدىم، ئىسىڭىزدە بولسۇن ئاكا، مەن سىلەرنى پاش قىلىشتىن باشقا سىلەرگە يۈز كىلەلمەيدىغان ھېچقانداق ئىشنى قىلمىدىم، شۇنداقتىمۇ يەنىلا ئۆلۈمگە لايىقمەن، قىلغانلىرىم ئۈچۈن مانا بۇ قۇرالنى ئېلىپ ھازىرنىڭ ئۆزىدە مىنى ئېتىپ تاشلىسىڭىز بولىدۇ، مەن ئۆلۈمگە لايىق ئاكا!
- نامايىش بۇلىدىغان ئىشتىن ئۇلارنى خەۋەرلەندۈرمىگەنمۇ؟،- دەپ سورىدى پاشاخان ئەجەبلىنىپ.
- ك گ ب بۇنداق ئىشلارغا ئانچە قىزىقىپ كەتمەيدۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ پۈتۈن مەقسىتى ئامېرىكىنىڭ بۇ ئىشقا قول تىققان جاسۇسلىرىنىڭ سالاھىتىنى بىلىش ھەم تۆركلەر ئىتتىپاقىنىڭ تەشكىلى قۇرۇلمىسىنى تولۇق ئىگىلەش، ئاكا ئەمدى ماڭا قول سالسىڭىز بولىدۇ!
خالىدە يىغىدىن قىزارغان كۆزىنى يۇمۇپ ئۆلۈمگە تەييارلىق قىلىپ تۇراتتى.
پاشاخان ئۇنىڭ قولىدىكى قۇرالنى قولىغا ئالدى، قۇرالنى بەتلەپ خالىدەنىڭ بېشىغا تەڭلىدى ئاندىن ئون-تىنسىز كۆزلىرىدىن ياش تۆككىنىچە قۇرالنى يانغا تاشلىۋېتىپ خالىدەنى چىڭ قۇچاقلىدى:
- بەرناخان... جېنىم سىڭلىم!
- ئاكا، جېنىم ئاكا...
خالىدە بۇ قېتىم ئۈن سېلىپ يىغلىغىنىچە پاشاخاننىڭ بوينىغا مەھكەم ئېسىلدى.
- ئۇ گەپنى قويۇڭ بەرناخان، قېنى ئېيتىڭا ئەمدى ئىككىنچى قەدەمنى قانداق باسىمىز؟،- دېدى پاشاخان سىڭلىسىنىڭ مۈرىسىنى قوش

قوللاپ تۇتۇپ تۇرۇپ.
- مىنى كەچۈرەمسىز پاشىشاخان؟، - دېدى خالىدە يۇمۇلغان كۆزلىرىنى ئېچىپ ئۈنىڭغا ئۇتىلۇق كۆزى بىلەن تىكىلىپ.
- ئەمدى سىزنى يۇتتۇرۇپ قويغۇم يوق بەرناخان!، - دەپ كەسكىن جاۋاب بەردى پاشىشاخان سالماقلىق بىلەن.
- مېنىڭچە، - دېدى خالىدە بېشىنى لىڭشىتىپ تەمكىن هالدا،- ئۇلار بۈگۈن كەچ زاۋۇتقا يېتىپ كېلىپ ئەھۋالنى بىلگەندىن كېيىن دەرهال ئىككى ئىشقا ئاتلىنىدۇ، بۇنىڭ بىرى مىنى ئۆلتۈرۈش يەنە بىرى سىزنى تىرىك قولغا چۈشۈرۈش، ك گ ب ئەزەلدىن دۆلەت ئىچىدىكى شەخسلەرنى تۇتقۇن قىلىشتا ئۆز ئەسكەرلىرىنىڭ هاياتىنى بۇنداق كۆپ چىقىم قىلمىغان، مەن ماشىنا بىلەن باستۇرۇپ ئۆلتۈرگەن ئەسكەرلەر مانا بۇنىڭ مىسالى، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ك گ ب پىلانلىغان، شۇنىڭغا قارىغاندا سىز ئۇلار ئۈچۈن بەكلا مۇھىم شەخس، ئەمدى بىز مۇشۇ يەردە ئايرىلىشىمىز كېرەك، ئۇلار مىنى ناهايىتى ئاسانلا تېپىۋالىدۇ.
- دېمەكچى بولغىنىڭىز...
- پەرىزىمچە ئۇلار ئىلگىرى مىنىڭ بەدىنىمگە سىگنال تارقىتىدىغان بىرە نەرسىنى يۇشۇرۇپ قويىدى بولغاي، قەيەردىلىكىنى مەنمۇ بىلمەيمەن، بۇرۇن ئۇلار مىنى ئاسانلا تېپىۋالاتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن مەن بېشىڭلارغا بالا بولسام بولمايدۇ، بىز بۇ جايدا ئايرىلايلى پاشىشاخان!
- ياق بەرناخان، مەن بىر قېتىم سىزنى ئۇلارغا تارتقۇزۇپ قويغان، ئەمدى بۇ ئىشنىڭ قايتا تەكرارلىنىشىنى خالىمايمەن!
- بىز ئۇلارغا تەڭ كىلەلمەيمىز، ئۇلار قىلمەن دىگىننى هامان قىلماي قالمايدۇ، بۇلارنى بىلىپ تۇرۇپ سىلەرنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرگۈم يوق، سۆزۈمنى ئاڭلاڭ پاشىشاخان!
- ياق، مەن تېخى هايات بەرناخان! ئۆلسەممۇ ئەمدى سىزنى يۇتتۇرۇپ قويمايمەن!
ئۇلار ئەمەلىيەتتە بىر-بىرىنى ياخشى كۆرۈپ قېلىشقان ئىدى، پاشىشاخاننىڭ بۇ سۆزىدىن بەرناخاننىڭ چىرايى قىزىرىپ ئىچى ئوت ئېلىپ كەتكەندەك بولۇپ قالدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە پاشىشاخان بىلىپ-بىلمەي بەرناخانغا يېقىنلىشىپ ئۇنى قۇچاقلىۋالغان ئىدى، بەرناخان ك گ ب نىڭ نوپۇزلۇق جاسۇسى بولغانلىقى ئۈچۈن ئەرلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتكە دائىر تەلىم-تەربىيەنى ئالاقاچان پۇختا ئىگىلىگەن ھەم ئەمەلىيەت جەريانىدا ئىشلىتىپ كەلگەن ئىدى، لېكىن بۇ قېتىم ئۇ ئۆمرىدە ھېچقانداق ئەر زاتىدىن ئالمىغان ئېيتقۇسىز ئوتلۇق بىرخىل سىزىمنى ھېس قىلدى، بەرناخاننىڭ يۈرىگى شامدەك ئېرىپ پاشىشاخانغا چىڭ يېپىشتى...ئاندىن كۆزلىرىدىن يەنە تاراملىتىپ ياش ئاققۇزۇشقا باشلىدى...
- پاشىشاخان، مەن بۇنىڭغا ئەرزىمەيمەن، مەن بىر ئىپلاس قىز، سىزنىڭ خىلىڭىز ئەمەسمەن...
- بەرناخان، مەن سىزگە موھتاج، مەن بەك چارچاپ كەتتىم...
- مەن بىر جاسۇس...
- بىلىمەن...
- مەن خۇن قەرزىگە بۇغۇلغان بىر قاتىل...
- بۇنىمۇ بىلىمەن، بۇ سىزدىكى گۇناھ ئەمەس، ھەممىسىگە مەن سەۋەبچى...
- پاشىشاخان!
- بەرناخان!
پاشىشاخان بەرناخانىنى خۇددى هازىرلا يەنە يۇتتۇرۇپ قويىدىغاندەك باغرىغا بەكمۇ چىڭ بېسىۋالغان ئىدى، بەرناخانمۇ گۇيا پاشىشاخانىنى قايتا كۆرەلمەيدىغاندەك ئۆزىنى ئۇنىڭ باغرىغا ئاتتى، بىر جۈپ ئاشىق-مەشۇق ھەشقىپچەكتەك بىر-بىرىگە يامىشىپ قۇچاقلىشىپ تۇرغاندا يىراقتىن تىللاخان قاتارلىقلارنىڭ ئاياق تېۋىشى ئاڭلاندى، پاشىشاخان دەرهال بەرناخانىنى قويۇۋېتىپ يۈزى قىزارغان هالدا ئۇكىسىنىڭ ئالدىغا قاراپ ماڭدى.
- ئاكا، بىز قانداق بۇلۇپ بۇ يەرگە ساق-سالامەت چىقالدۇق، ئىشلار سەل غەلىتىمۇ -قانداق؟،- دەپ سورىدى تىللاخان ئاكىسىنى يانغا تارتىپ دەريا بۇيىدا ئېقىن سۇغا قاراپ تۇرغان خالىدەنى كۆرسىتىپ.
- تىللاخان ئۇكام، - دېدى پاشىشاخان ئۇنىڭ مۇرىسىنى قوش قوللاپ تۇتۇپ تۇرۇپ ،- مەن ھەممىنى كېيىن ساڭا چۈشەندۈرىمەن، بۇنىڭغا هازىر ۋاقىت يوق، ئۇنى ئۆز سىڭلىڭ ئورنىدا كۆرگىن، تىز بول يولغا چىقايلى!
- ئاكا بۇ زادى قانداق ئىش؟،- دېدى تىللاخان ئاكىسىنىڭ گېپىدىن گاڭگىراپ نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي.
- ماڭا ئىشەنگىن تىللاخان!، - دېدى پاشىشاخان ئۇكىسىغا سەممىيلىك بىلەن تىكىلىپ .
شۇنداق قىلىپ ئۇلار يەنە يولغا راۋان بولۇشتى، ماشىنىنى تىللاخان ھەيدىگەن بولۇپ خالىدە كېچىچە ماشىنا ھەيدىگەنلىكتىن كەينى تەرەپتىكى ئورۇندا توگۇلۇپ ئۇخلاۋاتاتتى، كەينى ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان يىگىتمۇ خالىدەنىڭ قىسىلىپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئىشىك تەرەپكە قىسىلىپ ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ خاتىرجەم ئۇخلىشىغا شارائىت هازىرلاپ بېرىۋاتاتتى، ئۇزاق ئۆتمەي ماشىنا ھىلىقى ئاچماق يولغا كىلىپ توختىدى، بۇنىڭ بىرى پاشىشاخان تۇغۇلغان تاغ-تۈزلاغا تۇتىشىدىغان يول بولسا يەنە بىرى ئىران چېگرىسىغا تۇتىشىدىغان يول ئىدى.

تىللاخان «قاياققا ماڭىمىز؟» دىگەندەك قىلىپ پاشىشاخانغا قارىدى. پاشىشاخان بىردەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن سول تەرەپتىكى چىگرا تەرەپكە ماڭىدىغان يولنى كۆرسەتتى. ماشىنا تۇپا ئۆرلىتىپ ئۇچقاندەك يۈرۈپ كەتتى، ئۇلار كەچكە يېقىن بىر ئۆتەڭگە چۈشۈپ شۇ يەردە غىزالاندى. پاشىشاخان ماشىنىنىڭ مېيىنى زاپاسلىۋېلىش ئۈچۈن بەرناخاننى ئېلىپ كىچىك بازارغا ماشىنا بىلەن كىرىپ كەتتى.
پاشىشاخان بازارغا كىرگىلى ئاز قالغاندا ماشىنىنى يان تەرەپتىكى چېغىر يولغا تارتىپ دالدىراق بىر يەردە توختاتتى، ئۇ ماشىنىنىڭ كەينىدىكى ھېلىقى تاختاينى ئېلىپ ئامبۇر-ئەتىركىلەر ئارقىلىق شالنى ئوتتۇرىسىدىن ئاجرىتىپ ئۇنىڭ ئىچىدىكى يازما ماتېرىيالنى ئېلىپ ماشىنىنىڭ ئىچىدە ئولتۇرغان بەرناخانغا سۇندى.
- بۇنى كۆرۈپ بېقىڭ، - دېدى پاشىشاخان، - بۇنىڭ ئىچىدىكى بەزى مەزمۇننى تاھازىرغىچە ياخشى چۈشىنەلمىدىم، لېكىن بۇنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى مۇھىم ماتېرىياللىقىغا كۆزۈم يەتتى.
خالىدە ماشىنىنىڭ ئىچىدىكى چىراقنى ياندۇرۇپ قولىدىكى ماتېرىياللارنى تەپسىلى كۆرۈشكە باشلىدى، بەتلەر ئالماشقانسىرى ئۇنىڭ قوشۇمىسى تۈرۈلۈپ پېشانىسىدىن تەر چىقىۋاتاتتى.
- پاشىشاخان!، - دېدى بەرناخان بېشىنى قەغەز يۈزىدىن كۆتۈرۈپ، - قولىڭىزدىكى بۇ ماتېرىيال سوۋېت ھاكىمىيىتىنىڭ ئەڭ زور مەخپىيەتلىكى ھېساپلىنىدۇ!
-نېمە؟
-بۇ ئاددى نەرسە ئەمەس!
- ئۇنىڭدا زادى نىمىلەر بار ئىكەن بەرناخان؟
- بۇنىڭدا ئاساسلىقى ئۈچ خىل مەخپىيەتلىك بار ئىكەن. بىرىنچىسى«كاتىن قانلىق قىرغىنچىلىقى»نىڭ ئەملى ئەھۋالى، ئىككىنچىسى سوۋېت ئارمىيىسىنىڭ تۇنجى قېتىملىق يادرو سىنىقى يەنى تۈركمەنىستاندا 1948-يىلى يازدا ئېلىپ بېرىلغان ئاتوم يادرۇسىنىقىنىڭ ئەملى ئەھۋالى ھەمدە شۇ قېتىمقى يادرۇ سىنىقى تەسىرىدە پەيدا بولغان غەيرى تېپلىق جىگەر ياللۇغىدا ئۆلگەن نەچچە يۈزمىڭ ئادەمنىڭ ستاتىسكا ئەھۋالى، ئۈچىنچىسى ئاتوم قۇيۇلدۇرۇش تېخنىكىسىغا مۇناسىۋەتلىك مۇھىم ماتېرىيال...
- ئۇلارنىڭ ئاتوم بومبىسىنى 1949-يىلى تۇنجى قېتىم سىناق قىلدۇق دىگىنى يالغانكەن-دە؟
- شۇنداق، يالغانكەن...
- «كاتىن قانلىق قىرغىنچىلىقى»نى گىرمانىيە كەلتۈرمەپتىكەنمۇ؟- دەپ سورىدى پاشىشاخان تېخىمۇ ئەجەبلىنىپ،- مەن ئەجەب بۇ ماتېرىيالغا دىققەت قىلماپتىمىنا!
- شۇنداق، قاراڭ ماۋۇ قۇرلارغا،- بەرناخان قەغەز يۈزىدىكى رۇسچە ھەرپلەرنى تۈركمەن تىلىغا ئايلاندۇرۇپ قىسقىچە خۇلاسىلەپ ئۇقۇشقا باشلىدى،-ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىلىدە، سوۋېت ھاكىمىيتى ئاستىدىكى پولشا زىمىنىدا پۇخرالارنىڭ ئۆلگەن سانى 150000گە يەتكەن. 1940-1941-يىل مەزگىلىدە، 10000-12000غىچە پولشىلىق ئەسىرلەر كولىيما رايۇنىغا (ھازىرقى رۇسيەنىڭ سىبىرىيە رايۇنىدا Kolyma) پالانغان، بۇنىڭ ئىچىدە 583 ئادەم ھايات قالغان...
سوۋېت مەركىزى سىياسى بىيرۇنىڭ ئاساسلىق ئەزالىرىدىن بولغان ستالىن(Stalin)،ۋېچىسلاۋ مولوتوف(Vyacheslav Molotov)، كىلىمېنت ۋېرشوۋوف(Kliment Voroshilov)، ئاناستاس مىكوين(Mikoyan Anastas) قاتارلىق تۆت نەپەر يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلار قول قويۇپ غەربىي ئوكرائىنا ۋە غەربىي بىلوروسىيەدىكى ئەسىرلەر لاگىرىغا قامالغان 25700پولشا ئەسىرنى(بۇلارنىڭ ھەممىسى سوۋېت سوراقچىلىرى تەرىپىدىن مىللەتچى ۋە ئىنقىلاپقا قارشى تۇرغۇچىلار دەپ بېكىتىلگەن) بىر تەرەپ قىلىۋېتىشنى قارار قىلغان...
1940-يىلى4-ئاينىڭ 3-كۈنىدىن 5-ئاينىڭ 19-كۈنىگىچەبولغان بىر ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىچىدە،21857نەپەر پولشىلىق ئەسىر ئوخشىمىغان جازا مەيدانىدا ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەن بولۇپ، 14552ئەسىر رۇسيەنىڭ ئۈچ چوڭ جازا لاگېرىدىن ئەكىلىنگەن، 7305ئەسىر بىلوروسىيە ۋە ئوكرائىنانىڭ غەربىي رايۇنىدىكى جازا لاگېرىدىن ئەكىلىنگەن. بۇنىڭ ئىچىدە كېزېلىسك(Kozelsk) لاگېرىدىن 4421 ئەسىر، ستاروبېلىسك (starobelsk) لاگېرىدىن 3820 ئەسىر، ئاستاشكېۋ(Ostashkov) لاگېرىدىن 6311 ئەسىر، بىلوروسىيە ۋە ئوكرائىنانىڭ باشقا تۇتۇپ تۇرۇش ئورنىدىن 7305 ئەسىر بار. سوۋېت ئىچكى ئىشلار كومىتېتىدىكى ئەسىرلەر باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ بىرىنچى قول رەھبىرى مايۇر گېنرال پېتر.كاربوۋىچ.سېپرىيونىنكې(Maj. General P.K. Soprunenko) كاتىين ۋە باشقا جايلاردا پولشا ئوفېتسېرلىرىغا قارىتا «تازىلاش»ئېلىپ بارغان...
كاتىيىندا زىيانكەشلىككە ئۇچرىغانلار ئىچىدە بىر نەپەر دېڭىز ئارمىيە گېنرالى، 2 نەپەر قۇرۇقلۇق ئارمىيە گېنرالى، 24 نەپەر قۇرۇقلۇق ئارمىيە پولكوۋنىك، 79 نەپەر قۇرۇقلۇق ئارمىيە پودپولكوۋنىك، 258 نەپەر قۇرۇقلۇق ئارمىيە مايور، 654 نەپەر قۇرۇقلۇق ئارمىيە ستارشى لېيتنات، 17 نەپەر دېڭىز ئارمىيە ستارشى لېيتنات، 3420 نەپەر كەسپىي ئەسكەر، 7 نەپەر ھەربىي پوپ، 3 نەپەر پومېشچىك، بىر نەپەر كىنەز، 43 نەپەر ھۆكۈمەت ئەمەلدارى، 85 نەپەر ئەسكەر، 131 نەپەر مۇساپىر بار. ئۇنىڭدىن باشقا زىيانكەشلىككە ئۇچرىغۇچىلار ئىچىدە ماتېماتىك ستەفىن.كەرچمازش (Kaczmarz Stefan) نى ئۆز ئىچىگە ئالغان 20نەپەر ئالىي مەكتەپ پروفېسسور، 300 نەپەر دوختۇر، نەچچە يۈز ئادۋۇكات، ئىنژېنېر، ئوقۇتقۇچى، يۈزدىن كۆپرەك يازغۇچى مۇخپىر ۋە 200نەپەر

ئۈچقۇچى بار. يېرىمدىن كۆپرەك ھۆكۈمەت ئەمەلدارىنى ئىچكى ئىشلار كومىتېتى بىر تەرەپ قىلىۋەتكەن.
قىرغىنچىلىق مەزگىلىدە، سوۋېت دائىرىلىرى لېئون بىلەۋىچ، بىرانىسلاۋ بوخەترەۋىچ، كىسساۋېرچېرىنتىسكى، ستەنىسلاۋ خاللېر، ئالېكساندېر كوۋالېۋىلىسكى، خېنرىك مىنكېۋىچ، كازىمىئېشىك ئارلىك ۋوۋكاسكى، كونىستەنتى پلىسوۋىسكى، رودالىف پىرىخ، فرەنچىشى چېكورىسكى، لېئونارد سكېرسكى، پىئاتۇر سكۇراتاۋىچ، مىچىزۋاۋ سماراۋىنىسكى، ئالازى ۋېر كوۋناس قاتارلىق 14 نەپەر پولشا گېنىرالىنى ئۆلتۈرۋەتكەن...
1940-يىلى 4-ئاينىڭ 4- كۈنى ئۆلتۈرۈش باشلانغان، شۇ كۈنى 390پولشىلىق ئەسىر ئېلىپ كېلىنگەن بولۇپ، ئىجراچى خادىم بىر كېچىدە بۇنچە كۆپ ئەسىرنى ئېتىپ ئۆلتۈرۈشنىڭ ئاسان ئىش ئەمەسلىكىنى بايقاپ، ھەر كۈنلۈك بىر تەرەپ قىلىش سانىنى 250تىن ئاشۇرۇۋەتمەسلىكنى بېكىتكەن. بىر تەرەپ قىلىش موسكۋا تەرەپ تەمىنلىگەن گىرمانىيەدە ياسالغان ۋالتېر تىپلىق تاپانچا بىلەن ئىجرا قىلىنغان، ئۇنىڭدىن باشقا سوۋېت ئۆزى ئىشلەپ چىقارغان ناگان تىپلىق رېۋولىۋېر تاپانچىنىمۇ ئىشلەتكەن. ئىجراچى خادىم ئەسىرلەرنى بىر تەرەپ قىلىشتا ئاساسلىقى گېرمانىيە ئىشلەپ چىقارغان تاپانچىنى ئىشلەتكەن، سەۋەبى سوۋېت ياسىغان رېۋولىۋېر تاپانچىنىڭ ئارقىغا تېپىش كۈچى كۈچلۈك بولغاچقا ،ئاتقۇچىنىڭ بىلىكى ئاغرىپ كەتكەن.ئىچكى ئىشلار كومىتېتى باش ئىجراچى ۋاسسلى بېلاكخىن(Vasili Blokhi) 4-ئايدىكى 28 كۈن ئىچىدىلا كالىنىن(Kalinin)تۈرمىسى ۋە ئاستاشكېۋ(Ostashkov) لاگېرىدىكى 7000 ئەسىرنى ئېتىپ ئۆلتۈرگەن، بۇنىڭ ئىچىدە بەزىلىرىنىڭ يېشى ئەمدىلا 18 گە كىرگەن، قىرغىنچىلىق ناھايىتى تەرتىپلىك ئېلىپ بېرىلغان. زىيانكەشلىككە ئۇچرىغۇچىنىڭ شەخسى ئۇچۇرى تەكشۈرۈلگەندىن كېيىن ھەممە تەرىپى ھىم ئىتىلگەن كىچىك ئۆيگە ئېلىپ كىرىلگەن، كېچىچە شاۋقۇن چىقىرىدىغان ئۈسكىنىنى توختاتماي ماشىدۇرۇپ ئوق ئاۋازىنى ياپقان. زىيانكەشلىككە ئۇچۇرغۇچى كىچىك ئۆيگە ئېلىپ كىرىلگەن ھامان ئارقا مېڭە تەرەپتىن تاپانچا ئوقى بىلەن ئۆلتۈرۈلگەن.جەسەت دەرھال ئۇدۇل ئىشىك بىلەن ئېلىپ چىقىلىپ سىرتتا ساقلاپ تۇرغان كوزۇپلۇق ماشىنىغا تاشلانغان. شۇنىڭ بىلەن كېيىنكى زىيانكەشلىككە ئۇچۇرغۇچى كىچىك ئۆيگە ئېلىپ كىرىلىپ ئالدىنقىسىغا ئوخشاش ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەن، ئېتىپ ئۆلتۈرۈش ماي بايراملىق دەم ئېلىش كۈنىدىن باشقا، ھەر كۈنى كەچتە دېگۈدەك ئېلىپ بېرىلغان.....
ك گ ب نىڭ باشلىغى ئالىكساندېر شېلېپىن 1959-يىل3-ئاينىڭ3-كۈنى سوۋېت كومپارتىيىسى مەركىزى كومىتېتىنىڭ شۇجىسى نىكىتا خىرۇشېۋ(Nikita Khrushchev)قا سۇنغان دوكلاتىدا ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەن ئادەم سانى21857 ئىكەنلىكىنى ئېنىق جەزىملەشتۈرگەن، ھەمدە زىيانكەشلىككە ئۇچۇرغۇچىلارنىڭ شەخسي ئارخىپىنى دەرھال يوق قىلىۋېتىش تەكلىپىنى بەرگەن... ئۇرۇش مەزگىلى ۋە 1944-يىلىدىن كېيىن،جەمئىي570387 پولشا پۇقراسى سوۋېت ھاكىمىيىتىنىڭ ئوخشىمىغان شەكىلدىكى سىياسى زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغان...
- ستالىنىنىڭ مەقستى ھەربي-سىياسى تالانتى بار كىشىلەرنى يوقۇتۇش ئارقىلىق پولشىنىڭ كەلگۈسى ھەربي كۈچىنى ئاجىزلىتىپ پولشانى مەڭگۈ ئۆزىگە بېقىندى قىلىۋېلىش ئىكەندە؟!. - دېدى پاشاخان بېشىنى لىڭشىتىپ ئەپسۇسلانغان ھالدا. - بۇ ئىمزالىق ھۆججەتتىكى مەزمۇنچۇ؟
- بۇ بەتتىكى مەزمۇن بولسا سوۋېت ئىتتىپاقى ئىچكى ئىشلار خەلق كومىسسارى، دولەت بىخەتەرلىكى باش كومىسسارى لاۋرېنسي پاۋلوۋىچ بېرىيا(Lavrentiy Pavlovich Beria) نىڭ 1940-يىلى 3-ئاينىڭ 5-كۈنى ستالىنغا سۇنغان 25700 نەپەر پولشا ئەسىرنى بىر تەرەپ قىلىۋېتىش لاھىيەسى بولۇپ ئۈستىدىكى ئىمزالار بولسا ستالىن قاتارلىق سوۋېت مەركىزى ھۆكۈمەت كاتتىۋاشلىرىنىڭ قول قۇيۇپ تەستىقلىغاندىكى شەخسى ئىمزالىرى ئىكەن...
- دېمەك كاتىندىكى چوڭ قىرغىنچىلىقنى ناتسىستلار ئەمەس ئىچكى ئىشلار خەلق كومىتېتى كەلتۈرۈپ چىقىرىپتىكەندە!
- بۇنىڭغا گەپ كەتمەيدۇ.- بەرناخان بېشىنى ماتېرىيالدىن كۆتۈرۈپ پاششاخانغا قاراپ ھەيران قالدى،- ك گ ب بۇ ماتىرىيالنى ئىزچىل چەتئەللەردىن بولۇپمۇ ئامېرىكا تەرەپتىن ئىزدەشنى كۈچەيتكەن ئىدى، كىم بىلسۇن بۇ ماتېرىيال تۈركلەر ئىتتىپاقىنىڭ قولىدا ئىكەن ئەمەسمۇ؟،- بەرناخان شۇنداق دىگىنىچە كۈلۈپ كەتتى،- سىز موسكۋانى بەكلا چىقىمدار قىلىۋەتتىڭىز پاششاخان!
- بۇ راستىنلا مۇھىم ماتېرىيالمدۇ؟
- ماتىرىيالنىڭ مۇھىملىقىدا گەپ يوق، بۇ بىر ھىساپتا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بۇندىن كېيىنكى تەقدىرىنى بەلگىلەيدىغان كوزىرغا ئايلىنىشى مۇمكىن، تۈركمەنىستان زېمىنىدىكى ئاتوم سىنىقىدا مەڭگۈلۈك ئۇيقىغا كەتكەن ئەجداتلىرىمىزنىڭ روھى چوقۇم ئۇلارنى ئۇرىدۇ، مەن ئاتا-ئانامنىڭ قاتىلىنىڭ كىملىگىنى ئەمدى بىلىۋاتىمەن، مۇنداق قىلايلى پاششاخان، - خالىدە پاششاخاننىڭ كۆزىگە قاناماسلىق نەزىرى بىلەن قاردى، - بىز قايسىمىز ھايات بولمايلى بۇ ماتېرىيالنى چوقۇم ئامېرىكىنىڭ قولىغا تاپشۇرۇشىمىز كېرەك، چۈشەندىڭىزمۇ؟
- ئامېرىكا شۇنچە مۇھىممۇ؟
- شۇنداق، بۇنداق چوڭ ھىساپنى ئېلىشتا ئامېرىكا ئۆزى باش بولمىسا باشقىلار كۈچىيەلمەي قالىدۇ...
- چۈشەندىم بەرناخان، ئۇنداقتا بۇ ماتېرىيالنى سىزگە تاپشۇراي!
- ياق پاششاخان، بۇنى سىز چوقۇم ئۆز قولىڭىز بىلەن ئامېرىكا پېرىزدىنتىغا تاپشۇرىشىڭىز كېرەك، ئۇنى ھازىردىن باشلاپ يېنىڭىزدىن

ئايرىماق، بىز ھەركەتنى تىزلىتەيلى، ئۇلار ئەتە چۈشكىچە بىزگە يېتىشىپ بولىدۇ، بىز ئاڭغىچە چېگرىدىن چىقىپ كىتىشىمىز كېرەك !

پاششاخان باشقا گەپ قىلمىدى، ئۇ ماتىرىيالنى قات-قات پىلاستىر بىلەن سۇ-يامغۇر ئۆتمىگۈدەك قىلىپ ياخشى ئورىغاندىن كېيىن بەل قىسمىغا چىڭ تېڭىۋەتتى، ئاندىن ماشىننى ئوت ئالدۇرۇپ بازار تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئۇلار چېگرىغا يېقىنلاپ ماشىنا ماڭالمايدىغان يەرگىچە يېتىپ باردى، بەرناخان ماشىنىغا يۆشۈرۈپ قويغان يان قورالدىن ئىككىنى ئۆزىنىڭ بىلىگە قىستۇرۋالغاندىن كېيىن قالغان ئۈچ تال تاپانچىنى ھەر بىرەيلەنگە بىردىن تارقىتىپ ماشىننى يېقىندىكى چوڭقۇر بىر كۆلگە چۆكتۈرىۋەتتى، شۇنداق قىلىپ بەرناخان ئۇلارغا يول باشلاپ ئىران تەۋەلىكىگە ئۆتكىلى بولىدىغان مەخپى جايغا قاراپ يول ئالدى، چۈنكى بۇنداق مەخپى چېگرىدىن چىقىش ئېغىزلىرى بەرناخاندەك ك گ ب نىڭ مەخسۇس خادىملىرىغا بەش قولدەك ئايان ئىدى.

تاغدىكى چىغىر يوللاردا مېڭىش ناھايىتى تەس بولۇپ بىردەم تاغقا يامىششقا توغرا كەلسە بىردەم ئۆمىلەپ مېڭىشقا توغرا كىلەتتى، بەرناخان چۈشكە يېقىن مىڭ بىر جاپادا ئۇلارنى ئىران تەۋەلىكىگە ئۆتكىلى بولىدىغان بىخەتەر تاغ قاپتىلىغا باشلاپ ئەكەلدى. ئۇلار قاتتىق ھېرىپ -چارچاپ كەتكەنلىكتىن قاپتالدىكى بىر سايە جايغا كىلىپ ئۆزىنى تاشلاشتى...

تۇيۇقسىز«پاك» قىلغان ئاۋاز بىلەن قۇرام تاشتا ئولتۇرۇشقا تەمشىلىۋاتقان يىگىت سىڭايان بولغىنىچە يېنىدىكى تىللاخانىڭ قۇچىقىغا يىقىلدى، ئۇلار نىمە ئىش بولغانلىقىنى بىلىپ بولغىچە ئىككىنچى پاي ئوق تىللاخانىڭ بىلىكىگە تېگىپ ئۈلگۈردى ئاڭغىچە پاششاخان بىلەن بەرناخان چەبدەسلىك بىلەن يۇمىلانغىنىچە قۇرام تاشنىڭ دالدىسىغا ئۆتۈپ تىللاخانىڭ قۇچىقىدىكى يىگىتنى تارتىپ ئەكىلىشتى...

- ئۇنىڭ ئەھۋالى قانداق؟، - سورىدى پاششاخان ئوق ئېتىلغان تەرەپكە جىددىي قارىغىنىچە تىللاخاندىن يىگىتنىڭ ئەھۋالىنى بىلىشكە تەقەززا بولۇپ.

- ئۇ بولالمىدى، ئوق ئۇنىڭ بېشىغىلا تېگىپتۇ!،- دەپ جاۋاب بەردى غەزەپلەنگەن تىللاخان قېرىنداشىنىڭ يۈزىنى ئىنىكىگە يېقىپ تۇرۇپ غەزەپتىن تىترىگىنىچە.

- رۇسلار بىزگە ئالاھىدە قىسمنى ئەۋەرتىپتۇ، بىز بىر ئامال قىلىپ ئىران تەۋەلىكىگە ئۆتىۋالساق بولاتتى، پەقەت نەچچە يۈز مېتىرلا قالدى، - دېدى بەرناخان تىللاخانىڭ قان چىقىۋاتقان بىلىكىنى يۇقىرى تەرەپتىن چىڭ باغلىۋاتقاچ.

- قايسى ئالاھىدە قىسىم ئۇ؟، - سورىدى تىللاخان قۇچىقىدىكى يىگىتنىڭ بېشىنى يەردە ئاستا قاپ قۇيۇپ ساق قولى بىلەن بىلىدىكى تاپانچىنى قولىغا ئېلىپ.

- ك گ ب غا قاراشلىق ئالاھىدە قىسىم، ئۇلار ھەقچان بۇ يەرگە تىك ئۇچار ئايروپىلان بىلەن يېقىنلىشىپ ئاندىن كەينىمىزگە چۈشكەن گەپ، - بەرناخان شۇنداق دىگەچ تىللاخانىڭ قولىدىكى تاپانچىنى بەتلەپ ئاندىن ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدى،- ئۇلارغا تەڭ كىلەلمەيمىز، ئارىمىزدىن بىرەيلەن ئىران تەرەپكە ئۆتسۇن، قالغىنىمىز ئۇنى قوغدايلى!

ئاڭغىچە يېقىن ئەتراپتىكى قۇرام تاشنىڭ كەينىدىن كارنايدا رۇسچە ۋاقىرغان ئاۋاز ئاڭلاندى: «سىلەر قورشاۋدا قالدىڭلار، تەسلىم بولۇڭلار!»

- ئىتنىڭ بالىلىرى، جېنىمنى تىكىپ قويدۇم،- ئاچچىقلاندى تىللاخان يەرگە بىرنى تۈكۈرۈپ چىشىنى غۇچۇرلاتقىنىچە.

- تىللاخان !، - دېدى بەرناخان ئۇنىڭغا قاراپ،- ھەرگىز بېشىڭىزنى كۆتۈرۈپ سالماڭ ! بايام ئېيتقىنىمدەك پاششاخان سىز دەرھال كۈن پېتىش تەرەپكە قاراپ قېچىڭ!

- ياق سىز ئالدى بىلەن مېڭىڭ، بىز سىزنى قوغدايمىز!، - دەپ كەسكىن جاۋاب قايتۇردى ئاچچىقلانغان پاششاخان.

ئاڭغىچە يەنە يامغۇردەك ئوق يېغىشقا باشلاپ ئۇلارنى قۇرام تاشنىڭ كەينىدىن ھېچ يانغا مىدىرلىغىلى قويمىدى.

- گەپ تالىشىپ ئولتۇرىدىغانغا ۋاقىت يوق پاششاخان،- دەپ قۇشۇمىسىنى تۈردى بەرناخان، - ئېتىلغان ئوقتىن قارىغاندا ئۇلارنىڭ سانى خېلىلا جىق ئىكەن، ئارىمىزدىن بىرەيلەنمۇ ساق قالمىغۇدەكمىز، ئەمما بىر ئامال بار، بىز ماتىرىيالنى دەستەك قىلىپ تۇرۇپ سىزنى قاچۇرۇۋەتەيلى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ھېچقايسىمىزغا قالايمىقان ئوق ئاتالمايدۇ، بىزنىمۇ تىرىك قولغا چۈشۈرۈشكە ئۇرۇنىدۇ، قوشۇلامسىز؟

- بۇنداق قىلساق قانداق بولار؟،- دېدى پاششاخان ئىككىلەنگەن ھالدا.

- بىز ماتىرىيالنى ئۇلارنىڭ قولىغا بەرمەيمىز، پەقەت ئىس-بۇسنى چىقىرىمىز، لېكىن سىزنىڭ بۇندىن كېيىنكى ھاياتىڭىز پۈتۈنلەي خەتەرگە تولغان بولىدۇ، ئۇلار سىزنى تىرىك قولغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن سىزنى بەرشارىدىن يىڭنە ئىزدىگەندەك ئىزدەيدۇ، ئىسىڭىزدە بولسۇن، ۋاقتى كەلگەندە ك گ ب نىڭ ئەملى كۈچى ئامېرىكىنىڭ مەركىزى ئاخبارات ئىدارىسىدىنمۇ كۈچلۈك! ئۇلار سىزنى تېپىش ئۈچۈن ۋاستە تاللىمايدۇ، چۈشەندىڭىزمۇ؟

- سىلەر قانداق قىلىسىلەر، بولدى تىللاخان بىلەن ئىككىڭلار مېڭىڭلار بۇ دىگەن بۇيرۇق !، - دېدى پاششاخان ئاچچىقىدا بوغۇلۇپ.

- ئاكا، قۇرۇق گەپنى قوي، يىگىتلىرىمىز كىم ئۈچۈن جېنىنى تىككەن؟ ئۇلارغا يۈز كېلىشمىز كېرەك، تىز بول خالدەنىڭ دىگىنىدەك

قلايلى!.- دېدى تىللاخان ئاكىسىدىن ئۆتۈنگەن ھالدا.

- بىزدىن ئەنسىرىمەڭ پاششاخان، مەن بىر ئامال قىلىپ ئۆزەمنى ھەم تىللاخاننى ئۇلارنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلدۇرىمەن، بۇنىڭ ئۈچۈن سىز ئارىمىزدىن تىرىك كېتىشىڭىز شەرت !

پاششاخان مۇشۇ تاپتا ئۆمرىدىكى ئەڭ زور، ئەڭ قىيىن بولغان بىر تاللاشقا دۇچ كىلىۋاتاتتى، پاشىشاخان ئاخىرى بىر قارارغا كەلدى...

- بۇپتۇ شۇنداق قىلايلى، ئىپتقانلىرىم ئىسىڭىزدە بولسۇن، ئاللاھ خالىسا ھامان كۆرىشىمىز، ئۇلارنىڭ قولىدىن قېچىپ كەتكەن چېغىڭلاردا چوقۇم مەن تۇغۇلغان تاغ-تۇرادا پاناھلىنىڭلار، ئىمكان بولسا سىز سول بىلىكىڭىزنى تەكشۈرۈتۈپ بېقىڭ، شۇ بىلىكىڭىز نورمال ئەمەس، چۈشەندىڭىزمۇ؟

تىللاخان ئۇلارنىڭ «ماتېرىيال» ۋە «نورمال ئەمەس» دېگەن سۆزلىرىنى ئاڭلاپ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى سوراي دەۋاتقاندا بەرناخان ئالقىننى كارناي شەكلىدە قىلىپ يېقىن تەرەپتىكى قۇرام تاش تەرەپكە قاراپ ئۈنلۈك ۋارقىراپ گەپ قىلدى:

- سىلەرگە لازىمى بىزنىڭ جېنىمىزمۇ ياكى قولىمىزدىكى ستالىننىڭ پولشالىقلارنى ئۆلتۈرۈشكە چۈشۈرگەن تەستىق قەغىزىمۇ؟

- نېمە... نېمە دېدىڭ؟، -دەپ ۋاقىرىدى كاناي.

- ساڭا كاتىن قانلىق قىرغىنچىلىقى ياكى تۈركمەنىستان يادرو سىنىقىنىڭ ئەملى ئەھۋالى لازىم ئەمەسمۇ؟،-دەپ ۋاقىرىدى بەرناخان تازا كۆچەپ.

ئاللاھدە قىسىم جىمىپ كەتتى، ئۇلار بۇ دوكلاتنى يۇقىرىغا تىلگىرامما ئارقىلىق مەلۇم قىلىۋاتاتتى، يۇقىرىدىن جىددىي بۇيرۇق كەلدى: «قانچىلىك بەدەل تۆلەشتىن قەتئىي نەزەر، ماتېرىيال قولغا ساق-سالامەت چۈشۈرۈلسۇن!»

- سىلەر ماتىريالنى تاپشۇرساڭلار، ھاياتىڭلارغا كېپىللىك قىلىمىز، بولمايدىكەن، ھەممىڭلار قىرىپ تاشلىنىسىلەر!.- كاناي يەنە ياڭراشقا باشلىدى.

- ناۋادا بىر پاي ئوقنى بىزگە ئاتىدىكەنسىلەر، ماتېرىيالمۇ يوق، بىزمۇ يوق بولىمىز!، - بەرناخان شۇنداق دېگىنىچە ياندىكى شېھىت يىگىتنىڭ بىر جۈپ ئايىغىنى قۇرسقى تەرەپكە تېڭىپ ئورنىدىن ئۆرە بولۇپ تۇردى.

- ئاتامدۇق؟.- دەپ سوردى ئاللاھدە قىسىمنىڭ مەرگىنى بەرناخاننىڭ بېشىنى نىشانغا ئېلىپ تۇرۇپ.

- يوق يىمە ! كۆرمىدىڭمۇ ئۇنىڭ قورسىقىغا تېڭىۋالغان بومبىسىنى!.- دەپ ۋاقىرىدى باشلىق مەرگەنگە.- خالىدە دېگەن مۇناپىق ئەشۇ شۇ، ئۇنىڭدىن ئېھتىيات قىلىڭلار، ئۇنىڭ قولىدىن ھەر بالا كېلىدۇ! ۋاقتى كەلسە ئۇ يالغۇز بىزگە تېتىيالايدۇ، بۇنى بىلەمسەن!

بەرناخان ياندىكىلەرگە ئاستا گەپ قىلدى:

- ئۇلار ئەمدى ھېچقايسىمىزغا ئالدىراپ قول سالالمايدۇ، تىللاخان سىز بۇ قېرىندىشىمىزنىڭ كىيملىرىنى سالدۇرۇپ قورسىقىڭىزغا تېڭىۋېلىڭ! پاشىشاخان مەن ھە دېگەندە سىز ئالدى تەرەپكە بار كۈچىڭىز بىلەن قېچىڭ، ئالدىڭىزدا تىك كەتكەن بىر يارلىق بار، ئۆزىڭىزنى شۇ يەردىن ھاڭغا ئېتىڭ، ئۇدۇللا ئىران تەۋەلىكىدىكى چوڭقۇر كۆلگە چۈشىسىز، ئامان بولساق تاغ-تۇرادا سىزنى كۈتىمىز پاشىشاخان! ئەڭ مۇھىمى ماتېرىيالنى ئىگىسىگە تاپشۇرۇش، بۇنى ئۇنتۇماڭ!

شۇ چاغدا يۇقىرىدىن يەنە يېڭى بۇيرۇق ئالغان كارناي ئۈنلۈك ياڭراشقا باشلىدى:

- خالىدە! سەن قاراپ تۇرۇپ بىزگە خائىنلىق قىلامسەن؟ سەن بىزگە ئىز قالدۇرمىغان بولساڭ، سىلەرنى بۇنچە تېز تېپىۋالالامدۇق، سەن نەگىلا بارمىغىن بىزدىن قېچىپ قۇتۇلالمايسەن! دەرھال ھوشۇڭنى تاپ، ك گ ب سىنىڭ ئائىلەڭ خالىدە! بىز سىنى قارشى ئالىمىز!

قەستەن ئېچكى ماجرا پەيدا قىلماقچى بولغان كارنايدىكى بۇ رۇسچە ئاۋازنى تىللاخان ئاڭلاپ چۈشەندى، ئۇنىڭ ئەرۋايى قىرىق گەز ئۆرلەپ قۇيقا چېچى تىك تۇردى.

- ھۇ ئىپلاس خوتۇن، شۇنچە تۇساقلاردىن بىمالال ئۆتكىنىمىز بىكار ئەمەس-كەندە؟ ئەسلى قېرىندىشىمىنىڭ جېنىغا زامىن بولغىنى سەنكەن ئەمەسمۇ؟!، - تىللاخاننىڭ ئاچچىقتىن كەلگەن شەيتىنى بارمىقىغا كىلىپ توختىدى، ئۇ شۇنداق دېگىنىچە تاپانچىنى خالدەگە قارىتىپلا تەپكىنى ئالدىراپ بېسىۋەتتى...

پاشىشاخان تىللاخاننىڭ چىرايىغا قاراپلا «ياق» دېگىنىچە چاقماق تېزلىكىدە بەرناخاننى قۇچاقلىۋالدى، ئوق پاشىشاخاننىڭ ئوڭ تەرەپ دۈمبىسىدىن كىرىپ كەتتى...پاشىشاخان بەرناخاننى قۇچاقلىغىنىچە قۇرام تاشنىڭ كەينىگە يىقىلدى، شۇئان پاشىشاخاننىڭ ئاغزىدىن بۇلدۇقشۇپ قان ئېقىشقا باشلىدى.

- ئاكا، مەن ...، - تىللاخان قولىدىكى تاپانچىنى تاشلىۋېتىپ ۋاقىرىغىنىچە ئۆزىنى ئاكىسىغا ئاتتى.

- تىللاخان ئۇكام ...، - پاشىشاخاننىڭ ئېغىزىدىن چىققان قان ئۇنى سۆز قىلدۇرمايۋاتاتتى، بەرناخان ئۆكسۈپ يىغلىغىنىچە ئۇنىڭ لەۋلىرىدىن ئېقىۋاتقان قاننى سۈرتۈۋاتاتتى.- خالىدە ئۇ...ئۇ مەن ساڭا گېپىنى قىلىپ بەرگەن ...ھېلىقى بەرناخان شۇ...

- ئاكا، مەن ...بۇ ....- تىللاخان ھۆكىرەپ يىغلىغىنىچە پاشىشاخاننى قۇچاقلىۋالدى.

- ئۇكام، مەن بۇلالماي قالدىم...لېكىن سىلەرنى قوغدىيالايمەن، بۇ يەردىن دەرھال ئايرىلىڭلار!

تىللاخان ئاكىسى پاشىشاخاننىڭ قاتتىق جان تالىشىۋاتقان ھالىتىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ بېشىنى قۇچىقىغا ئېلىپ مەڭزىنى ئۇنىڭ يۈزىگە يېقىپ چىقىراپ يىغلاپ كەتتى، ئاندىن ئۆزىچە جىم بولۇپ قالدى...

- تىللاخان!، ـ دەپ چاقىردى پاششاخان تەسلىكتە كۆزىنى ئېچىپ ئۆزىچە شۈك بولۇپ قالغان تىللاخانغا قاراپ.
تىللاخان ئورنىدا داڭ قېتىپ ئولتۇراتتى، ئۇ پاششاخانغىمۇ بەرناخانغىمۇ قارىماستىن ئالقىنىدىكى قان يوقىغا قاراپ پىسرلاپ بىرنىملەرنى دېيىشكە باشلىدى...
- ئۇكام تىللاخان!، ـكۆچەپ ۋاقىردى پاششاخان ئۆكسىنىڭ يوغىناپ كەتكەن كۆز قارىچۇقىغا قاراپ ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپ.
تىللاخان ئەمدىلىكتە يىغلاشتىن توختاپ كۈلۈشكە باشلىدى، ئۇ قۇچىقىدا ياتقان ئاكىسىنى يانغا ئىتتىرىۋېتىپ بىخىرامان ھالدا قۇرام تاشنىڭ كەينىگە بېرىپ تىزىنى قۇچاقلاپ ئولتۇرۇپ كاللىسىنى يەرگە ساڭگىلاتقىنىچە بىر نىملەرنى دەپ يەرنى جىجىلاشقا باشلىدى...
بەرناخان پاششاخانىنىڭ ئوق تەگكەن يېرىنى تېڭىش ئۈچۈن يانىدىكى شەھىد يىگىتنىڭ كۆينىكىنى چىشى بىلەن يىرتىۋاتاتتى، ئۇ تىللاخانىنىڭ نۇرمالىسىز ئەھۋالىنى كۆرۈپ قولىدىكى پارچە رەختنى تاشلاپ قويۇپ ئۆز-ئۆزىگە گەپ قىلىۋاتقان تىللاخانىنىڭ يېنىغا يۈگۈرۈپ باردى-دە ئۇنىڭ يېرىم يۇمۇلغان كۆزىنىڭ قاپىقىنى قولى بىلەن كەرىپ تۇرۇپ ئۇنىڭ كۆز قارىچۇقىدىن بىرنىمىنى سەزگەندەك بولدى.
- پاششاخان ئۇ...، ـ دېدى بەرناخان كۆزىگە مۆللىدە ياش ئېلىپ بېشىنى چايقاپ.ـ ئۇنىڭ نېرۋىسى بۇ بېسىمغا بەرداشلىق بېرەلمەپتۇ! ئۇ سىزنى ھەقىقەتەنمۇ ياخشى كۆرىدىكەن...
- ۋاي ئىست ...جېنىم ئۇكام!، ـ پاششاخان ياتقان يېرىدىن تەسلىكتە ئۆملەپ تىللاخانىنىڭ ئولتۇرغان يېرىگە كېلىپ ئۇنىڭ قولىنى چىڭ تۇتقىنىچە ،ـ ئەمدى قانداق قىلىمىز بەرناخان؟ـ دېدى ئۈمىد بىلەن بەرناخانغا قاراپ.
بەرناخان ئالاھىدە تەربىيە كۆرگەن ك گ ب نىڭ مۇنەۋۋەر ئايال خادىمى بولغانلىقى ئۈچۈن بۇنداق ئىشلارنى نەچچە قېتىم ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ئىدى، ئۇ بۇنداق ھالقىلىق پەيتتە ھودۇقۇپ قالماستىن سالماقلىق بىلەن قارار چىقاردى.
- پاششاخان!، ـدېدى بەرناخان كەسكىن ھالدا،ـ تىللاخان گەرچە مۇشۇ ھالەتكە كېلىپ قالغان بولسىمۇ لېكىن ئۇ تېخى ھايات، ئوقمۇ سىزنىڭ ئەجەللىك يېرىڭىزگە تەگمەپتۇ، سىز ھازىرنىڭ ئۆزىدە قېچىپ كېتەلىسىڭىز تىللاخانمۇ ھايات قالىدۇ، مەنمۇ ھايات قالىمەن، ناۋادا قېچىپ كېتىش قولىڭىزدىن كەلمىسە ئۈچىلىمىزنىڭ ھاياتىدىن ئۈمىد يوق، قارار قىلىڭ پاششاخان!
بۇ قېتىم بەرناخانىنىڭ كۆزىدىن قەتئىيلىك چىقىپ تۇراتتى، پاششاخان باشقا گەپ قىلماي بېشىنى لىڭشىتىپ ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشەلدى. بەرناخان دەرھال كېلىپ پاششاخانىنى يۆلەپ تىللاخانىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغۇزدى ئاندىن يەردىكى يىرتىق لاتىلارنى ئېلىپ ئۇنىڭ دۈمبىسىنى ناھايىتى ئۇستىلىق بىلەن تېڭىپ چىقتى.
- بوپتۇ، بەرناخان مەن قاچاي... سىلەرنى ئاۋۋال ئاللاغا تاپشۇردۇم...،ـدېدى پاششاخان بەرناخانىنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ تۇرۇپ ھاسىرىغىنىچە.
- قولىڭىزدىن كېلىدۇ پاششاخان،ـ خالىدە كۆزىگە ياش ئېلىپ ئاغزىدىن قان ئېقىۋاتقان پاششاخانىنىڭ يۈزىنى كۆكسىگە باستى،ـ سىزنى كۈتىمەن تاكى سىز قايتىپ كېلىپ مېنى باغرىڭىزغا باسقۇچە پاششاخان!
- مەن چوقۇم قايتىپ كېلىمەن بەرناخان، مېنى ساقلاڭ!
پاششاخان بېشىنى تەسلىكتە كۆتۈرۈپ بەرناخانىنى باغرىغا بېسىپ ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشتى ئاندىن ئۆكسى تىللاخانىنىڭ پېشانىسىگە قايتىلاپ سۆيۈپ كۆز يېشى قىلغاندىن كېيىن داق يەردە كۆزى ئۈچۈق ياتقان شەھىد يىگىتنىڭ يۈزىگە يۈزىنى يېقىپ ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشتى.
ئۇلار مەسلىھەتلىشىۋالغاندىن كېيىن بەرناخان تىللاخانىنىڭ قولتىقىدىن يۆلەپ ئۇنى قارشى تەرەپتىكى قۇراللىق ئالاھىدە قىسىم يۇشۇرۇنغان تەرىپكە ئېلىپ ماڭدى.
ئالاھىدە قىسىمنىڭ باشلىقى بۇ ئىككەيلەننى كۆرۈپ ئۇلارنىڭ ئارىسدا زادى نېمە ئىشلارنىڭ بولۇپ كەتكەنلىكىنى بىلەلمەي بىر ئاز جىددىلىشىپ قالدى، چۈنكى يۇقىرىدىن كەلگەن بۇيرۇقتا خالىدەنىڭ «ئالاھىدە جاسۇس» ئىكەنلىكىنى ناۋادا قىلدىن قىيىق سەۋەنلىك ئۆتتۇلسە بۇ قىسىمنىڭ خالىدەنىڭ قولىدا ھالاك بولىدىغانلىقى ئالاھىدە ئەسكەرتىلگەن ئىدى.
- خالىدە ! ،ـ دەپ كارنايدا ۋاقىردى باشلىق، ـبىر ئادىمىڭغۇ بايام ئۆلدى، يارلانغان يەنە بىرى قېنى؟
- بايام ھەممىنى كۆردىڭ، ئوق ئۇنىڭ جىگىرىنى يېرىۋېتىپتۇ، ئۇ بولالمىدى!
- بىزگە لازىملىق ماتېرىيال قېنى؟
- ئۇ قورسىقىمدىكى پارتلاتقۇچنىڭ كەينىگە تېڭىقلىق! ماتېرىيالنىڭ قالغان يېرىمى يېنىمدىكى بۇ يىگىتنىڭ قوينىدا! ـئۇنلۇك ۋاقىردى بەرناخان قولىنى كارناي قىلىپ تۇرۇپ.
قىسىم باشلىقى يەنە ۋاقىردى:
- قولۇڭدىكى قورالنى تاشلىۋەت!
- مانا كۆردىڭمۇ ھەممىسى مانا مۇشۇ!
بەرناخان بىلىدىكى قىستۇرۇلغان تاپانچىلاردىن جەمئىي تۆت دانىنى قولىدا ئېگىز كۆتۈرۈپ تۇرۇپ ئۇلارغا كۆرسەتكەندىن كېيىن يەرگە بىر-بىرلەپ قويۇشقا باشلىدى.

باشلىق دۈرېۈن بىلەن ھەممىنى ئېنىق كۆرۈپ تۇرۇۋاتاتتى، ئۇ بەرناخاننىڭ يەرگە قۇيغان تاپانچىلارنىڭ سانىغا قاراپ كۆڭلى بىر ئاز ئارام تاپقاندەك بولدى، شۇنداقتىمۇ ئۇ يەنە تەشۋىش ئىچىدە قۇلىدىكى سائەتكە قاراپ قۇيۇپ يېنىدىكى ياردەمچىسىگە ئېيتتى:

ـ يۇقىرىدىن كېلىدىغان ياردەمچى قىسىم ئەجەب كەلمىدىيا؟ ھەممىدىن چاتىقى ماۋۇ خالىدە دىگەن نىمە...ھەي!...

ـ تىك ئۇچارنىڭ كېلىدىغان ۋاقتىمۇ بۇلاي دېدى باشلىق، لېكىن بىز ئالتە ئادەم، ئۇ ئىككىسى ئاسماندا ئۇچسىمۇ بىزگە تېتىيالماس باشلىق!

ـ ئۇ گېپىڭنى قوي،ـ دېدى باشلىق قاپىقىنى تۈرۈپ،ـ باش شتاب بىكارغا ياردەمچى قىسىم ئەۋەتەمتى، ئاۋۇ ئايالدىن ئەنسىرەيمەن، بىلەمسەن؟

ئاڭغىچە بەرناخان بىلەن تىللاخان ئۇلار تۇرغان قۇرام تاشقا يېقىنلاپ كەلدى، تىللاخان قۇلىقى يۇمشاق كىچىك بالىدەك بەخىرامان ھالدا بەرناخاننىڭ قۇلىدىن تۇتۇپ ئەگىشىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇلار قۇرام تاشنىڭ يېنىغا كىلىشى تاشنىڭ كەينىدىن ئالتە قۇراللىق خادىم چاقماقتەك ئېتىلىپ چىقىپ ئۇلارنى ئارىسىغا ئېلىۋالدى.

ـ قۇلۇڭنى بېشىڭغا ئېلىپ يەرده يات!،ـبۇيرۇق قىلدى باشلىق ئىككىسىنىڭ بېشىغا ئاپتوماتنى تەڭلەپ تۇرۇپ.

شۇ ئەسنادا بەرناخان قىسىم باشلىقىنىڭ قەدەمنى خاتا باسقانلىقىنى سىزىپ كۆڭلىدە چوتنى سۇقۇپ بولغان ئىدى، ئۇ قۇلىنى بېشىغا قويماقچى بولۇپ ئىككى قۇلىنى كۆتۈرگەندەك بىر قىلىپلا كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە تىللاخاننىڭ بەل قىسمىغا يۇشۇرۇپ قويغان تاپانچىنى ئېلىپ چاقماق تىزلىكىدە قىسىم باشلىقىنىڭ مېڭىسىگە بەتلەپ ئۇلگۇردى.

ـ ھەممىڭ قۇرالنى تاشلاش! بولمىسا بۇنىڭ كاللىسىدىن تۆشۈك ئېچىۋېتىمەن!، ـ غەزەپ بىلەن ۋاقىرىدى بەرناخان قالغان بەش خادىمغا.

قالغان مەرگەنلەر كۆز ئالدىدىكى بۇ ئىشلارغا ئىشىنەلمەي گاڭگىراپ تۇرغاندا «پاڭ » قىلغان بىر ئاۋاز بىلەن بەرناخاننىڭ قۇلىدىكى تاپانچىدىن بىر پاي ئوق ئېتىلىپ چىقىپ ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى باشلىقتا يىراقراق تۇرغان بىرسىنىڭ پىشانىسىدىن تۆشۈك ئېچىۋەتتى، بىچارە خادىم قۇلىدىكى قۇرالنى تاشلاشقىمۇ ئۇلگۇرەلمەي تىزلانغان ھالدا جان تەسلىم قىلدى.

ئاڭغىچە پاشىشاخان بەرناخان بىلەن ئالدىن دېيىشۇالغىنى بويىچە ئوق ئاۋازىنى ئاڭلاپلا قۇرام تاشنىڭ كەينىدىن جىنىنىڭ بارىچە چېگرا تەرەپكە قاراپ يۈگۈردى...ئۇ بار كۈچىنى ئىشقا سېلىپ لۈنى-لۈڭگە چىشلەپ يۈگۈرۈۋاتاتتى...

ئۆز خادىمىنىڭ پىشانىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن شۇرقىراپ چىقىۋاتقان قاننى كۆرگەن قىسىم باشلىقىنىڭ قۇلى تىترەپ ئاپتوماتى ئىختىيارسىز بەرناخانغا ئۆتۈپ كەتتى، ئۇ كېكەچلەپ قول ئاستىدىكىلەرگە بۇيرۇق قىلدى :

ـ دەرھال ئۇنىڭ دىگىنىدەك قىلىڭلار!

قالغانلار شۇئان باشلىقىنىڭ دىگىنى بويىچە قۇلىدىكى ئاپتوماتلارنى يەرگە قۇيۇپ ئىككى قۇلىنى بېشىنىڭ ئۈستىگە ئېلىشى بەرناخان «تات...تات...» قىلىپلا قۇلىدىكى ئاپتومات بىلەن كەينىگە كىرىۋالغان بۇ ئالاھىدە قىسمىنى دۇنيادىن پاك-پاكىزە قىرىۋەتتى.

بەرناخان ئىشنى تۈگىتىپ دەرھال پاشىشاخاننىڭ كەينىدىن چېگرا تەرەپكە مېڭىشقا تەمشىلىۋاتقاندا ئاسماندا بىر تىك ئۇچار ئايروپىلان پەيدا بولۇپ ئۇلارنى مۇھاسىرىگە ئېلىۋالدى، بەرناخان ئامالسىز ئاخىرى قۇرال تاپشۇرۇشقا مەجبۇرى بولدى...

قانسىراپ كەتكەن پاشىشاخان شۇ يۈگۈرگىنىچە بەرناخان ئېيتىپ بەرگەن ھېلىقى تىك يارغا ئاران يېتىپ باردى، شۇنداق قىلىپ ئۇ كەينىگە قاراشقىمۇ مادارى يوق ھالدا ئۆزىنى ئىران تەۋەلىكىدىكى كۆلگە ئاتتى..

ئون يەتتىنچى باب: سۆرە ياسىن

جەننەت يەتتىنىڭ پىرىزدىنتقا ئېيتىپ بەرگەن گۈلزارلىقنىڭ ھېكايىسى ئاخىرلاشقاندا كەچكى قۇياشمۇ بەش بۇرجەكلىك بىنانىڭ دەرىزىلىرىدىن ئۆزىنىڭ نۇر دەستىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ زىمىننىڭ ئۇ قېتىغا ئاتلىنىشقا تەمشىلىۋاتاتتى.

ـ پاشاخان ئوغلۇم!، ـ پىرىزدىنت ئۇنىڭ قۇلىنى يەنە بىر قېتىم مەھكەم تۇتۇپ ئېيتتى،ـ كۆپ جاپا تارتىپسىز!

پاشاخان پىرىزدىنتنىڭ ئاتالارچە قاراشلىرىدىن، سەممىي سۆزلىرىدىن كۆزىگە ياش ئالدى.

ـ پىرىزدىنت ئەپەندى، ـ دېدى پاشاخان بېشىنى لىڭشىتقان ھالدا كۆزىدىن سىرغىغان ياش تامچىسىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ،ـ سىزنى ئۆلتۈرمەكچى بولغان قاتىل ئاددى ئادەم ئەمەس، ئۇ ئاسانلىقچە بولدى قىلمايدۇ!

ـ قېنى پاشاخان ئېيتىڭە، ئۇ كىم؟،ـ دەپ سورىدى پىرىزدىنت بۇ گەپتىن ھەيرانۇ-ھەس قالغان ھالدا ئاڭلاشقا تەقەززا بولۇپ.

ـ ئېيتىشقا تىلىم كۆيىدۇ ئالىيلىرى...

ـ بىزگە ھازىرغىچە تۇتۇق بەرمىگەن زادى قانداق ئادەم ئۇ پاشاخان؟

ـ ئۇ دەل سىزنىڭ مۇشۇ زىمىندىكى ئەڭ يېقىن دوستىڭىزنىڭ دادىسى!

ـ مىنىڭ ئەڭ يېقىن دوستۇم...ئەڭ يېقىن دوستۇم...،ـپىرىزدىنت بارمىقىنى چىشلەپ ئويلىنىشقا باشلىدى،ـھە، سىز مۇئاۋىن

پېرىزدېنتنى دېمەكچى ئەمەستۇ؟- پېرىزدېنت كۈلۈپ كەتتى.- چاقچىقىڭىز ئېغىر كەتتى پاشىشاخان!
- ياق، بۇ ھەرگىز چاقچاق ئەمەس پېرىزدېنت ئالىيلىرى!. - دېدى پاشىشاخان سەممىيلىك بىلەن.- بۇ ئىشتىن دوستىڭىزنىڭ پۈتۈنلەي خەۋىرى يوق ئەمما بۇ ئىشنى پەردە ئارقىسىدا پىلانلىغۇچى دەل ئەشۇ مۇئاۋىن پېرىزدېنتنىڭ دادىسى!
- بۇنداق دېيىشكە نېمە ئاساسىڭىز بار؟ ئۇنىڭ دادىسى مېنىڭ ئۇنىۋېرسىتېتتىكى مەن ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ئۇستازىم بولىدۇ پاشىشاخان؟.- دېدى پېرىزدېنت پاشىشاخانغا قايتىدىن سىنچىلاپ قاراپ.
- مەن شۇ قېتىم تۈركمەنىستان چېگرىسىدىن ئىراندىكى كۆلگە ئۆزەمنى ئاتقاندىن كېيىن شۇ ئىرانلىقلار تەرىپىدىن قۇتقۇزۇلۇپ ئاخىرى بىر قانچە يىلدا مىڭ بىر مۇشەققەت بىلەن دۆلىتىڭىزگە يېتىپ كەلدىم، ئاندىن ھېلىقى ماتېرىيالنى ئالدىنقى نۆۋەتلىك پېرىزدېنتقا ئۆز قولۇم بىلەن تاپشۇردۇم.- دېدى پاشىشاخان ئۆلۈۋق-كىچىك تىنغان ھالدا.- بەرناخاننىڭ ئېيتقىنى توغرا ئىكەن، شۇ چاغدا ك گ ب مېنى ھەر تەرەپتىن ئىزدەپ قېزىۋەتتى، مەن ئىراندىكى ۋاقتىمدا رۇس جاسۇسلىرى تەرىپىدىن ئۆلۈپ كەتكىلى تاس قالدىم، ئامېرىكا پېرىزدېنتى ماتېرىيالنى تەپسىلى كۆرۈپ مەندىن نېمە تەلىپىڭ بار دەپ سورىغاندا مەن ئارتۇقچە شەرت قويالمىدىم، شۇ چاغدا ك گ ب دىن ۋاقىتلىق ئۆزەمنى قوغداپ تۇرۇش ئۈچۈن ماڭا نىسبەتەن سىلەرنىڭ«كىراۋىن ھەربىي تۈرمىسى» دە يۇشۇرۇنۇپ تۇرۇشنىڭ ئۆزى ئەڭ ئاقىلانە چارە ئىدى شۇڭا پېرىزدېنت بۇ تەكلىپىمنى ماقۇل كۆرۈپ ئۆزى شەخسەن بۇنى تەستىقلىدى، شۇنىڭ بىلەن مەن يەنە ئۈچ يىلنى ئەشۇ جايدا بىخەتەر ئۆتكۈزدۈم...
بىر كۈنى سىزنىڭ ۋال ستىرىت كوچىسىدىكى يىغىلىشتا سۆز قىلىدىغانلىقىڭىزنى تېلېۋىزوردىن ئاڭلاپ قالدىم ، لېكىن شۇ كېچىسى سىزنى چۈشەپ چىقىپتىمەن، ئەتىسى كاللامغا سىز توغرىلىق بىر خىل خىيال كېلىۋالدى، سىزنىڭ تۇغۇلغان كۈنىڭىزنى ئويلىنىۋېتىپ سىز نۇتۇق سۆزلەيدىغان ئەشۇ كۈنى سىزدىكى ئۈچ خىل بىئولوگىيىلىك ھالەتنىڭ بىرلا ۋاقىتتا ئەڭ تۆۋەن نوقتىغا چۈشىدىغانلىقىنى بايقاپ قالدىم...
- قايسى ئۈچ خىل بىئولوگىيىلىك ھالەت بالام؟.- سورىدى پېرىزدېنت ئۇنىڭ سۆزىگە قىزىقىپ.
- مەن سىزگە سۆزلەپ بەرگەن چىنى ماچىندىكى ھېلىقى قولىيازما توغرىسىدىكى گەپ ئېسىڭىزگە باردۇ ھەقچان، ئۇنىڭدا ئىنسان تۇغۇلغاندىن باشلاپ ئۇنىڭ ئەقىل-پاراستىنىڭ 33 كۈندە، كەيپىياتىنىڭ 28 كۈندە، تەن قۇۋۋىتىنىڭ 23 كۈندە بىر دەۋر قىلىدىغانلىقىنى كۆرگەن ئىدىم، بۇ خىل نەزەرىيەنىڭ ئۆزىنى- ھازىرقى زامان ئالىملىرى تېخى 1930-يىللاردىلا ئوتتۇرىغا قويغان ئىدى ئامېرىكىدا بولسا بۇ تېما توغرىسىدا 1960-يىلى ئاندىن رەسمىي خەلقئارالىق يىغىن ئېچىلدى، سىزنىڭ نۇتۇق سۆزلەيدىغان بۇ كۈنىڭىزدە مانا بۇ ئۈچ خىل دەۋرىيلىكنىڭ بىرلا ۋاقىتتا ئەڭ تۆۋەن نوقتىغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنى بايقاپ قالدىم، ئاندىن ئۆزەمچە بۇ ئىشقا قىزىقىپ قېلىپ سىزنىڭ تۇغۇلغاندىكى يۇلتۇز تۈركۈمىڭىزگە قاراپ باقتىم، سىز مەيلى غەرب ئاسترولوگىيىسى ياكى شەرق ئاسترولوگىيىسى تەرەپتىن بولمىسۇن تۇغۇلغان ۋاقتىڭىزدىكى يۇلتۇزىڭىز تۇپراق يۇلتۇزغا تەۋە ھېساپلىنىدۇ، ھېلىقى قول يازما پۈتۈكتە « تۇپراق يۇلتۇزلۇق بۇرجلارغا شامالغا تەئەللۇق كەۋاكىپلار ئېقىپ كىرسە تەبىئەتتە بوران-تۇپا كۆتۈرۈلۈش ھادىسىسى يۈز بېرىدۇ، ھەمدە شۇنىڭغا ماس ھالدا تۇپراق يۇلتۇزلۇق ئادەمنىڭ بەدىنىدىكى خىلتلار ئارىسىدا يەنى تۇپراققا ۋەكىللىك قىلىدىغان سەۋدا خىلتى بىلەن قان خىلتى ئوتتۇرىسىدا مۇناسىپ ئۆزگىرىشلەر كېلىپ چىقىدۇ» دېگەن تەلىماتلارنىمۇ ئوتتۇرىغا قويغان، ئاندىن «ئىنسان بەدىنى ئۆز يۇلتۇزىنىڭ تەبىئىتىگە خاس تەبىئەتلىك كەۋاكىپنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىسا قۇۋۋىتى ئېشىپ، تۈرلۈك ئىشلىرى ئوڭ كېلىدۇ ھەتتا دىنىي ئىبادىتى مەقبۇل بولىدۇ، ئەكسىچە ئۆز يۇلتۇزىنىڭ تەبىئىتىنى ئاجىزلاشتۇرغۇچى كەۋاكىپلارنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىسا بەدەنىنىڭ تەڭپۇڭلۇقى قالايمىقانلىشىپ تۈرلۈك ئىشلىرى يۇرۇشمەيدۇ ھەتتا ئىبادىتى مەقبۇل بولمايدۇ» دىگەندەك بەزى خۇراپىي تەلىماتلارنىمۇ ئوتتۇرىغا قويغان، ئەمىلىيەتتىمۇ ياۋرۇپادىكى ھازىرقى زامان غەرب ئاسترولوگىيىسى مانا مۇشۇ خىل تەلىمات ئاساسىدىكى قەدىمى ئاسترولوگىيەنى تۈتقا قىلىپ كېڭەيگەن.
سىزنىڭ تۇغۇلغان كۈنىڭىزگە قارايدىغان بولساق بۇ كۈنى دەل سائەت ئون ئىككى يېرىمدا ئاسترولوگلار نەزىرىدىكى ئاتالمىش شۇم يۇلتۇزىڭىز يەنى سىزگە پايدىسىز بولغان كەۋاكىپ سىزنىڭ بېشىڭىزغا ئەڭ تىك ئۇدۇللانغان بولىدۇ. ئەمىلىيەتتىمۇ ھازىرقى زامان ئاسترونومىيىسىگە قارايدىغان بولساق بۇ كۈنى سائەت ئون ئىككىدىن ئوتتۇز مىنۇت ئۆتكەندە قۇياش سېستىمىسىدىكى بىر سەييارە دەل ۋال-ستىرىت كوچىسىنىڭ جۇغراپىيىلىك ئورنىغا نىسبەتەن ئەڭ تىك ھالەتتە ئۇدۇل كەلگەن بولىدۇ.
ئەمدى شۇ كۈندىكى شامالنىڭ تۇيۇقسىز كۈچىيىشىگە كەلسەك بۇ سائەتتە ئاي شارىمۇ سىز دەسسەپ تۇرغان جۇغراپىيىلىك ئورۇنغا نىسبەتەن ئاتالمىش «شامال كۈچىنى كۈچەيتىدىغان مۇناسىۋەتلىك بىر بۇرچىقا كىرگەن بولىدۇ» بەلىم بۇ خىل تەلىماتنى پۈتۈنلەي يوققا چىقىرىشقىمۇ بولماس، بۇ توغرىسىدىكى گەپلەر يىراق قەدىمىي شەرقتىكى ئۇرۇش ئالمى سۇنزىنىڭ ھەربىي ئىشلار دەستۇرىدىمۇ ئاز تولا ئۇچرايدۇ. دېمەك ئاسترولوگلار «بۇ كۈندىكى تۇيۇقسىز ئۆزگەرگەن شامال كۈچىنىڭ يۆنۈلىشى ئوقنىڭ تېخىمۇ يىراققا بېرىشىغا تۈرتكە بولىشى مۇمكىن» دەپ قارىغان، سىزمۇ بىلىسىز قاتىلنىڭ مەرگەنلىكىدە شامال كۈچى ئەڭ مۇھىم ئامىلنى ئىگەللەيدۇ.
ئادەتتە مانا مۇشۇ خىل پايدىسىز ئامىللار ئىچىدە سىزگە قول سېلىش دەل ئاتالمىش ئاسترولوگلارنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە بولغان بولىدۇ، مەن تۈنۈگۈن بۇيرۇققا ئاساسەن ئاقسارايى ئىچىدىكى مۇناسىۋەتلىك دەپ قارالغان مۇھىم شەخسلەرنىڭ ئارخىپىنى تەپسىلى

كۆرۈپ چىقتىم، سىزنىڭ بۇ قېتىمقى نۇتۇق پائالىيىتىڭىزنىڭ كۈن تەرتىپىنى سىزنىڭ ئاقىللار گۇرۇپپىڭىز ئورۇنلاشتۇرغان بولىدۇ ، ئاقىللار گۇرۇپپىڭىزنىڭ مەسئۇلى بولغان ئۆلارنىڭ ئىچىدىكى مۇھىم شەخس ستېۋىن بولسا دەل مۇئاۋىن پېرىزدېنتىنىڭ دادىسى دوكتور كالدىيانىڭ خارۋارد ئونىۋېرسىتېتىدىكى ئەڭ مۇنەۋۋەر ئوقۇغۇچىسى، ئۆلارنىڭ مۇناسىۋىتى ئاتا-باللىق مۇناسىۋەتتىنمۇ يېقىن بولۇپ ئادەتتە ستېۋىن ھەرقانداق ئىشنى ئۇستازى كالدىياغا مەسلىھەت سالماي قىلمايدىكەن، دوكتور كالدىيانىڭ ئەسلى كەسپى جەمئىيەتشۇناسلىق بولسىمۇ ئەمما ئۇنىڭ ئاسترونومىيە ۋە ئاسترولوگىيە جەھەتتىكى بىلىمى تەڭداشسىز، دۆلەت ئىچىدىكى بەزى نوپۇزلۇق ئاسترولوگىيە تەتقىقات ئورۇنلىرى ئۇنى پات-پات دەرس سۆزلەشكە تەكلىپ قىلىدىكەن، شەكسىزكى بۇ ئىشنى دوكتور كالدىيا بىر قوللۇق پىلانلىغان.
پېرىزدېنت پاشىشاخانىنىڭ بايانلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرغان يېرىدە ئۈزۈنغىچە ئولتۇرۇپ كەتتى، ئۇ ئاخىرى ئورنىدىن تۇرۇپ پاشىشاخانغا ئېيتتى:
- سىز بىلمەيسىز پاشىشاخان، مەن دوكتور كالدىيانىڭ ئالدىدا چوڭ بولغان، مېنىڭ بۈگۈنكى كۈنگە ئېرىششىمنى ئۇستازىم كالدىيا ئەپەندىنىڭ ئەجرىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ، ئۇ ئاجايىپ كۆيۈمچان بىر ئاتا، مەسئۇلىيەتچان بىر ئۇستاز ئىدى، ئەمدى قانداق بولۇپ بۇ ئىشقا قول تىققاندۇ؟ زادى ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ دەڭا!
- ئالدىغا ئىگىلمەيدىغان قول يوق، ئىشلارنىڭ يەنە يامانغا ئۆزگۈرۈشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئەڭ ياخشىسى ھازىرنىڭ ئۆزىدە ئۇنى تېپىپ بۇ ئىشلارنى ئاخىرلاشتۇرۇۋېتىڭ پېرىزدېنت ئەپەندى!
- سىزنىڭچە...؟- بېشى قاتقان پېرىزدېنت پاشىشاخانغا ئۈمىد بىلەن قارىدى.
- مېنىڭچە مۇئاۋىن پېرىزدېنت بۇ ئىشتىن ئەسلا خەۋەرسىز، دوكتور كالدىيامۇ نوپۇزلۇق ئالىم ھەم مۇنەۋۋەر بىر ئاتا، بۇ ئىشنى سىز ئۇڭۇشلۇق ھەل قىلالايسىز پېرىزدېنت!
- گېپىڭىزنى چۈشەندىم، - دېدى پېرىزدېنت بېشىنى ئارقا-ئارقىدىن لىڭشىتىپ- ئۇنداقتا ئېغىر كۆرمىسىڭىز مەن ئۇستازىمنىڭ ئۆيىگە بىر بېرىپ كېلەي، ماڭا دەيدىغان گەپلىرىڭىز تېخى تۈگىمىدىغۇ دەيمەن؟- پېرىزدېنت پاشىشاخانغا قاراپ مەنىلىك كۈلۈمسىرىدى.
- شۇنداق ھۆرمەتلىك پېرىزدېت، بۇ كۈننى كۈتكىلى ماڭا ساپمۇ-ساق ئۈچ يىل بولدى، غەلبە بىلەن قايتىپ كېلىشىڭىزنى كۈتىمەن!- پاشىشاخانمۇ پېرىزدېنتقا جاۋابەن ئىللىق كۈلۈمسىرىدى.
پېرىزدېنتنىڭ سالامەتلىكى تېخى سەللىمازا ئەسلىگە كېلەلمىگەنلىكى ئۈچۈن ئۇ پاشىشاخانىنىڭ ياردىمىدە ناھايىتى تەسلىكتە ئورنىدىن تۇردى، ئۇ باشقىلارغا ئۆزىنىڭ قەيەرگە بارىدىغانلىقىنىمۇ ئېيتماي شەخسى قوغدىغۇچىسى بىلەن بەش بۇرجەكلىك بىنادىن ئايرىلىپ ئۇدۇل دوكتۇر كالدىيانىڭ داچىسىغا يېتىپ كەلدى، ئىشىك باققۇچى پېرىزدېنتنىڭ ماشىنىسىنى كۆرۈپ دەرھال دەرۋازىنى ئۇلۇغ ئېچىپ ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلدۈردى.
پېرىزدېنت قوغدىغۇچىسىنى گۈللۈك ھويلىدا قالدۇرۇپ قويۇپ قولىدىكى ھاسىسىنى تايانغىنىچە ھاسراپ تۇرۇپ ئىشىكنىڭ قوڭغىرىقىنى باستى، ھايال ئۆتمەي خىزمەتچى ئىشىكنى ئېچىپ پېرىزدېنتنىڭ تەلۋىگە ئاساسەن ئۇنى دوكتور كالدىيانىڭ كۇتۇپخانىسىغا ئۇدۇللا باشلاپ ئەكىردى.
ئىشىك يېنىك چېكىلدى.
- كىرىڭ!
يېقىملىق ھەم تونۇش رۇخسەت ئاۋازىدىن كېيىن پېرىزدېنت ئىشىكنى ئېچىپ كىرىسلودا ئولتۇرۇپ ماتېرىيال كۆرىۋاتقان دوكتور كالدىيانىڭ ئالدىغا ئاستا مېڭىپ كەلدى، يەتمىشلەرگە يېقىنلاپ قالغان دوكتور بۇرنىنىڭ ئۇچىغا چۈشۈپ قالغان يۇقىرى گىرادۇسلۇق كۆز ئەينەكنى بىر قولى بىلەن ئوڭشاپ تۇرۇپ بېشىنى كۆتۈرۈپ پىرىزدېنتقا قارىدى.
- كەچلىكىڭىز خەيرلىك بولسۇن ئۇستاز!- دېدى پېرىزدېنت مۇلايىملىق بىلەن بېشىنى ئېگىپ كۈلۈمسىرەپ.
دوكتور كالدىيا تۇرمۇشتا پىشقان تەجرىبىلىك بىر ئۇستاز ئىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ ئامراق ئوقۇغۇچىسىنىڭ ئولۇمدىن ساق قېلىپ ئالدىدا ئىللىق كۈلۈمسىرەپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولدى شۇنداقلا بۇ ھۆرمەتكە لايىق پېرىزدېنتنىڭ ئالدىن خەۋەرلەندۈرۈش قىلماي تۇيۇقسىز ئۆيىگە يالغۇز كىلىپ قالغانلىقىدىن ھەيران قالدى.
- كېلىڭ ئوغلۇم !-دېدى دوكتور خۇشچىراي ھالدا ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشىلىپ- قانداق شامال ئەكەلدى ئەمدى سىزنى بۇ يەرگە؟
- سىز بىلەن خوشلىشاي دەپ تۇيۇقسىز كەلدىم ئۇستاز- پېرىزدېنت ئورنىدىن تۇرغىلىۋاتقان دوكتۇرنىڭ مۈرىسىنى يېنىك تۇتۇپ ئۇنىڭغا يېقىن ئولتۇردى.
- دېمەكچى بولغىنىڭىز...؟، - دېدى دوكتور پېرىزدېنتنىڭ سۆزىدىن ئەجەبلىنىپ.
- مەن ئۆزۈن سەپەرگە ئاتلىناي دېگەن، بەلكىم بۇ بىزنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قېتىملىق كۆرۈشۈشىمىز بولۇپ قالار، مەن ئەمدى ئامېرىكا زېمىنىغا قايتا قەدەم باسماسلىقىم مۇمكىن ئۇستاز!
- بۇ نېمە دېگىنىڭىز ئوغلۇم؟- دېدى دوكتور كۆز ئەينىكىنى ئېلىۋېتىپ پېرىزدېنتقا بۇيرۇلۇپ قاراپ.

- سۆيۈملۈك ۋەتىنىم ماڭا قۇچاق ئاچمىدى ئۇستاز، ئارقا-ئارقىدىن ئوڭۇشسىزلىقلارغا ئۇچراۋاتىمەن، بۇ يەردە تۇرۇۋەرسەم بالىلىرىم ئاتىسىز قالغۇدەك، ئەمدى ئاخىرقى ئۆمرۈمنى ئائىلەمدىكىلەر بىلەن خاتىرجەم ئۆتكۈزسەم دەيمەن؟

- بۇ سەۋەب ئەمەسقۇ بالام؟- دېدى دوكتور كۆز ئەينىكىنى سۈرتىۋېتىپ بولغاندىن كۆزىگە ئۇنى قايتا تاقاپ تۇرۇپ.

- شۇنداق بۇ سەۋەب ئەمەس، ئەمما.....- پېرىزدىنىت گېپىنىڭ ئايغىنى ئېيتالمىدى.

- ئېيتىڭە زادى نېمە سەۋەب بولدى؟- دەپ سورىدى دوكتور پېرىزدىنىتنىڭ قولىنى چىڭ تۇرۇپ تۇرۇپ.

- ئەمما ..ئەمما مىنىڭ تەلەي يۇلتۇزۇم ماڭا ئالدىنى قىلمايۋاتىدۇ ئۇستاز! ،- پېرىزدىنىت بۇ گەپنى دەپ بولۇپ كۆزىگە مۆللىدە ياش ئالدى.

دوكتور كالدىيا «تەلەي يۇلتۇزى» دېگەن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ھەممە ئىشنىڭ تېگىگە يەتتى، ئۇ ئورنىدا ئۇزۇن ئولتۇرۇپ ھېچقانداق گەپ قىلمىدى، ئاندىن يېنىدىكى پرىزدىنىتنىڭ مۆرىسىنى ئىككى قوللاپ تۇتۇپ تۇرۇپ ئۇنى باغرىغا چىڭ بېسىپ ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى.

- ئوغلۇم مىنى ئەپۇ قىلىڭ!، - دېدى دوكتور كۆزىدىن مارجاندەك ياش تۆكۈپ تۇرۇپ،- كىتىدىغان ئادەم سىز ئەمەس مەن بالام!

- ياق ئۇستاز!...

ئۇلار ئۇن-تىنسىز قۇچاقلىشىپ كۆزلىرىدىن ئاققان ياشلىرى ئارقىلىق بىر-بىرىدىن ئەپۇ سۇرىشىۋاتاتتى. بىر ھازادىن كېيىن پېرىزدىنىت مېڭىشقا تەمشەلدى.

- بالام سىزگە دەيدىغان بىر گېپىم بار ئىدى...،- دېدى دوكتور كالدىيا ئىشىك يېنىغا بېرىپ قالغان پېرىزدىنىتنى توختىتىپ.

- قۇلىقىم سىزدە ئۇستاز، - دېدى پېرىزدىنىت كەينىگە بۇرۇلۇپ قاراپ.

- ئوغلۇمغا بۇ ئىشلارنى ئېيتمىغان بولسىڭىز ،- دېدى دوكتور پۇشايمان ياشلىرىغا تولۇپ كەتكەن كۆزلىرىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ،- ئالىم بولماقتىن ئادەم بولۇشنىڭ تەسلىكىنى ئەمدى ھېس قىلىۋاتىمەن...

- خاتىرجەم بولۇڭ... ئۇ مىنىڭ دۇنيادىكى ئەڭ يېقىن دوستۇم، ئۇنىڭ ھاياتى مىنىڭ بارلىقىم ئۇستاز!.- دەپ كۈلدى پېرىزدىنىت دوكتورغا ئىشەنچ بىلەن تىكىلىپ قاراپ.

شۇنداق قىلىپ پېرىزدىنىت يېرىم سائەت ئىچىدە دوكتور كالدىيا بىلەن بولغان ھېساب-كىتاپنى بۇغۇپ كۆڭلى ناھايىتى خۇشال ھالدا ئاقسارايغا قايتتى، ياتاقتا ساقلاپ تۇرغان پاشاخان پېرىزدىنىتنىڭ ئۇچۇق چىرايىغا قاراپ ئىشلارنىڭ ئوڭۇشلۇق بولغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئىچىدە خۇداغا مىڭ شۇكۇرى قىلدى.

- قانداق بولدى پېرىزدىنىت ئەپەندى؟- دەپ سورىدى پاشاخان ئۇسسۇلۇق ئىچىۋاتقان پېرىزدىنىتتىن ئەھۋالنى بىلگۈسى كىلىپ.

- قانداق بۇلاتتى ئوغلۇم،- دەپ كۈلۈپ كەتتى پېرىزدىنىت قولىدىكى ئىستاكاننى ئويناپ ئولتۇرۇپ ئۆزىنىڭ يارىلانغانلىقىنى ئۇنۇتقان ھالدا،- ئىشلار سىزنىڭ دېگىنىڭىزدەك بولۇپ چىقتى، ئېيتىڭا ئەمدى مەن سىزگە نېمە قىلىپ بېرىمەن پاشاخان؟

پېرىزدىنىتنىڭ مۇشۇ تاپتا كۆڭلى ناھايىتى خۇشال ئىدى. چۈنكى ئۇ ئۆزىنىڭ يېقىن دوستىدىن شۇنداقلا بۇ يېقىن دوستىنىڭ دادىسى بولغان كالدىيا دوكتوردىنمۇ ئايرىلىپ قالغۇسى يوق ئىدى. شۇڭا پاشاخان پۇرسەتنىڭ يىتىپ كەلگەنلىكىنى بىلىپ گەپنى ئەگىتمەي ئۇدۇللا ئېيتىۋەردى :

- قەدىرلىك پېرىزدىنىت ئەپەندى، ئاللاھ خالىسا مىنىڭ ۋەتىنىمنى رۇسلارنىڭ تۆمۈر تاپىنى ئاستىدىن تارتىپ چىقىرىۋېلىڭ!

پېرىزدىنىتنىڭ خۇشال كۈلكىسى يۇقۇلۇپ چىرايىنى بىر غەم باسقاندەك بولدى، بىر دەمدىن كېيىن چىرايىغا ئاۋالقىدەك خۇشاللىق يۈگۈرتۈپ پاشاخانغا تىكىلىپ قارىدى.

- بولىدۇ بالام،- دېدى پېرىزدىنىت ئۇنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ تۇرۇپ، - مەن بار كۈچۈم بىلەن تىرىشىمەن، بۇ ئىشقا بىر ئاز ۋاقىت كىتىدۇ، مەن تەلۋىڭىزنى ھەممە كۈن تەرتىپىنىڭ ئەڭ ئالدىغا قويىمەن! بۇ مىنىڭ سىزگە قىلغان رەھمىتىم بولۇپ قالسۇن!

- رەھمەت پېرىزدىنىت ئەپەندى! ئۇلۇغ ئاللاھىمدىن سىزگە ئۆمۈرلۈك بەخت-سائادەت تىلەيمەن!، - دېدى پاشاخان ئالقىنى بىلەن تاراملاپ تۆكۈلگەن كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ،- تۈركمەنىستان سىزنى مەڭگۈ ئۇنۇتمايدۇ!

- پاشاخان،- پېرىزدىنىت بېشىنى لىڭشىتىپ تۇرۇپ ئېيتتى،-سىزنىڭ بۇندىن كېيىنكى ھاياتى بەختەرلىكىڭىز دۆلىتىمىز تەرىپىدىن قوغدىلىدۇ، سىزنى پات ئارىدا ۋەتىنىڭىزگە قايتۇرىمەن، بېرىپ دوستىڭىز تىللاخان بىلەن بەرناخاننى ئىزدەپ تېپىڭ، ھەرقانداق تەلىپىڭىز بولسا موسكىۋادىكى ئەلچىخانىمىزغا كىرىپ ئەھۋالنى ئېيتىڭ، مەن ھەرقانداق ۋاقىتتا سىزنى قوبۇل قىلىمەن! پۈتۈن رەسمىيەتلىرىڭىزنى ئۆزەم بىر قوللۇق بىجىرىپ بېرىمەن، ھەرقانداق ۋاقىتتا ئامرىكىغا بىمالال كىرىپ چىقالايسىز شۇنداقلا سىز تاپشۇرغان ماتىرىياللارنى ئەتىلا پۈتۈن دۇنياغا جاكارلىۋاتىمىز، شۇنىڭ بىلەن ك گ ب مۇ سىزنى ئىزدەشتىن توختايدۇ، ۋەتىنىڭىزگە قايتىپ بېرىپ ئىشلىرىڭىزنى داۋاملاشتۇرۇڭ، ۋەتىنىڭلارنى مۇستەقىل قىلىشتا ئەڭ مۇھىمى تۈركمەنلەرنىڭ ئۆز ئىچىدىن بىزگە ماسلىشىپ ھەرىكەت قىلىشى ، بىزنىڭ خوشخەۋىرىمىزنى كۈتۈڭ پاشاخان!

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ۋەتەن ئىشقىدا يۈرىگى سۇ بولۇپ كەتكەن پاشاخاننىڭ كۆزلىرىدىن خۇشاللىق ياشلىرى ئېتىلىپ چىقىشقا باشلىدى، ئۇ پېرىزدىنىتنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ ئىسەنكىرەپ يىغلاپ كەتتى، پېرىزدىنىتمۇ تۈركمەنىستاننىڭ بۇ قانۇنلۇق پادىشاھىنى باغرىغا مەھكەم بېسىپ كۆزىگە ياش ئالدى...

شۇنداق، ئامېرىكا پىرېزىدېنتىدەك بۇنداق ئۇلۇغ ئەرباب ئۆزىنىڭ ۋەتىنى ئۈچۈن ياش تۆكەلىگەن، ئۆزىنىڭ خەلقى ئۈچۈن بارلىقىدىن كېچەلىگەن بۇنداق ئەركەكلەرنى ئۆز ئوغلىدىنمۇ ئۈتە ئەتىۋارلىيالايتتى، قەدىرلەيتتى. ئەي كەرەملىك شاھ ! تاجىڭ بېشىڭدا بار ۋاقىتتا يېتىم-مىسكىنلەرگە، ئىگە چاقىسىزلارغا ئېھسان قىلغىن! مەيلى ئۇ قايسى مىللەت، قايسى ئىرىق، قايسى دىنىدا بولمىسۇن ئۇنىڭ ياراتقۇچىسى بىلەن سېنىڭ ياراتقۇچىڭ پەقەت ۋە پەقەت بىر، ئالتۇن كۇرسىلاردا جاھانغا پاتمىغان نى-نى شاھلارنىڭ ئۆز خەلقىگە قىلغان زۇلۇملىرى سەۋەبلىك بىر قەدەم ئېلىشقىمۇ قۇربى يەتمەيدىغان قۇرسىقى ئاچ ئاجىز گادايلار تەرىپىدىن قۇلاقلىرى سۇزۇلۇپ چالما-كېسەك بولۇپ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئۇنتۇمىغىن ! ئادالەت ئۈچۈن، ھەققانىيەت ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ خۇداسىدىن باشقا ھېچنىمىسى يوق ئېزىلگەن بىچارىلەرنىڭ ئاھۇ-زارى ئۈچۈن شەمشىرىڭنى ئېگىز كۆتۈرگىن ! دەھشەتلىك زىندانلار ئالدىدا ئۆز ئوغۇل - قىزلىرىنىڭ قىزىتىلغان تۆمۈرلەر ئازابىدىن چىقىراپ قىلغان يىغا-نالىسىدىن يۈرۈگىنى مۇجۇپ يىغلاپ ئولتۇرغان بىچارە ئانىلارنىڭ شىكەستىلەنگەن يۈرىگى ئۈچۈن، جەينامازلاردا ئولتۇرۇپ قىيىن-قىستاق، تاياق -توقماق ئاستىدىكى كۆز قارىچۇقلىرى ئۈچۈن ياش تۆككەن دەرمانسىز ئاتىلارنىڭ دۇئاسى ئۈچۈن ئادالەت قىلىچىڭنى غىلىپىڭدىن سۇغارغىن ! شۇندىلا سەن بۇ دۇنيادا مەڭگۇ ياد ئېتىلىسەن، مەڭگۇ قەدىرلىنىسەن ئەي ئامىتى ئوڭدىن كەلگەن ئۇلۇغ ئىنسان!

* * * * *

ۋاشىنگتوننىڭ كىنىدى ئايدۇرۇمىغا پاشاخان مەخسۇس ماشىنا بىلەن ئېلىپ كېلىنىۋاتاتتى، ئۇ ھەشەمەتلىك ماشىنىنىڭ كەينىدە ئولتۇرۇپ قۇلىدىكى ئامېرىكا پۇقرالىق سالاھىيەتنامىسىغا ئۆزۈندىن-ئۆزۈن قاراپ كەتتى، ئاندىن پاسپورت-ۋىزىلىرىغا سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدى. يېنىدا ئولتۇرغان تۆرمە باشلىقى مارشال ھايكىر پاشاخاننىڭ ھەركەتلىرىگە زەن سالغاچ ئۇنىڭدىن بىر گەپنى سورىدى:
- پاشاخان، مۇئاۋىن تۆرمە باشلىقى كاپىتان جونسۇن سىزگە سالام ئېيتتى، ئۇنىڭ سىزدىن سورايدىغان بىر ئىشى بار ئىكەن، بىلمىدىم ئېيتسام بۇلارمۇ؟
- قۇلىقىم سىزدە ھۆرمەتلىك مارشال،- دېدى پاشاخان كىنىشكىلەرنى مەيدە يانچۇقىغا سالغاچ ئۇنىڭغا قاراپ.
- ئۇنىڭ بىر ئىشنى بىلگۈسى بار ئىكەن،- دەپ كۈلۈپ كەتتى مارشال يول بۇيىدىكى ئېگىز بىنالارغا سەپ سالغاچ،- تۆرمىدە بىز سىزنىڭ سالامەتلىكىڭىزنى ھەر قېتىم تەكشۈرتكەندە مېڭە قانتومۇرىڭىزدا ناھايىتى كىچىك ئۆسمە كۆرۈنەتتى، لېكىن قانداق بولۇپ ھازىرغا كەلگەندە يوقاپ كەتتى؟
پاشاخان ئەسلىدە چىن ماچىندىكى سىرلىق كىتاپتىن ئابدىمىلىك زەھىرىنىڭ ئىشنى بىلىش بىلەن بىرگە يەنە بىر خىل ئۇسۇملۈك ئۇرۇغىنىڭ مېڭە قانتومۇرىدا ۋاقىتلىق قانتومۇر كۆپۈشۈشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغانلىقىنىمۇ بىلىۋالغان ئىدى، ئۇ ئىراندىكى چېغىدا بۇ خىل ئۇسۇملۈك ئۇرۇقىنى قولغا چۈشۈرۈپ ئۆزىگە سىناپ بېقىپ مۇۋەپپەقىيەت قازانغاندىن كېيىن ئامېرىكىدىكى كىراۋىن ھەربىي تۆرمىسىگە قامىلىشتىن بۇرۇن بۇ خىل زەھەرلىك ئۇسۇملۈك ئۇرۇقىنى يۇمشاق كاۋچۇك پىلاستىر بىلەن ئوراپ شۇ پېتى يۇتىۋالغان ئىدى. كېيىن تۆرمىدە ئۇنى ياخشى يۇشۇرۇپ ساقلاپ ھەر قېتىم پەسىللىك ياكى يىللىق سالامەتلىك تەكشۈرتكەندە ئۇ بۇ خىل ئۇسۇملۈك ئۇرۇقىنى يەۋالاتتى، ئۇرۇقنىڭ بۇ خىل تەسىرى ئىككى-ئۈچ كۈندە يېنىپ كىتەتتى.
تۆرمە باشلىقىنىڭ بۇ سوئالىغا پاشاخان ئەينەن جاۋاب بەردى، لېكىن ئۇ خىل زەھەرلىك ئۆسۈملۈكنىڭ ئىسمىنى ئېنىق ئېيتىپ بەرمىدى.
مارشالمۇ ئالى جانابلار بىلەن سۆھبەتلىشىپ كۆنۈپ كەتكەچكە بۇ توغرىلىق پاشاخاندىن بەك ئىنچىكىلەپ گەپ سۈرالمىدى. ماشىنا ئايدۇرۇمغا يېتىپ كەلدى، بىر قاتار رەسمىيەتلەر بېجىرىلگەندىن كېيىن پاشاخان ئايرۇپىلانغا چىقىش ئالدىدا مارشال بىلەن قۇچاقلىشىپ خوشلاشتى، شۇ چاغدا مارشال يەنە بىر ئىشنىڭ ئۇنتۇلۇپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىپ پاشاخاندىن چاقچاق ئارىلاش سورىدى:
- دوستۇم، ماڭا ئەمدى بىر ئىشنى دەپ بېرىڭ بولمىسا يەنە مېنىڭ ئۇيقۇمنى قاچۇرىسىز؟
- قايسى ئىشنى دەيسىز تۆرمە باشلىقى؟، -دەپ كۈلۈپ سورىدى پاشاخان.
- سىز ھېلىقى كۈنى ئاخشىمى سۇراق قىلىنغان ۋاقتىڭىزدا كۆرۈنمەس ئەينەك تامنىڭ ئارقىسىدىكى ئادەملىرىمىزنىڭ جەمئىي تۆت نەپەر ئىكەنلىكىنى قانداق بىلگەن ئىدىڭىز؟
پاشاخان بۇ سوئالدىن كۈلۈپ كەتتى:
- ئۇ بىر پەرەز خالاس، سىزمۇ بىلىسىز مەن ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان ئادەم، قارىسام چۈشلىرىم شۇنداق ياخشى، ئاللاھ ماڭا خۇددى ياخشىلىق ئىلتىپات قىلىۋاتقاندەك، بىزنىڭ ياراتقۇچىمىزمۇ پەقەت بىر ئاللاھ دىنىمىزنىڭ ئىبادەت ئەھكاملىرىدىمۇ تاق سان ئاساس قىلىنىدۇ، شۇڭا مەن ئۇ كۈنى سوراقخانىدىكى ئادەملەرنىڭ سانى تاق بولۇشى مۇمكىن دەپ ئويلىدىم، شۇنىڭ بىلەن ئۇ تۆت ئادەمگە مېنى قاتقاندا ئاندىن بەش بولاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە مېنىڭ كىچىك چېغىمدىن باشلاپ قىلغان بەزى پەرەزلىرىم كۆپىنچە توغرا چىقىپ قالاتتى، ئانام بۇنى كۆرۈپ ھەمىشە «سەن ئاي بىلەن كۈن بىر يەرگە كەلگەندە تۇغۇلغان، بۇنداق كۈندە تۇغۇلغان كىشىلەرنىڭ ئوينىشىپ مۇنداقلا دەپ قويغان گېپىمۇ راستقا چىقىپ قالىدۇ، سەن بىر تۇغما بىشارەتچى بالام!» دەپ ئەركىلىتەتتى. ئۇكۈنى مەن ئېتىقاد قىلغان دىنىمغا ئادەتتىن تاشقىرى ئىشەنگەنلىكىمدىن مەن ئۇ ئۇلۇغ زاتقا تەۋەككۇل قىلىپ ئۇلارنىڭ تۆت

ئىكەنلىكىنى ئېيتقان.
- ئۇ زات كىم ئىدى؟
- ئەلۋەتتە سىز بىزنى ياراتقان بىر ئاللاھ!
مارشال بۇ جاۋابتىن رازى بولۇپ كۈلۈپ كەتتى، ئاندىن ئاخىرقى بىر سوئالنى سورىدى:
- قاتىلنى بىلەمسىز؟
بۇ سوئالغا پاششاخان ئېغىزاكى جاۋاب بەرمىدى، ئۇ مارشالغا ئاخىرقى قېتىم بېشىنى لىڭشىتىپ بىلىدىغانلىقىنى ئىشارەت قىلدىيۇ ئاندىن يەنە بېشىنى چايقاپ قويدى.
تۈرمە باشلىقى مارشال هايكىر پاششاخاننىڭ باش ئىشارىتىدىن ھەممىنى چۈشەندى، ئۇ ئالدىدىكى بۇ تۈركمەن يىگىتكە چەكسىز ئېپتىخارلىق نەزىرى بىلەن قاراپ ھەربىيچە سالام قىلىپ ئۇنىڭغا بولغان چەكسىز ھۆرمىتىنى بىلدۈردى. پاششاخانمۇ تۈركمەنچە ھەربىي سالام قىلىپ مارشال بىلەن ئاخىرقى قېتىم خوشلاشتى.

* * * * *

موسكۋادا ئۇنىڭ تەسۋىرى سۈرىتىدىن باشقا ھېچقانداق شەخسى ئۇچۇرى بولمىغانلىقى ئۈچۈن پاششاخان تۈركمەنىستان زېمىنىغا خاتىرجەم قەدەم باستى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئامېرىكا ھۆكۈمىتى پاششاخاننىڭ سالاھىيىتىنى «ئامېرىكا تۆمۈر-رودا سودىگىرى» قىلىپ ئۆزگەرتىشتىن باشقا ئامېرىكا جاسۇسلىرىنىڭ كۆز قارىچۇق رەڭگىنى ئۆزگەرتىشتىن ئىبارەت ئەڭ يېڭى ئۇسۇلنى ئۇنىڭغا ھەدىيە قىلغان ئىدى، ئۇ بۇرۇنقى ساقالسىز، قوي كۆزلۈك ھالىتىدىن سېرىق ساقال-چاچلىق ھەم كۆك كۆز ھالەتكە ئۆزگەرگەچكە ئۇنىڭدىن موسكۋا تەرەپ ھېچقانداق گۇمانلىنىشتا بولمىغان ئىدى.
ئۇ بۇ بىر قانچە يىل ئىچىدە ئاستانىنىڭ بۇرۇنقىدىن ئانچە ئۆزگەرمىگەنلىكىنى ھېس قىلدى، كوچا-كويلاردىكى بىنالاردا يوق دېيەرلىك ئۆزگۈرۈشتىن باشقا شەھەر ئىچىدىكى ئاۋات جايلارنىڭ بۇرۇنقىدەك قىززىپ كەتمىگەنلىكىنى ھېس قىلدى، ئەسلىدە ھېلىقى ئۇقۇغۇچىلار نامايىش ھەركىتىدىن كېيىن ھۆكۈمەت ئاستانىدىكى كۆچمەن تۈركمەنلەرنى يەنى ھەرقايسى ۋىلايەت-شەھەرلەردىن ئاستانىگە تۇرلۇك تىجارەت ئىشلىرى ياكى ئىشلەمچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىدىغان تۈركمەنلەرنى تۇرلۇك باھانىلەر بىلەن قولغا ئېلىپ قالغانلىرىنى ئۆز يۇرتىغا قوغلاشنى كۈچەيتكەن بولغاچقا شەھەردىكى تۈركمەنلەر نوپۇسى ھەسسىلەپ ئازىيىپ شەھەرنىڭ ئاۋاتلىقىمۇ بۇرۇنقىدىن خېلىلا چۆلدەرەپ قالغان ئىدى.
پاششاخان شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئۇدۇلىدىكى زاۋۇتنىڭ ئورنىنى رۇسلارنىڭ مېھمانخانا بىناسى ئىگىلىگەنلىكىنى كۆرۈپ مېيىقىدا كۈلۈپ قويدى. ئاندىن شۇ مېھمانخانىغا چۈشۈپ ئەتىسى ئەتىگەن ئانىسى ۋە مومىسىنىڭ قەبرىسىنى يوقلاپ بولغاندىن كېيىن ئۇكىسى تىللاخان بىلەن مەشۇقى بەرناخاننىڭ ئىزدىرىكىنى قىلىشقا باشلىدى، پاششاخان ھەپتىگىچە ئۇلار توغرىلىق ھېچقانداق يىپ ئۇچىغا ئېرىشەلمىدى.
پاششاخاننىڭ كۆڭلى بىئارام بولۇپ ئاخشىمى يۇشۇرۇنچە «قەلەندەرلەر كوچىسى» دىكى بۇرۇنقى كونا ئۆيىگە بېرىپ باقتى، بو ئۆي شۇ پېتى تۇرغان بولسىمۇ لېكىن ئۆي ئىچىدىكى سەرەمجانلاردىن ئەسەرمۇ قالمىغان ئىدى، ئىشىك-دەرىزىلەرنى توغ –توزان قاپلىغان بولۇپ بۇ نەچچە يىل ئىچىدە بۇ ئۆيگە ئادەمزات ئايىغىنى باسمىغاندەك قىلاتتى.
ئەتىسى پاششاخان ئاخىرقى ئۈمىدىنى ئۆزى تۇغۇلغان ھېلىقى تاغ تۈراغا باغلىدى، چۈنكى پاششاخان ئۇلاردىن ئايرىلىش ۋاقتىدا بەرناخانغا بۇ جاينىڭ يوشۇرۇنۇشقا ئەپلىك جاي ئىكەنلىكىنى نەچچە قېتىم تاپىلىغان ئىدى، شۇڭلاشقا پاششاخان تاغ-تۈراغا چىقىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلماقچى بولۇپ رەستىگە قاراپ ماڭدى...
تومۇز ئىسسىق بولغانلىقى ئۇ ئارغامچا بازىرىدىن قايتىۋېتىپ ئۆستەڭ بويىدىكى سۆگەتنىڭ سايىسىدا بىردەم ئارام ئالماقچى بولۇۋاتقاندا بىر توپ باللار ئۆستەڭگە سامدىشىپ ماڭدىغان كىچىك بىر ئېرىقنى بويلاپ ئالا-تۇپىلاڭ ۋاقىرىشىپ كېلىشتى، پاششاخان كۆڭلىدە كىچىك باللاردىن بىرەسى ئېرىققا چۈشۈپ كەتكەن بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ ئېرىق بويىغا بېرىپ قارىغان ئىدى، باللارنىڭ ئېرىق ئىچىدىكى بىر ساراڭغا چالما-كېسەك ئېتىپ «ئاكام كەلدى...ئاكام كەلدى...» دەپ ئويۇن قىلىشۋاتقانلىقىنى كۆردى، پاششاخاننىڭ چاچ-ساقاللىرى پاخپايغان، كىيىملىرى ھەددىدىن ئارتۇق يىرتىق، يۈزىنى پۈتۈنلەي قارا باسقان بۇ ساراڭغا ئىچى ئاغرىپ باللارغا ئاچچىقلىنىپ ئۇلارنى قوغلىۋەتتى، ساراڭ تىزىغا كېلىدىغان ئېقىن سۇنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ بايام باللار تاش ئېتىپ يېرىۋەتكەن جەينىكىدىكى قاننى ئالقىنى بىلەن سۈرتۈشكە باشلىدى...شۇ ئەسنادا باللار يەنە يۇگۈرۈپ كىلىشىپ «ئاكام كەلدى...ئاكام كەلدى....» دەپ يەنە ئۇ ساراڭنى جىلە قىلىشقا باشلىدى لېكىن بۇ قېتىم باللار پاششاخاننىڭ ئېرىق لىۋىدىن كەتمىگەنلىكىنى كۆرۈپ يەنە قېچىشىپ نېرىغا بېرىشىپ قاراپ تۇرۇشتى.
پاششاخان باللارغا ساراڭنى بوزەك قىلسا يامان بولىدىغانلىقى توغرىلىق تەربىيە قىلماقچى بولۇپ ئۇلارغا ئۇنلۇك گەپ قىلدى:
- ئۇكىلىرىم، بۇ ئادەمگە ئىچىڭلار ئاغرىسۇن، قاراڭلار ئۇنىڭ جەينىكىدىكى زىدىسىگە، ئۇنىڭمۇ سىلىدەك ساغلام بولغۇسى بار، ئەمدى ئۇنى بوزەك قىلماڭلار، ئاخىرەتتە يامان بولىدۇ!
- ياق ئۇ بىر ساراڭ!

- ئۇ بىر ئېرىق سارىڭى!
- ئۇنى بىز «ئاكام كەلدى» دەپ ئاتايمىز!
- ئۇ ئەتتىگەندىن كەچكىچە مەينەت كىيىمى بىلەن ئېرىقتىكى سۇدا يۈرۈپ «ئاكام كەلدى...ئاكام كەلدى...» دەپ ئادەمنى ھۇ قىلىدۇ، ئېقىن سۇنى بولغايدۇ!
باللار تۆشمۇ-تۆشتىن پاشاخانغا چۈرقىراشتى، پاشاخان يەنە زېرىكمەي باللارغا ساراڭنى بۇزەك قىلسا دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە يامان بۇلىدىغانلىقىنى چۈشەندۈردى. باللارغا پاشاخاننىڭ گېپى ياقمىدى بولغاي گەپ تۈگىمەستە ئۇلار سۇغا چۆمۈلگىلى كېتىپ قېلىشتى.
پاشاخان ئېرىق ئىچىدە گاھى «ئاكام كەلدى...ئاكام كەلدى...» دەپ بىرنىمىلەرنى دەۋاتقان گاھى «ھى...ھى...» دەپ ھجىيىپ تۇرغان بۇ ساراڭغا قاراپ ئۆزىنىڭ ئۆكسى تىللاخاننى ئېسىگە ئالدى.
«ئۇلۇغ ئالالھىم ئۇكام تىللاخاننىڭ ئېلىشىپ قېلىشىغىمۇ مەن سەۋەپچى بولغان، ئۇلارنىڭ دۈشمەن قولىغا چۈشۈپ قېلىشىغىمۇ مەن سەۋەپچى بولغان، گۇناھىمنى مەغپىرەت قىلغىن ! مەندىن ئېھسانىڭنى ئايىمىغىن ! ئۇلارنىڭ بار يېرىنى ماڭا بىلدۈرگىن! دۈشمەن قولىدا بولسا ياكى بىرە جايدا يۈرگەن بولسا ئۇلارنىڭ تۇرغان يېرىنى دىلىمغا سالغىن! مىنى ئەمدى قىينىمىغىن! مىنىڭ سىنىڭ ئىشىكىڭگە بېرىپ ئېسىلىپ يىغلاشتىن باشقا ئىلاجىم يوق! مەن بىر ئاجىز بەندىمەن!»
پاشاخان دىلىدا ئالالھتىن تىلىدى، ئۇ ساراڭنىڭ «ئاكام كەلدى...» دىگەن سۆزىدىن تەسىرلىنىپ «توۋۋا خۇدايىم مۇشۇ مىنىڭ ئۇكام تىللاخان بولۇپ قالغان بولسا، ئۇ مىنى كۆرۈپ ئاكام كەلدى دەپ ۋاقىرغان بولسا نىمە دىگەن ياخشى بولاتتى!» دەپ ئويلاپ كۆزىگە ئىسسىق ياش ئالدى.
پاشاخان ئايغىنى سېلىۋېتىپ شىمىنى تىزىغىچە تۈرۈپ ئېرىق ئىچىدە كولۇپ تۇرغان ساراڭنىڭ قېشىغا يىقىنلاپ باردى، ئاندىن ساراڭنىڭ بىچارە چىرايىغا سەپ سېلىپ قاربدى، پاشاخاننىڭ يۈرىگى قارتتىدە قىلىپ قالدى، چۈنكى كولۇپ تۇرغان بۇ «ئېرىق سارىڭى»نىڭ كۆزى ئۆكسى تىللاخاننىڭ كۆزىگە ئوخشاپ قېلىۋاتاتتى. پاشاخان دەررۇ ئالقىنى بىلەن ئېرىقتىكى سۇنى ئۇچۇملاپ ئېلىپ ساراڭنىڭ كىردىن قارىداپ كەتكەن يۈزىگە چېچىپ ئۇنىڭ يۈزىنى يۇيۇپ كۆرۈپ باقماقچى بولدى.
ساراڭمۇ ئەكسىچە كولۇپ ھجىيىپ پاشاخانغا قارىتىپ سۇ چېچىشقا باشلىدى، پاشاخاننىڭ ساراڭنىڭ يۈزىنى بەكمۇ كۆرگۈسى كېلىپ كەتكەن ئىدى، قىرىشقاندەك ساراڭ ئېرىققا ئېڭىشىپ توختىماي پاشاخانغا قارىتىپ سۇ چېچىپ چىرايىنى كۆرسەتمەيۋاتاتتى. ئاڭغىچە ساراڭنىڭ يۈزىدىكى كىر مەينەتلەر سۇنىڭ چاچرىشى بىلەن يۇيۇلۇپ ئۇنىڭ چىرايى بارا-بارا ئېنىق كۆرۈنۈشكە باشلىدى.
«ئاھ خۇدا ...ئۇكام تىللاخاننىڭ ئۆزىغۇ بۇ! » پاشاخاننىڭ كۆزىدىن ياش ئېتىلىپ چىقىپ ساراڭنىڭ قولىنى تۇتىۋالدى، ئاندىن ئۇنىڭ چىرايىغا تېخىمۇ ئىنچىكىلەپ زەن سېلىشقا باشلىدى...«شۇنداق بۇ دەل تىللاخان ئۇكامنىڭ ئۆزى، بىچارە جېنىم ئۇكام !» پاشاخان ساراڭنى باغرىغا بېسىپ ئۇنى چىڭ قۇچاقلاپ ئىسەنكىرەپ يىغلاپ كەتتى...
شۇنداق قىلىپ پاشاخان ياداپ بىر تىرە بىر ئۇستىخان بولۇپ كەتكەن ئۆكسى تىللاخاننى ساتىراشخانىغا يىتىلەپ ئاپىرىپ ئۇنىڭ ساقاللىرىنى قىرىپ چاچلىرىنى چىرايلىق قىلىپ ياساتقۇزدى، ئاندىن باشتىن ئاياغ كىيىملىرىنى يەڭگۈشلەپ ئەسلىدىكى چىرايلىق كېلىشكەن تىللاخانلىق ھالىتىگە يىقىنلاشتۇردى، لېكىن تىللاخان كۆرۈنۈشتە نورمالدەك كۆرۈنسىمۇ يەنىلا«ئاكام كەلدى...ھى...ھى...» دەپ ئاغزىنى چوڭ ئېچىپ كولۇپلا تۇراتتى.
پاشاخان ئۆكسىنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ نېرۋا كېسەللىكلەر بۆلۈمىگە كۆرسىتىپ باققان بولسىمۇ دوختۇرلار ئۇنىڭ كېسىلىنى داۋالاپ ساقايتقىلى بولمايدىغانلىقىنى، بەلكىم كونلەرنىڭ بىرىدە ئۆزلىگىدىن ئوڭشىلىپ قېلىش ئېھتىماللىقىنىڭمۇ بارلىقىنى ئېيتىپ ئۇلارنى قۇرۇق يولغا سالدى.
پاشاخان ئۆكسى بىلەن ياتاقتا بىر قانچە كۈن بىللە تۇرغاندىن كېيىن بەرناخاننىڭ ئىزدىرىكىنى قىلىش ئۈچۈن ئۆزى يالغۇز تاغ تۈرىغا چىقىپ قاراپ باقماقچى بولدى، چۈنكى ئۇ بەرناخاننىڭ دۈشمەنلەرنىڭ قولىدىن ك گ ب نىڭ چاڭگىلىغا ئۆتۈپ بولغىچە ئۇنىڭ ئالالقاچان قېچىپ كېتىدىغانلىقىغا چىن پۈتكەن ئىدى. مېڭىش ئالدىدا ئۇ تىللاخاننى قەلەندەرلەر كوچىسىدىكى كونا ئۆيدە قالدۇرۇپ بىرەسىنى ئۇنىڭغا قاراتقۇزۇپ قويماقچى بولدى، شۇنىڭ بىلەن پاشاخان بىر -ئىككى ھەپتە ئۆيان-بۇيان چىپىپ يۈرۈپ قەلەندەرلەر كوچىسىدىكى كونا ئۆيىنى بۇرۇنقى ھالىتىگە ئوخشاش قىلىپ سەرەمجانلاشتۇردى پاشاخان بۇنداق قىلىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ قەلبىدىكى شەھىد بولۇپ كەتكەن يىگىتلىرىنىڭ سېغىنىش ئوتىنى باسماقچى بولۇۋاتاتتى.
شۇنداق قىلىپ پاشاخانلارنىڭ بۇرۇنقى ئائىلىسى پۈتۈنلەي ئەسلىگە كەلدى، شۇ چاغدىكىگە ئوخشايدىغان زىلچا گىلەم، شۇ چاغدىكىگە ئوخشايدىغان يەتتە كىشىلىك يوتقان -كۆرپە، شۇ چاغدىكىگە ئوخشايدىغان ئۆي سەرەمجانلار پاشاخاننى نەچچە يىلنىڭ ئالدىغا باشلاپ بارغاندەك بولۇۋاتاتتى، ھەتتا ھويلىغا قۇيۇلغان شۇتىدىن باشلاپ ئۆز ئورنىغا سېلىنغان تونۇر، ئۆگزىدىكى كەپتەرخانىغىچە ھەممىسى ئۈچ يىلنىڭ ئالدىدىكىگە ئۆز ئەينى ئوخشىتىپ ياسالدى.
پاشاخان كونا ئۆيىگە قانماي قارايتتى، ھېلى بۇ ئۆيگە ھېلى ئۇ ئۆيگە كىرىپ باقاتتى، مېھمانخانىدىكى بەش كىشىلىك يوتقان كۆرپىگە قاراپ يىگىتلەرنى يادىغا ئېلىپ توختىماي كۆزىگە ياش ئالاتتى...
شۇنداقتىمۇ پاشاخان بەرناخاننىڭ ئىزدىرىكىنى قىلىش ئۈچۈن قەتئىي نىيەتكە كىلىپ ئۆكسى تىللاخاننى بۇ ئۆيگە باشلاپ ئەكەلدى،

ئۆيگە قارايدىغان ئادەمنى ئۆقۇشۇپ ئۆنىڭغا ناھايىتى يۇقىرى ھەق بىرىپ ئۆكسى تىللاخاننى ئۆنىڭغا تاپشۇردى ھەم شۇ كۈنىلا تاغ-تۇراغا چىقىدىغانغا ياخشى بىر ئۆلاغ تېپىش ئۆچۈن شەھەرگە يېقىن بولغان بىر تاغلىق سەھراغا ئات ئىزدەپ چىقىپ كەتتى.

قاتتىق يامغۇر ياغقانلىق سەۋەبىدىن تاغلىق سەھرا يۇلىدا ئاخشىمى يول مېڭىش خەتەرلىك ئىدى، شۇ سەۋەپتىن پاشاخان ئۇ يەردە بىر كۈن قۇنۇپ قېلىشقا مەجبۇرى بولۇپ قالدى، قايتىشقا ئىنتىزار بولغان پاشاخان ئەتىسى سەھەردىلا سېتىۋالغان نەسىللىك ئېتىنى يورغىلاتقىنىچە يامغۇرغا قارىماستىن شەھەرگە يول ئالدى.

پاشاخان چىڭقى چۈشتىن ئاشقاندا قەلەندەرلەر كوچىسىدىكى ئۆيىگە يېتىپ كەلدى، ئۇ ئۆيىنىڭ ئالدىغا كېلىپ يورغا ئاتنى ھويلا ئىشىكى ئالدىدىكى كونا سۆگەتكە باغلاپ قۇيۇپ يېرىم يېپىلغان ئىشىك قانىتىنى ئاچقىنىچە ئۆكسى تىللاخاننى كۆرۈشكە ئالدىرىدى چۈنكى ئۇ كېچىچە تىللاخاننى چۈشەپ ياتالمىغان ئىدى.

پاشاخان ھوجرىسىغا كىرىپ تىللاخاننىڭ يوقلىقىنى كۆرۈپ دەرھال مېھمانخانىغا چىقتى، تىللاخان ئۆيەردىمۇ كۆرۈنمەيتتى، ئاندىن ئاشخانا ئۆيگە قاراپ ماڭدى، ئاشخانىدا نەچچە يىلنىڭ ئالدىدىكىگە ئوخشاش بىر قازان گۆش پۇرۇقشۇپ قايناپ تۇراتتى.

پاشاخان ئۆيگە قارايدىغان ئادەمنىڭمۇ يوقلىقىنى بىلىپ بەلكىم ئۇلار سىرتقا چىكەتكەن بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ ھويلا ئالدىدىكى كوچىغا چىقىپ قاراپ باقتى.

« ياق، ئۇلار سىرتقا چىقسا ئىشىكنى بۇنداق ئۇچۇق قويماس ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن ئۇلارنىڭ سىرتقا چىقماسلىقىنى ناھايىتى بەك جېكىلىگەن تۇرسام، توختا... ئۆي ئىچى، ھويلا- ئارام ھازىرلا تازىلانغاندەك تۇرىدۇ، قازاندىكى شورپىغا سالىدىغان دورا-دەرمەكنى تىللاخاندىن باشقا ئۆيگە قارايدىغان كىشىمۇ بىلىدىغان بولمىغىيتتى!» پاشاخان بۇلارنى ئويلاۋېتىپ يۈرىكى قارتتىدە قىلدى، شۇ چاغدا پاشاخاننىڭ دەرھال ئۆگزىدىكى كەپتەرخانىغا قاراپ باققۇسى كەلدى، چۈنكى تىللاخان بالىلىق چاغلىرىدا ئاكىسىغا قېيدىۋالغاندا كەپتەرخانىنىڭ ئالدىدىكى كونا كارۋاتتا كەيىنى قىلغىنىچە يەرگە قاراپ ئولتۇرۇۋالاتتى.

پاشاخاننىڭ يادىدا بۇنىڭدىن نەچچە يىل ئالدىدىكى ئۆزىنىڭ جۇڭگودىن قايتىپ كەلگەندە ئۆكسى تىللاخاننىڭ قېيدىۋالغانلىق ھالىتى شۇ پېتى ساقلىنىغلىق ئىدى. شۇ چاغدىكى تىللاخان بىلەن دېيىشكەن گەپ-سۆزلەرمۇ ئۇنىڭ قۇلىقىنىڭ تۈۋىدە ياڭراپ تۇراتتى.

پاشاخان چەكسىز ھاياجانلىنىش ئىچىدە شۇتىنىڭ بالدىقىغا پۇتىنى ئالدى، پاشاخانغا ھازىرنىڭ ئۆزىدە ئۆگزە شۇنداق ئېگىز، شۇتىنىڭ بالدىقى تۈگىمەس بىلىنىۋاتاتتى...

پاشاخان ئۆگزىگە چىقىپ كۆز ئالدىدىكى مەنزىرىگە ئىشىنەلمەي قالدى، دىگەندەك تىللاخان كەپتەرخانا ئالدىدىكى ئاپتاپ ئىسسىنىدىغان كونا كارۋاتتا كەيىنى قىلىپ بېشىنى يەرگە ساڭگىلىتىپ ئولتۇراتتى...

پاشاخان ئىختىيارسىز كۆزىگە مۆلدە ياش ئېلىپ شۇ ۋاقتىتىكى ئېيتقان سۆزلىرىنى قايتا تەكرارلاپ سالدى:

- تىللاخان ئۆكام ! مەن كەلدىم! - دېدى پاشاخان كۆزىدىن تاراملاپ ئاققان ياشنى سۈرتۈپ تۇرۇپ.

ئاڭغىچە تىللاخاننىڭ كۆزىدىن ئاققان سىغىنىش يېشى ئۇنىڭ پاكىزە قىرىلغان ساقلىدىن سىرغىپ ئۆتۈپ كىيىملىرىنى ھۆل قىلىۋەتكەن ئىدى، شۇنداقتىمۇ تىللاخان قىمىرلىماستىن ئولتۇراتتى.

پاشاخان يۈگۈرۈپ كېلىپ ئۆكىسىنىڭ كەينىدىن قۇچاقلىدى، ئۇنىڭ كۆزىدىن ئاققان ياش ئۆكىسىنىڭ مۈرىسىگە يامغۇر كەبى تامچىلايتتى.

- ئۆكام مىنى كەچۈرگىن! - دېدى پاشاخان پەس ئاۋازدا ئىنىكىنى ئۆكىسىنىڭ دۈمبىسىگە يېقىپ تۇرۇپ.

- ئاكا بۇ سەنمۇ؟ - دېدى تىللاخان كۆزلىرىدىن ئاققان ياشنى يېڭى بىلەن سۈرتكەچ ئاكىسىنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، - بۇ چۈشۈم ئەمەستۇ ئاكا؟

- ياق ئۆكام، بۇ چۈشۈڭ ئەمەس! ماڭا قارىغىنا تىللاخان!

- ساڭا قاراشتىن قورقىمەن ئاكا، مىدىرلىساملا چۈشۈمدىن ئويغۇنۇپ كېتىدىغاندەك! سەن راست قايتىپ كەلدىڭمۇ ئاكا؟!

- شۇنداق ئۆكام، ئەمدى ھېچيەرگە بارمايمەن، ماڭا قارىغىن چىرايىڭنى بىر كۆرەي!، - دېدى پاشاخان كۆزلىرىدىن ئاققان ياشنى سۈرتۈپ تۇرۇپ.

- ئەمسە ماڭا ۋەدە بەرگىن!

- ماقۇل ئۆكام، ساڭا ۋەدە بېرەي!

تىللاخان ئۆرۈلۈپ ئاكىسىنى قۇچاقلاپ يىغلاپ كەتتى.

- بۇ كۈنلەرمۇ كىلىدىكەن ئاكا ! ئەمدى بىزنى تاشلاپ كەتمىگىن...

- بولىدۇ ئۆكام، ئەمدى نەگە بارسام سىنى بىللە ئېلىپ ماڭىمەن.

پاشاخان ئۆكىسىنى بەكلا سېغىنغان ئىدى، ئۇلار ئۆگزىدە ئۇزۇنغىچە قۇچاقلىشىپ كۆز يېشى قىلىشتى.

پاشاخان ئۆكىسىنىڭ پۈتۈنلەي ئەسلى ھالىتىگە كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ يۈرىكى يېرىلغۇدەك خۇشال بولۇپ كەتتى، ئۇلار ئۆگزىدە ئۇزۇنغىچە قۇچاقلىشىپ كۆز يېشى قىلىشتى.

مانا بۇ ئۇلۇغ ئالاھنىڭ «ئاللاھ يۇلىدا ئاكا-ئۇكا بولۇشقانلار»غا بەرگەن يەنە بىر قىممەتلىك كاتتا سوۋغىتى ھەم بۇ خىل مېھرلىك

كۆرۈشۈشنىڭ كىشى ھەيران قالغۇدەك دەرىجىدە قايتا تەكرارلىنىشى ئىدى.
ئاخشىمى ئۇلار ئۆزئۆزىگىچە ئۇخلىماي چەكسىز خۇشاللىق ئىچىدىكى بۇ ھاياجانلىق مىنۇتلاردا ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلىشىپ پاراڭلىشىپ ياتتى، پاششاخانمۇ بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى يىپىدىن-يىڭنىسىغىچە ئېيتىپ بەردى.

- شۇ قېتىم تاپانچامدىن قانداق بولۇپ ئوق چىكەتكەنلىكىنى بىلمەيمەن،- دېدى تىللاخان ئېغىر ئۇھ تارتىپ- قارىسام ئېغىزىڭدىن توختىماي قان چىقىۋاتىدۇ، بۇ ھالىڭنى كۆرۈپ باشتا سىنى ئۆلۈپ كېتىدىغان بولدى دەپ ئويلاپ ئۆزەمنى ئېتىۋېلىشنى ئويلىدىم، مەن ئۇ ئىشلارغا زادى بەرداشلىق بېرەلمىدىم، كېيىن نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلمەيمەن، كېچچە پەقەت چۈشۈمدە مۇشۇ ئۆيىنى كۆرۈپ سىنى ئۆيمۇ-ئۆي ئىزدەپ چىقتىم ئەتتىگەن ئويغانسام مۇشۇ ئۆيدە تۇرۇپتىمەن، لېكىن ئىشلار بىر خىل نورمال ئەمەستەك، دەرھال ئۆيدىكى ناتونۇش كىشىدىن بۇ قايسى چاغ دەپ سورىسام ئۇ باشقىچە گەپ قىلىپ يۈرۈيدۇ، شۇنىڭ بىلەن سىرتقا چىقىپ باشقىلاردىن ئۇقۇشۇپ نەچچە يىلنىڭ بىر مىنۇتتەك ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدىم، بۇ جەرياندىكى ئىشلاردىن بىرىمۇ ئېسىمدە يوق ئاكا!

- شۇنداق، سەن خاتىرەڭنى يوقاتتىڭ ، بۇ جەرياندىكى ئىشلارنى ئېسىڭگە ئالالمايسەن، ئېسىڭگە ئېلىشىڭنى مەنمۇ خالىمايمەن ئۇكام، ئەمدى بىز ۋاقىتنى چىڭ تۇتايلى، بۇ يەردە ئۇزۇن تۇرۇش بىزگە خەتەر ئېلىپ كېلىدۇ، ئۇلار گەرچە مىنى تونيالمىغان بىلەن سىنى ھەرۋاقىت تونۇۋېلىشى مۇمكىن، شۇڭا ئەتىلا ئىككىمىز ئىككى يولغا ماڭايلى، ھېلىقى بورھانبەگنىڭ يۇرتىدىكى مازارلىقتا كۆمۈلگەن ئۈچ ساندۇق ئالتۇن ئېسىڭدە بارمۇ؟

- ھەئە ئېسىمدە بار، تۇغ قادالغان قەبرە ئاستىدىغۇ؟

- توغرا دېدىڭ، سالاسۇنغا«ئەلى شەيخ» دەپ ئۇيۇلغان، ئەمدى ئۇنى ئىشلىتىدىغان ۋاقتىمۇ كىلىپ قالدى، ئارىدىن ئۇزۇن يىل ئۆتۈپ كەتتى، شۇڭا سەن بېرىپ ئۇنىڭ بار-يوقلىقىنى ئۇققىن، مەن ئەتىلا تاغ تەرەپكە چىقىپ باقاي، بەرناخان ماڭا شۇ يەردە باردەكلا بىلىنىدۇ ئۇكام!

- كۆڭلۈڭ بۇنى تۇيغان بولسا دەرھال يولغا چىققىن ئاكا، ئويلاپ باقسام بەرناخاننىڭ بىزگە قىلغان ياخشىلىقى ئاز ئەمەسكەن، سىنىڭ تۇيغۇڭ ئەزەلدىن خاتا چىققان ئەمەس، مېنىڭچە بەرناخان چوقۇم ھايات، ئۇ سىنى شۇ يەردە ساقلىۋاتىدۇ ئاكا!

شۇنداق قىلىپ ئۇلار يېرىم كېچىدىن ئاشقاندا ئاندىن پاراڭلىشىشتىن توختاپ ئۇخلاپ قېلىشتى.

* * * * *

بەرناخان بۈگۈن ئاخشام تاغ-تۈزلەردىكى بۇ كونا تۇرالغۇسىدا ئۇيان ئۆرۈلۈپ –بۇيان ئۆرۈلۈپ تۈزۈك ئۇخلىيالمىدى، پاششاخان گەرچە بۇ زېمىندىن كەتكىنىگە بىر قانچە يىلدىن ئاشقان بولسىمۇ لېكىن بەرناخانغا پاششاخان ھازىرلا كېلىدىغاندەك بىلىنىپ قېلىۋاتاتتى، ئۇنىڭ يۈرىكى سېلىپ بارغانسېرى ئۇيقۇسى قېچىشقا باشلىدى، ئۇ ياستۇق ئاستىدىكى پوسفورلۇق يانچۇق سائىتىگە قاراپ سائەتنىڭ ئۈچتىن ئاشقانلىقىنى بىلىپ ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ ئەينەكلىك ئاسما چىراقنى ياقتى، ئاندىن كۆڭلىدىكى تۇيغۇسىغا ئاساسەن چىراقنى كۆتۈرگىنىچە پۈتنىڭ ئۇچىدا يېنىك دەسسەپ سىرتقا چىقتى.

«كېچىدىكى غۇي-غۇي تاغ شامىلى بەرناخاننىڭ يىپىنچىسىنى سىلكىپ بوش چىگىلگەن ياغلىقىدىن چىقىپ قالغان سۇمبۇل چاچلىرىنى ھەريانغا پۇلاڭلىتاتتى. ھۇشيار ياتقان ئالا بويناق ئىت ئۇنى كۆرۈپ قۇيرىقىنى شىپاڭلاتقىنىچە ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى، بەرناخان ئالا بويناق بىلەن بىرگە ئۆينىڭ ئالدىدىكى قويۇق ئوت باسقان دۆڭلۈككە چىقىپ پاششاخاننىڭ كېلىدىغان يولىغا قاراپ تۇردى، ئاسماندىكى تولۇن ئايمۇ خۇددى بەرناخاننىڭ كۆڭلىنى چۈشەنگەندەك پۈتۈن ئەتراپنى كۈندۈزدەك يورۇتۇپ تۇراتتى.

بەرناخان يورۇق ئايدىڭغا قارىماستىن چىراقنىڭ پىلىكىنى تېخىمۇ چىقىرىپ ئۇنى بىر قولىدا كۆتۈرگىنىچە دۆڭ ئۈستىدە ئۇزۇندىن ئۇزۇن ئۆرە تۇردى، بەرناخاننىڭ چىراغ كۆتۈرۈۋالغان بىلىكىدىكى ئىز قوغلىغۇچنى ئۈچ يىلنىڭ ئالدىدا ئوپراتسىيە قىلىپ ئېلىۋەتكەنلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭ بۇ بىلىكى ئاسانلا تالىدىغان بولۇپ قالغان ئىدى، ئۇ چىراقنى يېنىدىكى چوڭ قۇرام تاشنىڭ ئۈستىگە مۇقىمداپ قويۇپ ئۆزى ياندىكى كىچىك قۇرام تاشقا كىلىپ ئولتۇردى، ئالا بويناقمۇ بەرناخان بىلەن تەڭ قۇيرىقىنى شىپاڭلىتىپ ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى، بەرناخان ئۇنىڭ بۇ خىل ئوماق ھەركىتىدىن زوقلىنىپ ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ ئۇنى ئەركىلەتتى. تۇيۇقسىز ئالا بويناق ئالدى تەرەپكە بېشىنى سوزۇپ بىر ئىككىنى قاۋاپ قويدى-دە ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كەتتى، بەرناخان ئالا بويناقنىڭ بۇنداق يۈگۈرۈپ كىتىشىدىن پاششاخاننى قايتىپ كەلدىمىكىن دەپ ئويلاپ قالدى، چۈنكى ئۇنىڭ نەچچە يىلدىن بىرى پاششاخانغا ساقلاۋاتقان يۈرىكى ئىككى ھەپتىدىن بۇيان مۇشۇنداق رىتىمسىز سوقۇۋاتاتتى، ئۇ خۇشاللىقىدىن قۇرام تاش ئۈستىدىكى چىراقنى قولىغا ئېلىپ ئېگىز كۆتۈرۈپ ئىككى يانغا يېنىك پۇلاڭلاتتى.

پاششاخان يىراقتىكى تۆپىلىكتە بەرناخاننىڭ ئۆزىگە ساقلاپ چىراغ كۆتۈرۈپ تۇرغانلىقىنى جەزملەشتۈرۈپ ئېتىغا قامچا سالدى، ئالغىچە ئالا بويناق قۇيرىقىنى شىپاڭشىتىپ ئۇنىڭ ئالدىغا كىلىپ بولدى،«ئاللاھنىڭ قۇدرىتى ھەقىقەتەن چەكسىز ئىدى، ئادەم تۇتمىغاننى ئىت تونۇيدۇ ئەمەسمۇ؟!» پاششاخان ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ ئالا بويناقنى قۇچىقىغا ئېلىپ ئۇنى ئەركىلەتتى. ئۇز ۋاقىتدىكى ئىنىك ئانا سېتىۋەتكەن قارا بويناقنىڭ نەسلىدىن بولغان بۇ ئالا بويناق گەرچە پاششاخاننى تۇنجى قېتىم كۆرگەن بولسىمۇ لېكىن ئۇنىڭغا قۇيرىقىنى شىپاڭشىتىپ يېقىنچىلىق قىلىپ ئەركىلىۋاتاتتى، پاششاخان يەنە ئېتىغا مىنىپ سۈرئەتنى تىزلەتتى.

ساقلى پاكىزە قىرىلغان ئەسلى ھالەتتىكى پاششاخان كۆرۈشمىگىلى نەچچە يىل بولغان مەشۇقى بەرناخاننى يىراقتىن كۆرۈپ ئاتتىن

سەكرىگەنچە ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈردى، ئاشىقىنىڭ دەردىدە تولا يىغلاپ كۆزىدىن ئايرىلاي دەپ قالغان بەرناخانمۇ ياشلىرىنى مارجاندەك ئاققۇزۇپ ئۆزىنى پاشاخاننىڭ باغرىغا ئاتتى....
پاشاخان بەرناخاننى قۇچىقىغا ئېلىپ توغرىسىغا كۆتۈرۈۋالدى، بەرناخانمۇ ئەركىلىگىنىدىن ئىككى قۇلىنى پاشاخاننىڭ بويىنىغا گىرە سېلىۋالغان ئىدى، بەرناخان ئۇنىڭ قۇلىقىغا ئېغىزىنى يېقىپ تۇرۇپ ناماز ۋاقتىنىڭ بولۇپ قالغانلىقىنى ئۆزىنىڭ سۇرە ياسىنىڭ قىرائىتىنىڭ بەكلا ئاڭلىغۇسى بارلىقىنى پىچىرلىدى، بۇنى بىلگەن پاشاخان كىچىكە تولغان بىر قولىدا بەرناخاننى قۇچاقلىغىنىچە يەردىن دەس كۆتۈرۈپ ئېلىپ يەنە بىر قولى بىلەن كەينىگە كىرىۋالغان ئالا بويناقنى ئېگىشىپلا ئۇۋىسىغا باغلاپ قويىدى. ئاندىن بەرناخاننى كۆتۈرگىنىچە خۇشپۇراق تارقىلىپ تۇرغان ئۆيىنىڭ ئىچىگە ئەكىردى...
پاشاخان باغرىغا چىڭ بېسىۋالغان بەرناخاننى سۇپا ئۈستىدىكى تولا ناماز ئوقۇلۇپ ئۇپىرغىنىدىن يىرتىلىپ كېتەي دەپ قالغان جايىنامازنىڭ يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ ئۆزى جەينامازدا يۈكۈنۈپ ئولتۇردى...ئاندىن قۇرئاننى مەيدىسىگە تېڭىپ قۇرئاننى ئارقا-ئارقىدىن سۆيۈپ كەتتى...
بۇ بىر جۈپ ئاشىق-مەشۇقنىڭ بىر-بىرىگە بولغان مۇھەببىتى، رەھمەت- شۈكۈرى يۈزىسىدىن ئاللاھقا يىغلىغان كۆز ياشلىرى ساماۋى ئالەمدە يۈرىۋاتقان پەرىشتىلەرنىڭ دىققىتىنى تارتىۋاتاتتى، ئۇلار بەس-بەستە مۇنازىرىگە چۈشۈپ بىر-بىرىدىن سوراشتى : «بۇ جايدا بۇرۇنمۇ بىر جۈپ ياش مانا مۇشۇنداق ئۇسۇلدا كۆرۈشەتتى، بۇلارنىڭ گەپ-سۆزىمۇ، ھەركىتىمۇ شۇلارنىڭكىگە ئوخشاپ قېلىۋاتىدۇ، بۇلار زادى كىملەردۇر؟» بۇ چاغدا يەنە بىر پەرىشتە پىخىلداپ كۈلگىنىچە چاڭىلداپ كەتتى: « كىم بولاتتى، تۈركمەنىستان خاندانلىقىنىڭ باش سانغۇنى، ئاللاھنىڭ ئەزىزى ئەشۇ پاشاخاننىڭ دوستلىرى- ياۋۇزبەگ بىلەن مەلىكە كۈن چىچەكنىڭ پەرزەنتلىرى ئەمەسمۇ!؟»
ئۇلار شۇئان بۇ خۇشخەۋەرنى بەھىشباغدا سەيلە قىلىۋاتقان ئىككى ئاشىق-مەشۇققا يەنى ياۋۇزبەگ بىلەن مەلىكە كۈنچىچەكنىڭ روھىغا يەتكۈزۈشتى، ئاشىق-مەشۇق روھلار بۇنى ئاڭلاپ دەرھال قول تۇتۇشقىنىچە ئۆزلىرىنىڭ يۈرەك پارىلىرىنى كۆرۈشكە ئالدىرىدى...
ئۇلار پاشاخان بىلەن بەرناخاننىڭ جەينامازدا ئولتۇرۇپ ئاللاھنى زىكرى قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈشۈپ كۆزلىرىگە ياش ئالدى، ئاندىن ئۆزلىرىنى ئورىۋېلىشقان پەرىشتىلەرگە «ئۇلار بىزنىڭ پەرزەنتلىرىمىز بولىدۇ!» دەپ پەخىرلەنگىنىچە ئۇنلۇك ئېيتىشتى، شۇ چاغدا ئىنىك ئانىنىڭ روھى قاياقتىندۇر پەيدا بولۇپ كىلىپ «ياق، ئۇلار مىنىڭمۇ !» دەپ كۈلگىنىچە مەلىكە كۈن چىچەكنىڭ پىشانىسىگە سۆيدى...
مۇشۇ تاپنىڭ ئۆزىدە پاشاخاننىڭ كىشىنىڭ يۈرەك تارىنى چېكىدىغان سۇرە ياسىنىڭ مۇڭلۇق قىرائىتى تاغ-دالىلاردىن ئېشىپ پۈتۈن تۈركمەنىستان زىمىنىنى ھەيرەتتە قالدۇرۇۋاتاتتى...
ئېغىر ئۇيقۇدىكى يۈرەكلىرى شىكەستىلەنگەن بۇ خەلق پاشاخاننىڭ قەلبلەرگە راھەت بېرىدىغان قىرائىتىنى تىڭشاپ زۇلمەت قاراڭغۇدا يەنە بىر قېتىم چىراقلىرىنى ئاستا-ئاستا سېلىشتۇرۇشقا باشلىدى...

خاتىمە

شۇندىن ئېتىبارەن دۇنيادىكى ئەڭ رەھىمدىل ۋە ئەڭ رەھىمسىز بۆرە يۈرەك يىگىت پاشاخان باشچىلىقىدىكى «تۈركلەر ئىتتىپاقى» زۇلمەت باسقان تۈركمەنىستان زىمىنىدىكى مۇستەقىللىق ھەركىتىنى بىر مىنۇتمۇ توختاتمىدى...
تۈركمەنىستاننىڭ كوچا-كويلىرى ئۆز يۇرتىغا كىتىشنى خالىماي تۈركمەنىستاننى ئەزەلدىن رۇسىيەنىڭ ئۆز زىمىنى دېگەن شۇئارغا ئىشىنىپ كەتكەن ئەخمەق رۇس پۇقرالىرىنىڭ شۇنداقلا مىللەتچىلىكى چېكىدىن ئاشقان رۇس ئەمەلدار-ھەربىيلىرىنىڭ قېنىغا بويالدى...
شەھىدلەرنىڭ قېنى دەريا بولۇپ ئاقتى...
ئۆزىنى دۇنيادا تەڭداشسىز چاغلاپ باشقا مىللەتلەرنى ئۆزىگە بېقىندى قىلىشنى مەقسەت قىلغان بۇ تەكەببۇر رۇس ھاكىمىيتى مۇستەملىكە رايۇنلاردىكى ئۆزلۈكسىز ئېلىپ بېرىلىۋاتقان پارتىزانلىق ئۇرۇشلارنىڭ زەربىسىدە كۈندىن-كۈنگە ھالسىراشقا باشلاپ بولالماي قالدى...
ئۇنىڭ ئۈستىگە سانسىز بىگۇناھلارنىڭ خۇن قەرزىگە بۇغۇلغان سوۋېت ھاكىمىيتى ئامېرىكىنىڭ ناھايىتى ئۇستاتلىق بىلەن باشلىغان ھەربىي ھازىرلىقلار جېڭىگە بەرداشلىق بېرەلمەي 1990-يىلى پارچىلىنىپ ئاخىرى ئۆزۈل -كېسىل مەغلۇپ بولدى......
شۇندىن كېيىن سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى مۇستەملىكە رايونلىرىنىڭ ھەممىسى بىر-بىرلەپ مۇستەقىللىق ئېلان قىلىپ ئىنساني ياشاش ھوقۇقىنى قولغا كەلتۈردى...
2012-يىل 12-ئاينىڭ 20-كۈنى (قاراقاشتا تاماملاندى)

قۇشۇمچە:

مەن بۇ روماننى ئەسلى مۇنداقىنا يېزىپ تاماملاپ بىر دوستۇمغا ئوقۇپ بېقىشقا بەرگەن ئىدىم، ئۇ دوستۇم تۈيۈقسىز:«سىلىنىڭ يازغان رومانىڭلار بىز بىر ئائىلە كىشىلىرىنى كېچىدىن ئۇخلاتمىدى، ھەتتا توققۇز ياشلىق كىچىك بالامۇ كومپيۇتېر ئالدىدىن كەتمەي ئوقۇپ بەرگىنىمىزنى ئاڭلاپ چىقتى!» دەپ تېلفۇن قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مەن «دوستۇم مىنى مۇبالىغە گەپلەر بىلەن يالغاندىن ئىلھاملاندۇرغان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپتىمەن. كېيىن ئۇنىڭمۇ دوستلىرى ماڭا رەھمەت سالىمىنى يوللاپتۇ، ئەمەلىيەتتە يازغانلىرىمنىڭ ئۇيغۇر رومانچىلىق تەلەۋىدىن ناھايىتىمۇ بەك-بەك يىراقتا ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرىمەن...

ئەي ئەزىزلىرىم!

مەن قەلەم ھەققىگە راستىنلا مۇھتاج ئىدىم لېكىن بۇ رومانىنى نەشرگە سۇنۇشتىن كىچىپ سىلەرگە سۇندۇم... چۈنكى بىز ھەممىدىن مۇھىم يەنە بىر نەرسىگە مۇھتاج ئىكەنمىز، ئۇ بولسىمۇ «دوستلىق مېھرى»...

«زۇلمەتلىك تۇپراق» تېخى تۈگىمىدى يەنە ئۇنىڭ يېزىشقا تېگىشلىك نۇرغۇن -نۇرغۇن ھېكايىلىرى بار ...پاشاخاننىڭ ئىران پەھلەۋى خانداىلىقىدىكى ئاجايىپ ھېكايىلىرى، ئۇنىڭ «كىراۋىن ھەربىي تۈرمىسى» گە كىرىپ پانالانغۇچە بولغان ئارلىقتىكى ئامېرىكا قارا جەمئىيىتىدىكى خەتەرلىك سەرگۈزەشتىلىرى، ئاخىرىدا دۇنيانى زىل-زىلىگە سالغان سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كىرودىيىدىكى «چېرنوبىل يادرو ئېلىكتر ئىستانسى» ۋەقەسىنىڭ باش جىنايەتچىسى يەنى يەتتە مىڭدىن كۆپرەك كىرودىيىلىك رۇس پۇقراسىنىڭ ئۆلۈمىگە سەۋەپچى بولغان دۇنيادىكى ئەڭ رەھىمسىز ئادەم پاشاخاننىڭ خەلقئارا سوت تەرىپىدىن سوتلىنىپ ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنىشى ۋە ئۇنىڭ يەنە ھايات قېلىشى......ئىشقىلىپ ۋاھاكازالار...

ئۆزەمنىڭ كەسپى دوختۇر، يېشىم قىرىقنىڭ قارىسىنى ئالغان يېگانە بىر شەيخ بولغانلىقىم ئۈچۈن ھەممىسىنى بىراقلا يېزىشقا قۇربىتىم يەتمىدى، ھېلىھەم ئىككىنچى قىسىم رومانىنى ئاز-تولا جىجىلاشنى باشلىۋاتىمەن، ئالالاھ خالىسا پات ئارىدا سىلەرگە سۇنىمەن! شۇنداقلا بۇ يازغانلىرىمنى يازغۇچى ئۇستازلىرىمىزدىن سورىمايلا ئۆزەمچە «رومان» دەپ ئاتىۋالدىم، بۇ باش-باشتاقلىقىمنى ئەپۇ قىلغايسىزلەر، بەلكىم يازغانلىرىمنى كۆرۈپ مىنى زاڭلىق قىلغان بۇلۇشۇڭلارمۇ مۇمكىن ۋەياكى باشقا پىكىردە بولغان بۇلىشىڭلارمۇ مۇمكىن، قانداقلا بولمىسۇن سىلەرنىڭ بۇ ئەرزىمەس رومانىمغا ئېغىر سۆكۈتتە تۇرۇپ بەرگەن باھايىڭلار يەنىلا ھەممىدىن مۇھىم!

مەقسىتىم:

بىرىنچىدىن: يېقىندا توردىكى بىر ياخشى نىيەتلىك قېرىندىشىم بۇ رومانىنى ئېلكتاپ قىلىپ تۈزمەكچى بولغان ئىدى، مەن «رومانىنىڭ مەزمۇنىغا ئاساسەن ئارىسىغا مۇۋاپىق قىستۇرما رەسىملەرنى قىستۇرساق»دىگەن تەكلىپنى بەردىم، ئۇ قېرىندىشىم قۇشۇلدى، شۇڭا ئەزىزلىرىم مۇشۇ رومانىدىكى مەزمۇنلارغا مۇۋاپىق كىلىدۇ دىگەن ھەرقانداق رەسىملەر بولسا مىنىڭ چ چ رىمغا ئەۋەرتىپ بەسەڭلار! بولسا ھەممىز كۈچ چىقىرىپ ياخشى بىر ئېلكتاپ قىلىپ تورداشلارغا سۇنساق...

ئىككىنچىدىن: يېقىندا ئاقسۇلۇق بىر تورداش قېرىندىشىم مىنىڭ «زىندىيەت» دىگەن ھىجرىيە كالېندارى توغرىسىدىكى بىر ئىلمىي ماقالەمنى توردا كۆرۈپ ماقالە ئاخىرىدىكى ئالاقىلىشىش نومۇرۇم ئارقىلىق مەن بىلەن كۈرۈشۈپ باغداشنىڭ «تەرمىلەر» سەھىپىسىگە «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى كۆرۈشكە تېگىشلىك يېڭى بىر ماقالە» دىگەن تېمىدا تور بەت ئادىرىسىنى ئىلان شەكلىدە بىرىپتىكەن، ھازىر غىچە يەتتە مىڭدىن ئارتۇق ئادەم كۆرۈپتۇ، بۇنىڭغا قىزىقىدىغان نۇرغۇن كىشىلەر ماڭا تېلفۇن قىلىپ تەشەككۈرىنى بىلدۈرۈشتى ياكى خاتا يېزىپ سالغان يەرلىرىمنى كۆرسىتىپ قويدى...ئۇنۇمى بەكلا ياخشى بولدى...

دىمەكچىمەن، بۇ رومان گەرچە دىگۈدەك ياخشى يېزىلمىغان بولسىمۇ لېكىن كۆپرەك تورداشلارنىڭ بۇلۇپمۇ ياشلارنىڭ بىر قېتىم كۆرۈپ قويىشىغا ئەرزىيتتى دەپ ئويلايتتىم...

شۇڭا قەلەم قۇۋۋىتى ياخشىراق تورداشلاردىن بىرەسى مۇنبەرگە بۇلامدۇ ياكى مۇناسىۋەتلىك تور بەتلەرگە بۇلامدۇ، بۇ رومان توغرىلىق «كاۋاپمۇ-زىخمۇ كۆيمەيدىغان» شەكلىدە ئىلاندەك بىر نەرسە يېزىپ چىقىرىپ قويغان بولسا كۆپرەك تورداشلار بۇ قىزىقتۇرۇش ئىلانىغا قاراپ بىرە قېتىم ئوقۇپ قويغان بولسا، مىنىڭچە يامان بولمايتتى، سىلەرچە قانداق بۇلار؟

كامالى ھۆرمەت بىلەن : ئابلىمىت غۇجابدۇللا قاراقاش(شەيخىم)

چ چ: 1569249255

ئېلكتاپ ئىشلىگۈچى : قۇربان تۇردى

QQ: 741529222